

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Düzenleyen: Bilgin Dök
2018-07-04

الكتاب الكبير
في الأحكام
والفرائض

KUR'AN AHKAMI

ve

Mezhep İmamlarının
Görüş Farkları

1

KURAN AHKAMI CILT 1

أحكام القرآن
واختلاف الأئمة

**KUR'AN AHKÂMI
VE
MEZHEP İMAMLARININ
GÖRÜŞ FARKLARI**

Yazan :
CELÂL YILDIRIM
Afyon Müftüsü

BAHAR YAYINEVİ
Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı Nu: 25
Telefon: 27 60 03
BEYAZIT - İSTANBUL

Her Hakkı Mahfuzdur.

BAHAR YAYINLARI : 28

Hattat: Hasan Çelebi

Kalıp Baskı : COŞKUN OFSET
İstanbul — 1989

Müftü Celâi Yıldırım'ın kaleme aldığı Kur'an Ahkâmı ve Mezhep İmamla-rının Görüş Farkları Nâm eseri okudum, eser her mes'eleda mutlaka delilini görmek isteyenlere mükemmel bir cevaptır.

Son zamanlarda kimler tarafından çıkarıldığı bilinmeyen birtakım suâl dal-gaları mevsim mevsim din âlimlerimizin âfâkı ıstıllâ etmektedir.

İmâm-ı A'zam Efendimizin vâlidisinin isminin ne olduğunu, hacıların ne için Mekke'de kurban keserek ısrâf ettikleri böyle olacağına, kurbanlarını yurt-larına döndüklerinde kesmeleri neden câz olmadığını, Kur'an-ı Kerim'de içki-nin içilmesi yasak edilmeyip sadece ondan kaçınılması emredildiği halde içme-nin haram olduğu, nereden çıkarıldığı suâlleri benim tesbit edebildiklerimin bazılarıdır. Dikkat edilirse bu suâller, bir maksatla çıkarılmış şey'ler olduğu derhal anlaşılır. İslâmiyet düşmanlarının dinimizi çeşitli yönlerden küçültme-ğe çalışmaları, bence tabii karşılanabilir. Fakat onlara uyararak her mes'eleda delil aramağa kalkışan ve bu suretle ulemânın başına nâ hak yere belâ kesilen cahil müslümanların bu yaptıkları, asla af edilemez. Çünkü bundan tefrikadan, tenâfurdan başka hiç bir netice beklenemez. Öyle yâ, delil ancak müçtehit olan sâta lâzımdır. Mukallide hattâ mukallid bile olamayan cahile, mes'eleden bir delil bulunmasıyla bulunmaması arasında ne fark vardır?

Maalesef hal böyle iken bizde delil arayıp sormak, cahiller arasında moda olmuştur. İşte Müftü Celâi Yıldırım'ın bu eseri, böylelerin ağızlarına indirilmiş ters bir tokat mesâbesindendir. Kur'andan bir mes'elenin delilini arayanlar bu kitapta bulacaklardır. Hazret-i müellif bütün ahkâm âyetlerini ve bilmünâsebe birçok ahkâm hadislerini kitabında toplamıştır. Bu münâsebetle kendilerini candan tebrik eder, daha nice faydalı eserleriyle müslümanlara yardımcı ol-masını Cenâb-ı Haktan niyâz ederim.

Ahmet DAVUTOĞLU

YAYINEVİNİN ÖNSÖZÜ

Dini eserlerin güzel Türkiyemizde her gün biraz daha rağbet görmesi, ilim adamlarımızı zevkli araştırmalara ve verimli çalışmalara tahrik etmiş; bu sayede çok kıymetli te'lif ve terceme eserler neşir sahasına çıkarılmıştır. Müşrikler, inkârcı sapıklar, İslâm'a açık ve gizli düşman olanlar istemeseler bile, Allah İslâmın nûrunu tamamlayacak; onun cihanşümûl kudretini bütün dünyaya tanıtacaktır.

Mârifet iltifata tâbi'dir. Bir fikre veya müesseseye iltifat edildikçe gelişir, verimliliği artar. İltifat ve rağbet görmeyen her fikir ve mes'ele unutulmaya mahkûm olur.

Hak-din olan İslâmiyete, — yirminci asrın son yarısında ilim teknik alanda dev adımlarla ilerlerken, — rağbet artmakta ve o nisbette, belki fazlasıyla düşmanları da çoğalmaktadır. Hemen söyleyelim ki; bu hal, tez, anti-tez sath-ı mâilinde devam edecek, kıyâmete kadar sürüp gidecektir. Çünkü her şey zıddıyla tanınır ve inkişaf eder. Hakkın hak olarak bilinebilmesi ve belirgin hale gelebilmesi için mutlaka karşıtı olan bâtulla çatışması gerekdir. Zira Cenâb-ı Hakk'ın varlık âlemindeki sünnetlerinden biri de budur.

O halde İslâm düşmanlarının çoğalması, Kur'ân-ı Kerîme saldırı-maları, hayasızca dil uzatmaları, bu sünnetin icabıdır ki İslâm güneşinin daha da parlamasına vesile ve sebep olacaktır. Öyle değil mi? İnsan bile büyüdükçe, ilmen yükselip değerli eserler verdikçe o seviyeye yükselmiyenler veya o kudret ve isti'dada sâhip olmayanlar onu istemiye istemiye kıskınırlar, fazl ü kemâlini görmemezlikten gelip küçük düşürmeye çalışırlar. Psikolojikman bu böyle olduğuna göre bütün dünyaya haklı dâvasıyla meydan okuyan, medeniyete ışıktutup bir nice ilmî verilere hazine olan İslâm ve Kur'ân'a karşı elbetteki bâtılı temsil edenler bulunacaktır. Kaldı ki İslâm, hükümrân olduğu devirlerde ahlâk ve faziletin, adâlet ve hayır-hâhlığın, insan haklarına saygının ve nihayet ilme değer sunmanın en güzel ve ölçülü örneklerini meydana koymuş; insanı madde-perestlikten, şehvet-perestlikten kurtarmanın haysiyetli mücâdelesini vermiştir. Onun bu karakteristik vasfını bilen ve tarih boyunca milletleri parçalayıp sömürmeyi, insanları köle gibi çalıştırıp lüks bir hayâta kavuşmayı gaye edinen maddeciler,

bugün de İslâmiyeti bu maksad ve gayelerine tek engel olarak görüyor ve onunla kıyasıya mucâdeleden geri kalmıyorlar.

Karşı tarafın metod ve maksadını iyi bilen din âlimlerimiz, en sağlam yol olarak ilme sarılmışlardır. Çünkü İslâm dîniyle ilim, ikiz kardeşlerdir, birbirinden ayrılmazlar.

İşte neşir alanında kendini her gün biraz daha hissettiren İslâmî eserler bu anlayış ve çalışmanın olumlu semeresidir.

Son yıllarda ısrarla aranan kitapların başında, Allah Kelâmı Kur'ân-ı Kerim'in hükümlerini, mezhep imamlarının görüş farklarıyla izah eden ilmi bir eser geliyor. Yayınevimiz meraklıların bu haklı isteğini ve bu husustaki mevcut boşluğu dikkate alarak, otuza yakın te'lif ve terceme eserleriyle İslâm-Türk kültürüne büyük hizmetlerde bulunan Müftü Celâî Yıldırım Hocamızın büyük emeklerle hazırlamış olduğu, elinizdeki iki ciltlik kitabını neşretmeyi — Allah'ın izniyle — başarmış bulunuyor.

Eserin çok faydalı olacağını ve bilhassa Kur'ân-ı Kerim ve İslâm hukuku üzerinde ilmi araştırma yapanlarla İmam-Hatip Okulları, Yüksek İslâm Enstitüleri ve İlâhiyat Fakültesi talebesine bu hususta müracaat kitabı olacağını ilmid etmekteyiz.

Tevfik ve inâyet Allah'tandır.

Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir!

BAHAR YAYINEVİ

KONULARIN ANA HATLARI VE BÖLÜMLERİ

I. ABDEST :

- 1 — Abdest ve teyemmüm..
- 2 — Cünüp iken namaza yaklaşmamak..
- 3 — Su bulunmadığında teyemmüm etmek..

II. NAMAZ :

- 1 — Beş vakit namaz ve «orta namaz»a devam..
- 2 — Yolculuk namazı..
- 3 — Salât-ı Havf (Korkulu ve tehlikeli zamanlarda kılınacak namaz)..

III. ORUÇ :

- 1 — Oruç ve taşıdığı mânâ..
- 2 — Oruç ve hastalık..
- 3 — Oruç tutulan günlerin gecesinde..

IV. KIBLE :

- 1 — Kible ve taşıdığı mânâ..
- 2 — Bütün insanlar için müsterek mâbed..

V. HAC VE KÂBE :

- 1 — Beytül'-Allah'ı haccetmek..
- 2 — Hilâl ve vakitleri..
- 3 — Haccın taşıdığı mânâ..
- 4 — Hac ve Omre..
- 5 — İhramlı iken fidye vermek..
- 6 — Safâ ile Merve..
- 7 — Tekbir ve Minâ'dan dönmek..
- 8 — Hazret-i İbrâhîm (A.S.)'ın makamını namazgâh edilmek..
- 9 — Hac veya omre için ihrâmlı bulunurken avlanmamak..

VI. KADIN HALLERİ :

- 1 — Hayız (aybaşı hâli)..
- 2 — Kadının kocasına kafa tutması..
- 3 — Çocuk emzirme müddeti..
- 4 — Sütten ayırma..

VII. NİKÂH VE ÂİLE DÜZENİ :

- 1 — Nikâhlanması haram olan kadınlar..
- 2 — Müslüman kadınlar müşrikler (Allaha eş-ortk koşan, Hazret-i Peygamber'in risâletini tasdik etmiyen gayr-i müslimler)le evlenemez..
- 3 — Kadınlarınız sizin tarlanızdır..

VIII. TALÂK (BOŞAMAK) :

- 1 — Talâk (boşamak ve boşanmak) ve taşıdığı önem..
- 2 — Boşanan kadının üç kur' beklemesi..
- 3 — Fidyе vermek suretiyle kadının boşanması..
- 4 — Boşanmadan sonraki davranış..
- 5 — İlä' (cinsi münasebette bulunmamak üzere yemin etmek)..
- 6 — Boşanmış olan kadını faydalandırma..
- 7 — Vefât iddeti (şer'i müddeti)ni bekleyen kadınları nikâh yolu istemeyi çıtlatmak, açıktan açığa söylememek..
- 8 — Kadınlara mehirlerini tastamam vermek..
- 9 — Bir kadını boşayıp yerine başka bir kadın almak..
- 10 — Babalarınızla evlenmiş olan kadınlarla evlenmeyin..
- 11 — Kocalı kadınlarla evlenmek haramdır..
- 12 — Kocası ölen kadınlar..
- 13 — Karı-koca arasını bulmak için iki taraflı hakern göndermek..

IX. BİRÇOK KADINLA EVLENMEK (Taaddüd-i Zevcât) :

- 1 — Birden fazla kadınla evlenmek..
- 2 — Birden fazla kadınlarla evlenmenin bir takım şartları vardır..
- 3 — Yetim kızlarla evlenmek..
- 4 — Cârîyelerle evlenmek..

X. YETİM HAKKI :

- 1 — Yetim hakkı ve taşıdığı mânâ..
- 2 — Yetim malının muhafazası ve bu malı sarfta adâleti gözetmek..
- 3 — Yetim ve sefihin malı..

XI. HELÂL VE HARAM :

- 1 — Helâl ve haram ve taşıdığı mânâlar..
- 2 — Bir şeyi helâl veya haram kılma hakkı Allah'a aittir..
- 3 — Kitap ehli (Yahudi ve Hıristiyanlara) alt yiyecek maddeleri..
- 4 — Ölü, kan, domuz eti v.b..
- 5 — Tâlimli hayvanların yakaladıkları av..
- 6 — Deniz avı..
- 7 — Üzerine Allah'ın adı anılmış hayvanların etinden yemek..
- 8 — İçki ve kumar..

XII. DAYANIŞMA MÜESSESELERİ :

- 1 — Dayanışmanın önemi..
- 2 — Allah için harcamak..
- 3 — Karz-ı hasen (faizsiz ödünç)..
- 4 — Ribâ (fâiz) ve dinimizdeki yeri..

XIII. ÖLÜM BELİRTİLERİ VE MİRASCILAR :

- 1 — Ölüm belirtileri hâlinde iki âdil kimseyi şahid tutmak..
- 2 — Miras..
- 3 — Miras taksiminde, mirasçı olmayan hısımlar ve fakirler hazır bulunacak olursa..
- 4 — Mirasın taksimi..
- 5 — Kadınlara zorla vâris olmak ve onlara işkence etmek haramdır..
- 6 — Zevî'l-erhâm'ın mirâs mes'elesi..

XIV. LİDERLİK VE DEVLET MALI :

- 1 — İmâmet mes'elesi..
- 2 — Bu hususta Mâverdi, Gazâli ve Şîrvânî'nin görüşleri..

3 — Devlet malı ve taşıdığı mâna..

XV. BEN MÜSLÜMANIM DİYENE KARŞI NE YAPILIR? :

- 1 — Bir kimsenin Müslüman olduğuna dair alâmet ne olabilir?
- 2 — Size Müslüman olduğunu bildiren kimseye «Sen Müslüman değilsin» demeyin!.

XVI. İSRAF VE LÜKS HAYAT :

- 1 — Yeyin, için, israf etmeyin..
- 2 — Allah'ın kulları için çıkardığı zinet ve hoş rızıklar..
- 3 — Her mescide güzel elbiseleri giyinerek gitmek..

XVII. MESCİDLERİ KİMLER İMAR EDEBİLİR? :

- 1 — Müşriklerin mescidleri i'mâra ehliyetleri yoktur..
- 2 — Müşriklerin Mescid-i Harâm'a yaklaşmalarına mâni' olmak..

XVIII. UŞÛR :

- 1 — Uşûr ve delâlet ettiği mâna..
- 2 — Hangi araziler, arâzi-i uşriyyedir?..

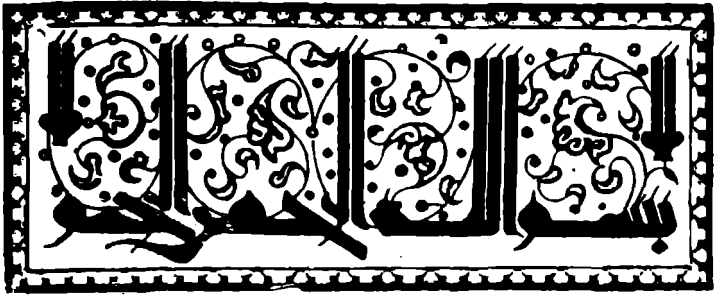
BİRİNCİ CİLDİN SONU

İSTİFADE EDİLEN TEFSİRLER

- 1. **AHKAMÜ'L-KUR'ÂN.** İstanbul baskı: 1325 - 1909.
(Ebûbekir Ahmed bin Ali Râzi Cessâs: 305 - 370 = 918 - 983).
- 2. **el-CAMİÜ Lİ-AHKAMİ'L-KUR'ÂN.** Mısır baskı: 1387 - 1967.
(Ebû Abdillâh Muhammed bin Ahmed Ansârî Kurtubî: ? - 671 = ? - 1273).
- 3. **CAMİÜ'L-BEYÂN AN TEVİLİ ÂYİ'L-KUR'ÂN.** Mısır baskı: ?
(Ebû Câfer Muhammed bin Cerir Taberî: 224 - 310 = 840 - 926).
4. **MÜFREDAT-İ RÂĞİB EL-ISFEHÂNİ.** El yazma: 1227 - 1811.
(Râğib el-İsfehânî: ? - 1009).
5. **ET-TEFSİRÜ'T-TEYSİR.** Mısır baskı: ?
(Ebû Hafs Necmüddin Ömer Neseî: 461 - 537 = 1170 - 1246).
6. **MEDARİKÜ'T-TENZİL VE HAKAYİKÜ'T-TEVİL.** Kahire baskı: 1374-1955.
(Ebûlberakât Abdullah bin Ahmed bin Mahmud Neseî: ? - 710 - 1311).
- 7. **TEFSİRÜ'L-KUR'ÂNİ'L-AZİM.** Mısır baskı: ?
(Hâfız İmâdüddin Ebûlfidâ İsmail bin Kesir Kurayşî: 701-774 = 1302-1375).
8. **LÜBABÜ'T-TEVİL Fİ MAÂNİ'T-TENZİL.** Kahire baskı: 1374-1955.
(Alâuddin Ali bin Muhammed bin İbrâhîm Bağdâdî «el-Hâzîn» ismiyle mârûf: 678 - 741 = 1280 - 1343).
9. **RÜHÜ'L-MAÂNİ Fİ TEFSİRİ'L-KUR'ÂNİ'L-AZİM VE'S-SEB'U'L-MESÂNİ.** Beyrut baskı: ?
(Şihabuddin Seyyid Mahmud Alûsî Bağdâdî: 1217 - 1270 = 1801 - 1854).
- 10. **MEFATİHU'L-GAYB TEFSİR-İ KERİR.** İstanbul Matbaay-ı Âmirre baskı: 1307 - 1891).
(Ebû Abdillâh Muhammed bin Ömer Fâtrüddin Râzi: 544 - 606 = 1150-1212).
11. **HAKAİKUT-TENZİL VE UYÜNÜ'L-AKAVİL Fİ VÜCUNİ'T-TEVİL.** Mısır baskı: 1318 - 1901.
(Allâme Ebûlkaasım Cârullah Mahmud bin Ömer Zemaşşerî: 488 - 527 = 1076 - 1135).
12. **EL-CEVAHİR Fİ TEFSİRİ'L-KUR'ÂNİ'L-KERİM.** Mısır baskı: 1350 - 1934.
(Şeyh Tantavî Cevherî: 1287 - 1359 = 1870 - 1940).
13. **NEYLÜ'L-MERÂM MİN TEFSİRİ ÂYATİ'L-AHKÂM.** 1383 - 1963 (Muhammed Sıddık Han: ?..).
14. **HAK DİNİ, KUR'AN DİLİ.** İstanbul baskı: 1960/İkinci baskı.
(Elmahûlî Mehmed Hamdî Yazır: 1294 - 1878 - 1942).
15. **KUR'ÂN-I HAKİM VE MEÂL-İ KERİM.** İstanbul baskı: 1957.
(Hasan Basri Çantay / Balıkesirli: ? ? ? ? ?).
16. **İRŞADÜ'L-AKLİ'S-SELİM İLÂ MEZAYA'L-KUR'ÂNİ'L-AZİM.** İstanbul Matbaa-ı Âmirre: 1307.
(Şeyhül'islâm Ebû Suud Muhammed b. Muhyiddin Mehmed b. Mustafa el-İmâdî: 896 - 982).

**KİTAPTA GEÇEN HADİS-İ ŞERİFLERİN
ALINDIĞI KAYNAKLAR**

1. **SAHİH-İ BUHARİ..** İstanbul baskı: 1296 - 1880
(Ebû Abdillâh Muhammed bin İsmâil: 194 - 256 = 810 - 872).
2. **SAHİH-İ MÜSLİM..** Mısır baskı: 1307 - 1890.
(Ebû Hüseyin Müslim bin Haccâc: 206 - 261 = 822 - 877).
3. **SÜNEN-İ TIRMİZİ..** Humus baskı: 1385 - 1965.
(Ebû İsa Muhammed bin İsa bin Sevre: 209 - 279 = 820 - 890).
4. **SÜNEN-İ EBİ DÂVUD..** Mısır baskı: 1371 - 1952.
(Ebû Dâvud Süleyman bin Eş'as bin İshâk el-Ezdi el-Sicistânî: 202 - 275 = 818 - 891).
5. **SÜNEN-İ DÂREMİ..** Kahire baskı: 1366 - 1966.
(Ebû Muhammed Abdullah bin Abdurrahmân: 181 - 255 = 798 - 872).
6. **SÜNEN-İ DÂRE KUTNİ..** Medine-i Münevvere baskı: 1386 - 1966.
(Ali bin Ömer el-Dâre Kutnî: 306 - 385 = 919 - 998).
7. **MÜSNED-İ İMAM AHMED BİN HANBEL..** Beyrut baskı: 1389 - 1969.
(Ahmed bin Hanbel, mutlak müctehid: 164 - 241 = 781 - 859).
8. **ET-TERGİB VET-TERHİB..** Mısır baskı: 1379 - 1960.
(Hâfız Ebû Muhammed Zekiyüddin Abdülâzîm bin Abdülkavî el-Münzirî: 581 - 656 = 1186 - 1261).
9. **ET-TACÜ'L-CÂMİÜ Lİ'L-USÛL Fİ AHADİSİ'R-RESÛL..** Mısır baskı: 1381 - 1961.
(Mısırî Şeyh Mansûr Ali Nâsîf)
10. **İRŞADÜ'S-SARİ Lİ ŞERHİ SAHİHİ'L-BUHARİ..** Mısır baskı:
(Ahmed bin Muhammed el-Kastalânî: 851 - 923 = 1448 - 1530).
11. **UMDETÜ'L-KAARİ Fİ ŞERHİ SAHİHİ'L-BUHARİ..** İstanbul baskı: 1308.
(Bedrüddin Mahmud Aynî: 762 - 853 = 1361 - 1451).
12. **EL-CÂMİÜ'S-SAĞİR..** Mısır baskı:
(el-Hâfız Celâlüddin Abdurrahmân bin Ebûbekir el-Suyûtî: ? - 911).
13. **SÜNEN-İ İBN-İ MÂCE..** Mısır baskı: 1313 - 1896.
(Ebû Abdillâh Muhammed İbnü Yezîd: 209 - 273 = 825 - 889).
14. **SÜNEN-İ NESÂİ..** Mısır baskı: 1312 - 1895.
(Ebû Abdurrahmân Ahmed bin Şuayb bin Ali: 215 - 303).
15. **RAMÜZÜ'L-AHADİS..** İstanbul Matbaa-i Hüvâsî: 1326.
(Ahmed Ziyâuddin Gümüşhanellî ?)

Ö N S Ö Z

Bizi yoktan var eden, varlığından haberdar kılan, doğru yola iletip iman ve İslâmiyetle bizi müşerref eyleyen Allahu Teâlâ'ya nâ-mû-tenâhî hamd u senâlar olsun. Bütün bir ömrünü insanlığın kurtulması uğruna harcayan, zulüm ve haksızlığa, tuğyan ve ahlâksızlığa sahne olmuş yeryüzünde hak ve adâletin, ahlâk ve fazîletin, nâmus ve haysiyetin, tâat ve ibâdetin şerefli mevkiini tâyin eden ve bunların kavli ve fîlî en güzel örneğini veren sevgili Peygamberimiz Muham-med Mustafa (S.A.V.)ya, O'nun hânedân ve yâranlarına salât ü selâm-lar olsun!

Azmedilen her işte insanı muvaffak kılan Allah'dır. O'nun tevflk ve indiyeti tecelli etmiyecek olursa hiç bir şey'i başarıya götüremeyiz. Bu bakımdan her işimizde ve her hâl ü kârımızda sadece O'na dayanır, bütün amellerimizde ancak O'ndan yardım dileriz.

Allah bize yeter ve O ne güzel vekildir.

Cendb-ı Hak tarafından Cibril-i Emin vasıtasıyla Hazret-i Muhammed'e (S.A.V.) indirilen Kur'an-ı Kerim, akla ışık tutarak beşerîn maddî ve mânevî hayatını tanzim eden, insan haklarını saygıdeğer mevkie yükselten, en üstün ahlâkî prensipleri taşıyan, müstesnâ bir hukuk sistemini tazeliğini kaybetmiyecek kaaide ve ölçülerle ihtivâ eden, âile, cem'iyet ve milletlerin muhtaç bulunduğu dîni ve dîniyevî mes'eleleri mükemmel bir şekilde düzenleyip sistemleştiren büyük Kitab'dır.

Hayatımızın her cephestyle alakalı olan bu ilâhî Kitab'ın hüküm-îfâde eden âyetlerini bir bir ele alıp tefsir ve izah etmek, Hazret-i Peygamber (S.A.V.)'in bununla ilgili Hadislerini güvenilir kaynaklardan toplayıp getirmek, Ashâb-ı Kirâm, Tâbiîn-i İzâm Hazretlerinin tertemiz sade görüşlerini ve sıhhatli rivâyetlerini, kâmil müctehidlerîn icthad, istinbat ve kısmen hilâfiyat yollarını belirtmek benim gibi

geniş zamanı olmıyan bir âciz için şüphesiz ki kulfetli ve o nisbette yorucudur. Ama herhangi bir işe iyi niyetle yönelmede azim, gayret ve aşk bir araya gelir de o işin prensibe bağlı potasına dökülecek olursa, insanı başarılı kılacağında şüphe edilmemelidir. İşte bizi de te'lîf, terceme ve neşir alanında az da olsa başarıya götüren azmimiz ve bir de zamanın kıymetini bilişimiz olmuştur.

Kitabımızın muhteveliyatı Kur'ân-ı Kerim'in temel hükümleri ve bu hükümlere bağlı mes'eleler olduğuna göre, bunları «Kur'ân Ahkâmı» ismi altında formüle ederken önce bu terkinin lûgat ve istilâh bakımından ifâde ettiği mânâ üzerinde durmamız faydalı olur.

A h k â m : «hüküm»ün çoğul şeklidir (1). Hüküm, kaza mânâsına gelen bir isimdir. «Bu iş şöyledir», «o mes'ele böyledir» demek birer hükümdür. Buyruk, emr, karar anlamlarına da gelir. Dini terim olarak, «şer'i karar» yâni Allah ve Peygamber tarafından konulan hüküm ve kaza demektir. Hâkimin verdiği hüküm de bu cümledendir (2). İsm-i fâilî olarak gelen «hâkim», hüküm infaz eden kimse demektir.

Beşer hayatını saadete, huzura kavuşturan Kur'ân-ı Kerim'in lâhuti esrar ve maânisinin ruhlara işlemesi ve dimağlara nakşedilmesi, parça parça, hâdiseleri hedef tutarak inmesiyle gerçekleşmiştir. Bu hal 23 sene devam etmiştir. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in 23 senelik tebliğ devresinin ilk 13 senesi Mekke'de, son on senesi Medîne'de geçmiştir. Sûrelerin 93'ü Mekke'de, 21'i Medîne'de nâzil olmuştur. Bâzı müfessir ve tarihçilere göre 71'i Mekke'de, 19'u Medîne'de inmiştir; 24 sûre ise ihtilâfıdır.

Sûre ve âyetlerin Mekki veya Medenî olduğunu tesbitte, murâd olan mânâyı anlamamız bakımından büyük fayda vardır. Biz burada sadece Mekki ve Medenî olan sûrelerin tasnifinin umumî hatlarını yazmakla yetiniyoruz. Fazla bilgi edinmek isteyenler, Rûhu'l-Maâni, Kurtubl ve Tefsir-i Kebir gibi büyük tefsir kitaplarına müracaat etsinler.

Mekke'de inen sûre ve âyetlerin genel vasıfları.

a) Âyetlerin üslûbu gönüllere neşter vurur gibi biraz sertçedir; fakat bunun yanında kalblere inşirah veren ilâhi tebşirat da yer alır.

b) Tevhid akidesini gönüllere yerleştirici, ruhlara aşılâyıcıdır. İmânın lüzum ve ehemmiyetinden düşünmeye yol açar tarz ve üslûb-
da bahseder.

(1) Bu çoğula Arap kavalinde «csm'n kille» denir. Karinesiz kullanılıncı ondan aşağı, karineyle kullanılıncı ondan yukarı «ayıya delâlet eder.

(2) Bak: Kur'ân-ı Kerim, Enbiyâ sûresi 78, Zümer sûresi 25. Âyetlere.

c) Put-perestliği ve şirkle tuğyanı kökünden yıkar; buna karşılık imânın kalblere vereceği huzur ve sukûndan söz eder.

d) Güzel ahlâkı te'sis etmek için tedrici bir metotla gönülleri yumuşatmayı hedef tutar.

e) Rezîleti insan ruh ve karakterinden koparıp atmayı, onun yerine fazileti ikaame etmeyi va'd ve void yoluyla telkîn eder.

f) Her mevzuda Allah'ı sık sık hatırlatır; O'nun kudret ve azametini, rahmet ve âtiyetini, gazab ve azâbını üstün ve fakat müessir bir üslûbla ruhlara işler.

g) Ekseri «ey nâs!» nidâsiyle başlayarak bütün insanlara seslenir ve hemen akabinde Yaradan'ın varlığını, birliğini, dünya ile âhîret arasındaki sıkı bağlantıyı, kıyâmetteki hesap ve pişmanlığı dikkat çekecek şekilde hatırlatır.

h) Geçmiş milletlerin kıssalarını, yıkılıp mahvolmalarının sebeplerini veciz bir şekilde ibret dolu ölçülerle anlatır.

i) Ve umumiyetle sûreler kısadır.

Medîne'de inen sûre ve âyetlerin genel vasıfları :

a) «Ey imân edenler!» nidâsiyle hitap eder ve ilâhî tebsîrâtın gerçekleştirilmesine dikkatli çeker. Peygamber ve Ashabının imân hâlesi içinde buna en güzel örnek teşkil ettikleri beyân edilir.

b) Ahkâmı ve temel hükümleri pedagojik ve psikolojik bir metotla vaz'eder.

c) Cihâdı üstün bir ibâdet olarak emreder; tehlikenin savaşı terketmekte olduğunu çeşitli vesile ve ifâdelerle bildirir.

d) Her sûrede kazâî üslûb hâkimdir.

e) Ahvâl-i şahsiyeye geniş yer verir. İnsanın hemcinsine karşı nasıl davranacağını, ne yolda muamelede bulunacağını gösterir.

f) Müşriklerden ziyâde Yahudî ve Hıristiyanlarâân bahseder.

g) İnsanı derin düşünmeye, hak ve adalet mefhumunun ulvî mâ-nalarını kavramaya sevkeder. İyilik ve kötülüğün ne olduğunu, dünya ve âhîretteki te'sirlerini açık bir şekilde ifâde eder.

h) Sûreler umumiyetle uzundur.

Demek ki, Medîne'de inen sûreler ahlâkı ve temel hükümleri içine alır; helâl ve haramı, ibâdet ve tâatı, hak ve hukuku, evlenme ve boşanmayı, âile nizamını, alışverişi, ferâzi, akrabalık münasebetlerini, cezâî misâyyideleri, ahvâl-i şahsiyeyi ana hatlarıyla beyân eder. Bu bakımdan Medîne'de inen sûreler kemâliyet itibarıyla Kur'ân'ın üçte birini teşkil eder ki bunlar mevzuatın diğer bölümlerini ve bilhassa

hukukun esâsâtını kapsar (3). Böylece «Kur'ân, İslâm şeriatının temeli, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in en büyük mu'cizesi ve Allah'ın kıyamete kadar bâki kalacak kanunu olmuş olur. Kur'ânın İslâm Dîninin esası olduğunda ve ihtivâ ettiği hükümlerde hiçbir ihtilâf yoktur. Kitap etrafındaki ihtilâflar sadece onun bâzı kelimelerinin delâlet ettiği anlamlar üzerinde meydana gelmiştir. Çünkü Kur'ân'ın bâzı ifâde ve kelimeleri çok vecizdir. Bu ifâde ve kelimelerin anlamları ictihadlara yol açmaktadır.» (4).

İslâm dîni en son ve en mukemmel bir din olduğuna göre onun esasını teşkil eden Kur'ân-ı Kerimin taşıdığı ahlâkî, içtimai, siyasi, iktisadi ve hukuki esas ve prensipler belli ve sınırlı bir zamana mı hastır; sadece bâzı kabile ve milletlerin veya şehirlerin bünyesine, yâni içtimai, ruhi ve ahlâkî yapısına göre mi düzenlenmiştir?.. Aklen ve mantıkan verilecek cevap: Mâdemki İslâm dîni en son ve en mukemmel dindir, cihanşümul bir mahiyet arzeder ve kıyamete kadar bâki kalacaktır; o halde onun esasını teşkil eden Kitabın da böyle olması gerekir. Nakil de bu hususla aklı ve mantığı destekler.

Çünkü hâkimiyet yalnız Allah'ındır. İnsan ancak Allah'ın nâibi ve O'nun emdnetinden mes'uldür. «Şu halde insan mülkün sâhibi değildir: O buna Allah'ın me'muru ve idârecisi olarak sâhiptir. Bu bakımdan insan Rabbinin irâdesine uygun hareket etmelidir.» (5). Allah kendi mülkünü idârede en uygun esas ve prensipleri, hüküm ve kazâları tâyin edip, bunları dosdoğru uygulama görevini insana, yâni imân edenlere bırakmıştır. Bundan sonra başka bir kitap ve kanun göndermeyeceğine ve mevcut hükümleri değiştirme yetkisini hiç bir kimseye vermediğine göre, Kur'ân yalnız bir müllete veya kabileye ve belli bir zaman için gönderilmemiştir (6).

Zird Kur'ân'ın tâlim ettiği din, Fazlürrahmân Ensârî'nin dediği gibi hak ve addlet, disiplin ve hakşinashlık dînidir. Bu din itidal dînidir, güzellik dînidir, hurâfelerin reddi dînidir, hareket dînidir, muvazeneli terakki dînidir, ahlâkta en yüksek idealizm dînidir, iyi niyet ve barış dînidir, ilmi araştırmalar dînidir, emeğin mukaddes bilindiği dîndir, ahlâk ve fazilet dînidir, cihâd dînidir, ihtidâda zorlama olmıyan dîndir, kardeşlik dînidir, ruhçu demokrasi dînidir, insana asâlet ve değer veren dîndir, cinsiyet ahlâkını rasyonel bir şekilde mütâleâ eden dîndir, dünyada ve âhrette kurtuluş dînidir, mevsuk ve mukemmel

(3) İslâm Hukuk Nazariyatı.

(4) İslâmîda Fikhi Mezhepler Tarihî, c:1, s. 72.

(5) İslâm Peygamberi c: 2, s: 152.

(6) Bak: Kur'ân 3. sûre, Ayet: 166-167.

bir kitaba dayanan dindir, en sade bir iman dinidir, meşveret dinidir. Bütün bunları tekâmül ettirmek için Kur'ân-ı Kerim her şeyden önce Hazret-i Peygamber (S.A.V.)in şahsını en yüksek otoritenin temsilcisi olarak tesbit eder ve şöyle der: «Muhammed kendi (re'y ü) arzuna göre söylemez. Onun söylediği şey, kendisine (Allah tarafından) vahy olarak gelenden başka birşey değildir.» (7).

O halde «İslâmiyet nezdindeki insan hayatı bir bütündür. Onun mânevî ibâdetle ilgili, içtimai ve diğer bütün cepheleri bir tek kanun tarafından nizamlanmıştır. Kur'ân-ı Kerim her nev'i otorite kaynağının Hâlikımız olan Allah olduğunu beyân eder. Peygamber (S.A.V.), sadece o otoritenin temsilcisi sayılır. Allah ne dilerse onu hükmeder. Onun hükmünde hiçbir ortağı yoktur. Allah her türlü maddi alının, idrâkin ötesinde olduğundan O'nun nâibi yâni bir insan, bir peygamber vasıtasıyla insanlara kanunlarını bildirir ve tatbik ettirir. Kur'ân-ı Kerim, Müslümanlar için Allah'ın vahyedilmiş sözü, Muhammed (S.A.V.) tarafından mü'minler için tebliğ edilmiş ilâhî kanundur. Bu kitap insan hayatının bütün safhaları için hüküm koymuştur; bununla beraber şayet bizzat bu mukaddes kitapta hukukun tekâmülü ve kanunların şartlara uyması ön görülmemiş olsaydı, gittikçe gırtılaşan bir cemiyetin değişen ve dâimâ artan ihtiyaçları için kifâyetsiz olurdu.» (8). Kur'ân tekâmülü ve şartlara uygun bir metodu bizzat gerçekleştirdiği için artık onu zamanın ve cem'iyet yaşayışının değişmesine paralel değiştirmek, hüküm ve kanunlarında tasarrufta bulunmak hiç kimsenin hakkı değildir. Zaten Kur'ân hükümlerini, onun mütekâmil milletlerin ruhlarına nîlûz kudretini veya dünya durdukça bu kanun ve hükümlerin tazeliğini kaybetmiyeceğini ilmi yolla arştırp idrâk edenlerin bu hususta bir itirazı olmamıştır. Çünkü insanları yaradan Allah, onların nasıl bir kanunla idâre edileceğini, karakter ve mizaçlarına uygun olan hükümlerin neler olacağını herkesten daha iyi bilmez mi? O halde Kur'ân üzerinde herkes söz sâhibi değildir ve olamaz. «Diğer bütün ilimler gibi hukuk da bir ilm, özel bir bilgi manzumesidir ve bu ilmi tefsir edecek, üzerinde işleyecek, yeni kanunlar çıkaracak olanlar ancak bu ilmin mütehasısları, hukukçulardır. Tıbbî bir mes'ele bir şeyhe, bir mimarî mes'ele kendi sahasında allâme de olsa bir filozofa sorulmadığı gibi, hukuka veya ilâhiyata ait bir mes'elenin de diğer mevzulardaki âlimlere, hele alâlade kimselere sorulması doğru olmaz. Hattâ tehlikeli olur.» (9).

(7) Kur'ân, 59. sûre, 7. âyet.

(8) İslâm Peygamberi c: 2, s: 166 - 167.

(9) Aynı eser: 167.

O halde «Zamanın değişmesiyle ahkâm ve mesâil değişir» sözünden anlaşılan mâna nedir? İslâm hukukunun yâni Kur'an ve Hadisten çıkarılan hükümlerin özelliğini bilmiyenlere göre, kanunlar cemiyet hayatındaki inkişaf ve değişmelere muvazir olarak değişmek zorundadır. Aksî halde faydalı olmaktan uzak kalır.

İnsan kafasından çıkan veya başkasının müdevvenatı olup idhal edilen kanunlar ve hukuku kuvvete istinad ettirenlerin hukuk sistemi için cidden bu böyledir. Ama ilâhî kanun için asla böyle düşünülemez. Çünkü, az yukarıda da belirtildiği gibi Kur'anda hukukun tehkâmülû ve kanunların şartlara uyması ön görülmüş, müctehid ve fukahâ yâni büyük İslâm hukukçuları, ictihad, istinbat ve kıyaslarını bu tehkâmüle ve şartlara göre işlemişlerdir. Mes'eletin ruhu ve kavramı bu olduğuna göre, «zamanın değişmesiyle ahkâm ve mesâil de değişir» kaaidesine, yalnız örf ve âdete dayanan mes'eleler girer. Nitekim büyük hukukçu Ahmed Cevdet Paşa Mecelle'nin ön kısmında der ki: «Asırların değişmesiyle örf ve âdet üzerine kurulu olan fıkhi mes'eleler de değişir. Meselâ: Kudemâ (bizden önceki üleri gelen âlimler), fakihler (İslâm hukukçuları) yanında, satın alınacak evin bir odasını görmek kâfidir. Sonra gelen âlim ve fakihlere göre ise her odasını görmek lâzımdır. Bu ise delilden gelen bir ihtilâf olmayıp belki inşaat hakkında örf ve âdetin ihtilâfından meydana gelmiştir ki, önceleri evlerin her odası bir tarz (ve biçim) üzere (standart) yapılageldiğinden bir odasını görmek diğerlerini görmeye kâfi gelmiş; sonraları evlerin odaları muhtelif yapılmak âdet olduğundan her odasını görmek lâzım gelmiştir. Hakikat-ı halde lâzım olan keyfiyet ise, satın alma maksadına göre yeter bir bilgi elde etmekten ibâret olmasıyla asıl şer'i kaaide değişmeyip fakat bunun hâdiselere tatbik şekli, zaman ahvâlinin değişmesiyle değişiyor.»

Gerçi modernist geçinen hukukçular uzun zamandan beri tatbik edilmeyen bir kanunun kendiliğinden mülga olduğu prensibine dayanarak ötedenberi tatbik sahasına getirilmeyen, diğer bir ifadeyle metrûk kalan İslâm kanunlarının mülga olduğunu iddia ederler. İslâm hukukçuları ise bunun aksini müdafaa ederler. Tekrar edelim ki, insan zekâsı mahsulü olan kanunlar, mevzuatlar belli bir devreye ve mevcut içtimai, iktisadi, ahlâk siyasi ve kültürel seviyeye orantılıdır. Çünkü gelecekte nasıl bir değişiklik ve yükselme kaydedileceği bugünden tahmin bile edilemez. Bu bakımdan cemiyet hayatındaki değişikliklere paralel olarak yeni temel hükümler ve ona bağlı kanunlar vaz' etmek ihtiyacı her devirde kendini hissettirmiştir. Fakat geçmiş, gelecek ve şimdiki zamanı en hurda te'jerruatına kadar bilen ve tesbitinde yanılmayan Allah (C.C.) gönderdiği en son ve en mükemmel di-

nin beşer hayatına yön verecek esas ve prensiplerini mustesnâ ölçülerle bizzât tertiplemiş ve her asırda Müslüman devletler tarafından kaabil-i tatbik elastikiyette vaz'etmiştir. Bunun dört ana kaynağı iyi-ce incelenip, mülhak delilleriyle ele alınacak olursa, zamanın değişmesiyle ne kadar tazeliğini muhafaza ettiğini görmek mümkündür. İbnü Nüceym'in «el-Eşbâh ve'n-Nezâir» adlı eserinde getirdiği küllî kaaideler ve onun içinde yürüyen âlimlerin bunları yüz kullî kaaide hâlinde genişletip yazmaları, İslâmî kanunların mükemmelen kabil-i tatbik olduğunu ve bir çok hukukçulara ışık tuttuğunu az-çok isbat etmiştir. Prof. Belgesay'ın Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk adlı eserinin 12. sahifesinde dikkati çeken bir paragrafı aynen alıyorum: «Mecelle'nin metnini teşkil eden hükümler ne kadar kazuistik (munferil hâdisede tatbiki kabil) ve zamanının bile ihtiyaçlarına uygunluğu şüpheli, bu bakımdan pek haklı kritiklere yer vermekte ise, aksine olarak, küllî kaideleri tabii hukuka ve modern hukukun hayli münakaşalardan sonra ulaştığı prensiplere o derece uygundur.» (10).

Bir paragraf aşağısında da devamla der ki: «Bugünkü hukukun da hükümleri Mecelle'nin müsellemtan addettiği kaidelere dayanır. Binaenaleyh, Mecelle'nin 99 maddesini yeni hukuk prensiplerinin ve felsefi mülahazaların ışığı altında tedkik ve izah, hukukun çabuk kavranması ve öğrenilmesi bakımından büyük faydalar sağlayacaktır.»

Sava Paşa da İslâm Hukukuyla ilgili eserinde şu itirafta bulunup, bu küllî kaidelerden, «ahkâmı kolaylıkla öğreniyor ve öğrendikçe bu hükümlerin ne kadar mantıklı ve ne derece tatbika elverişli bulunduğunu anlıyorduk.» (11). Meselâ «Kisasta sizin için hayal vardır», «Ameller niyetlere göre değer alır (hükme bağlanır).», «Berâet-i zimmet asıldır.»

İbnü Nüceym'in beyân ettiği sadece altı kaideyi konumuza açık bir misal olur diye naklediyorum:

1. لَأَثَابَ الْإِبَانَةِ «Serâb ancak niyet iledir (onunla ger-

çekleşir).»

2. الْأَمُورُ بِمَقَاصِدِهَا «Bir işden maksad ne ise hüküm ona

göredir.»

(10) Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk, s: 12.

(11) İslâm Hukuk Nazariyatı Hakkında Bir Etüd, s: 1, s: 17.

3. **الْيَقِينُ لَا يَزُولُ بِالشَّكِّ** «Şek (şüphe) ile yakîn (kesin

bilgi) zâil olmaz.»

4. **الْمَشَقَّةُ تُجَلِّبُ التَّيسِيرَ** «Meşakkat kolaylığı celbeder.»

5. **الضَّرَرُ يُزَالُ** «Zarar izâle olunur.»

6. **الْعَادَةُ مُحْكَمَةٌ** «Âdet muhakkemdir (sağlamlaştırılmış ve

yerleştirilmiştir).» (12) yâni âdet müteberdir.

Gerçek bu olduğuna göre, dört ana kaynaktan bir anayasa hüviyetinde temel hükümler çıkarılmış mıdır? Yâni İslâmın temel kanunu var mıdır? Kur'ân-ı Kerîmî temel kanun (anayasa) olarak gösterebilir miyiz?

İslâm hukukçularına göre, temel kanunun kaynağı dörttür: Allah'ın Kitabı, Hazret-i Peygamber (S.A.V.)'in Sünneti, Hulefâ-i Râşidîn'in amelleri ve mütehidlerin ichtihadıdır. İşte İslâm anayasasını yâni temel hükümlerini ancak bu dört kaynaktan çıkarmak mümkündür. Fıkıhçılar muayyen bablar ve müstakil fasıllarla bu temel mes'elelerden bahsetmektedirler. Ancak temel hükümler, kanun ve mes'elelere karışık şekilde anlatılmış, derlenip özel bir anayasa tedvîn edilmemiştir. Bu bakımdan elimizde müdevven değil de dağınık ve kanunlara karışık bir temel hükümler vardır.

Büyük âlim Mevdudî bu hususta müstakil bir eser yazmıştır. Bizi aydınlatıcı bir kaç paragrafını nakletmekte fayda umuyorum: «İslâmî anayasa tedvîn edilmemiştir; bunun içindir ki gayr-i müdevven bu anayasanın muhtelif kaynakları vardır, zamanımızın şartlarına göre bunu müdevven anaysa hâline nasıl getirebiliriz?»

«Gayr-i müdevven anayasa dünyanın bilmediği garip bir şey değildir. Zira 18. asra kadar bütün devletlerin anayasası tedvîn edilmiş idi. Büyük devletlerden birisi — İngiltere — nin anayasası hâlâ tedvîn edilmemiştir.» (13).

(12) el-Eşbâh ve'n-Nesâir / Minir baskı, s: 41.

(13) Mevdudî: İslâm Anayasası.

Mevdûdî devamla şu dokuz mes'eleyi ele alıp bunları temel anayasanın genel plânı sayarak misâl veriyor:

1. Hâkimiyet kimindir?
2. Devletin tasarrufunun hududu nedir?
3. Devletin muhtelif organlarının icrâi, kazâi, teşriî tasarruflarının meşrû hudutları nelerdir?
4. Devlet ne maksatla kurulur? Hangi gaye için çalışır? Esas prensiplerde siyaseti nedir?
5. Devlet teşkilâtını yürütebilmek için hükûmet nasıl kurulur?
6. Hükûmet işlerine tâyin edilecek kimselerin ehliyet ve kalite-leri nelerdir? Otoritenin adâlet ölçüleri içinde ayakta durabilmesi için nasıl bir yol tâkip edilir?
7. Anayasada vatandaşlık esasları nelerdir?
8. Devlet teb'asının temel hakları nelerdir?
9. Devletin teb'ası üzerindeki hakları nelerdir?

İşte bu mühim dokuz mes'eleye dört kaynaktan cevap bulup çıkarmak mümkündür. Demek ki İslâmın temel hükümleri vardır; fakat kanun ve mes'eleler arasında dağınık bir vaziyettedir. Büyük ilim adamlarının kollektif çalışmasıyla bunları kısa zamanda toplayıp bir araya getirmek oldukça kolaydır. Kaldı ki kurulan ilk İslâm Devleti'nin esas teşkilât yapısını ve yeryüzünde ilk yazılı anayasayı Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Medîne şehri için hazırlamış ve tatbik sahasına koymuştur.

Kur'an-ı Kerim ve onun izâhı mahiyetinde olan Hadis-i Şerifler bütün temel kanunlarında ve onlara tabî olan hükümlerinde sadece bu mes'elelere cevap vermekle kalmaz, buna muvâzi olark fert ve cem'iyetlerin inkişaf ve tekâmülünü dikkate alarak psikolojik ve pedagojik bir metod tâkip suretiyle çok başarılı bir hüviyet arzeder. Meselâ: Ribâ ve içkinin haram, hac ibâdetinin farz kılınmasında, müşriklerle sulh ve savaş etmedeki tavsiye ve emirlerde bu metodu görmekteyiz ki umumî mânada ana prensipleri şunlardır: 1. Maslahatı te'min, 2. Adâleti tevzi, 3. Güçlükten kaçınmak, 4. Tedrice rîdyet, 5. Az teklif.

İslâmî kanun ve hükümlerin dört ana kaynaktan çıkarıldığına ve hâkimiyetin Allah'a ait olduğuna göre, yegâne hâkim olan Allah, insanların maslahatını hedef tutar, emir ve nehiyde mutlaka insanların lehine tecelli edecek menfaati te'min, mazarratı def'etme amacı mevcuttur. Bu bakımdan İslâmî hükümler vaz'edilirken beş şey'in korunmasını istihdaf etmiştir: Aklı korumak, canı korumak, nesli korumak, malı korumak, dîni korumak..

İşte mes'eleleri bu açıdan incelediğimiz zaman hukukla ahlak arasında sıkı bir bağlantı olduğunu görürüz. Çünkü Kur'an-ı Kerim

ve Hadis-i şeriflerden çıkarılan hükümlerin hemen hepsinde üstün ahlâk ve faziletin gelişmesi prensibi mevcuttur.

«Kur'an-ı Kerim hayırlı iş için «mâruf (hak bilinen, aklen ve dinen iyi görülen) ve fenalık için «münker» (aklen ve dinen hoş görülmiyen) keltmelerini kullanır. Bir başka deyişle, herkesçe doğru ve iyi bilineni emreder, fena bilineni yasak kılar.»

«Böylece Kur'an-ı Kerim, adâleti, iyilik etmeyi, itidali, hayvanlara karşı bile merhametli olmayı, hakikatı söylemeyi, sözünde durmayı, Allah'a, mahlûkata, hattâ kendine karşı vazifelerini yapmayı emreder. Aynı şekilde adam öldürmeyi, adâletsizliği, zulmü, yalanı, hırsızlığı, fuhuş ve zinâyı, şerefsizliği, va'di bozmayı v.s. yasak eder.» (14).

Görülüyor ki Kur'an hükümlerinde dine dayalı ahlâkın en üstün ve en yüksek şekli mevcuttur. Çünkü İslâm, ahlâk ilminin temelini, «ilâhî irâdeye inkıyâd temeli» üzerine oturtur ve insanlığa ahlâk ideali olarak Cenâb-ı Hak'ın ilâhî vasıflarını örnek verir.» (15). Ve bütün hükümlerde bu ahlâk idealinin izleri kendini hissettirir.

İşte bütün bu özellikleriyle İslâm hukuku, onun kanun ve hükümleri müstakil ve başlıbaşına metbû' bir sistem midir; yoksa başka hukukların te'sirinde kalmış ve bu sayede gelişmiş tâbi' bir manzume midir?

İslâm hukukçularının bu hususta müstakil eserleri vardır. Yapılan ilmi ve tarihî tedkikler neticesinde İslâm hukukunun hiç bir hukuk sistemi te'siri altında kalmadığı kesin olarak anlaşılmıştır. Çünkü hukukun temel kaynağı örf ve âdetlerdir, fakat bunlar bir toplulukda yürürken, başka bir topluluğunkiler de ona benziyebilir. İki hukuk arasındaki ayrılık benzeşimlerde değil, hukuk maddelerine temel ve kaynak olan esaslardadır. Meselâ: Roma hukuku; örf, âdetler, uzun zamanlardaki taklit ve isti'mallerden doğan beşeri müdevvenattır. İslâm hukuku ise esasını Kitap ve Sünnetten almaktadır (16).

Prof. M. Hamidullah bu mevzuda der ki: «Herkesin bildiği gibi İslâm hukukunun temeli, bütünü ile Kur'an ve Sünnete dayanır. Kur'an, Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) vahy yolu ile gelenleri ihtivâ eder; Hadislere gelince, onlar da Hazret-i Peygamberin söyledikleri, yaptıkları

(14) İslâm Peygamberi, c: 2, s: 64.

(15) İlimden Felsefeden Dine: 68.

(16) M. Rıfî Ogan - Yeni İstanbul.

Bu hususta fazla bilgi için bak: İslâm Fıkhı ve Roma Hukuku. İslâmın Hukuk İlimine Yardımları.

ları, yahut müsamaha ettikleridir. Kur'an ve Hadis tarafından yasak edilen bir fiili, İslâm'da hiç bir beşer otoritesi mübah kalamaz.

Bunun gibi, bu ikisi (Kur'an ve Sünnet) tarafından müsaade edilen bir şey'i de dünyada hiç bir kuvvet İslâm memleketinde yasak edemez. Bu takdirde Kur'an'ın ve onun tamamlayıcısı olan Sünnetin sü-kût ettiği mevzularda örf ve âdetler kabul edilebilir; ve hattâ kıyas tariki ile varılan istinbatlar İslâm hukuku kaynağı olarak bu örf ve âdetler yahut istinbatlar ilk kaynakların (Kur'an ve Sünnetin) ruhuna aykırı olmamak şartıyla kabul edilir.» (17).

Hakikat bu olunca, İslâm hukukunun yabancı bir hukukun te'siri altında kaldığı söylenemez ve hattâ düşünülemez. Gerçi M. Hamidullah muamelât kısımlarında «iki hukuk arasında bir dereceye kadar benzerliklere tesadüf edilir» kanaatindeyse de bu sadece onun görüş ve kanaatidir. İki şey arasındaki kısmi benzerlik, mutlaka sonra meydana gelenin önce meydana gelenin te'siri altında kaldığına veya ondan kopya edildiğine delâlet etmez. Nitekim Amerika ve Avustralya kıtaları keşfedildiğinde, Asya ve Avrupa'da câri olan bir takım yaşayış tarzı ve âdetlerin cüz'î belirtilerine oralarda da rastlanmıştı. Bu cüz'î âdetlerin Asya ve Avrupadan oralara geçtiği veya kopya edildiği hâliyle iddâ edilemez. Çünkü kıt'alar arasında o güne kadar irtibat mevcut değildi.

Fakat diğer önemli hususlarda (ibâdetlere, hududa, cezâî müeyyidelere, mirasa, borç vermeye, faize, esas teşkilâta, izdivaca, devletler umumî hukukuna, addlet tevziindeki usûllere ve kanunun kaynaklarına müteallik mevzularda bir benzerliğin şimdiye kadar tesbit edilmediğini bilhassa tasrih eder ki hakikat de budur.

İslâm hukuku ve bu hukukun ana kaynağını teşkil eden Kur'an hükümleri, nev'i şahsına münhasır bir orijinallik arzettiğinde ve asırlarca diğer milletlerin hukuki anlayış ve sistemlerine ışık tutup kaynak olduğunda ilmen şüphe edilmediğine göre biz hadîslere de kısmen yer vermek suretiyle «Ahkâm» ile ilgili âyetleri, bilhassa kâmil müctehidlerin ve mezheb imamlarının görüş farklarını kısmen de olsa meydana koymak yâni istinbat ve hilâfiyat yollarını belirtmek suretiyle ele almayı faydalı bulduk. Şöyle ki: Bâzılarına göre 200 - 300, diğer bâzısına göre 300 - 500 arasında kabul edilen ahkâm ile alakalı âyetler, müdevven olmıyan temel hükümlerin bel kemiğini teşkil eder. Bunlar, müctehid imamların görüş açısından incelenip tefsir edilince, İslâm hukukunun asıl bâriz vasfı meydana çıkmış olur. Bu bakımdan günümüze kadar başta İmâm-ı Şâfilî'nin tefsiri, Ebû Câfer Tahavi-

(17) İslâm Fıkhi ve Roma Hukuku: 8.

nin Ahkâmü'l-Kur'ân'ı, Cessas ünvânıyla meşhur olan Ebûbekir Râzî'nin Ahkâmü'l-Kur'ân'ı, Ebûbekir bin Arabî'nin Ahkâmü'l-Kur'ân'ı ve bilhassa Mâlikî üslûbu üzerine yapılan Kurlabî'nin «el-Câmiü li-Ahkâmî'l-Kur'ân'ı», Şâfiî üslûbuna göre yazılan Beyhaki'nin Ahkâmü'l-Kur'ân'ı gibi bir nice kıymetli eserler yazılmıştır. Bugün bile İslâm âleminde «Neylül-merâm», «Felhu'l-beyan» gibi eserler telif edilmiş durumdadır. Şiilerin de bu mevzuda «Kenzu'l-İrfân Fi-Fikhi'l-Kur'ân'ı, Dâvud el-Zâhiri'nin Zâhiriyye mezhebine göre Ahkânü'l-Kur'ân'ı vardır. Fakat üzülererek arz edeyim ki bunlardan bir kısmını görmek bize müyesser olmadı. Ele geçirebildiklerimizden azamî derecede yararlanmaya çalıştık.

Türkçe olarak, sâbık Konya Meb'usu ve eski Şer'îye Vekili Mehmed Vehbi Efendi'nin 170 maddelik «Ahkâm-ı Kur'âniye»si de zikre değer. Ancak bu eserde alâkalı hadislerle, Ashâb-ı Kirâmın görüş ve rivâyetlerine, kâmil müctehidler in ictihad, istinbat ve görüş farklarına yer verilmediği için arzulan boşluğu dolduramamıştır. Bununla beraber çok faydalı olmuştur.

İşte biz bu son derece önemli ve o nisbette faydalı konuya hazırlarken az yukarıda belirttiğimiz gibi Mezhep İmamları arasındaki ihtilâf (görüş ayrılıklarına) yâni kelimelerin delâlet ettiği mânalar üzerindeki görüş farklarına, istinbat yollarına da temas etmeyi ihmâl etmedik.

Bilindiği gibi «asıl delil getirme (istidlâl) işi Kitapla olur ve bunda hiç bir kimsenin şüphesi yoktur. Çünkü Kitap (Kur'ân) İslâm şeriatının temeli, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in en büyük mu'cizesi ve Allah'ın kıyâmete kadar bâki kalacak kanunudur. Kitabın İslâm dininin esası olduğunda ve ihtivâ ettiği hükümlerde hiçbir ihtilâf yoktur. Kitap etrafındaki ihtilâflar — tekrar edelim ki — sadece onun bazı kelimelerinin delâlet ettiği anlamlar üzerinde meydana gelmiştir. Çünkü Kur'ân'ın bazı ifâde ve kelimeleri çok vecizdir. Bu ifâde ve kelimelerin mânaları ictihadlara yol açmaktadır. Meselâ: Boşanmış kadınlar üç ay-hali (kuru') iddet beklerler (18). meâlindeki âyetten geçen (kuru') kelimesini birçok fakihler «hayz» (ay-hali) ile tefsir etmişler, İmâm-ı Şâfiî ise iki ay-hali arasındaki temizlik müddeti olarak yorumlamıştır (19). Aslında bu kelime lûgat bakımından her iki anlama da gelmektedir. Peygamber (S.A.V.)den de bu hususta bütün fakihlerin kabul edeceği bir tefsir rivâyet edilmemiştir. Gerçi Peygam-

(18) Bakare sûresi: 228.

(19) Yâni hem ay-hâline, hem de ay-hâll arasındaki temizliğe delâlet etmektedir.

ber (S.A.V.)den «Kuru' günlerinde namazı terket» ve «câriyenin iddeti iki hayızdır» şeklinde hadisler rivâyet edilmişse de İmâm-ı Şâfiî bunları sarîh kabul etmemiştir. İşte Kur'an-ı Kerimin kelimelerini tefsir hususunda buna benzer ihtilâflar mercuruttur» (20). Nitekim eserimizde bunun birçok misâllerine rastlamak mümkündür.

Kur'anda geçen hükümleri Sunnet-i Resûlullah açıkla ve böylece Kur'an ile Hadis arasında mânâ ve hukme delâletle sıkı bir bağlandı olduğu kendiliğinden anlaşılmış oluyor. Ancak Sunnetin açıklayıcı ve tamamlayıcı oluşu, müctehidlerin görüş farkı izhar etmelerine mânî' olmamıştır. Çünkü İmâm-ı Şâfiî, İmâm Ahmed bin Hanbel ve diğer bâzı fakihlere göre Sunnet, Kur'an-ı Kerimi açıkla, onun mücmel hükümlerini beyân eder. Nitekim Nûh sûresinde bu husus şöyle ifade ediliyor: «Biz sana da Kur'an'ı indirdik, tâ ki insanlara kendilerine indirilene açıkça anlataşın.» (21). İmâm-ı A'zam ve diğer bâzı fakihlere göre ise Sunnet Kur'an'ın umumi hükümlerini hususlandurmaz, meğher kî Sunnet mütevatir veya meşhûr olmuş ola.

Görülüyor ki ihtilâf bu hususta da vâkî' olmuş, İmamlarının delilinin sıhhatinin isbatı yoluna gidilmiş ve böylece bir HİLÂFİYAT ilmi meydana çıkmıştır.

«Bu ilmi ilk önce Ebû Zeyd Debûsi tarafından vaz'olunmuştur (22). Abbâsilerden Ebû Câfer Kaaim Billâh devri ulemâsından ve Hakîm İbni Sinâ'nın muasırlarından olan Debûsi son derece zeki bir Türk âlimi idi. İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebinde yetişen Debûsi münazara ve mübahasede, kuvvetli ilmi hüccetler getirmede asrının en yüksek bir bilgini idi. Bu cihetle Sem'anî ve Zehebi gibi intikad âlimleri. «Debûsi adıyla o devirde mesel darholunurdu» sözleriyle Debûsi'nin kudretini bildirmişlerdir. Takvimü'l-edille, el-Esrar, Emedü'l-Aksâ gibi feyizli eserler bırakan bu bahisci ve cidalci âlim; Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî gibi mezhep sâhibi imamların aralarında ihtilâf edilen fikhî ve hukukî mes'elelerde muhaliflerine karşı getirdikleri delillerin intikadî keyfiyetlerini göstermek üzere HİLÂFİYATI müstaklî bir ilim halinde ortaya koymuştur. İlm-i Hilâf, istinbat olunan bir hükme karşı muhaliflerinin getirdikleri şüpheleri delil ile reddederek hükmü tecvîzden sıyânet eder. Bu cihetle denilir ki ilm-i hilâf, usûl-i fıkıhın en mühim bir fer'idir. Usûl-i fıkıhın istinbat ettiği hükümleri ilm-i hi-

(20) İslâm'da Fıkıhî Mezhepler Tarihi: 1/72.

(21) Nûh sûresi: 44.

(22) Debûs, Buhâra ile Semerkand arasında bir Türk köyünün adıdır. Ebû Zeyd bu köyde doğmuş ve Buhara'da vefât etmiştir.

ilâf müdafaa ve muhafaza eder. Bu cihetle usûl-i fıkıh kâsıptır, ilm-i hilâf muhafızdır.» (23).

İbni Haldun Mukaddimesinde ilm-i hilâfın doğuşunu ve konusunu şöyle izah eder: Müctehidler, âlimler arasında bulunması pek zarurî olan görüş ve anlayış farkından dolayı şer'î delillerden ahkâm istinbat ederken Ashab ve Tâbiîn devirlerinde ictihadî mes'eleler hakkında selef âlimleri arasında ihtilâf olunagelmıştır. Abbâsiler zamanına kadar devam eden bu ihtilâf usûl-i ictihada ait ihtilâf idi. İctihad işi dört imâma (Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî, Ahmed bin Hanbel'e) mün-tehi olduktan sonra usûle ait ihtilâf kapısı kapanarak bu metbu' imamların ictihad sistemleri tâbi'leri tarafından taklid edilmeye başlanmıştır. Her âlim iltizam ettiği mezhebin sıhhatine delil getiriyor ve kendi imâmının usûl ve mesleki hukukisinin doğru olduğunu isbata çalışıyordu. Fıkıhın her şubesine şümülü olan bu istidlâl farkı, dört imam arasındaki usûl ve ictihad sistemi ihtilâfı yerini tutmuştu. Bu cihetle dört mezhebin mukallidleri âlimler arasında türlü türlü mübahaseler vuku' buldu. Müctehidler, ahkâm istinbatına vasıta olan ilm-i usûl kaaidelerini bilmeğe muhtaç oldukları gibi hilâfîyat âlimleri de kendi mezheplerini muhaliflerinin tecâvüzünden korumak için o kaaideleri bilmeğe muhtaç idi.

Bilhassa bu mevzuda Hanefiler yanında fıkıhî ve hukukî pek çok mes'elelerin esası kıyas olduğundan hilâfîyat sahasında da pek müstesnâ varlık göstermişlerdir. İmâm-ı Gazâlî'nin Kitâbü'l-Medhız'ı sonra yazılmıştır. Mâlikîlerin ekserisi Mağrıpî olup ehl-i bâdiye olduklarından medenî ta'îl ve istidlâlden gafillerdi. Şâfiîlerin de bu ilimle ilgili bir hayli eserleri vardır. İbni Rüşd'ün hilâfîyatının pek kıymetli olduğu söylenir.

Kâmil müctehidlerin ictihad ve istinbatından sonra mukallidlerince Hilâfîyat ilmi tedvin edilmiş ve başarılı olmuştur. Ancak delillerin müdafaaasının yapılması ve imâmın ictihad ve görüşünün isâbetli olduğu isbat edilmekle ictihad kapısı kapanmış mıdır?

Kitab ve Sünnet üzerinde ictihadda bulunmak dört halîfe devrinde başlar. Sahâbe-i Kirâm'dan fetvâ verenlerin hepsi de birer müctehid idiler. Esasen dört büyük halîfe, ancak ictihad mertebesinde olan zatları fetvâ makamına getiriyorlardı. Çünkü bu devirde ictihad iki esasa dayanıyordu: Allah'ın Kitabı ve Hazret-i Muhammed'in Sünneti. Sonra yapılan fütuhatla İslâm sınırları bir hayli genişledi, bu sebeple yeni yeni mes'elelerle karşılaşıldı. Böylece icmâ' ile kıyasa başvuruldu ve bunlar da birer kaynak olarak kabul edildi.

Güvenilir kaynaklardan edinilen bilgiye göre: İcmâ' ile kıyasın da birer kaynak olarak kabul edilmesi yâni bunun ilk belirtisi Hazret-i Ömer (R.A.) devrinde başlar, dört halîfeden sonra inkişaf eder. Şöyle ki, Hazret-i Ömer (R.A.)'ın hilâfeti yıllarında Şam Kaadısı bulunan zat henüz onsekiz yaşında bir genç imiş. Yaşının küçük olması bahane edilerek Hazret-i Ömer'e şikâyet etmişler. Halife, kaadîyı Medine'ye çağırarak, şöyle bir imtihan yapmış:

Ömer — Ne ile hükmedersin? Yâni bir mes'ele ve hâdise ile mahkemeye müracaat ettiklerinde onu ne suretle halledip hüküm verirsin?

Kaadî — Allah'ın Kitâbı olan Kur'ânda bulduğum ahkâm ile..

— Ya onda bulamazsan?..

— Hazret-i Peygamber'in Sünnetine müracaat eder ve onda bulduğum ahkâm ile hükmederim.

— Şâyet onda da bulamazsan?...

— Ebûbekir ile Ömer'in verdikleri hükümlerle hükmederim.

— Onlarda da bir şey bulamazsan?...

— Kendi re'yimle, ictihadımla Kitab ve Sünnetten anladığıma göre hüküm veririm.

Bunun üzerine Hazret-i Ömer (R.A.) kaadîya şöyle diyor :

— Bundan sonra da sen yine Şam kaadîsı ve hâkimisin. Bu doğru yolda yürümekte devam et! Devam ettiğin müddetçe senin için azıl yoktur.

Görülüyor ki Hazret-i Ömer (R.A.) devrindeki hâkim ve müftiler, iki ana kaynaktan hüküm bulamadıklarında icmâ'a ve sonra kıyasa başvurmışlardır. Halife Ömer de onların bu tutumunu beğenmiş ve takdir etmiştir.

O halde kıyâmete kadar yeni yeni mes'elelerin çıkacağı ve bunun sonu gelmeyeceği, ihtiyaçların değişik şekilde tezâhür edeceği bir hakikat olduğuna göre, — bu dört esasa dayalı olmak şartıyla — ictihadın da kıyâmete kadar devam etmesi icâbeder. Zaten bidayette ictihada imkân verilmemiş olsaydı bugün elimizde bulunan hukukla ilgili kitaplar ve fıkhi mezhepler de yazılmaz ve kurulmazdı. Böylece hükümlerin üstü kapalı kalır, anlaşılmasın bir muamma olurdu. Bu bakımdan müctehidler meydanı çıkmak, istinbatta bulunmaları, görüş farkı izhâr etmeleri bu ümmet için rahmet olmuştur. Yâni dîni hususlarda güçlük kaldırılmış, hükümlerin taşıdığı ilâhî kanunlar incelenmiş ve muazzam bir hukuk sistemi meydana çıkmıştır.

Demek ki, ictihad kapısı kapanmamıştır ve kıyâmete kadar da kapanmayacaktır; yeter ki ictihadda bulunacak ehliyetli büyük ilim adamları yetiştirilsin..

Büyük İslâm hukukçusu Muhammed Ebû Zehrâ der ki: «Kâmil ictihad kapısının hiç bir şekilde kapanmıyacağına tekrar dokunmak istiyoruz. İslâm hukukçularının bir çoğu, özellikle Hanbeli mezhebine bağlı olanlar, her asırda kâmil ictihad yapacak bir müctehidin bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Çünkü din, böyle bir ictihad sayesinde iftiracıların iftiralarından korunmuş ve dinin her asırda ilk kaynaklarına doğrudan doğruya başvurmakla sâfiyeti ve özü gösterilmiş olur. Ayrıca dinin prensiplerini bozmadan, dine yakışmayan bir hüküm ilâve etmeden ve dinin hudutlarını aşmadan tatbik etme imkânı sağlanmış olur.

Hiç bir kimse, Allah'ın akallara açmış olduğu bu kapıyı kapatmak hakkına sâhip değildir. Bu kapının kapandığını söyleyen hangi delile dayanmakta ve kendisi için mubah olan şey'i neden başkaları için haram saymaktadır? Bunu sormak hakkımız değil midir? Zira bu kapının kapanması, insanları Kitaptan, Sünnet ve selef-i sâlihînin eserlerinden uzaklaştırmaktadır. Hattâ taklitçilikte ifrata giden bazı kimseler, ilim meclislerinde bile Kur'an ve Hadisi incelemeye lüzum yoktur, çünkü ictihad kapısı kapalıdır, diyecek kadar ileri gitmişlerdir. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh!..»

O halde Kitab ve Sünnette her asırda ictihad yapılabilir, diyebilmek için önce müctehidde aranılan vasıfları bilmek ve kimlerin ictihada yetkili olduğunu tesbît etmek lâzımdır. Yoksa her önüne gelen ictihad yapmaya kalkışacak olursa, o zaman ne murad-ı ilâhî, ne de maksad-ı Nebvî anlaşılır; dini hükümlerin, fer'i mes'elelerin içinden çıkılmaz bir hal alır. Bu bakımdan bir kimsenin ictihadda bulunabilmesi için şu yedi vasfın kendisinde gerçekleşmesi şarttır:

1. Arap dilini çok iyi bilmek. Çünkü Kitap ve Sünnet bu dil üzerine gelmiştir. Sadece dilin konuşma şeklini bilmek kâfi değildir; belki bunu bütün gramer kaaidelerine göre bilmek ve tahlil kudretine sâhip olmak lâzımdır.

Arapçayı anlamakta mübtedi olan kimse, serlatı anlamakta da mübtedidir. Arap dilindeki istikak ve her kelimenin bir kaaideye bağlı oluşu, aynı zamanda kelime haznesinin hiç bir dilde görülmeyecek şekilde zengin bulunuşu, eş-anamlı kelimelerin yer alışı ona ayrı bir özellik vermiştir.

2. Sünneti, bütün riodyet yollarıyla ve râvilerinin halleriyle bilmek, mukaddem ve muahhar olanıyla, mütevatir, meşhur ve aziziyle, merfu', mevkuuf ve munkati'yle, sahîh, hasen ve zaifîyle, lâfız ve mânasının inceliğiyle, hangi dyetin karşılığına söylendiğiyle tesbît etmek.

3. Kur'an-ı Kerimi lâfzıyla, mânasıyla, inis sebepleriyle, nâsıh ve mensûhuyla, sünnet ile münasebetiyle bilmek.

4. İcmâ' hâsıl olan mes'ele ve mevzularla ihtilâflı mes'eleleri bilmek.

5. Kıyâsı, mantığıyla, metoduyla, esas teşkileden nâsarıyla, mênat ve illetiyle bilmek.

6. Hükümlerin maksadını, gaaye ve hedefiyle bilmek.

7. Sağlam bir ilimle beraber, sağlam bir anlayış, kuvvetli bir hâfıza ve takdir gücüne sâhip olmak.

İşte ictihad yolunu ve kapısını açan ilk müctehidlerin vasıfları bunlardı. Onların hepsi de bu vasıf ve yeteneklerini en güzel şekilde kullanmasını bilmiştir. Çünkü ictihad, denilince ilk akla gelen mâna şudur: «Bir şey'e yeteri kadar nüfuz etmek veya bir işin kemâl noktasına ulaşmak için bütün ilmi ve akli yeteneği sarfetmektir. Bir İmâm-ı A'zam Hazretleri bütün bu vasıfları hâiz olmakla beraber ictihad yoluyla istinbat ettiği mes'elelerin, binlerce talebe ve ilim adamı huzurunda münakaşa ve kritiğini yapmıştır.

Kaldı ki İslâm büyüklerinden hiç biri kendi söz, ictihad ve istinbatının din olduğunu, kayıtsız şartsız bunlara uyulması gerektiğini söylememiştir.

Meselâ: İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe bu hususta:

— «Bu bizim ulaştığımız en iyi neticedir. Kim bundan hayırlısını bulursa ona uysun» demiştir.

İmâm-ı Şâfiî de:

— «Benim görüşlerime aykırı bir sahîh hadîs bulursanız, ona uyun, bana muhalefet edin» diye tenbihle bulunmuştur.

İmâm Mâlik de:

— «Benim fetvâlarımı hemen yazmayın. Yanıldığım hususlar Ma-bilir ve buna aykırı daha sıhhatli bir rivâyet bulunabilir!» demiştir.

Biz de bu yüksek ilim sâhibi büyük imamların, Kur'an hükümleriyle a'lâkâli ictihad, istinbat ve ihtilâflarını kısmen de olsun nakletmeye çalıştık. Maksadımız hem bu sahadaki boşluğun bir köşesini doldurmak, hem de ilim meraklılarına, ilerideki çalışmalarına malzeme hazırlamaktır. Aynı zamanda bu mevzuda daha verimli çalışma hevesini uyandırmak ve boşluğun geri kalan kısımlarını sür'atle doldurmaya vesîle olmaktadır.

Bunun için de «ahkâm»la ilgili eserleri — az yukarıda da işâret ettiğim gibi — seçmekte çok hassas davrandım. Mevsuk olmıyan rivâyetlere yer vermedim. Sahîh hadîslere yer verdim; lüzumu halinde hasen olanlarını da naklettim. Cessas ünvanıyla meşhur olan Ebûbe-

kır Râzî'nin «Ahkâmü'l-Kur'ân'ını, İmam Kurtubî'nin yirmi ciltlik «el-Câmiü li-Ahkâmî'l-Kur'ânî'l-Kerim»ini, Beyhaki'nin Ahkâmından yapılan zengin rivâyet ve nakilleri, Ebû'l-Fidâ İsmâil bin Kesir'in rivâyet yollu tefsirini, Muhammed Sıddık Hasen'in «Neylu'l-Merâm»ını, Ebû'l-Hayr Nuru'l-Hasen'in «Fethü'l-Allâm li-Şerhi Bulûğî'l-Merûm»ını, Alûsî'nin Râhu'l-Mecânisini bilhassa göz önünde bulundurdum. Bunlardan başka irili-ufaklı bir hayli eserlere müracaat ettim.

Escrimin mükemmel olduğunu hiç bir zaman iddia edemem. Tasvip göreceğini kuvvetle ümit etmekteyim. Bâzı kusurlarım vuku' bulmuşsa, muhterem okurlarımızın samimi ikazlarına muntazır bulunduğumu hatırlatmak isterim.

Gayret bizden, tevfik ve inâyet Allah'dandır. Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.

C. Y.

1 Şubat 1971 - Afyon

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ
إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا
فَاظْهَرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ
النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ
فَمِنْهُ مَا يَدَّبُ اللَّهُ لِيَعْلَمَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ
وَيُغْنِيَ عَنْكُمْ لَمَسَكُمْ تَتَكْرَهُونَ ①

«Ey imân edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi, — başlarınızı meshedip — topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüpseniz temizlenin (boy abdesti alın). Şayet hasta veya yolculukta iseniz veya içinizden biri ayak yolundan gelmişse, yahut kadınlara dokunmuşsanız ve bu halde su bulamamışsanız, o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin; yüzleriniz ve ellerinize ondan sürün. Allah size güçlük yapmayı dilemez, fakat sizi iyice arıtırıp üzerinize olan nimetini tamamlamak ister. Tâ ki şükredesiniz.» (Mâide sûresi, âyet: 6).

Büyük müfessir İmâm-ı Kurtubî (Rahmetü'llahi aleyh) bu âyetin tefsirinde otuziki mes'ele sıralamış ve birçok rivâyet yollarını toplamıştır. İbn-i Kesîr, Ebûbekir Râzî ve diğer müfessirler de buna yakın rivâyetleri nakletmiş ve mezheblerin görüşlerine kısmen dokunmuşlardır.

Biz bunları ve diğer tefsirlerin bu husustaki beyânlarından konumuza uygun düşen kısımlarını ele alıp özetliyoruz:

1. **Kuşeyrî** ve **İbnü Atıyye**'ye göre bu âyet **Hazret-i Âişe Vâlidemizin** gerdanlığının kaybolduğu **Muraysî** savaşındaki kıssayla ilgilidir. Her şeyden önce de abdest âyeti olarak bilinir. Ancak abdest namaz ile beraber farz olduğuna göre âyet bu hususta taharet ahkâmını istinbata esas ve delil olmuştur. **Sâniven** teyemmüme ruhsat sadedinde buna teyemmüm âyeti de denilmiştir. Böylece bu ruhsat, **İlâhî** ni'metin tamamlayıcısı mahiyetindedir.

2. Âyet-i Kerîmenin zâhirî delâletinden, her namaza kal kıldığında abdest almanın farz olduğu anlaşıyor. Yâni namaz kılmak isteyen herkesin, abdestli olsun olmasının abdest alması vâcibdir. Nitekim **Hazret-i Ali (R.A.)** öyle yapar ve bu âyeti delil olarak gösterirdi (1). **İkrîme**'den buna benzer bir rivâyet yapılmıştır. **İbnü Sirîn** diyor ki: «Hulefâ-i Râşidîn de her namaz için abdest alırlardı.»

Bâzı âlimlere göre ise, bu âyet **Hazret-i Peygamber'e (S. A.V.)** hastır. **Abdullah bîn Hanzele (2)** diyor ki: «**Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** her namaz için abdest almakla emrolunmuştu, bu ona ağır geldiği için misvak ile emrolundu ve her namaz için bir abdest alma emri ref'olundu.» Nitekim **Alkame bîn Feğvâ (3)** babasından rivâyetle diyor ki: «Bu âyet **Hazret-i Peygambere** ruhsat olarak indi. Bundan önce **Hazret-i Peygamber** abdest almadan hiçbir iş işlemez, selâm vermez, selâm almaz ve kimseyle konuşmazdı. Cenâb-ı Hak bu âyetle ona abdestin ancak namaz için şart olduğunu bildirdi.

Diğer bir kısım âlimlere göre ise, her namaz için abdest almak fazileti mücibdir. Bu husustaki emir, nedb yoludur. **Abdullah bîn Ömer (R.A.)** da böyle der ve böyle yapardı. **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)** Mekke fethine kadar böyle yaparlardı.

(1) **Müned-i Dâremî**.

(2) **Hz. Hanzele**, meleklere galefilen sahabbidir.

(3) **Feğvâ** sahabbidir. Tebûk seferinde **Hazret-i Peygamber (S.A.V.)**e kılavuzluk etmiştir.

dı, fetih günü ise bir abdestle beş vakti kıldı.

Süveyd bin Nu'mân'dan yapılan rivâyete göre Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Hayber yakınında olan Sehbâ mevkiinde ikindi ile akşam namazını bir tek abdestle, yâni aynı abdestle kılmıştır (4). Fakat İmam Müslim'in Büreyde bin Husayb'den yaptığı rivâyette, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) önceleri her namaz için abdest alırlardı. Mekke fethinde ise bir abdestle beş vakit namazı kıldı ve mestlerine meshetti. Bunun üzerine Hazret-i Ömer (R.A.):

— Ya Resûlâllah! Bugün hiç yapmadığın bir şey'i işledin?.. dedi.

Hazret-i Peygamber cevapla:

— Ya Ömer! Bilhassa böyle yaptım, buyurdu.

Tirmizi'nin yaptığı rivâyette, Hazret-i Enes diyor ki: «Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.), her namaz için — abdestli olsun olmasın — abdest alırlardı.»

Humejd diyor ki: Bunun üzerine ben Enes'e dedim ki:

— Peki sizler nasıl yaptınız?

— Biz (çoğu zaman) bir abdest alır (onunla birkaç namaz kılardık), diye cevap verdi.

Bu hususta muhtelif rivâyetlerin arasını te'lif etmek mümkündür. Şöyle ki: Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) Mekke fethine kadar her namaz için bir abdest alırlarmış. Fetihte ise durum değişmiş, ruhsat-ı İlâhiye inmiş, bir abdestle birkaç namaz kılmaya başlamışlar.

الْوُضُوءُ عَلَى الْوُضُوءِ نَوْرُ hadîs-i şerifi de abdest üzerine ab-

dest almanın müstehab olduğunu gösteriyor (5).

Süddî'ye göre ise, إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ «Namaza kalkacağın zaman»dan maksad, yatağından, yâni uykudan kalkaca-

(4) Buhârî-Müslim. Bu hadîse göre Hz. Peygamber Mekke fethinden önce de bir abdestle birkaç namaz kılmışlardır. Aynı hadîsi İmam Mâlik Muvatta'da nakletmiştir.

ğiniz zaman demektir ki, böylece uykunun abdesti bozan sebeplerden biri olduğu anlaşılıyor.

İ z â h :

3. Yüzlerinizi yıkayın..

Allahu Teâlâ abdest konusunda dört âzadan bahsetmiştir. Bundan başka âzayı yıkamak ve meshetmek âdâb ve sünnettir.

Yüzü yıkarken burun delikleriyle ağız içi buna dahil mi, değil mi? Bu hususta mezhepler arasında görüş farkı vardır:

a) Ahmed bin Hanbel ve İshâk'a göre dâhildir; bu bakımdan abdest ve gusûlde burun delikleriyle ağız içini yıkamak vâcibdir.

b) İmam Mâlik'e göre dâhil değildir. Kulak delikleriyle gözlerin iç kısmı da böyledir. Şâfiîye göre de dahil değildir.

c) Hanefilere göre abdestte dahil değildir, fakat gusûlde dâhildir.

ç) Çoğu fukahaya göre hem abdestte, hem de gusûlde ikisini yıkamak sünnettir. Gözlerin iç kısmı da yüze dâhil değildir (6).

4. Dirseklere kadar ellerinizi yıkayın..

Dirseklerin yıkama kapsamına girip girmediğinde görüş farkı vardır:

a) (ilâ) harfinin mâba'di mâkablinin nev'inden olursa, mâba'di mâkabline dâhil sayılır.

b) (ilâ) harfi (maa) mânasına gelir. Bu takdirde ellerle beraber dirsekleri de yıkamak farzdır. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.) abdest alırlarken elleriyle beraber dirseklerini de yıkamışlar.

Bu mânayla dört imama göre de ellerle beraber dirsekleri yıkamak farzdır. Yani dördü bu hususta ittifak etmişlerdir (7).

5. Başlarınızı meshedin..

(5) İbnî Kesir.

(6) Bazı: el-Fıkhu Alâ'l-Mezâhibi'l-Erbaa C: 1, S: 111.

(7) Bazı: el-Fıkhu Alâ'l-Mezâhibi'l-Erbaa, C: 1, S: 54 - 51.

Baş denilince ilk hatıra gelen yüzden başka olan kısımdır. İmam Mâlik bu mânâyla başın tamamının meshedilmesinin vacib olduğunu söylemiştir.

İki kulak da başa dahildir. Zührî'ye göre ise, kulaklar yüze dahildir. Şa'bbî'ye göre, yüze taraf olan kısmı yüze, arka tarafı da başa dahildir.

Meshin takdirinde onbir kavl vardır ki üçü İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye, ikisi İmâm-ı Şâfiî'ye, altısı da diğer fıkıhçılara aittir. İmam Kurtubî der ki: «Bunlardan en sahîh olanı, başın hepsini kapsar şekilde meshetmektir.»

Ekserî âlimlere göre, böyle yapmak yâni başın hepsini meshetmek ahsendir. (ba) harfi müekkiddir, zâiddir, teb'iz için değildir. Bâzısına göre ise, (ba) harfi burada bediî bir mâna taşır; gusûl lûgat cihetiyle mağsûlü bihi ister, fakat mesh, memsuhu bihi istemez. Eğer âyette (vemsehû ruûsekûm) (ba)sız gelmiş olsaydı o zaman eli ıslatmadan başa sürmek kâfi gelirdi. (ba) harfinin cümleye dahil olması meshde memsuhu bihinin gerektiğini ifâde içindir. Yâni su ile mesh yapılır.

İmâm-ı Şâfiî'ye göre, âyet başının bir kısmını da, tümünü de meshetmeye delâlet etmektedir. Fakat sünnet, bir kısmının meshine delâlet ediyor. Nitekim Hazret-i Peygamber'in abdest alırlarken başının yalnız ön kısımlarını (nâsiye kısmını) meshettikleri sahîh kaynaklardan bilinmektedir.

Cumhura göre, başı bir def'a meshetmek kâfidir. Şâfiî'ye göre üç def'a meshedilir. Enes bin Mâlik (R.A.), Sald bin Cübeyr ve Ata'dan yapılan rivâyet bu merkezdedir.

(ba) harfinin ilsâk için olduğunu söyleyenler de var. Onlara göre elin iç kısmını başın ön kısmına dokundurmak kâfidir. İmâm-ı A'zam da aynı görüştedir.

İbnü Sîrîn'in başını iki def'a meshettiği rivâyet olunmuştur (8).

Hazret-i Osman (R.A.)dan yapılan sahîh rivâyetlerde ise başın bir def'a meshedilme keyfiyeti sâbit olmuştur.

(8) Ebû Dâvud.

6. İki kulağa gelince:

İmam Mâlik, İmam Ahmed bin Hanbel, İmam-ı Sevri ve İmam Ebû Hanife'ye göre kulaklar başa dahildir, onun kapsamına girer.

Yine İmam Mâlik ile İmam Ahmed'e göre kulakları meshetmek için yeniden parmakları ıslatmak lâzımdır. İmâm-ı Şâfi'ye göre de böyledir. Ancak Şâfiî kulakların başa ve yüze dahil olmadığına kaaidir; onları meshetmek hâli üzere sünnettir.

İmâm-ı A'zam ile İmâm-ı Sevri'ye göre kulaklar baş ile birlikte tek bir ıslaklıkla meshedilir. Dâvud el-Zâhiri'ye göre kulakları meshedip etmemek müsâvidir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de bundan bahsedilmemiştir.

Bu isâbetli bir görüş değildir. Çünkü Ebû Dâvud, Neseî ve diğer sahîh hadîs kitaplarında Hazret-i Peygamber'in abdestte kulaklarının iç ve dışını meshettiği, parmak uçlariyle de kulak deliklerine dokunduğu sâbit olmuştur. Kur'an'da bahsedilmeyişi meshin farz olmadığını bildirmek içindir.

7. Topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın..

Nâfi', İbn Amr ve Kısâî bunu mensup okumuşlar. Hasan ve A'meş ise merfu' okumuş. İbn Kesir, Ebû Amr ve Hamze ise mecrur okumuşlardır. Haliyle kelime bu kırâatlere göre değişik mânalar alır: Mensup okuyanlara göre, âmil (iğsilû)dur. Bu takdirde ayakları yıkamak farzdır, fakat meshetmek farz değildir. Cumhurun mezhebi de budur. Cenâb-ı Peygamber'in fiiliyle sâbit olmuştur. Sahîh bir rivâyette de, abdestte topuklarının bir kısmına su dokunmayanlara Hazret-i Peygamber

(S.A.V.) şöyle seslenmişler: **وَيَلِّعْ عَقَابَ مِنَ السَّارِ** «Ya-

zık oldu topuklara ateşten. Tastamam abdest alın.» (9).

(9) İmam Müslim, Hazret-i Âişe Vâlidemizden..

Diğer kıraatlerin taşıdığı mâna üzerinde durmaya lüzum görmüyoruz. Bu hususta geniş bilgi edinmek isteyenler İbn Cerrir ile Kurtubî tefsirlerine müracaat etsinler.

8. Âyetin elfazı, abdest âzasının yıkanmasında muvalâtı (ardarda yıkanmasını) iktizâ ediyor. **Ebû Seleme ile İbn Vehb'e** göre muvalat da farzdır. O halde bunlara göre abdest âzası arasını yıkarken — ister kasden, ister unutarak — ayıranın yâni fasılayla yıkayanın abdesti câiz değildir. İmam Mâlik'e göre muvalât kasden terkedilirse o zaman abdest câiz olmaz.

Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre muvalât sünnettir.

9. Abdest âzası arasında tertibe gelince:

a) **Ebherî'ye** göre abdest âyetinde gösterilen tertip sünnettir.

b) **İmâm-ı Şâfiî ile Ahmed bin Hanbel'e** göre vâcibdir. Kasden terkedenin abdesti yeterli değildir. **Ebû Sevr** de aynı görüştedir. İmam Mâlik'in arkadaşı **Ebû Mus'ab'a** göre de böyledir. Netice olarak bunlara göre tertibe riayet edilmeyen abdestle kılınan namazı iâde vâcibdir. İmam Mâlik'den yapılan en meşhur rivâyette iâde vâcib değildir. **Ebû Hanîfe, Sevrî ve Evzaî'ye** göre de böyledir.

10. Tertemiz toprakla teyemmüm..

Bu hususla ilgili izah ve mes'eleler Nisâ sûresi 43. âyetin açıklamasında belirtilmiştir, oraya bakılması..

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

☆ 1. Abdest namazla beraber farz kılınmıştır.

☪ 2. Abdest namazın şartıdır, onsuz namaz câiz olmaz. Meğerki su bulunmaya, o takdirde teyemmüm yapılır.

☪ 3. Her namaz için yeni bir abdest almak mucib-i fazilettir. Yâni abdest üzerine abdest almak nur üstüne nurdur. Bir abdestle — bozulmadığı müddetçe — birçok namaz kılınabilir. Yalnız tabii ihtiyaçların sıkıştırdığı hallerde namaz kılmak mekruhtur. Yeniden abdest almak daha uygundur.

4. Uyku da abdesti bozan sebeplerden biridir.

5. Abdestin farzı:

a) Hanefilere göre dörttür: Yüzü ve dirseklerle beraber elleri yıkamak, başı meshetmek, topuklarla birlikte ayakları yıkamak.

b) Mâlikîlere göre yedidir: Niyet etmek, yüzü ve dirseklerle beraber elleri yıkamak, başın hepsini meshetmek, topuklarla birlikte ayakları yıkamak, bir âza kurumadan diğer âzayı yıkamak, abdest âzasını yıkarken ovma.

c) Şâfiîlere göre altıdır: Niyet etmek, yüzü ve dirseklerle beraber elleri yıkamak, başın bir kısmını meshetmek, topuklarla birlikte ayakları yıkamak, adı geçen dört âza arasında âyetteki tertibe riâyet etmek.

d) Hanbelîlere göre altıdır: Yüzü ve dirseklerle beraber elleri yıkamak, başın hepsini meshetmek, topuklarla beraber ayakları yıkamak, tertibe riâyet etmek ve muvalât..

6. Burun delikleriyle ağız içi:

Ahmed bin Hanbel'e göre yüze dahildir. İmam Mâlik'e ve İmam-ı Şâfiî'ye göre dahil değildir. İmam-ı A'zam'a göre abdestte dahil değil, gusülde dahildir.

7. Ellerle beraber dirsekleri yıkamak, dört imama göre de farzdır.

8. İmam Mâlik'e göre başın hepsini, İmam-ı Şâfiî'ye göre bir kısmını, Ebû Hanîfe'ye göre dörtte birini meshetmek farzdır.

9. Kulaklar, İmam-ı Şâfiî hâric diğer üç imâma göre başın kapsamına girer. Şâfiî'ye göre ise ne başın, ne de yüzün kapsamına dahildir.

**CÜNÜP İKEN NAMAZA YAKLAŞMAMAK, SU
BULUNMADIĞINDA TEYEMMÜM ETMEK:**

وَلَا جُنَاكَ إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ
أَحَدُكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَسْتُمْ مِنَ النِّسَاءِ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا
طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

«Cünüp iken — yolcu olmanız müstesnâ — gusledene kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta veya yolculukta iseniz, yâhut biriniz helâdan gelmişse veya kadınlara dokunmuşsanız ve bu durumlarda da su bulamamışsanız tertemiz bir toprağa teyemmüm edin, yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz, Allah çok afveder, çok bağışlar.» (Nisâ sûresi, âyet: 43).

Cünüp iken câmiye girmenin, orada oturmanın haram olduğunda ittifak vardır. Ancak «âbir-i sebîl» izâfesinin taşıdığı mâna üzerinde görüş farkı ve bunun neticesi olarak da değişik hükümler meydana gelmiştir:

a) Âbir, ubûr kökünden ism-i fâildir; yolu bir kenarından diğer kenarına kat'etmek mânasına gelir.

b) Yolcu olan, yolu kat'etmekte bulunan, mânasına da kullanılmıştır.

Birinci mânaya göre, yolun câmi' içinden veya avlusundan geçmesi sebebiyle cünüp kimsenin zarurî olarak oradan geçmesine ruhsat verilmiştir. Nitekim ensardan bir kısım kimse-lerin kapıları Mescid'e açılır, oradan evlerine girip çıkarlardı. Cünüp bulundukları zaman su bulamayınca Mescid'den geçmek zorunda kalırlardı. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah yukarı-

daki âyetle onlara bu vaziyette de geçiş ruhsatı verdi. O halde âyetteki «salât» kelimesinden murad, namazgâh (namaz kılınan yer) demektir. Demek ki, câmi'den geçmek zorunda kalan cünüp, veya câmiin içindeyken cünüp olup dışarı çıkmak ihtiyacını hisseden kimse bu iki halde de ruhsat-ı ilâhiyeye uyup geçebilir. Bunun gibi cünüp olan kimse câmiin içindeki sudan başka su bulamazsa, o vaziyette câmie girip su alabilir. Bâzılarına göre, bu durumda teyemmüm edip öyle câmie girebilir.

Birinci görüş, İbnü Mes'ud, Enes bin Mâlik, el-Hasan, Saîd bin Müseyyeb, İkrime, Dahhâk, Atâü'l-Horasânî, Nahâf, Zührî ve Tâvus'un kavlidir. İmam Şâfiî ile İmam Ahmed bin Hanbel'in mezhebi de budur.

İkinci mânâya göre; cünüp olduğunuz halde namaza yaklaşmayın, meğerki yolcu olup su bulamamışsanız.. O takdirde teyemmüm edip namaz kılın. Su bulunca da gusledin.

Bu, Hazret-i Ali, İbnü Abbas, Saîd bin Cübeyr, Mücâhid ve Katâde'nin kavlidir. Bunlara göre, cünüp bulunan kimse câmie giremez ve yol da olsa geçemez. Ancak geçmek zorunda kalınırsa teyemmüm edilerek geçilir. İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebi de budur.

İbnü Cerîr birinci görüşü sahih olarak kabul etmiştir. Hazret-i Âişe'nin yaptığı rivâyette, Mescid-i Saâdetin etrafında bulunan eshâb-ı kirâmın evlerinin kapısı mescide açılır idi. Bir

gün Peygamber (S.A.V.) وَجَّهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ

«Şu evlerin yüzlerini Mescid den başka tarafa çevirin!» buyurdu ve hucre-i saadete girdi. Eshâb-ı kirâm, ilâhî bir ruhsat iner diye beklediler, fakat Resûlullah (S.A.V.) aynı emri tekrar verdi, «Şu evlerin yüzünü (kapılarını) Mescidden başka tarafa

فَإِنِّي لَا أُحِلُّ الْمَسْجِدَ بِحَاضِرٍ وَلَا جُنْبٍ çevirin. Ve ilâve ettiler:

Zira ben Mescidi, hayızlı olan kadınla cünüp bulunan kimseye helâl kılmıyorum.» (1).

İmam Ahmed bin Hanbel, abdest almak için cünüp olarak bir müddet câmi'de durmak câizdir, demiş. Şâfiî'nin arkadaşlarından Müzenî de aynı görüştedir. Çünkü İmam Ahmed'e göre, Hazret-i Âişe'nin naklettiği hadis-i şerifte bir meçhul vardır. Bu bakımdan hükme mesned olarak tutulamaz. İmanın dayanağı ise, Atâ' bin Yesar'dan yapılan şu rivâyettir. «Resûlüllah (S.A.V.) in eshabından birçok adamlar gördüm, cünüp oldukları zaman Mescidde otururlardı.»

Fakat İbnü Mâce'nin Ümmü Seleme'den rivâyet ettiği şu hadis, İmam Ahmed'in tecvizine mesağ vermemektedir:

دَخَلَ النَّبِيُّ صَرَحَةً هَذَا الْمَسْجِدِ فَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ
إِنَّ الْمَسْجِدَ لَا يَجْلُ الْجَنْبُ وَلَا حَائِضٌ

«Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) şu mescidin önündeki boş yere girdi ve yüksek sesle çağırdı: Şüphesiz ki, Mescid, cünüp ve hâyiz olanlara helâl değildir.»

Bunun gibi, cünüp bulunan kimseye tavâf etmek, Kur'an okumak, Kur'an'a el sürmek de haramdır.

Dâre Kutnî'nin çıkardığı bir hadiste buyuruluyor ki:

لَا يَقْرَأُ الْجَنْبُ وَلَا الْحَائِضُ وَلَا النُّفَسَاءُ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئًا

«Cünüp, hâyizli ve loğusa olan kimse Kur'an'dan hiç bir şey okumasın.»

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْمُومًا وَعَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدُكُمْ

Hastalıktan maksad,

(1) Ebû Dâvud.

su dokunduğu zaman vücuda zarar verecek, hastalığı artıracak, iyileşmesini geciktirecek iletir. Azasından çoğu sıhhatli, bir kısmı da su dokundurulmayacak şekilde illetli olursa, sağlam olan âza yıkanır, illetli olan meshedilir. Bâzısına göre sahih olan âza yıkanır, illetli olan için teyemmüm edilir. Fakat rey tarafdarı olan fukahâ gusûl ile teyemmümün birleştirilmesini câiz görmemişlerdir. Yolculuk halinde bulunan ve gusletmek için su bulamıyan kimse, teyemmüm ederek namaz kılar ve bilâhara su bulunduğunda iâde etmez.

İmâm-ı Şâfi'ye göre, teyemmüm ile namaz kıldıktan sonra su bulur ve onu kullanmaya güç getirirse, o vakte kadar teyemmümle kıldığı bütün namazları iâde eder.

İmam Mâlik ve İmam Evzâi'ye göre, iâde etmez. İmam Ebû Hanîfe'ye göre su buluncaya kadar namazı geciktirir.

أَوَلَسْتُمُ النَّسَاءَ

Bu fiil, hem burada, hem de Mâide sûresin-

de «Lâ mestüm» şeklinde yâni mufâale bâbından fiil-i mâzî olarak okunduğu gibi, elifsiz olarak «lemestüm» şeklinde de okunmuştur. Bilginlerin «lâ mese»nin mânasında görüş farkları vardır:

a) Cinsî münâsebettir. Bu, Hazret-i Ali, İbnü Abbas, el-Hasan, Mücâhid ve Katâde'nin kavlidir. Çünkü «lems» dokunmak, cinsî münasebete yol açar. İbnü Abbas diyor ki: «Allah Hayy ve Kerim'dir, cîmâa, mülânese tâbirini vermiştir.»

b) Kadın ve erkeğin tenlerinin birbirine dokunmasıdır. Bu dokunma, cinsî münasebet de olabilir. Sadece tenlerin birbirine dokunması da olabilir. Bu, İbnü Mes'ud, İbnü Ömer, Şa'bi ve Nahaf'nin kavlidir. Bunlara göre «lems»in hakikati, elle dokunmaktır; cîma' mânasına alınması mecazdır.

O halde:

1 — Erkeğin çıplak teninin herhangi bir yeri, kadının çıp-

lak teninden herhangi bir yerine dokunacak olursa, ikisinin de abdesti bozulur. Zühri, İmâm-ı Şâfiî ve Evzâi'nin de mezhebi budur.

İmam Ahmed ve İmam Mâlik'e göre, dokunma şehvetle olursa abdesti bozar, değilse bozmaz. Çünkü Hazret-i Âişe'nin yaptığı rivâyette, Peygamber (S.A.V.) karılarından birini öptükten sonra abdest almadan namaza durdu.» (2).

İmam-ı Tirmizî bu rivâyetin isnadı sahih değildir, demiştir. Muhammed bin İsmâil bu hadisin zayıf olduğunu söyler.

2 — İmam Ebû Hanîfe'ye göre, mücerred tenin dokunmasıyla abdest bozulmaz. Nitekim Hazret-i Âişe diyor ki: «Ben, Resûlullah'ın ön kısmında uyuyordum, ayaklarım da tam onun kıblesine geliyormuş. Resûlullah secde ettiği zaman beni hafif çimdikledi, yâni ayaklarımı toplamamı ihtar etti. Uyandım ve derhal ayaklarımı topladım.» (3).

3 — İmam-ı Şâfiî'den yapılan en sahih rivâyete göre, bir insanın anne, kızkardeş ve kızı gibi mahremlere dokunması abdesti bozmaz.

Teyemmümün keyfiyetine ve mezheb imamlarının görüşlerine gelince, kitabımızın hacmi buna müsait olmadığı için, gerekli izahat için fıkıh kitaplarına müracaat edilmesi tavsiye olunur.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Şâfiî ve Hanbelî mezheblerine göre, cünüp bulunan kimsenin yolu câmi'den geçiyorsa, o vaziyette geçebilir.

2. İmâm-ı A'zam'a göre, cünüp bulunan kimse, yolu câmi'den de geçse teyemmüm etmedikçe, geçemez.

3. İmam Ahmed bin Hanbel'e göre, abdest almak için cü-

(2) Câmiü's-Sağır, Tirmizî.

(3) Buhârî - Müslim.

nüp kimsenin bir müddet câmi'de beklemesi câizdir. Yâni câmiin içindeki şadırvandan abdest almak için.

4. İmâm-ı Şâfiî'ye göre, teyemmüm ile namaz kılan kimse, su bulunca abdest alır ve teyemmüm ile kıldığı namazları iâde eder. İmam Mâlik ve İmam Evzâî'ye göre iâde etmez. Ebû Hanife'ye göre, su buluncaya kadar namazı geciktirebilir.

5. Cünüp ve hayızlı olan kimsenin tavaf yapması, Kur'ân okuması, Kur'âna el sürmesi de câiz değildir.

6. İmâm-ı Şâfiî'ye göre abdestli bir kimsenin teni mahremi olmayan bir kadının tenine dokunursa, ikisinin de abdesti bozulur. İmam Ebû Hanife'ye göre bozulmaz. İmam Mâlik ve İmam Ahmed bin Hanbel'e göre şehvetle dokunursa abdesti bozulur.

BEŞ VAKİT NAMAZA VE ORTA NAMAZA DEVAM

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿١٨﴾

«Namazlara ve orta namaza devam edin. Gönülden boyun eğerek Allah için namaza durun. Eğer korkarsanız, yaya yahut binekte iken (kibleye veya her hangi bir semte karşı) kılın. Güvene erişince Allah'ı, size bilmediğiniz şeyleri nasıl öğretti ise, öylece anın.» (Bakare sûresi, âyet: 238)

Âyetin kısaca izahı:

Beş vakit farz namazlara ve orta namaza, Allah'ın emrettiği gibi şartlarına, sınırlarına, rükün ve sünnetlerine riâyet ederek, belli vakitlerinde devam ediniz. Özellikle orta namaza muvazebet gösterin. Allah'ın divânına tam bir huşu' ve gönül alçaklığıyla durun.

Fakat savaş, su baskını, yangın ve benzeri tehlikelerden korkarak Hakkın divânına tam huşu' ile durup namazın bütün şart ve rükünlerini yerine getirmek mümkün olmadığında, artık yürüyerek, yahut binekte iken kibleye veya herhangi bir semte karşı kılın, namazı terketmeyin. Tehlikeden emin olduğunuz vakit yine emniyet içinde edâ ettiğiniz şekilde yerine getirip Allah'ı öylece anın.

Namaz, bir taraftan insanı rûhen yükseltip geliştirirken, diğer taraftan musalliler arasında his ve ideal birliğini te'min eder; halkı aristokrat ve burjuva diye bölmez, fakir, zengin, efendi ve köleyi omuz omuza durdurup sınıf farkını kaldırır.

O halde, bilhassa cemaatle namaz kılmak, mâna ve bilgi yönünden olan değeri bir yana, şekil bakımından insanla insan arasında duran bütün engelleri yıkar; beşer nev'inin bu esas vahdetini bir hayat gerçeği olarak gerçekleştirmek emelini ifâde eder.

Bunun içindir ki namazın hiç bir zaman terkedilmemesi, çok tehlikeli zamanlarda bile asıl mâna ve gaayesini tahakkuk ettirmek ve bunun insan ruh ve dimağına aksettireceği hayat ve hayat ötesiyle alâkalı hakikate erişmek için şekli bırakıp, yürüyerek, süvari olarak kılınması emrediliyor.

Bilhassa hayat çarkının insan zihninde husûle getireceği günlük sıklet ve tazyıkı hafifletmek ve yeniden rûh ve zihin zindeliğine kavuşmak için öğle veya ikindi namazından tahsisan bahsediliyor.

Yirminci asrın son yarısında namaz kılacak kadar vakitle-rimizin olmadığını, devamlı çalışmamız gerektiğini diyen bâzı maddeciler, herhalde rûh ve dimağ zindeliğinin ne yolla gerçekleşeceği üzerinde bir Hıristiyan bilgin olan Alexis CARREL (Aleksi Karıl) kadar düşünüp kafa yormamışlardır.

Namaz ve diğer ibâdetler insana ölçülü bir kuvvet ve muhtaç olduğumuz kudreti her gün tazeliyerek verir. Adı geçen bilgin bu gerçeğe değinerek diyor ki: «Hayatı korumak için onu yok etmekten çekinmek kâfi değildir. Aynı zamanda hayatı daha geniş, daha derin, daha pervasız, daha sevinçli bir hale getirmek lâzımdır. Yâni bedenî ve ruhî faaliyetlerimizin kemmiyetini, keyfiyetini artırmalıdır. İnsan ancak kuvvet sayesinde yükselebilir... Zayıf mahvolmağa mahkûmdur. Zira hayat yalnız kuvvetlileri sever. Bizim muhtaç olduğumuz kuvvet ne atletin sâhip olduğu adeli kuvvete, ne nefsine hâkim insanın sâhip olduğu (ölçüsüz) mânevî kuvvete, ne de filozofun yahut entellektüel insanın sâhip olduğu zihnî kudrete benzer. Bu kudret hem adeli, organik ve ruhî mukavemet, hem muvazene, hem de kolaylıkla intibak kaabiliyetidir. Aynı zamanda yorgunluğa, fena havaya, açlığa, uykusluğa, keder ve endişelere tahammülü mümkün kılan da odur.

Acaba bu kudret nasıl elde edilebilir? Bunun yegâne çaresi azim, sabır ve ısrarla her gün gayret göstermektir.»

Cenâb-ı Allah bu kudretin asıl menba'ını beyânla buyuruyor ki: «Kendiniz bilip dururken Hakkı bâtila karıştırıp da gerçeği gizlemeyin. Dosdoğru namaz kılın, zekât verin, rükû' eden mü'minlerle birlikte rükû' edin.»

«Hem sabır ile, hem namazla (Haktan) yardım isteyin. Gerçi bu, (irâdesi zayıf olanlara) elbette büyük (ağır ve çetin bir şey)dir. Ancak (Allaha) karşı yüksek saygı gösterenler hakkında öyle değil...» (Bakare sûresi, âyet: 42-45).

Namazın hayatımız üzerindeki te'sirleri bu olunca, onu, bütün irâde ve gücümüzü kullanıp, maddî ve mânevî varlığımız için yıkılmıyan bir destek yapmalıyız.

ORTA NAMAZ hakkında âlimlerin görüş farkları vardır:

1 — Sabah namazıdır..

Bu, Hz. Ömer, İbnü Abbas, İbnü Ömer, Muaz, Câbir, Atâ', İkrime, Mücâhid ve Rebi' b. Enes'in görüşüdür. İmam-ı Şâfiî ile İmam Mâlik bu görüşü kabul etmişlerdir.

İmam Mâlik Muvatta' adlı eserinde İbnü Abbas ile Hz. Ali'nin «Orta namaz»ın sabah namazı olduğunu söylediklerini tahrir etmiştir.

Bunlara göre: Öğle ile ikindi, gündüz namazı olarak, akşamla yatsı gece namazı olarak birleşir. Ortada yalnız olarak sabah namazı kalıyor. Bu itibarla ona «Salât-i vüstâ = Orta namaz» denilmiştir. Hem sabah namazı, uykunun tatlı, organların gevşediği bir zamana rastlar. Bunun için «Salât-i vüstâ'yı beyândan sonra «Allahın divânına gönülden boyun eğeerik durun» buyuruluyor ki «Kunût»un bir mânâsı da ayakta fazla durmaktır. Nitekim ayakta en çok durulan namaz, sabah namazıdır.

El-İsrâ sûresi, âyet 78'de buna işâretle buyurukuyor ki: «Güneşin (zeval vaktinde) kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz kıl. Sabah namazını da (öylece edâ et). Çünkü sabah namazı şâhidlidir.»

KUR'AN ARKANI

F. : 4

Her iki âyetle de beş vakit namaza işâret ediliyor. Ayrıca gece melekleriyle, gündüz meleklerinin sabah namazına şâhid oldukları bildiriliyor.

2 — Öğle namazıdır..

Bu, Zeyd b. Sâbit, Üsâme b. Zeyd ve Ebû Saîd el-Hudrî'nin görüşüdür. Hz. Âişe vâlidemizden de bu mânâda bir rivâyet yapılmıştır. Ebû Hanife Hazretlerinin de aynı görüşte olduğunu Abdullah b. Şeddad nakletmiştir.

İmam Mâlik Muvatta' adlı eserinde Zeyd b. Sâbit ile Hz. Âişe'den tahrîc ettiği rivâyette, demişler ki:

الصَّلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الظُّهْرِ Orta namaz, öğle

namazıdır» Tirmizî de ikisinden ta'likan rivâyet etmiştir. Ebû Dâvud'un Zeyd b. Sâbit'den tahrîc ettiği hadîste de:

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ وَلَمْ يَكُنْ يُصَلِّي
صَلَاةَ أَشَدَّ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ مِنْهَا فَتَزَلَّتْ
حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى

«Resûlüllah (S.A.) öğle namazını sıcaklığın arttığı gün ortasında kılardı. Eshaba en ağır gelen, Resûlüllah (S.A.)'ın kıldığı bu namaz idi. Bu sebeple

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى âyeti indî.»

3 — İkinci namazıdır..

Bu Hazret-i Ali, İbnü Mes'ud, Ebû Eyyûb, Ebû Hüreyre, İbnü Ömer, İbnü Abbas, Ebû Saîd'in görüşüdür. Hasan el-Basrî, İbrâhîm Nahai, Katâde, Dahhak, Kelbî ve Mukatil de bu görüşe uymuşlardır.

Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud ve İbnü Münzir'in de mezhebi budur.

Maverdiye göre: Şâfiî'nin mezhebi de böyledir. Hazret-i Ali'den yapılan rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (A.S.) AHZAB günü, diğer bir rivâyette HENDEK günü şöyle buyurdular :

مَلَأَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَيُوتِهِمْ نَارًا كَمَا شَغَلُونَا
عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ وَفِي رِوَايَةٍ =
شَغَلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى صَلَاةِ الْعَصْرِ (ابن كثير)

«Allah onların (müşriklerin) kalblerini ve evlerini ateşle doldursun! Bizi Orta Namaz'dan alıkoydular, tâ ki güneş batı..» Diğer bir rivâyette ise: «Bizi Orta Namaz'dan, ikindi namazından alıkoydular.»

Müslim'in İbnü Mes'ud tarikiyle tahrir ettiği hadîste:

حَبَسَ الْمُشْرِكُونَ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ
عَنِ صَلَاةِ الْعَصْرِ حَتَّى احْمَرَّتِ الشَّمْسُ وَأَصْفَرَّتْ
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ : شَغَلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى
صَلَاةِ الْعَصْرِ مَلَأَ اللَّهُ أَجْوُفَهُمْ وَقَبُورَهُمْ نَارًا

«Müşrikler, Resûlüllah Efendimizi güneş kızarıncaya kadar, yahut sararmaya yüz tutuncaya kadar ikindi namazından alıkoydular. Bunun üzerine Resûlüllah: Onlar bizi Orta Namaz, ikindi namazından alıkoydular. Allah onların içlerine ve kabirlerine ateş doldursun!..» buyurdular.

Müslim'in tahrîç ettiği diğer bir hadîste, Hazret-i Âişe vâlidemizin azâdlı kölesi Ebû Yûnus diyor ki:

أَمَرْتَنِي عَائِشَةُ أَنْ أَكْتُبَ لَهَا مِصْحَفًا وَقَالَتْ
إِذَا بَلَغْتَ هَذِهِ الْآيَةَ فَادْرِي : حَافِظُوا عَلَى
الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى . فَلَمَّا بَلَغْتُهَا أَذَّنْتُهَا
فَأَمَلْتُ عَلَى : حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ
الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ . قَالَتْ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ

«Hazret-i Âişe bir mushaf yazmamı (istinsah etmemi) em-

retti ve ilâve edip dedi ki: « حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ âyetine

geldiğin zaman benden müsaade alacaksın,» Ben de o âyete gelince, Hz. Âişe'den müsaade istedim. O da onu

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ şeklin-
de bana imlâ ettirdi..»

Bu mânâyı kuvvetlendirir mahiyette Buharî ile Müslim'in İbnü Ömer (R.A.)dan ittifakla rivâyet ettikleri hadîste:

الَّذِي تَقُوْتُهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ فَكُنَّا وَتَرَاهُ لَهُ وَمَالَهُ

«İkinci namazını kaçıran kimse, malı ve ehli alınıp yalnız bırakılması gibi olur..» (Yâni ehlini ve malını yitirmiş gibi olur.)

4 — Akşam namazıdır..

Bu, Kubeyse b. Zûeyb'e göredir. Delili ise: Akşam nama-

zı gündüzün az aydınlığıyla gecenin karanlığı arasında gelir. Ayrıca bu namaz iki rek'atle dört arasında bir sayı taşır. Seferde kısaltılmaz. Hem Cebrâil'in ilk getirip kıldırıldığı namaz, öğle namazıdır. Bunun için öğleye «Salât-i vüstâ = Orta Namaz» denilmiştir. Bu takdirde akşam namazı «Orta Namaz» olmuş oluyor.

5 — Yatsı namazıdır..

Bu hususta Seleften hiç bir rivâyet yoktur ve yapılmamıştır. Sadece bu görüşü, ulemâ-i müteahhîrîn (Hicrî beşinci asırdan sonra gelen âlimler)den bir kısmı izhar etmişlerdir. Onların delili ise: Yatsı namazı, seferde kısaltılmıyan iki namaz (sabah ve akşam) arasında gelir.

6 — Belirsiz olarak beş vakit namazdan biridir..

Çünkü Cenâb-ı Hak beş vakit nadaza devam etmemizi emretmiş ve «orta namaz» buna atfedilmiştir. Âyet-i Kerîmede bu namazın hangisi olduğu belirtilmemiştir. Tâ ki bütün namazlara ihtimamla devam edile. Kadir gecesinin ramazanda, eş-ref-i saatin cumada gizli tutulması ne ise Salât-i vüstâ'nın da belli edilmemesindeki hikmet de odur. Nitekim İbnü Sirîn diyor ki: «Orta Namaz»ın hangisi olduğu, Zeyd bin Sâbit (R.A.) den sorulduğunda, «Beş vakit namaza devam edin, isâbet edersiniz..» buyurdu.

Fakat bütün bu rivâyetlerle beraber, en sahîh söz ve görüş: Onun ikinci namazı olduğudur. Çünkü bu hususta bir çok sahîh hadisler vârid olmuştur.

(وَ قَوْمُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ) «Beş vakit namazı, şartlarına

uygun olarak kılın..»

«K u n û t » ; Birkaç mânâya gelir:

a) Duâ ve zikir. Bu takdirde «Duâ ve niyâz ederek Allaha ibâdet edin..»

b) Susmak, konuşmamak.

Zeyd b. Erkam diyor ki: Biz namazda iken yanımızda du-

ran kimseyle konuşurduk. Bu âyet inince Allah-ü Teâlâ bizi bundan men'etti.

Buhari'nin tahrîcine göre: Abdullah b. Mes'ud (R.A.) diyor ki: «Habeşistan'a hicret etmeden önce, Reşûlullah'a namazda iken selâm verirdik, o da selâmımızı alırdı. Habeşistan'dan döndüğümüzde yine aynı hal üzere selâm verdiğimde, Reşûlullah karşılık vermediler, bilâhare sebebini sorduğumda, buyurdular ki: «Allah dilediği emri verir; Namazda konuşmamızı kesin olarak men'etti:

إِنِّي لَأَرُدُّ عَلَيْكَ إِلَّا إِنِّي كُنْتُ فِي الصَّلَاةِ وَإِنَّ اللَّهَ يُخَبِّرُ
مِنْ أَمْرِهِ مَا يَشَاءُ وَإِنْ مَا أَحَدَثَ أَنْ لَا تُكَلِّمُوا فِي الصَّلَاةِ

Müslim'in Muâviye b. Hakem el-Sülemî'den yaptığı rivâyette Peygamber (A.S.) şöyle buyurmuşlar: «Bizim şu namazımız yok mu? Onda insan sözlünden bir şey konuşmak doğru olmaz. Çünkü bu namaz tesbîh, tekbîr ve Kur'ân okumaktır.»

إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصِلُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ
إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَذِكْرُ اللَّهِ

Ebü Saîd el-Hudrî'den yapılan rivâyete göre: Bir adam Cenâb-ı Peygamber'e namazda selâm verdi. Peygamber (A.S.) sadece ona hafif baş işâretiyle karşılık verdi ve selâmdan sonra buyurdular ki: «Biz namazda selâm alır ve karşılık verirdik. Fakat böyle yapmaktan artık men'olunduk!..»

c) Namazda kıyam (ayakta durmayı) uzatmak..

Bu mânâyı te'yid eder mahiyette Buhari ve Müslim'in Câbir b. Abdullah (R.A.)den rivâyet ettikleri hadîste buyuruluyor ki:

أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طَوْلُ الْقُنُوتِ

«Namazın en üstünü, kıyımı en uzun olanıdır.»

d) Rükû' ve secdeleri uzatmak..

e) Namazda huşû' üzere bulunmak..

فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجًا لَا أَوْرَاقًا

«Eğer korkarsanız, yaya yahut bl-

nekte iken (kibleye veya herhangi bir semte karşı) kılın..»

Muharebe ve benzeri bir fitneden korkarak Hakk'ın divânına tam bir huşû' ile durup bütün şartları yerine getirmek mümkün olmadığında namazı yürüyerek, yahut süvari olarak — kibleye veya herhangi bir semte doğru — kılın.

Buna, «Salât-i havf = Korku namazı» denilir. Korku namazı iki kısımdır: Biri savaş ânında — ki bu âyetle ona işaret ediliyor —, diğeri savaş dışındadır — ki Nisâ sûresinde

وَأَذَاكَتْ فِيهِمْ فَأَقْتَمَهُمُ الصَّلَاةَ

âyeti buna işaret etmektedir.

Az ileride bundan bahsedilecektir.

Savaş ânında namazı terketmek mümkün olmadığına göre, nasıl namaz kılmak gerekir:

a) Şâfiî mezhebine göre: Hem süvari olarak, hem de yaya yürürken kibleye veya başka bir semte yönelip namaz kılınır. Rükû' ve secde imâ' (baş işâreti) ile yerine getirilir. Ancak secde için baş biraz daha eğilir.

b) Ebû Hanîfe'ye göre: Yaya olarak, yürürken namaz kılınmaz, savaş korkusu kalktıktan sonra kaza edilir. Çünkü Peygamber (A.S.) Hendek savaşında öğle ve ikinci namazını ancak güneş battıktan sonra kaza etmişlerdi. O halde Peygamber'e uymak gerekir.

İmam-ı Şâfiî, yukarıdaki âyeti hüccet olarak kabul etmiş ve Hendek gününde henüz korku namazı hakkındaki âyet inmemişti ve bu âyet indikten sonra Peygamber (A.S.) hiç bir na-

mazı te'hîr etmemiştir.» demiştir.

Savaş dışındaki korkulu ânlarda kılınan namaz da böyledir. Ancak İbnü Abbas (R.A.)dan şöyle bir rivâyet gelmiştir: Allah namazı, Peygamberimizin diliyle size farz kılmıştır. Hazerde dört rek'ât, seferde iki, korku ânında bir rek'ât...

Seleften Hasan el-Basrî, Atâ', Tâvus, Mücâhid, Katade, Dahhâk, İbrâhîm ve İshâk bu rivâyetin zâhirine uymuşlardır.

İmam-ı Şâfiî, İmam Mâlik ve Cumhur-i ulemâ'ye göre: Korku namazı, rek'ât sayılarında diğer namazlar gibidir.

İbnü Abbas'ın sözü, imamla kılınan bir rek'âte işârettir.

O halde korku namazı, ister savaş ânında, ister sel, yangın ve benzeri bir tehlike vukuunda olsun, imâ' ile kılınır. Abdullah b. Enis'in hadisinde Cenâb-ı Peygamber (A.S.) onu Hâlid b. Süfyân el-Hüzelî'yi öldürmek üzere gönderiyor. Abdullah, Hâlid ile karşılaşınca, ikinci namazın vakti girmiş bulduğundan, namazı vaktinde kılamamanın endişesiyle hemen imâ' ile kılıyor ve sonra işini bitiriyor.

İmam Evzâf diyor ki: Savaş kızıdır, fethe doğru gidilir ve o ânda namaz kılmaya güç ve imkân bulunmazsa, herkes kendi başına imâ' ile kılar. Buna da imkân bulunmazsa, savaş kesilip emniyet gelinceye kadar te'hîr edilir.

Korku namazı iki rek'ât olarak kılınır. Buna imkân olmazsa, iki secdeli bir rek'ât kılınır. Bu da mümkün olmadığında sadece tekbir getirilerek namaz edâ edilmiş olmayacağından te'hîr edilir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Âyette geçen «salâvat = namazlar» kelimesi beş vakit namaza işârettir

2 — «Kunût» kelimesi, şartlarına, erkân ve vücubuna uygun namaz kılmaya işârettir. Başka mânâlara da gelir.

3 — Korku namazı:

Şâfilere göre, hem süvari, hem yaya yürürken kıbleye veya başka bir semte yönelip kılınır. Rükû' ve secdeleri imâ ile yerine getirilir.

Ebü Hanife'ye göre, yaya olarak yürürken kılınmaz. Bilâhare kaza edilir.

4 — Şâfiî, Mâlik ve cumhura göre, korku namazı rek'ât sayılarında diğer namazlar gibidir. Hanefilere göre de böyledir.

5— İmam Evzaî'ye göre: Savaşta asıl şekliyle namaz kılma imkânı kalmadığında herkes münferiden baş işâretiyle kılar. Bu da mümkün olmadığında te'hîr edilir.

Geniş bilgi için fıkıh kitapları «Salât-i havf» bahsine müracaat edilmesii..

YOLCULUK NAMAZI

وَإِذَا صَرْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ
أَنْ يُفْتِكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا أَعْدَاكُمْ مَعَكُمْ ۚ

«Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size bir fenâlık yapacağından endişe ediyorsanız namazdan kısaltmanızda size bir vebâl yoktur. Şüphesiz ki küfür edenler sizin apaçık düşmanınızdır.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 101)

Seferde (yolculuk hâlinde) namazı kısaltmak ilâhî bir sadakadır, onu kabul etmek, Allah'ın hoşnutluğuna yol açar. Veya bir azimettir, onu emredildiği şekilde yapmak vâcibdir.

Ancak âyet-i kerîmenin zâhirî delâletinden anlaşılan, seferde dört rek'âtli farz namazları kısaltmak (ikişer rek'ât kılmak) vâcib değil, ihtiyarîdir. Çünkü «Kısaltmanızda size bir vebâl yoktur» cümlesi kısaltmanın ilâhî bir ruhsat olduğunu ifâde eder. Bu bakımdan fukahânın ancak az bir kısmı kısaltmanın vâcib olduğunu söylemişlerdir. Ömer bin Abdulaziz, Kaadı İsmâîl, Hammad bin Ebî Süleymân ve daha birkaç Kûfeli âlimler bu gruba dâhildir. İmam Mâlik'den de vâcib olduğuna dâir rivâyet vardır. Bunların delili, Hazret-i Âişe Vâlidemiz'den sâbit olan sahîh rivâyettir:

فُرِضَتِ الصَّلَاةُ رَكْعَتَيْنِ فَزِيدَتْ فِي الْحَضَرِ وَأُقِرَّتْ فِي السَّفَرِ

«Namaz önce ikişer rek'ât olarak farz kılınmıştı. Sonra hazarde (iki rek'ât daha) fazla kılındı, seferde ise olduğu gibi kaldı.» (1).

Bunun gibi Ya'lâ bin Ümeyye'nin hadisi de delil olarak gösterilmiştir. Hazret-i Ya'lâ diyor ki: «Hazret-i Ömer (R.A.) den sordum, dedim ki, âyette namazın kısaltılmasına şart olarak kâfirlerin fenâlıkta bulunma korku ve endişesi gösteriliyor. Bugün ise artık bizler için böyle bir korku ve endişe mevcut değildir. Hazret-i Ömer (R.A.) cevaben buyurdu ki: «Senin anladığın gibi veya hayret ettiğin gibi ben de anlamış ve hayret etmiştim. Aynı soruyu Hazret-i Peygamber (A.S.) den sordum, buyurdular ki:

صَدَقَ تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَأَقْبِلُوا صَدَقَتَهُ

«Allah bunu bir sadaka olarak size lütfetti. Artık O'nun sadakasını kabul edin!» (2).

Hadiste (O'nun sadakasını kabul edin!) meâlindeki cümlelinin zâhiri, kısaltmanın vâcib olduğunu ifâde eder.

إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يُفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا

«Kâfirlerin size bir fenâlık yap-

masından endişe ediyorsanız» (Nisâ sûresi, âyet: 101) meâlin-

(1) İmam Kurtubî ve İbnü Kesir'e göre: Bu hadisin senedi sahihse de metni sayıktır. Çünkü beş vakit namaz ikişer rek'ât olarak farz kılınmış değildir, akşam namazı üç rek'ât olarak farz kılınmış, yalnız seferi namaz değil, sabah namazı da iki rek'ât olarak farz kalmıştır. M.

(2) İmam Ahmed - Müallim.

deki şartın zâhirinden de, seferde namazı kısaltmanın câiz olmadığı, ancak kâfirlerin fitne ve fenâlık yapma endişesi hâlinde câiz olacağı anlaşılıyorsa da Cenâb-ı Peygamber (A.S.)'ın emniyet günlerinde de seferde namazı kısalttığı sünnet ile sâbit olmuştur. O halde âyetteki şart mefhumu, gaalib-i ahvale göre-
dir. Çünkü İslâmın ilk devrinde Müslümanların ekseri seferle-
ri korku ve endişe verici idi.

Ulemâdan bir kısmına göre şart, mâ-kabline muttasıl de-
ğildir, âyet «mine's-salâti» ile tamamlanmış oluyor. Sonra şart
ile ikinci cümleye başlanılıyor ki onunla irtibatlı olmuş oluyor.

Diğer bi- kısmına göre ise, cümledeki şart, sünnet ile
mensûhtur. (3).

Seferî namaz hakkında bir çok muhtelif rivâyetler vardır.
Biz bunlardan iki tanesini nakletmekle yetiniyoruz.

Buharî ve Müslim'in kaydettiklerine göre, Abdullah bin
Ömer (R.A.) diyor ki: «Seferde Cenâb-ı Peygamber (A.S.) ile
birlikte dört rek'âtli farz namazları ikişer rek'ât olarak kıldık.
Ebûbekr ile Ömer devirlerinde ve Osman'ın da ilk hilâfet yıl-
larında yine ikişer rek'ât olarak kıliyorduk. Sonra Hz. Osman
dörder rek'ât olarak tamamladı.»

Yine Buharî'nin tahririne göre: Abdurrahmân bin Yezid
diyor ki: «Hazret-i Osman, namazı seferde de dörder rek'ât ola-
rak bize kıldırdı. Onun böyle yaptığı Abdullah bin Mes'ud Haz-
retlerine anlatılınca, «İnnâ lillâhi...» dedi, biz Peygamber (A.S.)
ile Minâ'da (dört rek'âtli farz namazları) ikişer rek'ât olarak
kıldık. Ebûbekr ve Ömer (R.A.) ile de aynı yerde ikişer rek'ât
olarak kıldık.. Şu dört rek'ât neye?.. Keşke sebebini bilmiş ol-
saydım!..» (4).

(3) Bu, Kitab-ı Kerim sünnet ile yâni âyet, hadîs ile nesholunabilir, diyen-
lere göredir.

(4) Minâ'da hac günlerinde seferî bulundukları halde Hazret-i Osman'ın
dört rek'âtli farz namazları kısaltmadığının sebebini, başta Müfessir Kurtubî
ve İbnü Kesir olmak üzere bir kısım tefsirciler şöyle izâh etmişlerdir: Hac ibâ-
deti için gelenler arasında birçok câhil bedeviler de bulunuyordu. Dört rek'âtli
namazlar kısaltılarak kılınmış olsaydı, bu namazların her zaman böyle kılı-
nacağı zanını uyandırır. İşte bu endişeyle Hz. Osman kısaltma yapmamıştır.

Gerçi Dâre Kutnî'nin Hazret-i Âişe Vâlidemiz'den yaptığı rivâyette; Hz. Âişe diyor ki:

كَانَ يَقْصُرُ فِي السَّفَرِ وَيَتِمُّ وَيَصُومُ وَيَفْطِرُ

«Hazret-i Peygamber (A.S.) seferde namazı hem kısaltır, hem tamam kılardı. Hem oruç tutar, hem de iftar ederdi.» Bu, Hazret-i Osman için bir delil olabilirse de, ma'lûldur. Mahfuz olan, Hazret-i Âişe (R.A.) nin kendisinin böyle yaptığıdır. (5). Zira İmam-ı Beyhakî'nin yaptığı rivâyette, deniliyor ki:

أَنهَا اعْتَمَرَتْ مَعَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمَدِينَةِ
إِلَى مَكَّةَ حَتَّى إِذَا قَدِمَتْ مَكَّةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ
يَا أَبَايَ أَنْتَ وَأُمِّي أَتَمَّمْتَ وَقَصَرْتَ وَأَفْطَرْتُ وَصُمْتَ
فَقَالَ: أَحْسَنْتِ يَا عَائِشَةُ وَمَا عَابَهَا

«Âişe Vâlidemiz, Hazret-i Peygamber (A.S.) ile birlikte Umre yapmak üzere Medine'den Mekke'ye gelmişlerdi. Hz. Âişe:

— Ey Allah'ın Resûlü! Anam-babam sana fedâ olsun!. Ben namazı tamam kıldım, siz kısalttınız. Ben oruç tutmadım, siz ise tuttunuz, dedi.

Hazret-i Peygamber (A.S.) ona :

— İyi yaptın ya Âişe!. buyurdular ve onu ayıplamadılar.» (6).

(5) Ma'lûl hadis: Vehme kapıları ve böylece tanınan bir râvinin naklettığı hadis olmakla beraber, bir hadisin senedinde veya metninde illet bulunursa ona da ma'lûl denilir.

(6) Şeyhül'islâm İbnü Teymiyye'ye göre bu hadis bâtıldır. Çünkü biz, Hazret-i Âişe Vâlidemiz'in Peygamber'e (A.S.) ve eshabına muhalefet edeceğini kabul etmiyoruz. Buhari ve Müslim'in tahrirlerine göre; Hz. Âişe diyor ki : «Allah namazı ikişer rek'ât olarak farz kıldı. Resûlullah Medine'ye hicret edince hasarı namaza ziyâde edildi, seferî namaz olduğu gibi kaldı.»

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Seferde namazı kısaltmak ümmetin icmâiyle câizdir. Çünkü Allah-ü Teâlâ günah saydığı şeylerin işlenmesini hoş görmediği gibi, (kolaylık olsun diye) vermiş olduğu ruhsatlarının yapılmasını da sever.

Ahmed bin Hanbel'in bu meâlde naklettiği hadis meşhurdur.

Hiz. Ömer, Hiz. Ali, İbnü Ömer, Câbir, İbnü Abbas, Hasan el-Basrî, Katade ve Ömer bin Abdulaziz'e göre ise vâcibdir. İmam-ı Âzam ile İmam Mâlik'e göre de böyledir. Çünkü kısaltma bir ruhsat olmaktan ziyâde azimettir. Az yukarıda da naklettiğimiz gibi, Buharî ve Müslim'in, Hazret-i Âişe'nin şöyle dediğini tahric etmişlerdir: «Cenâb-ı Allah şüphesiz ki namazı (önce) ikişer ikişer farz kıldı. Resûlullah (A.S.) Medine'ye hicret ettiklerinde hazar namazına fazlalık yapıldı, seferî namaz ise olduğu gibi kaldı.»

2. Seferî halde dört rek'âtli farzlar ikişer rek'ât olarak da kılınabilir. Çünkü kısaltma bir ruhsattı, yolcunun ihtiyarına bırakılmıştır. İmam-ı Şâfiî ile İmam Ahmed'in mezhebi de budur.

Hangi seferlerde kısaltma yapılabilir?

3. İmam-ı Şâfiî, İmam Mâlik, İmam Ahmed ve cumhura göre, mubah olan her seferde dört rek'âtli farz namazları iki rek'ât olarak kılmak câizdir. Bâzı âlimlere göre, hac, umre, cihâd ve benzeri tâat için yapılan bir sefer olması şarttır. Aksi halde kısaltma yapmak câiz değildir.

Ebü Hanîfe ve Sevrî'ye göre, sefer günah da olsa yine kısaltmak vâcibdir.

Kısaltma mesafesi hakkında da görüş farkı vardır:

a) Dâvud el-Zahiriyye göre, uzun olsun, kısa olsun bütün seferlerde namazı kısaltmak câizdir.

b) Evzaî'ye göre, namazı kısaltmak için bir günlük mesafe şarttır. İmam Mâlik ile İmam Ahmed bin Hanbel'e göre de

böyledir. Bir günlük mesafe ise dört beriddir. Çünkü İbnü Abbas (R.A.)dan merfuan rivâyet edilen hadis-i şerifte buyruluyor ki:

لَا تَقْصُرُوا الصَّلَاةَ فِي أَقَلِّ مِنْ أَرْبَعَةِ بُرْدٍ

«Namazı ancak dört beridden az olmayan bir mesafede kısaltın.» (7).

c) İmam-ı Şâfiî'ye göre iki gecelik mesafe şarttır. Bu, onaltı fersahtır. Her fersah ise üç mildir.

d) İmam-ı Â'zam ile Sevrî'ye göre, üç günlük mesafe şarttır. Buhari'nin, İbnü Ömer (R.A.)dan yaptığı rivâyette, buyruluyor ki:

لَا تَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُسَافِرَ فَوْقَ
ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ أَوْ أَلَمَعَ مَحْجَرٍ

«Allah'a ve âhiret gününe imân eden hiç bir kadına mahremsiz olarak üç günlük mesafeden fazla yolculuk yapmak helâl olmaz.»

Kısaltma mesafesi hakkında görüş farkı olduğu gibi seferde ikaamet müddeti hakkında da görüş farkı vardır:

a) İmam-ı Şâfiî, İmam Mâlik, Ebû Sevr, Leys bin Sa'd ve Taberî'ye göre, belli mesafeyi aşmış gittiği yerde dört gün ikaamete niyet ederse kısaltma yapması câiz değildir. Bundan az bir müddet ikaamete niyet ederse seferî olmaktan çıkmaz. Bu, Saîd bin Müseyyeb'den mervîdir. Ebû Dâvud'un yaptığı rivâyette, Hazret-i Enes diyor ki: «Biz Resûlüllah (A.S.) ile Medine'den çıkıp Mekke'ye gittik. Medine'ye dönünceye kadar Hazret-i Peygamber ikişer rek'ât namaz kıldılar.»

(7) Beyhâkî bi-senedin sahibin.

Bunun üzerine Hazret-i Enes'e soruldu:

— Mekke'de bir müddet kaldınız mı?

— Evet, on gün kaldık..

b) İmam-ı Â'zam, Ebû Hanîfe, arkadaşları ve İmam-ı Sevri'ye göre: Onbeş gece ikaamete niyet ederse seferî olmaktan çıkar ve artık namazları kısaltmaz.

Bu, İbnü Ömer ve İbnü Abbas (R.A.)dan mervîdir. Eshab-ı kirâmdan bu hususta bu iki zata muhalefet eden olmamıştır. Çünkü İbnü Ömer (R.A.)nın rivâyet ettiği hadis-i şerifte buyruluyor ki:

إِذَا قَدِمْتَ بَلَدًا وَأَنْتَ مُسَافِرٌ وَفِي نَفْسِكَ أَنْ تُقِيمَ
خَمْسَ عَشْرَةَ لَيْلَةً فَأَكْمِلِ الصَّلَاةَ

«Yolculuk halinde bir beldeye onbeş gün kalmaya niyet edecek olursan, namazı tamamla (yâni dört rek'ât olarak kıl)!»

c) İmam Ahmed'e göre yolcu gittiği yerde yirmibir vakitten fazla bir müddet kalmaya niyet ederse, seferî olmaktan çıkar ve namazları kısaltır. Dâvud el-Zahiriyye göre de böyledir.

İmam-ı Kurtubî'ye göre, Şâfiî ile Mâlik'in bu husustaki kavli daha sahtir.

Bu görüşlerden başka bir de Hazret-i Enes'in Nisabur'da iki yıl ikaamet ettiği ve bu müddet içinde dört rek'âtli namazları iki rek'ât olarak kıldığı rivâyet edilmiştir. Ebû Miclez de diyor ki: «İbnü Ömer Hazretlerine sordum: Birtakım işlerimi görmek için Medine'ye gelip yedi, sekiz ay kaldığım oluyor. Bu durumda seferî olmaktan çıkar mıyım? Hayır, namazı kısaltarak kılsın, diye cevap verdiler.»

SALÂT-İ HAVF

(Korkulu ânlarda kılınacak namazın keyfiyeti)

وَاذْكُرْتُمْ فِيهِمْ فَاقْتَرْتُمُ الصَّلَاةَ فَلَقِيتُمْ طَائِفَةً مِنْهُمْ مَعَكُمْ وَلْيَأْخُذُوا
 اسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا
 فَلْيُصَلُّوا مَعَكُمْ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ
 عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
 إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطِيرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا
 حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾

«Ey Muhammed! Sen de içlerinde bulunup da kendileri-
 ne namaz kıldırдыңın zaman, bir kısmı seninle beraber nama-
 za dursun ve silâhlarını da yanlarına alsınlar; secde ettikleri
 zaman artık onlar arkanıza geçsinler, henüz namazını kılmayan
 öbür kısım gelsin, seninle beraber namazlarını kilsinlar ve on-
 lar da tedbirli olsunlar, silâhlarını alsınlar. Kâfirler, size anı-
 zın bir baskın vermek için silâh ve eşyanızdan gaafil bulunma-
 nızı dilerler. Yağmurdan bir zarar olursa, veya hasta bulunur-
 sanız, silâhlarınızı korumanızda üzerinize vebâl yoktur, fakat
 yine de bütün ihtiyat tedbirlerinizi alın. Allah, şüphesiz ki kâ-
 firlere horlayıcı ağır bir azâb hazırlamıştır.» (En-Nisâ sûresi,
 âyet: 102)

Namaz ve namazın telkin ettiği tedbirli tevekkül, Müslü-
 manların hem mânevî silâhı, hem de millet olarak ebediyen
 yaşayabilmelerinin, tam bir hürriyet içinde istiklallerini koru-
 yabilmelerinin hayat ve enerji kaynağıdır. Onsuz bir islâm ce-

maati olmak ne mümkün.. Çünkü imânın dış görünüşümüzdeki en güzel tezâhürü namazdır. Günlük, haftalık, aylık ve yıllık yaşayışımızı tanzime medâr olan, gerçek anlamıyla iç ve dış âlemimizi aydınlatan, cemaatleşme şuurunu veren, her türlü sınıf farkını ara yerden kaldıran, millet olarak varlığımızın asıl gaye ve hedefini tâyin eden düstur, ilâhî düsturlardan biri olan namazdır. Artık o hiç bir yerde ve hiç bir halde terkedilemez.

Buna işâretle Allah-ü Teâlâ, seferde namaz kısaltıma ruhsatına mazhar olan ve düşmanın her ân bir baskın yapmasından endişe duyan mü'minlere namazı terketmeleri için değil de onu kılmaları için diğer bir kolaylık gösteriyor.

İbnü Abbas ve Câbir bin Abdullah (R.A.)dan yapılan rivâyete göre: Bir seferde idik. Müşrikler, Resûlullah (A.S.) ile eshabının öğle namazını edâya kalktıklarını ve hep birlikte kıldıklarını görünce, hücumu geçmediklerine ve bu yüzden iyi bir fırsatı kaçırdıklarına hayıflandılar. İçlerinden, Müslümanların namaza olan bağlılık ve iştivakını bilenler dediler ki: «Üzülme-
yin, bundan sonra onların bir namazı daha vardır ki, o bütün namazlardan onlara daha sevimlidir (bununla ikinci namazını kastediyorlardı). İşte o namaza kalktıklarında bizler hep birlikte hücumu geçer ve böylece hepsini kılıçtan geçiririz.»

Bunun üzerine Hazret-i Cibril-i Emîn (A.S.) indi ve korku namazının nasıl kılınacağını Resûlullah'a târif etti.

Dâre Kutnî'nin Ebû Âyyaş'dan yaptığı rivâyette ise, bu zat diyor ki: «Biz, Resûlullah (A.S.) ile beraber Ufân'da bulunuyorduk. Ansızın müşrikler karşımıza çıktılar, başlarında da Halid bin Velid bulunuyordu. Bunlar bizimle kible arasında mevki aldılar. Hazret-i Peygamber (A.S.) da kalkıp bize öğle namazını kıldırdı. Müşrikler bu durumda hücumu geçmediklerine pişman olmuşlar, aralarından birkaçı demiş ki: Sabredin, biraz sonra onların bir namaz vakti daha gelecek ki o namaz onlara kendi canlarından ve çocuklarından daha sevimlidir.

İşte bunun üzerine Hazret-i Cibril-i Emîn yukarıdaki âyet-

le iniyor ve korku namazını öğretiyor. (8).

Nitekim İbnü Ömer ve İbnü Mes'ud (R.A.)nın rivâyetlerine göre, Hazret-i Peygamber (A.S.) korku namazını kıldırırken, âyet-i kerîmede açıklandığı gibi ilk grub ile bir rek'ât ve diğer grubla da bir rek'ât kılmış, sonra bu grub düşmana karşı gitmiş ve evvelki grub gelip ikinci rek'âti kıraatsiz kaza etmek suretiyle selâm vermiş, sonra bunlar gidip yine ikinci grub gelmiş, birinci rek'âti kıraat ile kaza edip selâm vermiş ve böylece her grub iki rek'ât kılmışlardır.

Bu rivâyetin sıhhatiyle beraber korku namazının birkaç çeşidi vardır ve bu hususta muhtelif rivâyetler nakledilmiştir:

- a) Düşmanın tam kible tarafında bulunması,
- b) Kılınacak namazın iki veya dört veya üç rek'âtli olması,
- c) Düşmanın kiblede başka bir cihette mevzilenmesi,
- d) Cemaatle kılınması, harbin şiddetli zamanlarında münferiden imâ ile kılınması,
- e) Bütün bu hallerde kibleye veya başka bir cihete yönelip kılınması,
- f) Bu namazın yalnız Hazret-i Peygamber'e (A.S.) has olduğu mes'elesi,
- g) Resûlüllah'ın irtihalinden sonraki umerâye de şâmil olması,

Ulemâdan bir kısmına göre cemaat yalnız bir rek'ât kılar ve ayrılır. Geride kalan diğer cemaat de gelip bir rek'ât kılar. İbnü Abbas'a göre de böyledir. Ahmed bin Hanbel'in mezhebi de budur.

Bu. Atâ', Câbil, el-Hasan, Mücâhid, Katade ve Hammad'ın kavlidir.

İbnü Hazm ve Muhammed bin Nasirü'l-Mervezi'ye göre, korku zamanında sabah namazı bir rek'ât olarak kılınır. İshâk bin Rahaveyh'e göre, kılıçlar birbirine girdiği zaman imâ ile bir rek'ât kılmak yeter. Ahmed bin Hanbel ve arkadaşları da böyle söylemişlerdir. Câbir bin Al-Allah, Abdullah bin Ömer,

(8) Halid bin Velid'in dâire-i İslâma girmesine bu sebep olmuştur. M.

Kâ'b ve daha bir kısım sahabiye göre de böyledir. İbnü Cerir aynı rivâyeti almıştır.

Ulemâdan diğer bir kısmına göre, savaşın aralıksız devamından dolayı namazı geciktirmek câizdir. Nitekim Hazret-i Peygamber (A.S.)'ın Ahzab ve günü öğle ile ikindi namazlarını akşam vaktine te'hîr ettiği sahîh rivâyetele sâbit olmuştur. Resûlullah (A.S.) o gün akşam vakti önce geciktirilen öğle ile ikindi namazlarını, sonra da akşam namazını kılmışlardı. Ayrıca Benî Kurayze'ye karşı teçhîz ettirdiği askere: «Siz ancak ikindi namazını Benî Kurayze'de kılabilirsiniz!» buyurmuşlardı. Asker henüz yolda iken ikindi vakti girmiş, bir kısmı Hazret-i Peygamber (A.S.) bizden ancak acele gitmemizi irâde etmişlerdi, namazı geciktirmemizi değil diyerek ikindi namazını kılmışlar. Diğer bir kısmı da «Hayır, Hazret-i Peygamber (A.S.) ikindi namazını geciktirmemizi emrettiler» diyerek yolda kılmayıp namazı te'hîr ettiler, ancak Benî Kurayze'ye grubtan sonra yetişip öylece kıldılar. Dönüşlerinde durumu Hazret-i Peygamber'e arzettiler, fakat Peygamber (S.A.) iki tarafı da kınamadı, sükûtle mukabele etti.

Cumhura göre, te'hîr-i salât (namazı geciktirmek), korku namazı hakkındaki âyetle nesholunmuştur.

Müzenî, Kaadı Ebû Yûsuf ve İbrâhîm bin İsmâîl bin Aliyeye göre ise, salât-i havf (korku namazı) Hazret-i Peygamber'in Hendek gününde namazı te'hîr etmeleriyle nesholunmuştur.

Resûlullah (A.S.)'ın korku namazını biri Uşfân, biri de Benî Süleym'de olmak üzere iki def'â kıldıkları rivâyet edilmektedir. Buna benzer bir rivâyeti de Ahmed bin Hanbel almıştır. (9).

Buharî'nin İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyette, İbnü

(9) Müzenî ile Kaadı Ebû Yûsuf'un görüşleri hayretle karşılanmıştır; Çünkü tarihçilerimizle tesbittine göre, korku namazı Hendek günü de meçru' idi. Zira Zâtü'r-Rika' savaşı Hendek savaşından önce vuku' bulmuştur. Buharî'ye göre, Zâtü'r-Rika' Hendekten sonra vuku' bulmuştur. Bütün bu rivâyetlerle beraber gerçek olan Hendek savaşından sonra da korku namazının kılındığıdır. M.

Abbas diyor ki: «Hazret-i Peygamber (A.S.) namaza kalktı, eshab-ı kirâm da onunla birlikte kalktı, Peygamber (A.S.) tek bir aldı, eshab da tekbir aldı, rükû'a vardı, onlar da rükû'a vardılar. Sonra secde etti, onlar da secde ettiler ve Peygamber (A.S.) ikinci rek'âta kalktı, secde eden cemaat ise kalkıp, kardeşlerini korumaya koyuldular, diğer grub Hazret-i Peygamber'e uyarak rükû' ve secdeleri yaptılar. Böylece oradaki eshabın hepsi namazda idi, fakat sırayla birbirlerini koruyorlardı.»

Bu rivâyetten, Peygamber (A.S.)'ın iki grubtan her biriyle birer rek'ât kıldığı anlaşılıyor.

Eshab-ı Kirâmdan Câbir bin Abdullah (R.A.)dan seferde kılınan iki rek'ât namazın kısaltılıp kısaltılmadığından sorulduğunda şöyle cevap veriyor:

— «Seferde iki rek'ât tamamdır. Kısaltma ise savaş hâlinde bir rek'attır. Nitekim savaşta Resûlullah ile beraber bulunuyorduk. Kaamet getirildi, Resûlullah (A.S.) kalktı, mevcud cemaati ikiye ayırdı, bir grubu düşmana karşı gönderdi, diğer grubla bir rek'ât namaz kıldıktan sonra onlar düşmana karşı çıktı, öbür grub gelip Resûlullah ile bir rek'ât kıldı ve böylece her iki grub da Resûlullah ile selâm verdiler. Böylece Hazret-i Peygamber iki rek'ât, eshab ise bir rek'ât kılmış oldular.»

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İmam Ebû Yûsuf ve Hasan bin Ziyâd'a göre, korku namazı Resûlullah'a has idi. Ondan sonra başkası için câiz değildir.

İmam-ı Şâfiî'nin arkadaşlarından Müzenî diyor ki: «Korku namazı önce sâbit idi, sonra nesholdu. Halbuki Resûlullah (A.S.)den sonra Hazret-i Ali'nin Herîr'de, Huzeyfe bin Yemân'ın Taberistan'da ve Ebû Mûsâ'nın başka bir yerde cemaate korku namazı kıldırarak rivâyet yoluyla sâbit olmuştur. Bu bakımdan Şâfiîlerin çoğuna göre hüküm şöyledir :

«Düşman kible cihetinde olursa, imam cemaati iki salla ayırır ve onlarla namaz kılar, secdeye varınca birinci saf onunla beraber secdeye varır, diğer saf ayakta gözetleme vazifesi yapar. İmam secdeden kalkınca, gözetlemede olan saf secdeye varır ve ayakta imama iltihak eder. İkinci rek'atte ise önce gözetleme yapan saf imamla secdeye varır, diğer saf gözetleme yapar, imam teşehhüde oturunca gözetlemede olan saf secdeye varır ve her iki saf da oturmuş olur. İmamla birlikte selâm verirler. İşte bu, Resûlullah (A.S.)'ın Uslân'da kıldığı namazdır.

Düşman kibleden başka bir cihette olursa, imam iki def'â namaz kıldırır: Her def'â bir grubla.. Bu da Resûlullah (A.S.)'ın Batn-i Nahl mevkiinde kıldığı namazdır. Veyahut, bir grub düşmana karşı çıkar, imama diğer grubla bir rek'ât kılar ve ikinci rek'âte kalkınca bu grub imamdan ayrılıp kendi başına bir rek'ât daha kılarak namazını tamamlar ve sonra düşmana karşı çıkar, bu def'â diğer grub gelir, imama uvar, bir rek'ât kılar, imam teşehhüde oturunca onlar imamdan ayrılıp kendi başlarına bir rek'ât kılar ve teşehhüde imama ulaşırlar, artık imamla birlikte selâm verirler. Bu, Resûlullah (S.A.V.)'ın Zâtü'r-Rika'da kıldığı namazdır. Fakat bu, Batn-i Nahl'de kıldığı rivâyetinden daha sahihtir.

Kılınan namaz akşam namazı ise, imam bir grubla iki, diğer grubla bir rek'ât kılar.»

2. Düşman kibleden başka bir cihette bulunursa, imam cemaati ikiye ayırır: bir grub düşmana karşı durur, diğer grub ile bir rek'ât kılar, ikinci rek'âte kalkınca imam avakta bekler, onlar ise kendi başlarına namazlarını tamamlarlar ve yukarıda belirtilen şekilde iki grub da namazını kılmış olur ki bu bizzat İmam-ı Şâfiî'nin ihtiyarıdır.

Ebü Hanîfe ise bu hususta Câbin bin Abdullâh (R.A.)'ın ve aynı mefhumda İbnü Mes'ud ve İbnü Ömer'in rivâyetlerini ihtiyar etmiştir. Şöyle ki: Korku namazının kılınabilmesi için, düşmanın mevcudiyeti ve gözle görülebilecek bir durumda olması şarttır. Meselâ: Uzaktan görünen karaltı düşman asker.

sanılarak namaza durulur ve buna göre namaz kılındıktan sonra karaltının düşman olmadığı anlaşılırsa, namazı iâde etmek lâzımdır. Sel, yangın ve benzeri bir korku vaktinde de salât-i havf hükmüne göre kılınır.

İmam cemaati ikiye ayırır: Bir kısmını düşmana karşı bırakır, diğer kısmıyla namaza durur. Kılınacak namaz seferî veya sabah namazı veya cuma olduğuna göre, o kısma bir, seferî değillerse veya akşam namazı ise iki rek'ât kıldırıdıktan sonra kendisini kalkıp ayakta bekler, o kısım ise saf halinde düşmana karşı durur, düşman karşısında bulunan diğer kısım gelip imama uyar, imam onlara namazın bakıyyesini kıldırır ve kendi başına selâm verir. Bunlar selâm vermeden kalkıp düşmana karşı durur, diğer kısım gelip lâhik olarak kıraatsiz bir rek'ât veya iki rek'ât kılarak namazı tamamlar ve selâm verip düşmana karşı durur, diğer kısım olduğu yerde mesbuk olarak kıraatle namazı tamamlar.

İmam Mâlik Muvatta'de (Salât-i havf)i şu rivâyetlerle ifâde etmiştir :

«Zatü'r-Rika' gününde Resûlüllah (S.A.V.) ile korku namazı kılanlar şu şekilde kılmışlardı: Bir grub Peygamber'le beraber namaza durmuş, diğer grub düşmana karşı durmuş. Peygamber (S.A.V.) o gruba bir rek'ât kıldırıdıktan sonra ikinci rek'âta kalkıp ayakta beklemiş, onlar imamdan ayrılıp kendi başlarına namazlarını tamamlamış ve sonra saf halinde düşmana karşı durmuşlar, diğer grup gelerek Resûlüllah (S.A.V.) ile bir rek'ât kılmış, Peygamber (S.A.V.) oturmuş, onlar kendi başlarına namazlarını tamamlamış ve Peygamberle birlikte selâm vermişlerdir.»

Bundan başka İmam Mâlik üç rivâyet daha almıştır ki kitabımızın hacmi buna müsait değildir. Arzu edenler Muvatta'a müracaat etsinler.

3. Savaş kızışp bütün şiddetiyle devam ettiği zaman, İmam-ı Şâfiî'nin mezhebine göre, yaya ve süvari olarak

imâ' ile (baş işâretiyle) namaz kılınır, te'hîri câiz değildir. Yani bu vaziyette mümkün olan ne ise ona göre hareket edilir ve namaz vaktinde kılınır.

İmam Mâlik, Evzâî ve Sevrî'ye göre de böyledir.

İmam-ı Â'zam'ın mezhebine göre, bu vaziyette namaz kılınmaz, emniyet teessüs edinceye kadar, yani savaş hızını kaybedinceye kadar te'hîr edilir.

4. Korku hallerinde namaz kılarken silâhlı bulunmak müstehabdır.

لَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَكُمْ عُقُوبَةٌ
 أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ
 وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ
 خَيْرٌ لَهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

«Ey imân edenler! Oruç, sizden önceki (ümme) lere farz kılındığı gibi, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız diye size de sayılı günlerde farz kılındı. İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutar. Oruca gücü yetmiyenler üzerine de bir düşkünün doyuracak kadar fidiye (gerekir). Kim gönülden iyilik yaparsa o iyilik kendisinedir. Oruç tutmanız — eğer bilerseniz — sizin için (yemenizden ve fidiye vermenizden) daha hayırlıdır.» (El-Bakare sûresi, âyet: 184)

Hayatımızın ilâhî düzene uyabilmesi ve sermedi hedefine doğru emin adımlarla gidebilmesi için madde ile mânâ, beden ile rûh arasında dengeyi sağlamamız zarûridir. Aksi halde iç ve dış âlemimizde infilâk edecek korkunç sademenin te'sirinden kendimizi kurtaramayız. O halde maddî hayatımıza uygun ve ona denk rûhî bir hayat yaşamamız gerekir.

İşte oruç iç âlemimizde olduğu gibi dış âlemimizde de bu dengeyi sağlayan faktörlerden biridir. Her mevsimde rûhanî bir disipline büyük ihtiyacımız olduğunu kim inkâr edebilir? Kamerî aylara göre oruç tutmamızın ilâhî hikmeti budur.

Nitekim İslâm büyüklerinden biri diyor ki: «Sufiler hay-

vanî galeyanın (çoşmanın) insan rûhunun kemâle ermesine mâni' olduğuna dikkat etmişlerdir. Bedeni rûha tâbi kılmak için bedenin kuvvetini kırmak ve rûhunkini çoğaltmak zarûridir. Öyle anlaşıyor ki bu hususta hiç bir şev açlık, susuzluk, hayvanî arzulardan vazgeçmek, dilin ve kalbin (aklın) ve diğer uzuvların kontrolü kadar te'sirli değildir. Ferdî tekâmülün (şahsen kemâle ermenin) görünüşlerinden biri hayvani tabiatın akla ve rûha inkıyadıdır.

İnsan tabiatı bâzen isyân eder, diğer zamanlardaki tutumu bir inkiyad hâlidir, bu itibarla bir kimsenin hayvanî arzularına gem vurmak için şartlarına riâyet ederek oruç tutmak gibi bir ibâdete de ihtiyacı vardır. Bir kimse günah işlerse oruç tutarak keffaret ve riyazetle teselli vesilesi bulur ve rûhu tasfiye eder. Şu da kayde değer ki yememek, içmemek meleklerin şanındandır. Bu resmi (orucu) kendi kendine yüklemekle insan git tikçe kendini meleklerle benzetir (ve bu sayede rûh ile madde arasında denge kurmuş olur) ve bunu da Allaha itaat kasdiyle yaptığından ona yaklaşır ve onun rızasını elde eder ki bu bir insanın en son gayesidir.»

İşte bizi hissiz âletin esaretinden kurtarıp rûhan yükselten ve bu yükseklik feyzi için bilhassa iç varlığımızda tam bir denge kurulmasını gerçekleştiren oruç, önceki ümmetlere farz kılındığı gibi bize de sayılı günlerde farz kılındı.

Yukarıdaki âyetin tahliline gelince:

Ramazan ayında oruç tutmayı Allah-ü Teâlâ bu ümmete farz kılmıştır. Kamerî aylara göre ayarlanması bu ümmetin hasisindendir.

Âyette geçen «sıyâm» kelimesi, lûgatte imsak (kendini bir şey'den çekip tutmak) ve bir halden diğer bir hale geçişi terketmektir. Dinî terim olarak, fecr-i sâdıktan tâ güneş batıncaya kadar orucu bozan şeylerden sakınnıya niyet etmektir.

Diğer ibâdetler gibi oruç da ergenlik çağına girmiş müslümanlara farz kılınmıştır.

Hasta olan :

a) Oruc tutmaya güç getiremeyecek kadar halsizse,

b) veya güç getirebiliyor amma hastalığın artma veya uzama tehlikesi biliniyorsa, oruc tutmayabilir. Cumhura göre de böyledir.

İftarı mubah kılan yolculuk hakkında görüş ayrılıkları olmuşsa da — hangi vasıta ile kat'edilirse edilsin — 18 saat (90 km.) değişmez ölçü olarak kabul edilmiştir.

Bu mesafede olan hangi sefer (yolculuk) iftarını mubah kılar?

a) Taat ifâde eden seferler.

Bu hususta icma' vâki olmuştur.

b) Görüş farkları olmakla beraber, sahîh olan kavle göre: Mubah sayılan bütün yolculuklar (90 km. uzaklık kaydı bâkidir).

c) Ma'siyet (günâh ve isyân) ifâde eden seferlerde ihtilâf vardır:

Hanefilere göre: Seferî namaz ve iftar için yolculuğun meşru olup olmaması arasında bir fark yoktur. Belirtilen mesafeye sefer eden müslümana iftar etmek mubahtır.

Diğer üç imâma (Şâfiî, Mâlikî, ve Hanbelî'ye) göre: Seferî ruhsattan istifade edilebilmesi için seferin mubah olması şarttır.

فَصِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ط

«Tutamadığı günlerin sayısınca diğer gün-

lerde tutar» meâlindeki âyette, kazaya kalmış oruçların kesin-tisiz (aralıksız) tutulmasına delâlet bulunmadığı için kaza oruçları aralıklı da tutulabilir.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ

«Oruca gücü yetmiyenler üzerine de

bir düşkünlü doyuracak kadar fidye (gerektir).» Bu âyetin muhkem veya mensûh olduğunda görüş farkları vardır:

a) Oruc ilk farz kılındığı zaman çok sıcak bir aya tesadüf

ettiği için meşakkati kolaylaştırmak üzere oruç tutmaya gücü yettiği halde bir fidye vermek suretiyle iftar edilebilirdi. Son-

ra bu âyet **فَنُشْهِدْ مِنْكُمْ الشَّهْرَ فَلْيَصِّهُ** «Sizden kim rama-

zan ayına yetişirse oruç tutsun» âyetiyle nesh edildi. Bu, cum-hurun kavlidir.

b) Diğer bâzı ilim adamlarına göre: Bu âyet nesh olma-mıştır; sadece yaşlı ve âciz olanlara ruhsat mahiyetindedir. Bu takdirde «Yütküne» ya if'al babındandır; «elif» selb içindir. Veya tef'il babındandır ki tekellüf mânâsını ifâde eder. Bu kav-lin daha sıhhatli olduğu söylenir.

Fidye miktarında görüş farkları vardır:

a) Her gün yarım sa' (520 dirhem-i şer'î = 1.488 kg.) buğ-day veya bir sa' (1040 dirhem-i şer'î = 2.916 kg.) buğdaydan başka (meselâ arpa, üzüm).

b) Yalnız bir müd (sa'ın dörtte biri).

Her gün bir sa' arpa veya üzüm ve hurma verilmesi İmam-ı Â'zam'a göredir. Diğer imamlara göre hepsinden birer sa' ve-rilir.

فَنُتَقَوِّعَ خَيْرًا «Kim gönülden iyilik yaparsa o iyilik

ve hayır kendisinedir,» meâlindeki âyette de görüş farkları ol-muştur:

- Oruç tutmakla beraber fakire fidye veren.
- Mücâhid'e göre fidye miktarından fazla veren.
- Bir fakirle beraber diğer bir fakire de yediren.

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ «Oruç tutmanız — eğer bilir-

seniz — sizin için (yemenizden ve fidye vermenizden) hayırlıdır.»

- Oruç sizin için iftar ve fidyeden hayırlıdır.

b) Seferde ve hastalık halinde — güç gelmiyorsa — oruc tutmanız daha hayırlıdır.

Hükümler:

1 — Ramazan ayında erginlik çağına girmiş her erkek ve kadına oruc tutmak farzdır.

2 — Hasta olan veya sefere çıkan kimsenin iftar etmesi mubahtır. Ancak tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde oruç tutması farzdır.

3 — İftarı mubah kılan sefer 18 saat (90 km.)lik mesafedir; hangi vasıta ile kat'edilirse edilsin hükmün değişmez.

4 — Hanefilere göre: Sefer ister sevap olsun, ister ma'siyet.. iftarı mubah kılar.

5 — Kazaya kalan oruçları aralıklı tutmak mubahtır. Üstüste de tutulabilir.

6 — Oruc tutamıyacak kadar yaşlı veya geçmesi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanmış kimseler iftar ederler ve mali durumları müsaitse her akşam bir fidye verirler; değilse istiğfarla yetinirler. Hanefilere göre böyledir.

7 — Ruhsat olmakla beraber — güç gelmiyorsa — seferde oruç tutmak daha hayırlıdır.

Oruç ve hastalık

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ
عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرٍ يُدْعَى بِكُمُ الْيُسْرَى وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ
وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَيْكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

«Sizden bu ay'a yetişen (seferî olmadığı halde bu ay'ı idrâk eden), onda oruç tutsun; hasta ve yolculukta olan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutsun. Allah size kolay-

lık ister, zorluk istemez. Sayıyı tamamlamanızı, size yol göstermesi karşılığı O'nu ululamanızı ister, gerek ki şükredesiniz.» (El-Bakare sûresi, âyet: 185)

Bu âyetle istidlâl eden ilim adamlarına göre:

a) Mukim olduğu halde ramazan ayını idrâk edene — bundan sonra sefere çıksın çıkmasın — oruç tutmak farzdır.

b) Cumhure göre: Ramazanın başından sonuna kadar bütün günlerine hazır olana (idrâk edene), bütün bir ramazanı oruçlu geçirmek gerektir. Yoksa bir kısmına hazır olup, bir kısmında sefere çıkan kimse hakkında böyle değildir. Çünkü bu durumda olan kimseye hazır (mukim) olduğu günlerin orucunu tutmak farzdır. Seferî bulunduğu günlerde ister tutar, isterse iftar edip sonra tutamadığı günlerin sayısınca başka günlerde kaza eder.

Sünnetten alınan delillerin hepsi bu mânâ ve hükme delâlet etmektedir.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ «Allah size kolaylık ister, zorluk istemez.»

laylık ister, zorluk istemez.»

Bu ilâhî her hususta arzulanan muratlardan biridir. Nite-

kim diğer bir âyette: وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمُ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ «Din (işlerin-

de) üzerinize hiçbir güçlük de yüklememiştir,» buyuruluyor (El-Hac sûresi, âyet: 78)

Bize kadar gelen rivâyetlere göre: Resûlullah (S.A.V.) insanları daimâ kolaylığa irşad eder, zorluktan men'ederlerdi. Buharî'nin rivâyet ettiği bir hadis-i şerifte buyuruluyor ki:

يَسِّرُوا وَلَا تَعْسِرُوا ابْشِرُوا وَلَا تَنْفِرُوا «Kolaylaştırın güçleştirmeyin, müjdeleyin bıkkınlık (ve nefret) ver-

meyin»

meyin!». (1)

وَلْيَكْبِرُوا لِلَّهِ عَلَى مَا هَدَيْكُمْ «Size yol göstermesi karşılı-

ğında O'nu ululamanızı (Allah-ü Ekber, demenizi) ister.»

Âyette geçen «Tekbîr»den murad,

اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ وَاللهُ أَكْبَرُ وَاللهُ أَكْبَرُ dır.

Cumhura göre: Ramazanın sonunda tekbir getirmeye tahrik ve tevfihtir. Yalnız bu tekbîri getirmenin vaktinde görüş farkları vardır:

a) Selef-i sâlihîn'den bir kısmına göre, bayram gecesi tekbir getirmek.

b) Bâzısına göre, Şevval ayının hilâlî görüldüğünden bayram hutbesi bitinceye kadar.

c) Diğer bâzısına göre, Şevval'ın hilâlî görüldüğünden imam minbere çıkıncaya kadar.

d) Bayram gününde.

e) Evinden mescide çıktıktan imam minbere çıkıncaya kadar. İmam-ı Şâfi ve İmam Mâlik'e göre de böyledir.

f) Ebû Hanîfe'ye göre: Kurban bayramında tekbir getirilir; ramazan bayramında değil.

İbnü Cerir'in tahrir ettiği bir rivâyette ise, İbnü Abbas'a

(R.A.) göre: **فَنُشْهِدُ مِنْكُمْ الشَّهْرَ فَلْيُصَمِّهِ** «Sizden bu ay'a

hazır olan (seferi olmadığı halde bu ay'ı idrâk eden), onda oruç tutsun!» dan murad, evinde iken hilâlî gören kimse demektir. «Allah size kolaylık ister» den murad, seferde iftar etmektir. «güçlük»den maksad, seferde oruç tutmaktır.

Resûlüllah (S.A.V.)dan sahîh rivâyetle gelen bir hadîste buyruluyor ki:

صُومُوا الرُّيُوتَ وَأَفْطِرُوا الرُّيُوتَ فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ
فَاكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ يَوْمًا

«Hilâhı görünce oruç tutun, onu görünce iftar edin. Hava bulutlu olursa, sayılı günleri otuza çıkarıp tamamlayın.» (2)

H ü k ü m l e r :

1 —Mukim olarak ramazandan kaç gün idrâk edilirse o kadar gün oruç tutmak farzdır. Seferi çıkılan günler iftar edilirse, iftar edilen günler sayısınca diğer günlerde kaza edilir.

2 — Hasta veya seferî olan kimse, muhayyerdir; dilerse oruç tutar, dilerse iftar eder. Oruç tutması (güç getirebiliyorsa) daha hayırlıdır.

3 — Kurban bayramı günlerinde tekbir getirilir, ramazan bayramında değil...

İmam-ı Â'zam'a göre: Bayram tekbiri, arafe gününün sabahından ertesi günün (bayramın birinci gününün) ikindisine kadar olan sekiz vakit namazı müteakip alınır.

İmameyne (Ebû Yûsuf ile Muhammed'e) göre: Yirmi üç vakit tekbir alınır. Şöyle ki: Arafe gününün sabah namazından bayramın dördüncü gününün ikindi namazına kadar devam eder. Ve tekbir bu vakitlerde birer def'â getirilir. Fetvâ, imameynin kavline göredir.

Fukahânın çoğuna göre, teşrik tekbirleri vâcibtir. Sünnet diyenler de vardır. Ebû Yûsuf ile Muhammed'e göre, bu tekbirler, farz namaz kılan her mükellefe vâcibtir. İmam, cemaat, münferid, mukim, seferî, köylü, şehirli, kadın erkek hepsi bu hususta müsavidir. İmam-ı Â'zam'a göre: Teşrik tekbirleri, mukim, hür erkek olan ve farz namazı müstehap bir cemaatle kılan kimseye vâcibtir. Bu bakımdan yolculara, kölelere, ka-

dınlara ve yalnız başına namaz kılanlara vâcib değildir. Cuma ve bayram namazı kılınmayan köylerde yaşayanlara da bu tek-birler vâcib değildir.

Yine Hanefilere göre: Bir yılın teşrik günlerinden birinde terk edilen aynı yılın teşrik günlerinden birinde kaza edilecek olunursa, akabinde tekbir getirmek gerekir. Başka zaman kaza edilirse buna lüzum yoktur.

4 — Hilâlî görüp oruç tutmak, yine hilâlî görüp iftar etmek. Hava muhalefetinden hilâlî görmek mümkün olmadığında otuz günü tamamlamak, emr-i Resûldür.

ORUÇ GÜNLERİNİN GECESİNDE

اِنَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّقَّتَ الْاُولَىٰ سَاكُمْ مِنْ لَيْسَ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لَيْسَ لَكُمْ عَلَيَّ اَنْتُمْ كُنْتُمْ
تَحْتَا نُوْرًا فَتَسْكُمُ فَاَبْعَدَكُمْ وَغَفَا عَنْكُمْ فَاَلَنْ يَبْشُرُوْكُمْ وَيَنْفَعُوْكُمْ اَكْبَرُ اَلَمْ يَكُنْ لَكُمْ
وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا حَتّٰى يَبْتَدِيَنَّ لَكُمْ اَلْحِيْطُ الْاَلْبِيْضُ مِنَ الْخِيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْغَيْثِ ثَمَّ اَقْمُوا
الصِّيَامَ اِلَى الْاَيْلِ وَلَا يَبْشُرُوْكُمْ وَاَنْتُمْ عَاكِفُوْنَ فِي الْمَسَاجِدِ اِنَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُوْنَ
وَلَا تَقْرَبُوْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿١٨٧﴾

«Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helâl kılındı. Onlar sizin örttünüz, siz de onların örtülerisiniz. Allah, nefsinize güvenemiyeceğinizi biliyordu, bu sebeple tevbenizi kabul buyurup sizi afvetti. Artık onlara (kadınlarınıza) yaklaşabilirsiniz. Allah'ın sizin için takdir ettiğini isteyin (ona uyun). Fecr-i (saadıkdan sayılan tan yerinde) beyaz ıplık siyah ıplıktan sizce ayırdedilinceye kadar, yiyecek için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın. Mescidlerde itikâfa çekildiğinizde kadınlarınıza (geceyi de) yaklaşmayın; bunlar Allah'ın yasalarıdır, onları aşmayın. Allah böylece insanlara yasaklardan sakınsınlar diye âyetlerini apaçık bildirir.» (Bakare sûresi, âyet: 187).

«Size helâl kılındı» cümlesinden, helâl kılınan şey'in daha önceki ümmetlere haram olduğu anlaşılıyor. Âyetin iniş sebebi de bunu ifâde etmektedir. Çünkü oruç da namaz gibi ve o derecede bütün insanlığı ilgilendiren dinî bir müessesedir. Hristiyanlar da oruç tutmakla emrolunmuştu. Metta ve Luka incilleri bundan kısa da olsa bahseder. Ancak İslâmiyetteki oruç, keyfiyetiyle, gâyesiyle diğerlerinden tamamen ayrılır. İslâmiyet bu müesseseye de cihaşşümül bir mânâ ve şekil vermiştir. Âyet-i Kerîme kısmen bu hususa işâret etmektedir.

« R e f e s » kelimesi, cimâ (cinsî münasebet) mânâsındadır. İmam Zeccac'a göre: Erkeğin karısından arzuladığı her hususu câmi' bir kelimedir.

Kadınların erkekleri için, erkeklerin de kadınları için birer örtü (elbise) kılındığı, birinin diğeriyle huzur bulduğu ve cinsî münâsebet esnasında birbiriyle — elbiseyle beden imti-zaç ettiği gibi — imtizaca yüz tuttukları aralarında câzip bir kaynaşmanın husûle geldiği anlamına işârettir.

«Allah, nefsinize güvenemeyeceğinizi biliyordu» cümlesi, Allahın kullarına olan geniş rahmetini bir kerre daha ayrı bir uslûpla beyândır. Evet, Cenâb-ı Allah bizim nefislerimize karşı hiyânet (za'f ve güvensizlik) göstereceğinizi bildiği için bu ruhsatı lûtfetmiştir. Karı-kocanın birbirine olan cinsî konudaki za'fına, «hiyânet» tâbiri verilmiştir. Çünkü bunun zararı ikisine râci'dir. «Fetâbe aleyküm», ruhsat ve ibâheyi ifâde eder.

«Beyaz ıplık»den murad, ufukta enine yayılan fecri saadık'tır. «Siyah ıplık»den murad, gecenin karanlığıdır.

«Sonra orucu geceye kadar tamamlayın» cümlesi farziyet ifâde eden bir emirdir ve bütün oruçlara şâmilidir. Şâfiilere göre, bu yalnız farz oruca hastır. Bu mânâyla, nâfile orucu bozmanın mubah olduğu çıkar. Nitekim Müslim'in Hz. Âişe Vâlidemiz'den rivâyât ettiği hadis bunu beyân eder:

«Bize hays (hurma yağ ve un karışımından yapılan bir nev'i yemek) hediye edildi. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.), getir göreyim, ben oruçlu olarak sabahladım,» buyurdu ve ondan yedi.

Orucun geceye kadar olduğu tasrih ediliyor. Şöyle ki, doğu cihetinden gecenin başlaması, batı cihetinden gündüzün çekilmesi vaktinde iftar etmek helâl olur.

Oruç tutulan ramazan günlerinde dünyanın her yerinde gece-gündüz aynı değildir. Sıcak kuşak 23,27 derecede gece ile gündüz hemen hemen birdir. Orta kuşakta da 45. dereceye kadar az farklarla gece gündüz devam eder. Ondan uzak olan bölgelerde belirgin farklar başlar, o kadar ki 66 dereceden geçen kuzey paralel dairesinde 21 haziranda gece olmaz, 21 aralıkta da gündüz olmaz.

Bu duruma göre: 45 dereceden uzak olan bölgeler umumiyetle gece ile gündüzlerini 45. derecedeki günlere göre ayarlayarak normal ibâdetlerini yaparlar.

Âyette geçen «bâşiruhünne» emri, ramazan gecelerinde kadınlarımıza yaklaşmaya ruhsatı ifâde eder. Mübaşeretten murad, cima'dır. Bâzılarına göre şehvetle öpmek ve dokunmaya da şâmilidir. Ama şehvetsiz olursa, Şâfi'ye göre câizdir.

«İtikâf», bir yere kapanıp kalmak demektir. Şer'i mânâsı ise, hususî şartlara göre özel mahiyette bir mescidte kapanarak ibâdet etmek demektir. Burada Ramazanda yapılan i'tikâftan bahsolunduğu için bu sırada zevcelere yaklaşmak men'ediliyor. Âyette «Mescidlerde itikâfa çekildiğinizde kadınlarınıza (geceleri de) yaklaşmayın» emri bunu ifâde ediyor. «Oruçsuz itikâf olmaz.» hadisi itikâf müddetinin bir günden az olmıyacağını gösteriyor. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Ramazanın son on gününde itikâfa girmek itiyadında idi.

Ramazanda itikâfa girmek sünnettir. Bundan başka vâcib ve müstehab olan itikâflar da vardır. Bu ikisi için belli bir zaman yoktur, adadığı gün sayısınca bir câmie kapanır. Müstehab olan ise niyet ederek bir müddet bile olsa câmie kapana-bilir. Fakat sünnet olan itikâf ancak Ramazana mahsustur; son on gününün hepsinde veya bir kısmında yapılır.

İtikâfın birtakım şartları vardır, bunlar: Niyet, cemaatle

namaz kılınan mescid, oruç, aybaşı âdetinden ve lohusalıktan temizliktir.

Fazla bilgi için fıkıh kitaplarına müracaat edilmesi..

H ü k ü m l e r :

1 — Ramazanda iftardan sonra fecr-i saadık atıncaya kadar geçen zaman içinde cinsî münâsebette bulunmak mubahtır.

2 — Bütün (farz, vâcib ve nâfile) oruçlarda fecr-i saadık attıktan tâ güneş guruba gidinceye kadar yemek, içmek ve cinsî münâsebette bulunmak, orucu bozar.

3 — Nâfile orucu bozmak — meşru bir sebeple de olsa — kazayı gerektirir.

4 — İttikâf, kifâye yollu müekked bir sünnettir. Ramazan haricinde nezredilmemişse müstehaptır.

İttikâfın müddeti: Ebû Yûsuf'a göre bir gün, Muhammed'e göre bir saattir. Mâlik'e göre, bir gündüz kadar olan müddettir. Şâfiî'ye göre, «Subhânellâh ve'l-hamdu lillâh» diyecek kadar bir zamandır.

وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوْا فَوَجْهُ اللّٰهِ اِذَا اللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿١٥﴾

«Doğu da Allah'ındır, batı da. Bunun için nereye döner, yüzünüzü çevirirseniz Allah'ın vechi (kıblesi) oradadır. Doğrusu Allah vâsi'dir ve her şey'i gereği gibi bilendir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 115).

İbâdetlerde gelişi güzel bir istikamete teveccüh edilmez. Bütün semâvî dinlerde bu böyledir. Hattâ Sâmi kavimler arasında bile rastgele cihetlere yönelinerek ibâdet yapılmadığını güvenilir kaynaklardan öğreniyoruz. Tevrat Kırallar faslı 8/44 de deniliyor ki: «Eğer kavmin, onları göndereceğin bir yoldan düşmanına karşı cenge çıkarsa ve Rabbe, seçtiğin şehre ve ismin için yaptığın eve doğru duâ ederlerse, o zaman duâlarını ve yalvarışlarını gökte işit ve onların dâvasını gör.»

Bundan başka Hazret-i Danyal'ın günde üç def'a Kudüs istikametine yönelip duâ ettiğine dair kayıtlar vardır.

Hicretten önce Beytü'l-Makdis'e yönelip ibâdet eden Müslümanlar, hicretten 16 veya 17 ay sonra ilâhî emir gereğince Kâbe'ye yönelerek ibâdet etmişlerdir.

Âyet-i Kerime'nin tefsir ve tahliline gelince:

Maşrık, güneşin doğduğu, mağrip güneşin battığı taraf demektir. Zikr-i cüz', irâde-yi küll kabilindendir. Bu mânâyla iki taraf arasındaki yerlerle diğer taraflar bu hükme dahildir.

فَأَيْنَمَا تُوَلُّوْا فَوَجْهُ اللّٰهِ «Hangi cihete yönelirseniz Allah'-

ın vechi (yönelmeniz için size hoş gördüğü kible) oradadır.» Âyetin geniş mânâsından kible cihetinde şüpheye düşüldü-

günde zann-ı gaalibe göre amel edilmesi istidlâl edilmiştir. Yoksa her hangi bir cihete bile bile yönelip namaz kılmak câiz değildir. Çünkü Cenâb-ı Hakk:

قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

«Evet, Habîbim, hangi yerden (sefere) çıkarsan (namazda) yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. (Siz de ey mü'minler), nerede olursanız (olun) yüzlerinizi o yana döndürün.» (El-Bakare sûresi, âyet: 144) buyuruyor.

Zemahşerî (Mahmûd)a göre; mânâ şöyledir: «Mescid-i Haram'da veya Beytül-Makdis'de namaz kılmaktan men'edildiğiniz zaman (üzülmeyin), yeryüzünün her yanı size mescid kılınmıştır; istediğiniz bölgede namaz kılın; kibleye yüz çevirmek her yerde sizin için mümkündür; bazı mescidlere has değildir.

İbnü Münzir, İbnü Ebî Hâtem'in rivâyet ettiği, Hâkim'in sahîh gördüğü ve Beyhaki'nin kendi süneninde tahrîc ettiği rivâyette, İbnü Abbas (R.A.) dedi ki: «Kur'ân'dan ilk neshedilen

âyet, kibleyle ilgili وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ âyetidir. Resûlüllah (S.

A.V.) bu âyet uyarınca Beytül-Atık'i terkederek Beytül-Makdis'e doğru namaz kıldı. Sonra Cenâb-ı Allah onun yüzünü Beytül-Haram'a doğru çevirmeyi irâde etti ve:

وَمِنْ جِبْتٍ خَرَجْتَ قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ «Hangi yerden çıkarsan (çık, namazda) yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir,» âyetiyle yukarıdaki âyeti neshetti.»

İbnü Münzir buna yakın bir haberi İbnü Mes'ud (R.A.)den rivâyet etmiştir.

Müslim, Tirmizî ve Neseî, İbnü Ömer (R.A.) nın şöyle dediğini rivâyet etmişlerdir.

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي عَلَى رَأْسِهِ
تَطَوُّعًا إِنَّمَا تَوَجَّهَتْ . ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عُمَرَ : إِنَّمَا تَوَلَّوْا
فَتَمَّ وَجْهَهُ اللَّهُ

«Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bineğinin üzerinde — bineği ne yana yüz çevirirse çevirsin — nâfile namaz kılarlardı.» Sonra İbnü Ömer (R.A.) şu meâldeki âyeti okudu: «Hangi cihete yönelirseniz Allah'ın vechi (yönelmeniz için size hoş görüğü kible) oradadır.» İbnü Ömer (R.A.) devamla:

فِي هَذَا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ İşte bu âyet bunun hakkında inmiştir, dedi.

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تَوَلَّوْا

âyeti, وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ âyetiyle nesh edilmemiştir. Birincisi nâfile namazla ilgilidir. Buna benzer bir rivâyeti İbnü Cerîr, Dâre Kutnî ve Hâkim sahîh bir senetle çikarmışlardır.

Sahîh-i Buhârî'de Câbir bin Abdullah (R.A.) den yapılan rivâyette de:

إِنَّهُ كَانَ يُصَلِّي عَلَى رَأْسِهِ قَبْلَ الْمَشْرِقِ فَإِذَا أَرَادَ
أَنْ يُصَلِّيَ الْمَكْتُوبَةَ نَزَلَ وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَصَلَّى

«Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) nâfile namazları binitinin

üzerinde doğu v.b. cihetlere doğru kılarlardı. Farz namaz kılmak istediğinde iner, kibleye dönerek kılarlardı.»

İbnü Mâce, İbnü Cerîr ve diğerlerinin Amr bin Rebi'a'dan yaptıkları rivâyette ise, Amr diyor ki: «Zifirî karanlık bir gecede Peygamber (S.A.V.) ile beraber bulunuyorduk, bir yere indik. Herkes namaz kılmak için taş toplayıp birer mescid yapmaya çalıştı. Sabahladığımızda, kibleden başka bir tarafa yönelerek namaz kıldığımızı gördük. Bunun üzerine Peygamber'e (S.A.V.) müracaat edildi:

— Ey Allah'ın Resûlü! Bu gece kibleden başka bir tarafa yüz çevirip namaz kılmışsınız!..

Bunun üzerine «Doğu da Allah'ındır, batı da. Bunun için nereye döner yüzünüzü çevirirseniz Allah'ın vechi (kıblesi) oradadır.» meâlindeki âyet indi ve Resûlüllah (S.A.V.) bizlere:

— «Namazınız gelip geçti (oldu bitti, endişe edilecek bir şey yok)» buyurdular.

Dâre Kutnî, İbnü Merdveyh ve Beyhakî de, Câbir bin Abdullah (R.A.) den buna benzer bir rivâyet yapmışlardır.

فَشَوَّهْنَا اللَّهُ «Allah'ın kıblesi oradadır».

İbnü Mâce'nin Ebû Hüreyre (R.A.) den yaptığı rivâyette Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ قِبْلَةٌ «Doğuyla batı arası kible-

ledir.»

İbnü Ebî Şeybe, Dâre-Kutnî ve Beyhakî de buna yakın bir rivâyet çıkarmışlardır.

Şimdi bütün bu rivâyetlerden çıkarılan hükümler:

1 — Sâhib Keşşâf Zemahşeri'ye göre: Âyet, namaz kılar-ken kibleye yönelmenin yalnız mescidlere has olmadığını, her yerin Müslümanlara mescid sayıldığını beyân ettiğinden, nerede namaz kılınıyorsa oradan kibleye yüz çevirmenin gerektiğine delâlet vardır.

2 — İbnü Abbas (R.A.)ya göre: Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) önceleri Beytü'l-Makdis'e yönelir namaz kılarlardı.

«وَمِنْ جَنَّتُ حَرَجَتْ قَوْلِي وَجَمَكَ» «Hangi yerden çıkarsan (çık namaz-
da) yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir» âyeti inince Pey-
gamber (S.A.V.) artık Beytü'l-Haram'a yüz çevirip namaz kı-
lmaya başladı ve «وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ» «Doğu da Allah'ındır, batı
da....» âyeti böylece hükümsüz kaldı.

3 — Buharî, Müslim, Tirmizî ve Neseî'nin, İbnü Ömer
(R.A.)dan çıkardıkları rivâyette: «وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ» âyeti nâ-

file namazlarla ilgilidir; seferde hayvan üzerinde yol alırken
nâfile namaz kılanın kibleye yönelmesi şart değildir. Fukahâ-
nın da görüşü böyledir; fetvâ buna göre verilmiştir.

4 — İbnü Mâce ile İbnü Cerîr'in Amr bin Rabi'a'dan yap-
tıkları rivâyete göre: Âyet-i Kerîme, herhangi bir sebepten do-
layı bilinmeden kibleden başka bir tarafa namaz kılınır, son-
ra farkına varılırsa, namazın tamam olduğuna, iâdesi lâzım gel-
mediğine delâlet eder. Çünkü iniş sebebi bunu ifâde ediyor.

قَدْ مَرَى قَلْبِي وَجْهَكَ فِي السَّمَاءِ فَلَوْلَيْتَكَ قِفْلَةً رَضِيَهَا قَوْلِي وَجْهَكَ
شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُ قَوْلُوا أَوْ جُومَكُمْ شَطْرًا وَإِنْ أَلَدْتَ
أَوْ تَوَّالِ كِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ

«Biz, yüzünü (Vahye intizaar ve iştiyaakından) çok kerre
göge doğru evlirip çevirdiğini muhakkak görüyoruz. Şimdi se-
ni herhalde hoşnud olacağın bir kibleye döndürüyoruz. (Na-
mazda) yüzünü artık Mescid-i haram tarafına (Kâ'be semtine)

çevir. (Ey mü'minler,) siz de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün. Şüphe yok ki kendilerine kitap verilenler bunun Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu pek iyi bilirler ve Allah onların yapacaklarından gaafil değildir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 144).

Bu âyet bütün müslümanların tek bir ümmet olduklarını ifâde ediyor. Onun için bütün müslümanların aynı kibleye dönerek hedefi bir, maksadı bir, müttehit bir ümmet olarak görünmeleri tavsiye ediliyor. Kible birliği, hedef ve maksat birliğinin remzidir. Müslümanlar her nerede bulunurlarsa bulunsunlar, kibleye dönmekle hep bir araya gelmiş olurlar. Müslümanlar kibleye döndükçe aynı rûhanî maksadı gözeten tek bir ümmet teşkil ettiklerini gösterdikten başka İslâm kardeşliğini de bütün vakariyle tecelli ettirirler. Resûl-i Ekrem, ehli kiblenin tekfir olunmamalarını bunun için emretmiştir. Bu sûretle Kâbe, Allah birliğinin kutsî sembolü olduktan başka insanlık birliğinin de ulvî timsalidir.

Âyetin tahliline gelince:

«Şatr»dan maksad, taraf ve cihettir. Ayrıca bu kelime «ya-

rı» mânâsına da gelir, **الْوُضُوءُ شَطْرَ الْإِيمَانِ** de olduğu gibi.

«Bâzı» mânâsına da kullanıldığı yerler olmuştur. Fakat âyetteki «şatr» Kâbe semtini ifâde eder.

İmam-ı Kurtubi'ye göre: Görebilme mevkiinde olanlar için Kâbe'nin kendisine yüz çevirmek farzdır. Görebilme mevkiinde olmayanlar ise o semte yüz çevirirler.

İbnü Cerir'in İbnü Abbas (R.A.)dan çıkardığı bir hadiste:

الْبَيْتُ كُلُّهُ قِبْلَةٌ وَقِبْلَةُ الْبَيْتِ الْبَابُ «Beytü'llah'ın

hepsi kabledir. Beytü'llah'ın kiblesi ise kapısıdır.»

Beyhaki'nin kendi süneninde merfuan çıkardığı bir hadiste de:

الْبَيْتُ قِبْلَةٌ لِأَهْلِ الْمَسْجِدِ وَالْمَسْجِدُ قِبْلَةٌ لِأَهْلِ الْحَرَمِ
وَالْحَرَمُ قِبْلَةٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ فِي مَشَارِقِهَا وَمَغَارِبِهَا مِنْ أُمَّتٍ

«Beytü'llah Mescid ehline kibleidir. Mescidü'l-Haram, haram ehline kibleidir. Haramın kendisi de şarkından garbına kadar yeryüzünde bulunan ümmetine kibleidir.»

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Kible ehli tekfir olunmaz.

2 — Görebilme mevkiinde olanlar için Kâbe binasının kendisi kibleidir. Görebilme mevkiinde olmayanlar için o semet kibleidir.

3 — Beytü'llah Mescid ehline: Mescidü'l-Haram, harem ehline: harem de doğudan batıya bütün ümmetin kiblesidir.

Kible tâyini hakkında yazılmış birtakım eserler vardır. Bilhassa el-Battânî (929). İbnü Yûnus (1009), Ebû'l-Vefâ (998), Hasan el-Hüseyn bin Haysem (ölüm: 1039) ve Birûnî (ölüm: 1048) gibi büyük heyetsinaslar yetişmiştir. Ayrıca onaltıncı asırda kible istikameti hakkında iki özel eser yazılmıştır. Biri, Mîrim Çelebi'nin Risâletün fi tahkik semti'l-kible, diğeri Nakibü'l-Halebi'nin «Fi istihraci'l-kible» adlı kitabıdır.

Bugün için istenilen yönü kesin olarak bulmak için bütün ufuk dairesi 360'a bölünerek bunlara derece adı verilmiştir. Aynı olarak bununla da yetinilmemiş, dereceler dakikalara, dakikalar da saniyelere bölünmüştür. 60 saniye 1 dakika, 60 dakika da bir derecedir.

İşte bu bölünüş, ufuk dairesindeki herhangi bir noktanın doğrultusunu kesin olarak belirtmeyi sağlar.

Yeryüzündeki bir noktanın yönü, derece cinsinden gösterildiği zaman hemen hemen hiç yanlışlık yapılmaz. Üstelik yolculuklarda arada bir yapılacak hatâ yol boyunca düzeltilebilir.

BÜTÜN İNSANLAR İÇİN MÜŞTEREK MÂBED

إِنْ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِمَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿١١﴾

«Şüphesiz, insanlar için (yeryüzüne) ilk konulan mâbed, elbette ki Bekke (= Mekke)de olanıdır; âlemler için mübârek-tir ve hidâyetin kendisidir.» (Al-i İmran sûresi, âyet: 96)

Yeryüzünde bütün insanları «Lâ ilâhe illâ'llah» kelimesi etrafında toplamak, aradaki din, mezhep ve i'tikad farkını kaldırmak ve «Bir» Allah fikrini hâkim kılmak için Allah emriyle ilk yapılan mâbed Mekke'deki Kâbe'dir. Bunu — bâzı rivâyetlere göre Hazret-i İbrâhîm Peygamber ile oğlu İsmâîl Peygamber yüceltmişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm 2. sûre, 137. âyetle bu hususa işaret edilmektedir.

Hazret-i İbrâhîm, Hakk'a teslimiyet rûhuyla dosdoğru, bâtıldan uzak bir din üzere idi. Kur'ân-ı Kerîm 2. sûre, 135. âyet, 3. sûre, 67 ve 95. âyet, 4. sûre, 125. âyet, 6. sûre, 79 ve 161. âyet-te bu husus mükerrem belirtilmektedir. Ayrıca 16. sûre, 120 ve 123. âyetlerle açık beyân vardır. 30. sûre 30. âyetle de bütün insanların bu fırsat üzere yaratıldığı bildiriliyor ki Beytü'l-harâm'ın yeryüzüne konulma gayesi daha iyi anlaşılmış oluyor.

Gerçi Yahudiler de İbrâhîm'in dini ve yolu üzere olduklarını, Hristiyanlardan da bir kısmı ona yakınlık haddinde bulunduklarını iddia ederler, ama bu iddiaları kavli mücerredde kalır. Çünkü hiç biri Mekke'ye gidip İbrâhîm (A.S.)'ın yapmış olduğu mâbedi tavaf etmez ve hiç biri Hanîf de değildir.

Âyet-i Kerîme'nin sarîh beyânından ve tarihin açık şehadetinden anlaşılan husus: Hazret-i Âdem'den bugüne kadar bir çok mâbedler yapılmıştır, fakat hiç biri bütün insanlar için müş-

terek ibâdet mahalli olarak konulmamıştır.. Ancak Hazret-i İbrâhîm'in Mekke'de inşa ettiği Kâbe müstesnâ. Öyle ki bu mâbed, âlemler (bütün milletler) için Hakk'a giden doğru yolu sembolize ediyor. Bakare sûresi, 127-130. âyetlerle Kâbe'nin bu özelliğine ve niçin inşâ edildiğine işaret ediliyor.

Kâbe'nin Hazret-i Âdem tarafından yapıldığını İmam-ı Beyhakî (Kitabülddelâilinnübuvve) adlı eserinde İbnü Lahîa tarikiyle Abdullah b. Ömer (R.A.)dan rivâyet etmişse de bunun zayıf olduğu tesbit edilmiştir.

İbnü Ebî Hâttım'ın Hazret-i Ali (R.A.)den yaptığı rivâyette ise, Hz. Ali diyor ki: Kâbe'den önce birçok mâbedler inşâ edilmiştir, fakat Kâbe, Allah'a ibâdet için umum insanlara tahsis edilen ilk mâbeddir.

Âyette geçen «Bekke» kelimesi, Mekke'nin ilk ismidir. (1) Oraya ibâdet için gelenlerin Hakk'a teslimiyet ve tam bir husû' içinde eğildiklerini ifâde eder. İmam Katade'ye göre Allah o makamda bütün insanları (birçok inanmışları) bir araya getirmek suretiyle «Tevhid» akidesini müsterek ideal olarak tatınmak ister ki bu durum bir kaynaşma ve izdiham vücuda getirir, öyle ki zaman zaman kadınlar erkeklerin önünde namaz kılmak zorunda kalır. Bu hal başka hiçbir mâbed ve belde olmaz. İşte Bekke kelimesi bunu ifâde ediyor.

İbnü Abbas (R.A.)ya göre: Mekke, Fecc'den Ten'im'e kadar olan yerdir. Bekke ise, Kâbe'den Bethâ'ya kadar olan yerdir. Şu'be'nin Muğîre'den, onun da İbrâhîm'den yaptığı rivâyette ise, Bekke, Mâbed'in ve Mescid'in kendisidir. İkrime'ye göre, Mâbed ve çevresi Bekkedir. Bunun ötesi Mekke'dir.

(1) Mekke'nin bundan başka, «Beytül'atike», «Beytül'haram», «Beledül'emine», «Me'mîne», «Ummurrahme», «Ummu'l-kurâ», «Salâ», «Elar», «Elkadis», «Muhaddese», «Kâbe», «Beled» ve «Kevsâ» gibi birtakım adları daha vardır.

BEYTÜ'LLAH'I. HACCEETMEK

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَرَاتَبًا ۖ اِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

«Ona yol bulmaya güç getirenlerin Beyt'i hacc (ve ziyâret) etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hak ve vecibesidir. Kim küfredir (bunu inkâra saparsa), şüphesiz ki Allah âlemlerden müstağnîdir (hiç kimseye muhtaç değildir).» (Al-i İmran sûresi, âyet: 97)

«Li-İlâhî»deki «lâm» harfi icab ve ilzâm içindir. (alâ) harfi bunu te'kid mahiyetinde vücub ifâde eder. O halde hacc, güçlü yeten her âkıl-bâliğ, sıhhatli müslümana farzdır.

Zühri'nin Ebû Sinân tarikiyle İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyette, Peygamber (S.A.V.) bize hitab ederek ezcümle

buyurdular ki: **يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ** «Ey

nâs! Allah haccı size farz kıldı.»

Bunun üzerine Akra, b. Hâbıs ayağa kalktı ve:

— Her yıl mı, ya Resûlüllah!? diye sordu. Peygamber (S.A.V.):

لَوْ قُلْتُهَا لَوَجِبَتْ وَلَوْ وَجِبَتْ لَمَعْمَلُوا بِهَا وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا بِهَا. الْحَجُّ مَرَّةٌ فَرَزَادَةٌ فَهُوَ تَطَوُّعٌ (احمد-ابوداود-نسائي-ابن ماجه)

«Eğer söyleyecek olsaydım vâcib olurdu. Vâcib olunca da onunla amel etmezsiniz ve amel etmeğe de güç getiremezsiniz.

Hacc bîr kerredir. Kîm fazla yaparsa, o tatavvu' (nâfile) ibâdet olur.» (2)

Hacce güç getirmek ise, genel olarak iki kısma ayrılır: Şahıs ya bizzat kendisi buna güç getirebilir, veya başkasiyle güç bulabilir. İbnü Ömer (R.A.) diyor ki: Bir adam kalkıp:

— Ey Allah'ın Resûlü! Hacce yol bulmaktan murad nedir? diye sordu.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) :

— الرِّادُ وَالرَّاحِلَةُ «Azık ve binittir,» buyurdular.

Güç getirmenin bâzı kısımlarını burada belirtelim:

a) Geçinme kudreti.

Yol azığına muktedir olmak demektir. Bu, umumiyetle orta halli bir maişetle tefsir olunur. Şöyle ki mu'tad olan maişetini ve sıhhatini koruyabilecek nisbette nafakaya sâhip olmak.

b) Yol masrafına güç getirmek.

Bineğini tedarik kudreti olmalıdır. Ya satın almak, veya kiralamak suretiyle bu tahakkuk eder.

O halde haccın vücubunun gerçekleşmesi için, binek ve azığa, kendi nafakasından ve dönüşüne kadar çoluk-çocuğuna yetecek nafakadan başka, mesken veya onun onarımı parası, ev eşyası, san'at, âlet ve edavatı, ticarî durumunu sarsmayacak kadar sermayesi, borcunu ödeyecek kadar meblâğı olması gerektir.

Ayrıca haccetmek isteyen kadın ise bu şartlardan başka bir de beraberinde mahreminin bulunması, boşanmış ise iddetinin bitmesi lâzımdır.

— o —

HİLÂL VE VAKİTLER

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْهِلَالِ فَقُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبُرْجَانِ تَأْوِيلُ الْبُيُوتِ
مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبُرْجَانَ تَأْوِيلُ الْبُيُوتِ مِنْ أَوْبَانِهَا وَأَنفَعُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَفْهَمُونَ

«Sana hilâl (yeni doğan ay)ları sorarlar. De ki: onlar, insanların fâidesi için bir de hacc için vakit ölçüleridir. İyilik ve taat evlere arkalarından gelmeniz değildir. Fakat iyilik (eden, Allah'a muhalefetten) sakınandır. Evlere kapılarından gelin; tâ ki muradınıza kavuşasınız.» (El-Bakare sûresi, âyet: 189)

Âyet-i Kerîme'de geçen «ehille» kelimesi, her ay veyahut gecenin hilâlî i'tibar edilerek çoğul getirilmiştir. Müfredi «hilâl»dır. Hilâl, Ay'ın ilk günlerde bize görüldüğü yay halleridir ki artıp eksildiğinin hikmetini açıklar; şöyle ki: kat'i bir hesaplama saniye şaşmadan devrini tamamlayan ay, dünya kurullarından beri insanlara vakitleri tâinde en şaşmaz ölçü olmuştur. Yapılan kesin ilmî hesaplara göre, dünyanın çevresindeki dönüşünü 29 gün, 12 saat, 44 dakika, 2,8 saniyede tamamlar. Bu, güneşin durumuna göre olan Ay ölçüsüdür. Sabit bir yıldıza göre hesaplarsak o zaman bir Ay 27 gün, 7 saat, 43 dakika, 11 saniye tutar. Bu aradaki fark Ay'ın da Dünya ile birlikte yılda bir def'â güneşin çevresini dolaşmasından ileri gelir.

Ay'ın Dünya'dan dâima aynı yüzü görünür. Bunun sebebi kendi çevresindeki dönüşünün ağır olmasıdır. Ay, kendi çevresindeki dönüşünü de, Dünya çevresindeki dönüşünü de 27 gün kadar bir zamanda tamamlar. Bu bakımdan, dâima aynı yüzü dünyaya karşı gelir.

Ay'ın Dünya'dan uzaklığı 384.395 kilometredir. Bu, ortalama uzaklığıdır. Çünkü eliptik bir yörünge üzerinde döndüğü için Dünya'dan 405.500 km.ye kadar uzaklaşır, en çok yaklaştığı zamanki uzaklığı ise 363.300 km.dir.

Ay kendisi ışık kaynağı değildir. Güneşin ışığı ile aydınlanır ve bu ışığı Dünya'ya yansıtır. Ölü bir gök cismi olan Ay'ın atmosferi yoktur. Bu yüzden Dünya'dan bakınca dâima berak görünür. Gene atmosfer olmaması Ay'dan, gündüz olduğu zamanlar da, yıldızların görünmesini sağlar.

MEVÂKİT, «mikât»ın çoğul şeklidir. İlâhî emir için farz kılınan zamanı ifâde eder. Ayrıca ihramsız geçilmesi câiz olmayan yerler mânâsına da gelir. O halde hilâl, vakitlerin belirtisi olarak tefsir edilebilir.

Buharî-yi şerifin kaydettiğine göre: Cahiliyye devrinde ihrama girenler evlerine arkalarından gelirlerdi. Böyle yapmanın iyilik ve taat olmadığını beyânla yukarıdaki âyet indi ve «bundan böyle evlere kapılarından gelin» emri verildi.

Ebû Dâvud'un yaptığı rivâyete göre: Ensar seferden gelince evlerine kapılarından girmezlerdi. Bunun üzerine 189. âyet nâzil oldu.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Zaman tâyininde en doğru ölçü, hilâldır. Dünya yaratılışından beri bu ölçü saniye şaşmamıştır.

2 — Ay'da hayat olmadığına, insan ve diğer canlıların orada yaşamadığına işâret edilerek «insanların fâidesi için, bir de hacc için vakit ölçütleri» olduğu belirtiliyor. Çünkü Ay'ın atmosferi yoktur. Bu bakımdan hayât iki yönden mahzurludur:

a) Dünya'nın atmosferi, sıcaklığı ayarlıyan bir örtü vazifesi görür. Ay'ın atmosferi olmadığı için sıcaklığı Dünya'ninkinden çok farklıdır. Geceleri sıcaklık — 120°'ye kadar düşer. Gündüzleri de sıcaklık — 100°'ye kadar yükselir. Bu durum orada insan ve diğer canlıların yaşamasına asla imkân vermez.

b) Ay'ın kendi çevresinde dönmesinin yavaşlığı yüzünden gece ve gündüzleri de değişiktir. Ay'da Dünya'nın çevre-

sindeki dönmesi sırasında bir def'â gece, bir def'â da gündüz olur. Böylece Ay'ın gecesini de, gündüzünü de ikişer hafta kadar sürer. Bu da insanın yaşamasına müsait değildir.

3 — Ay'ın insanlara bir çok faydaları vardır:

a) Güneşten aldığı ışığı Dünya'ya yansıtır. Mehtaplı gecelerin kendine has bir özelliği ve güzelliği var.

b) Ay Dünya'ya şimdiki mesafede olacağına, meselâ sadece elli bin mil ötede olsaydı, yeryüzündeki medd ü cezir (gelgit)ler öyle müthiş olurdu ki bütün kıt'alar günde iki def'â su altında kalırdı. Dağlar bile kısa zamanda aşınâ aşınâ ortadan silinirdi.

4 — Gerçek iyilik birtakım mânâsız âdet ve geleneklere bağlı kalmakta değildir; fakat Allah'a karşı gelmekten sakınmakta mündemiçtir. Bu bakımdan,

5 — Cahiliyye devrindeki âdet men'edilerek «evlere kapılarından gelin» emri veriliyor.

— o —

İSLÂMDA NİÇİN KAMER TAKVİMİ KULLANILIR?

İslâm dini, yalnız bir millete veya bir bölgeye gönderilmiş değildir. O, bütün milletlere ve her bölgeye ışık tutacak, onların maddî ve mânevî hayatını tanzim edecek bir kudreti taşıyarak indirilmiştir. O halde oruç ve hac gibi ibâdetlerin, çeşitli iklimlerde tatbikinde gayesine uygun olabilmesi için belli bir mevsime bağlı kalmaması icap eder. Aksi halde bir iklimde en sıcak ve uzun günlerde oruç tutulurken, diğer bir iklimde devamlı kış mevsiminde ve en kısa günlerde tutulmuş olur. Bu da İslâm'ın cihanşumûl özelliğiyle bağdaşmaz.

Prof. Hamidullah'ın İslâm'a Giriş adlı eserinde bu konuya temas edilerek deniliyor ki:

«Bilindiği gibi İslâm'da dinî bayramlar ve mukaddes sayılan günler için kamer takvimi kullanılır, meselâ oruç ayı olan ramazan, hacc ayı olan zilhicce mevsiminden mevsime değişir.

Cähiliyye devrinde (İslâm'dan önceki devirde) kamer senesinin sonuna günler eklemekle güneş takvimi kullanılırdı. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bir hikmete mebnî olarak bunu ilga etti. Bu vakıa, mevzua vâkıf olmayanların merakını tahrîk eder, aşağılık duygusundan muztarip ve başkalarını körü körüne taklid etmek isteyenleri müteessir edebilir. Bu İslâmî reformun birçok faydalarından üçünün üzerinde duralım:

a) Oruç mevzuunda pek pratiktir, çünkü yemek içmek hususundaki mahrumiyete her mevsimde alışmak imkânını sağlamış oluyor, ne dâimî bir mahrumiyet, ne dâimî bir kolaylık..

b) İslâm bütün cihana şâmil bir dîn olduğundan, muhtelif iklimler arasındaki farkların dikkate alınması lâzım gelir. Eğer oruç güneş takvimine göre tesbît edilmiş, muayyen ve sâbit bir mevsime hasredilmiş olsaydı, bu, tabiatın mahiyetine uymaz ve maddeten de mümkün olmazdı. Filvaki hatt-i istivânın kuzeyinde bulunan memleketlerin teşkil ettiği kuzey yarım küresinde yaz, hatt-i istivânın güneyinde bulunan memleketlerin teşkil ettiği güney yarım kresinde kış mevsimine tesadûf eder. Ekvator bölgelerinde lâtif bir mevsim olarak telâkki edilen kış, kutup bölgelerinde korkunç sayılır. Muhtelif memleketlerin müslümanları arasında meydana gelecek olan bu ayrılık, kamer takvimi kullanmakla giderilmiş olur. Her memlekette ramazan devir devir her mevsime tesadûf ettirilmiş olur.

c) Taşarruf edilmiş para, ticaret v.s. üzerine verilen zekât — zirai mahsûllerinki hâriç — o suretle farkında olmadan arttırılmış olur ki, fakir sınıfların yararına, zenginlerden alınan zekât 36 senede bir def'â fazla alınmış olur.»

Demek ki Kur'ân-ı Kerim'de: «Sana hilâlları sorarlar. De ki: O, insanların fâidesi için ve bir de hacc için vakit ölçüleridir,» meâlindeki âyette, kamerin takvim olarak kullanılmasının faydalı olacağını beyânla insanların yaşadıkları iklim farklarından doğacak ayrılığı gidermeğe ve oruç ile hac gibi ibâdetleri her mevsime tesadûf ettirmeğe mâtuftur.

ALLAH'IN NİŞÂNELERİNE HÜRMETSİZLİK ETMEMEK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَيْدَ وَلَا الْهَلَاءَ
وَلَا آمِنِ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

«Ey îmân edenler! Allah'ın nişânelerine, hürmet edilen ay'a (savaş haram olan recep, zilkaade, zilhicce, muharrem ayları), kurbanlık hediyelere, gerdanlık takılan hayvanlara, Rablerinden bol nimet ve rıza talebederek Beyt-i haram'ı kasdedip gelenlere sakın hürmetsizlik etmeyin. İhrâmdan çıktığınız vakit avlanabilirsiniz.» (El-Mâide sûresi, âyet: 2)

Allah'ın emri ve nehiylerini içine alan birtakım hudutları ve her hududun da birtakım nişâneleri vardır. Atâ' bin Ebî Rebah der ki: «Şeâir, Allah'ın bilûmum emir ve nehiyeleridir.» Bunların hiç birine hürmetsizlik etmemek lâzımdır. Çünkü şeâirin bâzısı hayatımızla, bâzısı da mematımızla ilgilidir. Hudutlarını çiğneyerek saygısızlık ettiğimiz zaman ilk tokatı yine o hudutların bağlı bulunduğu kanundan yeriz. Demek ki, nişânelere hürmetsizlik, mücerred bir lâubalilikten ziyâde dünyâ ve âhiretin hayat nizamını bozan bir tedbirsizlik ve basiretsizliktir.

Bunun için el-Hasan der ki: «Şeâir, Allah'ın dininin tümü demektir. Hacc sûresi, âyet 32'de buyruluyor ki:

ذَلِكَ وَمَنْ يُعِظْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ «Kim Allah'ın şeâirine

ne saygı gösterip büyük tanırorsa, artık şüphesiz ki bu, kalblerin tekvâmindendir.» (El-Hac sûresi, âyet: 32)

Bunun gibi kurbanlık hediyelere konulan alâmet, boyunlarına takılan gerdanlık ve benzeri nişânelere de «iş'âr» deni-

lir. Devenin hörgücünün bir tarafından biraz kan akıtmak suretiyle onun kurbanlık hediye olduğuna nişâne göstermek gibi.

İbnü Abbas (R.A.) ve bir kısım sahabiye göre buradaki şeaîrden murad, menâsik-i hacdır. Mücâhid'e göre, safâ ile merve'dir.

Fakat yukarıdaki tefsîr daha sahîh görülmüştür. İmam-ı Kurtubî'ye göre râcih olan da budur.

Kurbanlık hediyeye konulacak nişânenin keyfiyeti hakkında görüş farkı vardır:

a) İmam-ı Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel ve Ebû Sevr'e göre, hayvanın sağ yanına konulur. Nitekim İbnü Ömer (R.A.) dan da böyle rivâyet gelmiştir. İbnü Abbas (R.A.) dan da sâbit olan: «Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) in kendi kurbanlık develerinin hörgüçlerinin sağ tarafını nişânelediğidir. (3).

b) İmam Mâlik'e göre sol yanına konulur, bununla beraber sağ yanına da koymakta bir beis yoktur. Mücâhid'e göre de böyledir.

c) İmam-ı Âzam, Ebû Hanîfe'ye göre bunların hiç birini yapmak câiz değildir. Çünkü hayvana bu tarz alâmet vurmak, doğrudan doğruya ona ta'zîbdir.

İbnü'l-arâbi bu hususta Ebû Hanîfe'nin bilgisini yererek diyor ki: «Ebû Hanîfe İslâm şeriatında bu şeaîri görmemiş gibi hükmediyor!»

Ebû Yûsuf ile Muhammed'e göre şeira (kurbanlık hayvanlara vurulan nişâne) ne sünnet, ne de mekrûhtur; sadece muhâbtır. Ebû Hanîfe: «şearanın önceleri yapıldığının sebebi, Araplar kurbanlık hediyelerde kan nişânesi görürlerse ona dokunmaz, görmezlerse talan ederlerdi. Sonraları bu mâni' zâil olunca artık şeira'ya lüzum kalmadı,» der.

Hürmet edilen ay'a gelince:

Yukarıda belirttiğimiz gibi receb, zilkaade, zilhicce ve muharrem aylarıdır. Bu ayların hürmeti, savaş yapılmaması, ta-

(3) Mâlikî ve diğer Sâhenler.

lir. Devenin hörgücünün bir tarafından biraz kan akıtmak suretiyle onun kurbanlık hediyeye olduğuna nişâne göstermek gibi.

İbnü Abbas (R.A.) ve bir kısım sahabiye göre buradaki şeaîrden murad, menâsik-i hacdır. Mücâhid'e göre, safâ ile merve'dir.

Fakat yukarıdaki tefsir daha sahîh görülmüştür. İmam-ı Kurtubî'ye göre râcih olan da budur.

Kurbanlık hediyeye konulacak nişâne'nin keyfiyeti hakkın-da görüş farkı vardır:

a) İmam-ı Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel ve Ebû Sevr'e göre, hayvanın sağ yanına konulur. Nitekim İbnü Ömer (R.A.) dan da böyle rivâyet gelmiştir. İbnü Abbas (R.A.)dan da sâbit olan: «Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)in kendi kurbanlık devele-rinin hörgüçlerinin sağ tarafını nişânelediğidir. (3).

b) İmam Mâlik'e göre sol yanına konulur, bununla beraber sağ yanına da koymakta bir beis yoktur. Mücâhid'e göre de böyledir.

c) İmam-ı Â'zam, Ebû Hanîfe'ye göre bunların hiç birini yapmak câiz değildir. Çünkü hayvana bu tarz alâmet vurmak, doğrudan doğruya ona ta'zîbdir.

İbnü'l-arâbi bu hususta Ebû Hanîfe'nin bilgisini yererek diyor ki: «Ebû Hanîfe İslâm şeriatında bu şeaîri görmemiş gibi hükmediyor!»

Ebû Yûsuf ile Muhammed'e göre şeira (kurbanlık hayvan-lara vurulan nişâne) ne sünnet, ne de mekrûhtur; sadece mu-bahtır. Ebû Hanîfe: «şearanın önceleri yapıldığının sebebi, Araplar kurbanlık hediyelerde kan nişânesi görürlerse ona do-kunmaz, görmezlerse talan ederlerdi. Sonraları bu mâni' zâil olunca artık şeira'ya lüzum kalmadı,» der.

Hürmet edilen ay'a gelince:

Yukarıda belirttiğimiz gibi receb, zilkaade, zilhicce ve mu-harrem aylarıdır. Bu ayların hürmeti, savaş yapılmaması, ta-

lan ve gasb gibi fiillerde bulunulmaması ve hiç birinin aylar içindeki yerinin değiştirilmemesidir. Bu hürmetin nesholunup olunmadığında görüş farkları vardır. Sırası gelince buna geniş yer verilecektir.

Kurbanlık hediyeı sevk e gelince:

a) İmam Mâlik, İmam-ı Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel, İshâk ve cumhur-i ulemâye göre, kurbanlık hediyeı gönderen fakat onu bizzat kendisi sevk etmiyen kimse muhrim olmaz, yani hac için ihrama girmiş olan kimseye haram olan şeyler ona haram sayılmaz.

Buharî'nin, Hazret-i Âişe'den yaptığı rivâyetten de böyle anlaşılıyor.

b) İbnü Abbas'a (R.A.) göre, muhrim sayılır. Câbir b. Abdullah'dan da bu meâlde bir rivâyet yapılmıştır,

c) Kurbanlık hediyeının gerdanlık takıldıktan veya nişâne konulduktan sonra ne satışı, ne de hibesi câiz olur.

(Beytü'l-haram'ı kasdedip gelenlere de sakın hürmetsizlik etmeyin).

Meâlindeki âyet, Mekke'nin fetih yılında indi. Resûlüllah (S.A.V.) bu esnada Mekke'de bulunuyorlardı. Müşriklerden bir grub hac ve umre yapmak üzere gelmişlerdi. Müslümanlar:

— Ya Resûlüllah! Bu gelenler müşriklerdir. Bunlara mâni' olalım ve beraberlerinde getirdiklerini de talan edelim, dediler.

Bunun üzerine **وَلَا آمِنَ الْبِلَادَ الْكُفَرَاءَ** âyeti indi.

Konumuzu teşkil eden âyetin bir kısmının nesholunduğu üzerine de görüş farkı vardır:

a) İbnü Abbas, Mücâhid, el-Hasan, Katade ve bir çok mü-

fessîlere göre: **فَاَقْلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ** âyeti,

لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ ile

إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا

âyetiyle nesholmuştur.

b) Diğer bâzı âlimlere göre ise, yalnız (Kalâid) âyeti nesholmuştur.

c) Vâhidi ile bir cemaate göre, bu sûreden (Mâide sûresinden) hiç bir âyet nesholmamıştır ve konumuzu teşkil eden âyetler de muhkemattandır. (1)

Fakat bu hususta sahîh olan cumhurun görüşüdür. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.A.V.) hicrî dokuzuncu yılda Hazret-i Ali'yi hacce giden Ebûbekir Sıddik'a göndererek şu hususu ilân etmelerini emretmişti: «Bu seneden sonra hiç bir müşrik Kâbe'ye gelip haccedemiycek ve hiç bir kımse Kâbe'yi çıplak olarak tavaf edemiyecektir.»

H A C

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ

«Hac bilinen aylardadır.» (Bakare sûresi, âyet: 197)

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مِرَاسْطَاعَ الْإِلَهِ سَبِيلًا

«Kâbe'yi hacetmeğe yol bulabilen insanlara hacc etmek Allah için bir borçtur.» (Âl-i İmrân sûresi, âyet: 97).

Sevgili Peygamberimiz (S.A.V.) hadis-i şeriflerinde:

«الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا» Bir omre diğer bir omreye

kadar ara yerdeki (ufak) günâhlara keffarettir.»

«الْحَجُّ الْمَزْجُورُ لَيْسَ لَهُ جُزَاءٌ إِلَّا الْإِنْمَانَةُ» Helâl mal ve iyi niyetle

yapılan hacın mükâfatı ancak cennettir.» buyurdular. (1)

Çünkü hac İslâmiyet'in beşinci rûknü sayılır. Mâli ve bedenî bir ibâdet olduğu için ayrı bir özellik taşır. Arafat tepesinde benliği yere atıp bembeyaz, dikişsiz elbiseye bürünmek, mahşerden bir tablo ve hesap gününden bir örnektir. Bu muhteşem manzara insana fânî bir varlık olduğunu, kimsenin kim-

(1) Buhari - Müslim - Tirmizi - Nesai - İbn-i Mâce = Mâlik (R.A.) den.

seden üstün olmadığını, faziletin yalnız tekvâda olduğunu, bütün büyüklük ve azâmetin Allah'a mahsus bulunduğunu en ölçülü ve duygulu bir şekilde öğretir.

Bir hayli zahmet ve meşakkatlere katlanarak Allah evine yönelmek, ilâhî emre boyun eğmenin alâmeti ve kulluk vazifesini yapmanın açık belirtisidir.

Allah insanları yarattı ve onlara ibâdetleri farz kıldı. Tâ ki, bu ibâdet ve emirlerle nefislerini ıslâh edip dünyanın ebediyete giden yolda bir uğrak olduğunu ve bâzı ihtiyaçların bu uğrak-tan te'min edilebileceğini anıhıyalar.

Hac, hicretten çok sonra farz kılınmıştır. Resûlullah (S.A.V.) Mekke'yi Ramazan ayında fethetti ve şevval ayında İtâb bin Üseyd'i Mekke'ye vâli tâyin ederek kendileri Medine'ye döndüler. Hac mevsimi girdiğinde Müslümanlar Resûlullah'ın emriyle hac yaptılar. Fakat Resûlullah (S.A.V.) kudreti olmakla beraber o yıl hacce gitmediler. Hicretin dokuzuncu senesi yine kendileri gitmeyip Ebûbekr-i Sıddık'ı vazifelendirdiler. Onuncu sene yüzünü aşkın müslüman cemaatiyle bizzat Resûlullah (S.A.V.) başlarında olmak üzere yola çıktılar. Buna «Haccetü'l-Vedâ» denilir.

Bundan haccın ömürde bir def'â farz olduğu istidlâl edilmiştir. Nitekim Resûlullah (S.A.V.):

«الْحَجُّ مَرَّةً وَاحِدَةً فَمَنْ زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ» «Hacc bir kerredir; kim

bundan fazlasını yaparsa o tetavvu' (nâfile) olur,» buyurdular. (2).

«الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ» «Hac bilinen aylardadır.» Âyet-i Ke-

rîme'nin tahliline gelince; cümle üç takdir üzere mânâ edilmiştir:

- 1 — Hac amelinin vakti, bilinen aylardır.
2 — Hac bilinen aylardadır.
3 — Hac, bilinen ayların haccıdır.

Üçüncü takdire göre, bilinen aylarda ihrama girmek, diğer aylarda girmekten daha üstündür. O halde yılın herhangi bir gününde veya ayında hac için ihrama girilebilir. Nitekim Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, İmam Ahmed bin Hanbel'in mezheplerine göre de böyledir. İbrâhîm Nahaî ve Sevrî de aynı görüş-

«Sana hılal» يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ الْمُؤْمِنِينَ قُلْ مَوَاقِبُ لِلنَّاسِ وَأَنْتُمْ

(yeni doğan ay)ları sorarlar, de ki: Onlar, insanların fâidesi için, bir de hacc için vakit ölçüleridir,» âyetini delil olarak göstermişler.

İmam-ı Şâfiî birinci takdire dayanarak, «Hacc için ihrama, ancak hac aylarında girilir; onların dışında girmek sahih değildir.» demiştir. İmam-ı Şâfiî bu mânâyı te'yid eder mahiyette İbnü Abbas (R.A.)dan Müslim bin Hâlid tarikiyle şu rivâyeti yapmıştır:

لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يُخْرِجَ مِالَ الْإِنْفِ شُهُورَ الْحَجِّ مِنْ أَجْلِ
قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: «الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ»

«Hiç bir kimseye hac için ihrama girmek doğru olmaz, ancak hac aylarında doğru olur. Çünkü Cenâb-ı Allah «Hac amelinin vakti bilinen aylardır,» buyuruyor. (3).

Buharî'nin İbnü Ömer (R.A.)den yaptığı rivâyete göre, bilinen aylar: Şevval, zilkaade ve bir de zilhicce'nin ilk on günüdür. Ancak bu, Eshab-ı Kirâm'dan Ömer, Ali, İbnü Mes'ûd, Abdullah bin Zübeyr (R.A.) ve tabiin-i kirâmden ve seleften Atâ, Tâvus, Mücâhid, İbrâhîm Nahâî, Şa'bî, Hasan el-Basrî, İbnü

Strîn, Makhûl, Katade, Dahhâk ve Rebî' bin Enes'den (Allah hepsinden razı olsun) rivâyet olunmuştur. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde de aynı rivâyet mesned olarak alınmıştır. Ebû Yûsuf ile Ebû Sevr de aynı görüşe sâhiptirler. İbnü Cerir de bu kavli ihtiyar etmiştir.

İmam Mâlik'e ve Şâfiî'nin Kavli Kadîm'ine göre: Şevval, Zilkaade ve Zilhicce'nin tamamıdır. Bu, İbnü Ömer (R.A.)dan yapılan rivâyete göredir. Ayrıca Ebû Ümâme'den yapılan rivâyette, Peygamber (S.A.V.)ın:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ شَوَّالٌ وَذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ «Hac bilinen aylar-

dır: Şevval, Zilkaade ve Zilhicce'dir,» meâlindeki hadîsin sene-
dinde, mevzu' hadislerle müttehem olan Hüseyin bin Muhârik
bulunduğu için bu de mevzu' kabul edilmiştir. Bu takdir de:

a) Mâlikî mezhebine göre Zilhicce'nin sonuna kadar umre yapmak mekrûhtur.

b) Hac amellerinden biri kurban gününden sonraya bırakılırsa kan gerekmez.

Diğer üç mezhebe göre: Lâzım gelir ve Zilhicce'nin onundan sonra umre yapmak mekrûh değildir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Senenin herhangi bir gününde ihrama girilebilir. Ancak hac aylarında girmek daha iyidir. Bu, Ebû Hanîfe, Mâlik ve Ahmed'e göredir.

2 — Şâfiîlere göre: Hac için ancak hac aylarında ihrama girilir.

3 — Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, hac ayları: Şevval, Zilkaade ve bir de Zilhicce'nin ilk on günüdür. Mâlikî mezhebine göre, Şevval, Zilkaade ve Zilhicce'nin tamamıdır.

4 — Hanefî mezhebine göre, onuncu gün de Zilhicce'ye

— hac günü olarak — dahildir. Haccın son rüknü olan Tavaf-ı ziyâret bugün yapılır.

Şâfiî mezhebine göre: Dokuzuncu gün — hac gününe dahil olarak — sayılmıştır. O halde Arafat'ta vakfeye yetişmiyenin kurban günü olan onuncu gün fecrin doğmasıyle haccı fevt olmuş olur. Çünkü Şâfiî onuncu günü hac gününden saymamıştır.

H a c c

فَنَفَرْنَا فِيهِمَا لِحَجَّةٍ فَلَرَفَتْ وَلَا فُسُوقَ وَلَا إِحْدَالَ فِي الْحَجِّ

«İşte kim o aylarda haccı (kendine) farz eder (de ihrama girerse) artık (bilinmelidir ki) hac'da kadına yaklaşmak, günâh işlemek, sövüşüp döğüşmek yoktur. Ne iyilik yaparsanız Allah onu bilir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 197)

İhramda bulunan bir kimseye bu gibi şeylerin haram kılınmasının sırr ve hikmeti: Hacce giden mü'min bütün kötü huylarından sıyrılarak Allahın evine şerefli bir misafir olarak gitmiş sayılır. Artık ona yakışan, eski âdetlerini tekrarlamak, daha evvelte bulup yediği, giyinip gezdiği nîmetleri aramamak, her türlü mefahiri gönülden atıp o yüce makamda toplanan insanlardan biri olmak, böylece sınıf farkını kaldırıp asıl mefahiri Allah'a sıdk u selâmetle bağlanmakta aramaktır. Nefsi tezkiye bu yolun yolcusunun arzulayacağı en nefis nîmet olacak, kulluğun hakikatını idrâk onun gayesi, İslâm kardeşliği onun prensiplerinden biri bulunacaktır. Bunun içindir ki Allah'ın Resûlü (S.A.V.) :

مَنْ حَجَّ وَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

«Hacceden kimse kadına yaklaşmaz, günâh işlemmez, sövüp say-

mazsa, annesi onu doğurduğu günde olduğu gibi, (kul hakkı hâriç bütün) günâhlardan sıyrılıp çıkar.» buyurdular. (4).

Âyette geçen « f a r z » fiilinden murad, kim haccetmeye içten azmedip niyet getirir, ihram giyerek niyetini açığa çıkarır ve telbiye getirmek suretiyle dili ile bunu ifâde ederse, hac-cı kendine farz eder.

Ancak İmam-ı A'zam'a göre, hac-cı kendine farz etmek, tel-biyeyle veya kurban sevk etmekle olur.

Şâfiî'ye göre, ihrama girip niyet getirmek kâfidir.

« R e f e s », İbnü Abbas (R.A.), İbnü Cübeyr, Süddî, Ka-tade, el-Hasan, İkrime, Zührî, Mücâhid ve Mâlik'e göre, cima' (cinsî münasebet)dır. İbnü Ömer, Tâvus, Atâ' ve diğerlerine göre, münasebetsiz sözdür. Ebû Ali'ye göre, kadınlar yanında edep dışı konuşmaktır. İbnü Abbas (R.A.)dan da buna yakın bir rivâyet yapılmıştır. Ali bin Ebû Talha da İbnü Abbas (R.A.)nın şöyle dediğini rivâyet ediyor:

الرَّفَثُ غَشْيَانُ النِّسَاءِ وَالْقُبْلَةُ وَالْفَرْجُ «Refes, kadına sa-rılmak (veya temas etmek), öpmek ve çimdiklemektir.»

«Füsûk», şeriat sınırını aşmaktır. İbnü Abbas (R.A.) da bunu «bir takım günahlar» diye tefsir etmiştir ki, Atâ', Mücâhid, Tâvus, İkrime, Said bin Cübeyr, Muhammed bin Kâ'b, Ka-tade, İbrâhîm Nahaî, Zührî, Rebî' bin Enes, Atâ' bin Yesâr ve başkaları buna kaaidirler.

Nâfi'in İbnü Ömer (R.A.)den yaptığı rivâyete göre, hac günlerinde av ve başka yasak fiilleri irtikâbla bir takım günah-lar demektir.

Füsûk'un sövüp saymak olduğunu söyleyenler

سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ «Müslümana

sövmek fışk, onunla savaşmak küfürdür.» (5) hadis-i şerif ile istidlâl etmişlerdir. Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem'e göre de, putlara kesilen kurbandır.

Bundan başka tefsîr ve görüşler vardır. Fakat belli bir günaha tahsis etmemek daha uygun bir tefsîr olsa gerek.

«Hacda sövüşüp döğüşmek de yoktur.» Bu hususta iki görüş vardır:

1 — Hac vaktinde onun menâsiki hakkında mücâdele yoktur. Çünkü Cenâb-ı Hak hac menâsikini noksansız olarak açıklamıştır.

2 — Sövüşüp döğüşmek yoktur.

Bir zamanlar Kureyş, Müzdelife'de Meş'arü'l-haram'da, diğer Araplar da Arafat'da durur mücâdele ederler, her biri kendisinin sevap işlediğini, hac menâsikini yerli yerince yaptığını iddiada bulunurdu. «Velâ cîdâle» âyetiyle bu mücâdele ve iddialar yasaklandı.

Câbir bin Abdullah (R.A.) den yapılan rivâyette buyuruluyorki:

مَنْ قَضَىٰ نُسْكَهُ وَسَلِمَ السُّلْمُونَ مِنْ لَيْسَانِهِ وَيَدِهِ
غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

«Hac menâsikini yerine getiren ve dilinden, elinden müslümanların selâmetinde kaldığı kimsenin geçmiş günahları (kul hakkı hâric) mağfîret olunur.» (6).

H ü k ü m l e r :

1 — İmam-ı A'zam'a göre, hacca niyet edip telbiye getiren veya hedy (kurban)ını sevkeden kimse hacı kendine farz etmiştir. Şâfiî'ye göre, hacı kendine farz etmek, ihrâma girip niyet getirmekle olur. Artık ondan sonra men'edilen (yasakla-

(5) Buharî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud.

(6) Abd. bin Humey, Câbir bin Abdullah (R.A.) den.

nan) şeylere yanaşamaz.

2 — Hac'da cima' (cinsî münâsebet) nasıl haramsa, kadına sarılmak, onu öpmek ve çimdiklemek ve ona cinsî münasebetle ilgili fahiş sözler söylemek de öylece, haramdır.

3 — Sair günahlardan kaçınmak, sövüşüp döğüşmemek lâzımdır.

— o —

وَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ

«(Hac yolculuğunuz için yetecek kadar) azık edinin! Şüphesiz ki azığın en hayırlısı (şuna buna yük olmaktan) kaçınıp Allah korkusunu (gönülde taşımaktır). Ey Akıl sâhipleri! Ben-den korkun.» (El-Bakare sûresi, âyet: 197).

Âyet-i Kerîmeyle, hacca gitmek isteyen kimsenin şu hususlara riâyet etmesi emrediliyor:

a) Dilencilikten, şuna buna yük olmaktan sakınması, varsa kendi imkânlarıyla bu yola düşmesi,

b) Kendisi ve dönünceye kadar çoluk-çocuğu için azık hazırlaması ve bu hususta da Allah'tan korkması.

Buhârî, Ebû Dâvud ve Nesefî'nin İbnü Abbas (R.A.)dan yaptıkları ırivâyete göre: Araplardan bâzısı şöyle derdi: «Biz Rabbimizin Beytini kasdediyoruz, nasıl olur da O bize yedirip içirmez?!» Böylece azıksız haccederler ve «Bizler Allah'a dosdoğru tevekkül eden kullarız» diye övünürler, fakat bir taraftan da dilenerek halka yük olurlardı.

İkrime'nin İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyetten, bu kuru tevekkül sâhiplerinin Yemenliler olduğu anlaşıyor.

Bâzısı «Tezevvedû» emrinin hac yolculuğu için azık edinmeye ait olmayıp âhiret yurdu için iyi amellerle mânevî azık hazırlamaya mâtuf bulunduğunu söylerse de birinci tefsîr ve görüş daha râcihtir. Çünkü âyetin iniş sebebi bu mânâyı delâlet etmektedir. Nitekim Mukatil'in yaptığı rivâyette: «Ve tezevvedû» âyeti inince fakir bir müslüman ayağa kalkarak:

— Ey Allah'ın Resûlü! Azık edinecek bir şey bulamıyoruz ki!.. Dedi.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) ona:

تَزَوَّدَ مَا تَكْفُ بِهِ وَجْهَكَ عَنِ النَّاسِ وَخَيْرُ مَا تَزَوَّدَتْهُ النَّفْسُ

«Sen halka yüz suyu dökmeye mâni olacak kadar azık edin. (Unutma ki) edindiğiniz azıkların en hayırlısı takvâdur,» buyurdular. (7).

İmam Ahmed ve diğer eshâb-ı sünenin Sevrî'den yaptıkları rivâyette, Peygamber (S.A.V.): «Hac, Arafat'tır.» buyurdular.

O halde Zilhiccenin onuncu günü fecir doğmadan önce Arafat'a yetişen kimse vakfeyi yapmış sayılır. Fecirden sonra gidenin hacı fevt olmuştur. Çünkü vakfenin vakti, arefe günü zevalden tâ bayram günü fecir atıncaya kadar olan zamandır. Nitekim Resûlüllah (S.A.V.) Haccetü'l-veda'da zilhiccenin dokuzuncu günü öğle namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya

kadar vakfe yaptı ve: لِيَأْخُذَ اعْنِي مَنَاسِكَكُمْ «Menâsikiniz

(benden öğrenip) alın!» buyurdu. Diğer bir hadislerinde de:

فَمَنْ أَذْرَكَ عَرَفَةَ قَبْلَ أَنْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ فَقَدْ أَذْرَكَ الْحَجَّ «Fecir doğma-

dan Arafat'a yetişen (farz olan vakfeye) yetişmiştir.» (8).

فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْرِقِ الْحَرَامِ «Meş'ar-ı Haram civa-

rında Allah'ı zıkredin.» (El-Bakare sûresi, âyet: 198).

(7) Mukatıl; İbnü Ebi Hatim'den.

(8) Taberânî; İbnü Abbas (R.A.) den Hadis hasendir.

Cenâb-ı Resûlullah (S.A.V.) güneş battıktan sonra Arâfat'dan hareketle Müzdelife'ye gelmişler; akşam ile yatsı namazını bir arada, bir ezan ve iki ikaametle kılmışlar ve iki namaz arasında tesbîh yapmışlardı. Sabah namazını Müzdelife'de kıldırdıktan sonra Meş'ar-i Haram'a gelmiş, kibleye yönelerek düâ etmiş, tehlîl ve tekbîr getirmişti ve bunu müteâkıben Allah'ın vahdaniyetini en güzel tarzda ifâde ederek oradan ayrılmışlardı. Nitekim «Allah'ı zıkredin»den maksad, Müzdelife'de bir arada kılınan akşam ile yatsı namazıdır. Duâ ve tesbîh olduğunu söyleyenler de var.

İbnü Abbas (R.A.)nın Müzdelife'ye gelince, daha önce Meş'ar-i Haram'ı soran adama «işte burası Meş'ar-i Haram'dır» dediği mervîdir.

لَسْرَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ (Hac mevsimin-

de ticâret yapmak sûretiyle) Rabbinizden rızık istemenizde bir günah yoktur.» (El-Bakare sûresi, âyet: 198).

Bu tefsîr, Mücâhid, Saîd bin Cübeyr, İkrime, Katade, Nahaf ve Rabi' bin Enes'e göredir. Bu itibarla hac mevsiminde ihrâma girdikten önce de sonra da ticâret yapmakta bir günah yoktur. Ali bin Ebû Talhâ'nın İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyette:

لَا حَرَجَ عَلَيْكُمْ فِي الشِّرَاءِ وَالْبَيْعِ قَبْلَ الْإِحْرَامِ وَبَعْدَهُ

«İhrâmdan önce ve sonra alım-satında bulunmanızda bir engel yoktur,» (9) buyurulan hadîs-i şerif bu mânâyı te'yid ediyor.

İbnü Kestir'in kaydettiğine göre: Cahiliyye devrinde hac

(9) Ali bin Ebû Talhâ: İbnü Abbas (R.A.) den.

mevsimi gelince Araplar Ukâz, Mecenne ve Zülmecaz adlı üç pazar yerlerini açar, alış-verişte bulunurlardı. İslâm dîni gelince Müslümanlar hac mevsimini zikr ü ibâdet ayları sayarak alış-verişten kaçınmışlardı. Bunun üzerine hac mevsiminde de ticarete ruhsat verir mahiyette olan bu âyet indi. Ebû Dâvud da Yezid bin Ebû Ziyad'ın rivâyet ettiği hadîsi tahrir etmek suretiyle aynı rivâyeti almıştır.

Ancak bu bir ruhsat makamında olduğundan hacca gidenlerin daha fazla alış-verişle meşgul olmamaları — vaktin değeri bakımından — daha uygundur.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

«Arafatta (vakfeyi yaptıktan sonra) boşanıp akdığınızda Meş'ar-i Haram civarında Allah'ı zikredin.» (El-Bakare sûresi, âyet: 198).

Bu âyetten Arafatta vakfenin farz olduğu istidlâl edilmiştir. Çünkü oradan boşanıp sel gibi akmak vakfeden sonra olabilir.

İbnü Ömer (R.A.)ya göre, iki dağın arasındaki yer, Meş'ar-i Haram'dır. Hanefî ve Şâfiî'ye göre sabah namazından sonra bir saat kadar Müzdelife'de durmak vâcibdir.

ثُمَّ أَفِضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ «Sonra insanların boşanıp döndüğü yerden (Arafat'dan) dönün.» (El-Bakare sûresi, âyet: 199).

âyet: 199).

Âyette, Müzdelife'den önce Arafatta durmanın gerekliliğine işaret ediliyor. Daha önceleri Kureyşliler Arafat'ta vakfeye çıkmaz, harem dahilinden ayrılmazlardı. Vakfeyi de haremde sayılan Müzdelife'de yaparlardı. Cenâb-ı Allah bunu men'ediyor ve «Halkın döndüğü yerden dönün» diye emrediyor. Bâzı âlimler bunun Müzdelife'den Minâ'ya gitmeyi âmir bulunduğunu söylemiş, bazıları da insanlardan maksad, Hazret-i İbrâhîm' KUR'AN ANKÂMI

dir. Yâni onun yaptığı gibi yapın» demektir; mütalâasında bulunmuştur.

«Allah'tan mağfiret dileyin. Şüphe yok ki, Allah Gafûr ve Rahîm'dir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 199).

İbâdetler yerine getirildikten sonra ekseri istiğfarla emrolunur. Bunun içindir ki, Resûlüllah (S.A.V.) namazdan fâriğ olunca üç def'a istiğfar ederlerdi. Buhârî ve Müslim'de ibâdeti müteâkip otuzüç kere tesbîh, otuzüç kere tahmîd ve otuzüç kere tekbir getirmenin mendup olduğu kaydedilmiştir.

H ü k ü m l e r :

1 — Hac mevsiminde ihrâma girdikten sonra da ticaret yapmak mubahtır. Ancak hacca giden kimsenin daha fazla ticaretle meşgul olmaması şâyân-ı tavsiyedir.

2 — Arafatta, zilhiccenin dokuzuncu günü zevalden onuncu günü fecir atıncaya kadar olan zaman içinde vakfe yapmak farzdır. Fecir doğduktan sonra giden kimse farz olan vakfeyi kaçırmış olduğundan gelecek sene bozulan haccı kaza etmesi gerekir.

3 — Akşam ile yatsı namazı birlikte — yatsı vakti içinde — Müzdelifede kılınır.

4 — Hanefî ve Şâfiî'ye göre, sabah namazından sonra Müzdelife'de bir saat durmak vâcibdir.

5 — Önce Arafat'da vakfe yapmak, sonra da Müzdelife'ye gelmek lâzımdır.

HACC VE UMRE

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

«Haccı da, umreyi de Allah için
tam yapın.» El-Bakare: 196).

Âyet-i Kerîmenin mânâ ve tefsirinde görüş farkları vardır:

a) Başlandıktan sonra her ikisiyle alâkalı fiilleri tamamlayınız.

b) Abdullah bin Seleme (R.A.)den yapılan rivâyete göre: Hacc ve umre için âile ocağından ayrılırken ihrama girmek bu ikisini tamamlamayı ifâde eder. İbnü Abbas, Saîd bin Cübeyr ve Tâvus'a göre de böyledir.

c) Süfyan-i Sevrî'ye göre: Hacc ve umreyi tamamlamaktan maksad, ehliinden (çoluk-çocuğundan) ayrılırken hacc ve umreyi dileyerek ihrama girmek, mîkatta tehlil getirmek ve bu yolculuğunda ticaret ve benzeri bir iş ve ihtiyac için çıkmış olmamak.

d) Mekhûl'e göre, mîkatta her ikisine birden niyet getirip başlamaktır.

e) Zühri'nin Ömer bin Hattab (R.A.)den yaptığı rivâyete göre, hacc ve umreyi ayrı ayrı yapmak, şöyle ki: Umreyi hac aylarının dışında ifâ etmek. Nitekim Cenâb-ı Allah

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ

«Hacc belli aylardadır,» buyuruyor

Bunu te'yiden Kaasım bin Muhammed demiş ki: «Hacc aylarında yapılan umre tamam sayılmaz.» Katade'den de buna yakın bir rivâyet vardır.

Ancak bu son görüş üzerinde durmak lâzımdır. Çünkü Re-

sülûlâh (S.A.V.)'ın hicrî altıncı, yedinci, sekizinci ve onuncu yıllarında yaptığı dört umresi vardır ki hepsi de zilkaade ayında vuku' bulmuştur. Bunlardan başka umre yapmamışlar. Ancak vâlidemiz Ümmü Hânî'e

عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدُجَةً مَعِيَ

«Ramazanda yapılan bir umre, benimle birlikte yapılan bir hacc'e denktir.» buyurmuşlardır ki, bu Ümmü Hânî'e has bir iltifattı, ümmete teşmilî edilemez. (10).

عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدُجَةً

İbâresıyla rivâyet etmişlerdir.

f) Süddî'ye göre: Hacc ile umreyi yerine getiriniz.

Bütün bu rivâyetlerle beraber Resûlüllah (S.A.V.)'ın hac ile umreyi bir arada yaptıkları tarihen sâbittir. Nitekim esha-

bına hitâben:

مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيُهْلِلْ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ

«Kimin yanında hedîy (kurbanlık hayvan) varsa hac ile umre için tehîl getirsin,» buyurdıkları rivâyet yoluyla bize kadar gelmiştir.

Hac ve umre hakkında birçok hadîs-i şerifler vardır. Hep-sini buraya almaya imkân bulamadık. Fazla bilgi için hadîs kitaplarına ve konuyla ilgili fıkıh kitaplarına bakılması tavsiye olunur.

Şartlar müsait olduğu takdirde güç getiren müslümanlara ömründe bir kerre hacc yapmak farzdır. Ancak bu âyetle umrenin vücubuna istidlâl edilmiştir. Çünkü umreyi tamamlamak ile olan emîr, dolayısıyla umrenin yapılmasını da âmir-dir. Bu bakımdan Hazret-i Ali, İbnü Ömer, İbnü Abbas, Atâ', Tâvus, Mücâhid, Hasan el-Basrî, İbnü Sîrîn, Şa'bf, Saîd bin Cübeyr, Mesrûk, Abdullah bin Şeddad, İmam-ı Şâfiî, İmam Ah-

(10) Bu hadîsi Ahmed b. Hambel, Buhârî ve İbnü Mâce

med, İshâk ve Mâlikilerden Ebû Ubeyd ve İbnü Cehm'e göre umre vâcibdir.

İmam Mâlik, Nahaî ve İbnü Münzir'in Eshâb-ı re'y (re'y taraftarı olanlar)dan yaptıkları rivâyete göre, sünnettir.

İbnü Mes'ud, Câbir bin Abdullah ve tâbîlerinden bir kısmı da umre'nin sünnet olduğuna kaaildirler.

Birincilerin hadîsten delili:

مَنْ كَانَ مَعَهُ هَذِي فَلْيَهْلِجْ وَعُمْرَةً ile

دَخَلَتِ الْعُمْرَةُ فِي الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ «Kimin beraberinde

hediy (kurbanlık hayvan) varsa, hacc ve umreye tehliil getirsin.» Ve «Kıyâmete kadar umre hacce dâhil olmuştur,» (11) sahîh hadislerdir. Ayrıca Dâre Kutnî ve Hâkim'in Zeyd bin Sâbit (R.A.)dan yaptıkları rivâyete göre, Resûlullah (S.A.V.)ın şu hadis-i şerifleridir:

إِنَّ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَرِيضَتَانِ لَا يَضُرُّنِكَ بَاتِيَهُمَا بَدَأْتَ

«Şüphesiz ki hacc ile umre farzdır, hangisiyle başlarsan sana bir zarar vermez (yâni bir beis yoktur).»

İkincilerin delili ise, Abdurrezzak, İbnü Ebî Şeybe ve Abd bin Hümejd'in Ebû Sâlih el-Hanefî'den yaptıkları rivâyettir.

الحجُّ جِهَادٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ «Hacc

cihaddır, umre tetavvu'dur.» (12) buyurmuşlardır.

(11) Müslim - Ebû Dâvud: Câbir (R.A.) den, Tirmizî, İbnü Abbas (R.A.) dan mürâalen rivâyet etmiştir.

(12) İbnü Mâce: Talhâ b. Abdullah'dan, Taberânî de İbnü Abbas (R.A.) dan rivâyet etmiştir.

Tirmizî'nin Câbir bin Abdullah (R.A.)dan yaptığı rivâ-yette:

إِنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ عَنِ الْعُمْرَةِ أَهْيَ وَاجِبَةٌ قَالَ لَا

«Bir adam Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)e:

— Yâ Resûlellah! Umre vâcip midir? Diye sordu. Buyur-dular ki:

— Hayır, fakat umre yaparsanız sizin için daha hayırlı olur.» deniliyor.

Umre'nin farz veya vâcib olduğuna delâlet eden âyet ve hadisler, başlandıktan sonra vâcib olacağına hamledilmiştir.

Çıkarılan hükümler :

1 — Başlanılan hacc veya umreyi tamamlamak farzdır. Yarıda bırakılırsa kaza edilmeleri gerekir.

2 — Umre, Hanefilere göre sünnettir. Her mevsimde yapılabilir. Şâfiî ve Hanbelî'ye, Mâlikîlerden de bir kısmına göre: Vâcibdir. İmam Mâlik'e göre de sünnettir.

3 — Umumiyetle nâfile ibâdetler başlanınca farz veya vâcib olur, yâni bu hükümleri alır. Bu itibarla umre'ye başlayıp da tamamlamıyan kimseye, onu kazâ etmek farz olur. Nitekim Hudeybiyye senesi umre'ye başlanmış, müşriklerin savaşa kalkışması üzerine yarıda bırakılarak geriye dönülmüş ve bilâhare kaz âedilmek üzere taraf-ı Resûlüllah'dan beyân vâki' olmuştu; ve Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bu umreyi kazâ etmişlerdir.

HACDE TIRAŞ

فَاِنْ اُخِضْتُمْ فَمَا سَبَّرَ مِنَ الْمَذْيِ وَلَا تَخْلِقُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْمَذْيُ مَحَلَّهُ

«(İhrâma girdikten sonra) bunlardan alıkonursanız, o takdîrde kolayınıza gelen kurban'ı (gönderin ve) kurban yerine varmadıkça başlarınızı tıraş etmeyin.» (El-Bakare sûresi, âyet: 196).

Hicrî altıncı yılda (Hudeybiyye senesi) Resûlüllah'ın umre kasdiyle Kâbe'ye gitmesine müşrikler mâni' oldu ve savaş hazırlıklarına giriştiler. Bu yüzden Resûlüllah Efendimiz ile beraberinde bulunanlar umreyi tamamlamadan yarıda bırakmak zorunda kaldılar. Bunun üzerine Fetih sûresi ile, beraberlerinde götürdükleri kurbanları Minâ'ya sevk edilmesi hakkındaki âyet indi.

Saîd bin Mansûr, İbnü Cerîr ve İbnü Ebî Hâtîm'in İbnü Mes'ûd (R.A.) den yaptıkları rivâyette: Hac için ihrama girip herhangi bir sebeple haccı tamamlamaya imkân bulamıyan kimse ihramdan çıkabilmek için kendisine kolay gelen kurbanı yerine (Minâ'ya) gönderir. Kurban yerine ulaşmadan acele eder de tıraş olur veya güzel koku sürünürse, kendisine fide gerekir. Ve bu yüzden hac ve umresini veya ikisinden birini tamamlamıyan kimse, imkân bulduğunda kazâ eder.

Hediy (kurban), cumhura göre bir koyun, İbnü Ömer, Âişe ve İbnü Zübeyr'e göre bir deve veya sığırdır. Hasan el-Basrî'ye göre en âlâsı bir deve, ortalama olanı bir sığır ve en aşağı olanı bir koyundur.

وَلَا تَخْلِقُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْمَذْيُ مَحَلَّهُ

«Kurban yerine varma-

yınca başlarınızı tıraş etmeyin!» (El-Bakare sûresi, âyet: 196). Bu âyet, ihrâma girdikten sonra hac vazifesinden alıkonulan ve alıkonulmıyan herkes hakkındadır. Ancak kurbanın gönderileceği yerin tâyininde görüş farkı vardır:

Mâlik ve Şâfiî'ye göre, alıkonulan yerin kendisidir. Ebû

Hanîfe'ye göre Harem-i şerîf dahilidir. **وَمِنْهَا إِلَى الْبَيْتِ الْمَقَرِّ**

(El-Hac sûresi, âyet: 33) buna delâlet eder.

Resûlullah (S.A.V.) Hudeybiyye'de alıkonulunca kurbanını orada boğazladılar. Şâfiî ile Mâlik delil olarak bu rivâyete dayanmışlardır. Hanefiler ise, boğazlama işinin Hudeybiyye'nin Harem-i şerîfe dahil olan tarafında yapıldığını delil olarak göstermişlerdir.

— o —

HAC VE ZİKİR

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا

«Hac ile ilgili ibâdetleri yerine getirip bitirince babalarınızı andığınız gibi, hattâ daha kuvvetli bir anısla Allah'ı anın.» (El-Bakare sûresi, âyet: 200).

Cenâb-ı Allah, çokça ve gönülden anılmasını, bilhassa hacca ait ibâdetler yerine getirildikten sonra daha kuvvetli bir anısla anılmasını emrediyor:

a) İbnü Cüreyc'in Atâ'dan yaptığı rivâyete göre, çocuğun içli bir şekilde «babaaa, babaaa!» dediği gibi siz de öyle bir içlilikle «Allah, Allah!» deyin. Dahhak ile Rebi' bin Enes'in de görüşü ve tefsiri bu mahiyettedir.

b) Fakat Saîd bin Cübeyr'in (Rahmetü'llahi Aleyh) İbnü Abbas (R.A.) dan yaptığı rivâyete göre: Câhiliyye devri Araplarından çoğu hac mevsiminde toplanırlar, herkes baba ve dedesinin güzel hasletlerini, şecaat ve hamâsetlerini yâd ederlerdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1 — Şahsın kendisinde bir meziyet yoksa, baba ve dedelerinin mahasinini anmasında bir fayda yoktur.

2 — Anılmaya lâyık olan tek mevcud, Allah'dır. Şahısları ilâhlaştırır şekilde öğmek küfürdür.

3 — Hac ibâdeti bitirildikten sonra içli bir yönelişle Allah'ı anmak ve O'nun sevgisini gönülde taşımak lâzımdır.

Bu konuda Abdülbâri Nedvî'nin eserinden birkaç paragraf almayı faydalı bulduk.

Zikir, tasavvuf meşgalelerindendir. Kalbdeki vesveseler onunla kovulur, dünyadan ve dünyalıktan (kalben) ayrılmak onunla mümkün olur. Yalnız zikrin türlü türlü yolları vardır. Bizden olan herkesin, bu yollardan, nefsinin itmi'nan bulduğu ve kendi hâline münasib gördüğü birini ihtiyar etmesi lâzımdır. Amma — zikir esnasında — kalbin tam mânasiyle derli toplu bulunması, vesvese ve dünya ilişkilerinden uzak kalması bizzat hedef ve gaye değil, ancak arzulanan büyük gayeye ulaşmanın sebeplerindendir. Şunda da hiç şüphe yoktur ki, sebeplerin, gâyelerde ve gâyelerin tahakkukunda büyük te'sirleri vardır. Bunun için tarikat uluları, gâyeye varmak için bir takım esaslar koymuşlar, mukaddemeler yapmışlardır. Gâyeleri yücelttikleri gibi, amelî olarak da bu mukaddemeleri büyültmüşlerdir.

Bunun içindir ki Cenâb-ı Allah anılmasını emrederken, kalbin derli toplu bulunmasına dikkatimizi çekiyor ve babalarımızı andığımızdan daha içli ve kuvvetli bir duyuşla kendisini anmamızın en muvafık yolunu gösteriyor.

İHRAMLI İKEN FİDYE VERMEK

فَن كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِأَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ

«Artık içnizden kim hasta olur veyahut başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan veya sadakadan veyahut kurbandan (biriyle) fidyeye gerekir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 196).

Hudeybiye'de ihramda bulunan Kâ'b bin Ucre'nin bitlendiğini bilhassa başından bitlerin yüzüne doğru düştüğünü gören Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) ona:

— Ya KÂ'b! Başındaki haşarat sana eziyyet mi veriyor? diye sordu, KÂ'b:

— Evet, dedi.

Bunun üzerine Resûlullah (S.A.V.) ona, başını tıraş etmesini ve fidyeye altı fakiri doyurmasını veya bir koyun boğazlamasını veyahut üç gün oruç tutmasını emretti.

İbnü Abdülberr, âyet-i kerîme'de geçen «nüsük»ün koyun boğazlama olduğunda âlimlerin ittifakı vardır, diyor.

Gerçi âyetin iniş sebebi husus ifâde ediyorsa da muhsar, gayr-i muhsara ve herhangi bir hastalık ve eziyyete şâmilidir.

Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Mâlik'e göre: Her miskin (fakir)e Peygamber müddiyle iki müd vermek lâzımdır (13). Sevriye göre: Her fakire yarım sa' buğday veya diğerlerinden bir sa' (14) verilir. Ebû Hanîfe'den de buna yakın bir rivâyet yapılmıştır.

Ayrıca, bu fidyenin nerede verileceğinde de görüş farkları olmuştur:

Atâ'a göre: Kan akıtmak Mekke'de; fakirleri doyurmak veya oruç tutmak ise istenilen yerde yapılabilir. Re'y taraftarlarından çoğunun da görüşü böyledir. Şâfiî ve Tâvus'a göre: Fa-

(13) Hicazlılara göre bir rûl (875 gr.), Iraklılara göre iki rûl (1750 gr.)dır.

(14) Bir m 1040 dirhemdir.

kir doyurmak ve kan akıtmak ancak Mekke'de oruç ise istenilen yerde ifâ edilir. İmam Mâlik'e göre: Her üçünü de dilediği yerde yapabilir. Fethü'l-kadîr'de bu görüşün daha sahîh ve hak olduğu kabul edilmiştir. Çünkü bu hususta yer tâyinine dair elimizde delîl yoktur, diyor.

فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَنَمَتَّ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ (Hastalıktan

veya düşman korkusundan) «emîn olduğunuz zaman artık kim hac yapıncaya kadar umreyle faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek, bulamazsa üç gün hac esnasında, yedi gün de döndüğünüzde — ki bu tam on gündür — oruç tutmak gerekir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 196)

Âyet-i kerîmede geçen «temettü», umre ile hac arasındaki günlerde ihramlıya helâl olmayan şeylerden faydalanmanın câiz olduğunu ifâde eder. Şevkânî Fethülkadîr'de Hacc-ı temettü'ün en üstün hac olduğunu söyler.

İşte böylece Hacc-ı temettü' yapmak isteyen kimseler boğazlanacak hayvan bulamaz veya malî durumu buna müsait olmazsa, hac günlerinde — ihrama girdikten hayvan boğazlanacak güne kadar — üç gün, evine döndükten sonra yedi gün oruç tutarlar. Ancak bu üç günün zilhiccenin 7,8,9. günleri olması icap ettiğini söyleyenler de vardır. Hanefî imamlarına göre de böyledir. Kalan yedi gün ise, İmam-ı Şâfiî ve İmam Ahmed'e göre yolda da tutulabilir. İmam Mâlik'e göre, Minâ'dan döndüğünde tutmaya başlayabilir. Fakat Sahîh-i Buhârî'de kaydedilen:

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةَ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ

«Hayvan boğazlama imkân bulamıyan kimse, üç gün hacde, yedi gün de ehli (çoluk-çocuğu)na döndüğü zaman oruç tut-

sun» hadis-i şerifi, âyet-i kerîmede geçen **وَسَبْعَةٌ إِذَا رَجَعْتُمْ** cümlesini tefsir etmekte ve böylece yedi gün oruçun ehline dönüldüğünde tutulabileceğini tasrih etmektedir.

İbnü Abbâs (R.A.)dan

وَسَبْعَةٌ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَىٰ أَصْوَارِكُمْ

şeklinde bir rivâyet vardır. Hanefilere göre teşrik günlerinden sonra tutulabilir. Bu itibarla hac günlerinden sonra Mekke'de de tutulabilir.

ذَلِكَ مِنْ لَدُنْكَ وَأَنْتُمْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ Bu, ehli, Mescid-i Harâm'.

da oturmayan kimseler içindir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 196).

Ebû Hanîfe'ye göre temettü', âilesi Mescid-i Harâm'da oturmayanlar içindir. Şâfiî'ye göre kurbanın vücubu ve olmadığı takdirde on gün oruç tutmak, âilesi Mescid-i Harâm'da oturmayanlar içindir.

Çıkarılacak Hükümler :

1 — İhramda iken bir hastalık veya eziyetten dolayı başını tıraş edenin üç gün oruç tutması veya altı fakiri doyurması veya bir koyun boğazlaması gerektir.

2 — Hanefilere göre, kan akıtmak Mekke'de, fakirlere yedirmek veya oruç tutmak istenilen yerde olabilir. Şâfiîlere göre fakirleri doyurmak ile kan akıtmak ancak Mekke'de olabilir. Oruç ise istenilen yerde... Mâlik'e göre her üçünü de istenilen yerde yapmak câizdir.

3 — Hacc-ı temettü'e niyet getiren kimseye bir kan lâzım gelir. Bunu bulamadığı takdirde üçü hac günlerinde, yedisi ehline döndüğünde olmak üzere on gün oruç tutmak vâcib olur.

Hac günlerinde tutulacak olan üç gün oruca gelince:
Hanefilere göre zilhiccenin 7,8,9. günlerinde tutulur. Yedi gün ise yukarıda imamların görüşlerinde açıklandı.

SAFÂ İLE MERVE

إِذَا الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَارِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ وَأَعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ
أَنْ يَطُوفَ بِهِمَا أَوْ يَطُوعَ خَيْرٌ فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿٥﴾

«Şüphesiz ki Safâ ile Merve, Allah'ın nişânelerindendir. Kim Kâ'beyi hacceder veya umre yaparsa bu ikisini de tavâf etmesinde bir bels yoktur. Kim gönülden (vâcib olmayan bir) ibâdeti işlerse, (karşılığını görür. Doğrusu Allah şükürü kabul eden) ve hakkiyle bilendir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 158).

«Safâ»nın kök mânâsı, «kaypak taş» demektir. Âyette ise, Kâbe-i Muazzama yakınında mârûf olan tepeciğin has ismidir. «Merve»nin de kök mânâsı, «sert olmayan küçük taşlar» demektir. Bu da yine Kâbe'ye yakın Safâ'nın karşısında diğer bir tepeciğin ismidir.

«Şeâir», «Şeire»nin çoğul şeklidir. Alâmetler mânâsına gelir ki, burada Allah'ın bildirdiği ve tâyin ettiği ibâdet mahalleri murattır.

Beytüllah'ı haccetmek, Allah'ın meşru kıldığı şekilde şerâitine uygun hac menâsikini yerine getirmek, demektir.

«Umre»nin lûgat mânâsı, ziyâdelik ifade eder. Şer'i mânâsı ise, dinen sâbit olduğu şekilde tavâf ve sa'y yapmaktır.

«Cünâh» meyletmek demektir. «Cünâh yoktur» demek, Safâ ile Merve'yi tavâf etmenin vâcib olmadığını gösterir. Bu bakımdan Ebû Hanife (Rahmetüllahi aleyhi)ye göre: Safâ ile Merve arasında sa'yetmek sadece vâcibdir; rûkûa değildir. Terkinden dolayı dem (kan akıtmak) gerekir.

İbnü Abbas, İbnü Zübeyr, Enes bin Mâlik ve İbnü Sîrîn'e göre, sa'y vâcib değildir. «Felâ cünâhe» buna delâlet etmektedir. Hem bu ikinci görüşü, «Kim gönülden (vâcib olmayan bir) ibâdeti işlerse» cümlesi kuvvetlendirmektedir. Ama 'cumhura göre sa'y vâcibdir, aynı zamanda menâsikden biridir. Bu, Abdullah bin Ömer (R.A.), Câbir bin Abdullah (R.A.) ve Hz. Âişe (R.A.)nın kavlidir. Hasan el-Basrî de buna kaaidir. İmam-ı Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre de böyledir. Şevkanî de bu kavli ihtiyar etmiştir.

Bunların dayanağı, Hazret-i Urve'nin yukarıdaki âyetten istidlâl ederek Hazret-i Âişe (R.A.)'ye:

فَأَرَى عَلَى أَحَدِ جُنَاحَانِ لَا يَطُوفُ بِهِمَا «Ben bu ikisini (Safâ

ile Merve'yi) tavâf etmiyen kimse hakkında bir bels görmüyorum» demesi ve Hazret-i Âişe (R.A.)nın da ona:

بِسْمَا قُلْتَ يَا ابْنَ أَخْتِي «Kızkardeşimin oğlu! İyl söylemedin! Se-

nin te'vil ettiğin gibi olmuş olursa, sa'yetmeyen kimseye bir şey lâzım gelmemesi icab eder. Halbuki bu âyet, henüz müslüman olmazdan mukaddem Ensar hakkında inmişti. Onlar o zaman ibâdet ettikleri Menât için tehlil getirirlerdi. Câhiliyye devrinde buna tehlil, getirene de Safâ ile Merve arasında sa'yetmek gerekirdi. Sonra âyet inince, Peygamber (S.A.V.) bu iki tepeciğin tavâf edilmesini açıkladı. Bu bakımdan sa'yetmeyi terk etmek doğru olmaz.» mukaabelesinde bulunmasıdır.

Diğer taraftan Müslim ve başkaları Hazret-i Âişe (R.A.)nın şöyle dediğini rivâyet etmişlerdir :

لَعَمْرِي مَا أَتَمَّ اللَّهُ حَجَّ مَنْ لَمْ يَسْعَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَلَا عَمْرَتَهُ

«Hayatıma andolsun ki Safâ ile Merve arasında sa'yetmiyenin, Allah ne haccını, ne de umresini tamam olarak kabul eder. Çün-

ki Allah **إِنَّا الصَّافَا وَالْمَزُوءَةَ مِنْ شَعَارِ اللَّهِ** buyuruyor.

Taberânî'nin İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyette, Peygamber, (S.A.V.)den sa'y hakkında soruldu. Buyurdular

ki: **«إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّغْيَ فَاسْعَوْا** «Şüphe yok

ki, Allah-ü Teâlâ sa'yetmeyi size vâcib kıldı; binaenaleyh sa'y (ibâdetini) yapın!»

İma mAhmed, İmam-ı Şâfiî, İbnü Sa'd, İbnü Münzir, İbnü Kaamî ve Beyhaki'nin yaptıkları rivâyete göre: Resûlüllah (S.A.V.)i Safâ ile Merve arasında tavâf ederken gördüm, etrafında birçok kimseler de vardı. Hararetli sa'yettiği için dizlerini bile görüyordum.

اسْعَوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّغْيَ «Sayediniz' şüphe

he yok ki Allah sa'yetmeyi size vâcib kılmıştır,» buyurduklarını da duydum. denilmiş; Bunu te'yid eden ikinci hadîs-i şerîf-

de; **خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ** «Menâsikin (nasıl yapılacağını ben-
den öğrenip) alın!» buyurulmuştur.

H ü k ü m l e r :

1 — Günâh kelimesinden, sa'yetmenin vâcib olmadığını istidlâl edenler olmuştur. Bir rivâyete göre de, Ebû Hanîfe buna kaail olmuştur. Diğer bir rivâyete göre vücubuna kaail olmuştur.

2 — Cumhura göre vâcibdir. İmam Mâlik ve İmam-ı Şâfiî'ye göre de böyledir.

3 — Diğer bütün sahîh rivâyetlerden, bilhassa Hazret-i Âişe ile Hz. Habîbe'den yapılan rivâyetlerden, sa'yın vâcib olduğu keyfiyeti anlaşılr.

5 — Safâ ile Merve arasında sa'yetmek, Hanefîlere göre: Vâcibdir. Diğer üç mezhebe göre: Rûkûndür.

— o —

TEKBİR VE MİNÂDAN DÖNMEK

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَجَلَّاهُ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ
وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

«Bir de Allah'ı sayılı günlerde anın. Kim iki günde (Minâ'daki ibâdeti bitirip dönmek üzere) acele ederse, ona günâh yoktur. Geri kalana da günâh yoktur. (Bu muhayyerlik) tekvâ sâhibi içindir. Allah'tan korkun ve biliniz ki, siz ancak O'na toplanıp haşrolacaksınız.» (El-Bakare sûresi, âyet: 203).

İbnü Abbas'a göre: Sayılı günler, «teşrik günleri»dir. Belli günler de zilhiccenin on günüdür.

O halde «sayılı günler»de yâni teşrik günlerinde farz namazların arkasından «Allahu ekber, Allahu ekber, lâ ilâhe illâ Allahu vallahu ekber. Allahu ekber ve il'lahi'l-hamd» demek suretiyle Allah'ı anın.

İmam Ahmed'in Ukbe bin Âmur (R.A.)den yaptığı rivâyetinde, Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

يَوْمُ عَرَفَةَ وَيَوْمُ النَّحْرِ وَأَيَّامُ التَّشْرِيقِ عِيدُنَا أَهْلَ الْإِسْلَامِ
وَهِيَ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشَرَبٍ

«Arafe, bayram ve teşrik günleri biz ehl-i İslâm'ın bayramıdır ve bu günler yiyip içme günüdür.»

Müslim'in tahrîc ettiği bir hadis-i şerifinde:

عَرَفَةُ كُلُّهَا مَرْقِفٌ وَأَيَّامُ التَّشْرِيقِ كُلُّهَا ذَبْحٌ

«Arafe'nin hepsi vakfe yeridir. Teşrik günlerinin hepsi kurban boğazlama (zamanı)dır.

Kurtubî'ye göre: Bu Âyet-i Kerîme'de geçen «sayılı günler»den maksad, Minâ günleridir ki buna teşrik günleri denilir, o günlerde cemrelere taş atılır. Âlimlerin bu hususta ittifakı vardır.

İmam-ı Kerhî'nin, İmam Muhammed bin Hasan'dan naklettiğine göre: «Bilinen günler», kurbanın üç günüdür. Bu tefsîre göre, bilinen günlerle, sayılı günler arasında bir fark olmasa gerek.

İmam Mâlik'e göre: Sayılı günlerle bilinen günleri, dört gün içine almaktadır: Bayramın birinci günü ile onu tâkip eden üç gün. Kurbanın birinci günü malumdur, onu tâkip eden iki gün hem bilinen, hem de sayılı günlerdir. Dördüncü gün yalnız sayılı gündür. Bu tefsîr İbnü Ömer (R.A.)dan yapılan rivâyete göredir.

Ali bin Ebû Tâlib (R.A.)den yapılan rivâyete göre:

هِيَ ثَلَاثَةٌ: يَوْمُ النَّحْرِ وَيَوْمَانِ بَعْدَهُ إِذْ بَحَّ فِي أَيَّامِنِ شِئْتَ

«Sayılı günler üçtür; bayramın birinci günü ki buna kurban günü denilir ve onu tâkip eden iki gün. Bu üç günden hangisinde istersen kurbanı kesebilirsin. Fakat daha üstün olanı birinci günde boğazlamaktır.»

İmam-ı Şâfiî'ye göre: Udhiyenin vakti, bayramın birinci gününden teşrik günlerinin sonuna kadar olanıdır. Ve bu günlerde, yani belli vakitlere has zikir yapılmasıdır.

Âyette zikretme emrine muhatab olanlar kimlerdir? CUM-
KUR'AN ARKANI

hura göre hacılar ve hacı olmıyanlardan her müslümandır. Bâzı âlimlere göre yalnız hacılardır.

Zikir (tekbîr)in vaktinde ihtilâf vardır: Ebû Hanîfe'ye göre, arafe günü sabah namazından bayramın birinci günü ikinci namazına kadar olan sekiz vakittir. Mâlik ve Şâfiî'ye göre, bayram günü öğle namazından teşrikin en son gününün sabah namazına kadar olan vakitlerdir.

Hanefî imamlarından diğerlerine göre: Arafe günü sabah namazından eyyâm-i teşrikin en son gününün ikinci namazına kadar olan vakitlerdir.

فَرَجَحَلَ فِيَوْمَيْنِ فَلَا إِشَاءَ عَلَيْهِ «Kim iki günde (Minâ'daki

İbâdeti bitirip dönmek üzere) acele ederse,» meâlindeki âyet-te geçen «iki günden» murad, bayramın ikinci ve üçüncü günleridir. Bunların birinci gününe «Karar günü», ikinci gününe «Ayrılma günü» denilir. Bu iki günde kim işini bitirir de hareketle acele ederse ona günâh yoktur. Her kim de te'hîr eder, taşlamayı teşrikin üçüncü gününde yapmak isterse ona da günâh yoktur.

Demek ki ta'cil ile te'hîrin ikisi de mubahtır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Teşrik günlerinde farz namazları müteâkip tekbir getirip Allah'ı anmak vâcibdir. İmam-ı Â'zam'a göre, müsteâhâp olan cemaatle kılınan namazlarda imam ve ona uyan (yolcu, mukim, köle, kadın)lar üzerine vâcibdir. Yalnız başına kılınanlara vâcib değildir.

İmameyn (Ebû Yûsuf ile Muhammed)e göre: Farz namaz kılan (kadın, erkek, köle, câriye, münferid ve cemaat) herkese vâcibdir. Fetvâ, imameynin kavline göredir.

O halde «tekbîr» hacce gidenlere de, gitmiyenlere de vâcibdir.

2 — Hanefilere göre: Kurban, bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde kesilir. Şâfiî'ye göre, dördüncü gününde de kesilebilir.

3 — Hanefilere göre: Kurban kesmek vâcibdir; Şâfiî'ye göre sünnettir.

4 — Minâ'da bayramın birinci ikinci ve üçüncü günleri cemreler taşlandıktan sonra arzu eden ayrılabilir, arzu edenler bir gün daha kalıp üç cemreyi taşlarlar.

— 0 —

Hz. İBRÂHİM'İN MAKAMINI NAMAZGÂH EDİNMEK

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُعَلًّى

Baştaki fiil, bâzı kıraatlerde emir şeklinde, bâzısında da geçmiş zamanla ilgili fiil şeklinde okunmuştur. Birinci kıraate göre:

«Siz de İbrâhîm'in makamından bir namazgâh edinin.» İkinci kıraate göre: «Onlar İbrâhîm'in makamından bir namazgâh edindiler» (El-Bakare sûresi, âyet: 125)

«Makam», ayakta durm ayeri, demektir. Hazret-i İbrâhîm'e ait makam neresidir? En sahîh kavle göre, Hazret-i İbrâhîm'in ayak bastığı taştır ki halk o taşın yanı başında — tavâfı müteâkip — iki rek'ât namaz kılar.

Bâzı ilim adamlarına göre, «makam» Kâbe'nin etrafında ki açıklığın hepsine verilen bir isimdir. Ata' ve Mücâhid de aynı görüştedirler. Bunun Arafat ve Müzdelife olduğunu söyleyenler de vardır. Şa'bi'ye göre, Harem'in her tarafı Hazret-i İbrâhîm'in makamıdır.

Buharî ve diğer muhaddislerin Enes bin Mâlik'in rivâyet ettiği hadiste Hazret-i Ömer bin Hattab (R.A.)ın şöyle dediğini

tahrir etmişlerdir: «Ben üç hususta Rabbime muvafakat ettim. Rabbim de bana üç şey'de muvafakat buyurdu:

1 — Yâ Resûlellah! dedim, İbrâhîm'in makamını bir namazgâh edinseniz ya! Bunun üzerine «İbrâhîm'in makamundan bir namazgâh edinin» meâlindeki âyet indi.

2 — Ey Allah'ın Resûlü! dedim, iyi ve kötü her şahıs hanımlarınızın yanına giriyor; zevcat-i tahiratın perde arkasında durmalarını (erkeklerle karşı karşıya, yüzyüze gelmemelerini) emretseniz (ne iyi plur). Bunun üzerine «Hicab» âyeti indi.

3 — Resûlüllah (S.A.V.) Efendimizin zevceleri onun başına toplanıp, başka kadınları misâl vererek ona bu konuda zanlarınca gayret vermek istemişlerdi. Ben de, «Eğer Peygamber (S.A.V.) sizi boşarsa yerinize Rabbimin sizden daha hayırlı kadınları vermesi me'muldür,» dedim. Bunun üzerine:

عَلَىٰ رَبِّكَ أَنْ يَذِلَّ لَكَ أَرْوَاحَ خَيْرِ مَنْكُنْ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَاسِيَاتٍ
عَابِدَاتٍ سَاجِدَاتٍ تَتَبَّاتٍ وَإِنْكَارَاتٍ

«Ey Peygamberin eşleri! Eğer o sizi boşarsa, Rabbi ona, sizden daha iyi olan, kendini Allah'a veren, imânında sebat gösteren, boyun eğen, tevbe eden, kulluk eden, oruç tutan dul ve bâkire eşler verebilir.» (Et-Tahrîm sûresi, âyet: 5) âyet-i kerîmesi indi.

Sahih-i Müslim bu hadisi, İbnü Ömer (R.A.)dan daha kısa bir ibâreyle tahrir etmiştir. Yine Müslim'in, Câbir bin Abdullah (R.A.)den yaptığı rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) Kâbe'nin etrafında üç def'â çalılı, dört def'â normal olmak üzere yedi kerre dolaştıktan sonra Makam-ı İbrâhîm'e doğru ilerledi ve makamın tam arkasında iki rek'ât namaz kıldıktan sonra «Siz de İbrâhîm'in makamından bir namazgâh edinin!» meâlindeki âyeti okudu.

«Namazgâh» diye meâllendirdiğimiz «Müsallâ» kelimesi hakkında:

a) Duâ yapılan yer,

b) İbrâhîm'in (A.S.) ayak bastığı taş. «Onu namazda kıble edinin» denilmiştir.

İkinci tefsîr daha uygundur. Bundan, «o makamda namaz kılın» hükmü çıkıyor. Sahih olan da budur.

H ü k ü m l e r :

Âyetin başındaki fi'li, emir şeklinde okuyanlara göre: İbrâhîm'in makamunda, tavâfı müteâkip iki rek'ât namaz kılmak vâcibtir. Geçmiş zamanla ilgili fiil şeklinde okuyanlara göre, orada iki rek'ât namaz kılmak vâcib değil, sünnettir.

2 -- Hadîs-i şeriften ve Peygamber Efendimiz ile eshabının fiilinden bu iki rek'ât namazı Makam-ı İbrâhîm'in hemen arkasında kılmanın sünnet olduğu anlaşılıyor.

Makam-ı İbrâhîm hakkında bir çok hadisler vardır. En sahih hadislerle göre: Bu makam, Hazret-i İbrâhîm (A.S.) Kâbe'yi yaparken üzerine çıktığı taştır. Önceleri bu taş Kâbe'nin duvarına bitişikmiş, onu oradan biraz geriye ilk nakleden Hz. Ömer (R.A.) olmuştur. Nitekim Muhaddis Abdurrazzak ile Beyhakî de sahih bir isnâdla nâkil keyfiyetinin böyle olduğunu çıkmışlardır.

— o —

أَظْهَرَكُمْ لِلطَّائِفِينَ وَالْمُكْبِتِينَ وَالرُّكَّعَ السُّجُودَ ۝

İbrâhîm ile İsmâîl'e de: «Evimi — tavâf edenler (ibâdet kasdıyle orada) kalanlar, rükû' ve sücûd eyleyenler (namaz kılanlar) için — titizlikle temizleyin» diye kuvvetli emir vermiştik. (El-Bakare sûresi, âyet: 125)

Âyet-i Kerîme'de «Tahhir» emrini, «titizlikle temizleyin» diye terceme ettik. Fakat ne gibi şey'lerden temizlenmesi hakkında muhtelif görüşler vardır:

- a) Putlardan,
- b) Âfetlerden ve şüpheli şey'lerden,
- c) Yalandan ve murdar şey'lerden,
- d) Pisliklerden, cünüp ve hâyizli olanları tavâftan...

Bütün bu mânalar ihtimal dâhilinde olmakla beraber, daha açık olan mânâ, «Oranın kudsiyetine yakışmıyan her şey'den...» demektir.

«Taaif» Kâbe'yi tavâf eden veya uzaktan tavâf için gelen, «Âkif», orada ibâdet için kalan, demektir.

İbnü Ebî Hâtem'in, İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâ-yette: «Taaifin»den murad, ayakta duranlardır. «Âkifin»den murad, oturanlardır. «Rükkâi's-sücûd»dan murad da namaz kılanlardır.

Hü k ü m l e r :

1 — Kâbe-i Muazzama'yı her çeşit pislikten, kirden ve murda şey'lerden tertemiz tutmak vâcibdir.

2 — Müşrikler neces sayıldıkları için, orayı gayr-i müs-limlerden de temiz tutmak (onları o kudsi makamlara ve yer-lere yaklaştırmamak) vâcibdir.

İleride bu konuyla ilgili geniş mâlûmat verilecektir.

HAC VEYA UMRE İÇİN İHRAMLİ BULUNURKEN AV ÖLDÜRMEMEK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيَّوَاتِ حُرْمٌ مِّن قَوْلِ اللَّهِ وَمَنْ قَتَلَ مِنْكُمْ مِّثْلًا فَأَجْرُهُ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ
يَحْكُمُ بِهِ وَأَعَدَ لَهُ مِنكُمْ هَذِيكَ يَابِغِ الْكُفَّةِ أَوْ كَفَّارٌ مِّمَّا كُنْتُمْ تُكْفِّرُونَ بِهِ وَأَعَدَ لَهُ مِنكُمْ هَذِيكَ يَابِغِ الْكُفَّةِ
لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِ عَفَا اللَّهُ عَنْهُ لَكُمْ وَفِي تَفْصِيلِهِ لَكُمْ وَفِي تَفْصِيلِهِ لَكُمْ وَفِي تَفْصِيلِهِ لَكُمْ

«Ey îmân edenler! Siz (hac veya umre için) ihramlı bu-

lunurken av öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse (üzerine) öldürdüğü o hayvanın benzeri bir ceza vardır. Kâ'be'ye ulaşmış bir kurbanlık olmak üzere bunu içinizden adalet sâhibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir. Yâhud bir keffâret vardır ki (o nisbette) yoksulu doyurmak, yâhud onun dengi oruç tutmaktır. Tâ ki bu suretle o, etdiğinin vebâlini tatmış olsun. Allah geçmişî bağışladı. (Fakat) kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikamını alır. Allah mutlak gaalibdir, intikam sâhibidir.» (El-Mâide sûresi, âyet: 95)

Hac veya umre için ihrama giren kimse, ihramlı bulunduğu müddet içinde mümkün olduğu kadar dünya işlerinden ilgisini keser. Zira bu vaziyette o, mahşeri bir temsile katılmış sayılır. Artık cinsî münâsebet, güzel koku ve avcılık gibi dünyevî zeklerle meşgûl olmaz. Aksi halde o uhrevî tablonun dışına çıkmış ve bu yüzden bir vebâl altına girmiş olur. Bu bakımdan Şâri', «İhramlı bulunurken av öldürmeyin!» buyuruyor.

Âyetteki hitab, kadın erkek bütün müslümanlardır. Her ne kadar kadınlar ihrama girmezse de, mücerred hac veya umreye niyet etmeleriyle aynı hükme dahil olurlar, yani onlar da ihramlı sayılırlar. İmam-ı Kurtubî ve Ebûbekr Râzî'nin tesbitine göre yukarıdaki âyet-i kerime, Amr bin Mâlik el-Ensâri hakkında inmiştir. Hudeybiye senesinde (1 Zilkaade = 13 Mart Hicrî 6. yıl) Amr bin Mâlik, umre için ihramlı iken vahşi bir eşek öldürmüştü. Cenâb-ı Hak, ihramlı iken av öldürmeyi yukarıdaki âyetle yasak kıldı. (15).

Mukaatil bin Hayyam'ın yaptığı rivâyete göre ise, bu âyet-i kerime Hudeybiye senesinde yapılan umreyle alâkalı olarak inmiştir. Şöyle ki umre yapmak üzere Mekke'ye doğru gidenler yolda benzeri görülmemiş vahşi hayvanlar, kuşlar vesâir av hayvanlarına rastlamışlardı. Cenâb-ı Allah (C.C.), ihramlı bulunanları av öldürmekten men'etti. (16).

(15) Kurtubî Tefsiri C: 6, S: 302.

(16) Tefsir-i İbn-i Kesir C: 2, S: 97.

Âyet-i Kerîme'den istidlâller:

İmam-ı Â'zam, Ebû Hanîfe'ye göre ihramlı olan kimsenin av hayvanını boğazlaması da câiz değildir. İmam-ı Şâfiî'ye göre boğazlamasında bir beis yoktur. Fakat av etinden ittifakla yiyemez.

İmam Mâlik'e göre vahsî hayvanlardan saldırgan olan aslan, kaplan, kurt, pars ve benzerlerini, ayrıca yılan, akrep, fare, karga ve çaylak'ı, ihramlı iken öldürmekte bir beis yoktur. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.A.V.) :

«Beş fâsik (hayvan) hem

haram dışında, hem haram dâhilinde öldürülürler.» (17). Hadis-i şerîfin beş şey'i tasrîh eden kısmı: Çaylak, karga, akrep — bir rivâyette yılan — fare ve saldırgan (ısırgan) köpektir. (18).

Ayrıca Âyet-i Kerîme'nin zâhirinden, av öldürmenin kasden değil de hata ve nisyân şuretiyle meydana gelmesinden cezâ gerekmiyeceği hükmüne varılabilirse de, bir delil bulunmadıkça mefhum-ı muhalife itibar edilmez. O halde böyle bir hüküm çıkarmak, âyetin ruhuna uygun düşmez. Nitekim Hz. Ömer, İbni Abbas, Hasan, Tavus, İbrâhîm Nahaî ve Zührî'den yapılan rivâyette, hata ve nisyân yolllu av öldürmekten dolayı aynı cezânın lâzım geleceği anlaşıyor. İmam-ı Â'zam, İmam-ı Şâfiî, İmam Mâlik ve arkadaşlarına göre de böyledir.

Diğer bir husus da: İhramlı bulunan kimsenin avladığı veya boğazladığı av, Hanefî ve Mâlik'e göre ölmüş hayvan hükümündedir, şer'i boğazlanmayla boğazlanmış sayılmaz. Bu bakımdan ne kendisi yiyebilir, ne başkası.. İmam-ı Şâfiî ise bunun şer'i boğazlanma ile boğazlanmış olduğunu ve başkasının yiyebileceğini söylemiştir.

(17) Kurtubî Tefsiri C: 6, S: 302. Müslim, Nesai, İbni Mâce: Hz. Âişe (R.A.) den.

(18) Bunu «kadın köpek» diye de mânâlandırabiliriz.

Saldırgan (kuduz) olmayan kedi, tilki ve benzeri hayvanlar öldürülmez. Pire, sinek, karınca ve benzeri hayvanları öldüren, cezâ olarak — az da olsa — bir şey'ler sadaka verir. Bu, İmam Mâlik'e göredir. Rey taraftarlarına göre ise, bu gibi haşereleri öldürene bir şey lâzım gelmez.

İmma-ı Â'zam, Ebû Hanîfe'ye göre, ihramlı bulunan kimse, canavarlardan ancak saldırgan, (kuduz) köpek ile kurt'u öldürebilir. Bu ikisinden başkasını öldürecek olursa cezâ olarak fidye gerekir. Diğer canavarlardan da saldırgan olursa, tehlikeden sakınmak için öldürebilir. Ayrıca Hazret-i Peygamber'in (beş fâsik) diye bahsettiği: Akrep, karga, fare, saldırgan (kuduz) köpek ve çaylak'ı da öldürebilir. İmam Mâlik'le İmam-ı Â'zam, bu hususta birleşir. Evzaî, Sevri ve Hasan'a göre de böyledir. İmam Züfer bin Huzeyl'e göre kurt'tan başkasını öldüremez.

İmam-ı Şâfiî'ye göre ise, eti yenilmiyen hayvanların küçüğü de, büyüğü de öldürülebilir. Çünkü bunlar sayd (av) mefhumuna girmiyor.

Av öldürmenin, boğazlamanın yasak olduğu harem toprağı, Mekke ile Medine'dir. Bu, İmam-ı Şâfiî'ye göredir. İmam-ı Â'zam Ebû Hanîfe'ye göre, Medine buna dahil değildir. O halde Medine topraklarında avlanmak ve ağaç kesmek haram değildir. Hazret-i Sa'd bin Ebî Vekkas'ın rivâyet ettiği:

مَنْ وَجَدْتُمُوهُ يَصِيدُ فِي حُدُودِ الْمَدِينَةِ أَوْ يَقَطْعُ شَجَرَهَا
فَذُوْا سَلْبَهُ

«Medine hudutlarında avlanan veya ağaç kesen kimseye rastlarsanız, elbise ve âletlerini alınız!» hadis-i şerifi, mensuhtur (= hükmü kaldırılmıştır).

İmam-ı Şâfiî'nin delili ise:

اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ وَإِنِّي أُحَرِّمُ الْمَدِينَةَ مِثْلَ مَا حَرَّمَ
بِهِ مَكَّةَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَا يَخْتَلِي خَلَاهَا وَلَا يُعْضَدُ شَجَرُهَا
وَلَا يُفَرَّصِيدُهَا

«Allahum! Şüphesiz ki İbrâhîm, Mekke'yi haram kılmıştı, ben de Medine'yi haram kılıyorum; onun Mekke'yi haram kıldığı-
nın bir mislini ve bununla birlikte bir misli fazlasını haram kı-
lıyorum: Otu biçilmez, ağacı koparılmaz, avı ürkütülmez» me-
âlindeki hadîs-i şeriftir. (19).

Âyet-i kerîme'de «Kim onu bilerek öldürürse...» cümle-
sinde görüş farkı vardır; az yukarıda kısmen buna yer vermiş,
imamların görüşünü açıklamıştık. Bunu daha düzenli bir şe-
kilde ele alıp sıraya koyacak olursak:

a) İmam Ahmed'e göre, keffâret ancak bilerek (kasden)
öldürene gerekir. Hataen veya unutarak öldürene bir şey lâ-
zım gelmez. Bu, İbni Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete uygun-
dur. İbni Cerîr de aynı görüştedir.

b) İmam Mâlik ve İmam-ı Şâfiî'ye göre bilerek (kasden)
öldürmekde cezâ gerektiği gibi hataen ve unutarak öldürmek-
de de cezâ gerekir. İmam-ı Zühri diyor ki: «Kasden öldürene,
Kur'an-ı Kerîm'in beyânıyla, hataen ve unutarak öldürene Sü-
netin beyânıyla keffâret (cezâ) lâzım gelir.

Cezâ'nın nev'ine ve nisbetine gelince, Cenâb-ı Hak (C.C.)
üç şey arasında serbest bırakmıştır, yani üçünden birini yeri-
ne getirmekle cezâyı ödemiş olur.

1. Öldürdüğü ava denk bir hayvan boğazlar. Yalnız bunu,
güvenilir iki bilirkişinin takdir etmesi gerektir.

2. Miskinleri doyuracak bir keffâret,

3. Veya bunun dengi oruç..

Demek ki, bilirkışı marifetiyle onun kıymeti takdîr edilir: Bununla ya Kâ'be'ye varacak bir hedy alınır veya taam alınıp her fakire yarım sa' (520 dirhem = 1667 gr.) dağıtılır. Yâhud her yarım sa' yerine bir gün oruç tutulur. Tâ ki bu suretle o, yaptığının vebâlini tatmış olur.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Hac veya umre için ihramlı bulunan kimsenin av öldürmesi yasaktır. Bu yasağa riâyet etmiyene şer'i cezâ gerekir.

2. İmam-ı Â'zam, Ebû Hanife'ye göre ihramlı bulunan kimsenin av hayvanı boğazlaması da câlz değildir. İmam-ı Şâfi'ye göre boğazlıyabilir. İmam Mâlik'e göre vahşi hayvanlardan saldırgan ve yırtıcı olanları ve bir de fevâsik-ı hamse olarak anılan yılan, akrep, fare, karga ve çaylak'ı öldürebilir. İmam-ı Â'zam da bu son beş hayvan hakkında aynı görüştedir.

3. İmam-ı Â'zam, İmam Mâlik ve İmam-ı Şâfi'ye göre ihramlı iken hata ve nisyân yollu av öldürmek de aynı cezâyı gerektirir. İmam Ahmed bin Hanbel'e göre cezâ gerektirmez.

4. İhramlının avladığı veya boğazladığı hayvan, Hanefî ve Mâlikîlere göre ölü hayvan hükmündedir. Şâfi'ye göre değil..

5. Pire, sinek, karınca, kene ve benzeri haşeratı öldürmek, İmam Mâlik'e göre cezâ olarak sadaka vermeyi gerektirir. Rey tarafdarlarına göre bunları öldürmek cezâyı gerektirmez.

6. Ebû Hanife'ye göre ihramlı bulunan kimse canavarlardan ancak saldırgan-ısrırgan köpek ile kurt'u ve bir de saldırgan herhangi bir canavarı öldürebilir. İmam-ı Şâfi'ye göre ise, eti yenmiyen hayvanların küçüğü de, büyüğü de öldürülebilir. Çünkü bunlar av mefhumuna girmez.

7. Keffârete gelince, üç şey'den biriyle ödenebilir: 1. Öldürülen av hayvanına denk bir hayvan boğazlamak. 2. Veya bunun değerinde yiyecek alıp miskinleri doyurmak. 3. Veya bunun dengi oruç tutmak.

DÖRT MEZHEBE GÖRE HACCA HÜKÜMLERİ CETVELİ:

Yapılan İşlemin adı	Hanefî	Şafî	Malikî	Hanbelî
Haccın farzı	Hemen yapılmalıdır.	Gaciktilirler de yapılabilir.	Hemen yapılmalı.	Hemen yapılmalı.
Umre	Mükked sünnettir.	Geniş vakitli farzdır.	Mükked sünnettir.	Hemen farzdır.
İhram giyip haccı niyet getirmek	Şart ve rükündür.	Rükündür.	Rükündür.	Rükündür.
İhram giyip umreye niyet getirmek	Sünnettir.	Sünnettir.	Sünnettir.	Sünnettir.
İhramla birlikte telbiye getirmek	Şarttır.	Rükündür.	Rükündür.	Rükündür.
Mikatta ihrama girmek	Vacibdir.	Vacibdir.	Vacibdir.	Vacibdir.
İhrama girerken gusletmek	Sünnettir.	Sünnettir.	Sünnettir.	Müstehaptır.
İhram için gusul ko- ku sürünmek	Sünnettir.	Sünnettir.	Makrûhtur.	Müstehaptır.
Telbiye getirmek	Sünnettir.	Sünnettir.	Vacibdir.	Sünnettir.
Kudum tavafı	Sünnettir.	Sünnettir.	Vacibdir.	Sünnettir.
Tavafe niyet	Şarttır.	Şarttır.	Vacibdir.	Şarttır.
Hacer-i asvedden ta- vafa bağlamak	Vacibdir.	Şarttır.	Vacibdir.	Şarttır.
Tavafta Kâbe'yi sol tarafa sıkmak	Vacibdir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.
Öğü getirenin yaya olarak tavaf yapma- sı	Vacibdir.	Sünnettir.	Vacibdir.	Şarttır.
Tavafta abdestli yap- mak	Vacibdir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.
Tavafta beden, elhi- se ve yüzü temin ol- ması	Sünnettir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.
Tavafta Hier'in arka- sından yapmak	Vacibdir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.

DÖRT MEZHEBE GÖRE HACCIN HÜKÜMLERİ CETVELİ:

Yapılan İbâdetin adı	Hanefî	Şâfiî	Malikî	Hanbelî
Mescid'de tavaf yapmak	Vâcibdir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.
Tavafin yedi şavt oluşu	Vâcibdir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.
Şartları ardarda yapmak	Sünnettir.	Sünnettir.	Vâcibdir.	Şarttır.
Tavafta avretli örtmek	Vâcibdir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.
Tavaftan sonra iki rek'at namaz	Vâcibdir.	Sünnettir.	Vâcibdir.	Sünnettir.
Umre için tavaf	Rükündür.	Rükündür.	Rükündür.	Rükündür.
Hac ve umrede Safa ile Merve arasında sa'y etmek	Vâcibdir.	Rükündür.	Rükündür.	Rükündür.
Tavaftan sonra sa'y etmek	Vâcibdir.	Şarttır.	Vâcibdir.	Şarttır.
Sa'ye niyet almak	Vâcibdir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.
Sa'ye safadan başlamak	Vâcibdir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.
Sa'yi yaya olarak yapmak	Vâcibdir.	Sünnettir.	Vâcibdir.	Şarttır.
Yedi şavt yapmak	Vâcibdir.	Şarttır.	Şarttır.	Şarttır.
Şartları ardarda yapmak	Sünnettir.	Sünnettir.	Vâcibdir.	Şarttır.
Sa'yle tavaftı ardarda yapmak	Sünnettir.	Sünnettir.	Vâcibdir.	Sünnettir.
Umre'de tirag olmak	Vâcibdir.	Vâcibdir.	Vâcibdir.	Vâcibdir.
Arafe geces! Minâ'da kalmak	Vâcibdir.	Sünnettir.	Vâcibdir.	Müteahhüdür.
Arafat'da vakfe	Rükündür.	Rükündür.	Rükündür.	Rükündür.
Arafat'da vakfenin vakti	Arafe günü zevaidan bayram günü fecir doğuncaya kadar olmak samandır.			
Müsdelife'de akşam ile yatsı namazını birleştirmek	Vâcibdir.	Sünnettir.	Sünnettir.	Sünnettir.
Müsdelife'de gecenin vakfı	Vâcibdir.	Vâcibdir.	Vâcibdir.	Vâcibdir.
Meg'ar-ı haramda vakıf	Vâcibdir.	Vâcibdir.	Sünnettir.	Vâcibdir.

DÖRT MEZHEBE GÖRE HACIN HÜKÜMLERİ CETVELİ:

Kurban günü cemre-i akabaya taş atmak	Vacibdir.	Vacibdir.	Vacibdir.	Vacibdir.
Hacde tıraş olmak	Vacibdir.	Rükündür.	Vacibdir.	Vacibdir.
Taglama, kurban ve tıraş arasında tertip	Vacibdir.	Sünnettir.	Sünnettir.	Sünnettir.
Tıraşın Harem'de ve kurban günlerinde olması	Vacibdir.	Sünnettir.	Sünnettir.	Sünnettir.
Tavaf-i Mâde	Çogu rükündür.	Rükündür.	Rükündür.	Rükündür.
Bu tavafın kurban günlerinde olması	Vacibdir.	Rükündür.	Vacibdir.	Bayram günü sünnettir.
Tavafı taglamadan sonra yapmak	Sünnettir.	Sünnettir.	Vacibdir.	Sünnettir.
Teğrik günlerinde cemreleri taglamak	Vacibdir.	Vacibdir.	Vacibdir.	Vacibdir.
Taglamayı geceye te'hir etmemek	Sünnettir.	Sünnettir.	Vacibdir.	Sünnettir.
Teğrik günlerinde Minâda geceleme	Sünnettir.	Vacibdir.	Vacibdir.	Vacibdir.
Veda tavafı	Vacibdir.	Vacibdir.	Müstehtaptır.	Vacibdir.

KADIN HALLERİ

H A Y I Z (Aybaşı hâli)

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ
إِذَا لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ الْمَطْهُرَاتِ ۖ وَمِنْ حَيْثُ الْمَطْهُرَاتِ ۖ

«Sana (kadınların) aybaşı hâliinden de soruyorlar. De ki: O bir ezâdır. Bu bakımdan aybaşı hâlinde iken kadınlardan çekilin, temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın (cinsî münâsebette bulunmayın). İyice temizlendikleri zaman, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Allah çokca tevbe edenleri sever, çok temizlenenleri de sever.» (El-Bakare sûresi, âyet: 222).

Bu, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)den sorulan üçüncü sorudur. Müşriklerin ve kitap ehlinin dejenere olmuş ahlâkından, kötü âdetlerinden uzaklaşmayı düşünen ve sadece Allah ve Resûlünün beyân edeceği bir düzen içinde yaşamak isteyen mü'minler, şüphelendikleri hususları çekinmeden Peygamber (S.A.V.)den sorarlardı. Öğrenmek ve şüpheyi gidermek maksadiyle sorulan soru ümmet için rahmettir. Karşıdakini ilzâm etmek, mahcub duruma düşürmek ve kendi üstünlüğünü göstermek için sormak harâmdır. Buna münazarada «mükâbere» derler. İmam-ı Gâzâlî (Rahmetü'llahu aleyh) «Mükâbere harâmdır; inkâr imân derecesine çıkınca münazara ve münakaşa doğru değildir,» der.

Hazret-i Âişe Vâlidemiz (R.A.) buna işâretle diyor ki: «Allah ensar kadınlarından râzı olsun, onlar çekinmeden dinî meseleleri Resûlüllah (S.A.V.)dan sordular da, o sayede kadınlar hakkında geniş bilgiye sâhib olduk.» Aybaşı hakkındaki soruyu bizzat Cenâb-ı Hakk cevaplandırıyor ve bu vesileyle birçok şey'lerin faydalı ve zararlı tarafları bildiriliyor. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de geçen ilâhî emir ve yasaklar mutlaka dünyevî ve uhrevî hayatımızla, maddî ve mânevî sıhhatimizle alâkadardır. Aybaşı hâlinde, kan ifraz eden rahim, bu vaziyette mikrop kapmaya çok müsait hâle gelmiş demektir. Cinsî münasebetin birtakım zararları olabilir:

a) Rahimdeki damarların kan ifrazı ve bu yüzden damar başlarının açık bulunması — bir mikrop kapma neticesinde — kötü hastalıklara yol açması,

b) İfraz edilen kanın kerih kokusundan dolayı karı - koca arasına bir soğukluğun girmesi, bu cümledendir.

Bu ve daha birtakım sebeplerden dolayı Cenâb-ı Allah: «Aybaşı hâli bir ezâdır (tikinti veren bir pisliktir). Onun için aybaşı hâli zamanında kadınlardan çekilin (cinsî münâsebette bulunmayın),» buyuruyor.

İmam Ahmed bin Hanbel'in, Hazret-i Enes (R.A.)den yaptığı bir rivâyete göre: Yahudiler, karıları aybaşı hâli olunca, onlarla yemek yemezler ve aynı odada oturmazlardı. Eshab-ı kirâm bu hususta nasıl davranacaklarını, Yahudiler gibi mi hareket edeceklerini, yoksa ayrı bir yol mu tutacaklarını öğrenmek için Peygamber (S.A.V.)den sordular. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Cenâb-ı Resûlüllah (S.A.V.) bunu tefsirle:

le: **إِصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا النِّكَاحَ** «Cinsî münâsebetten başka her

şey yapınız (yapabilirsiniz!)» buyurdular. Yahudiler bunu duyunca dediler ki: «Bu adam (Peygamber) mutlaka bizim her hal ü kârımıza muhalefet etmek istiyor.»

Mevcut muharref Tevrat nushalarında bu hususdan şöyle bahsedilmektedir: «Kadınlardan kan gelmesinde, kadının

yedi gün mundar sayılması lâzımdır. Bu sırada ona dokunanlar da bütün gün için mundar olurlar. Böyle bir kadının yattığı yatak, üzerine oturduğu her şey mundardır; bunlara dokunanlar da bütün gün için mundar olur, ancak yıkanarak ve elbiselerini yıkayarak temizlenebilirler. Böyle bir kadınla yatan erkek, yedi gün mundar olur ve onun da üzerinde yattığı her şey mundar sayılır.»

«Kanı kesilen kadın da iki kumru, ya da iki güvercin palazını kurban olarak sunmak zorundadır. Ama bundan önce o da yıkanacak ve elbiselerini yıkayacaktır.»

Yüce İslâm dinî bunu da en mükemmel şekliyle hükme bağlamış, ifrat ve tefritten uzak mutedil bir yol tâyin etmiştir.

Âyet ve hadislerin delâletinden aybaşı hâli olan kadının tenâsül cihazından başka yerlerine dokunmanın ve faydalanmanın câiz olduğu anlaşılıyor. Çoğu âlimlerin görüşü bu merkezdedir. Ebû Hanîfe'nin İkrime'den yaptığı rivâyete göre: Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) aybaşı olan kadınlardan faydalanmak istediğinde, utanç yerlerine bir örtü kapattırırdı. Yine Ebû Dâvud'un yaptığı rivâyette: Hazret-i Âişe (R.A.) diyor ki: «Bizden birmiz aybaşı hâli olunca, Peygamber (A.S.) ile aynı düşekte uyurlardı.»

Ebû Kılâbe'nin yaptığı rivâyete göre: Mesruk Hazretleri, devesine binip Hazret-i Âişe Vâlidemiz'e geldi ve:

— Selâm Peygamber'e ve onun ehline, dedi. Hz. Âişe ona seslendi:

— Merhaba, merhaba! dedi ve içeriye girmesine izin verdi. Mesruk:

— Ya Âişe! Sizden bir şey sormak istiyorum, fakat sıkıyorum. Hz. Âişe (R.A.):

— Ben senin annenim, sen de benim oğlum (mesabesin-desin). (Sıkılma sor), dedi.

— Adam, aybaşı hâlinde olan karısından nasıl faydalanabilir?

Hz. Âişe cevap verdi:

— Tenâsül cihazından başka her tarafından...

Diğer bir rivâyette ise, «cinsî münâsebetten baka her şey'den.»

Bu, İbnü Abbas, Mücâhid, Hasan el-Basrî ve İbrâhîm'in kavlidir. İbnü Cerir'in, Meymun bin Mihrân'dan yaptığı rivâyette ise, Hazret-i Âişe, Mesrûk'a: «Entarinin üstünden dokunabilir demiş.» şeklindedir. Bunu İmam Ahmed bin Hanbel, Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbnü Mâce'nin, Abdullah bin Sa'd el-Ensari'den rivâyet etmişlerdir.

وَلَا تَقْرُبُوهُ حَتَّى يَطْهَرَ

Tuhr kökünden gelen fiil, «tı»

harfinin şeddesiyle de okunmuştur. Birinci kıraate göre: «Aybaşı hâlimden kesilinceye kadar», ikinci kıraate göre: «Aybaşı hâlimden kesilip, yıkanuncaya kadar.» Kadınlara yaklaşmayın, demektir.

فَاَوْهِنُ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكَ اللَّهُ

«Allah'ın size emrettiği yerden

onlara yaklaşın». İbnü Abbas, Mücâhid ve diğerlerine göre, «Tenâstül cihazından...» Bundan başka yerden yaklaşmak isteyen gerçekten tecâvüz etmiş olur. O halde kadına dübüründen yaklaşmanın, yâni o yoldan münâsebette bulunmanın harâm olduğuna dâir delâlet vardır.

İkrîm ve Dahhâk'a göre: Hayızdan temizlendikleri halde onlara yaklaşın, temizlenmedikçe yaklaşmayın, demektir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Aybaşı hâlimde bulunan kadınla cinsî münâsebette bulunmak harâmdır. Bunu bilerek helâl sayan kimse İslâmiyet'ten çıkar.

Tirmizî'nin, Ebû Hüreyre (R.A.)den tahrîc ettiği hadîs-i şerifte:

مَنْ لَيْسَ حَائِضًا أَوْ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا أَوْ كَاهِنًا
فَقَدْ كَفَرْنَا أَنْزَلَ عَلَى مُحَمَّدٍ

«Kim, aybaşı hâlinde olan karısıyla cinsi münâsebette bulunur veya kadına gerisinden yaklaşır veya bir kâhın (gaaptan haber verene, büyüciye) giderse, Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur.»

İlim ehli bunun tağlîz mânâsına geldiğini söylerler. Yoksa bu gibi şey'leri helâl saymadığı müddetçe dinden çıkmış olmaz. Haram olduğunu bildiği halde işleyen kimseyi İmam (Kaadı) tekdîr edip azarlar ve icâb ederse hafif bir cezâ verebilir. Aybaşı hâlinde bulunan kadına yaklaşıp keffâretin vücubunda iki görüş vardır:

a) Yalnız istiğfar edip tevbeyle yetinmek. Bu, Ebû Hani'fe'nin ve Kavl-i Cedîd'de Şâfiî'nin görüşüdür.

b) Keffâret gerekir. Bu, Kavl-i Kadîm'de Şâfiî'nin ve Ahmed bin Hanbelin görüşüdür.

Tirmizî'nin, İbnü Abbas (R.A.)dan tahrîc ettiği rivâyette: Hayızlı' olan karısıyla cinsi münâsebette bulunan kimse hakkında Peygamber (S.A.V.) : «Yarım dinar sadaka verir» buyurdular. Diğer bir rivâyette ise, «Kan kırmızı olursa bir dinar, sarı olursa yarım dinar verir» şeklindedir.

Hadisin merfu' ve mektu' olduğunda görüş farkları vardır.

2 — Aybaşı hâlinde olan kadının göbeğinden yukarı, dizinden aşağı olan kısımlarıyla istimta' (faydalanmak) ve onunla aynı döşekte yatmak câizdir.

Buharî ve Müslim'in tahrîc ettikleri rivâyette Hazret-i Âişe (R.A.) diyor ki:

كَانَتْ إِحْدَانَا إِذَا كَانَتْ حَائِضًا وَارَادَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 أَنْ يُبَاشِرَهَا أَمْرَهَا أَنْ تَأْتِرَ بِإِزَارٍ فِي فَوْزَحِيضٍ هَاشِمٍ
 يُبَاشِرُهَا وَأَيْكُمْ يَمْلِكُ أَرْبَهُ كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ يَمْلِكُ أَرْبَهُ

«Bizden birimiz (yani Peygamber (S.A.V.)ın hanımlarından biri) aybaşı hâli olduğu zaman, Resûlüllah (S.A.V.) hemen bu hâlin başlangıcında ona bir entari (gecelik) giymesini (göbekte diz kapağı arasını örtmesini) emreder, sonra ondan faydalanırdı. Hanginiz Resûlüllah (S.A.V.)ın uçkuruna sâhip olduğu gibi kendi uçkuruna sâhip olabilir?»

Diğer bir rivâyette ise:

وَأَنْتَ كُنْتَ اغْتَسِلْتَ نَاوِرَ رَسُولِ اللَّهِ مِنْ إِيَاءٍ وَاحِدٍ وَكَلَّا تَجُوبُ
 وَكَانَ يَأْمُرُنِي فَأَتِي زُرْفِيًّا شَرْنِي وَنَا حَائِضُ

«Benle Resûlüllah (S.A.V.) ikimiz de cünüp bulunduğumuz bir halde bir kaptan yıkanyorduk ve hayızlı olduğumda da bir entari giymemi emreder, sonra benden faydalanırdı.»

Müslim'in tahrir ettiği rivâyette, Hazret-i Âişe (R.A.) diyor ki: «Resûlüllah (S.A.V.) Mescid'den bana seslenerek: «Örtüyü bana uzat, (getirip ver) diye buyurdu. Ben: «Aybaşı hâlim var» dedim, bunun üzerine: «Senin aybaşı hâlin elinde değildir ya!» buyurdular.

3 — Aybaşı hâli olan kadına, namaz kılmak, oruç tutmak, câmie gitmek, Kur'an okumak, Kur'an'a el sürmek (el dokundurmak), onu taşımak haramdır.

Bu vaziyette câmi'den geçmesinde iki görüş vardır: a) Câizdir. b) Câiz değildir.

4 — Aybaşı hâli olan kadın geçirdiği namazları kaza etmez, fakat oruçları kaza eder.

5 — Aybaşı hâli kesilince, kadın yıkanmadıkça oruçtan başka, yukarıda kendisine harâm olan hiç bir şey'in hükmü kalkmaz. Gece temizlenirse oruca niyet getirebilir. Yıkanıp yıkanmaması buna te'sir etmez.

6 — Kadına dübüüründen yaklaşmak, yâni o yoldan cinsî münâsebette bulunmak harâmdır.

7 — Aybaşı olan kadınla — cinsî münâsebette bulunmak ve tenâsül cihaziyle göbekten aşağı kısımlarına dokunmak şartıyla — aynı döşekte yatmak câizdir. Ancak nefret veriyorsa, ayrı yatmak daha uygundur.

KADININ KOCASINA KAFA TUTMASI

وَالَّذِينَ تَعَذَّلُوا مِنْ نُسُوزِهِمْ فَصَوْهُمْ وَانْجِرُوا مِنْ فِي الْمَضَاجِعِ وَاصْبِرُوا
مَنْ قَانَ أَطَعَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِمْ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

«(Ey âile reisi olan kocalar!) İsyânkâr tavır takındıklarından yıldığınız kadınlara gelince: Onlara (önce) öğüt verin. (Bu fayda vermezse), kendilerini yataklarında yalnız bırakın. (Bu da fayda vermezse), döğün. Size itaat ederlerse, aleyhlerinde bir yol aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyük-tür.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 34)

Bu âyetden hemen önce gelen cümlede

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ erkeklerin kadınlar üzerine hâkim

durumda oldukları belirtilmişti. Çünkü erkeğin, kadında bulunmayan birtakım fıtrî meziyetleri vardır. Ancak bu meziyet ferdi olmaktan ziyâde içtimâidir. Âyetin açık beyânından da anlaşıldığı gibi, kadının da erkekte bulunmayan birtakım fıtrî

ri meziyetleri vardır. Meziyet ve özellikler değişik olunca her ikisinin de birbirine muhtaç olduğu, yaşamak için birbirine yardım etmesi gerektiği görülüyor. Ne var ki kadın, fitraten daha kuvvetli olan erkeğin himâvesine daha çok muhtaçtır. İşte erkeğin üstünlüğü bu cihetledir.

Bu bakımdan:

a) Peygamberlik pâyesi erkeklere verilmiştir.

b) Tarih boyunca milletleri ve kabileleri idâre etme görevi ekseri erkeklere tevdi edilmiştir.

c) Savaş, cuma namazı, hutbe, ezan gibi önemli iş ve ibâdetler erkeklere vâcib ve sünnet kılınmıştır.

d) Kadının nafaka ve geçimi çoğu zaman erkek tarafından karşılanır.

Bu âyetle de kadın bütün bu sayılan hususları dikkate al-mıyarak kocasına kafa tutar, isyânkâr bir tavır takınırsa, ne yapılır: Her şey'den önce kurulu bulunan âile yuvasının huzur içinde devamını sağlamak lâzımdır. Bu yuvanın bozulması nihâî çare olarak düşünölmelidir. O halde kadını normal şartlar içinde yola getirmek için ilâhî te'dib şeklini tatbik etmek en uygun hal çaresidir. Zira bu şekilde psikolojik ve pedagojik bir metod gösterilmiştir:

a) Önce va'z u nasihat edilir. Âile yuvasının önemi, Allah'ın, geçimli bir yuvaya olan has rahmeti hatırlatılır. Bunları en câzip ve o nisbette müessir, fakat mülâyim bir ifâdeyle söylemek, va'zın taşıdığı mânâ bakımından daha uygundur.

b) Olmadığı takdirde yatakları ayırmak, birtakım münâsebetlere ara vermek.

c) Olmadığı takdirde hafif yollu dögmek.

Böylece hırçın bir kadına, kadınlık şeref ve meziyetini hatırlatmak, yâni onu asıl fıtrî şeref ve vekârına çevirmek için yukarıdaki ilk metod fayda etmediğinde dögmek, normal bir hareket sayılır. Ziya Paşa'nın dediği gibi:

Nush ile yola gelmeyi enmeli tekdîr;

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüktir.

d) Âyetin son kısmında ise, Allah çok yücedir, çok büyüktür. Kadınlara karşı size vermiş olduğu kuvvet ve üstünlüğü, gurur ve tehevvue kapılarak kötüye kullanmayın, haddi aşmayın; hırçın ve isyânkâr kadını ıslâhta ilâhî yoldan sapmayın, hususları tenbîh ediliyor. Nitekim âyette kadının kafa tutması, hırçınlık yapması, «nüşûz» kelimesiyle ifâde edilmiştir ki bu lûgat itibariyle, yükseklik demektir. Bu mânâyla kadının, kendi fitrî kaabiliyet ve mertebesinin fevkine çıkıp erkeği kendi durumuna veya daha aşağı bir duruma düşürmesi demek olur ki bu, bir nev'î haddi tecâvüz sayılır. O halde ıslâh yolunu seçerken, onun bu tecâvüzünü kendisine münâsîp bir şekilde anlatmak gerekir.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) vedâ haccında kadın haklarına temasla buyurdular ki:

الْأَفَاسْتُوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَمَا هُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ
لَيْسَ تَمْلِكُوْنَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِمَا حِشَّةٌ
مُبَيِّنَةٌ فَإِنْ فَعَلْنَ فَاجِرٌ وَهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضِرٌ بُوْهُنٌ
ضَرَبَ غَيْرَ مَبْرَجٍ فَإِنْ أَطَعَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا

«Haberiniz olsun!. Kadınlara hayr ile tavsiyede bulunun. Çünkü onlar yanınızda yardımcılarınızdır. Kadınlar hakkında bundan başka bir şey'e sâhip değilsiniz. Meğer ki, apaçık bir hayâsızlık yapmış olsunlar; o takdirde onların yataklarını ayırın ve yara-bere yapmıyacak şekilde döğün. Eğer size itâat ederlerse aleyhlerinde bir yol aramayın..» (1)

(1) Tirmizî.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla aldıkları bir hadis-i şerîfde:

لَا يَجْلِدُ أَحَدُكُمْ امْرَأَتَهُ جُلْدَ الْعَبْدِ ثُمَّ لَعَلَّهُ يَجَامِعُهَا أَوْ قَالَ
يُضَاجِعُهَا مِنْ آخِرِ الْيَوْمِ

«Sizden biriniz karısını, köle döğeri gibi dömesin!. Ola ki o günün akşamı onunla münâsebette bulunur veya aynı yatakta uyur..» (2).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Haklı bir sebep yokken kadının kocasına kafa tutması, isyânkâr bir tavır takınması doğru değildir.

2 — Çünkü erkeklerin, fıtraten kadınlar üzerine bir üstünlüğü vardır.

3 — Şâyet kadın haksız yere isyân eder, kocasına kafa tutacak olursa, önce onu güzel sözlerle, çekici öğütlerle yola getirmek, olmadığı takdirde yatağını ayırmak ve birtakım münâsebetleri kesmek, bu da fayda vermediği takdirde en son çare olarak hafif döğmek gerekir.

4 — Bu metodu kullanırken haddi aşmamak lâzımdır.

5 — Kadın hırçınlıktan vazgeçerse, onun aleyhinde bir yol aramak câiz değildir.

6 — İmam-ı Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre: Erkeğin kadına üstünlüğü ve hâkim durumu, ona vereceği nafakadan dolayıdır. O halde kadının nafakasını vermekten âciz kalırsa, erkek bu hâkimiyetini kaybetmiş sayılır ve bu takdirde kadın boşanabilir, yâni nikâhı fesh edebilir.

Ebû Hanîfe'ye göre: Bu durumda da kadın nikâhı feshe demez. Çünkü Bakare sûresi 280. âyetle:

«Eğer (mehre borçlu bulunan koca) darlık içinde bulunuyorsa, ona geniş bir zamanına kadar mühlet (verin). Sadaka olarak bağışlamanız ise, sizin için daha hayırlıdır, eğer bilirsiniz» buyruluyor.

— o —

ÇOCUK EMZİRME MÜDDETİ:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ إِنْ آَرَادَا أَنْ يُعْمَلَا رِضَاعَةً وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَاً لَا عَنْ رَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاؤُورٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

«Anneler çocuklarını tam iki sene emzirirler. (Bu hüküm) emmeyi tamamlamak isteyenler içindir. Anaların uygun şekilde yiyeceği ve giyeceği çocuk kendisinin olan babaya aittir. Herkese ancak takatine göre teklif yapılır. Ana çocuğundan, çocuk kendisinin olan (baba) da çocuğundan dolayı zarara sokulmasın. Mirasçıya da düşen (sorumluluk) bunun gibidir.

Ana ve baba aralarında karşılıklı rıza ve danışma sûretiyle (çocuğu iki sene tamamlamadan) memeden kesmek isterlerse, ikisine de vebâl yoktur.» (El-Bakare sûresi, Âyet: 233).

Hayatın korunması kanununa riâyet etmek ne kadar lüzumlu ise, çocuğun yetişmesi, neslin idâmesi kanununa uymak da o kadar lüzumludur. Dikkat edilecek olunursa, ilâhî kanunun yavruyu annesi kadar belki daha fazla koruduğu görülür. Yetkili bir ilim adamının dediği gibi: Tabiat (ilâhî kanun) an-

neye yavrusunu tercih eder. Madrit'te açlık baş gösterdiği zaman kadınlar zayıflamaya başladılar. Fakat dünyaya getirdikleri çocuklar normal ağırlıktaydı. Gıda miktarı, hem annenin, hem ceninin beslenmesini mümkün kılmıyacak kadar azaldığı zaman, ceninler annelerinin bünyelerinin zararına olarak büyüyorlardı. Anne sütünün miktarı ile terkibi de hemen hemen hiç değişmiyordu. Böylece memedeki çocuklar gelişiyor, fakat emzirme müddeti zarfında çocukları emziren kadınların vücut ağırlıkları dörtte bir nisbetinde azalıyordu.

Evet anne ve babalar — bilhassa anneler — ekseriyâ çocuklarının saadetlerini kendi saadetlerine tercih ederler. Zira insan yavrusunun sevmeye ve beslenmeye, annenin de sevmeye ihtiyacı vardır. Bu bakımdan Cenâb-ı Allah, süt çocuğunun beslenme işini bilhassa ana sütte ve onun sonsuz şefkatine bağlamıştır. Çünkü çocuk için en mükemmel gıda ana sütüdür. Ananın sıhhi durumu ve mukavemeti müsâit olursa, çocuğu iki yıl emzirmesi, çocuğun bu yolla annesinden bol bol muafiyet cisimleri almasına yardımcı olur. Nitekim bu hususta yetkili ilim adamları diyorlar ki: Süt çocuğunun tabii ve en mükemmel gıdası ana sütüdür. Hanımların pek büyük bir kısmı müsâit bir irâde veya icabında telkîn yardımıyla çocuğunu emzirebilecek durumdadır. Ancak çocuğun menfaatine ananın bulasıcı bir hastalık hâlinde emzirmesi imkânsız olabilir. Bu durum karşısında ilk çare olarak ona — tıbbî bir mahzur yoksa — bir süt nine te'min edilmelidir. Olmadığı takdirde sun'î beslenmeye başvurulur.

İşte yukarıdaki âyet-i kerime'yle Cenâb-ı Hakkın annelere ledünnî irşadı vardır: Mümkün olduğu takdirde anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Karı-koca maslahat görüyorlarsa daah erken de memeden kesebilirler.

Mezhep imamlarının çoğu bu âyete dayanarak emzirme müddetinin iki yıl olduğunu, bu müddet içinde (yâni çocuk iki yaşını bitirmeden) başka bir kadın tarafından emzirilirse 'redâ' hükmünün câri olacağını; süt yoluyla tahrîm başlayaca-

ğ, bu müddet dışında redâ' hükmünün câri olmayacağını istinbat etmişlerdir.

Tirmizi'nin münferiden Ümmü Seleme (R.A.)den yaptığı rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

لَا يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعِ إِلَّا مَا فَتَقَ الْأَمْعَاءَ وَكَانَ قَبْلَ الْفِطَامِ

«Redâ' (süt emme)den haram olan, ancak bağırsakları birbirinden açıp (harekete getirmek suretiyle besliyen süttür). Bu da memeden kesilmeden öncedir.» (3)

Kuteybe'nin, Ebû Avâne'den yaptığı rivâyet buna yakındır. Âlimler bu hadîste geçen (Bu da memeden kesilmeden öncedir) cümlesinden süt emme müddetinin ve redâ' hükmünün sübûtunun ancak iki yıl olduğunu istidlâl etmişlerdir.

İmam Ahmed bin Hanbel'in Ber' b. Âzib'den yaptığı rivâyet bu mânâyı kuvvetlendiriyor:

لَمَّا مَاتَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ النَّبِيِّ قَالَ: إِنْ ابْنِي مَاتَ فِي الشَّذِيِّ
إِنَّ لَهُ مَرْضِعًا فِي الْجَنَّةِ

«Peygamber (S.A.V.)ın oğlu İbrâhîm'in vefâtında Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

— «Oğlum memede iken öldü. Cennette onu emziren biri vardır.» (4) buyurdular. İmam-ı Buhârî de, Şu'be hadisinden bu meâlde bir rivâyet çıkarmıştır.

Cenâb-ı Peygamberin oğlu İbrâhîm 22 aylık iken öldüğüne göre, «Cennette onu emziren biri vardır» cümlesinde, süt emme müddetinin iki yıl olduğuna işâret vardır.

Dâre Kutnî'nin Haysem b. Cemîl tarihiyle İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyet de bu mânâyı te'yid ediyor: Resûlülâh (S.A.V.):

(3) Tirmizî: Ummü Selem (R.A.)dan.

(4) Ahmed bin Hambel: Berâ bin Âzib (R.A.)den.

لَا تَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعِ إِلَّا مَا كَانَ فِي الْحَوْلَيْنِ

«Redâ'dan ancak iki yıl içinde olan haram kılar.» (5) Aynı hadisi Derâverdi'nin İkrime ve İbnü Abbas'dan rivâyet ettiğini ve şu fazlahğı yaptığını görüyoruz:

وَمَا كَانَ بَعْدَ الْحَوْلَيْنِ فَلَيْسَ بِشَيْءٍ «İki yıldan sonra olan emme bir

hüküm taşımaz.» Bu rivâyetin daha sahîh olduğu kabul edilir.

Ebû Dâvud el-Teyâlisî'nin Câbir b. Abdullah (R.A.)den yaptığı rivâyetinde ise Resûlüllah (S.A.V.) buyurdular ki:

لَارِضَاعَ بَعْدَ فَصَالٍ «Memeden ayrıldıktan (iki yıl) son-

ra artık redâ' (süt emme hükümü) yoktur.»

Bu mes'elenin geniş izahı وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَوْ ثَلَاثٍ (el-Ah-

(Lukman sûresi, âyet: 14) ve وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا (el-Ah-

kâf sûresi, âyet:15) âyetlerinin taşıdığı hükümler tahlilinde gelecektir

Redâ'nın iki yıldan sonra tahrîm hükmü taşımayacağını söyleyenler, Hz. Ali, İbnü Abbas, İbnü Mes'ud, Câbir b. Abdullah, Ebû Hüreyre, İbnü Ömer, Ümmü Seleme, Sa'd b. Müseyyeb, Atâ' ve cumhurdan yapılan rivâyete dayanırlar. İmam-ı Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel, İshâk, Sevrî, Ebû Yûsuf ve Muhammed'in mezhep ve görüşleri de böyledir. İmam Mâlik'in de aynı görüşe sâhip olduğu rivâyet edilir.

Diğer bir rivâyette ise, iki yıl ve iki aydır. Başka bir rivâyette de iki yıl ve üç ay olduğu söylenir.

İmam-ı Âzam, Ebû Hanîfe'ye göre: İki yıl ve altı aydır. İmam Züfer'e göre: Üç yıl kadar devam eder. İmam Evzâf'den de buna yakın bir rivâyet vardır. İmam Mâlik'den yapılan diğer bir rivâyette ise: Çocuk iki yıldan önce memeden kesilir ve bu müddet bitmeden başka bir kadın onu emzirirse, bu emzirme redâ' hükmü taşımaz. Çünkü artık memeden kesildikten sonra emdiği süt ayrı bir gıda olarak kabul edilir. Buna benzer bir rivâyet de Evzâf'den yapılmıştır. Nitekim Hz. Ömer ile Hz. Ali'den yapılan rivâyette: «Memeden kesildikten sonra artık redâ' yoktur.» Fakat o iki zatın bundan iki seneden sonra bir mânâ kasdettikleri de ihtimal dahilindedir.

Buharî ve Müslim'in, Hazret-i Âişe (R.A.)dan yaptıkları rivâyette. Hz. Âişe, büyük çocuğun yabancı kadından emdiği sütün tahrime te'sir ettiğini (yani rezâ' hükmünün sâbit olacağını) söylemiştir. Hz. Âişe'nin bu husustaki delili, Ebû Huzeyfe'nin azâdlı kölesi Sâlim'in kıssasıdır. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.), Ebû Huzeyfe'nin karısına Sâlim'i emzirmesini emretmişti. Halbuki o zaman Sâlim süt çocuğu bulunma devresini çoktan geçmişti. Buna sebep de Sâlim'in bulunduğu evin dahilinde o evin öz evlâdı gibi hareket etmesi ve âile mahremâyeti içinde bir günâh terettüp etmemesi idi. Tek çare de kadının Sâlim'e süt ana olması idi.

Yine bize kadar gelen rivâyetlerden öğreniyoruz ki, Ebû Huzeyfe'nin karısı süt anne olduktan sonra Sâlim'i alıp Resûlullah'ın hanımlarını ziyârete gitmiş, fakat ezvac-ı tahirat buna rıza göstermemişler, Sâlim'in içeri girmesinin uygun olmayacağını nezaketle ihtar etmişlerdi.

Bundan da anlaşılıyor ki Ebû Huzeyfe'nin karısı, Sâlim'i emzirdiğinde, Sâlim artık süt emme devresini çoktan geçmiş bulunuyordu.

Konuyla ilgili geniş izahatı وَأَمَّا تُمْكُمُ الَّذِي أَرْضَعْتُمْكُمْ

Âyet-i kerîme'nin tahlilinde vereceğiz.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ «Anaların uygun şekilde

giyeceği ve giyeceği, çocuk kendisinin olan babaya attır.» (El-Bakare sûresi, âyet: 233)

Âile reisi bulunan baba kendi mâlî takatine göre, beldenin meşrû, âdetini de gözönüne alarak karısını emsaline uygun şekilde yedirip giydirmekle yükümlüdür. Ancak bu hususta ikisi de israf ve cimrilikten kaçınmalıdırlar. Çünkü birinci şekil âile bütçesinin sarsılmasına, ikinci şekil âile yuvasının bozulmasına yol açar. Bu ikisi arasında bir yol tutmak, dengeyi sağlar..

Cenâb-ı Hak bunu Talâk sûresinde umumî ölçüde beyân ederek buyuruyor ki:

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَن قَدَّرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَلْيَفِيقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يَكْفِلُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مِمَّا آتَاهَا سَجْعًا اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

«Hali-vaktli geniş olan, nafakayı genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılmış fakir de nafakayı Allah'ın ona verdiğiinden versin. Allah hiç bir nefse, ona verdiğiinden başkasını yüklemeyiz. Allah güçlüğü'n arkasından kolaylık ihsân eder.» (El-Talâk sûresi, âyet: 7).

«Anaların nafakası ve giyim eşyası, çocuk kendisinin olan babaya aittir» meâlindeki âyetin tefsirinde Dahhak diyor ki: «Adam, karısını boşar, ondan olan çocuğu kadın emzirirse, kadının nafakası ve giyim eşyası en uygun şekilde ona aittir.»

Ayrıca âyet-i kerimenin açık delâletinden çocuğun babaya ait olduğu ve ona nisbet edilmesinin gerektiği anlaşılıyor. O halde çocuk süt emme müddetinden sonra babaya teslim edilir. Boşanmış bulunan ana da çocuğunu emzirdiği müddet içinde kocasından nafaka alır. Çocuğu teslim ettiği ândan itibaren nafaka hakkı bitmiş olur. Çünkü gebe olarak boşanan ka-

dının ıddeti (şer'i müddeti) doğumu yapıncaya kadardır. Ondan sonar — çocuğu emzirmekten başka — kocasıyla aralarında bir münâsebet kalmamıştır. Dilerse başka bir kocaya varabilir.

Az ileride de beyân edeceğimiz gibi, kadına, nikâhlı bulunduğu müddetçe nafakası ve giyim eşyası kocası tarafından verilir. Yâni koca bunu vermekle mükelleftir.

Rızıktan maksad, halk arasında bilinen kâfi miktar yiyecektir.

Bu, talâk-i bâin ile boşanan ve bu vaziyette erkeğin çocuğunu emziren kadınlar hakkındadır. Böyle olmıyan, nikâh altında bulunan kadınların, kocasının çocuğunu emzirsün emzirmesin, nafakaları vesâir ihtiyaçları kocalarına vâcibdir.

لَا تُضَارُّوْا لِدَوْلَةِ بَوْلِهَ «Ana çocuğundan, çocuk kendisinin olan baab da çocuğundan dolayı zarara sokulmasın.»

İslâm'da taraflardan birini zararlandırmak yoktur. Her şey'de adâlet ölçülerini elden bırakmamak lâzımdır. O halde baba hayatta ise, boşadıktan sonra çocuğunu emziren kadına nafaka ve elbise vermekle yükümlüdür. Vefat ettiği takdirde

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ mirasçıya düşen sorumluluk da bunun gibidir.

Bahsi geçen mirasçı (vâris) ya babanın vârisi veya çocuğun vârisidir. Vefat eden babadan o çocuğa yeteri kadar mal kalmışsa, nafaka o maldan verilir. Hiç mal bırakmamışsa, başka cihetten de malı yoksa, o takdirde çocuğun en yakın akrabasına vâcib olur, yâni onlar ödemek zorunda kalırlar.

«Ana ile baba aralarında karşılıklı rıza ve danışma suretiyle (çocuğu iki yılı tamamlamadan) memeden kesmek isterlerse, iktisine de vebâl yoktur.»

Ana ve baba çocuğu, iki yılı doldurmadan memeden kesmekte bir maslahat görürlerse, meselâ çocuğun menfaatine

ananın açık tüberkülozunda, mikrop intanlarında, sar'ada ve psikozda emzirme hem imkânsız, hem de çok tehlikeli olacağından çocuğu memeden ayırmaya karar verirler.

Âyet-i Kerime'de çocuğun beslenmesi hakkında tek taraflı kararın ekseri faydalı olmayacağı belirtiliyor. Çünkü İslâm nazarında çocuk besleme ve terbiye etmenin önemi çok büyüktür. Bu bakımdan ana-babanın müşterek kararları çocuğun menfaatine olur.

وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَرْضِعُوْا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا بَلَغْتُمْ
مَا اتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَالْعُقُوْلَةِ وَاَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ

«Çocuklarınızı (başkalarına) emzirmek isterseniz meşrû' sûrette verdiğiniz (emzirme ücretin)i teslim etmek (ödemek) şartıyla yine size vebâl yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah ne yaparsanız hakkıyla bilir.»

Çocuk için ana sütü kadar besleyici bir gıda olmadığı gibi, onu annesinden daha çok bağına basan biri de yoktur. Anne çocuğunun beden ve fikir terbiyecisidir. Çocuk ilk terbiyeyi ve hayatın neşvesini ana kucağında alır. Fakat kaderin seyriyle anne boşanmış, başka kocaya varmışsa veya kocasıyla aralarındaki geçimsizliğe bir karşılık ve intikam olsun diye çocuğu emzirmekten kaçınıyorsa veyahut bulaşıcı bir hastalığa yakalanmışsa, sun'î gıdaya baş vurmada önce dindar müslüman ve sıhhatli bir süt annesi bulmak daha çok faydalı olur. Az yukarıda da belirttiğimiz gibi çocuk anne sütü ile annesinden veya süt annesinden bazı muafiyet cisimleri de alır.

İşte Kur'an-ı Kerim'de buna işaret edilerek sun'î gıdadan önce bir süt annesine verilmesinde — normal ücreti ödenmek üzere — bir vebâl olmadığı bildiriliyor. Ancak ücret halk arasında mâkul olan ölçüyü aşmamalıdır. Çünkü âile bütçesinin sarsılmaması esastır. O takdirde sun'î gıdaya baş vurulur. Çocuğu beslemede ve âilenin iktisadî durumunu korumada, süt

annesinin hakkını ödemekte ifrat ve tefrittten kaçınıp Allaha korkmamız icap eder.

«Küçük ihmaller büyük emellere mezar olur» sözü çok yerinde ve mâkul bir düşüncenin eseridir. Çocuk terbiyesi apayrı bir iştir. O, baştan sonuna kadar ihtimam ve dikkat ister. Küçük ihmaller onun bozulmasına, hastalanmasına ve hattâ hayatına mal olabilir. Bu bakımdan Cenâb-ı Hak âile yuvasının düzenine gerekli ışığı tutarken çocuk bakımına ve terbiyesine de geniş yer vermiştir. Ana-baba sorumluluklarının nisbetini bilmeli ve ona göre hareket etmelidirler.

«Küçük cıvata ve büyük önemi» darb-ı mesel haline gelmiştir. «Bir uçak 50' yolcuyla denize düştü, hiçbir yardım yapılamadı, bütün yolcular boğuldu. Yalnız pilot kurtuldu, o iyi bir yüzücüydü. Kaza yerinden geçen bir şilep tarafından kurtarıncaya kadar suyun üstünde kaldı. Pilot suyun yüzünde duran uçak parçalarını inceliyerek kazanın sebebini de buldu. Havalanmadan önce son revizyonu yapan adam dikkat etmemiş, motördeki çok belli bir ârizayı görmeden geçmişti. Büyük bir felâketin küçük bir ihmâle bağlı olması, sorumluluk denen şey'in ahlâkî sırrını, büyük bir makinanın veya koskoca bir teşekkülün küçük bir yerinde ufak bir ihmâl sonunda beklenilmedik şey'ler olacağını belirten bir örnektir.»

Bu en küçük cıvataya kadar dikkate çağırış, yalnız uçakların değil, havagazı musluklarını kullanan aşçı kadından tutun da çocuk besleyen anneye kadar sorumluluk mevkiinde bulunan herkes içindir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

- 1 — Çocuk için en mükemmel gıda ana sütüdür.
- 2 — Çocuğa — mümkün olduğu takdirde — iki yıl süt vermek faydalıdır.

3 — Çocuk iki yaşının bitimine kadar başka bir kadından süt emerse, o kadın onun sütannesi olur, redâ' hükmü başlar. İki yaşından sonra emecek olursa, redâ' hükmü câri değildir.

Bu, İmam-ı Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel ve Sevrî'nin mezhebidir. İmam Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed de aynı görüştedirler. Ebû Hanîfe'ye göre süt emme müddeti otuz aydır. İmam Züfer'e göre üç senedir. İmam Mâlik'e göre de iki yıldır; ancak iki yıldan önce çocuk memeden kesilir ve sonra başka bir kadından emerse, redâ' hükmü sâbit olmaz.

4 — Anaların uygun şekilde yiyeceği ve giyeceği çocuk kendisinin olan babaya aittir. Bu talâk-i bâin halindedir. Nikâhlı bulunan kadının, çocuk emzirsün emzirmesin, nafaka ve giyeceği kocasına vâcibdir.

5 — Çocuğu emzirme ve besleme hususunda karı-koca birbirine zarar vermiyecek şekilde hareket etmelidirler.

6 — Ana ve baba anlaşılmaya varır ve maslahat görürlerse çocuğu iki yıldan önce de memeden ayırabilirler.

7 — Ana sütü kâfi gelmediği veya sıhhatinin bozulduğu zamanlarda veyahud başka bir sebepten emzirme işi aksadığında çocuğa — uygun olan şartlar dâhilinde — sıhhatli bir müslüman süt ana tutmakta bir vebâl yoktur.

8 — Süt anaya verilecek ücret, normal haddini aşmamalı ve âile bütçesini sarsar mahiyette olmamalıdır. Ayrıca takdir edilen ücreti zamanında süt anneye ödemek lâzımdır.

SÜTTEN AYRILMA :

وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ «Sütten ayrılması iki yılda (tamam-

lanır).» (Lokmân sûresi, âyet: 14).

Çocuğun normal olarak süt emme müddeti iki yıldır. Yukarıda Bakare sûresinde süt emmeyi tamamlamak isteyenler için bu müddet gösterilmişti. Bu âyetle de aynı husus ayrıca tasrih edilmiş oluyor.

Ahkâf sûresi 15. âyetle de: «Çocuğun ana rahminde taşınması ile sütten kesilmesi otuz aydır,» buyuruluyor.

İbnü Abbas (R.A.) ve diğer fıkıh imamları bu âyete dayanarak gebeliğin en az müddetinin yedi ay olduğunu söylemişlerdir. Hazret-i Ali (R.A.) de bu ve Lokmân sûresi, âyet 14'le gebelik müddetinin asgarî yedi ay olduğunu istidlâl etmiştir. Hazret-i Ali'ye bu hususta Hz. Osman ile eshabtan bir cemaat muvafakat etmişlerdir.

Muhammed b. İshâk'ın Ma'mer b. Abdullah el-Cüheyri'den yaptığı rivâyet de bu istidlâlî kuvvetlendirmektedir. Ma'mer diyor ki: «Bizden bir adam Cüheyne kabilesine mensup bir kadınla evlendi. Kadın altıncı (veya yedinci) ayda doğurdu. Kocası bu müddeti şüpheyile karşılayarak Hz. Osman'a başvurdu. Hz. Osman (R.A.) gebelik müddetinin dolmadığını dikkate alarak bu çocuğun zinâdan olduğuna kanaat getirdi ve kadını çağırtdı. Kadın bu dâvet üzerine elbisesini giyinirken kızkardeşi ağlıyordu. O, kardeşine: «Niçin ağlıyorsun? Allah'a yemin ederim ki kocamdan başka kimse bana dokunmamıştır. Allah benim hakkımda dilediğini hükmeder. Üzülecek bir şey yoktur» dedi.

Kadın bu tevekkül içinde Halife Osman'a geldiğinde, recmedilmesi emredildi. Durumun kritik bir safhaya itildiğini görenler Hz. Ali'ye haber ulaştırdılar. Hz. Ali geldi ve Hz. Osman'a:

— Ne yapıyorsun ya Osman?!

— Altı ay nihayetinde tamam doğum yapmış, bu olur şey midir?

— Ya Osman! Siz Kur'an okumaz mısınız?

— Okurum...

— O halde Allah'ın şu buyruğunu duymadın mı? :

وَحْمَلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا «Çocuğun ana rahminde taşınması ile

sütten ayrılması otuz aydır.» (Ahkâf sûresi, âyet: 15) Lukmân

olup, himâyenizde bulunan üvey kızlarınız, — onlarla gerdeğe girmemişseniz size bir engel yoktur —, öz oğullarımızın eşleri ve iki kızkardeşi bir arada almak sûretiyle evlenmek, — geçmişte olanlar artık geçmiştir — haram kılındı. Doğrusu Allah bağışlar ve merhamet eder.» (Nisâ sûresi, âyet: 23).

Cenâb-ı Allah bu âyetle kadınlardan nikâhı helâl olanlarla nikâhı haram olanları beyân ediyor. Şöyle ki, yedi tane neseb yoluyla, altı tane de redâ' (süt) ve sıhr (evlenmekle meydana gelen akrabalık) yoluyla haram kılınmıştır. Ayrıca mütevatir sünnet ile de bu altıya ilâveten, kadınla halasını ve teyzesini birlikte bir adamın nikâhı altında bulundurması haram kılınmıştır.

Buna istinâden İbnü Abbas (R.A.), neseb cihetiyle, yedi, sıhr cihetiyle de yedi kadının haram kılındığını söylemiştir.

Âyet ve hadîsin delâletiyle nikâhı haram olan kadınları şöyle tâsniff edebiliriz :

a)

1. Anneler, neneler,
2. Kızlar,
3. Kız kardeşler,
4. Halalar,
5. Teyzeler,
6. Birâder kızları,
7. Hemşire kızları,

b)

8. Süt anneler,
9. Süt hemşireler,
10. Karılarımızın anaları,
- 11 Gerdeğe girdiğimiz karılarımızın başka kocadan olan üvey kızlarımız,
12. Kendi sulbümüzden gelen öz oğullarımızın karıları,
13. İki kız kardeşi birlikte nikâhlanmamız,
14. Kadın ile halasını veya teyzesini birlikte nikâhlanmamız veya babalarımızın nikâh ettiği kadınlar. Bunun gibi

kadın biraderzadesinin ve hemşirezadesinin üzerine de nikâh olunmaz.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)den rivâyet olunan meşhur hadislerinde buyuruluyor ki:

لَا تُنِكَحُ الْمَرْأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَلَا عَلَى خَالَتِهَا وَلَا عَلَى ابْنَةِ أُخِيهَا
وَلَا عَلَى ابْنَةِ أُخْتِهَا

«Kadın, ne halasının, ne teyzesinin, ne kardeşinin kızının, ne de kızkardeşinin kızının üzerine nikâh olunur.» Ancak geçmişte olanlar müstesnâ, çünkü olan olmuş, geçen geçmiştir (6).

Bu tasnifin izahına gelince:

«Analar» denilince, kendi annelerimiz, babamızın ve annemizin anaları ve onların anaları kasdedilmiş oluyor.

b) «Kızlarınız» denilince, bizzat kendi kızlarımız, oğullarımızın ve kızlarımızın kızları olan torunlarımız ve torunlarımızın torunları kasdedilmiş oluyor.

c) «Kız kardeşleriniz» denilince, gerek ana baba bir, gerek ayrı, bütün hemşirelerimiz kasdedilmiş olur.

ç) «Halalarınız» denilince, babalarımızın, dedelerimizin kızkardeşleri kasdedilmiş oluyor.

d) «Teyzeleriniz» denilince, annelerimizin ve nenelerimizin kızkardeşleri kasdedilmiş oluyor.

e) «Birâder kızlarınız» denilince, erkek kardeşlerimizin — ister baba-ana bir olsun, ister ayrı ayrı olsun — kızları, torunları ve torunlarının torunları... kasdedilmiş oluyor.

f) «Hemşire kızlarınız» denilince, kızkardeşlerimizin — ister baba-ana bir olsun, ister ayrı olsun — kızları ve torunları kasdedilmiş oluyor.

Bunlar neseb cihetiyle haram olanlardır.

a) «Sizi emziren süt analarınız» denilince, süt analarımız ve nenelerimiz kasdedilmiş oluyor.

b) «Süt hemşireleriniz» denilince, süt anamızın kızı kasedilmiş olur. Çünkü süt emzirenlere anne, emenlere ise kardeş denilmesi, bunlarda da neseb evsaf ve hükümlerinin cereyân ettiğini gösterir. Süt analar, süt kızkardeşler olunca, süt babalar, süt kızlar, süt halalar, süt teyzeler, süt birâder ve kızları da var demektir. O halde redâan haram olanların da bu kıyas üzere yediye yükseleceği, ancak ikisinin zikredilmesiyle geri kalanından bahsedilmeye lüzum görülmediği anlaşılmış oluyor.

c) «Karılarınızın anaları» denilince, umumiyetle, kadınlarımızın — gerdeğe girilmiş olsun olmasın — anaları kasedilmiş oluyor.

ç) «Gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızdan olup himâyenizde bulunan üvey kızlarınız» denilince, karılarımızın başka kocadan olan kızları kasedilmiş olur. Bu kızlar ekseri üvey babalarının himâyesinde veya onların hanesinde terbiye edildiği için «hucûr» kelimesi zikredilmiştir. Yoksa babanın himâyesinde veya hanesinde bulunmayan üvey kızlar ona helâldir, demek değildir.

d) «Öz oğullarımızın karıları» denilince, sulbümüzden bizzat ve bilvasıta gelen oğullarımızın karıları (gelinlerimiz) — ki bu mânâyla ne kadar aşağı inerse insin bütün torunlarımızın karılarına da şâmilidir —, kasedilmiş oluyor. Âyette «Aslâb» (sulblerinizden) kaydı, üvey oğulların ve oğullukların karılarının bu hükmün dışında bulunduğuna işârettir. Yani kayd-i ihtirâzıdır.

İmam-ı Tahavî diyor ki: «Bütün bunlar, üzerinde ittifak hâsıl olan (görüş birliğine varılan) muhkem hükümlerdir. Bu sayılanlardan hiç biriyle evlenmenin câiz olmadığına icma' vâki olmuştur. Ancak üvey kızlarla — analarıyla zifaf vâki olmamışsa — evlenmekde bir beis yoktur. Yani onların zifaf vâki olmayan anaları öldükten veya boşandıktan sonra kendileriyle nikâhlanmaya cevâz verilmiştir. Nitekim cumhur-i selef, «Anne, üvey kızın nikâhlanmasıyla haram olur; fakat üvey kız,

anasının mücerred nikâhlanmasıyla haram olmaz,» hususunda görüş birliğine varmışlardır.

Seleften bir kısmı da zifafın her iki tarafa râci' olduğunu söylemiştir. Bunun böyle olduğunu Hılâs b. Amr, Hazret-i Ali (R.A.)den rivâyet etmiştir. Irak fukahâsı bu hususu teşdid ederek, bir kadma zinâ yollu münasebetde bulunan veya onu şehvetle öpen ve şehvetle dokunan kimseye o kadının kızı haram olur, demişlerdir. İmam-ı Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre, bu ancak sahîh bir nikâhla haram olur. Çünkü haram, helâli haram kılamaz. Hılâs b. Amr'ın rivâyeti ise huccet olamaz.

İbnü Cüreyc, Atâ'a sordum, dedim ki:

— Nikâhlandığı kadınlı gerdeğe girmeden boşarsa, onun anasıyla evlenebilir mi?

— Hayır, diye cevap verdi.

Buna delil olarak şu hadîsi getirmişlerdir:

إِذَا نَكَحَ الرَّجُلُ الْمَرْأَةَ فَلَا يَحِلُّ أَنْ يَتَزَوَّجَ أُمَّهَُا دَخَلَ بِالْبَيْتِ
أَوْ لَمْ يَدْخُلْ فَإِذَا تَزَوَّجَ بِالْأُمِّ فَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا ثُمَّ طَلَقَهَا فَإِنْ شَاءَ
تَزَوَّجَ الْبَيْتِ

«Adam kadınlı nikâhlandıktan sonra — gerdeğe girsin girmesin — artık onun kızıyla evlenmesi helâl olmaz. Annesiyle evlenip — gerdeğe girmeden — boşayacak olursa, isterse onun kızıyla evlenebilir.»

İbnü Mes'ud (R.A.)den yapılan rivâyete göre de: Benî Kemh kabilesinden bir adam bir kadınlı evlendikten sonra o kadının anasının daha güzel olduğunu görüyor ve onunla evlenmek için İbnü Mes'ud Hazretlerine müracaat edip fetvâ istiyor. İbnü Mes'ud (R.A.), nikâhlandığı kızı boşamasını ve sonra anasıyla evlenmesini söylüyor. Bu fetvâ üzerine adam o kadınlı evleniyor ve birkaç tane de çocukları oluyor. İbnü Mes'ud

Medîne'ye uğradığında aynı hususu sahabîden bir kaç zâta soruyor, böyle bir nikâhın haram olduğunu öğreniyor. Tekrar Kûfe'ye döndüğünde ilk işi, o adamı çağdırtmak oluyor ve karısını boşamasını emrediyor.

«Sizi emziren süt analarınız da size haram kılınmıştır.»

Az yukarıda da belirttiğimiz gibi, neseb cihetiyle haram olanlar, süt cihetiyle de haramdır. Ancak bu umumî kaaideden müstesnâ tutulanlar hariç. Buna işâretle Hazret-i Peygamber

(S.A.V.): **بَحْرُ مَرِّ الرِّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ** «Neseb cihetiyle

le haram olanlar, redâ cihetiyle de haramdır.» (7) buyurmuştur.

Bir kadın bir erkek çocuğu (meselâ) emzirince, nikâhı ona haram olur. Çünkü o kadın onun süt anası olmuştur. Kızı da ona haramdır, çünkü onun süt kardeşi olmuştur. Kız kardeşi de ona haramdır, çünkü onun teyzesi olmuştur. Anası da ona haramdır, çünkü onun nenesi olmuştur.. Süt sâhibi olan kocasının kızı da ona haramdır, çünkü onun kız kardeşi olmuştur. Kız kardeşi de haramdır, çünkü onun halası olmuştur. Kocasının anası da haramdır, çünkü onun nenesi olmuştur. Oğullarının ve kızlarının kızları da haramdır, çünkü onun süt kardeşleri olmuştur.

Nitekim İmam Mâlik'den:

— Kadın süt kardeşiyle birlikte hacca gidebilir mi? diye sorulduğunda,

— Evet, diye cevap vermiştir.

— Evlenip kocasıyla gerdeğe girdikten sonra, başka bir kadın gelip, ikisini de emzirdiğini iddiâ edecek olursa ne lazım gelir?

— Derhal boşanmalarına hükmedilir. Kadının bu takdirde almış olduğu mehir kendisine kalır. Çünkü aynı soru Haz-

(7) Ahmed bin Hambel - Buhari - Müslim - Ebû Dâvud - Nevevî - İbnü'l-Mecce: Hz. Ayşe (R.A.) den. Aynı hadîs İbnü'l-Abbâs (R.A.) dan da rivâyet edilmiştir.

ret-i Peygamberden sorulduğunda şu cevabı verdiklerini rivâyetlerden öğreniyoruz: «Birbirinden derhal ayrılıp boşansınlar!» Eshab, «Ey Allahın Resülü! Bu kadın çok perişan ve biçâredir...» diye evliliğinin devamına ruhsat istediklerinde, Hazret-i Peygamber (S.A.V.): «Falan adam kız kardeşiyle evlenmiş» demezler mi?» buyurmuşlardır (8).

Bu konuda fazla bilgi için kitabımızda «Redâ» bahsine müracaat olunması hatırlatılır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Neseb cihetiyle yedi kadının, redâ' (süt) ve sıhr (kayın-pederlik) cihetiyle de yedi kadının nikâhı haramdır.

2. Kendisiyle gerdeğe girilen kadının kızlariyle evlenmek haramdır. Gerdeğe girilmemişse, boşadıktan sonra kızıyla evlenmek câizdir.

3. Kadınla kız kardeşini, halasını, teyzesini, birâderzâdesini, hemşirezâdesini beraber nikâhlamak haramdır. Yani ikisini birden aynı adamın nikâh altında bulundurması câiz değildir.

4. Nikâhladığı kadının — gerdeğe girsin girmesin — anasıyla evlenmek haramdır.

(8) Hanefilere göre, redâ' mâli konularda olduğu gibi âdil şahitlerle ve bir de ikrarla sübût bulur. Şahitlerin ya iki erkek, ya da bir erkek iki kadın olması şarttır.

Şâfiilere göre de ya ikrar ile, ya da şahitlerin şehâdetiyle sâbit olur. Karı-koca ikisi de ikrar ederse, hemen ayrılırlar. Yalnız erkek ikrar ederse, nikâh tesbolunur. Şahitlerin ise iki erkek veya bir erkek iki kadın veya dört kadın olması şarttır.

Hanbellilere göre, bir erkekle bir kadının şahitliği kâfi gelir.

MÜSLÜMAN KADINLAR MÜŞRİKLERLE EVLENEMEZ

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَا مَؤْمِنَةً خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ
وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَٰئِكَ
يَدْعُونَ إِلَى النَّكَارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْغَفَرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

«(Ey dosdoğru imân edenler!) Allah'a eş-ortak koşan kadınlarla, onlar imân edinceye kadar, evlenmeyin. Andolsun ki imân etmiş bir câriye, müşrike bir kadından — bu, sizin hoşunuza gitse de — daha hayırlıdır. Müşrik (eş-ortak koşan) erkeklerle de, imân edinceye dek, (imân etmiş kadınları) nikâhlamayın. Elbette ki mü'min bir kul, müşrik (eş-ortak koşan) den — o müşrik hoşunuza gitse de — hayırlıdır. Onlar (o müşrikler) sizi cehenneme çağırırlar, Allah da kendi izniyle cennete ve günahlardan yarlıғанmaya çağırır ve âyetlerini insanlara apaçık bildirir; tâki iyice düşünüp ibret alınlar.» (El-Bakare sûresi, âyet : 221)

Hayırlı bir nesil, dinî, millî ve tarihî bağlarına merbut bir millet yetiştirmek için meşru yolla evlenmek, âile yuvası kurmak Allah'ın emri, Peygamber (S.A.V.) ın kuvvetli sünnetidir. Neslin iyi yetişmesinde bilhassa annenin rolü çok büyüktür. Bu bakımdan eş olarak seçilecek kızlarda birkaç belli vasıf aramak gerekir :

a) Her şeyden evvel müslüman olması ve bu kelimenin delâlet ettiği hakka teslimiyeti tam mânâsiyle taşıması,

b) İslâmî âdet ve törelere, ahlâkî umdelere sıkı sıkıya bağlı bulunması,

c) Mal, cemal, soy ve sop gibi geçici ve arızî vasıflardan ziyade dindar olması,

d) Züppe ve hoppa olmaması, kadınlık haysiyetini ihlâl edecek kadar moda düşkününü ve süs zebunu bulunmaması,

Bunun için Cenâb-ı Allah kadının bilhassa dört vasfını beyan ediyor: 1 — Müşrike (Allaha eş-ortak koşan bir kadın) olmaması, 2 — İslâmın telkin ettiği imânla mücehhez bulunmaması, 3 — Dosdoğru i'tikade sâhip bulunduktan sonra fakir de olsa, câriye de olsa, müşrik kadınlara her bakımdan tercih edilmesi, 4 — Süreten güzel olmasa bile diyâneten ve rûhen güzel olması,

Bunu tefsir eder mahiyette Buharî ve Müslim'in Ebû Hüreyre (R.A.) den tahrir ettikleri hadiste buyuruluyor ki :

تُشْرِكُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ : لِأَمَالِهَا وَجَمَالِهَا وَلَدِينِهَا
فَاظْفَرِ بِذَاتِ الدِّينِ تَرَبِّثْ يَدَكَ

«Kadın dört (meziyetli) için nikâhlanır : Malı için, soy ve sopu için, güzelliği için, dini için. Ama sen dindar olanı seç ki perişan olmyasın (veya) elin bereketle dolsun.»

Âyet-i Kerime'nin iniş sebebi de bu hususları daha fazla aydınlatıyor. İslâmın ilk kuruluş devrelerinde Müslümanlar her hangi bir gayr-i müslimle evlenir, kız alır ve verirlerdi. Dinin ulvî havası rûhlara işledikçe Müslümanlar bu konuda biraz daha ihtiyatlı davranmaya başladı. Artık soy sop değil de Allah'a dosdoğru inanıp bağlanmak değer ölçü olarak alınıyordu. Nitekim Abdullah bin Ravâha (R.A.) İslâmiyet dairesine giren bir câriyesini azâd (hür) ettikten sonra nikâhı altına aldı. Hüzeyfe bin Yemân (R.A.) da aynı yolda bir câriyesiyle nikâhlandı. Ancak müstesnâ sayılacak kadar soy ve güzelliğe meyledenler de eksik olmuyordu. İbnü Münzir, İbnü Ebî Hâtim ve Vâhidî'nin Mukatîl'den yaptıkları rivâyete göre : İbnü Mersed el-Ganevî, son derece güzel, Anak adlı müşrike bir kadınla evlenmek

için Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) den müsaade istedi, bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Ayrıca Vâhidî'nin Süddî tarikiyle Ebû Mâlik'den, o da İbnü Abbas (R.A.) dan yaptığı rivâyete göre: Bu âyet Abdullah bin Revâha (R.A.) hakkında inmiştir; şöyle ki : Hazret-i Abdullah'ın siyah bir câriyesi vardı. Bir gün onu kızdığı için tokatlamış, sonra da yaptığına pişman olarak Allah'ın gazabından korkmuştu. Cenâb-ı Peygamber'e (S.A.V.) gelerek durumu arzemiş ve onu azâd ettikten sonra nikâhlıyacağını beyân etmişti. Bu hususta Peygamber (S.A.V.) den tasvip görünce arzusunu hemen yerine getirmişti. Halk onu kınamaya başlamış, Abdullah siyah câriyesiyle evlendi di-

ye ta'netmeye koyulmuşlardı. Bunun üzerine **وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ**

âyet-i kerîmesi nâzil oldu.

İbnü Cerîr de aynı rivâyeti Süddî'den yapmıştır.

Âyet-i Kerîme'nin tahlihi gelince :

Âyetten umum irâde edilecek olursa, kitap ehli olsun, başkası olsun bütün müşrike (kız ve kadın) bu hükme dâhildir. Mâide sûresi,

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِينَ
غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّبِعِينَ أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكُنْ مِنْ بَنِي آدَمَ فَقَدْ خِطَّ عَلَيْهِ ذُرِّيَّةٌ
فِي الْأَخِرَةِ مِنَ الْأَخْيَارِ ۝

«İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları — zinâ etmeksiz, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğiniz takdirde — size helâldir. Kim imânı tanımayıp inkâra düşerse, her halde bütün yaptıkları boşa gider. O, âhirette de kaybedenlerdendir.» (El-Mâide sûresi, âyet : 5). Meâlindeki beşinci âyetle hususlandırılmış oluyor. Yani kitap ehlinde (Yahudî ve Hristiyan) olan kadınlarla evlenmek istisnâ teşkil ediyor. Bu, Mücâhid, İkrime,

Saîd bin Cübeyr, Mekhûl, Hasan el-Basrî, Dahhâk, Zeyd bin Eslem ve Rebi' bin Enes'e göredir. Diğer bâzı âlimlere göre : Âyette geçen «müşrikât»dan maksad, puta tapanlardır ve bu mânâyla umumu üzeredir. Mâide sûresi beşinci âyet ise, kitab ehil olan kadın ve kızlarla evlenmeye ruhsat mahiyetindedir. Ancak mü'min kadınlar onlardan daha hayırlı oldukları için tercih edilmelidirler. Bu bakımdan bir Yahudî kadınla evlenen Talha bin Abdullah'a ve bir Hıristiyan kadınla nikâhlanan Huzeyfe bin Yemân'e, Hazret-i Ömer (R.A.) o kadar kızmış ki neredeyse kamçısıyla onların üzerine yürür gibi olmuştu. Bunun üzerine ikisi de :

— Mademik kızıyorşunuz, biz de onları boşuyoruz. Ancak siz onlarla evlenmenin haram olduğunu mu iddiâ ediyorsunuz? demişlerdi. Hz. Ömer (R.A.) :

— Hayır, ben haram olduğunu iddiâ etmiyorum, ancak mü'min kadınları ihmal edeceğinizden endişe ediyorum! buyurmuşlardı.

Demek ki âyetin sarîh beyânından, Müslüman erkeklerin kitab ehli olan kadınlarla evlenmesine ruhsat verilmiş, fakat Müslüman kız ve kadınların hiç bir gayr-i müslimle evlenmesine cevâz verilmemiştir.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bu âyeti tefsir eder mahiyette buyurdular ki:

نَتَزَوَّجُ نِسَاءَ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا يَتَزَوَّجُونَ نِسَاءَنَا «Biz,

kitab ehli olan kadınlarla evleniriz, onlar bizim kadınlarımızla evlenemezler.» (9)

Buna yakın mânâda Hazret-i Ömer (R.A.) demiş ki :

الْمُسْلِمُ يَتَزَوَّجُ النَّصْرَانِيَّةَ وَلَا يَتَزَوَّجُ النَّصْرَانِيَّ الْمُسْلِمَةَ

«Müslüman erkek Hıristiyan kadınla evlenebilir, fakat Hı-

ristiyan erkek Müslüman kadınla evlenemez.» Bu isnadın sıhhatinde şüphe yoktur.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Kitab ehli (Yahudi ve Hristiyan) olan kadınlarla evlenmek Müslüman erkeklere helâl kılınmıştır.

2 — Müslüman kadınlar hiç bir gayr-i müslimle evlenemez, bu, kesin olarak haram kılınmıştır.

3 — Ancak müslüman bir erkek evlenirken Müslüman kadınları tercih etmesi İslâmî sünnettendir.

4 — Müslüman kadınlardan da dindar olanını seçmek sünnettendir.

— o —

KADINARINIZ SİZİN TARLANIZDIR

بَسَاؤُكُمْ خَرْثُكُمْ فَأَوْارِثُكُمْ أَنْ تَشْتُمَ

«Kadınlarınız sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza dilediğiniz taraftan gelin.» (Bakare sûresi, âyet : 223).

İbnü Abbas'a (R.A.) göre : « H a r s » burada çocuk yetiştiren yer demektir. Şöyle ki : Kadının tenasül cihazı tarlaya, erkeğin hormonu tohuma, yetişen çocuklar da elde edilen mahsûle benzetilmiştir.

Bu mânâyla cinsî münasebet önden (tenasül cihazından) olmak şartıyla her hangi bir taraftan kadına gelinebilir. Tarlaya da her hangi bir taraftan girilebileceği gibi.

Âyet-i Kerime'de böyle bir istişarenin yapılmasının ve belirtilen mânânın beyân edilmesinin sebebini, Buhârî'nin Ebû Nuaym'den, onun da Süfyân'dan onun da İbnü Münkedir'den onun da Câbir bin Abdullah (R.A.) den yaptığı rivâyetten öğreniyoruz. Hazret-i Câbir (R.A.) diyor ki: «Yahudiler, kadına, önüne arkasından münasebette bulunurlarsa doğacak çocuk şapı olur,» derler ve bu iddialarını Tevrat'a dayarlar. Hal-

buki Tevrat'da böyle bir kayıt yoktur. Onların bu sözü Cenâb-ı Peygamber'e (S.A.V.) nakledilince, «Yalan söylüyorlar» buyurdu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

Behz bin Hakîm'in yaptığı rivâyette, Behz'in dedesi, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) den : «Kadınlarımızın neyine gelelim, neyini terkedelim?» diye sormuş. Buyurmuşlar ki :

حَرِّثُكَ اِنَّ حَرِّثَكَ اَنِّي شِئْتُ غَيْرَ اَنْ تَضْرِبَ الْوَجْهَ وَلَا تُفْجِعَ
وَلَا تَجْزِيَ الْاَفْيَ الْبَيْتِ

«Karın senin tarlandır; tarlana dilediğin taraftan gel (yaklaş)! Ancak yüzüne vurma, onu çirkin görme ve ancak evinde ondan ayrı dur (yani küsmek icap ediyorsa bu evin dışına çıkmasın).»

Bu hadîsi İmam Ahmed bin Hanbel ile diğer sünnet sahipleri tahrîc etmişlerdir.

Ayrıca İmam Ahmed'in İbnü Abbas (R.A.) dan rivâyet ettiği diğer bir hadîste: Ensardan birkaç zat toplanıp Peygamber (S.A.V.) a geldiler ve kadınlara yaklaşma hakkında bir şeyler sordular. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) onlara : «Tenastil cihazından olduktan sonra her hal ve şekilde kadınlarınıza yaklaşın,» diye cevap verdiler.

Konumuzu aydınlatan diğer bir rivâyeti, Ahmed bin Hanbel İbnü Abbas (R.A.) dan şöyle naklediyor : Ömer b. Hattâb (R.A.), Resûlüllah'a (S.A.V.) gelerek :

- Ey Allah'ın Resûlü! Helâk oldum!
- Seni helâk eden şey nedir?
- Geçen gece değirmeni değiştirdim (karıma önünden olmak üzere arka tarafından yaklaştım)!

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) ona tek kelimeyle olsun cevap vermedi. Bunun üzerine Allah kendi Resûlüne şu âyeti vahyetti : «Kadınlarımız sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza di-

lediğiniz taraftan gelin.» Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) bu âyeti okuduktan sonra buyurdular ki :

أَقْبِلْ وَادْبِرْ وَاتَّقِ الذُّبُرَ وَالْحَيْضَةَ «Önden ve arkadan gel, fakat

dübüre, bir de aybaşı hâli olan kadınla münasebette bulunmaktan sakın!» Tirmizi bu hadis için «Hasen ve garib» diye kaydetmiştir.

Kadına — mutad yolu bırakıp — dübüüründen münasebette bulunmanın haram olduğunda ümmetin âlimleri müttefiktir. Bu hususta bir çok rivâyetler vardır. Biz bir kısmını buraya almakla yetineceğiz.

Hazret-i Câbir (R.A.) den yapılan rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki :

اسْتَحْيُوا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَوْلِ لِأَجْلِ أَنْ تَأْتُوا النِّسَاءَ
فِي حُسُوسِهِنَّ

«Hayâ ve edep üzere bulununuz. Şüphesiz ki Allah hakkı (söylemekten) çekinmez; kadınlara dübüürlerinden gelmeniz helâl değildir.»

İmam Ahmed'in tahrîc ettiği diğer bir rivâyette :

اسْتَحْيُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَوْلِ لَأَنَّ النِّسَاءَ فِي عَجَازِهِنَّ «Hayâ

ve edep üzere bulununuz. Çünkü Cenâb-ı Allah hakkı (söylemekten) çekinmez; kadınlara gerllerinden gelmeyiniz.»

Tirmizi ve Neseî'nin İbnü Abbas (R.A.) dan yaptıkları rivâyette, Resûlüllah (S.A.V.) buyurdular ki :

لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ أَتَى رَجُلًا أَوْ امْرَأَةً فِي الذُّبُرِ «Erkek ve-

ya kadına dübülründen gelen (o yoldan münasebette bulunan) kimseye Allah rahmet nazariyle bakmaz.»

Tirmizî'ye göre : Hadis hasen ve gariptir. İbnü Hibban da bunu kendi sahihinden çıkarmıştır. İbnü Tâvus'un rivâyetine göre : «Bir adam, İbnü Abbas (R.A.) dan, kadına dübülründen münasebette bulunmayı sordu. İbnü Abbas (R.A.) ona : «**Sen benden küfürü soruyorsun,**» diye cevap verdi.

Bu rivâyetin isnadı sahihtir. Buna yakın bir ibâre Neseî'de geçer.

İmam Ahmed'in Amr bin Şuayb'den yaptığı rivâyette ise :

الَّذِي يَأْتِي امْرَأَتَهُ فِي دُبُرِهَا هُوَ اللُّوْطِيَّةُ الصَّغْرَى

«Karisına dübülründen münasebette bulunan kimse küçük lûtîdir.» Yani böylesi Lût kavminin ahlâksızlarının küçük bir örneğidir.

İbnü Ömer (R.A.) dan rivâyet edilen fakat senedinde iki zayıf bulunan hadiste buyuruluyor ki :

سَبْعَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَيَقُولُ
اَدْخُلُوا النَّارَ مَعَ الدَّاحِلِينَ الْفَاعِلُ وَالْمَفْعُولُ بِهِ وَالنَّارُ كَيْدٌ
وَنَارُ الْبَهْمَةِ وَنَارُ الْمَرْأَةِ فِي دُبُرِهَا وَجَامِعُ بَيْنِ الْمَرْءِ وَابْنَتِهِ
وَالزَّانِي بِمَجْلِسَةِ جَارِهِ وَمَوْذِي جَارِهِ حَتَّى يَلْعَنَهُ

«Yedi kimse vardır ki, Cenâb-ı Allah kıyâmet günü onlara (rahmet nazariyle) bakmaz, onları tezkiye de etmez (günahlardan temizlenmez) ve onlara : «Cehennem ateşine girenlerle beraber girin!» buyurur. Fâil, mef'ûl (homoseksüel), eliyle istimnâ eden, hayvanla temasta bulunan, kadını gerisinden kullanan, kadınla kızını birden nıkâhı altında birleştiren, komşu-

sunun karısıyla zinâda bulunan ve kendisine lânet edecek kadar komşusuna eziyyet eden.»

Hulâsa: Kadına dübüründen münasebette bulunmak kesin olarak haramdır. Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ahmed bin Hanbel ve arkadaşlarının ihtihadı da bu merkezdedir. Saîd bin Müseyyeb, Ebû Seleme, İkrime, Tâvus, Atâ', Saîd bin Cübeyr, Urve bin Zübeyr, Mücâhid, Hasan el-Basrî ve ekseri selefe göre de hüküm böyledir. Hattâ cumhur-i ulemâyâ göre böyle yapmak küfürdür. İmam Mâlik'den de buna benzer bir rivâyet vardır. Fakat sıhhatinde biraz düşünmek lâzımdır.

Mubah olduğuna dair gelen haberlerin hepsi zayıftır; i'timade şâyân değildir. Büyük müctehid İmam-ı Şafii bu husustaki bütün rivâyetleri topladıktan sonra altı kitabında da bunun haram olduğunu beyân etmiştir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

- 1 — Önden olmak şartıyla kişinin kendi karısına her hangi bir taraftan gelmesi câizdir.
- 2 — Kadını gerisinden kullanmak haramdır.

BOŞANAN KADINLAR ÜÇ KUR' BEKLERLER

وَالْمُطَلَّقاتُ يَرْبِصْنَ أَنْفُسَهُنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكُنَّ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ
إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيُؤْمَلُهُنَّ أَهْلُ بَرٍّ مِنْ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا

«Boşanan kadınlar kendi kendilerine üç kur' (üç hayız veya üç tuhur, veyahut üç hayız ve üç temizlenme müddeti) beklerler. Eğer onlar Allah'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, rahimlerinde Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz. Kocaları bu müddet içinde barınmak isterlerse, onları geri almakta daha çok hak sahibidirler.» (El-Bakare sûresi âyet : 228)

İslâm dini beş şeyin muhafazasını hedef tutar: Din, Nefis, Akıl, Mal ve Nesil. Neslin muhafazası için âile yuvasını en uygun ve karşılıklı hakların vikaaye edilmesini gerektiren şartlarla te'minat altına alır. Nikâh içtimâî bir akit olduğuna göre kadın nikâhta muayyen şartlar içinde zevcin talâk salâhiyetinin kendisine verilmesini istiyebilir — ki İslâm hukukunda buna tefvîz-i talâk denilir —, bu suretle de talâk eşitliğini sağlayabilir.

Ancak boşama veya boşanma sevilmeyen bir helâldir. Diğer bir tabirle fena bir şeydir. Karı-koca arasındaki geçimsizlik daha fena bir durum arzederse, bunu düzeltmek veya gidermek için boşanma veya boşama uygun kabul edilir.

«Boşanan kadınlar kendi kendilerine üç kur' (üç hayız veya üç temizlenme veyahut üç hayız, üç temizlenme müddeti) beklerler,» hükmü, boşanan kadının hemen başka kocaya gidemiyeceğini ifâde eder. Cenâb-ı Allah ona bir bekleme müddeti tâyin etmiştir. Belki kocası bu müddet içinde pişman olur da barışmak ister ve böylece âile yuvası yıkılmaktan kurtulmuş olur.

Âyet-i Kerime'nin umum beyânından gayr-ı medhûlünbiha (nikâh akdinden sonra kendisiyle henüz cinsî münasebet yapılmıyan kadın) da bu hükmün şumûlüne giriyorsa da

فَالْكُفْرُ عَلَيْهِنَ مِنْ عَدَائَتِنَا «Sizin için onların aleyhine bek-

leyeceğimiz bir iddet yoktur.» âyetiyle hususlanmış oluyor.

Ayrıca وَأُولَاؤُا لَّا أَحْزَالًا لَهُمْ إِنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ «Hâmilelerin idde-

ti, çocuğu doğurmalarından ibarettir.»

Nitekim mezhep sâhibi dört imam, boşanan câriyeyi bu umumun şumûlü dışında bırakmışlardır. Çünkü câriyenin iddeti iki kur' (iki hayız ve temizlenme) dir. Aslında o, hür kadının yarısı sayılır, kur' bölünmiyeceği için onun hakkında bir bucuk değil de iki kur' kabul edilmiştir. İbnü Cerîr'in Haz-

ret-i Âişe (R.A.) dan yaptığı rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki :

طَلَقُ الْأَمَةِ تَطْلِيقَتَانِ وَعَدَّتُهَا حَيْضَتَانِ «Câriyenin boşanma-

sı iki talâkdır; iddeti de iki hayızdır.»

Bu rivâyeti Ebû Dâvud, Tirmizî ve Neseî kendi sünnetine almışlardır. Sened bakımından sahîhtir. Fakat selef-i sâlihinden bir kısmı bu hadisin zayıf olduğunu, câriyenin iddetinin hürre iddeti gibi sayıldığını, âyetin bu konuda umum ifâde ettiğini söylemiştir. Nitekim İbnü Abdilberr ile İbnü Sîrîn'den de aynı mânâda rivâyet yapılmış; yani onların görüşü de bu merkezdedir.

ثَلَاثَةٌ وَوَرْدٌ Selef, halef ve mezhep imamları arasında «kurû»

hakkında görüş farkı vardır.

a) İmam Mâlik'e göre: Üç temizlenmez. Çünkü Hazret-i Âişe (R.A.) nın da aynı görüşü izhar ettiği rivâyet yoluyla bilinmektedir. Abdullah bin Ömer (R.A.) dan yapılan rivâyette de :

إِذَا طَلَّقَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فَدَخَلَ فِي الدَّمِ مِنَ الْحَيْضَةِ الثَّلَاثَةِ
فَقَدْ بَرَّتْ مِنْهُ وَبَرَّئَ مِنْهَا

«Adam karısını boşadıktan sonra, kadın üçüncü hayzın kanına girerse, artık o, kocasından, kocası da ondan beri olur.»

Bunun bir benzeri de İbnü Abbas, Zeyd bin Sâbit, Sâlim, Urve, Süleyman bin Yesar ve fukaha-i seb'a (yedi meşhûr fakih)den rivâyet olunmuştur. Mezheb-i Mâlikî'de olduğu gibi Şa'bi, Dâvud, Ebû Sevr ve eshabının içtihadları da böyledir. İmam Ahmed bin Hanbel'den de buna yakın bir rivâyet gelmiştir.

b) Kurû'dan maksad, hayızdır. Bu bakımdan kadın üçüncü hayızdan temizlenmedikçe iddeti bitmiş olmaz.

c) Bâzısına göre, üçüncü hayızdan temizlenip yıkanmadıkça iddeti bitmiş olmaz. Bu, Ebûbeker Sıddık, Hz. Ömer. Hz. Osman, Hz. Ali, Ebû Derdâ, Ubâde bin Sâmî, Enes bin Mâlik, İbnü Mes'ud, Muaz bin Cebel, Übey bin Ka'b, Mâlik, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Saîd bin Müseyyeb, Alkame ve diğer bir çok tâbiîn-i kirâmdan rivâyet edilmiştir.

İmam A'zam ile arkadaşlarının mezhebi budur. Sahih bir rivâyetle İmam Ahmed bin Hanbel, Süfyân-ı Sevri ve Evzâi'nin içtihadlarına göre de böyledir.

Ebû Dâvud ile Nesei'nin Münzir bin Muğire tarikiyle yaptıkları rivâyet ikincileri te'yid etmektedir: Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) Fâtıma binti Ebû Hübeyşe :

دَعَى الصَّلَاةَ أَيَّامَ قَرَأْتُ «Kur' (hayızlı olduğun) günler-

de namazı bırak», buyurdular.

İbnü Cerir'e göre : «Kur'un Arapçada asıl mânâsı : Belli bir vakitte gelişi mu'tad olan bir şeyin gelme vakti ve yine belli bir vakitte gidişi mu'tad olan bir şeyin gidiş vakti, demektir. Bu takdirde «kur» kelimesi hem hayız hem de tuhur hakkında müşterek bir mânâ taşır.

Meşhur Arap fusahâsından Esmâi'ye göre de böyledir. Ebû Amr bin Alâ' diyor ki: «Araplar hayze kur' dedikleri gibi tuhre de kur' derler.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَكُونُوا مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي آرْحَامِهِزَّ «Allaha ve Ahiret gününe

inanıyorlarsa, rahimlerinde (çocuk ve hayızden) Allah'ın yarattığını gizlemeleri kendilerine helâl olmaz.»

Bu mânâ, İbnü Abbas, İbnü Ömer, Mücâhid, Şa'bi ve Rebi' bin Enes ile Dahhak'e göredir. Çünkü rahimdeki hususu,

beyyine ikaame etmekle isbat etmek zor olur. O halde olanın doğrusunu onların bizzat söylemesi icâb eder.

وَيُحْلِلُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا • Kadınlar iddet için-

deyken kendilerini boşayan kocaları, barışmak isterlerse, onları geri almakta daha çok hak sâhibidirlere.» Şüphesiz ki bu, ric'i bir talâktır. Zira bu âyet indiğinde talâk-i bâin ile boşanan yoktu.

Bundan sonra inen âyetlerle üç talâk belirtilmiştir. Böylece iki türlü boşanma «bâin, gayr-i bâin» hükmü yer aldı ve talâk-i ric'i ile boşayan kimse iddet bitmeden karısına rücu' edebilir. Kadın kabul etmezse erkeğin sözü tercih edilir. «Ahakku» ism-i tafdili bunu ifâde ediyor.

وَمَنْ مِّثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَ الْمَعْرُوفُ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

«Kocaların örfe uygun şekilde kadınları üzerindeki hakları gibi kadınların da kocaları üzerinde hakları vardır. Erkeklerin onlardan bir üstün dereceleri vardır. Allah Azîz'dir, Halîm'dir. (Bakare sûresi, âyet : 228)

Demek ki haklar karşılıklıdır. İki taraf da evlilik ve âile vecibelerine riâyetle yükümlüdürler. Mâruf olan ne ise onu gözetmeleri gerektir. Ancak erkeklerin onlardan üstün bir dereceleri vardır : Ekseri, koca karısını besler, nafakasını te'min eder, onun ve milletin namusunu korumak için savaşı, her gün durmadan hayat ile mücadele eder. Bu bakımlardan mirasta erkeğe iki, kadına bir pay verilir.

Erkeğin bu özelliklerine işâretle Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) Haccetü'l-Veda'da kadın hakları hakkında buyurdular ki :

وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْاَخْوَصِ الْجُمَيْيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ
عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي حُجَّةِ الْوُدَاعِ يَقُولُ: بَعْدَ اَنْ حَمَدَ اللهُ تَعَالَى
وَاَثْنَى عَلَيْهِ وَذَكَرَ وَعَظَّمَهُ قَالَ: «الْاَوَّاسَتْصُوبُ الْنِّسَاءِ
خَيْرًا فَاِنَّمَاهُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ لَيْسَ تَمْلِكُوْنَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ
اِلَّا اَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ فَاِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرِحٍ فَاِنْ اطَاعَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا
اِلَّا اِنْ لَكُمْ عَلَيْنَا اَيْكُمْ حَقًّا وَلِلنِّسَاءِ عَلَيْكُمْ حَقٌّ فَحَقِّقُوا عَلَيْهِنَّ
اَنْ لَا يُضَارَّ فَرْشُكُمْ مِنْ تَكْرَهُوْنَ وَلَا يَأْذَنَ فِي بُيُوتِكُمْ لِمَنْ تَكْرَهُوْنَ
اِلَّا وَحَقِّبَيْنَ عَلَيْكُمْ اَنْ تَحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ

Amr bin el-Ahvas el-Cüşemî (R.A.) anlatıyor : Hazret-i Peygamber'in Vedâ Haccında irâd buyurduğu hutbesinde, Allah'a hamd ü senâ ettikten ve halka gereken öğüdü verdikten sonra şöyle buyurduğunu işittim :

«Ey Ümmetim! Kadınlara hayırla muamele etmenizi tavsiye ederim. Çünkü onlar sizin emriniz altındadır; fazla tahakküme hakkınız yoktur. Meğer ki açıktan fuhuş irtikâp etmiş olsunlar. Eğer bu işi yapacak olurlarsa onlardan ayrı yatın ve yaralamadan, berelemeden onları te'dip edin. Eğer size itaat ederlerse onların aleyhine yürümek için başka yol aramayın, daha ilertsine geçmeyin.

Şunu biliniz ki, sizin kadınlar üzerinde haklarınız olduğu gibi, kadınların da sizin üzerinizde hakları vardır. Onların üzerindeki haklarınız yatağınızı yabancılardan korumaları, müsaadeniz olmadıkça hoşlanmadığınız bir kimsenin evinize girip oturmasına müsaade etmemeleridir. Onların sizin üzerinizdeki hakları da giyimlerinde ve yemelerinde onlara iyi bakmanızdır.» (10)

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Boşanan kadın, iddeti bitmeden başka kocaya gidemez.

2 — İddet, üç hayız, üç temizlenme müddetidir veyahut yalnız üç hayız veya yalnız üç temizlenme müddetidir :

İmam-ı Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre : Üç temizlenmedir. İmam A'zam ve arkadaşlarına göre : üç hayızdır. Bu bakımdan üçüncü hayızdan temizlenip yıkanmadıkça kadının iddeti bitmiş olmaz.

3 — Cârîyenin iddeti iki kur'dür.

4 — Talâk-i ric'i ile boşanan kadına kocası, iddeti bitmeden rücu' edebilir. Kadın bunu kabul etmese bile erkeğin sözü tercih olunur.

5 — Haklar karşılıklıdır. İki taraf da evlilik ve âile vecibelerine riâyetle yükümlüdürler. Ancak erkeklerin kadınlara karşı bir üstünlüğü vardır.

T A L Â K

(B o ş a n m a k)

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ وَتَبَرُّجٍ بِإِحْسَانٍ

«Boşanma iki def'adır. (Ondan sonrası) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salmaktır.» (El-Bakare sûresi, âyet: 229)

Talâk (boşanma), karı-koca arasındaki geçimsizliği

(10) Tirmizî: Hadîsün hasenün sahihün.

— başkaca çare kalmadığında — halletmek için Cenâb-ı Allah tarafından meşrû' kılınmıştır. Kadın olsun erkek olsun bütün insanlar hayat kanunlarına uymak zorundadırlar. Biz buna ilâhî nizam deriz. Bunun dışına çıkan, diğer bir tabirle bunu dinlemiyenler ilk ihtar bu kanun ve nizamdan alırlar. Bir mütefekkirin dediği gibi: «Bizler feci bir hayâlin kurbanlarıyız. Kendimizi tabii (ilâhî) kanunlardan âzâd etmek kaabiliyetine sâhip olduğumuz vehmine kapılmamızı, bu kanunun asla affetmediğini unuttuk.» «Hükmedebilmek için, tabiata (ilâhî kanunlara) itaat edilmelidir,» sözü de bu cümledendir.

«İlâhî kanunlara göre dünyayı tekrar nizama koymaktan başka çare kalmamıştır. Çevresini kendi organik ve akli faaliyetlerine uydurmalı, yaşama tarzını yenilemelidir. Aksi halde, modern medeniyet (ki bu kanuna isyân etmiştir), hiçlik âleminde kadim Yunan ve Roma İmparatorluğu ile birleşecektir, vecizesi de akl-i selimin görüşüdür.

Nihai çare olarak kadın boşamak yalnız İslâm'da değil diğer dinlerde de farklı şekillerle mevcuttur. Bilhassa Müsevilikte buna yer verilmiştir. Çünkü hak olan dinlerin hepsi insanları hayat kanunlarına riâyete dâvet eder ve bunun şaşmaz yolunu tâyin eder. Tevrat'ın Tesniye bölümünün 24/1-4'de şu cümlelere rastlamaktayız: «Bir adam bir kadın alıp onunla evlendiği zaman... onda utanılacak bir şey bulduğu için, kadın onun gözünde lütuf bulmazsa, onun için boş kâğıdını yazacak ve onun eline verecek ve onu evinden gönderecektir. Ve evinden ayrıldıktan sonra kadın gidip başka bir erkeğin karısı olabilir.»

O halde Garplıların, İslâmiyete bu konuda da hücum etmeleri, sadece taassuplarından neş'et etmektedir. Çünkü İslâm dini bu müessesesyle karı - kocanın karşılıklı haklarını teminat altına almış ve her hususta kadına lâıyık olduğu mevkii vermiştir. Şunu da belirtelim ki, boşama erkeğin eline tevdi' edilmiş bir oyuncak değildir. Evliliğin devamlı olmasını gerekli kılan bir çok müeyyideler konulmuştur :

a) Evliliğin normal şartlar içinde devamlı olması ve ancak ölüm ile çözülmesi,

b) Bunun için nikâh-i müt'a (belli bir müddet için nikâh) haram kılınmıştır, Şia'dan İmamiyye buna cevâz vermişse de bu, dört mezhep haricinde kalan indî bir hükümdür.

c) Üstünlüğün servet ve soy ile değil ahlâk güzelliği ile takvâda olduğu pircensibinin tatbik edilmesi,

d) Karı - koca arasında vuku' bulan ihtilâf ve geçimsizliği gidermek ve âile yuvasını bozmamak için boşanmadan önce iki taraftan arayı düzeltici hakemlerin ara yere girmesi,

e) Karşılıklı hakların korunması ve bu hususta lüzumlu bütün tedbirlerin alınması...

Buharî'nin tahrîc ettiği sahîh hadîste buyruluyor ki :

كُلُّ زَايٍ وَكُلُّ مَسْئُولٍ عَنْ رَعِيَّتِهِ... وَالرَّجُلُ رَاعٍ
فِي أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرَأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ
زَوْجِهَا وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا

«Hepiniz birer muhafızısınız ve hepimiz muhafazası altındaki-
dakilerden sorumludur... Erkek çoluk - çocuğunun muhafızı-
dır ve o, onları koruma hususunda sorumludur. Kadın da ko-
casının evinin muhafızdır ve muhafaza ettiği şeylerden sorum-
ludur.»

Demek ki sorumluluklar karşılıklıdır. İlâhî nizam her bi-
rine bir sınır çizmiştir. Her fert bu nizam içinde mevkiini al-
makla mükelleftir.

Ve artık bütün bunlar fayda vermeyince nihai çare olarak
boşanmaya gidilir. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) buna işâretle:

أَبْغَضُ الْحَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقُ «Allah katında helâldan en sevimsi-

zî boşamaktır.» buyurdular. (11)

İslâm dininde boşama yetkisi neden kadına verilmemiştir? (Tefviz-i talâk müstesnâ).

a) Boşanma kadının elinde olmuş olsaydı, o kendini boşamakla erkeği büyük bir malî zarara düşürmüş olurdu. Bunun aksine kendisi herhangi bir zarara uğramazdı. Bilâkis yeni bir mehir ve yeni bir sâhibe kavuşmuş olurdu.

b) Boşanma yetkisi karı - kocanın müstereken eline verilmiş olsaydı, ikisinin bu konuda (boşanıp ayrılma hususunda) ittifak etmesi çok zor ve hattâ imkânsız olurdu.

c) Kadın fakir düşen veya yaşlanan kocasını bırakıp ayrı bir kocaya varma hevesine kapılabilirdi.

O halde boşamada da en uygun olan hüküm Allah'ın beyânıdır. Kur'ân'ın ikinci sûre, 228. âyetinde buyuruluyor ki : «Erkeklerin meşrû' surette kadınlar üzerindeki (hakları) gibi kadınların da onlar üzerinde (hakları) vardır. (Yalnız) erkekler, onlar üzerinde (daha üstün) bir dereceye mâliktirler. Allah mutlak gaalıptır, gerçek hüküm ve hikmet sâhibidir.»

İslâm'ın kuruluşunda yani henüz boşanma hakkında ilâhî emir inmeden önce, bir kimse yüz def'a üstüste karısını boşasa, iddet içinde ona rücu' edebilirdi. Bu tarz boşanmanın kadınlara fazlaca zararlı olduğundan ve haklarına halel getirdiğinden Cenâb-ı Allah boşama hakkındaki ilâhî hükmünü indirdi. Boşamanın üç olduğunu, bir ve iki talâkda kocanın rücu' etmesini mubah kıldı. Üç def'a boşayanın talâkı tamamen vâki olduğunu beyân buyurdu : «Boşama iki kerredir. (Ondan sonrası) ya iyilikle tutma, veya güzellikle salmaktır.»

Ebû Dâvud kendi Süneninde üç talâkdan sonra ric'atin hükmümsüz kaldığını beyân babında İbnü Abbas (R.A.) dan şöyle rivâyet ediyor: «228. âyet indiği sıralarda karısını boşayan kim-

(11) Ebû Dâvud - İbnî Mâce - Hâkim: İbnî Ömer (R.A.) dan.

se, rücu' etmekte daha haklı idi. Uç veya daha fazla boşasa bile hüküm yine böyle idi. الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ âyetiyle bu hüküm kaldırıldı.»

Neseî'nin, Urve'nin babasından yaptığı rivâyette şöyle anlatılıyor: «Adamın biri karısına, (Seni ne ebediyyen boşaya-
cağım, ne de yanımda barındırıp yatağıma alacağımı..)» diyor. Bunun üzerine kadın ona :

— «Bu nasıl olur?» diye soruyor. O da :

— «Ecelin yaklaşınca kadar seni boşar, sonra sana rücu' ederim.» diyor. Kadın fazlasiyle üzülerken Cenâb-ı Peygamber'e (S.A.V.) gelip hâdiseyi anlatıyor. Bu sebeple «Talâk-i (ric'i) iki kerredir...» meâlindeki âyet iniyor.»

İbnü Cerir de aynı şeyi rivâyet etmiştir. İmam Ahmed'in Enes bin Mâlik (R.A.) den yaptığı rivâyet bu hususları daha güzel aydınlatmakta ve «Talâk iki kerredir» den maksad «Talâk-i ric'i» olduğu kesin olarak anlaşılmaktadır.

جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ
ذَكَرَ اللَّهُ الطَّلَاقَ مَرَّتَيْنِ فَإِنَّ الشَّلَاةَ ؟ قَالَ : إِنْ سَأَلَكَ
بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ

«Bir adam Cenâb-ı Peygamber'e gelerek :

— Ey Allah'ın Reslülü! Cenâb-ı Hakk iki talâk zikrediyor, bunun üçüncüsü nerede? diye sordu.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) ona cevapla :

— «Ondan sonra ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle salmaktır.» buyurdu.

Bu hadîs-i şerife istinaden ulemâ, «ya da güzellikle salmaktır» cümlesini, «Kadının meşru' haklarına zarar vermeden üçüncü talâkı ika' etmekle tefsir etmişlerdir.

Üç talâkı bir def'ada söylemekle üç talâk mı vâki olur, yoksa bir talâk mı?... Fukahânın bu hususta görüş ayrılığı vardır: Cumhura göre üçü birden vâki olur. Diğerlerine göre bir talâk vâki olur. Şeybânî Fethülkadir'de ikincilerin görüşünün daha muvafık olduğunu tasrih etmiştir. Ayrıca bu hususta müstakil bir risâle yazdığından bahseder.

Şeyhülislâm İbni Teymiyye ile İbni Kayyım el-Cevziye de aynı görüşe sâhiptirler. Çünkü sahib bir senetle Hz. İbnü Abbas (R.A.)dan şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

وَكَانَ الطَّلَاقُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَأَبِي بَكْرٍ وَسَنَتَيْنِ مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ طَلَاقُ الثَّلَاثِ
وَاحِدَةٌ فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ اسْتَجْلَوْا فِي أَمْرِ كَانَتْ
لَهُمْ فِيهِ آثَانَةٌ فَلَوْ أَمْضَيْنَاهُ عَلَيْهِمْ (رواه مسلم)

«Resûlüllah (S.A.V..) ile Ebûbekir devrinde ve bir de Ömer'in hilâfetinin ilk iki yılında üç talâk (birden söylenince) bir talâk sayılırdı. Hz. Ömer (R.A.): «İnsanlar kendileri için, içinde müblet (vus'at) bulunan bir hususta pek acele ettiler. Bunu onlar hakkında yerine getirirsek (yâni üç talâk olarak say-sak) ya...» dedi ve öyle yaptı.

Hanefî ve Şâfiî imamları cumhurun görüşüne sâhiptirler. Çünkü bunlara göre talâk üç kısımdır: Ahsen, hasen, bid'i...

A h s e n : Kadını, kendisiyle cinsî münâsebette bulunmadığı temizlik devresi içinde bir talâkla boşamak ve iddet geçinceye kadar bir daha tekrar etmeden beklemektir. (Fakat iddet içinde ric'at daha iyidir).

H a s e n : Üç temizlik devrelerinde cinsî münâsebetsiz birer def'a tevzian boşamaktır.

B id ' i : Karısını, ya âdeti halinde veya cinsî münâsebet-te bulunduğ u temizlik devresinde birden fazla olmamak üzere boşamak veyahut bir temizlik devresi içinde üç talâkla boşamaktır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

- 1 — Üç talâktan sonra ric'atin hükümsüz olduğu,
 - 2 — Âyet-i Kerîme'de «Boşanma iki kerredir»den maksadın «Talâk-i ric'i olduğudur.
 - 3 — Üç talâkı birden söylemekle, cumhura göre üçü birden vâki olur. Hanefî ve Şâfiî'ye göre de böyledir.
 - 4 — Şeybânî ve diğerlerine göre bir tek talâk vâki olur.
- Talâk hakkında geniş bilgi için fıkıh kitaplarına müracaat edilmesi.

— O —

BOŞAMA

وَاِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا تَبَيَّنَ مَا مَنَعَكُم مِّنْ بَعْرِوْفٍ اَوْ سَرَّحُوْهُنَّ مِمَّنْ يَبْعُرُوْنَ وَلَا تُنْسِكُوْنَ مِنْ بَيْنِ رَاكِتَتَيْنِ وَلَا تَنْتَدُوْا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ لِيُعْطِيَكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ يَجْزِيْ كُلَّ شَيْءٍ حَسْبًا

«Kadınları boşadığınızda ıddet (şer'i müddet)leri sona ermek üzereyken onları ya (kendilerine dönerek) güzellikle tutun veya güzellikle bırakın. Haklarına tecâvüz etmeniz için zararlarına olacak şekilde tutmayın. Kim böyle yaparsa şüphesiz ki kendine yarık etmiş olur. Allah'ın âyetlerini de alaya almayın. Allahın üzerinize olan nimetini, öğüd vermek için indirdiği Kitabı ve hikmeti-tyice düşünün. Allah'tan korkun. Allah her şey'i hakkıyla bilendir.» (Bakare sûresi, âyet: 231).

Âyet-i Kerîme'de boşanma veya ric'at hususunda da kadınlara dînen ve aklen uygun muamelenin yapılması emrediliyor. Bilhassa zayıf yaratılmış ve çoğu zaman erkeğin himâyesine muhtaç olan annelerin hakkına saygı göstermek ilâhî mura-dın icâbıdır. Bakare 231. âyet onun boşama veya ric'at hususundaki durumunun tanzim edilmesini şöyle beyân ediyor:

a) Boşamada şer'î müddet bitmek üzereyken erkek âile yuvasının bozulup bozulmaması hususunda akıl ve irâdesini imân ve irfan ışığı altında kullanmalı ve ondan sonra karar vermelidir. Çünkü Allah katında helâlin en çok sevilmiyeni kadının boşamaktır.

b) Şer'î müddet bitmeden tekrar karısına dönüşe karar verecek olursa, bu hususta da en güzel yolu seçmeli; kadının izzet-i nefsinin, annelik vekârını düşürücü mâhiyette hareket etmemelidir. Hele ona zarar verecek şekilde bir dönüş ve tutma olmamalıdır.

c) İddetin (şer'î müddetin) bitmesiyle boşamaya karar verilmiş demektir. O takdirde erkek boşamada da en uygun ve en mâkul yolu tutmalı ve medenice hareket etmelidir.

Boşadıktan sonra kadının başka kocaya gitmesini gurunun yediremeyip kadının bu meşru' hakkını kaba kuvvetle çiğnemek istiyen Müslümanlar, bilmelidirler ki bu hareketleriyle zulmün en çirkinini irtikâb etmişlerdir. Allah ise zâlimleri aslâ sevmez. Artık bu gibi zulümkâr tecâvüzlerden kaçınmak lâzımdır. Çünkü bu, cahiliyye devrine has bir âdettir.

Âyette **فَكَفَّرَ بِهَا** den murad: «İddet sona ermek üzereyken» mânâsıdır. Çünkü iddet sona erdikten sonra ric'at (kadına dönmek) yolu kesilmiştir.

İbnü Abbas, Mücâhid, Mesrûk, Hasan el-Basrî, Katade, Dahhak, Rebi' ve Mukaatil'den yapılan rivâyete göre: Bu âyet inmeden önce adam karısını boşar, iddeti bitmek üzereyken başka kocaya gitmesin ve böylece yaşama hakkından mahrum kalsın diye ona rücu' eder ve bir müddet sonra tekrar boşar,

yine ıddeti bitmek üzereyken rücu' ederdi. Bu kötü tutum kadının annelik şerefini, vekârını, insanî hürriyetini, şahsî izzetini sıfıra düşürüyordu. Cenâb-ı Allah, Müslümanları bundan men'ederek «Kim böyle yaparsa, şüphesiz ki kendine yazık etmiş, Allah'a muhalefetle haddini aşmış olur,» buyurdu.

Ebü Mûsâ, el-Eş'ârî (R.A.)den yapılan rivâyete göre:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ غَضِبَ عَلَى الْأَشْعَرِيِّينَ فَأَنَاهُ أَبُو مُوسَى
فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْضَبْتَ عَلَى الْأَشْعَرِيِّينَ ؟
فَقَالَ يَقُولُ أَحَدُكُمْ قَدْ طَلَّقْتُ قَدْ رَجَعْتُ لَيْسَ هَذَا طَلَاقُ
الْمُسْلِمِينَ طَلِقُوا الْمَرْأَةَ فِي قَبْلِ عِدَّتِهَا

«Resûlüllah (A.S.), Eş'ârî kabilesine kızmıştı. Ebü Mûsâ, el-Eş'ârî Peygamber'e (S.A.V.) gelerek:

— Ey Allah'ın Resûlü! Eş'arilere kızdınız mı? diye sordu. Peygamber:

— Sizin kabileden biri, «Boşadım ve müracaat ettim (tekrar kadına döndüm)» der. Bu şekil boşama, Müslümanların boşaması değildir. «Kadını, ıddeti başında boşayın!» Allah'ın âyetlerini alaya almayın..» buyurdular.

İbnü Cerir'in mürsel olarak yaptığı rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

مَنْ طَلَّقَ وَأَعْتَقَ أَوْ نَكَحَ جَدًّا أَوْ لَاعِبًا فَقَدْ جَازَ عَلَيْهِ . Ciddi

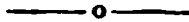
olarak veya alay yollu kim boşar veya azâd eder veya nikâh yapar veya nikâh ettirirse, bu bir hüküm olarak geçer (yani vâki olur).» buyurmuşlardı. Aynı hadisi İbni Merdveyh mevkufen rivâyet etmiştir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Karısını bir veya iki talâkla boşavan kimse, ıddet (şer'i müddet) bitmeden rücu' edebilir. Müddet bittikten sonra rücu' yapılamaz.

2 — Kadının başka kocaya gitmesine mani' olmak için ıddet bitmeden rücu' edip bir müddet sonra tekrar boşamak ve ıddet bitmeden yine rücu' etmek haramdır.

3 — Alay yollu boşamak vâki'dir, ciddî gibi hüküm taşır.

FİDYE VERMEK SURETİYLE KADININ BOŞANMASI :

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوْنَ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُعْتَمَرَ أَحَدُهُمَا حَدُّ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمَا أَلَّا يُعْتَمَرَ أَحَدُهُمَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْدُوا مِنْ بَعْدِ حُدُودِ اللَّهِ فَإِذَا وَلَيْتُمْ هُمُ الظَّالِمُونَ

«(Ey Kocalar!) Kadınlara mehir olarak verdiğiniz herhangi bir şey'i (geri) almanız size helâl olmaz. Meğer ki, karı-koca Allah'ın (evlilik hakkındaki) sınırlarını ayakta tutamayacaklarından korkup (ümitlerini kesmiş) olsunlar.. Eğer bu suretle siz de onların ilâhî sınırları gereği gibi koruyamayacaklarından endişe ederseniz, o takdirde (kadının serbest boşanabilmesi için) fidyeye vermesinde (hakkından vazgeçmesinde) ikisi üzerine de vebâl yoktur.

Bunlar Allah'ın sınırları (ilâhî kanunları)dır. Onları (çigneyip) geçmeyin. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zalimlerdir ta kendileridir.» (Bakare sûresi, âyet: 229).

Aile yuvasının devamında kadının rolü pek büyüktür. O, anne olduğunu unutmadığı müddetçe evde mes'ud bir hayat

devam eder. Bir ilim adamının dediği gibi: «Başka bir varlığa hayat vermekte, dışının rolü erkeğin rolü ile mukayese edilmeyecek kadar mühimdir. Irkın, diğer bir tâbirle neslin idâmesi kanunu kadın rûhunun derinliklerine kadar kök salar. Bütün canlı varlıkların dışilerinde birleşmenin mahsulüne karşı bir hürmet vardır. Onu mukaddes tanırırlar. Anne sevgisi cinsî sevgiden çok daha derindir. Dişi köpek de dişi arslanda yavrularını vahşî bir cesaretle korurlar. Soyu temiz bir kadın da hayatını çocukları için vermekten çekinmez. Kadın gayrî şuurlu olarak, beşeriyet henüz beşiğindeyken dokularına ve kanına sinerek derinliklere kök salan bir prensibe uyar.» Bu prensip ilâhî irâdenin ezeli tezahürüdür. Erkekler de bu hususu iyi bilmelidirler. Çünkü:

«Kadın ve erkek birbirinden farklıdırlar, amma birbirlerini tamamlarlar. Onları birbirinden ayıran şey, yalnız tenâsül âletleri değildir. Hücreleri, rûhî halleri, hattâ kanları bile cinsiyetlerinin anatomik ve kimyevî hususiyetlerini taşır. Nesli idâme kanunu âdetâ insan dokularında yazılıdır.» (12)

O halde sudan sebeplerden dolayı evlilik bağlarını koparmak, bu kanuna karşı bir nev'i isyândır. Karı-koca ikisi de bu hususta çok hassas olmalıdırlar. Bunun içindir ki Cenâb-ı Allah karı-koca arasındaki evlilik bağlarının çözülmemesi, âile yuvasının mutluluk içinde devam etmesi için birtakım sınırlar koymuştur. Onların ikisi de buna saygı göstermekle yükümlü kılınmışlardır. Vebâl bu sınırı aşmanın üzerinedir.

Bugün aşırı israfa kaçarak şuursuzca İslâmî sınırların dışına çıkıp evlenenlerin bir müddet sonra soluğu mahkeme koridorlarında aldığı birer vak'adır. Tarla-bahçesini satıp veya bir hayli borçlanıp birtakım lüzumsuz zinetler takma hevesi içinde olan koca, evliliğin birkaç günlük tatlılığından sonra borçların bir dağ gibi üzerine çöktüğünü ancak farkedebiliyor. Ve çareyi, daha önce karısına taktığı zinetleri satmakta buluyor ve işte ilk huzursuzluk fırtınası böylece esmiye başlıyor.

(12) İnsanlar nyanın.

Cenâb-ı Hak hükmün en uygun ve en güzelini koyandır. Ne ifrat, ne de tefrit, bu ikisi arasında bir yol tâkip etmemizi emrediyor. Nitekim yukarıdaki âyetle kocalara ve karı-kocanın hâkemleri durumunda olan yakınlarına ve bu işleri yürütmekle vazifeli olanlara hitab ediyor:

«Ey kocalar! Karılarınıza vermiş olduğunuz mehir (ve benzeri şeyleri) geri almayınız. Böyle yapmanız size helâl olmaz. Ama kadın kendi arzusuyla almış olduğu mehri kocasına bir yardım olsun diye verirse, o takdirde bir vebâl yoktur.

Amma bu yüzden geçimsizlik had safhaya varır, boşanmaktan başka çare kalmaz, kadın serbest boşanmak için hakkından vazgeçerse o halde bunu kolaylaştırmak gerekir.»

Âyette, «kocanın mehir olarak verdiği şey'i (az bile olsa) geri alması kendisine helâl olmaz» cümlesinden, kadına ait mal ve eşyadan (kadının rızası olmadan) alması hiç helâl olmaz, neticesi çıkar.

Demek ki, kadın serbest boşanabilmek için hakkından vazgeçer ve istenileni gönül rızasıyla verirse «muhalâa» vâki olur.

Hanefi mezhebine göre:

Muhalâa: Nikâh mülkiyetini, kadının mal vermeyi kabulüne ta'lîkan gidermektir. Muhalâanın sebebi: Karı-koca arasında meydana gelen anlaşmazlık ve uyuşmazlıktır. Kadının darılıp anlaşmaması: Kocasına isyân ve muhalefettir. Erkeğin anlaşmaması: Karısına bakmamak ve ona birtakım eziyetlerde bulunmaktır.

Anlaşmazlık koca tarafından ise, karısından bir şey alması tahrîmen mekruhtur. Kadın tarafından ise, kocanın alacağı kendi verdiğiinden fazla olmamalıdır. Verdiğiinden fazla alması haramdır. Anlaşmazlık iki taraftan olursa, mal almak mekruh değildir.

Hanefi mezhebine göre böyle olmakla beraber mezhepler arasında birtakım görüş farkları vardır:

a) Kocanın kendi verdiği mehirden ziyâde bir şey alması kendisine helâl olmaz, hükmü Hanefilere aittir.

b) İmam-ı Şâfiî, İmam Mâlik ve Ebû Sevr'e göre, câizdir. Eshab-ı Kırâm ve Tabîinden bir kısmının da görüşü böyledir.

c) İmam Ahmed'e göre de fazlası câiz değildir. Tâvus, Atâ', İshâk ve Ansâr'dan bir kısımları bu görüşe sâhiptirler.

Selef ve haleften birçok fakthler, kadından bir geçimsizlik zuhur etmedikçe muhalâanın câiz olmayacağını söylemişlerdir. O halde kadının vereceği fidyeyi kocanın alıp onu boşaması helâl olur. İbnü Abbas'a (R.A.) göre de böyledir. Mâlikî ve Evzâî mezhepleri de aynı görüşe sâhiptirler.

İbnü Abdilberr'in Abdullah bin Müzenî'den yaptığı rivayette, Müzenî'ye göre: Bu âyet yâni muhalâa,

وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْتَبِذَ الْزَوْجَ مَكَانَ زَوْجٍ وَاَنْتُمْ اَخَذْتُمْ مِنْ قِطَاعَا
فَلَا تَاْخُذُوْهُ شَيْئًا اَتَاْخُذُوْهُ بِهِنَّ كَمَا وَاْتَاْخُذُوْهُنَّ

«Eğer bir zevceyi bırakıp da yerine başka bir zevce almak isterseniz, öbürüne yüklerle (mehir) vermiş olsanız bile içinden bir şey almayın. (Kendisine hem) bir iftirâ ve açık bir günâh (yükler, hem) alır mısınız onu?..» (Nisâ sûresi, âyet: 20).

Âyetiyle nesh olunmuş (hükümsüz kalmış)tır.

Fakat bu görüş çok zayıf ve kabule şâyân değildir. İbnü Cerîr bu âyetin Sâbit bin Kays hakkında nâzil olduğunu söyler. İmam Mâlik (Rahmetü'llahi aleyh) Muvatta' adlı eserinde hâdiseyi şöyle nakleder :

«Habibe binti Sehl el-Ensâri (R.A.), Sâbit bin Kays'ın zevcesi bulunuyordu. Bir gün Resûlullah (S.A.V.) sabah namazına çıktığında hâne-i saadetin kapısında Habibe'ye rastladılar:

— Kapının önünde duran kimdir?

— Ben Habibe binti Sehl.

— Bir derdin mi var?..

— Evet ya Resûlâllah, ne ben ne de Sâbit bin Kays (birbirimizle anlaşamıyoruz).. dedi.

Bir müddet sonra Sâbit geldi. Peygamber (S.A.V.) ona:

— Ya Sâbit! Bu, Habibe binti Sehl'dir. dedi. Ve onun anlattıklarını anlattı.. Habibe müsaade isteyerek dedi ki:

— Ya Resûlüllah! Sâbit'in bana (mehir olarak) verdiği her şey yanımdadır (onu muhafaza ediyorum).

Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.) geçimsizliğin had saf-haya vardığını ve artık Habibe'nin boşanmaya kararlı olduğunu anladı.. Sâbit'e dönerek:

— Sâbit! Habibe'ye verdiklerini geri al ve ondan ayrıl. buyurdu. O da öyle yaptı. Habibe de artık baba ocağında otur-maya başladı.

İmam Ahmed, Neseî ve Ebû Dâvud da aynı rivâyetleri pek az farkla almışlardır. İbnü Cerîr'in yaptığı rivâyette ise: «Re-sûlüllah (S.A.V.) Sâbit'i çağırıp:

— Habibe'nin bir kısım malını geri al ve ayrılınız..

— Bunu almam uygun olur mu?

— Evet, olur..

Sâbit:

— Ama ben ona mehir olarak iki bahçe vermiştim ki iki-si de şimdi onun elinde bulunuyor.

— İkisini de al ve ayrılın!..» buyurulmuştur.

İbnü Cerîr'in yaptığı diğer bir rivâyette şöyle deniliyor:

— Kocasına küskün bir kadın Hazret-i Ömer'e getirildi. Vakit geç olduğu için Ömer onu, içi süprüntüyle dolu bir eve koydurdu. Bu bir nev'i hapisti. Sonra onu çağırarak:

— Nasıl buldun?..

— Evlendiğim günden beri kocamdan hiç bir rahatlık gör-medim, ancak bu geceyi çok rahat geçirebildim.

Bunun üzerine Hz. Ömer onun kocasını celbedip:

— Küpesine karşılık bile olsa onu boşa (ayrıl), diye em-retti.»

Konumuzla ilgili daha bir çok rivâyetler vardır, hepsini buraya almaya kitabımız müsaait değildir. Fazla bilgi için Kur-tubî ve İbnü Kesîr tefsirlerine müracaat edilmesi tavsiye olu-nur.

Diğer lüzumlu fihkî cephesine gelince:

Muhalâa yollu karısından ayrılan kimse, karısının rızası olmadan iddet içinde ona rücu' edemez. Çünkü kadın fidyeye vermek suretiyle ayrılmayı te'min etmiştir. Rızasız rücu', onun hakkına tecâvüz sayılır. Mezhep sâhibi dört imam bunda mütefiktirler. Fakat Ebû Sevr'e göre rücu' edebilir..

Başlangıçta da belirttiğimiz gibi boşama ve boşanma, yeterli bir sebep olmadıkça dinimizce doğru görülmemiştir. Bu bakımdan Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

إِنَّمَا امْرَأَةٌ سَالَتْ زَوْجَهَا الطَّلَاقَ مِنْ غَيْرِ أَسٍ فَحَرَامٌ
عَلَيْهَا رَأْتُهُ الْجَنَّةَ «Herhan-

gi bir kadın yeterli bir sebep olmaksızın kocasından boşanmayı isterse, Cennet kokusu ona haram olur.» buyurmuştur.

İmam Ahmed, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbnü Mâce ve Hâkim'in rivâyet ettikleri bu hadîs, kadına bilhassa ana olma bahtıyarlığı içinde yuvasına saadık ve bağlı kalmayı telkin ediyor.

Yine aynı muhaddislerin yaptıkları rivâyette, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

الْمَخْلَمَاتُ هُنَّ الْمَنَافِقَاتُ «Yeterli sebep

yokken fidyeye verip kocasından ayrılan kadınlar münâfıkların tâ kendileridirler.» buyuruyorlar.

Muhalâa yollu ayrılan kadının iddeti hakkında görüş farkı vardır:

a) Râcîh olan kavle göre bir hayiz müddetidir. Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin tahrîclerine göre: Peygamber (S.A.V. Sâbin bin Kays'ın karısı Habibe'ye bir hayiz iddet beklemesini emretmişler.

b) Cumhura göre, muhtelianın iddeti talâk iddeti gibidir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Kocanın mehir olarak verdiği şeyi — az bile olsa — kadının rızası olmadan geri alması haramdır.

2 — Mehirden başka olan malını hele hiç alamaz.

3 — Anlaşmazlık kocadan ise karısından bir şey alamaz.. Karidan veya iki taraftan ise alabilir.

4 — Hanefî ve Hanbelî imamlarına göre, kocanın kendi verdiği mehirden fazlasını alması helâl olmaz. İmâm-ı Şâfiî, İmâm Mâlik ve Ebû Sevr'e göre câizdir.

5 — Mezhep sâhibi dört imâma göre: Muhalâa yollu karısından ayrılan kimse, karısının rızası olmadan ıddet içinde rücu' edemez. Ebû Sevr mezhebine göre rücu' edebilir.

6 — Râcih olan kavle göre: Muhtelianın ıddeti bir ha-yizdir. Cumhura göre, talâk ıddeti gibidir.

BOŞAMADAN SONRAKİ DAVRANIŞ :

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ
إِذَا تَرَائُوا بَيْنَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ لَكُمْ وَأَطَرُهُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

«Kadınları boşadığınızda, ıddetleri (şer'i müddetleri)ni bitirdiler mi aralarında meşru' bir şekilde anlaşılırsa kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın.»

«İşte, içinizden Allah'a ve âhiret gününe inananlara bununla öğüt veriliyor. Bu sizin için daha uygun ve temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.» (Bakare sûresi, âyet: 232).

Âyet-i Kerime'de içtimaî derterimizden birine neşter vuruluyor ve çare yolları en âdilâne şekilde belirtiliyor. Âile yu-

vası yıkılmaya, dağılmaya yüz tutmuşken veniden düzelmeğe adım atıldığında kadının velileri bu işe engel olmamalıdır. Karı-koca karşılıklı anlaştıktan sonra başkasının ara yere girip birleşmelerine mâni' olması haksızlığın tâ kendisidir. Bugün bile bir çok ana-babalar bilgisizlikleri yüzünden kızlarını yuvasını bozmakta, anlaşılmak isteyen karı-kocanın birleşmesine engel olmaktadır. Halbuki bir şey'in ıslâhı mümkünken ifsadına doğru gidilemez.

Ali b. Ebî Talhâ'nın İbni Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre: Bu âyet, karısını bir veya iki talâkla boşayıp iddeti bittikten sonra tekrar onunla evlenmek isteyen koca hakkında inmiştir. Bu sebeple ona rücu' ederken kadın da buna rıza gösterdiği takdirde onun velileri bu işe mani' olurlardı. Allah onları engel olmaktan men'ediyor.

Mesrûk, İbrâhîm Nehâî, Zühri, Dahhâk ve diğer âlimlere göre de âyetin iniş sebebi budur.

Ayrıca âyette **فَلَا تَقْضُوا** cümlesinde, kadının kendi ken-

dini evlendirme yetkisine sâhip olmadığına, nikâhta bir veliye lüzum olduğuna delâlet vardır. Nitekim Şâfiilere göre nikâh akdinde velinin muvafakatı şarttır. Hanefilere göre, küçük kız ve küçük oğlan hakkında nikâhın sıhhatinin şartı olarak kabul edilir, erginlik çağına girmişler hakkında değil.

İbnü Cerîr ve Tirmizî'nin rivâyet ettikleri hadis-i şerifte:

لَا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ الْمَرْأَةَ وَلَا تُزَوِّجُ الْمَرْأَةَ نَفْسَهَا «Kadın kadını

evlendiremez ve kadın kendi kendini de evlendiremez,» buyruluyor ki bu Şâfiî'nin görüşünü kuvvetlendirmektedir. Diğer bir hadiste de:

لَا نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ مُرْسِدٍ وَمَشَاهِدٍ عَدْلٍ «Rüyada ermiş

velîsiz ve iki âdil şahîtsiz nikâh olamaz.» (13) buyurulmuştur.

Buharî ve Sünenlerin Ma'kıl b. Yesar'dan tahrîclerine göre; Ma'kıl diyor ki: «Benim bir kızkardeşim vardı. Amcamın oğlu bana müracaatta bulundu, ben de kızkardeşimi ona nikâh ettirdim. Bir müddet onun yanında kaldıktan sonra boşadı ve bir daha ona müracaat etmedi. Tâ ki kızkardeşimin ıddeti bitti. Amcam oğlu onu, o da amcam oğlunu seviyordu. Bu sebeple amcam oğlu onu tekrar istedi. Ben ona: «Zamanında kızkardeşimle sana iyilikte bulundum, onu sana zevce olarak verdim; (kıymetini bilmedin, boşadın). Vallahi o artık ebediyen sana dönmeyecektir,» dedim. Halbuki amcam oğlu zararsız bir insandı; kızkardeşim de ona tekrar varmak istiyordu. Allah da aradaki maslahati daha iyi biliyordu. Bu sebeple yukarıdaki âyet-i kerîme indirildi.»

Aynı rivâyeti Ebû Dâvud, Tirmizî, İbnü Mâce, İbnü Ebî Hâtım, İbnü Cerîr ve İbnü Merdveyh el-Hasan'dan gelen müteaddit tariklerle yapmışlardır. Ve Tirmizî bu hadîsi tashîh etmiştir. Rivâyetin son kısmında deniliyor ki: Bu âyet indikten sonra Ma'kıl: «Rabbimin emrini dinledim ve itaat ediyorum,» demiş ve amcasının oğlunu çağırarak: «Kızkardeşimi sana tekrar zevce olarak verip ikramda bulunuyordum,» diyerek özür beyân etmiştir. İbnü Merdveyh de şu fazlalığı rivâyet etmiştir: «Ben artık yaptığım yeminime karşılık olmak üzere kefaret veriyorum,» demiş.

İbni Cerîr'in rivâyetine göre bu kadın Cemîle binti Yesar imiş. Süfyân Sevrî'ye göre, Fâtîme binti Yesar imiş. Süddî'nin yaptığı rivâyete göre, bu âyet Câbir bin Abdullah ile amcasının kızı hakkında nâzil olmuştur. Birinci rivâyet daha sahîhtir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Bir veya iki talâkla boşanan karı-koca karşılıklı anlaşip tekrar evlenmek isterlerse, başkasının aralarına girip buna engel olması haramdır.

2. Şâfiilere göre, nikâh akdinde velinin muvafakatı şarttır. Hanefilere göre, yalnız küçük kız ve oğlan hakkında şarttır.

— 0 —

İ İ Â

(CİNSİ MÜNÂSEBETTE BULUNMAMAK ÜZERE YEMİN ETMEK)

الَّذِينَ يُولُونَ نِسَائِهِمْ رُبُّوَ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ قَاوُ فَإِنَّ اللَّهَ عَفْوٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾

«Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde keffaret yaparak zevcelerine dönerlerse, şüphe yok ki Alla, cidden yargılayıcı, hakkiyle esirgeyicidir.» (El-Bakere sûresi, âyet: 226)

«İlâ'» yemin mânâsına gelir. Erkek, karisiyle bir müddet cinsî münâsebette bulunmayacağına dair yemin ederse, bu müddet ya dört aydan az veya çok olabilir. Az olursa, müddetin bitmesini bekler, sonra cinsî münâsebette bulunur ve bu müddet içinde yemini bozup fi'len dönüş yapamaz.

Nitekim Buharî ve Müslim'in Hazret-i Âişe (R.A.) Vâlide-miz'den yaptıkları rivâyette:

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَلَى مِنْ نِسَاءِهِ شَهْرًا فَتَزَلَّ
لِتِسْعٍ وَعِشْرِينَ وَقَالَ: الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ

«Resûlullah (S.A.V.) kadınlarına bir ay yaklaşmamak üzere yemin etti. 29 gün sonra (onların yanına) indi ve: «Ay, yirmi dokuzdur,» buyurdu. Demek ki Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) dört aydan az bir müddet için yaklaşmamaya yemin etmiş ve bu müddet bitmeden yaklaşmamıştır.

Ama müddet dört aydan çok olursa, karı, kocasını dört ay

hitamında isteyebilir. Artık koca, ya cinsî münâsebette bulunur veya boşar. Dört ay bittikten sonra hâkim onu bu konuda icbâr edebilir. Cumhura göre: «İlâ'» kocanın karısıyle dört aydan fazla bir müddet cinsî münâsebette bulunmamaya yemîn etmesidir. Bundan az bir müddet için olursa, koca yemîn etmiş sayılmaz; hataen yemîn etmiş olur. İmam-ı Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed bin Hanbel ile Ebû Sevr'e göre de böyledir. Sevrî ve Kûfe âlimlerine göre ise: «İlâ'», dört ay veya daha fazla bir müddet için yemîn etmektir. Atâ' da aynı görüşe sâhiptir.

İmam-ı Şâfiî'nin Kavl-i Kadîm'ine göre, dört aydan sonra karısına dönerek cinsî münâsebette bulunursa, kendisine keffaret gerekmez. İmam-ı Şâfiî'nin bu husustaki delili, İmam Ahmed, Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin rivâyet ettikleri şu hadis-i şeriftir:

مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَتَزَكَّاهَا كَفَّارَتُهَا

«Kim bir şey için yemîn eder de ondan hayırlısını görürse, onu tertketmesl, onun keffaretidir (onun yerine geçer).»

Fakat İmam-ı Şâfiî'nin Kavl-i Cedîdinde — ki cumhuri ulemâ da bu kavli tutmuştur — kendisine keffaret gerekir. Çünkü bağlantı yapan her yemîne karşılık bozulunca keffaret gerekir(vâcib olur).

Tirmizî'nin Hazret-i Âişe (R.A.)dan rivâyet ettiği ve râvilerinin hepsinin güvenilir oldukları hadîste:

إِلَى رَسُولُ اللَّهِ مِنْ نِسَائِهِ وَحَرَّمَ جَعَلَ الْحَرَامَ حَلَالًا
وَجَعَلَ لِلْيَمِينِ كَفَّارَةً

«Resûlüllah (S.A.V.) kadınlarına ilâ' yaptı ve bu suretle (Mâriye'yi kendine) haram kıldı. Sonra haramı helâl kıldı ve yemîn için keffaret verdi.» deniliyor. Şüphesiz ki Resûlüllah

(S.A.V.)ın bu ilâ'sı hakkında birtakım görüş farkları olmuştur. Netice olarak Ezvac-i tahirattan Hazret-i Hafse'nin kendisine söylenen sırrı ifşâ etmesiyle alâkalıdır.

«Eğer (yemin edenler dön-

mezler de kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Şüphesiz ki Allah her şey'i hakkıyla işiten ve bilendir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 227)

Âyet-i Kerîme'de sadece dört ay bitmekle talâk vâki olmıyacağına delâlet vardır. Cumhur-i müteahhirin (hicri beşinci asırdan sonra gelen âlimler)e göre de böyledir. Diğer bâzı âlimlere göre, mücerred dört ayın geçmesiyle bir talâk-ı bâln vâki olur. Bu görüş, sahîh isnâdlarla Hazret-i Ömer, Osman, Ali, İbnü Mes'ud, İbnü Abbas, İbnü Ömer, Zeyd bin Sâbit'den (Allah hepsinden râzı olsun) rivâyet olunmuştur. İbnü Sirin, Mesruk, Sâlim, Hasan el-Basrî ve Katâde aynı görüşe sâhiptirler. Ebû Hanîfe'nin de içtihadı bu merkezdedir.

Ancak Saîd bin Müseyyeb, Ebûbekr bin Abdurrahman bin Hâris bin Hişâm, Mekhûl, Rabî, ve Zühri'ye göre: Dört ayın geçmesiyle bir talâk-ı ric'î vâki olur. Ve «Dört ayın geçmesiyle kadın boşanır» diyenlere göre: Kadına iddet de gerekir. Yalnız İbnü Abbas (R.A.)ya göre, eğer bu müddet içinde üç hayız görürse artık kendisine iddet gerekmez.

Şâfiî'nin içtihadı da bu yoldadır. İmam Mâlik'in Nâfi'den, onun da Abdullah bin Ömre'den yaptığı rivâyette: Koca, karısıyla cinsî münâsebette bulunmyacağına dair yemin ederse, dört ay bile geçse talâk vâki olmaz; kadın boşanıncaya veya hud birleşinceye kadar bekler.

İmam Şâfiî'nin Süleyman bin Yesâr'dan yaptığı rivâyette, Süleyman demiş ki: Ondandır fazla Eshab-ı Kirâm'a ulaştım, hepsi de müli'yi bekletiyordu. Yani ilâ' yapanı dört ay durduruyorlardı.

Dâre Kutnî'nin Süheyl tarikiyle yaptığı rivâyette ise, Eshab-ı Kirâm'dan on iki kişiden, ilâ' yapan kimse hakkında sor-

dum, hepsi de dört ay geçmedikçe bir şey gerekmez. Ondan sonra ya boşar, veya birleşirler, buyurdular.» deniliyor.

İmam Mâlik, İmam-ı Şâfiî ve İmam Ahmed'in mezheplerine göre de böyledir. Dört ay geçtikten sonra karısıyla birleşmezse boşaması gerekir. Aksi takdirde hâkim boşanma kararı verir.

Ancak dört ay geçtikten sonra hastalık veya başka bir sebepten dolayı cinsî münâsebette bulunamıyanın karısı boşanmış sayılmaz. İmkân ve güç bulduğunda, mâni zâil olduğunda yapmazsa o takdirde hâkim onları ayırır. İmam Mâlik'e göre de böyledir. Bâzı âlimlere göre ise: Müddet bittikten sonra herhangi bir sebepten dolayı cinsî münâsebette bulunamaz da kalbiyle bunu arzularsa, kâfi gelir. Evzâî, Nahaî ve Ahmed bin Hanbel'e göre de böyledir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — İlä'nın müddeti en az dört aydır. Bu müddet içinde yemini bozup fi'len dönüş yapılamaz. Bu,

2 — İmam-ı Şâfiî, İmam Ahmed ve İmam Mâlik'e göre; Koca, dört aydan az bir müddet için yemîn ederse mûlî' sayılmaz.

İmam-ı A'zam ve arkadaşlarına göre: Karısına yaklaşmak üzere yemîn eden kimse, karısı hürre ise, dört hürre değilse iki aydan ziyâde işi uzatmamalıdır. Bu müddet içinde yemînini bozar ise keffaretten başka bir şey lâzım gelmez. Yemîninde sebât ederek belirtilen müddet, yaklaşımsızın geçerse bir talâk-i bâin vâki olur.

3 — Hanefilere göre: Dört ay bittikten sonra zevcesine döntüp cinsî münâsebette bulunan kimseye keffaret gerekmez. Ancak bu müddet hitam bulmadan yemînini bozup yaklaşırsa, âdi bir yemîn mesabesinde olup keffaret vermek icap eder. İmam Ahmed'in de içtihadı böyledir.

İmam-ı Şâfiî ile diğer âlimlere göre, dört ay bittikten son-

ra karısına yaklaşıp cinsî münâsebette bulunan kimseye — mü'nâkid yeminlerde olduğu gibi — keffaret lâzım gelir.

4 — Ebû Hanîfe'ye göre: Dört ayın geçmesiyle bir talâk-ı bâin vâki olur. Diğer üç imama göre vâki olmaz.

5 — Dört ayın geçmesiyle kadın boşanır, diyenlere göre ıddet de gerekir. Şâfi'ye göre geçen müddet içinde üç hayız görürse kendisine artık ıddet gerekmez.

6 — İmam-ı Şâfiî, Mâlik ve Ahmed'e göre: Mülî' dört ay geçtikten sonra karisiyle cinsî münâsebette bulunmazsa, boşanması gerekir. Boşamadığı takdirde hâkim ayırır.

7 — İlâ'dan fey' (dönmek) cinsî münâsebetle olur. Meğer ki kendinde veya karısında buna bir engel bulunsun. O takdirde koca, «Ben sana döndüm» veya «Ben bu hususta yeminimi bozdum, sözümü geri aldım» demek suretiyle şifahen dönüş yapabilir. Ancak engelin kalkmasıyla fi'len dönüş yapması (cinsî münâsebette bulunması) lâzım gelir.

Ahmed bin Hanbel, Evzaî ve Nahai'ye göre: Müddet bittikten sonra herhangi bir sebeple cinsî münâsebette bulunmaz da kalbiyle bunu arzularsa, kâfi gelir.

Bu konuda fazla bilgi için, fıkıh kitapları İLÂ' bahsine müracaat edilmesi.

— o —

BOŞANAN KADINLARI FAYDALANDIRMAK :

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَلَاقُوا النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ يَمْسُوهُنَّ وَأَنْ تَقْرَبُواهُنَّ وَرَبِيعَةً
وَمِمَّنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرُهُ مَا عَلَيْكَ الْمَعْرُوفُ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ

«Kendileriyle temas etmediğiniz, yahut kendilerine bir mehir tâyin eylemediğiniz kadınları (meşru' bir sebepten dolayı) boşayacak olursanız, bunda size bir vebâl yoktur. Boşadığınız bu kadınları, zengin olanınız kendi kudretince, darda

olanınız da kendi kudretince mâruf şekilde (Aklen, dinen ve örfen uygun olan vechile) faydalandırınız. Bu, iyilik etmek şî-ârında bulunanlara bir borçtur.» (Bakare sûresi, âyet: 236)

Nikâh, âile yuvasının mâruf şekilde kurulmasının ilk bağıdır. Daha önce bu bağı kuvvetlendirecek tarzda birbirini iyice tanımayan eşler, nikâh akdi yapıldıktan sonra henüz temas vâki olmadan bu birleşmenin umulan yuvayı kurmaya medâr olmayacağını birtakım zâhiri sebeplerle anlaya ak olurlarsa, boşanmakta bir vebâl yoktur. Ancak böyle bir ayrılma neticesinde kadının bir kısım zarurî ihtiyaçlarını karşılamak gerektir. Yüce dînimizde herkesin hakkı, şeref ve haysiyeti te'minat altına alınarak birtakım müeyyide ve prensipler konulmuştur. Nikâh akdinin feshinden mütevellit mânevî tazminat mahiyetinde bâzı malî haklar tanınmıştır.

Çünkü duhul (cinsî münâsebet) vuku' bulmasa bile, mücerred nikâh akdi yapılmakla kadının daha önceki mevki ve itibarı kısmen de olsa zedelenmiş sayılır. Bu durumda adam onu boşayacak olursa, nikâhta mehir anılmasa bile ona dînimizin belirttiği üzere mâruf veçhile malî yardımda bulunmak lâzımdır.

Süfyan Sevrî'nin İkrime tarikiyle yaptığı rivâyette, İbnü Abbas (R.A.) diyor ki: Talâkın müt'ası (duhul vâki olmadan boşanan kadının faydalanması için verilen şey)in en üstünü, ona bir hizmetçi tutmaktır. Ortalama olanı, zarurî ihtiyacını karşılayacak kadar nakid vermektir. En az olanı, ona bir kat elbise giydirmektir.

Zenginin üç elbise müt'a olarak vermesi daha uygundur.

İmam-ı A'zam Ebû Hanife'ye göre: Duhul vâki olmadan boşanan kadınla kocası müt'a miktarı üzerinde anlaşmaya varamazlarsa, ona mehr-i mislinin yarısını vermek vâcib olur.

İmam-ı Şâfiî diyor ki: Bu hususta koca belli bir miktar ödemeye icbar edilemez. Ancak müt'a olacak şey'in en azını vermekle zorlanır. Bana göre bunun en azı, namaz câiz olacak kadar bir elbisedir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Kendisine mehir takdir edilmeyip, duhul vâki olmadan boşanan kadına müt'a (faydalanacağı bir şey) vermek vâcibdir. Bu, Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göredir. İmam Mâlik'e göre, müt'a müstehaptır. Mehri takdir edilip duhul vâki olmadan boşanırsa, mehrinin yarısını vermek vâcibdir.

2 — Duhul vâki olduktan sonra boşanan kadına:

Ebû Hanîfe'ye göre mehrinin tamamı verilir. İmam Ahmed'den de böyle bir rivâyet vardır. İmam-ı Şâfiî'ye göre ona müt'a vermek vâcibdir. Buna benzer bir rivâyet de İmam Ahmed'den yapılmıştır.

3 — Müt'anın miktarı:

İmam-ı Şâfiî ve İmam Ahmed'e göre en azı namaz caza olacak kadar bir elbisedir. İmam-ı A'zam'a göre, ihtilâf hâlinde mehrin yarısı kadardır.

4 — Erginlik çağında bir kızla —mehir tasrih edilmeksizin — yapılan nikâh akdi sahihtir.

5 — Mehr-i misil: Kadının emsal ve âkranına takdir edilen miktardır. Meselâ: Onun âilevî ve içtimâî durumuna denk bir kadın için takdir edilen mehir, ölçü olarak kabul edilir.

Mehir iki kısma ayrılır: Mehr-i muaccel (hemen ödenen mehir), mehr-i müccel (sonradan ödenmek üzere takdir edilen mehir). Mehrin hemen ödenmesi ise müstehaptır. Çünkü kadının şeref ve izzet-i nefsiyle ilgili bir hususiyet arzeder.

— o —

BOŞANAN KADININ MEHRİNİN YARISINI VERMEK:

وَأَنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَمَقَدَّوْنَهُنَّ لهنَّ قَرِيبَةٌ مِمَّا فَرَسْتُمْ
إِلَّا أَنْ يَتَوَفَّوْنَ أَوْ يَتَوَفَّاكَ بَيْنَهُمَا عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَقُولُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى
وَلَا تَتَّبِعُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنْ أَرَادَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا

«Eğer siz onları kendilerine temas etmeden önce boşar (fakat daha evvelden) onlara bir mehir tâyin etmiş bulunursanız, o halde tâyin ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Meğer ki kendileri vazgeçmiş olsunlar. Yahut nikâh düğümü elinde bulunan kimse, bağış yapmış olsun. (Ey erkekler)! Sizin bağışlamanız takvâya daha yakındır. Aranızdaki üstünlüğü unutmayın. Şüphesiz ki Allah ne yaparsanız hakkıyla görür.» (Bakare sûresi, âyet: 237).

236. âyetin açıklamasında da belirtildiği gibi, nikâh akdinde kendisine mehir tâyin edilen ve temas vâki olmadan boşanan kadına o mehrin yarısının verilmesi vâcibdir. Âyetin zâhiri delâleti bu mânâyı ifâde etmektedir. Ancak müctehidlerin ince tahlilleri neticesinde bir takım görüş farkları meydana çıkmıştır: İmam Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbel Hazretlerine göre, nikâhta mehir tâyin edilip halvet-i sahihayla berâber temas vâki' olmadan boşanırsa, mehrin tamamını vermek vâcib olur. Şâfiî'nin Kavli-i Kadîminde de böyledir. Kavli-i Cedid'inde yarısını vermek vâcibdir. İmam Şâfiî'nin dayanağı yukarıdaki âyet ile Tâvus'un İbnü Abbas (R.A.) dan yaptığı şu rivâyettir:

إِنَّهُ قَالَ فِي الرَّجُلِ يَتَزَوَّجُ الزَّوْجَةَ فَيَخْلُو بِهَا وَلَا يَمْسُهَا
ثُمَّ يُطَلِّقُهَا بِلِسَانِهَا إِلَّا نِصْفَ الصَّدَاقِ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى
يَقُولُ وَأَنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ

«İbnü Abbas (R.A.), «kadınıla evlenip, onunla halvette bulunmakla beraber temas etmeden onu boşayan erkeğe ne lâzım gelir?» sorusuna şu cevabı vermiştir: «O kadına mehrin yarısı verilir. Çünkü Allahü Teâlâ (Eğer siz onları kendilerine temas etmeden önce boşar, fakat daha evvelden onlara bir mehr tâyin etmiş bulursanız, o halde tâyin ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır,» buyuruyor.

أَوْ يَقُولُ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ «Nikâh düğümü elinde

bulunan kıldır? Âyetten bu sarf olarak anlaşılmamaktadır. Ancak bir takım rivâyetlere dayanılarak bu hususta iki görüşün meydana çıkarıldığını görüyoruz:

1 — İbnu Ebî Hâtım'ın Amr b. Şuayb tarikıyla yaptığı rivâyette, Peygamber (S.A.V.): وَلِيَّ عُقْدَةِ النِّكَاحِ الزَّوْجُ «Nikâh

düğümünün sâhibi (onu elinde bulunduran) kocadır» buyuruyor. İbnu Merdveyh de bu hadisi aynı isnadla rivâyet etmiştir.

2 — İbnü Âsım Şüreyh'den şöyle rivâyet ediyor: Şüreyh diyor ki: Hazret-i Ali (R.A.) benden «Elinde nikâh düğümü olan kimse» hakkında sordu.

— O, kadının velisidir, dedim.

— Hayır, dedi, kadının kocasıdır..

Dahhâk, Saïd b. Müseyyeb, Mücâhid, Ikrima, Mukaatil ve seleften daha bir çokları da Hz. Ali'nin görüşünü kabûl etmişlerdir. Aynı zamanda bu, Ebû Hanîfe ve arkadaşları, Şâfiî, Sevrî, Evzâî ve İbnü Cerir'in mezhebidir. Çünkü nikâh düğümü, İslâm Hukukuna göre erkeğin elindedir.

Amr b. Dinar'ın, İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı diğer bir rivâyette ise, İbnü Abbas (R.A.), Kur'anda bahsedilen «elinde nikâh düğümü olan» velinin, kadının babası, yoksa dedesi, o da yoksa kardeşi veya evlenmesine izin verme yeteneğinde olan yakınıdır, diyor.

Alkame, el-Hasan, Atâ', Tâvus, Zühri, Rebia, Zeyd b. Es-

lem ve İbrâhîm Nahâî'den de böyle rivâyet edilmiştir. İkrime ile İbni Sîrîn'den yapılan iki rivâyetten birincisine göre, elinde nikâh düğümü olan, kadının velisidir.. Bu, İmam Mâlik'in mezhebidir. Şâfiî'nin Kavl-i Kadîmine göre de böyledir.

O halde:

«Nikâh düğümü elinde olan, velidir» diyenlere göre: Kadının erginlik çağında bulunup bâkire değilse, bizzat kendisi mehrini kocadan almayıp vaz geçebilir. Henüz erginlik çağında olmayıp bâkire ise, bu haktan ancak velisi vaz geçebilir. Bu sûrette de velî, ancak baba, olmadığı takdirde dede olabilir. Çünkü bu ikisinden başkası küçük kızı evlendirmeye yetkili değildir.

«Nikâh düğümü elinde olan, kocanın kendisidir» diyenlere göre, koca dilerse, mehrin tamamını verir.

İbnü Kesîr'in rivâyetine göre, Cübeyr b. Mut'im bir kadını nikâhlandıktan sonra temas etmeden boşayarak mehrini tamam olarak vermiş ve: «Bağışlamaya ben daha lâyıyım» demiş.

Âyet: Kerîme'de de «Ey erkekler! Sizin bağışlamanız takvâya daha yakındır. Aranızdaki üstünlüğü unutmayın.» buyrulmak sûretiyle erkeğin daha âlicenap ve hayırhah davranmasına işâret ediliyor.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe, İmam-ı Mâlik ve İmam-ı Ahmed b. Hanbel'e göre: Nikâh akdinde mehir tesmiye ve tâyin edilir ve halvet-i sahihaden sonra temas yapılmadan kadın boşanırsa, ona mehrin tamamı verilir. İmam-ı Şâfiî'ye göre, yarısı verilir.

2 — Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına, Sevrî, Evzâî ve İbni Cerrî'e göre: «Nikâh düğümü elinde olan, kocadır». İmam-ı Mâlik ve İbrâhîm Nahâî'ye göre ise, kadının velisidir.

VEFAT İDDETİNİ BEKLEYEN KADINLARI NİKÂHLA İSTEMEYİ ÇITLATMAK :

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِيمُ اللَّهِ
أَنَّكُمْ سَتَدْرُوْنَ وَتَهْنُ وَلَكِنْ لَا تَأْخُذُوا بِهِنَّ مِنْ يَدَيْكُمْ وَلَا تَقُولُوا قَوْلَ الْمُعْرِضِ
فَمَا لَا تَقْرِءُوا عَهْدَ النِّكَاحِ حَتَّى يُلْغِيَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي
أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوْهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

«(Vefat ıddetini bekleyen) kadınları nikâhla istiyeceğinizi çitlatmanızda, yahut höyle bir arzuyu gönüllüğünüzde saklamanızda üzerinize bir vebâl yoktur. Allah bilir ki siz onları mutlaka hatırlıyacaksınız. Ancak kendileriyle gizlice va'dleşmeyin. (Çitlatmak suretiyle) meşru' bir söz söylementiz ise başka.. (Farz olan) ıddet sonunu buluncaya kadar da nikâh bağını bağlamaya azmetmeyin ve bilin ki Allah kalblerinizde olanı muhakkak bilir. Artık O'ndan sakının ve yine bilin ki şüphesiz Allah çok yarlıgayıcıdır, gerçek bilim sâhibidir (cezâda acele edici değildir).» (El-Bakare sûresi, âyet: 235).

Âyet-i Kerim'ede geçen «ta'rîz»i «çitlatmak» ile terceme etmek murad olan mânâyâ yakındır. İbnü Abbas (R.A.) diyor ki: «Ta'rîz, «Ben evlenmek istiyorum», veya «Ben şu evsafa bir kadını seviyorum», veya «Allahın, bana şöyle bir kadın nasîb etmesini ne kadar isterim» şeklinde imâ yollu bir takım çitlatmalarda bulunmaktır.»

Mücâhid, Tâvus, İkrîme, Saîd b. Cübeyr, İbrâhîm Nahai, Şa'bf, el-Hasan Katâde, Zühri, Mukaatil ve seleften daha birçok imam ve fakihler, kocası ölen ıddet içindeki kadına tasrîh yollu teklif yapmak câiz değildir, hükümünde görüş birliğine varmışlardır. Cenâb-ı Hakk ancak bu durumda olan kadınlara ta'rîz yollu hatırlatmayı emrediyor.

Boşanıp iddet içinde bulunan kadına da evlenmek için ancak ta'riz yapılabilir. Nitekim sahîh rivâyetlerden öğrenildiğine göre: Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.), Fatma binti Kays'e — kocası kendisini boşadığında — şöyle buyurdu: «İddetini Ümm-i Mektûm'un evinde geçir; bekleme müddetin bitince gel benden müsaade al!» Fâtîma'nın iddeti bitince Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) onu sahâbeden Üsâme b. Zeyd'e tevzîc ettirdi. Görülüyor ki Peygamber (S.A.V.) boşanan kadına da evlenme konusunda ta'riz yollu ifâde buyurmuşlardır.

وَلَكِنْ لَا تَوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا «Ancak kendileriyle gizlice va'dleş-

meyin.»

Âyette geçen «gizli va'dleşme»yi iki mânâ üzerine tefsir etmişlerdir. Câbir b. Zeyd, Hasan el-Basrî, İbrâhîm Nahai, Katâde, Dahhâk, Rebi' b. Enes, Süleymân el-Teymî, Makaatil ve Süddî'ye göre, bu, «zinâ va'dleşmesi'dir. İbnü Cerîr de bu mânâyı ihtiyar etmiştir.

Ali b. Talha'nın İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyette ise: İddet içinde olan kadına «Ben sana âşıkım, söz ver, benden başka kimseyle evlenmeyeceğini» gibi bir anlaşma demektir.

Cenâb-ı Hakk kadının nâmus, iffet, şeref ve hürriyetini korumak için bu iki şekli de haram kılmış, ancak ma'ruf olan bir yolla çıtlatma yapılmasına müsaade etmiştir.

İbnü Zeyd'e göre: İddet içinde gizlice nikâhlanıp, iddet bittikten sonra bunu açıklamak» anlamına daha mülâyimdir.

وَلَا تَزِرُ مَوَاعِدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ «(Farz olan iddet) sonunu bulunca-

ya kadar da nikâh bağıny bağlamaya azmetmeyin...» Âlimler bu âyete dayanarak iddet içinde yapılan nikâh akdinin sahîh olmadığını belirtmişlerdir. Şayet nikâh akdi iddet içinde yapılır ve temas vuku' bulursa ne lâzım gelir? Derhal ayrılmalara hükmedilmekle beraber:

a) Cumhura göre o kadın o erkeğe ebediyyen haram olmaz, ıddeti bittikten sonra yeniden nikâh için erkek talepte bulunabilir.

b) İmam Mâlik'e göre o kadın ona artık ebediyyen haram olur, bir daha evlenemezler.

İmam Mâlik'in bu husustaki delili, Hz. Ömer (R.A.)den rivâyet edilen şu fetvâdır:

إِنَّمَا امْرَأَةٌ نِكَتْ فِي عِدَّتِهَا فَإِنْ كَانَ زَوْجُهَا الَّذِي
تَزَوَّجَ بِهِ أَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا فَرُقَ بَيْنَهُمَا ثُمَّ اغْتَدَّتْ بِقِيَّةِ عِدَّتِهَا
مِنْ زَوْجِهَا الْأَوَّلِ وَكَانَ خَاطِبًا مِنَ الْخُطَّابِ وَإِنْ كَانَتْ
دَخَلَ بِهَا فَرُقَ بَيْنَهُمَا ثُمَّ اغْتَدَّتْ بِقِيَّةِ عِدَّتِهَا مِنْ زَوْجِهَا
الْأَوَّلِ ثُمَّ اغْتَدَّتْ مِنَ الْآخِرِ ثُمَّ لَمْ يَنْكِحْهَا أَبَدًا

«Herhangi bir kadın ıddeti içinde nikâh edilirse, bakılır: Eğer bu kocası ona yaklaşmamışsa, derhal ayrılmalrı sağlanır ve kadın ilk kocasından kalan ıddeti tamamlar ve sonra da bu ikinci kocası — herkes gibi — onunla evlenmek arzusunu izhar edebilir. Ayrıca bir tercih hakkı ona tanınmaz. Yok eğer erkek ona yaklaşmış (temasta bulunmuş)sa, önce — birinci şekilde olduğu gibi — ayrılmalrı sağlanır ve kadın evvelâ birinci kocasından kalan ıddeti tamamlar, sonra da ikinci kocadan dolayı gereken ıddeti bitirir ve ikinci koca artık bir daha onunla evlenmez.»

Beyhakî dñyor ki: İmam-ı Şâfiî de Kavli-i Kadim'inde İmam Mâlik'e uymuşsa da Kavli-i Cedidinde bundan rücu' etmiştir. Yâni Şâfiî'ye göre bu ikinci şekilde de o kadın kocasını helâl olur.

Sevri'nin Eş'arî'den, onun da Şa'bi'den, onun da Mesrûk'-dan yaptığı rivâyette: Hz. Ömer'in bu hükmünden rücu edip kadına mehir tâyin edilerek birleşmelerine cevaz verdiği anlaşılıyor.

İmam Mâlik'in bu husustaki me'hazi şöyledir: İkinci koca, Allah'ın kadın için tâyin ettiği bekleme müddetini dinlemediği için, arzusunun tam aksiyle cezâlandırılır. Böylece o kadın ona ebediyyen haram olur. Bu, mîrasa konmak için mûrisini öldüren kaatile benzer. Kaatil bu fi'liyle mîrasın tümünden mahrum oluyor, sehmi muayyenini de kaybediyor.

Âyet ve ilgili rivâyetlerden anlaşılıyor ki, evli kadın ile talâk-ı ric'i yollu boşanan kadına açık veya kapalı bir şekilde söz atmak yâni evlenme teklifinde bulunmak da câiz değildir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Kocası ölen kadına iddet içinde nikâhla istemeyi çıkartmakta veya böyle bir arzuyu gönülde taşımakta vebal yoktur.

2 — Doğrudan doğruya teklifte bulunmak veya açık bir ifâdeyle evlenmeyi söylemek câiz değildir.

3 — Bu durumda olan kadınlarla gizli olarak nikâh için veya zinâ için va'dleşmek kesin olarak haramdır.

4 — Bekleme müddeti içinde nikâh akdi yapmak da câiz değildir, böyle bir akid yapılacak olursa, bâtıl ve yersizdir.

5 — Iddet içinde nikâh yapıp temasta bulunursa, İmam Mâlik'e göre nikâh derhal feshedilir ve o kadın ona ebediyyen haram olur.

6 — Evli kadına ve talâk-ı ric'i ile boşanan kadına açık veya kapalı bir şekilde söz atmak, teklifte bulunmak câiz değildir. Bâin olursa câizdir.

KADINLARA MEHİRLERİNİ TASTAMAM VERMEK

وَأُولَئِكَ سَاءُ مَا يَحْكُمُونَ فَإِنْ طِبَنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ تَفَافَكُوا فَمِنْكُمْ مَرِيءٌ ①

«Kadınlara mehirlerini (diyânet yollu) bir fariza olarak veriniz (veyahut seve seve ve gönül hoşluğuyla veriniz). Bununla berâber eğer ondan bir kısmını yürekten isteyerek size bağışlarsa, onu da içinizde sine sine yeyin.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 4).

Az yukarıda da işâret edildiği gibi, erkeklerin kadınlar üzerinde bir üstünlüğü vardır. Yani bu ikisi arasında gerek fizyolojik, gerek psikolojik ve gerekse anatomik olarak bir takım farklar mevcuttur. Kadına nisbetle erkek önde gelir. O halde erkek bu üstünlüğünü bir takım sülî menfaatler için düşürmemelidir. Meselâ, evlenmek istediği kadının malına göz dikerek bir âile yuvası kurmak isteyen erkek, Allah'ın kendisine lûtfettiği bu üstünlüğü basit bir menfaate mahkûm etmiş sayılır. Artık onun mes'ut bir âile yuvası kurması sadece lâlîzde kalır. O halde erkek bu üstünlüğünü ve mes'ut bir âile yuvasını düşünerek evleneceği kadına en uygun olan mehri vermemelidir. Aynı zamanda kadının veliy veya vasiysi de onun namına aldığı mehri kıskanmadan seve seve kendisine vermesini

bilmelidir. Cenâb-ı Peygamber: **اَتَّقُوا الضَّعِيفِينَ الْيَتِيمَ وَالْمَرْأَةَ**

«İki zayıfın hakkına riâyetsizlik etmekten sakının: Yetim ve kadın..» buyurmuşlardır.

Âyetteki hitâb, İbnü Abbas, Katâde, İbn Zeyd ve İbn Cüreyç'e göre kocalaradır. Ebû Sâlih'e göre, kadının veliy ve vasiyelerinedir. Nitekim câhiliyye devrinde bir veliy veya vasiy evlendirdiği kadını, eğer daha önce âilesine karışmış ve kendisi ile zevk u safâlarda bulunmuşsa, onun namına aldığı mehir-

den az veya çok hiç bir şey vermeden kocasına götürüp teslim ederdi. Garip olarak bulunmuşsa, yalnız bindirdiği deve ile birlikte kocasına teslim ederdi. Yukarıdaki âyetle bu kötü âdet men'edilmiştir.

Bu mânânın ışığı altında âyet-i kerime daha bir takım mes'elelere delâlet etmektedir:

a) Kadının kendi mehrini kocasına gönül hoşnutluğuyla bağışlaması câizdir. Ancak, İmam Mâlik'e göre: Bâkire olan kadın mehrini kocasına — velisinin müsaadesi olmadan — bağışlayamaz. Çünkü bu kadının milki olmakla berâber velisinin tasarrufuna terkedilmiştir.

b) Kadına mehir vermenin vâcib olduğunda fukahânın ittifakı vardır. Yalnız Irak fukahâsına göre: Efendi kölesini câriyesiyle evlendirecek olursa câriyeye mehir vermesi vâcib değildir.

c) Fukahânın çoğuna göre, mehrini kocasına bağışladıktan sonra kadının bundan dönmesi câiz değildir.

d) Nikâh akdinde koca karısına «eğer mehrini bana bağışlarsan senin üzerine başka kadın almayacağım» diye şart koşar, kadın da bunu kabul eder ve bilâhare koca bu sözünde durmazsa, kadın mehrini geri almaya hak kazanmaz. Çünkü şart koşulması câiz olmayan şeyde şart koşulmuştur.

— o —

BİR KARIYI BOŞAYIP YERİNE BAŞKA BİR KARI ALMAK :

وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَأَنْتُمْ أَحْدَيْهِنَّ قُنُطَاكَ
فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَ مِنْتَاوَانَا مِثْلًا وَكَيْفَ تَأْخُذُونَ
وَقَدْ أَفْضَوْا مِنْكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذَ مِنْكُمْ مِثْلًا مَا غَلَيْتُمْ ۝

«Eğer bir kariyi boşayıp yerine başka bir kari almak isterseniz, onlardan birine kantarla (yükler dolusu mehir) vermiş olsanız, içinden hiç bir şey almayınız. Siz o mah, kadına

bühtan yaparak ve açık bir vebâl yüklenerek alır mısınız? (Hem onu nasıl alırsınız ki)birbirinize karılıp katıldınız ve onlar da sizden kuvvetli bir te'minat da aldılar.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 20 - 21).

Az yukarıda geçen âyetlerle, sebebi kadın olan ayrılmalardan ve bu yüzden mehrin geri alınmasından bahsedilmişti. Bu âyet-i kerîmede ise, ayrılmaya erkek sebep olursa, mehrin miktarı ne olursa olsun, geri alınmayacağı beyân ediliyor. Öyle ki, kadın boşanma felâketine veya gadrine uğradığı zaman, İslâm dini onun bu kritik anda mevcut haklarını te'minat altına alıyor. Verilen mehrin geri alınmasını apaçık bir günah ve belirgin bir vebâl olarak vasıflandırıp, imân ve İslâm devletine nâil olan bir kimsenin buna tenezzül etmiyeceğine lâtif işârette bulunuyor. Ayrıca kadınla evlenirken onu Allah'ın kelâmıyla, Peygamberin sünnetiyle kendisine helâl kılıyor, böylece aralarında halvet ve muaşeretler cereyân ediyor. Bu yüzden erkek ona ma'nen de borçlanmış oluyor. Bâri boşadığı zaman ona verdiklerini geri almasın. Çünkü boşanmak, Allah katında sevilmeyen mubahlardandır; kadın üzerinde bir şok te'siri yapar, âilevi kanadından birini kırmış olur.

Diğer taraftan İslâm dini, kadına takdir edilen mehri tahdid etmemiş, onun annelik vasfına lâyık olanı verilmesini serbest bırakmıştır. Çünkü Allah ancak bu gibi konularda mubah olan şeyden misâl verir: وَأَنْتُمْ أَحْذِرُونَ فِتْرًا cümlesi bunu ifâde eder.

Şunu da ilâve edelim ki, günümüzde bazı yerlerde kız velileri tarafından alınan «başlık» adı altındaki para, kızı verilmediği ve mehir ismi altında alınmadığı için sünnete uygun değildir; kötü bir bid'attır. Demek ki İslâm'da başlık yoktur, mehir vardır, o da kadının hakkıdır; rızası alınmadan kimse onu alıp harcayamaz.

• Mehir için bir tahdid konulmadığına şu olay açık bir şekilde delâlet etmekte ve âyetin tefsirini kolaylaştırmaktadır:

Hazret-i Ömer (R.A.) bir gün hutbesinde:

أَلَا لَاتُغَالُوا فِي صَدَقَاتِ النِّسَاءِ فَإِنَّهَا لَوُكَّانَتْ مَكْرَمَةً
فِي الدُّنْيَا أَوْ تَقْوَىٰ عِنْدَ اللَّهِ لَكَانَ أَوْلَاكُمْ بِهَِا رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَصْدَقَ قَطُّ أَمْرًا مِنْ نِسَائِهِ
وَلَا بَنَاتِهِ فَرَقَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَوْقِيَّةً

«Haberiniz olsun! Kadınların mehirlerini pahalı tutmayın. Çünkü eğer yüksek mehir, dünyada hoş bir şey olmuş olsaydı veya Allah katında bir takvâ sayılsaydı, şüphesiz ki Resûlullah (S.A.V.) buna sizden daha lâyıktı. O ne kendi zevcelerine ne de kızları için oniki okuyeden (2564 gram) fazla mehir takdir etmemiştir.» dedi.

Hazret-i Ömer'in bu sözlerini duyan bir kadın:

— Ya Ömer! dedi, Allah'ın bize lûtfettiğinden sen bizi mahrûm bırakıyorsun. Cenâb-ı Allah Kelâm-ı Kadîminde «Onlardan (kadınlardan) birine yüklerle mehir vermiş olsanız...» buyurmuyor mu?» inukaabelesinde bulundu.

Kadının bu haklı sesini duyan Ömer uyandı ve:

— Kadın doğru söylüyor, Ömer ise hatâ etmiştir. Ey Ömer, Şu halkın hepsi dinî hususta senden daha bilgilidirler..» dedi.

Bu hâdiseyi, İbnü Cerîr ile İbnü Kesîr çeşitli yollardan rivâyet etmişlerdir.

Fakir olanlara gelince:

Onlar mehirde aşırı gidip borç altına girmemelidirler. Kurtubî'nin naklettiğine göre: «İbnü Ebî Hadred (R.A.), Cenâb-ı Peygamber'e gelerek mehir hususunda yardımlarını talep etti. Cenâb-ı Peygamber miktarını sordu. 200 (dirhem veya dinâr) olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.) üzüldü ve:

كَانَكُمْ تَقْطَعُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ مِنْ عُرْضِ الْحَرَّةِ أَوْ جَبَلٍ

«Sanki siz taşlık bir yerden ve herhangi bir dağdan (devamlı) altın ve gümüş kesip alıyorsunuz?» buyurdular.

Rivâyete göre İbnü Ebî Hadred fakir bir kimse imiş. Peygamber'in öfkelenip üzülmesi bu yüzden olmuştur.

Ebü Dâvud'un Ukbe b. Âmir'den yaptığı rivâyete göre: Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bir adama:

— Sizi falan kadınla evlendirmeme râzı olur musun? diye sordu.

Adam:

— Evet, dedi.

Peygamber (S.A.V.) bu def'a kadına dönerek:

— Seni falan erkekle evlendirmeme râzı olur musun?

Kadın:

— Evet, dedi.

Nihayet evlendiler, halvet oldular. Fakat kadına bir mehir takdir edilmemişti. Uzun bir müddet böyle geçti. Adam Hayber savaşına iştirâk edenlerdendi. Vefât etmek üzereyken şu vasiyeti yaptı: «Resûlullah Efendimiz beni şu kadınla evlendirdi, fakat ona bir mehir takdir edilmedi, ben de ona bir şey veremedim. Sizler şahid olun, ben ona Hayber'deki hissemi mehir olarak verdim.»

Bu hissenin yüzbine satıldığını yine rivâyet yoluyla öğreniyoruz.

Görülüyor ki, hâli vakti yerinde olan bir adam istediği kadar mehir verebilmiştir.

وَمَا أَفْضَوْا مِنْكُمْ إِلَى بَعْضٍ «Hem nasıl alırsınız ki birbiri-

rinize karılıp katıldınız,» âyetinin tahlilinde görüş farkı vardır:

a) İmam-ı Şâfiî, «ifdâ»'yi cima' (cinsi münasebet) mânâsına alarak; «erkek kadına dokunmağan onu boşayacak olursa, vermiş olduğu mehrin yarısını geri alabilir; cinsi münase-

bette bulunulmadan — halvet-i sahiha bile olsa — hüküm yine böyledir.» demiştir.

Bu, İbnü Abbas, Mücâhid ve Süddî'nin kavlidir. Zeccac ile İbnü Kuteybe de bu kavli ihtiyar etmişlerdir.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre «ifdâ» halvet mânâsınadır. Bu takdirde erkek, nikâhladığı kadınla cinsî münâsebette bulunmasa bile mücerred halvet mehri gerektirir ve bu halde kadını boşayacak olursa, mehri geri alamaz.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Karısını — fuhuş gibi bir sebep olmaksızın — boşayan kimse. ona vermiş olduğu mehrin ne tamamını, ne de bir kısmını geri alabilir.

2 — Şâfiî'ye göre, erkek kadına dokunmadan (cinsî münasebette bulunmadan) boşayacak olursa, vermiş olduğu mehrin yarısını geri alabilir. Ebû Hanîfeye göre, mücerred halvetin tahakkuk etmesi mehri gerektirir. Bu takdirde erkek münasebette bulunmasa bile onunla halvette kalmışsa, vermiş olduğu mehri geri alamaz.

3 — Mehir tahdîd edilmemiştir. Herkes kendi haline, malî durumuna göre, kadının şerefiyle ve âilevî durumuyla mütenasib bir şey takdir edip verebilir.

4 — Başlık adı altında alınan ve kadının velileri tarafından zaptedilen para, sünnete aykırıdır.

— o —

BABALARINIZLA EVLENMİŞ OLAN KADINLARLA EVLENMEYİN :

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفُ
إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ١٥

«Babalarınızla evlenmiş olan kadınlarla evlenmeyin. Ancak (câhiliyye devrinde böyle bir evlenme olmuşsa, artık ge-

çen) geçmiştir. Şüphe yok ki bu şekil evlenme hayâsızlıktır ve ne kötü bir yoldur; aynı zamanda (ilâhî) hışma (sebe)dir.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 22).

Verâset mes'elesinden de anlaşıldığı üzere câhiliyye devrinde kadınların malına sâhip çıkmak, onlara mirasçı olmak için bir çok kadınla evlenmek âdet idi. Bu o kadar sınırsız idi ki, baba ve dedelerinin dul kalan karılarıyla evlenenler bile olurdu. Yukarıdaki âyetle bu kötü âdet kesin olarak men'ediliyor. Rivâyete göre bu şeni' âdet,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا

«Ey iman edenleri!

Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl olmaz.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 19) indiği devrelerde de halk dede ve babalarından dul kalmış kadınlarla rızâ yollu evlenirlerdi. 22. âyetle buna da son verilerek, kat'î olarak haram kılındı.

Kurtubî'nin kaydettiğine göre, Araplar arasında bir takım kabileler, babalarından dul kalmış kadınlarla evlenmeyi âdet edinmişlerdi. Ensar-i kirâm arasında da bunun lüzum yollu kalıntıları vardı. Kureyş arasında ise, karşılıklı rızâ ile olurdu. Meselâ: Amr b. Umeyye, babasından dul kalan karısıyla evlendi ve bu kadından Müsâfir ile Ebû Muayit adlı iki evlâdı oldu. Bu kadının Umeyye'den de, Ebûl'is ile başka bir evlâdı vardı. Böylece Umeyye'nin çocukları Müsâfir ile Ebû Muayit'in hem kardeşleri, hem de amcaları oluyordu.

Bunun gibi, Safvân b. Umeyye b. Halef de ölen babasının dul kalan karısı Fâhite binti Esved ile evlenmişti. Bu misalleri çoğaltmak mümkün, fakat lüzum da yoktur. Asıl âyetin inişine sebep olan hâdiseyi görelim:

— Ensâr'ın sâlih kişilerinden sayılan Ebû Kays vefat etmişti. Oğlunun dul kalan karısıyla evlenmek istedi. Kadın: «Ben seni kendime evlâd sayıyorum. Böyle bir şey olur mu? Bâri Hazret-i Peygamber'e gidip arzedeğim.» Dedi ve durumu Peygamber'e (S.A.V.) arzetti. Bunun üzerine 22. âyet indi.

İmam Ahmed ve eshab-ı sünenin Berâ' b. Âzıb (R.A.)den yaptıkları rivâyette, Hazret-i Berâ' diyor ki: «Amcam Hâris b. Umeyr'le karşılaştım, elinde bir bayrak bulunuyordu. Ona sordum:

— Amcam! Bu ne bayraktır?

— Resûlullah (S.A.V.) verdi.

— Sizi nereye gönderiyor?

— Babasının dul kalan karısıyla evlenen bir adamın boynunu vurmaya...»

Görülüyor ki nikâhı haram olanlar yalnız babaların zevceleri değildir, fakat diğer muharremattan önce özel olarak zikredilmesi, mes'elenin önemini ve tahrîmdeki şiddetini tebârüz ettirmek içindir.

Netice olarak, baba ve dedelerin nikâhla aldıkları fakat el dokundurmadıkları; fâsid bir nikâhla aldıkları ve el dokundurdukları ve bir de nikâh akdi olmaksızın zinâ yollu cinsî münâsebette bulundukları kadınları, ne oğulları, ne de torunları nikâhlayabilir.

(Çünkü nikâh lâfzının asıl lûgat mânâsı, «zam (katma, ekleme)» demektir; ayrıca «kucağa çekme, kucak kucağa gelme» mânâlarında da kullanılır.

Kadının, bakılması helâl olmayan yerlerine bakmak — kadın yabancı bile olsa — veya şehvetle ona el sürmek, kucaklamak aynı hükme girer mi?

Bu hususta görüş farkı vardır:

İmam Ahmed bin Hanbel'e göre, kadının bakılması helâl olmayan yerlerine bakmak aynı hükmü gerektirir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Kişiye kendi anasını nikâhlamak haram olduğu gibi, baba ve dedelerinin halîlesi (kendi üvey anası) da haramdır.

2 — Babalarının nikâh akdi yapıp el sürmediği kadınlar da evlâd ve torunlara haramdır.

3 — Babalarının zinâ ettiği kadınlar da evlâd ve torunlara haramdır.

KOCALI KADINLARLA EVLENMEK HARAMDIR:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ أَحْلَا لَكُمْ
 مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَنْتَقُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَقْتُمْتُمْ
 مِنْهُنَّ فَأَتَوْهُنَّ أَجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا رَأَيْتُمْ
 بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

«Mâliki bulunduğunuz câriyeler müstesnâ, diğer kocalı olan kadınlarla da evlenmeniz haram kılındı. Bu hükümler, Allahın üzerinize farz kıldığı hükümlerdir. Bunlardan başkasını, zinâdan kaçınıp iffetli olarak, mallarınızla (mehir vermek suretiyle) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan faydalandığınıza karşılık, kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehrin miktarını tâyin ettikten sonra, karşılıklı hoşnud olduğunuz hususta size bir sorumluluk yoktur. Allah bilendir, hakîmdir.»

(En-Nisâ sûresi, âyet: 24)

Âyet-i kerîme'de kocalı olan kadınlar için «muhsanat» tâbiri kullanılmıştır. Bu, «hısn» kökünden gelir. «Men'etmek», «hisar içine almak, korumak» mânâsında kullanılır. Kadın da evlenince erkeğinin mânevî hisarı içine alınmış, ağıyardan korunmuş olur. Birde namus ve iffetini koruyan kadınlar hakkında da bu tâbir kullanılır. Nitekim böyle olan kadınlara vasf olarak «hasân» denilir; kendi nefsinin helâktan, gayr-i ahlâkî şeylerden koruduğu için. Bu mânâyla Vâlidemiz Hazret-i Âişe (R.A.) hakkında şu iki mısra'da geçen «hasân» ve «rezân» sıfatları kullanılmıştır :

حَصَانٌ رَزَانٌ مَاتَرَنُ بَرِيَّةٍ وَتُصَيِّحُ غَرَضٌ مِّنْ حَوْمِ الْغَوَافِلِ Âişe İffet-

li, ağır başlıdır. Şüphesiz zan altında tutulamaz. O, gafillerin KUR'AN AHKAMI

etinden aç olarak sabahlar (yani başkasının gıybetini yapmaz.)»

Aynı tâbir Kur'an'ın dört yerinde daha geçer.

«Mâliki bulunduğunuz câriyeler»e gelince : Bunlardan sa-
vaşlarda elde edilen kocalı esir kadınlardır. İddetleri (şer'i
bekleme müddeti) bittikten sonra zifaf edilmelerinde bir beis
yoktur. Nitekim âyetin iniş sebebi de bu mânâyı kuvvetlen-
dirmektedir : Eshab-ı Kirâm harpte elde ettikleri esir kocalı
kadınlarla zifafa girmekte tereddüt ettiler; bunun üzerine «Mâ-
liki bulunduğunuz câriyeler müstesnâ» meâlindeki âyet indi.

İmam Mâlik, İmam Ebû Hanife ve arkadaşları, İmam-ı
Şâfiî, İmam Ahmed b. Hanbel, Ishâk ve Ebû Sevr'e göre de
sahih olan budur. Ancak bu gibi kadınların iddeti hakkında
görüş farkı vardır :

a) Hasan el-Basrî'ye göre, eshâb-ı kirâm esir kadınlarla
bir hayız geçirdikten sonra zifafa girerlerdi. EVTAS (14) esir
kadınları hakkında Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.) ın rivâyet ettiği
şu hadîs Hasan el-Basrî'nin görüşüne mesned olarak getirilmiş-
tir :

لَا نَظُا حَامِلٌ حَتَّى تَضَعَ وَلَا حَائِلٌ حَتَّى تَحِيضَ

«Esir kadını, hamlini vaz'etmedikçe (doğmu yapmadık-
ça), aybaşı halî görenle ise, bir hayız görmedikçe zifaf yapıla-
maz.» (15)

İbnü Abbas (R.A.) dan yapılan rivâyette ise, bu âyetin
Hayber'de esir düşen kadınlar hakkında nâzil olduğu belirtili-
yor.

b) Hasan b. Sâlih'den yapılan nakle göre, bu gibi kadın-
lar iki hayız görmedikçe zifafa alınmazlar.

c) Çoğu âlimlere göre, esir edilen kadın — evli olsun, be-
kâr olsun — bir hayız gördükten sonra zifafa alınır. Yani
bunların iddeti bir hayızdır.

(14) Ertug: Havâsin'de bir vâdinin ismidir.

(15) Müellim - Ebû Dâvud.

d) Abdullah b. Mes'ud, Saîd b. Müseyyeb, Hasan b. Ebî Hasan, Übey b. Kâ'b, Câbir b. Abdullah, İbnü Abbas ve İkrime'den yapılan rivâyete göre de: Âyetle geçen câriyelerden murad, kocası olan câriyelerdir; bunlar da haramdır; ancak satın alınırsa o takdirde satışı talâk sayılacağından helâl olur.

Fakat Berîre hadîsi bu mânâyı reddetmektedir. Hazret-i Âişe (R.A.), Berîre'yi satın alıp azâd etmişti. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) da hürriyetine kavuşan Berîre'yi eski kocasına gidip gitmemekte serbest bırakmıştı. Bu serbesti, azâd etmenin talâk olmayacağını göstermektedir.

«Muhsanat» ise, ekserin kavline göre Müslümanlarla ehl-i kitabın evli bulunan iffetli kadınları demektir. Yani bunları — evli oldukları için — nikâh etmek haram olduğu gibi bunlarla zinâ etmek de kesin olarak haramdır.

فَاَسْتَعْمِلُوهُنَّ مِنْهُمْ فَاَوْهَرُ الْجَوْهَرِ «Onlardan faydalandığınıza

karşılık, kararlaştırılmış olan mehirlerini verin.»

Burada mehre «ecr» denilmiştir. Çünkü bir takım menfaatler karşılığıdır ki a'yandan sayılmaz. Bâzılarına göre, «istemta'tüm»den, mut'a (muvakkat nikâh) kasdediliyor. Şöyle ki, belli bir müddet için nikâhlanan kadın, kararlaştırılan ücreti alır ve müddet bitince de kadın kendiliğinden boşanmış olur; aralarında mîrâs ve benzeri bir bağ yoktur. İslâmın başlangıcında bu türlü evlenme câiz idi. Sonra her meselede pedagojik bir usûl tâkip eden Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bunu kesin olarak men'etti. Müslim'in Sebret'den yaptığı rivâyete göre, Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki :

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي كُنْتُ أُذِنْتُ لَكُمْ فِي الْأَسْتِمَاعِ مِنَ النِّسَاءِ
وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ ذَلِكَ إِلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ
فَلْيَحْلِلْ سَبِيلَهُ وَلَا تَأْخُذُوا إِنَّمَا أَتَمُّوهُنَّ شَيْئًا

«Ey nâs! Ben size kadınlardan faydalanmanızı (nikâh-ı

mut'a yapmanız) için izin vermiştim. Şüphesiz ki Allah Teâlâ bunu kıyâmete kadar haram kıldı. Sizden kimin yanında mut'a nikâhiyle alınmış kadın varsa hemen onu salıversin ve ona vermiş olduğunuz (ücret)den bir şey geri almayın.»

Bu hadise istinaden eshâb-ı kirâmdan Cumhur-i Ulemâ ve onlardan sonra gelenler mut'a nikâhının haram olduğunu ve bu âyetin neshedildiğini söylemişlerdir.

Bâzı âlimlere göre âyet, yukarıdaki hadisle nashedilmiştir. Ayrıca Buhârî ve Müslim'in Hazret-i Ali'den yaptıkları rivâyette :

نَحْنُ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرٍ
وَعَنْ كُلِّ لَحْمٍ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ

«Resûlullah (S.A.V.) Hayber fethinde nikâh-ı mut'a ile ehli epek etni haram kıldı.» (16) denilmektedir.

Bu, sünnet Kur'an'ı nesheder diyenlere göredir. Şâfi'nin mezhebinde ise sünnet Kur'an'ı neshedemez. O halde Şâfiilere göre bu âyet, hadisle değil de Mü'minûn sûresindeki,

«وَالَّذِينَ هُمْ يُرْجُونَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ إِلَّا عَلَىٰ ذَوِّ الْأَعْيُنِ عَذَابٌ أَلِيمٌ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُمْ

ırzlarını, korurlar. Ancak zevcelerine ve sâhip oldukları câriyelerine karşı münasebetleri müstesnâdır.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 5-6) ile nesholunmuştur. Çünkü mut'a nikâhiyle alınan kadın, ne zevcedir, ne de câriyedir. O halde bu âyetle haram kındığı daha iyi anlaşılıyor.

Hazret-i Ömer, hilâfeti günlerinde minbere çıkıp şöyle demişlerdi :

مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَنْكُونُ هَذِهِ الْمُتْعَةَ وَقَدْ فُيَّ رَسُولُ اللَّهِ عَنْهَا
لَا أَحَدٌ رَجُلًا نَكَحَهَا إِلَّا رَجَمَتْهُ بِالْحِجَارَةِ

«Bir kısım kavimlere ne oluyor da şu mut'a nikâhı ile evleniyorlar. Şüphesiz ki Resûlullah (S.A.V.) bunu yasakladı. Hangi bir adamın mut'a nikâhıyla evlendiğine rastlarsam herhalde onu taşla recmederim!»

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Harpte esir edilen kadınların zevciyet hükümleri esaret sebebiyle kalkar ve böylece mâliklerine helâl olurlar.

2 — Evli bulunan câriyeler boşanmadıkça nikâhları helâl olmaz.

3 — Evli olan, müslim, gayr-i müslim herhangi bir kadını nikâhlamak haramdır. Bir müslüman haliyle bir müşrikyle de evlenemez.

4 — Harpte esir edilen kocalı kadınlar, ıddetleri (şer'i bekleme müddetleri) bittikten sonra mâliklerine helâl olur.

5 — Bu kadınların ıddeti bir hayizdir. Gebe ise, doğum yapmasıdır.

6 — Satın alınan kocalı câriye ile zifaf yapabilmek için eski kocasının onu boşaması lâzımdır. Mücerred azâd etmek talâk sayılmaz. Bâzılarına göre azâd etmek talâk sayılır. (Fazla bilgi için fıkıh kitaplarına müracaat edilsin).

7 — Nikâh-ı mut'a haramdır. Yani muvakkat nikâh kesin olarak haram kılınmıştır.

— o —

KOCASI ÖLEN KADINLAR :

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مِنْكُمْ دِينَارًا أَوْ جَائِدَةً فَتُصْنِ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا
فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَقْرُوفِ
وَإِنَّهُنَّ لَمَّا تَسْمَلُونَ حَبِيرًا ⑤

«Sizden ölenlerin geride bıraktıkları zevceler kendi kendilerine dört ay, on gün beklerler. Bu müddeti bittirdiklerinde

artık onların kendileri hakkında meşru' bir şekilde yaptıklarından dolayı size vebâl yoktur. Allah işlediklerinizden haberdardır.» (El-Bakare sûresi, âyet: 234)

Cenâb-ı Hakk boşanma ve onunla ilgili meseleleri ve onu tâkiben süt meselesini beyân ettikten sonra kocası ölen kadınların ıddeti (şer'an bekleme müddeti) hakkında ilâhî hükmünü bildiriyor. Tâ ki boşanan kadınla, kocası ölen kadının ıddetlerinin bir olduğu zannedilmesin. O halde:

a) Boşanan kadının ıddeti üç hayız veya üç tuhürdür. (Yani üç ay hâli veya üç temizlenme görmektir).

b) Kocası ölen kadının ıddeti dört ay on gündür.

Boşanan kadının rahminde cenin olup olmadığı a'zamî üç ay hâli gördükten sonra ay hâlinde kesilmişse üç aydan sonra dosdoğru, şüpheden uzak olarak anlaşılır. Hem boşanma olayından sonra kadın bu müddet içinde ancak kendine gelebilir.

Kadının gebe olup olmadığını tesbit için zaman ölçüsü bu olmakla beraber, kocası ölen kadının dört ay on gün bekleme-sindeki hikmet ne olabilir? Üç ayını çocuklu olup olmadığını tesbite ayırırsak geriye kalan bir ay on gününü de duyulan acının, tutulan matemın ancak bu müddet içinde zâil olacağına hamledebiliriz. Nitekim kadının bu müddet içinde başkasiyle evlenmesi, süslenmesi, görücüye çıkması haram kılınmıştır. Evet, uzun yıllar aynı yastığa beraberce baş koyduğu hayat eşini kaybetmek telâfisi güç bir kayıptır. Bunun acısı dört ay on güne kadar ancak şiddetini kaybedebilir. Ve olgun dindar bir kadın da kendini bu müddet içinde ancak derleyip toparlayabilir.

Diğer taraftan ay hâli kesilmesi başka sebeplerden de olabilir. Bunun için gebeliğin teşhisi biraz zordur. Yetkililere göre bunun üç kesin belirtisi vardır ki en az üç ay ilâ 16. haftada tesbit edilebilir :

1 — Ceninin kalb atışlarıdır. Gebeliğin 16. 18. haftasında duyulmaya başlar.

2 — Röntgen muayenesiyle görülen kemiklerdir. Bu da ancak gebeliğin 16. haftasında tesbit edilebilir.

3 — Doğrudan doğruya ceninin kendi hareketidir. Bu 16-20. haftalarda olur. Karında çocuğun hareketini duyan ane, gebelik süresinin yarısı bulduğunu anlar.

4 — Diğer bir tesbit de, üçüncü ayda dışarıdan yapılan muayeneyle rahmin büyüdüğü ve ceninin teşekkül ettiği anlaşılır.

Gerçi ilk haftalarda karında bir doluluk hissedilir, fakat bu bir ur belirtisi de olabilir. Görülüyor ki gebeliğin kesin olarak bilinmesi ancak üç ay ile 16. hafta içinde mümkün olabiliyor. Matemî de buna ilâve edersek dört ay on gün beklemek normal bir haddedir.

Buharî ve Müslim'in Hazret-i İbnü Abbas (R.A.) dan rivâyet ettikleri hadîs-i şeriften de gebeliğin bu müddet geçtikten sonra sarîh olarak tesbitine gidilebilir :

إِنَّ خَلْقَ أَحَدِكُمْ يَجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا نُطْفَةً ثُمَّ يَكُونُ
عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَنْبَغُ
إِلَيْهِ الْمَلَكُ فَيَنْفَخُ فِيهِ الرُّوحَ
رواه البخاري والمسلم

«Sizin ana rahmindeki yaratılışınız kırk günde nutfe olarak toplanır. Sonra bu kadar bir müddet kan pıhtısı olur. Sonra bu kadar bir müddet de et parçası olarak teşekkül eder. Ve sonra melek gönderilir de ona (insan) rûhu nefbeder.»

Bunun için Cenâb-ı Hak boşanan kadınlar için bekleme müddeti olarak üç âdet, âdetten kesilmişse üç ay, kocası ölenler için dört ay on gün tâyin etmiştir.

Âyet-i Kerime'nin açık delâletinden, hükmün medhûlün-bihâ (kocasiyle cinsî münasebette bulunan) ve gayr-i medhûlün-bihâ (kocasiyle cinsî münasebette bulunmayan) olmak üze-

re sahlh bir nikâhla nikâhlanan bütün kadınlara şâmil olduğu anlaşılıyor. İcmâ da bunu böyle kabul etmiştir.

İcmâ'ın bu husustaki dayanağı, âyetin umumî mahiyette olan ifâdesi ile İmam Ahmed b. Hanbel'in ve Sünen sâhipleri-nin İbnü Mes'ud (R.A.) dan rivâyet ettikleri, Tirmizi'nin de sahlh kabul ettiği şu hadistir :

إِنْ ابْنُ مَسْعُودٍ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً فَهَاتَ عَنْهَا
وَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا وَلَمْ يَفْرِضْ لَهَا فَتَرَدَّدُوا إِلَيْهِ مِرَارًا فِي ذَلِكَ
فَقَالَ : أَقُولُ فِيهَا بَرَاءِي فَإِنْ يَكُ صَوَابًا فَمِنْ اللَّهِ وَإِنْ يَكُ
خَطَاءً فَمِنِّي وَمِنْ الشَّيْطَانِ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ بَرِيَّانِ مِنْهُ :
لَهَا الصِّدَاقُ كَامِلًا لَا وَكَسْرَ وَلَا شَطَطَ وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ وَلَهَا الْمِيرَاثُ

«İbnü Mes'ud'dan şu husus sorulmuş: Bir kadınla nikâhlanıp duhul vâki olmadan ve kadına mehir olarak bir şey takdir etmeden ölen kimse hakkında ne dersiniz? Bu soru birkaç kere tekrar edilmiş. İbnü Mes'ud (R.A.) şöyle cevap vermiş : «Ben bu mesele hakkında kendi görüşümle hükmedeceğim. Eğer isâbet edersem, Allah'tandır. Hatâ edersem, benden ve şeytan-dandır. Bahsettiğiniz kadının mehri ne noksan, ne de fazla, tam tamam verilir. Kendisine iddet de gerekir. Mirâs hakkına da sâhiptir.»

Bu cevap Hz. Ma'kıl b. Yesar el-Eşcei ayağa kalkıp demiş ki :

— «Ben, Resûlüllah (S.A.V.) dan duydum, aynı şekilde Binti Vâşık hakkında hükmettiler..»

İbnü Mes'ud (R.A.) bunu duyunca fazlasıyla sevinmiş, verdiği fetvâda isâbet kaydettiği için Allaha hamd ve senâ etmiştir.

O halde âyetin hükmü, duhul vâki olmadan önce kocası ölen kadınları da içine almaktadır. Ancak kendisi gebe olduğu halde kocası ölenler müstesnâ.. Çünkü onların ıddeti doğum yapıncaya kadardır. Bu hususta sarîh âyet vardır :

«Gebe olanların bekleme

müddeti, doğumlarını yapıncaya kadardır.» buyurdular. (El-Talâk sûresi, âyet: 4)

Ibnü Abbas (R.A.) nın böyle olan kadınların da en uzun müddeti beklemelerinin uygun olacağını söylediği ve fakat sonraları el-Eslemiyye'nin hadîsine döndüğü rivâyet edilir :

إِنْ سُبَيْعَةَ الْأَسْلَمِيَّةِ نَفْسَتْ بَعْدَ وَفَاتِ زَوْجِهَا بِلَيَالٍ
فَجَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنْتَهُ أَنْ
تَبْعَ فَادِنْ لَهَا فَهَكَذَا . رواه البخاري وأصله في الصحيحين

«Eslem kabilesinden Sübey'a kocasının vefatından birkaç gece sonra (çocuk doğurup) nıfas (lohusalık) görmüş ve bunun üzerine kocaya varmak için Cenâb-ı Peygamber'e gelip izin istemişti. Resûlüllah (S.A.V.) ona izin vermiş ve o da evlenmişti..»

Ölen kimsenin karısı câriye olursa, onu bu hükmün dışına tutmak lâzımdır. Çünkü câriye iki ay beş gün bekler. Bazılarına göre bu böyle olmakla beraber diğer bazıları, meselâ Muhammed b. Sîrîn ve Zahirîlerden bir kısmı câriyelerin de aynı hükme dahil olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bunlara göre ıddet, gebeliğin tesbitine ve matem havasının kalkmasına mâtuftur ki her kadın bu hususta müsâvi sayılır.

«Bu müddeti (dört ay on gün) bitirdiklerinde artık onlara kendileri

hakkında meşru' bir şekilde yaptıklarından dolayı size vebâl yoktur.» (El-Bakare sûresi, âyet: 234)

Âyet-i kerime birkaç mühim meseleye delâlet etmektedir:

a) Kocası ölen kadınlar dört ay on gün bekleyip şer'i müddetlerini bitirdikten sonra da töre dışı, ahlâk hârici hareket edemezler. Ancak meşru' bir şekilde, örfe uygun olarak kendilerine bir yaşama ve geçinme yolu tutabilirler. Aksi halde doğru yola girinceye kadar velîlerinin müdahale hakkı vardır. Zamanın kaadısı da aynı müdahaleyi yapmaya me'zundur.

b) Bu kadınlar, bekleme müddetleri olan dört ay on gün içinde güzel koku sürünemezler, câzip elbiselerini giyinip kendilerini görücüye gösteremezler.

Buhari ve Müslim'in Ümmü Habîbe ve Zeyneb binti Cahş (R.A.) dan yaptıkları rivâyette, Resûlüllah (S.A.V.) buyurdular ki :

لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تَحْجِدَ عَلَى مَيِّتٍ
فَوْقَ ثَلَاثِ الْأَعْلَى زَوْجِ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

«Allaha ve âhîret gününe imân eden hiç bir kadına, ölü üzerine üç günden fazla terkî zinet etmesi helâl olmaz. Ancak kocası için dört ay ongün terk-i zinet eyler...»

Yine bu iki sözgötürmez hadîs kitaplarının kaydettiğine göre : Hz. Ümmü Seleme (R.A.) şöyle anlatıyor : «Bir kadın Cenâb-ı Peygamber'e gelerek :

— Ey Allahın Resûlü! Kızımın kocası öldü ve kendisinin de gözleri ağrıyor; sürme sürebilir miyiz? diye sordu.

Peygamber (S.A.V.) :

— «Hayır» buyurdu.

Kadın iki veya üç def'a bu soruyu tekrar etti. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) her def'asında «hayır» dedi ve sonra şöyle ilâve etti:

— «Zînet ve her türlü süslenmeyi terketmek, dört ay, on gündür. Sizler câhiliyye devrinde bir sene beklerdiniz ya!..»

Bununla ilgili olarak Zeyneb binti Ümmü Seleme diyor ki: «Câhiliyye devrinde kocası ölen kadın bir çukura (evinin en izbe yerine) girer, en çirkin ve fersude elbiselerini giyinir, güzel koku ve benzeri şeyler sürünmez, bir yıl geçinceye kadar böyle devam eder ve ondan sonra kendisine koyun veya deve tersi verilir, o, onu attıktan sonra bu kerre ona eşek, keçi veya kuş gibi bir hayvan getirilir, onu bir müddet fercine sürerdi. Bâzen da sürdüğü şeyin fena kokusundan ölür, giderdi.»

Âyet-i Kerîme üzerine geniş tahlil yapan bazı âlimler, bununla,

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لَّا ذَرْوَاهُمْ مَتَاعًا
إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ فَإِن خَشَعْتُمْ فَلَاحُاجَّ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَا بِنِ
أَنْفُسِنَا مِن مَّعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾

«Sizden zevceler (ini geride) bırakıp ölecek olanlar eşlerinin (kendi evlerinden) çıkarılmıyarak yılına kadar bakılmasını vasiyyet etsinler. Bunun üzerine onlar kendiliklerinden çıkarlarsa artık onların bizzat yaptıkları meşru' işlerden dolayı si-ze mes'uliyet yoktur. Allah mutlak gaalibdir, yüce hikmet sahibidir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 240)

Âyetinin mensûh olduğunu söylemişlerdir. İbnü Abbas (R.A.) da aynı görüştedir. Buharî'nin kaydettiğine göre: İbnü Zübeyr (R.A.), Hazret-i Osman'a (R.A.) demiş ki :

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لَّا ذَرْوَاهُمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ

âyeti diğer bir âyetle neshedilmiştir; bunu mushafa yazmasan ya.. Veya bunu terketsen ya.. Hazret-i Osman ona şu cevabı vermiş: «Kardeşimin oğlu! Ben Kur'an'dan hiç bir şeyi konulduğu yerden değiştiremem!..»

İbnü Ebî Hâtim'in Hasan tarikiyle İbnü Abbas (R.A.) dan bu âyet hakkında yaptığı rivâyete göre: Kocası ölen kadın bir

yıl kocasının evinde kalır ve nafakası te'min edilirdi. Sonra mîras hakkında inen âyetle nesholundu. Şöyle ki: Kocaları öldükten sonra mûrisin çocuğuyla istima' ederse sekizde bir, ic-tima' etmezse dörtte bir hisse tâyin edilmiştir. Artık bir yıl faydalanmasına lüzum kalmamıştır.

Ekseri âlimlere göre, İbnü Ebi Hâtım'ın rivâyet ettiği husus, daha muvafıktır. İbnü Abdilberr de aynı görüşe sâhiptir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Aybaşı hâlimden kesik boşanmış bir kadının ıddeti (şer'i bekleme müddeti) üç aydır. Bu müddetten önce başka kocaya nikâhlanamaz.

2 — Aybaşı hâli gören boşanmış kadının bekleme müddeti üç kur' (üç ay hâli veya üç temizlik görmek)dir.

3 — Câriyelerin bekleme müddeti — her iki halde de — hür kadınların bekleme müddetinin yarısıdır.

4 — Hâmile olduğu halde boşanan veya kocası ölen hür kadının bekleme müddeti, doğumunu yapmasıdır.

5 — Hâmile olmayıp kocası ölen kadının bekleme müddeti dört ay, on gündür. Câriyelerin bu hususta da bekleme müddeti hür kadınlarınkinin yarısıdır.

6 — Nikâh altında bulunup duhul vâki olmadan kocası ölen kadın, mehrine ve mîras hakına sâhiptir.

7 — Kocası ölen kadınlar dört ay on gün olan bekleme müddetince güzel elbiselerini giyinip süslenemezler, süs eşyalarını takınamazlar, kendilerini görücüye teşhir edemezler.

Zinetin terkinde de bir takım görüş farkları vardır :

İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'e göre : Kadın bu müddet içinde her türlü süs eşyasını ve süslenmeyi, güzel koku sürünmeyi, yüz ve başına kırem ve benzeri şeyleri sürmeyi, gözlerine kokulu sürme sürmeyi terkeder. Ancak göz sağlığı bakımından sürmeye ihtiyaç hissedilirse, onun için ruhsat verilebilir.

İmam-ı Şâfiî'ye göre: İhtiyaç zamanında da ancak gece kullanabilir, gündüz değil... Şâfiî bu hususta Ebû Dâvud ile

Nesei'nin de Ümmü Seleme (R.A.) dan yaptığı şu rivâyete dayanmıştır :

Ümmü Seleme diyor ki : Kocam Ebû Seleme vefat ettiğinde, Resûlüllah (S.A.V.) bize geldiler. Ben de o sırada Sabır otunun usaresiden kullanmıştım. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

— «Ya Ümme Seleme! Bu ne?...» diye sordular.

— Sabır üsaresidir, güzel kokusu yoktur, dedim.

— «Bu, yüzü parlatıp güzelleştirir. Sen onu gece kullan, gündüz olunca sil.. Güzel kokuyla taranma, kına sürünme.. Çünkü bunların hepsi süs sayılır.»

— Peki ne ile taranayım, ya Resûlüllah?!

— «Sidir ile taran ve başını da kaplarcasına kızıl bir bezle ört..»

8 — Ric'atte süs ve zineti terketmek — bir tek sözle — vâcib değildir. Talâk-ı bâinde vâcib olup olmadığı ihtilâfıdır.

İmam-ı A'zam ve İmam Mâlik'e göre kocası ölen gayri müslim kadın için zineti terketmek vâcib değildir. Ayrıca Ebû Hanife'ye, arkadaşlarına ve Sevrîye göre: Küçük yaşta olan nikâhlı kıza ve müslüman câriyeye de vâcib değildir; yani bunlar süslenebilirler.

— 0 —

H U L L E

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جِلَّةَ لَهَا مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جِلَّةَ لَهَا مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ
أَنْ يَرْجِعََا إِنَّمَا أَنْ يَرْجِعََا حُدُودُ اللَّهِ وَكَانَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

«Bundan sonra erkek karısını (üçüncü def'a olarak) boşarsa, kadın başka biriyle evlenmedikçe bir daha kendisine (ilk kocasına) helâl olmaz. Bununla beraber eğer ikinci koca onu boşarsa, Allah'ın sınırlarını koruyacaklarını zannederlerse (iddet bittikten sonra eski) karı - kocanın birbirlerine dönme-lerinde bir vebâl yoktur. Bunlar bilen ve anlayan bir millet

İçin Allah'ın açıkladığı sınırlardır.» (El-Bakare sûresi, âyet : 230)

Yüce İslâm dini boşama yetkisini erkeğe verirken onu bu hususta tamamen serbest bırakmamış, kadının haklarını korumak için bir takım müeyyideler ve şartlar koymuştur :

a) Nikâh akdinde müeccel (sonradan ödenmek) veya muaccel (peşin ödenmek) üzere «mehr»in tâyini, erkeğin buna borçlu oluşu, müeccel ise boşamada herhalde ödenmesi..

b) Gelişi güzel boşamanın doğru olmayacağı, boşama illâ icap ediyorsa «Hasen-i talâk» (sünnete uygun olan boşama) şeklinin tatbik edilmesi, yani üç boşamadan her birinin içinde cinsî münasebet yapılmıyan temizlik devresinde vuku' bulunması..

c) Erkeğin boşama hususunda çok dikkatli olması, rastgele boşama kelimesini ağzına almaması, aksi halde şaka yollu bile olsa üç def'a ağzından «seni boşadım» kelimesi çıkacak olursa kadının tamamen boşandığı ve bir daha dönme imkânı olmayışı.. Meğer ki ikinci bir kocayla evlenip ondan da boşandıktan sonra dönüş yapılsın.. O takdirde ileride belirtilecek şartlar dahilinde yeniden evlenmeleri câiz olur.

Ebû Hüreyre (R.A.) ın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerifte buyuruluyor ki :

ثَلَاثٌ جَدُّهُنَّ جَدٌّ وَهَزَلُنَّ جَدٌّ : النِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالرَّجْعَةُ

«Üç şey vardır ki bunların ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir : Nikâh, talâk ve ric'at..» (17)

Bu hadîsi Neseî'den başka diğer dördü rivâyet etmiş, Hâkim de bunu sahîh görmüştür.

d) Ayrıca, çocuk varsa onun nafakasını vermek zorunda oluşu.

e) Bütün bunların fevkinde mânevî mes'uliyetin ve ağır bir vebâlin terettüp edeceği..

(17) Tirmizî: Ebû Hüreyre (R.A.) den. Ebû Dâvud - İbnî Mâce - Nâkım.

Meyyidelerin çoğu diğer ilgili âyetlerle belirtilmiştir. Burada sadece kadın ikinci bir kocadan boşandıktan sonra ilk kocasıyla birleşme keyfiyeti tasrih ediliyor. Erkek karısını üçüncü def'a boşarsa artık o kadın ona haram olur; başka birisiyle evlenmedikçe helâl olmaz.

İslâm fıkhında ikinci bir kocayla evlenmeye «Hulle» denir. Bunun bir takım şartları vardır :

1 — Boşanan kadın, ikinci kocaya iddeti (şer'i müddeti) bittikten sonra varabilir. İddet içinde evlenemez..

2 — Bu evlenme tekrar boşanıp ilk kocayla birleşmeye mâtuf olmayacak. Çünkü «nikâh-ı müt'a» (muvakkat nikâh) haramdır.

3 — İkinci koca kendi isteğiyle onu boşarsa, o takdirde kadın iddeti (şer'i müddeti) bittikten sonra birinci kocasına varabilir.

4 — İkinci koca onu boşamaya icbar edilemeyeceği gibi, imâ yollu bile olsa kendisine teklif yapılamaz. Nikâh akdi de bu gaaye için yapılamaz.

Kadın ikinci kocayla evlendikten sonra aralarında cinsî münasebetin vukuu gerekir. Aksi halde boşansa bile birinci kocayla birleşemez.

Gerçi bu hususta hukukçular arasında görüş farkı vardır: Saîd b. Müseyyeb'e göre, ikinci kocayla nikâh akdinin yapılması kâfidir; cinsî münâsebet şart değildir. İbni Ömer'in rivâyet ettiği «üseyle» hadîsine dayananlara göre, nikâhtan sonra cinsî münasebet şarttır. Ekserî fukahâyâ göre doğru olan da bu ikinci görüştür. Şâfiî ve Mâlik'e göre: (MEN TENEKKAHA) deki nikâh, akidde esas, cinsî münasebette mecazdır. Bu i'tibarla onlara göre ikinci kocayla cinsî münasebet şart değildir. Bu hususta daha zâhir olan görüş: «Nikâh» kelimesinin akid ve cinsî münâsebet mânâlarında müsterek olduğudur.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla aldıkları Hz. Âişe (R.A.) hadîsinde Rıfâa'nın karısı, Cenâb-ı Peygamber'e gelerek :

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَاءَتِ امْرَأَةً رِفَاعَةَ الْقُرَظِيِّ إِلَى النَّبِيِّ
 عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَتْ: كُنْتُ عِنْدَ رِفَاعَةَ فَطَلَّقَنِي فَبَتَّ
 ظِلَافِي فَتَزَوَّجْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الزُّبَيْرِ وَإِنَّمَعَهُ
 مِثْلُ هُدْيَةِ النَّوْبِ! قَالَ أَتُرِيدِينَ أَنْ تُرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ لَا
 حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتِكَ وَتَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ (البخارى)

— Ey Allah'ın Resûlü! Ben, Rifaa'nın karısı idim. Sonra ondan boşanıp Abdurrâhman b. Zebîyr ile evlendim. Bununla da olanı şu elbisenin ucu gibi buldum (yani tenasül uzvu çaput gibidir), dedi. Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.) tebessüm ettiler ve :

— «Sen tekrar Rifaa ile evlenmek mi istiyorsun? Hayır bu olamaz. Meğer ki, o senin balcığını, sen de onun balcığını, tadasınız. (Ancak bu takdirde ikinci kocan seni boşar, ıddetin de biterse birincisiyle evlenebilirsin) buyurdular.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ikinci kocaya nikâhlanma, hulle için olmayacak. Aksi halde nikâh-ı müt'a olur ki bu câiz değildir. Nitekim İmam Mâlik ile İmam Ahmed'e göre hulle niyetiyle yapılan nikâh bâtıldır (şer'i bir akid sayılmaz). Şâfiî ve Hanefiye göre, hulle tasrih edilmeksizin sadece ona azmetmekle nikâh sahtî olur, şeklinde bir ictihada varılmışsa da birincilerin delili daha kuvvetli ve İslâm ahlâkına daha uygundur.

Tirmizî'nin İbnü Mes'ud (R.A.) den tahrîf ettiği hadîste, hulle yollu nikâh yapanlara ve yaptıranlara lânet edilmiştir :

لَعْنِ رَسُولُ اللَّهِ الْوَأَشْمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ وَالْوَأَصِلَةَ
وَالْمُسْتَوْصِلَةَ وَالْمُحْلَلَ وَالْمُحْلَلَةَ وَأَكْلِ الرِّبَا وَمُؤْكَلَهُ

«Resûlullah (S.A.V.) bedenine iğne ile darp yapana da yaptırana da, saçını başkasına verene de onu alıp takana da, hulleciye de kendisi için hulle yapana da lânet etmiştir» (Tirmizî - İmam Ahmed - Neseî).

Ayrıca İmam Ahmedî'n Hazret-i Ali (R.A.) den tahrir ettiği hadiste :

لَعْنِ رَسُولُ اللَّهِ أَكْلِ الرِّبَا وَمُؤْكَلَهُ وَشَاهِدِيهِ وَكَاتِبُهُ
وَالْوَأَشْمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ وَمَانِعَ الصَّدَقَةِ وَالْمُحْلَلَ وَالْمُحْلَلَةَ

«Cenâb-ı Resûlullah (S.A.V.) ribâ (fâtz) yiylene, yedirene, şahit ve kâtibine, bedenine iğne ile darp yapana ve yaptırana, sadaka ve zekâtı men'edene, hulleciye ve kendisi için hulle yapana lânet etmiştir.» buyuruluyor.

Aynı hadisi Şa'bî tarikiyle Ebû Dâvud, Tirmizî ve İbnü Mâce rivâyet etmişlerdir.

Tirmizî'nin Câbir b. Abdullah (R.A.) den yaptığı rivâyet-

te : Resûlullah (S.A.V.) : لَعْنِ اللَّهِ الْمُحْلَلَ وَالْمُحْلَلَةَ

ciye de, kendisi için hulle yapılanı da lânet etsin» buyurdular. (18)

İbnü Mâce'nin münferiden, Uvbe b. Amr'den yaptığı rivâyetle, Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki :

(18) Bu tabirle, hulle yapan ve yaptırana kastediliyor.

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِالتَّيْسِ الْمُسْتَعَارِ؟ قَالَ أَيْلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ
هُوَ الْمُحْلَلُ لِمَنْ اللَّهُ الْمُحْلِلُ وَالْمُحْلَلُ لَهُ

— «Size emâneten alınmış tekeden haber vereyim mi?»

— Evet ya Resûlellah!

— «O, hullecidir. Allah hulleciye de kendisi için hulle yapılına da lânet etsin!»

Hulleyle ilgili dört hadis daha vardır ki buraya almaya lüzum görmedik. Geniş bilgi almak isteyenler Kurtubî, İbnü Kesir tefsirlerine, Buharî'nin şerhi Ayniy'e ve Ebûbekir el-Râzî'nin Ahkâmü'l-Kur'ân'ına müracaat etsinler.

Kadın bir veya iki talâkla boşandıktan sonra iddeti biter ikinci bir kocayla evlenir ve sonra ondan da boşanır, şer'i müddeti bittikten sonra tekrar birinci kocasıyla evlenecek olursa, üçe varmak için geri kalan talâkı kalır mı, yoksa ikinci kocaya varmakla bunlar hükümsüz mü kalır? İmam Mâlik ve İmam-ı Şâfiî ve İmam Ahmed'e göre : Eski talâklar muteberdir. Meselâ : İki talâkla boşanmışsa, tekrar evlenmesi halinde bir talâkı kalmış olur. Ebû Hanîfe'ye göre : İkinci kocaya varmakla eski talâklar hükümsüz kalmıştır. Yeniden üç talâk hakkına sâhip olur.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Üç şey vardır ki bunların ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk, ric'at...

O halde şaka yollu bile olsa erkeğin kendi karısına «Seni boşadım» demesi doğru değildir; İslâm fıkhnına göre bu, bir hüküm taşır.

2 — Hulle kasdiyle kadının ikinci kocaya nikâhlanması haramdır. Çünkü muvakkat nikâh câiz değildir. O halde nikâh akdinde hulleden bahsedilemez.

Bunun gibî, yanında mahremi olmayan kadının hac fari-

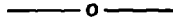
zasını yerine getirmek için muvakkat nikâhla evlenmesi haramdır.

3 — İkinci koca kadını boşamaya icbâr edilemez. Hattâ bu hususta kendisine teklif bile yapılamaz.

4 — İkinci kocadan ayrılan kadının birinci kocayla tekrar birleşebilmesi için ikinci kocayla, ayrılmadan önce cinsî münasebette bulunması şarttır.

5 — Bir veya iki talâkla boşandıktan sonra, ikinci kocaya nikâhlanan ve sonra ondan da boşanan kadının birinci kocasıyla olan talâk hakkı yeniden mi başlar, yoksa üçü doldurmak için geri kalan talâk hakkı mı bâkidir?

Ebû Hanîfe'ye göre : İkinci kocaya varmakla eski talâklar hükümsüz kalmıştır, yeniden üç talâk hakkı vardır. Diğer üç imama göre : Eski talâklar hükümsüz kalmamıştır; üçü doldurmak için geri kalan bir veya iki talâk hakkı bâkidir.

YETİM KIZLARLA EVLENMEK ve TEADDÜD-İ ZEVCÂT

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَقْضُوا الْوَيْتَامَ فَإِنْ كُنْتُمْ تَحِبُّونَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ شَيْءٌ وَتِلْكَ وَرِثَةٌ
فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَقْضُوا الْوَيْتَامَ فَإِنْ كُنْتُمْ تَحِبُّونَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ شَيْءٌ وَتِلْكَ وَرِثَةٌ

«Eğer (velisi veya vasiysi bulduğunuz mal sâhibi) yetim kızlarla evlenmekle, kendilerine haksızlık yapmaktan korkarsanız, onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz; şayet bunların da aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane (almahsınız) veya sâhip olduğunuz câriye ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapmamamız ve zulmetmememiz için en uygunu budur.» (En-Nisâ sûresi, âyet : 3)

Az yukarıda olduğu gibi burada da yetimin bir takım haklarına temas ediliyor. Evlenme çağına erişen yetim kızları nikâhlamak isteyen veliy veya vasiynin bu hususta da bir adalet-

sizliğe sapmaması, diğer kadınlarla evlenirken verilen mehrin bir mislinin ve hattâ fazlasının yetim kızlardan esirgenmemesi tenbîh ediliyor.

Rivâyete göre, bu âyet inmeden önce yanlarında bulunan mal sâhibi yetim kızlarla evlenmek isteyen veliy veya vasiyeler, hem onların öz malını vermez, hem de normal mehrini vermez yaşımazdı. Bu tarz adâletsizlik o masum kızların şeref ve i'tibarını düşürüyor ve akranı yanında onlarda bir eksiklik hissettiriyordu. Üstünlük ve şerefin tekvâda olduğunu bildiren Allah, yetim kızların da şeref ve i'tibarını, haysiyet ve insani haklarını koruyarak yukarıdaki âyeti indirdi.

Nitekim Buharî ve Müslim'in Urve bin Zübeyr (R.A.) den yaptıkları rivâyet bu hususu takviye ediyor. Hazret-i Urve diyor ki : «Ben, Hazret-i Âişe (R.A.) den

وَاِنْ خِفْتُمْ اَلْاَعْيُطُوْا فِى الْاَنَامِ فَانْكُرُوْا âyetinin mânâsını ve niçin indiği-

ni sorduğumda buyurdular ki: «Hemşirezadem! Âyette bahsedilen yetime, mal sâhibi olan yetimdir ki velisi onun malına ve güzelliğine meyleder de mehrinde adâleti gözetmez, ona akrân ve emsaline verilen mehirden aşağı bir miktar vermek ister. Âyet-i Kerime böyle veliler hakkında inmiştir. Bu âyet indikten sonra halk tereddüde düşüp tekrar bu gibi yetimler hakkında Resûlüllah (S.A.V.) dan fetvâ istediler. Bu kerre Nisâ sûresi 127. âyet indi. Meâlen şöyledir : «Ey Muhammed! Kadınlar hakkında senden fetvâ isterler, de ki : Onlar hakkında fetvâyı size Allah veriyor. Bu fetvâ, kendilerine yazılmış (farz olan mirası) vermediğiniz ve onlarla evlenmeyi arzuladığınız yetim kadınlar, zavallı çocuklar ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitab'da size okumanıdır. Ne iyilik yaparsanız Allah onu bilir.»

Diğer bir rivâyette de iniş sebebi olarak câhiliye devrindeki erkeklerin vesayetinde bulunan yetim kızlara yapılan muamele gösteriliyor. Bu hususla ilgili Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm'de dip not olarak kaydedilen cümleleri aynen alıyorum:

«Cahiliyyet devrinde erkekler vesayetleri altındaki kızlarla, mallarına gözdikerek evlenirlerdi. Birkaç yetim kızla teehhül edenler de vardı. Yetimler kimsesiz oldukları için zevce-leri gerek mehirde, gerek teehhülden sonra kendilerine türlü türlü haksızlıklar ve eziyetler yaparlardı. Hattâ mîraslarına konmak için ölmelerini isteyenler de bulunurdu. Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerîmede kimsesiz yetimlere haksızlık etmemek hususunda kendisine güvenmiyenlere, kimsesiz olmadıkları için öyle bir haksızlık yapmaktan çekinecekleri, diğer kadınlarla evlenmelerini emretmiş, bu suretle aynı zamanda yetimlerin de hukukunu sıyânet buyurmuştur.»

İkrime'den yapılan rivâyette ise, deniliyor ki : Kureş'ten bir adamın birkaç karısı olur, ayrıca yanında birkaç yetim kız da bulunurdu. Kendi malı tükenince o yetimlerin malına yönelir, istediği gibi tasarruf ederdi. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi.

Bunun sonucu olarak da yetimler hakkında adâlet yapmaktan korkuyorsanız, sadece bundan korkmanız kâfi değildir; zinâdan da korkun, hoşunuza giden kadınlardan iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Bekâr yaşayıp zinâyâ sapmak veya bir kadınla evlenip başka kadınlar peşinde koşup haram irtikâb etmek elbetteki cemiyet, âile ve fertler için çok zararlı ve tehlikelidir. Mücâhid (Rahmetü'llahi aleyh) Âyetin tefsirinde bilhassa bu mânâ üzerinde durmuştur.

Hasan el-Basrî (Rahmetü'llahi aleyh) diyor ki: «Medineli bir adamın yanında mal sâhibi bir çok yetim kızlar bulunur, onların malına başkaları sâhip çıkmasını diye — ister istemez — onlarla evlenir, fakat dosdoğru kocalık yapmaz, bir çok vecibeleri yerine getirmezdi. Cenâb-ı Hak onların bu kötü tutumunu ta'yîb ederek yukarıdaki Âyeti indirmiştir.»

Saîd b. Cübeyr, Katâde, Dahhâk ve Süddî'ye göre, bu Âyet, dörtten fazla kadın alıp ayrıca yanında mal sâhibi yetim besleyen kimseler hakkında nâzil oldu. Şöyle ki : Kadınları besleyebilmek için bâzen yetimlerin hakkına tecavüz ederlerdi. Allah Teâlâ onlara, yetim kızlar hakkında adâleti gözetmekle

emrolunduğunuz gibi kadınlar hakkında da adâleti elden bırakmayın, bunun için de en çok dört kadınla evlenebilirsiniz, bu yurdu.

نَاكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ emrinin vücut için yanı nikâhın vâcib olduğuna, evlenmeyenlerin bu vücutu terkettiklerine, delâlet ettiğini söyleyenler, şu mantıkî kaaideye dayanırlar: Âyetteki «Fenkihû» kelimesi emirdir, emir ise vücut içindir. O halde «Fenkihû» da vücut içindir.

İmam-ı Şafii ise, bu emrin nikâhın vücutuna ait olmadığını, sadece nikâh adedinde helâl olan miktarı beyân için indi-

ğini söylemiş ve buna وَمَنْ زَوَّجَكُمْ مِنْهُ فَمَا يَسْكَحْ

âyetini delil olarak göstermiştir.

Âyette «ikişer ikişer», üçer üçer», «dörder dörder» buyrulmasındaki ilâhî murad: Herkes mâlî gücüne, adâleti tatbik inkâmına göre iki kadını idâre edeceğini kestiriyorsa, iki kadınla, üç kadını idâre edeceğini kestiriyorsa üç kadınla tâ dörde kadar evlensin. Bundan fazlası haramdır.

İmam-ı Tirmizi'nin yaptığı tahrice göre : Kays b. Hars veya Hars b. Kays diyor ki: «Müslümanlığı kabul ettiğimde yanımla nikâhlı sekiz kadın bulunuyordu. Durumu Hazret-i Peygamber'e arzettiğimde, bunlardan — gadretmemek kaydıyla — dört tanesini yanımda alıkoymamı, diğerlerini bırakmamı emretti.»

İmam-ı Şâfiî ve birçok âlimler bu âyete dayanarak hür kimsenin dört kadınla, kölenin iki kadınla evleneceği yargısına varmışlardır. Çünkü «Ev mâ melekete eymanuküm» cümlesinden, âyetin yalnız hürlerle ilgili olduğu anlaşılıyor. İmam Mâlik'e göre, âyet umum ifâde eder, hür ve köle ikisi de dörde kadar evlenebilir.

«Şâyed birkaç kadın arasında adâletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane (almalı ve onunla yetinmelisiniz).»

Meâlinde olan âyetin tefsirinde «el-Mer'etü Beyne'l-fıkhi ve'l-Kanun» adlı kitapta geniş ve tatminkâr bilgi verilmiş ve bu yönden İslâmiyete dil uzatanlara lâıyk oldukları cevabı tarihî ve ilmi vesâika dayıyarak ifâye çalışılmıştır. Geniş bilgi için adı geçen esere müracaat edilmesi tavsiye olunur.

Ayrıca Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm'in birinci cilt sahife 118'de geçen izahatı buraya almayı faydalı buldum. Deniliyor ki : «İslâm'dan evvel zevcelerin sayısı tahdid edilmiş değildi. Onun için bir adamın on, hattâ daha fazla karısı bulunabilirdi. Bu âyetle zevcelerin sayısı a'zamî dörde indirilince bundan ziyâde karısı bulunan müslümanlar, fazlasını derhal terkettiler. Zevceler arasında «adâlet», yedirme, giydirme, barındırma, zevcî muamele, sevgi vesâire hususlarında tam bir müsâvilikdir. Bu te'min edilmeyince — ki te'mini hemen hemen imkânsızdır — bir zevce ile iktifâ etmek zaruridir. «Bu (bir tek câriye veya zevce) sizin (Hakdan) eğrilip sapmamanıza daha yakındır, «kaydı da asl olan kaaidenin, adâlet kaaidesinin bir tek zevce ile evlenmekden ibâret olduğunun pek açık bir delilidir. İslâm düşmanlarının dillerine doladıkları gibi «teaddüd-i zevcât» aslı bir kaaide değil, bir şazdır. Düşünmeli ki bu âyetin nüzûlü zamanında on ve daha ziyâde zevceye mâlik adamlar vardı. Cenâb-ı Hak bunu a'zamî dörde indirmiş, onu da tatbiki çok güç bir «adâlet» esâsına dayamıştır. Bu suretle gitdikçe teaddüd azalmış, müslümanların kısm-ı a'zamı bir zevce ile iktifâ etmeyi esâsî bir kaaide olarak tanımıştır.»

Demek ki İslâm dini birkaç kadınla evlenmeyi, adâlet kurmak, eşit muamele etmek şartıyla mubah kılmıştır. Çünkü hadîs-i şerîf

النِّكَاحُ مِنْ سُنَّتِي فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي «Nikâh

benim sünnetimdir; kim benim sünnetimi terkederse, benden değildir», (19) nikâhın müekked bir sünnet olduğunu beyân

ediyor. Kadını besliyemeyecek durumda bulunan veya birkaç kadın arasında adâleti te'sis edemeyecek endişesi halinde, birincinin tamamen evlenmesi, ikincinin birden fazla kadın alması mekruh olur.

Ancak cumhura göre, nefsin galeyanı, zinaya düşme korkusu baş gösterince, kadını beslemeye kudreti olanların evlenmesi farz-ı ayndır. Bununla beraber Hanefilere göre, bu durum ferdi nokta-i nazardan galeyan hâlinde vâcib, itidal halinde sünnettir. Farz-ı kifâye olduğunu söyleyenler olmuşsa da Hanefilerin görüşü rivâyet bakımından daha uygundur.

O halde «Teaddüd-i zevcat» sadece bir müsaade ve ibâhadır. İnfak ve adâlet te'sisi gerçekleşmeme korkusunda ise mekruhtur. Nitekim bugüne kadar yapılan tecrübeler, birkaç kadın arasında adâletle hareket etmenin güçlüğüne meydana koymuştur. Ekseri insanlar için durum budur, pek azı, Allah'ın emrettiği şekilde adâleti kurabilir. Nisâ sûresi 129. âyetle buna güç getirmenin çok zor olduğuna, işâret edilerek buyruluyor ki: «Kadınlar arasında adâlet (ve eşit muamele) etmeye ne kadar hırs göstermeniz de buna aslâ güç getiremezsiniz.»

Şimdi, âyet-i kerîmenin ışığı altında «Teaddüd-i zevcat» (birkaç kadınla evlenme)nin tahliline gelelim. Bu konuda — az yukarıda da işâret ettiğim gibi — Dr. Mustafa'nın «el-Mer'etü Beyne'l-Fıkhı ve'l-Kanun» adlı eserinden birkaç paragraf alıyorum.

«Aslında çok kadınla evlenmeyi, ilk getiren İslâm dini olmamıştır. Ondan çok önce Hindistanda, Çinde, Babil, Asur ve Mısırlılar arasında bu âdet mevcut idi. Aynı zamanda bu hususta belli bir sınır da yoktu. Bir adam istediği kadar kadınla evlenebilirdi. Bazen bu, yüz'ü de geçerdi.

Yahudî diyâneti de teaddüde bir sınır koymamıştır. Tevrat'ta ismi geçen Peygamberlerin — istisnasız olarak hepsinin — birçok karısı varmış. Yine Tevrat'ta kaydedildiğine göre, Süleyman Peygamber'in 700 hürre, 300 câriye olmak üzere 1000 zevcesi varmış .

Hristiyanlıkta da teaddüd-i zevcatı men'eder mahiyette kesin bir hüküm veya beyân yoktur. Ancak va'z ve nasihat yolu : «Her erkek için zevci yaratılmıştır» deniliyor ki bu ifâde ile mutad ahvalde bir erkeğin bir kadınla evleneceği istidlâl edilebilir. İslâm dîni daha açık bir beyânla, âilenin huzur ve saadetine medar olacak adâletin te'sisini şart koşmuştur.

Zaten İncil'de bu hususta bir nass (kesin beyân) mevcut değildir. Ancak Pols'un risâlelerinin bir kısmında teaddüdün câiz olduğuna dair bir takım kayıtlar mevcuttur.»

Sonuç :

Bu kısa izâhâtımızdan da anlaşılıyor ki, çok kadınla evlenmeyi İslâm dîni getirmemiş, bilâkis ondan çok önce bu âdeti sınırsız olarak yaşıyan kavim ve milletlerin bu kötü âdetlerini sınırlamış ve kadına lâıyk olduğu mevkii sağlamıştır. Birden fazla kadınla evlenmeyi mubah kılarken adâletin kurulmasını şart koşmuştur. (20)

ÂYETTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Evlenme çağına gelen mal sâhibi yetim kızlarla evlenmek isteyen veliy veya vasiyeler, onları malları için değil de ancak onların haklarını korumak, cemiyet arasında i'tibar ve şereflerini artırmak için evlenebilir.

2 — Yetim kızlarla evlenmek isteyenler, yetim olmayan kızlara verilen mehrin mislini ödemelidirler.

3 — Dörtten fazla kadınla evlenmek haramdır.

4 — Birden fazla kadınla evlenebilmek için infak ve adâletin tahakkuku şarttır. Buna güç getiremeyenler için birden fazla kadınla evlenmek doğru değildir, mekrûhtur.

(20) Buna işaretle isâ sûresi 129, âyetle buyruluyor ki: «Kadınlar arasında adâlet (ve eşitliği tatbik) cimenize ne kadar hırs göstermeniz, ne kadar güç getiremenizdir. Bâri (birime) bâsûttân meyledip de ötekini (ne ded, ne konuş bir durumda) ahlak gibi bırakmayın. Eğer (acizsiniz) mââh eder, (haksızlıktan) an-kınurmanız şüphe yok ki Allah çok yaradıcısı, çok mütezellidir.»

5 — İmam-ı Şâfi'ye göre hür erkek dört kadına kadar, köle ise iki kadına kadar evlenebilir. İmam Mâlik'e göre âyet umum ifâde ettiği için her ikisi de dörde kadar evlenebilir.

6 — Evlenme, ferdi noktai nazardan — galeyan halinde — vâcib, i'tidal halinde sünnettir.

— 0 —

CÂRİYELERLE EVLENMEK

وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا
مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ قَبْلِهَا الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ
بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ بَازِينَ أَهْلِهِمْ وَاتُّمِلُوا مِنْ بِلْمَةِ رُفُوفِ
مُحْصَنَاتٍ غَيْرِ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَخَنِّذَاتٍ أَخْدَانٍ فَإِذَا أَحْصَيْتُمْ وَأَرَادْتُمْ أَنْ
تَنْكِحُوا فَحِشَّةٌ قَلِيلَةٌ يَنْصِفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ اللَّهَ
فَمِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

«Sizden, iffetli hür mü'min kadınlarla evlenmeye güç getiremeyen kimse, elleriniz altındaki mü'min câriyelerinizden alsın. Allah sizin imânınıza çok iyi bilir. Birbirinizdensiniz (sizle câriyeler) aynı soydansınız. Onlarla, zinâdan kaçınmaları, iffetli olmaları ve gizli dost tutmamış olmaları halinde, veltlerinin izniyle evlenin ve örfe uygun bir şekilde mehirlerini verin. Evlendiklerinde zinâ edecek olurlarsa, onlara hür kadınlara edilen azâbın yarısı edilir.

Bu câriye ile evlenme izni, içinizden günaha girme korkusu olanlardır. Sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır. Allah bağışlar, merhamet eder». (En-Nisa sûresi, âyet: 25)

Köleliğe son vermek, mevcut köleleri hürriyetine kavuşturmak için İslâm dîni pedagojik ve psikolojik bir yol tâkip etmiş ve bu hususta bir çok prensipler koymuştur. Yukarı-

daki âyetle ise, câriyelerin fazla hakir görülmemesi tenbih edilerek insan haklarına, kadının cemiyet içindeki yerine dikkatimiz çekiliyor: «Hepiniz aynı soydansınız» buyuruluyor. Demek oluyor ki, İslâm dini beşer arasındaki muvazeneyi sağlamak, insan haklarını tâyin etmek için şu esasları da koymuş bulunuyor: «Allah bizi; insanları, kulların kulluğundan bir olan Allah'a ibâdete, dünyanın dar çemberinden geniş ufuklara, bâtıl dinlerin zulmünden İslâmiyetin adâletine yöneltmek için göndermiştir. Müslümanların yanında bütün milletler ve insanlar — insan olma haysiyetiyle — eşittirler. Bütün insanlar Hazret-i Âdem'den, Âdem de topraktır. Hiçbir Arabin Arap olmayana ve Arap olmayanın da Araba — tekvâdan başka — bir üstünlüğü yoktur.»

Âyet-i Kerîme'de «Tavlen» kelimesi, üç mânâyâ tefsir edilmiştir :

1. Geniş imkân ve zenginlik.

Bu, İbnü Abbas, Said b. Cübeyr, Süddî ve İmam Mâlik'e göredir. O halde mehri vermeye kudreti olmayanlar, kastediyor ki İmam-ı Şâfiî ile İmam Ahmed aynı görüştedirler.

2. Hürre.

Bu mânâyla «hür kadınla» evlenmeye güç getiremeyen, yani malî kudreti olmayan, mânâsı irâde edilmiş oluyor. Kelimeyi bu mânâyâ göre tefsir edenlere göre: Hür kadın ile evlenmek için malî kudreti olan kimseye câriyeyle evlenmek helâl olmaz. Ebû Yûsuf ile İmam-ı Taberî aynı görüştedirler.

3. Sabır ve temkin.

Bu mânâyla, sevdiği câriyeden bir türlü vazgeçemiyen ve bu sevgiyi yenemiyen kimse, mü'min hür kadınla evlenmeye bir türlü sevgisini çeviremiyorsa, artık câriyeyle evlenebilir.

Bu, Katâde, Nahaî, Atâ' ve Süfyân Sevrî'nin kavidir.

İmam Ebû Hanîfe ile Mücâhid'e göre de hür kadınla evlenme imkânı olduğu halde bir kimse isterse, onunla değil de bir câriye veya bir ehl-i kitab ile evlenebilir. Bu, dinde, Cenâb-ı Hak'ın bize bahşettiği bir genişliktir. Nitekim Abbâd b. Abdullah'ın Ali (R.A.) den yaptığı rivâyette :

«Câriye üzere اِذَا نَكَحَ الْحُرَّةُ عَلَى الْأَمْرِ كَانَ الْحُرَّةُ يَوْمَانِ وَلِلْأَمَةِ يَوْمٌ»

rine hür kadın ile evlenilirse, hür kadın için iki, câriye için bir gün (tahsis edilir),» buyuruluyor ki, bu da hem hür, hem de câriyeyle evlenmenin, yani ikisini birden nikâh altına almanın câiz olduğunu göstermektedir. Saîd b. Müseyyeb, Atâ' b. Ebî Rebâh, İmam-ı Şâfiî, Ebû Sevr ve bir kısım rey taraftarlarının görüşü de budur.

Zuhrî, Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve Ishâk'a göre, bu durumda hür kadın arzusuna bağlıdır; isterse kocasıyla birlikte kalsın, isterse derhal ayrılır.

Abdumelik'e göre, hür kadın serbesttir; dilerse câriyenin nikâhını ikrar eder, dilerse fesheder.

فَرَنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ قَتَايَكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ Bu cümleinin tahlil

tefsirinde görüş farkları vardır :

a) Bâzı âlimlere göre hür kadın ile evlenme imkânı olmayan kimse, başkasının câriyesiyle evlenebilir; kendi câriyesiyle değil.

b) Mü'min olmayan câriyeyle de evlenmek câiz değildir. İmam Mâlik ve arkadaşlarına, İmam-ı Şâfiî ve arkadaşlarına, Sevrî, Evzâî, Hasan el-Basrî, Zührî, Mekhûl ve Mücâhid'e göre de böyledir.

c) Rey taraftarlarından bir kısmına göre, ehl-i kitab olan câriyelerle de evlenmek câiz değildir. Ebû Meysere Amr b. Şurahbil de aynı görüştedir. Az yukarıda da belirttiğimiz gibi İmam Ebû Hanîfe'den de böyle bir rivâyet yapılmıştır.

فَاِذَا أَحْصَيْتَ فَإِنَّ أَيْنَ مَا كُنْتَ فَقَلِيلٌ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَاتِ cümlesinin

tefsirinde de görüş farkı vardır :

a) «İhsân», bâzılarına göre «İslâm» demektir. Bu mânây-la, zinâ eden câriye müslüman olmamışsa, kendisine had gerekmez. Ancak ta'zir edilir. Abdullah b. Mes'ud, İbnü Ömer,

Enes b. Mâlik, Esved b. Yezîd, Saîd b. Cübeyr, Atâ', İbrâhîm Nahai, Şa'bî ve Süddî'ye göre de böyledir. Hazret-i Ömer (R.A.) den de böyle bir rivâyet vardır. İmam-ı Şâfiî de aynı görüştedir. Bunların delili ise, Hazret-i Ali (R.A.) den yapı-

lan rivâyettir. فَإِذَا أَحْصَيْنَ yi Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.):

إِحْصَانُهَا إِسْلَامُهَا وَعِافُهَا şeklinde tefsir etmiştir (21).

b) Bâzısına göre evli kadın demektir. Yani evli olan câriye zinâ ederse, hür kadına tatbik edilen cezânın yarısı kendisine tatbik edilir. Bu, İbnü Abbas, Mücâhid, İkrime, Tâvus ve Katâde'ye göredir.

c) Cumhurun mezhebine göre, câriye — ister müslime, ister kâfire olsun — zinâ ettiğinde ona elli değnek vurulur. Evli veya bekâr oluşu da bu cezâyı te'sir etmez. Çünkü cumhur burada «mentuk mefhumdan mukaddemdir» der. Delil olarak da Müslim'in Hazret-i Ali (R.A.) den yaptığı şu rivâyeti gösterirler :

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اقْبِمُوا الْحَدَّ عَلَى أَمَائِكُمْ مَنْ أَحْصَيْنَ مِنْهُنَّ وَمَنْ
لَمْ يُحْصَيْنَ فَإِنَّ أَمَةَ لِرَسُولِ اللَّهِ زَنَتْ فَأَمْرِي أَنْ جَلَدَهَا
فَإِذَا هِيَ حَدِيثُ عَهْدٍ بِنَفَائِسِ فَخْشَةٍ أَنْ جَلَدْتُهَا أَنْ أَقْتُلَهَا
فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ فَقَالَ: أَحْسَنْتَ أَتْرَكُهَا حَتَّى تَتِمَّ شَأْنُهَا

•Ey nâs! Cârîyeniz zinâ ederse, — ister evli olsun ister bekâr, ister müslime olsun, ister kâfire — ona had tatbik ediniz.

(21) İbnü EN NÂSİR, bu hadîsin münker olduğunu söylemiştir.

Çünkü Resûlüllah'ın bir câriyesi zinâ etmişti, ona had tatbik etmem için bana emrettiler. Fakat kadın aybaşı hali içinde bulunduğundan, elli değnek vurmam neticesinde öleceğinden endişe ettim, durumu Resûlüllah'a arzettim.

— «İyi etmişsin, aybaşı hali geçinceye kadar dokunma, bırak» buyurdular.

Ebü Hüreyre'nin yaptığı rivâyette ise, Resûlüllah (S.A.V.) şöyle buyurdular :

اِذَا زَنْتَ امَةً اَحَدِكُمْ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَجْلِدْهَا الْحَدَّ وَلَا يُزَيَّرْ عَلَيْهَا ثُمَّ اِنْ زَنْتَ الثَّانِيَةَ فَلْيَجْلِدْهَا الْحَدَّ وَلَا يُزَيَّرْ عَلَيْهَا ثُمَّ اِنْ زَنْتَ الثَّلَاثَةَ فَتَبَيَّنَ زِنَاهَا فَلْيَبِعْهَا وَلَوْ بِحَبْلِ مِنْ شَعِيرٍ

«Sizden birinizin câriyesi zinâ ederse, ona had olarak (elli değnek) vursun, fakat başa kakıp onu ayıplamasın. Sonra ikinci defâ zinâ ederse, yine ona had vursun, başa kakıp ayıplamasın. Sonra üçüncü defâ zinâ eder ve zinâsı tebeyyün ederse, artık onu kıldan bir urgan karşılığında bile olsa satsın.» (22).

Müslim'in rivâyetinde ise اِذَا زَنْتَ ثَلَاثًا فَلْيَبِعْهَا فِي الرَّابِعَةِ

«Üçüncü def'a zinâ ettiğinde artık dördüncü def'a onu satsın.» şeklindedir.

d) Bâzısına göre de Âyet-i kerîme, evli olan câriyeye yarı had (elli değnek) vurulacağına delâlet etmektedir. Evli olmayan câriyeler ise, şu âyetin şumuluna girer :

الرَّانِيَةُ وَالزَّانِيَةُ فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

Ayrıca bu âyeti izâh eder mahiyette olan Ubâde b. Sâmî'tin rivâyet ettiği hadisle de belirtilen hüküm anlaşılmaktadır :

خُذُوا عَنِّي خُذُوا عَنِّي قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَهْنُ سَيْلًا: الْبِكْرُ
بِالْبِكْرِ جِلْدُ مِائَةٍ وَتَقْرِيبُ عَامٍ وَالثَّيْبُ بِالثَّيْبِ جِلْدُ مِائَةٍ
وَرَجْمُهُمَا بِالْحِجَارَةِ .

«Benden (dinleyip) alın, benden (dinleyip) alın! Allah onlara (câriyelere) de bir yol gösterdi: Bekâr câriye bekâr erkek ile zinâ ederse, yüz değnek vurulur ve bir yıl sürgün edilir. Evli câriye, evli erkekle zinâ ederse yüz değnek vurulur ve taş ile recmedilir.»

Son bölümdeki görüş ve tefsir son derece zayıftır. Çünkü Cenâb-ı Hakk evli olan câriyeye (elli değnek) vurulmasını emreder de evli olmayana yüz değnek vurulmasını ve bir yıl sürgün edilmesini mi buyurur? Böyle bir hüküm İslâm hukukunun genel kaidesiyle aslâ bağdaşamaz.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

- 1 — İffetli mü'min câriyelerle evlenmek câizdir.
- 2 — Ebû Hanîfe'ye göre, hür kadınla evlenme imkânı olduğu halde, onunla evlenmeyip câriye ve ehl-i kitaptan bir kadınla evlenmek de câizdir.
- 3 — Hür kadın için iki, câriye için bir gün tahsis etmek adâlete uygundur.
- 4 — İmam-ı Şâfiî'ye göre mü'min olmayan câriyeyle evlenmek câiz değildir.
- 5 — Zinâ eden câriyeye yarı had (elli değnek) vurulur.
- 6 — Kendisine had vurulması gereken kadın aybaşı halinde bulunuyorsa, bu hal geçinceye kadar had te'hir edilir.
- 7 — İmam Mâlik ve İmam Ahmed b. Hanbele göre, hür kadınla evli bulunan kimse câriyeyle de evlenecek olursa, hür kadın isterse kocasıyla birlikte evlilik hayatını devam ettirir, isterse derhal ayrılabilir.

KARI - KOCA ARASINI BULMAK İÇİN HAKEM GÖNDERMEK :

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَرْسِلُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا
إِنْ رِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

«Eğer karı ile kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, biri koca tarafından, biri de kadın tarafından olmak üzere iki hakem gönderin. Hakemler (veya karı - koca veya onların velîleri) düzeltip barışdırmayı dilerlerse, Allah da onların arasını tevfik u te'lif eder. Şüphesiz ki Allah bilendir (ve her şeyden) haberdardır.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 35)

Nisâ sûresi 34. âyetle, hırçınlık edip isyânkâr tavır takınma yalnız karıdan olursa, düzeltme çareleri ve yolları gösterilmişti. Bu âyetle ise iki tarafın (karı ile koca) arası açılırsa ve ikisinin de bu hususta endişe verici söz ve davranışları olursa, aralarını bulmak için ne yapmak gerektiği belirtiliyor.

Çünkü İslâm dininde bir şeyin ıslâhı (düzeltilmesi) mümkün olduğu müddetçe ifsada gidilmez. Bilhassa konu âile yuvası olursa, olanca hassasiyetin gösterilmesi tenbih ediliyor.

İslâm hukukçularına göre, karı ile koca arası açıldığında hâkim onları güvenilir bir adamın nazaretine bırakır; ikisinden hangisinin zulmettiği, hangisinin daha çok haksızlıkta bulunduğu tesbît edilir. Aralarındaki gerginliği kaldırmak için hâkim, biri kadın tarafından, biri de erkek tarafından olmak üzere iki güvenilir hakem gönderir. Artık hakemler durumu tetkik ederler; karı - koca lehinde birleşme, ayrılma hususlarından uygun olanı ne ise ona karar verirler. Fakat âyetle ayrılma hususu meskût geçildiği için, Cenâb-ı Hakkın muradı, karı - kocanın birleşip âile yuvasını huzur içine devam ettirmelerinden yana olduğu anlaşılıyor.

Şayet iki tarafın yakınlarından güvenilir kimse bulunmazsa, o takdirde karı - kocanın tensip edeceği (veya hâkimin tensip edeceği) başka iki adam hakem olarak tâyin edilirler.

Yalnız bu hakemlerin yetkileri nedir? Karı kocanın arasını bulmaya ve ayırmaya salâhiyetli midirler? Bu hususta hukukçuların görüşleri farklıdır :

a) Ali bin Ebî Talhâ'nın İbnü Abbas (R.A.) dan yaptığı rivâyete göre, hakemler erkeğin haksızlık ettiğini, hırçın davrandığını görürlerse, karısını ondan men'edip nafakasını da ona yüklerler. Yok eğer kadının hırçınlık edip isyânkâr davrandığını tesbit ederlerse, onu kocasının nazaretine terkedip nafakasını kocasının üzerinden kaldıracabilirler. Boşanmalarını uygun görürlerse, buna karar verebilirler. Birleşmelerinde maslahat görürlerse, ona karar verebilirler. Karı ile kocadan biri birleşmek ve anlaşılmak ister, diğeri bunu arzu etmez ve bu arada biri ölürse, birleşmeyi arzu eden vâris olur, diğeri olmaz. Aynı rivâyeti İbnü Ebî Hâtim ile İbnü Cerir de almıştır.

Abdurrazzak diyor ki : Ma'mer tarikiyle İbni Abbas (R.A.) dan gelen bir rivâyette de : Hazret-i Osman (R.A.), İbnü Abbas ile Muaviye'yi, karı - koca arasını bulmaları için hakem olarak gönderiyor ve onlara şu tenbîhte bulunuyor : «Onların birleşmesinde maslahat görürseniz, birleştirin, ayrılımlarında maslahat görürseniz, ayırın.»

b) Hazret-i Ali'den yapılan rivâyete göre : Hakemler karı - kocayı ayırabilirler ve bu bir talâk-ı bâin olur. İmam-ı Şâfiî'nin, senedini Hazret-i Aliye ulaştırdığı rivâyette : «Bir karı ile koca beraberlerinde tarafeynden bir çok kimseler olduğu halde Hazreti Ali'ye geldiler. Hazret-i Ali :

- Ne var, ne olmuş? diye sorduğunda,
- Bu karı ile kocanın arası açılmıştır, diye cevap verdiler.
- Öyle ise bir hakem kadın tarafından, bir hakem de erkek tarafından çağırın, dedi. Hakemler gelince Hz. Ali onlara şöyle buyurdu: «Size gerekenin ne olduğunu bilir misiniz? Birleşmelerinde hayır görürseniz birleştiriniz. Ayrılımlarını uygun görürseniz ayrılımlarına karar verirsiniz.

Bunun üzerine kadın, «Ben dedi, ister lehimde, ister aleyhimde olsun Allah'ın kitabındaki hükme razıyım.» Erkek de

«Ayrılmaya râzı değilim» dedi. Hazret-i Ali ona: «Yalan söylüyorsun, herhalde kadının ıkrarı gibi ıkrarda bulunmalısın!» diye ihtâr etti, deniliyor.

c) Hasan el-Basrî'ye ve İmam-ı A'zam'a göre, hakemler ancak te'lif ile me'murdurlar; ayrılmaya yetkileri yoktur. Çünkü murad-ı ilâhî vifaktadır, şikakda değildir.

d) İbrâhîm Nahaî'ye göre, hakemler yetkilidirler; isterlerse birleştirirler, isterlerse ayırırlar. Bir veya iki talâkla da ayırabilirler. İmam Ahmed bin Hanbel, Ebû Sevr ve Dâvud'un mezhebi de budur.

Şâfiî'nin kavli-i cedîdi de bu yoldadır.

Netice olarak, araları açılan karı ile kocayı birbirine yaklaştırmak, aralarındaki münafereti kaldırmak, boşanmalarına meydan vermemek, ilâhî murada muvafakat sayılır. Karı - koca da, hakemler de, veliler de meseleyi hep bu açıdan ele alıp hükme bağlamalıdır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Karı ile kocanın aralarının açılmasından endişe edilince, iki hakem gönderilir.

Bu hakemler varsa karı ve koca tarafından tâyin edilir, yoksa başka kimselerden de olabilir.

2. Hakemler yetkilidirler; karı - kocanın bir arada yaşamalarında hayır mülâhaza ederlerse, birleşmelerine, ayrılma- larında hayır mülâhaza ederlerse ayrılma- larına karar verebilirler. İmam-ı A'zam'a göre, hakemler yalnız te'lif-i beyn ile me'murdurlar.

Nitekim Nisâ sûresi 128. âyetle buyuruluyor ki : «Eğer bir kadın, kocasının uzaklaşmasından (yatağını terketmesinden, nafakasından ihmâl göstermesinden), yahut (her hangi bir suretle kendisinden) yüz çevirmesinden endişe ederse sulh ile aralarını düzeltmekte ikisine de vebâl yoktur. Sulh daha hayırlıdır. Zaten nefislerde kıskançlık hazırlanmıştır. Eğer iyi geçinir (kadımlara cefâdan) sakınırsanız şüphesiz ki Allah, yapacağınız her şeyden tamamen haberdârdır.»

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ أَصْلَاحُهُمْ خَيْرٌ وَأَوْفُوا بِعَهْدِكُمْ ۖ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ مِّنْ ذِي الْوَسْطَىٰ ۝٢٢٠

«Sana yetimleri sorarlar, de ki : onların işlerini düzeltmek, (kaçınmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla bir arada (adâlet gözeterek) yaşarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah (yetimlerin) salâhına çalışanlarla (onların mal ve hâlinde) fesad (ve fenalık) yapanları bilir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 220)

İnsan haklarının en müşfik cephesini ve en yüksek metlânı yetim haklarına verilen önemde görmekteyiz. Kur'an-ı Kerim'in 23 yerinde yetimlerden bahsedilir ve bu konuda otuza yakın hadis-i şerif vardır. İslâm dîni bu hususta iki esas gözetmiştir :

1 — Yetim, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında malına yaklaşmaması,

2 — Yetimi yedirmek mevzuunda birbirimize özenmemizi, onu incitmemek için lâzım gelen bütün titizliğin gösterilmesi.

Bir âyet-i kerîmede buna işaretle buyuruluyor ki : «Yetime yedirmek konusunda birbirinize özenmiyor musunuz? Size kalan mirası hak gözetmeden yiyorsunuz.»

«Yetim hakkına tecavüzün Allah katında nasıl bir günah sayıldığını ve cezasının ne kadar elim olacağını beyân eden :

إِنَّا لَنَدِينُ بِكُلِّ يُتِيمٍ أََمْوَالَهُ إِذَا كُنَّا مِنَّا يَتِيمًا كَلُونَ فِي بُطُونِهِمْ ثَمَرًا وَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ سَعِيرًا

«Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, karmakarna ancak

ateş tıknmış olurlar; zaten onlar çılgın aleve atılacaklardır.» Nisâ sûresinin onuncu âyeti inince, günah meselelerinde çok titiz davranan ve ince düşünen Eshab-ı Kirâm artık yetimlerle bir arada oturmaktan, onların mallarına bakmaktan kaçındılar. Bu durum karşısında yetimlerin mal ve mülklerine bakmayı kendi üzerlerine alan kimseler kalmadı gibi oldu. Vaziyetin ciddiyeti Cenâb-ı Peygamber'e (S.A.V.) arzedildi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Buna yakın diğer bir rivâyette, İbnü Abbas (R.A.) diyor ki: «Nisâ sûresinin onuncu âyeti inince, yetim malına bakan, onlara vesayet eden Müslümanlar sür'atle bu işten vazgeçtiler ve onların mallarını kendi mallarından ayırdılar, onlarla ihtilâtı terketttiler. Çoğu zaman yetimler için hazırladıkları yemekten arta kalanı bir tarafa bırakıp yemekten çekindiler. Bu yemeklerin zaman zaman ekşiyip döküldüğü de olurdu. Meselenin bu derece hassasiyet arzemesi Müslümanları bir hayli müşkilâtta bıraktı. Bunun üzerine Bakare sûresi 220. âyet nâzil oldu. Ve artık yetimlerin yiyecek ve içecekleriyle kendi yiyeceklerini beraber hazırlamaya cesaret buldular. Ebû Dâvud, Neseî, İbnü Ebî Hâtim ve İbnü Merdveyh, Hâkim de Atâ' bin Sâib tarikiyle böyle rivâyet etmişlerdir. İbnü Abbas ile İbnü Mes'ud (R.A.) dan da buna yakın rivâyet edilmiştir.

Hazret-i Âişe vâlidemiz (R.A.) diyor ki :

إِنِّي لَأَكْرَهُ أَنْ يَكُونَ مَالُ الْيَتِيمِ عِنْدِي عَلَى حِدَةٍ حَتَّى أَخْتَلِطَ
طَعَامَهُ بِطَعَامِي وَشَرَابَهُ بِشَرَابِي

«Ben, yetimin malını kendi yanımda yalnız başına bırakmayı hoş görmüyorum ve onun yiyeceğini kendi yiyeceğime, onun içeceğini kendi içeceğime katmadıkça (rahat edemiyorum).»

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Yetimlerin lehine olmak üzere onların malını — on-

lara velîlik eden kimsenin — kendi malına katması daha hayırlıdır.

2 — Yetimlerin malında, onlara velîlik edenin — alım satım, icâre, müdarebe ve benzeri muamelâtta — tasarruf etmesi câizdir.

3 — Yetimin malından ona yetecek kadarını alıp velîsinin malına karıştırarak birlikte hazırlamakta bir beis yoktur. Ancak bütün bu hususlarda hak ve adâleti gözetmek lâzımdır. Aksi halde vebal altına girilmiş olur.

4 — Yetimler erginlik çağına girdikten sonra onlarla evlenmeğe ruhsat verilmiş ve onlar dinde kardeşimiz olarak bildirilmiştir. Bu bakımdan onları küçümsemek, hakır görmemek gerektir.

— o —

YETİM MALI

وَأُولَئِكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا تَنبَذُوا أَمْوَالَهُم بِالْهَيْبَةِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُم
الَّتِي كَانَتْ حُرُوكًا

«Yetimlere mallarını verin, temizi murdara (helâli harâma) değiştirmeyin. Yetimlerin mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir vebâldir.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 2)

Babasını veyahut baba ve annesini kaybetmiş reşid olmayan çocuğa «yetim» denilir. Nitekim sedef içinden çıkan tek inciye «Dürretü'l-yetime» tesmiye olunur. Gerçi lûgat bakımından küçük büyük, babasız herkese «yetim» denilebilir; fakat örften — yukarıda beyân ettiğimiz gibi — yalnız reşid olmayan babasız çocuklar hakkında kullanılır.

Âyet-i kerîme'de yetim haklarından ve bu hakların büyük vebâlinden bahsediliyor. Yetimlere velîy veya vasiy olanların çok hassas davranmaları, onların mallarını lüzumsuz yere har-

camamak, zayetmemek için kılı kırk yararcasına basiret göstermeleri tenbih ediliyor. En'am sûresi, 153. âyetinde ise bu husus daha açık bir şekilde ifade edilerek yetimin malına en güzel yoldan gidilmesi emrediliyor : «Yetimin malına, rüşdüne erişinceye kadar, en iyi şeklin dışında yaklaşmayın. Ölçüyü ve tartıyı doğru yapın.» Bu iki âyetle beraber Kur'an'ın yirmi iki yerinde yetimden bahsedilmiştir. (1). Bu, yetime ve dola-yisiyle insan haklarına verilen önemi belirtmeye kâfi delildir. Hiç bir semâvî ve gayr-i semâvî kitapta insan haklarına bu kadar yer verilmemiştir. Az ileride bu konuda geniş yer verilecektir.

Demek ki İslâm dîni, her ferdin hakkını te'minat altına almış, özellikle yetim kalan çocukların haklarını en güzel şekilde bağlamıştır. Âyetin inişine sebep teşkil eden hâdise, mevzuu daha geniş şekilde aydınlatmaktadır. Rivâyete göre: Gatafan kabilesinden bir adamın yanında yetim kalmış kardeşinin oğlu bulunuyordu. Çocuğa babasından geniş bir servet kalmıştı. Rüşdüne erişince malını amcasından istedi. Amcası vermek istemedi. Bu yüzden aralarında sert tartışmalar oldu ve nihayet meseleyi bir hal çaresine bağlamak için Hazret-i Peygamber'e geldiler. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi. Çocuğun amcası âyeti duyunca, «Allaha ve Resûlullah'a itaat ediyorum; yetimin malının büyük vebâline Allah'a sığınıyorum» dedi ve çocuğun malını olduğu gibi kendisine teslim etti. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) :

مَنْ بُوِقَ شَخْصَهُ وَيُطْعِمَ رَبَّهُ هَكَذَا فَإِنَّهُ يَجِلُ دَارُهُ لِيُغْنِيَ جَنَّتَهُ

«Kim nefsinin aşırı hurs ve cimriliğinden sakınır da Rab-bisine böyle itâat ederse artık o Allah'ın yurduna yani cennet-ne girer.» (2)

(1) Bak: En'am 153, İsrâ 34, Fecr 17, Duhâ 9, Mâûn 2, İnsan 8, Belcd 15, Kehf 82, Bakare 83, 117, 215, 220, Nisâ 2,3,6,8,10,36,127, Enfâl 41, Haşr 7.

(2) İbn-i Kesir.

Çocuk da malını aldıktan sonra hepsini Allah yolunda harcadı. Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.) : «Ecir sâbit oldu, günah kaldı!» buyurdular. Eshab-ı Kirâm bunun nasıl olduğunu sorduklarında, buyurdular ki : «Ecir çocuk için sâbit oldu, günah ise babasının üzerinde kaldı..» Yani çocuğun babası mirâs olarak bıraktığı malı gayr-i meşru bir yoldan elde etmişse, günah onun üzerinde kaldı, çocuk da ecir kazandı.

ÂYETTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Yetim reşid olduğunda, malını vermemezlik yapmak helâl değildir. Yani bu çağdan sonra istediği ân malını veliy veya vasiyden alabilir.

2 — Yetime velilik veya vasiylik eden kimse, onun malını ancak onun menfaati için kullanabilir. İsteddiği gibi tasarruf edemez.

3 — Veliy veya vasiy, yetimin temiz ve değerli malmı kendi kötü ve değersiz malı ile değiştiremez. Onun malına en iyi şeklin dışında yaklaşılamaz.

4 — Veliy veya vasiy kendi öz malına iyi baktığı nisbette veya daha fazla yetimin malına bakmakla mükelleftir.

5 — Veliy veya vasiy yetimin malını kendi malına katmak suretiyle yememelidir.

— 0 —

YETİM VE SEFİHİN MALI

وَلَا تَتَّبِعُوا السُّفَهَاءَ ۖ آمَاؤُكُمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ لَكُمْ فِيهَا
وَأَزْدُكُمْ فِيهَا وَأَنْكُرُكُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّرْهُفًا

«Allahın sizi başına diktiği mallarınızı beyinsizlere (aklı veya dini noksan olanlara) vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin, onlara güzel söyleyin (uygun şekilde nasihat-te bulunun).» (En-Nisâ sûresi, âyet: 5)

Nisâ sûresi 3. âyetle, rüşde ermiş yetimlerin mallarının kendilerine verilmesi emredilmiş, aksi bir yol tutanların ağır bir vebâl altına girdikleri bildirilmiştir.

Bu âyet-i kerîme ile de, idâre ve velâyetimiz altında bulunan gerek şahsî, gerek umuma ait malları beyinsizlere vermemiz emrediliyor. Çünkü Allahın lûtfettiği nimetleri yerli yerince sarfetmek, her mü'mine düşen bir vecibedir. Har vurup harman savuranlara — kendilerinin bile olsa — mal vermek ilâhî lûtfu bir nev'i hiyânet sayılır. Bu bakımdan bu hususta çok ölçülü olmak gerekir.

Âyet-i Kerîmenin zahirî delâletinden başlıca iki mânâ anlaşılıyor :

a) Kendi mülkiniz olan malları, akıl ve din dışı hareketlerde bulunup günahlara dalan, eline geçen malı nefsânî arzularını tatmin için harcayan beyinsizlere — onlar evlâdınız veya vesayetiniz altında bulunan yetim bile olsalar — vermeyiniz. Ancak onlara ölçülü bir şekilde yedin, giydirin ve güzel öğüdlerde bulunun!

b) Velâyet ve idârenizde bulunan yetimlere ait malları, rüşde ermemişlerse veya aklî ve dinî yönden noksanlık içinde bulunurlarsa kendilerine vermeyin. Fakat bu maldan onlara ihtiyaçları nisbetinde yedin, giydirin ve onlara yön verecek güzel nasihatlerde bulunun!

Nitekim Nisâ sûresi, 6. âyet bu ikinci mânâyı tefsir eder mahiyettedir; şöyle ki :

«Yetimleri nikâh çağına erdikleri zamana kadar gözetip deneyin. O vakit kendilerinde akıl ve salâh yüzü gördünüz mü mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler de (bu malı tamamen ellerine alacaklar) diye bunları israf ile tez elden yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetimin malını yemiye tenezzül etmesin) kaçınınsın. Kim de fakir ise, o halde örfe göre (bir şeyler) yesin. Artık onlara mallarını teslim ettiğiniz vakit karşılarında şahid bulundurun. Tam bir hesap sorucu olmak bakımından ise Allah yeter.»

Nisâ sûresinin bu iki âyetinden çıkarılan netice :

Yetimler için bir vasiy veya velî tâyin etmek lâzımdır. Bu bakımdan fukahâ, aşağıdaki sıfatları taşıyan her müslüman vasiy olabilir, demişlerdir :

- a) Ehl-i salâh olacak,
- b) Güvenilir olacak,
- c) Adâlet ve istikameti bilinmiş olacak,
- d) Müsrif olmayacak.

Yukarıdaki sıfatları hâiz olan kadının vasiy tâyin edilmesinin câiz olup olmadığında görüş farkı vardır. Bâzı fakihlere göre câizdir. İmam Ahmed (Rahmetü'llahi aleyh) de aynı görüşe sâhiptir. Nitekim Hazret-i Ömer'in, kızı Hafsa'ya (R.A.) vasiyette bulunduğu rivâyetle sâbit olmuştur. Diğer bâzısına göre câiz değildir.

Sefih olan kimseyi tasarruftan men'etmek câizdir. Yani onu hacr (3) altına almak suretiyle malını muhafaza etmek lâzımdır. Bu takdirde ona bir veliy veya vasiy tâyin etmek gerektir.

Şâfiî ve Ebû Yûsuf'a göre, sefihin, tasarruftan men'edilmeden önce yaptığı muamelelerin hepsi câiz ve sâhihtir. İbnü Kaasım'a göre men'edilmeden önce de, sonra da yaptığı hiçbir muamele câiz değildir.

Diğer bir husus daha : Erginlik çağını aşmış bir sefihin hacr altına alınmasında da görüş farkı vardır : İmam Mâlik ve fukahânın cumhuruna göre câizdir. Ebû Hanîfe'ye göre, az-çok akli başında bir sefih, malını ifsâd etmedikçe hacr altına alınmaz. İfsad edecek olursa, yirmi beş yaşına girinceye kadar hacr altında tutulur, ondan sonra malı kendisine teslim edilir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Gerek şahsî, gerek umuma ait mal beyinsizlere verilmaz.

(3) Hacr: Kanun yolu ile birinin kendi malını istediği gibi kullanmaktan ahkımması, demektir.

2 — Henüz rüşde ermemiş veya aklî ve dinî yönden noksanlık içinde bulunan sefiî yetimlerin malı kendilerine verilmez, ancak ihtiyaç nisbeti yedirilir ve içirilirler. Ebû Hanîfe'ye göre, yirmi beş yaşını doldurmuş bir sefiînin — düzelmiş olsun olmasın — malı kendisine verilir.

3 — Yetimler ise nikâh çağına erdikleri zaman, kendilerinde akıl ve salâh yüzü görünürse, malları kendilerine teslim edilir.

4 — Yetim çocuklar için bir velîy veya vasiy tâyin edilir.

5 — Velîy veya vasiy fakir olursa, örfe göre, yetimin malından bir şeyler yiyebilir. Zengin buna tenezzül etmemesi kendisi için daha hayırlı olur.

6 — Yetimlerin malı teslim edildiği vakit karşılarında şahid bulundurmak lâzımdır.

— o —

YERYÜZÜNDEKİ ŞEYLER İNSANLARIN FAYDALANMASI İÇİN YARATILMIŞTIR

مَوَالِدَ يَخْلُقُ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

«Yerde ne varsa hepsini sizin (faldeniz) için yaratan O'dur.»

Helâl ve haram kılma hakkı yalnız Allah'a aittir. Hiç kimse din namına Allah'ın helâl kıldığını haram, haram kıldığını da helâl kılamaz. Böyle yapanlar olursa kendi hadlerini aşmış, dinî teşri'de Rububiyet hakkına tecâvüz etmiş olurlar. Ve onların bu yolda sözüne inanıp amel edenler, onları Allah'a (eş) ortak koşmuş olurlar. Cenâb-ı Hak buna işâretle Şûrâ sûresi âyet 12'de buyuruyor ki: «Yoksa Allah'ın dinde izin vermediği bir şeyi onlara meşrû' kılacak ortakları mı vardır? Eğer kesin yargı bulunmayacak olsaydı aralarında hemen hükmedilirdi. Doğrusu zalimlere (haddini aşanlara) can yakıcı azâb vardır.»

O halde Allah ve Resûlü neyi helâl kılmuşsa o helâldir, neyi de haram kılmuşsa, o haramdır. Ne hakkında susulmuş, bir hüküm verilmemişse o da afv sayılır.

Yûnus sûresi 59. âyet-i kerîmede buyuruluyor ki: «Bana söyleyin, Allah'ın size indirdiği rızkın bir kısmını haram, bir kısmını helâl kıldınız: bunu size Allah mı bildirdi, yoksa Allah'a karşı yalan mı uyduruyorsunuz? de.»

Nahl sûresi âyet 116'da da: «Diliniz yalana alışmış olduğu için her şeye «şu haram, bu helâldir» demeyin ki Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Allah'a karşı yalan uyduranlar ise, saadete şüphesiz erişemezler.»

Evet, yukarıdaki âyetlerin açık beyânından da anlaşıldığı üzere hiç kimse kendinde din namına hüküm verme yetkisini göremez: aksi halde kendini Allah'a eş koşmuş olur. Çünkü Cenâb-ı Hak bize haram ve helâl olan şeyleri en açık bir şekilde bildirmiş, Peygamber Efendimiz onları tâlim etmiştir.

İmam-ı Şâfiî «el-Ümm» adlı kitabında Kaadî Ebû Yûsuf'tan şövle naklediyor: İlim ehlinde bir çok büyük zatlara ulaştım ki hepsi de «Bu helâldir: şu haramdır» konusunda çekingen davranır, ancak Allah'ın kitabında apaçık geçen hükümleri söylerlerdi.»

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

Âyet-i kerîmesinin tahliline

gelince: İstidlâl yolu iki hüküm çıkarmak mümkündür :

1 — Yeryüzünde mevcut ne varsa hepsi de insanların faydalanması için yaratılmıştır.

2 — Hilâfına başka bir delil sâbit olmadıkça eşyada asıl olan ibâhaddir.

İzahı :

İnsanlar için, onların faidesi için yaratılan şeyler, canlı ve cansız diye ikiye ayrılır. «Cemi'an» kelimesinin te'kid olarak gelmesi hepsini içine almaktadır. Yer altındaki mâdenler de buna dâhildir. Çünkü bir şeyin zikre (anılmaya) tahsisi, hükümün başkasından nefyine delâlet etmez.

Haram kılındığına dair bir delil olmadıkça yeryüzünde mevcut her şey insanlara helâl sayılır. Zira eşyada asıl olan taharet ve ibâhedir. Ayrıca faydalanmak için zararlı şeyleri ıslâh etmemiz gerekir. Çünkü her şey insan yararlansın diye yaratılmıştır. Bir kısmı sıhhatimize, rûhî yapımıza zararlı olduğu için haram kılınmıştır; fakat onun da ayrı bir hususiyeti ve dolaylı faydası vardır. İlim bir kısmını tesbit edebildi, bir kısmını edemedi. Âyet-i kerîmede bilhassa bu hususa işâret olunmaktadır.

Sunu da ilâve edelim ki, Cenâb-ı Hak bir şeyi haram kılınca, mutlaka ona karşılık daha hayırlı ve daha faydalı diğer bir şey ihsân buyurmuştur. Meselâ :

- a) Ribâyı haram kılmuş, buna karşılık ticareti ve karz-i hasen (faizsiz ödünç para verme) müesseselerini getirmiştir.
- b) İpeği erkeklere haram kılmuş, fakat buna karşılık diğer giyimleri serbest bırakmıştır.
- c) Zinâyı haram kılmuş, buna karşılık çok faydalı ve sıhhatli olan evlenmeyi emretmiştir.
- d) Sarhoş edici ve uyuşturucu maddeleri haram kılmuş, buna karşılık bütün meyva sularını önümüze sermiştir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Yerde ne varsa hepsi insanların faydası için yaratılmıştır.

2 — Hilâfına başka bir delil sâbit olmadıkça eşyada asıl olan ibâhedir. Bâzılarına göre hakkında kesin bir delil bulunmayan şeylerde asıl olan sakınmaktır.

3 — Helâl ve haram kılma hakkı yalnız Allah'a aittir.

4 — Hiç bir kimse — velî olsun, nebî olsun — Allah'ın helâl kıldığını haram, haram kıldığını helâl kılamaz. Aksi halde kendini Allah'a eş koşmuş olur. Tahrîm sûresinde buna işâretle buyuruluyor ki: «Ey Peygamber! sen, zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin (kendine) haram ediyorsun?»

HELÂL - HARAM

(Ölü, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası için boğazlanan hayvan).

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ
فَإِنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

«Ey imân edenleri! Sizi rızıklandırdığımızın temizlerinden yiyin; yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin. Şüphesiz size ölü hayvan etini, kanı, domuz etini, Allah'tan başkası için kesilen hayvanı haram kılmıştır. Fakat darde kalana, başkasının payına el uzatmamak ve zarûret mıkdarını aşmamak üzere günah sayılmaz. Çünkü Allah bağışlayandır, merhamet edendir.» (El-Bakare sûresi, âyet: 173)

Hak ve bâtil dinlerde yiyecek ve içecek maddeleri üzerinde bir takım farklı görüş ve hükümler vardır. Meselâ :

Brahmanizm'de hayvanları boğazlamak, etlerini yemek haramdır. Çünkü brahmanlara göre kurban, Tanrıların nafakasıdır. Aslında kurbanlar tanrıları yaratırlar ve sonra onları beslerler.

Müsevilikte ise, onların zulüm ve nankörlükleri sebebiyle Cenâb-ı Hak bir takım şeyleri onlara haram kılmıştır. En'am sûresi âyet 146'da bundan bahsedilerek buyruluyor ki : «Biz, Yahudilere bütün turnaklı (hayvan)ları haram kıldık. Sığır ve koyunun iç yağlarını da haram ettik. Bunların sırtlarına veya barsaklarına yapışan yahut kemiğe karışan (yağlar bu hükümden) müstesnâdır. Bu (tahrimi) onlara zulümlerinden dolayı cezâ olarak yaptık. Biz elbette doğrucularız.»

Bugün mevcut Tevrat nushalarına bir göz gezdirdiğimiz zaman bu hükümlerin çoğuna — tahrif edilmiş de olsa — rastlamaktayız. Meselâ :

«Hayvanların uyluk başı üzerindeki kalça kasının yenmesi yasaktır.»

«Abib ayında yedi gün mayalı ekmek yenmiyecektir.»

«Temiz olmıyan (buradaki temizlik gerçek temizlik değil, tabu olan şeyler anlamındadır) her türlü şeye dokunan et yenilmiyecek, ateşte yakılacaktır.»

«Hiç bir hayvanın kanı yenmiyecektir.»

«Dört ayaklı hayvanlardan çatal tırnaklı ve geviş getirenler dışındakilerin hepsi murdardır, etleri haramdır, leşlerine dokunan da murdar olur.»

«Deve, ada tavşanı, tavşan ve domuz murdardır, etleri haramdır; leşlerine dokunan da murdar olur.»

«Bütün pulsuz ve kanatsız su hayvanları haramdır.»

«Kuşlardan çengel gagalı ve pençeli, yani yırtıcı olanlar murdardır.»

«Böceklerin her çeşidi murdardır. Yalnız çekirgenin her çeşidi bundan ayrı tutulmuştur; bunları yemek helâldir. Ötekilerin leşine dokunan da murdar olur.»

«Sürtingenlerin hepsi murdardır. Leşlerine dokunan da murdar olur.»

— 0 —

Müseviliğin tamamlayıcısı sayılan Hıristiyanlık bu hükümleri kaldırıp Aziz Paul'un görüşüyle her şeyi kendilerine helâl saymışlardır. Ancak putlara kesilen kurbanlar müstesnâdır. Çünkü Aziz Paul'e göre, temiz kimseler için her şey temizdir. Ağza giren, ağız murdar etmez. Markos, 3. bab, 13. belgede: «Ve İsa onlara derhal izin vermekle temiz olmıyan ruhlar çıkıp domuzlara girdiler.» deniliyor. Görülüyor ki, Aziz Paul her şeyi helâl kılarken sadece Allaha değil, muharref İncile de ihanet etmiştir. Çünkü yukarıdaki babda domuzla temiz olmıyan ruhların girdiğinden bahsediliyor.

İslâmiyete göre : Bitkiler ve hayvanlar insanların faydalanması için yaratılmıştır. Kâinatta câri olan ilâhî kanun gereğince, aşağı nev'i yukarı nev'in maslahatına tahsis edilmiştir. Bitkiler hayvanlar için, hayvanlar da insanlar için kesilir; kullanılır. Ancak Allah'ın haram kıldığı bundan ayrı tutulmuştur. İşte yukarıdaki 173. âyet buna işaret etmekte ve haram kılınan şeylerden bir kısmını belirtmektedir.

حَرَّمَ «Harreme» fiili, mâlûm ve meçhûl şekillerde okunmuş-

tur. «İnnemâ» hasr içindir; hitabın şâmil bulunduğu şeyleri isbat eder. Onun dışındakiler kalır. Âyet-i kerîme'de tahrîm zikredilen şeylerde hasredilmiş oluyor.

«Meytet», boğazlanmadan rûhu ayrılan hayvan demektir. Yalnız şu var ki, «meytet» kelimesinin ifâde ettiği umumîlik şu hadîs-i şerîfle hususlandırılmış oluyor:

أَحِلَّ لَنَا مِيتَتَانِ وَدَمَانِ فَأَمَّا الْمِيتَتَانِ : فَالْجَرَادُ وَالْحَوْتُ
وَأَمَّا الدَّمَانِ : فَالظَّهَالُ وَالْكَبَدُ

«Bize iki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır; iki ölü: Çekirge ile balıktır. İki kan: Dalak ile ciğerdir.»

Bu hadîsi, İmam Ahmed, İbnü Mâce, Dâre-Kutnî, Hâkim, İbnü Ömer (R.A.) dan rivâyet yollu çıkarmışlardır.

«Ölü»den murad burada, yeryüzü ölüleridir, deniz ölüleri değildir. Çünkü ileride görüleceği gibi, diğer bir âyette

أَحِلَّ لَكُمْ مَيْتَاتُ الْبَحْرِ buyurulmak suretiyle «ölü» hususlandırılmış-

tır. Bu iki âyetin ışığı altında: İlim ehlinde çoğuna göre, deniz hayvanlarının ölüsünü de, dirisini de yemek câizdir. Bâzısına göre, kara hayvanlarından yenmesi haram olanlarına benzeyen deniz hayvanlarının da yenmesi haramdır.

İbnü Habîb, (Rahmetü'llahi aleyh) deniz domuzu hakkın-

da kesin bir hükme varamamıştır. İbnü Kaasım da demiş ki : «Ben onu yemekten sakınırım, fakat haram da görmüyorum.»

Ama âlimler kan'ın haram olduğunda ittifak etmiştir. Diğer bir âyette **أَوْ دِمَاسْفُوكًا** «yahut akıtılmış kan» buyurulduğuna göre, mutlaka mukayyed üzerine hamledilerek, et ve damarlarda kalan kanın haram olmadığı hükmüne varılır. Nitekim fukahânın görüşü de bu yoldadır. Kurtubî, bil-icma' bunun böyle olduğunu söylüyor. Onun bu sözünü te'yid eden diğer bir rivâyette Hazret-i Âişe (R.A.) tarikiyle gelmiştir, diyor ki : «Et pişirdiğimde etteki kan yükselir, tencerenin üstünde sarımtırak bir köpük halini alırdı. Resûlüllah (S.A.V.) bunu yadırgamadan yerlerdi.»

وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ Bu ve

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعُمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مِمَّنْ
أَوْ دِمَاسْفُوكًا وَلَحْمَ خَنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
فَمِنْ أَضْطَرٍّ غَيْرِ بَاطِلٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

«De ki : Bana vahyolunanda, leş, akıtılmış kan, domuz eti — ki pistir — ve yoldan çıkarak Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başkasını yemenin haram olduğuna dâir bir emir bulamıyorum; fakat darda kalan, başkasının payına el uzatmamak ve zarûret miktarını aşmamak üzere bunlardan da (canımı kurtaracak kadar) yiyebilir. Doğrusu Rabbin bağışlar ve merhamet eder.» (El-En'am sûresi, âyet: 145) Meâlindeki âyetten yalnız domuz etinin haram olduğu anlaşılıyorsa da ümmetin âlimlerinin domuz yağının da haram olduğu üzerinde ittifakları vardır. İmam-ı Kurtubî bu hususu kendi tefsîrinde nakletmiştir :

«İlim ehlinde bir cemaata göre: Et, denilince ete biti-

şik olan yağ da buna dâhildir, ayrıca tasrihe lüzum yoktur.»

Yine Kurtubî'nin naklettiğine göre : Domuzun kılından başka her şey'inin haram olduğunda icma' vardır. Zira domuz kılıyla ayakkabı dikmenin cevâzına fetvâ verilmiştir.

وَمَا أَمِلَ بِهِ لِعِبْرَانِهِ «İhlâl» aslında sesi yükseltme, mânâsına

gelir. Âyette ise, boğazlanan veya avlanan hayvanın üzerine Allah'tan başkasının ismini anmak, mânâsına gelmektedir. Tabii ki bu niyetle boğazlanan hayvanın eti murdar olur, yenilmez.

Şevkânî Fethü'l-kadir'de diyor ki: «Ölümler için kabirlerde hayvan boğazlamak da böyledir. Yani o da Allah'tan başkası için kesildiğinden eti haram olur, yenilmez. Şahıslar için kabristanda kesmekle putlar için kesmek arasında bir fark yoktur. Evliyâ için de kesmek böyledir.»

فَرَضُطَ Muztar'dan maksat, açlıktan ölüm derecesine giden

kimse demektir. نَمِيْبَاغِ Bâği'den maksat, zarûret halinde ih-

tiyaçtan fazla yiyen demektir. Âyette, «ihtiyaçtan fazla yiyici

olmıyacak» deniliyor. وَلَا عَادَ Müslümanların hakkına tecâ-

vüz edici olmıyacak. Yol kesiciler, sıla-i rahmi kesenler buna dâhildir.

İbnü Abbas (R.A.) göre: Muztar olduğu halde bunlardan bir şey yemesinde bir beis yoktur. Muztar olmadığı halde yerse, bâği ve âdi sayılır.

Sa'd ibni Mensûr, İnü Ebi Şeybe, Abd bin Hümejd, İbnü Münzir ve İbnü Ebi Hâtım'ın Mücâhid'den yaptıkları rivâyette:

غَمِيْبَاغِ وَلَا عَادَ «Müslümanlara karşı tuğyan edip onların hak-

kına el uzatan, tecâvüz eden olmıyacak» şeklinde mânâ vermiş-
KUR'AN AHRÂMI

lerdir. Meselâ : Merhamet bağlarını kesmek, yol kesmek yer-yüzünde fesat çıkarmak veya müslüman cemaatinden ayrılmak veya bir günah işlemek için çıkan ve bu yüzden ölü eti yemeğe muhtar kalan kimse, haddi aştığı için, Mücâhide göre bu bahsedilen şeyleri yemesi helâl olmaz.

RİVÂYETLERİN TÜMÜNDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER:

1 — Ölü balık ve ölü çekirge hâriç, diğer bütün ölü hayvanların etini yemek haramdır.

2 — Dalak, ciğer ve bir de hayvan boğazlandıktan sonra et ve damarlarında kalan kan kalıntıları müstesnâ diğer bütün kanlar haramdır, yenilmez. Ancak Şâfililere göre: Kan renginde çıkan süt, kan rengine giren yumurta — bozulmamışsa — helâldir.

3 — Kılı hâriç domuzun bütün eczâsı haramdır. Mâlikilere göre domuz necis değildir. Ancak et ve yağının yenilmesi haramdır.

4 — Allah'tan başkası adına — isterse yatırırlar için olsun — kesilen hayvanın eti haramdır, yenilmez.

5 — Âyette sayılan haram nesnelerden ancak muhtar kalan (ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalan) kimse haddi aşmamak, başkasının hakkına el uzatmamak şartıyla yiyebilir.

Domuz etinin ve akıtılmış kanın haram kılınmasındaki tıbbî hikmete gelince:

Evet, âyetin sarîh beyânıyla ölmüş murdar hayvan (laşe) gibi, kan ve domuz eti de kesin olarak haram kılınmıştır. Nedenlerine gelince, şunu hemen ilâve edelim ki, ilmin bu konuda kat'ettiği mesâfe ancak tahrîmin bâzı sebeplerini meydana çıkarabilmiştir. Ümid ederiz ki her gün biraz daha tekâmül eden ilim, yarın bunun esrarını çözerek bize daha yorucu ve ikna edici sebepler tesbit eder. Çünkü ilim tekâmül ettikçe dîni tasdiğe yüzütutar.

Domuz etinin ve birde akıtılmış kanın haram kılınışına

kısmen medar olacak sebepleri şöyle sıralıyabiliriz :

a) Tab'i selim domuz etinden tiksинmekte ve ona karşı bir iştihâ duymamaktadır. İştihâ duyanlar varsa, bunun sebebini ahlâkân dejenere olmuş bir muhitin bıraktığı te'sirlerde aramak gerekir. Hem müstesnâ umumî kaaideyi değiştiririz.

b) Domuzun en çok hoşlandığı şey, kazurat ve necasettir. O bunlardan ne kadar men'edilse de hıskatı icâbı yine de isteklidir, bu istek hiç te körelmez. Başka pislik bulamadığında kendi dışkısını yiyecek kadar habaset gösterir.

c) Yapılan laboratuvar araştırmaları neticesinde domuz etinin her cüz'ünde trışin (trichine) denilen öldürücü kurtcukların mevcut olduğu görülmüştür. Trışinleri tamamen imhâ etmek çok zor olmakla beraber esasen ete bıraktığı salgı insan vücuduna tamamen zararlı bir nitelik taşır. İnsan barsaklarına intikal eden bir tek dişi trışin 1500'e yakın kurtcuk bırakır ve bu kurtcukların dişilerinden de saadır olan kurtcuklar bir hayli çoğalma kaydederek kan dolaşımı vasıtasıyla vücudun her tarafına yayılma isti'dadı gösterir. Ve böylece kısa zamanda bunun neticesi olarak vücut dokusunda bir takım iltihaplanmalar meydana gelir, sertleşmeler olur ve insanı ölüme kadar götürür. Bu nev'i hastalığın tedâvisi çok zordur.

d) Ayrıca domuz etindeki mevcut trışinler imhâ edilse bile etin bizatihi kendisi insan bünyesinde bir takım parazitler doğuran mikroplar taşır ve diğer taraftan hazım cihazında şiddetli ve tehlikeli iltihaplar husûle getirerek ölüme sebebiyet verir.

Nitekim son yıllarda Kanada'da yapılan istatistiklere göre, bütün itinalara rağmen domuz etinin hayranları arasında yüzde 16 - 17 oranında ölüme sebebiyet verdiği anlaşılmıştır.

e) Yaratılışı itibariyle insan vücuduna zararlı bunca maddeleri ihtivâ eden domuz etinin hemen hemen her iklimde, bilhassa sıcak bölgelerde daha çok zararlı olduğu müşahade olunmuştur. Bugünkü laboratuvar çalışmalarıyla bu zarar kısmen veya tamamen giderilse bile bütün dünyaya bu ameliyeyi yaymak mümkün değildir. Kaldı ki domuz eti tamamen zararlı

hale getirilemiyor. Çünkü etin kendisi insan bünyesine faydalı değildir.

İslâm dîni cihanşümul bir dindir. Her insanın ve cemiye-
tin maddî ve mânevî hayatiyle ilgilenir ve onları zararlı şey-
lerden korur. Ve hükümlerini umumu nazara alarak verir. Bu
bakımdan müstesnâ hâdiseler onun umumî kaaidelerini boz-
maz.

f) Diğer taraftan yapılan araştırma, tecrübe ve bunlardan
elde edilen neticelere nazaran, domuz eti yemeye müdavemet
eden insanlarda bir nev'i gayretsizlik husûle geliyor ve kıskanç-
lık hisleri dumura uğruyormuş. Bu da domuz etinin ruh üze-
rindeki menfi te'sirini göstermektedir. İbni Haldun bilhassa
bundan bahsetmiştir.

Tevrat domuz etinin murdar olduğunu kaydeder, mevcut
İncillerde domuza dair işâretler vardır. Hazret-i İsâ (A.S.) in
ondan istikrah ettiği anlaşıyor. Fakat Aziz Paul (Yahudi
dönmesi) her şeyi mubah saymıştır.

BİR ŞEYİ HELÂL VEYA HARAM KILMA HAKKI ALLAH'A AİTTİR:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْمِلُوا مَآثِلَ اللَّهِ
لَكُمْ وَلَا تَقْتَدُوا إِلَّاءَ اللَّهِ لَا يَحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

«Ey imân edenler! Allahın size helâl kıldığı temiz ve güzel şey-
leri kendinize haram kılmayın. Haddi aşmayın.. Çünkü Allah
haddi aşanları sevmez.» (El-Mâide sûresi, âyet: 97)

Bakare sûresi 29. âyetin tefsir ve tahlilinde de belirttiği-
miz gibi yeryüzünde mevcut ne varsa hepsi insanların fayda-
lanması için yaratılmış ve öylece imân sahasına sevk edilmiş-
tir. Helâl ve haram mefhumları nisbîdir; ızaftır. Yani biz in-
sanlara nisbetle böyledir. Çünkü hilâfına başka bir delil sâbit

olmadıkça eşyada aslolan taharet ve ibâhâdır. Bedâ'î'de buna temasla deniliyor ki: «Şer'i hükümler inmeden önce hiç bir fiile hüküm konulmaz. Bize göre hüküm ezelse de buradaki ifâdemizden maksad, fiile taallük etmeme hususudur.» (1). Menâr Şerhinde de: «Eşyada asıl olan ibâhâdır. Bu, Hanefilerden bir kısmına göredir. İmam-ı Kerhî de aynı görüşe şahiptir.» şeklinde ifâde ediliyor. (2). Hidâyede ise bu husus bir cümleyle belirtilerek: «İbâha asıldır» deniliyor. (3).

Âyet-i kerîmede geçen (tayyibât)dan murâd, hoş, leziz, iyi ve güzel olan nîmetlerdir. Bunlardan haram kılındığına dair bir delil sâbit olmadıkça yemek, içmek mubâhtır. Bu hususta zan ve şüpheyle amel olunmıyacağı gibi aşırı zühd-u tekvâdan dolayı da Allahın güzel nîmetlerini kendine haram kılmak aslâ doğru değildir. Bu sebeple helâl şeyi yememek için yemin etmek men'edilmiştir. Meselâ: «Bunu kendime haram kılıyorum», «Bu bana haram olsun, yemem» gibi cümleler sarfetmek, haddi tecavüz sayılır. Çünkü bir şeyi helâl veya haram kılma yetkisi ve hakkı Allaha aittir.

Büyük müfessir İbnü Cerîr Taberî diyor ki: «Hiç bir kimseye, Allahın kendi kullarına helâl kıldığı şeyleri haram kılmak câiz değildir. Bunun için Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Osman bin Maz'un ve arkadaşlarının bu kabil aşırılıklarını men'etmişlerdir. Şöyle ki: Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bir gün kıyâmetten bahsetmişlerdi. Eshab-ı kirâm bunun te'siri altında kalarak gönülleri incelmış ve bu hava içinde Osman bin Maz'un'un evinde toplanıp hergün oruç tutmağa, döşek üzerinde uyumağa, et yağlı şey yememeğe, kadınlara yaklaşmamağa güzel koku sürmemeğe, dünyayı terketmeğe, eski çul ve paçavra giyip yeryüzünde dolaşmağa ve erkekliklerini kesmeğe (idiş olmağa) karar vermişlerdi. Onların bu kararı Peygamber Efendimize ulaştığında hepsini huzuruna çağırıp onlara şöyle buyurmuşlardır: «Ben böyle emrolunmadım. Şüphe yok ki nef-

(1) el-Eşbah ve'n-Nezâir: İbn Nüceym 6: 26. Muarr matbaa-ı Hüsniyye.

(2) Aynı kitabın belirtilen sahifesi.

(3) Aynı kitabın 27. sahifesi.

sizin sizin üzerinizde bir takım hakları vardır, (bu hakları ketmetmeyiniz). Hem oruç tutun, hem iftar edin, hem namaz kılın, hem de uyuyun. Ben namaz da kılarım, uyurum da, oruç da tutarım, iftar da ederim, et de yerim, yağ da yerim, kadınlara da yaklaşırım (onlarla evlenirim). Bilmiş olun ki, bunlar benim sünnetimdir. Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.» (4).

Bunun gibi, bir zat, İbn Mes'ud Hazretlerine gelerek :

— Ben döşeği kendime haram kıldım, diyor. Hz. İbn Mes'ud yukarıdaki âyet-i kerîmeyi okuyarak ona :

— Döşegine yat, yeminine de keffaret ver, diyerek tenbih-te bulunuyor.

Tabiin-i kirâmdan Hasan el-Basrî Hazretlerine :

— Falân zat palûze yemiyor, «bunun şükrünü yerine getiremem» diyor, diye haber veriyorlar. Hasan el-Basrî soruyor :

— O zat soğuk su içer mi?

— Evet içer..

— O halde çok câhildir. Allah'ın ona soğuk sudaki olan nimeti palûzeden çok üstün olduğunu bilmiyor.» diyor.

Demek ki, zühd-u takvâ, fazilet ve kemâl, Allah'ın helâl kıldığı şeyleri terketmekte değil, onların kadr-ü kıymetini bilip gereği gibi istifâde etmekte ve bu hususta da haddi aşmamaktır. Zira en hayırlı yol ve sünnet, Hazret-i Muhammed (S. A.V.)'ın yolu ve sünnetidir.

İmam Müslim'in tahrîc ettiği bir hadîste buyuruluyor ki : «Sahâbeden bir zat Hazret-i Peygamberin zevcelerinden Peygamberin gizli amellerinden soruyor ve devamla diyor ki: «Ben kadınlarla evlenmem!» Yanında bulunanlardan biri de «biz et yemeyiz» diyor. Diğer biri de «biz döşek üzerine yatmayız» diyor ve bu amellerinden dolayı Allaha hamd-u senâda bulunuyorlar. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.) «Bunlar

(4) Osman bin Mes'un'un evinde toplanan zatların Ebûbekir, Ali, İbn Mes'ud, Abdullah bin Ömer, Ebû Zer, Salim Mevâ Ebû Hüzeyfe, Mîkdad bin Esved, Selâm-ı Fârid ve Da'ud bin Mukarrin olduğu Kurtubi Tefsirinde haydedilir.

ne istiyorlar?» diye soruyor. A'dığı cevaptan fazlasıyla müteessir olarak buyuruyor ki: «Ben namaz da kılarım, döşek üzerine uzanıp uyurum da, oruç da tutarım, iftar da ederim. Kadınlarla da evlenirim. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir.»

Müessir Kurtubî (Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Ensari) bu hadise dayanarak diyor ki: «Bu âyet-i kerîmede ve bu mânâyla vârid olan hadîs-i şerifte zâhid geçinen şaşkınlarla mutasavvıf geçinen sapıklara karşı açık bir red ve inkâr vardır. Çünkü bu iki zümre de gerçek yoldan ayrılmış, hakikatı incelemekten uzaklaşmıştır.»

İbn Cerîr el-Taberî diyor ki: «Hiç bir müslümana, Allah'ın mü'min kullarına helâl kıldığı şeyleri kendi nefesine haram yapması câiz değildir. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.) İbr. Maz'un'un hanesinde toplanıp bu yola sapan müslümanları ikaz buyurmuşlardı. Allah'ın helâl kıldığı nesneleri terketmekte hiç bir fazilet yoktur; fazilet ancak Allah'ın mubah kıldığı şeylerden, Resûlüllah'ın işlediği fiillerden yeteri kadar fayda lanmaktadır. Çünkü en hayırlı yol Hazret-i Muhammed'in yoludur. Bu böyle olunca, kıldan ma'mul elbise giyinen, malî kudreti olduğu halde pamuk ve keten elbiseleri terkeden, çt, yağ ve sair besleyici gıda maddelerine bir hurma, bir lokma arpa ekmeğini tercih eden ve kadınlara yaklaşmamak için evlenmiyen kimsenin ne kadar fahiş bir hatâyâ düştüğünü ifâdeye lüzum var mıdır?»

İbn Cerîr devamla diyor ki: «Şunu da ilâve edelim ki, hayr-u fazîletin besleyici gıdaları, koruyucu elbiseleri terketmekte olduğunu zanneden kimse, hiç şüphe yok ki bu zannında yanılmıştır. Nefsine meşakkat veren, kendini gıdasız bırakan sevâptan ziyâde günah kazanır. Çünkü insan kendi nefsi-ne de, âilesine de, içinde yaşadığı cemiyete de ancak beden sağlığı ve gücüyle faydalı olabilir. İbâdet de sağlam ve sıhhatli bir kafa ve bedenle yerine getirilir. Hem faydalı şeyleri terkedip az faydalı veya faydasız şeylerden ölmeyecek kadar yomak akıl ve düşünce düzenini de bozar.»

Bunun için Cenâb-ı Allah âyetin sonunda «Sakın haddi aşmayın!» buyuruyor. Yani kendinizi fazla sıkıp zühd-u tekvâda bulunmayın, her şeyde itidalı muhafaza edin. İlâhî hudutları aşmayın.

İmam Mâlik'e göre: Yemin edip kendisine mubah bir şeyi haram eden kimseye yemininden dolayı keffaret bile lâzım gelmez. Yalnız karısına «sen bana haramsın» derse bu üç talâkla boşama olur. Çünkü buna ilâhî ruhsat vardır. İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'ye göre bu gibi hususlarda da yemin bozulursa keffaret lâzım gelir. (Bak yemin bahsine).

88. âyette helâl, hoş ve temiz sayılan bilûmum nesnelerin kapısı açık tutularak bütün mü'minlere bunlardan yararlanmaları için tenbîh edilerek buyuruluyor ki : «Allah'ın size rızık olarak verdiği nimetlerden helâl, hoş ve temiz yollu yiyiniz (lüzumu kadar faydalanınız) ve îmân etmiş olduğunuz Allahdan korkunuz.» Korkunuz da ifrat ve tefritten sakınınız. Ne O'nun nimetlerini beğenmemek, onlardan kaçınmak gibi nankörlük, ne de bu dünya nimetlerini gaye edinip Allahdan ve âhiretten gaflet ederek hırs ve şehvete esir olunuz.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Eşyada asıl olan taharet ve ibâhadır. Helâl ve haram mefhumları izafidir.

2. Bu hususta zan ve şüpheyle amel olunmaz. Kat'i bir delil bulunmadıkça bir şeye haram nazariyle bakılmaz. Yani böyle bir hüküm verilmez.

3. Aşırı zühd-u tekvâdan ötürü helâl nesneleri terketmekte hayır ve fazilet yoktur. Bu bakımdan helâl şeyleri terketmek câiz görülmemiştir.

4. Her şeyde itidalı muhafaza etmek, ifrât ve tefritten kaçınmak gerektir.

5. İmam Mâlik'e göre mubah şeyi yeminle kendisine haram kılan kimseye, bu yemini bozmaktan dolayı keffâret gerekmez. İmam Ebû Hanîfe'ye göre gerekir.

HELÂL KILINAN VE KILINMAYAN ETLER

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ إِنَّكُمْ بِهِمُ الْأَنَامُ الْأَمَانُ
عَلَيْكُمْ غَيْرُ مُحْلٍ الصِّدْقَ وَأَنْتُمْ حُرٌّ مَّا لَكُمْ مَارِدٌ ۝

«Ey îmân edenler! Akidleri yerine getirin. İhramlı iken avlanmayı helâl saymaksızın, size okunacak olanlar hâriç (diğer) hayvanların (eti) helâl kılındı. Şüphesiz ki Allah dileğini hükmeder.» (El-Mâide sûresi, âyet: 1)

Allaha karşı akidlerimiz sayılmıyacak kadar çoktur; bu âyetler onlardan birkaçını beyân ediyor. Bunun için «Ey îmân edenler!» nidâsiyle önce dikkatler çekiliyor. Çünkü dikkatsizlik gafleti, gaflet de akdi yerine getirmemeyi doğurabilir. Bu bakımdan müfessir İbnü Kesîr buradaki ünlemin mânâsını şöyle ifâde ediyor: «Ey inananlar! Bütün dikkatinizle kulağınızı ilâhî buyruğa çevirin. Çünkü bu buyruk ya işlenmesi emrolunan bir hayır veya sakınılması gereken bir fenâlıktır. İkisi de sizin kulluğunuzun sadakatini, ahde olan vefânızı tâyin eden mehnglerdir.»

Behîme : Umumiyetle dört ayaklı hayvanlara verilen bir isimdir. Konuşma, düşünme ve akletme gibi vasıflardan mahrûm bulundukları ve bu sebeple kapalı ve mübhem kaldıkları için hayvanlar hakkında bu isim kullanılmıştır.

En'âm : Ehli hayvanlardan deve, sığır, koyun ve keçi'ye, yabanî hayvanlardan geyik, ceylân, yabanî sığır ve yabanî eşeğe — yumuşak ve uysal oldukları için verilen bir isimdir. Umumiyetle tek tırnaklı hayvanlar buna dahil değildir. Yabanî eşek hakkında görüş farkı vardır.

Nitekim En'âm sûresinde buna işaretle buyruluyor ki :

— «Davarlardan yülük taşıyacak, (tiyünden) döşek, halı, kilim ve benzeri şeyler yapılacak hayvanları yaratan da O'dur.» Bundan sonra davarların sekiz çift olarak yaratıldığı beyân

ediliyor : «Allah sekiz çift yarattı: Koyundan iki çift, keçiden iki çift.. De ki: Allah iki erkeği mi, yahut iki dişi mi, yoksa bu iki dışının rahimlerine sarınıp bürünen erkek ve dişi yavruları mı, hangisini haram etti? Dâvanızda doğru iseniz bana ilme dayanarak haber verin.»

«Deveden de iki, sığırdan da iki çift yarattı. De ki : Allah iki erkeği mi, yahud iki dişi mi, yoksa iki dışının rahimlerine sarınıp bürünen erkek ve dişi yavruları mı, hangisini haram etti? Yoksa Allah size bunu haram kılmayı tavsiye ettiği zaman siz hazır mıydınız?» (5).

Ve Nahl sûresinde de tek tırnaklı hayvanların e n ' â m ' - dan olmadığı beyân edilerek buyuruluyor ki: «Hem onlara binmeniz için, hem zinet için atları, katırları, merkepleri yarattı. Sizin bilemiyeceğiniz daha neler yaratıyor O.» (6).

Demek ki, e n ' â m, deve sığır, koyun ve keçiye verilen müşterek bir isimdir. Katâde ve İbn Cerir'e göre de böyledir.

Eshâb-ı kirâmdan İbnü Ömer ile İbnü Abbas (Allah ikisinden de râzî olsun!) bu âyetle, ana rahminden ölü olarak çıkarılan ceninin mubah olduğuna istidlâl etmişlerdir. Şöyle ki, gebe hayvan boğazlandıktan sonra cenin ölü olarak çıkarılırsa onu yemek helâldir.

Ebü Saîd (R.A.) den yapılan rivâyette: «Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) sordum :

— Ey Allahın Resûlü! Biz dişi deveyi, sığır ve koyunu boğazlıyoruz, karınlarından cenin çıkıyor. Onu atalım mı, yiye lim mi? dedim.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) :

— Arzu ederseniz yeyin. Çünkü ceninin boğazlanması, anasının boğazlanmasıyledir» diye cevap verdiler.» (7) deniliyor.

En'amın da hepsi yenilmez, Kitab ve sünnetin istisnâ yol-

(5) En'am sûresi, âyet: 143 - 144.

(6) Nahl sûresi, âyet: 8.

(7) Ebü Dâvud - Tirmizî - İbnü Mâce.

lu ayırdığı hayvanların bir kısmı en'âmdan sayılmakla beraber bazı sebeplerden dolayı haram kılınmıştır. Meselâ: Leş, kan, domuz eti, Allah'dan başkası adına boğazlanan, taş, sopa ve benzeri yassı bir âletle vurulup öldürülen, bir yerden yuvarlanarak ölen, başka bir hayvan tarafından stisülerek öldürülen, canavar tarafından parçalanan, dikili taşlar üzerinde onlar için boğazlanan hayvanlar ile yırtıcı dişleri olan bütün canavarların eti haram kılınmıştır. Nitekim Nahl sûresinde de buna işâret edilerek buyuruluyor ki:

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَ
لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ قُلْ لِّمَنِ اسْطَرَّ غَيْرَ بَاطِلٍ وَلَا عَادِلٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

«O size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini, bir de Allah'dan başkası için kesilmiş olan hayvanları haram kıldı. Bununla beraber kim bunlardan yemiye muhtar kalırsa kimseye saldırmamak ve haddi (ölmiyecek miktarı) aşmamak şartıyla yiyebilir. Çünkü Allah Gafûr ve Rahîm'dir.» (En-Nahl sûresi, âyet: 115)

İleride bu konuya geniş yer verilecek ve gereken açıklama yapılacaktır.

Bunlar gibi, ihramlı bir halde olana da karada avlanma haram kılınmıştır. İhramlı iken avdan ve av eti yemekten men'olunmuştur. Deniz avı müstesnâ.. Diğer bir âyette özel olarak bu hususa temas edilerek buyuruluyor ki:

أَجَلٌ لَّكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرْمٌ
عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

«Deniz avı yapmak ve onu yemek de, yolculara da — geçimlik olarak — helâl kılınmıştır. İhramlı bulunduğunuz müddetce kara avı size haram kılınmıştır. Huzuruna varıp toplanacağınız Allah'dan sakının.» (El-Mâide sûresi, âyet: 96).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Helâl ve haramı ancak Allah ve Resûlullah tâyin eder. Başkası buna asla yetkili değildir. O halde Kitab ve Sünnette neler helâl kılınmışsa onlar helâldir, neler haram kılınmışsa onlar da haramdır.

2. Deve, sığır, koyun, keçi, geyik, ceylân, yabanî sığır ve yabanî merkeb helâl kılınmıştır.

3. İhramlı olan kimse — ister hac için, ister umre için olsun — bu ve benzeri yabanî hayvanları avlayamaz ve av etinden yiyemez.

4. Eti yenen dört ayaklı hayvanlardan da şunların eti belirtilen sebeplerden dolayı haram kılınmıştır: Leş, kan, domuz eti, Allah'dan başkası adına kesilenler — boğulmuş, bir yerine taş veya sopa gibi kesici olmayan bir âletle vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından süsülmüş, yırtıcı hayvan tarafından yenmiş olanları canları çıkmadan önce boğazlamamışlarsa — dikili taşlar üzerine boğazlananlar.

5. Bunlar gibi, yırtıcı ve parçalayıcı azı diş, tırnak ve pençe sâhibi bütün hayvanların yenmesi haramdır. Azı diş ve kuvvetli pençe sâhibi: Aslan, kaplan, kurt, pars, köpek, tilki, sırtlan, kedi ve benzeri hayvanlardır. Tırnak ve pençe sâhibi ise: Şâhin, doğan, kartal, karga ve benzeri hayvanlardır. Birinciler diş ve pençeleriyle, ikinciler keskin tırnaklarıyla avlarını yakalayıp parçalarlar.

Bunlar gibi ehli eşek, katır, fil, araptavşanı (yaban fare-si), gelincik, arı, kara ve deniz kaplumbağaları ve fare,, akrep, kurbağa, kirpi, yılan, pire, bit, sinek, sivrisinek, kene ve benzeri bütün hayvan ve haşaratın yenmesi haramdır.

İleride bu konuya geniş yer verilecek ve habaisten oldukları mezheplerin görüş farklarıyla beraber anlatılacaktır.

6. Boğazlanan hayvanın karnından çıkan ölü cenfin eti helâldir. Ancak:

İmam-ı A'zam'a göre, anasının boğazlanmasıyla karnından

ölü olarak çıkan cenin — ister tüylenmiş olsun ister olmasın — boğazlanmış sayılmaz. Bu bakımdan eti yenmez, haramdır. Beden teşekkülü tamamlanmış diri olarak çıkarsa usûlü dairesinde boğazlanır ve o zaman yenmesi helâl olur.

İmam Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve üç büyük İmam'a göre: Ölü olarak çıkarılan ceninin vücud yapısı tamamlanmışsa, anasının boğazlanmasıyla o da şer'an boğazlanmış sayılır ve eti yenilir. Çünkü Hz. Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

زَكَاةُ الْجَنِينِ زَكَاةُ أُمِّهِ «Yavrunun boğazlanması, anasının boğazlanmasıyla tahakkuk eder.» (8).

— o —

KİTAP EHLİNE AİT YİYECEK MADDELERİ

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ

«Bugün size temiz olan (nîmetler) helâl kılındı. Kendilerine kitab verilenlerin yiyeceği size helâl, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir.» (Mâide sûresi, âyet: 5).

Bundan önceki âyette neyin helâl kılındığından soranlara cevap teşkil eder mahiyette: «Size iyi, temiz ve hoş şey'ler helâl kılındı» buyurulmuştu. Bu âyetin ise ilk cümlesi onu te'kid sa-dedinde gelmiştir.

İkinci cümle ile, Müslümanlarla kitab ehli arasında birtakım münâsebetlerin bulunduğuna işaretle, — haram kılınan yiyecekler müstesnâ — diğer bütün yiyecek maddelerinin alım-satımı, ithalât ve ihracatı, yenilme ve içilmesi iki taraf için de helâl olduğu beyân ediliyor.

Ancak yiyecek maddeleri hususunda kitab ehli olanla ol-

(8) Mecme'ü'l-Enbâr c: 2, s: 512.

mayan arasında bir fark yoktur. Öyle ki ticarî münâsebetleri, kitab ehli olanla olmayanlar şeklinde bir ayırım yapmadan geliştirmek ve onların iyi, temiz ve hoş olan yiyeceklerini yemek helâldir. O halde özel olarak kitab ehlinin zikredilmesinden siyak ve sibak da dikkate alınarak z e b â y i h (boğazlanan ve avlanan hayvanlar) mânâsını almak daha açıktır. Bu mânâyla, kitab ehlinin boğazladığı veya avladığı hayvanlar Müslümanlara, Müslümanların da onlara helâldir. Kitab ehli olmayanların ise boğazladığı ve avladığı hayvanlar Müslümanlara helâl değildir. O halde âyetteki taam'dan maksad bu olduğuna göre, kitab ehli olmayanların zebâyih'ten başka temiz ve iyi yiyecekleri Müslümanlara helâldir, hükmünü istidlâl etmek ilâhî murada muhalîf değildir.

Ayrıca âyet-i kerîmenin delâletinden şu mânâları ve taşıdığı hükümleri çıkarmışlardır :

a) Kitab ehlinin — Allah ve Resûlünün haram kıldığı şey'ler müstesnâ — bütün yiyecekleri Müslümanlara helâldir.

b) Kitab ehli, boğazladığı veya avladığı hayvan üzerine Allah'ın adını anmasa bile boğazladıkları ve avladıkları Müslümanlara helâldir. Çünkü bu âyet-i kerîme umum ifâde eden (9)

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بَاطِلًا ۖ وَآتِ الْفَقِيرَ ۖ âyetini hususlandırmıştır.

Nitekim Ebû Derdâ, Ubâde b. Sâbit, İbnü Abbas, Zühri, Rabîa, Şa'bf ve Mekhûl aynı görüştedirler.

Ali bin Ebû Talib, İbnü Ömer ve Âişe Vâlidemiz'e göre ise, kitab ehlinin boğazladığı hayvan üzerine Allah'dan başkasının anıldığını duyduğunuz zaman ondan yemeyin! Bu, Tavus ile el-Hasan'ın kavlidir. Delilleri ise Allah'ın:

وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بَاطِلًا ۖ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ ۖ âyeti ile âyetidir. (10).

İmam Mâlik'e göre bu, mekrûhtur, haram değildir.

(9) En'âm sûresi, âyet: 121.

(10) Bakare sûresi, âyet: 173.

Bununla beraber kitab ehlinin herhangi bir ismi anıp anmadıkları bilinmediğinde — Allah'ın ismini andıkları kabul edilerek — boğazladıkları helâl sayılır. Bu hususta icma' vâki olmuştur. Zira bize kadar gelen sahîh rivâyetlerden, Resûlüllah (S.A.V.)'ın bir yahudînin ateşte kızartıp hediye ettiği koyunu kabul ettiği bilinmektedir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Kitab ehli (Yahudî ve Hristiyanlar)'ın boğazladığı ve avladığı hayvanları yemek, Müslümanlara helâldir.

2. Kitab ehlinin, hayvanı boğazlarken veya avlarken Allah'ın adını anıp anmadıkları bilinmezse, andıklarına hükmedilerek boğazladıkları ile avladıklarını yemek helâl olur.

3 — İster kitab ehli olsun ister olmasın, bütün gayr-i müslimlerin — Allah ve Resûlünün haram kıldığı şey'ler müstesnâ — yiyecek ve içecek maddeleri Müslümanlara helâldir, yiyebilirler.

4. Müslümanların yararına olmak üzere gayr-i müslimlerle ticarî muamelelerde bulunmak câizdir.

— o —

ÖLÜ, KAN, DOMUZ ETİ V.S.

حُرِّمَتْ عَلَيْكَ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا اُمِلَ عَلَيْهِمْ مِنَ النِّجَاسِ وَالْمَوْقُودُ
وَالْمَرْذِيَّةُ وَالْعَلَقَةُ وَمَا اَكَلَ السَّبُعُ اِلَّا مَا دَكَّكُنْتَهُ وَمَا دُجِحَ عَلَى النَّسَبِ وَاَنْ
تَنْفِصُوا بِلَا زَلَامٍ لَكُمْ فَمَنْ

«Ölü (leş), kan, domuz eti, Allah'dan başkası adına boğazlanan — henüz can çıkmadan yettişip boğazladıklarınız müstesnâ olmak üzere — boğulan, (taş, sopa ve benzeri kesici olmayan yassı bir âletle) vurulan, (bir yerden) yuvarlanan, (başka bir hayvan tarafından siledilen, canavar tarafından parçala-

nan, diktili taşlar üzerine boğazlanan hayvanlar ve bir de fal oklariyle kismet aramanız, (bundan ahkâm çıkarmanız) size haram kılınmıştır. Bütün bunlar fısıktır (Allah yolundan çıkmaktır).» (El-Mâide sûresi, âyet: 53).

Bakare sûresinde bu konuya kısmen yer verilmişti. Burada ise daha geniş tutulmakta ve muharramatın hayvanlarla alâkalı kısmı şer'î şekilde boğazlanan ve şerâitine uygun avlanan hayvanlardan başka olduğu belirtilerek ayrıntılarıyla ifâde edilmektedir.

Önce şunu belirtelim ki, Allah'ın haram kıldığı şey'lerde maddî ve mânevî sıhhatimizle ilgili birtakım sebepler vardır. İlim bunlardan bâzısını çözmüş, bâzısını çözememiştir. Bunun nedenlerini BÜYÜK TEFSİRİMİZDE izâh edeceğiz. Burada ise, «hurrimet aleyküm» cümlesinden bu hayvanların ve bir de kanın yenmesinin haram kılındığı anlaşıyor. O halde bunların et, kemik ve kanını azot sanayide karışık sun'î gübre haline getirip kullanmakta, kıl ve derisinden, boynuz ve tırnağın dan faydalanmakta bir beis yoktur. (11)

Âyet-i kerîmede onbir şey'in haram kılındığı beyân ediliyor. Bunlardan bir kısmı mutlak, bir kısmı da mukayyedir. Ayrıca tahrîm bu onbir şey ile sınırlı değildir. Diğer âyetlerden ve alâkalı hadislerden başka bâzı şey'lerin de haram kılındığı bilinmektedir.

Onbir şey'in izahına gelince :

1. Ölü (leş)..

Şer'î boğazlanma olmaksızın hastalık veya başka bir sebepten dolayı ölen hayvan kastediliyor.. Çünkü âyetteki «henüz canı çıkmadan yetişip boğazladığınız» cümlesi buradaki ölünün haricî bir te'sir olmadan ölen değil de şer'î boğazlanma ile boğazlanmadan ölen hayvan olduğunu ifâde etmektedir. Ayrıca iki hayvanın ölüsü hadîs ile bu hükmün dışında bırakılmıştır: Balık ve çekirge. Yâni bu ikisinin ölüsü haram kılınmamıştır.

(11) Bu hususta mezheplerin görüş farkı var. Geniş bilgi için bak: el-Fıkhü Ala'l-Mezâhibü'l-Arbaa c: 1, s: 8-10.

Ancak balık suyun içinde kendiliğinden ölür de sırt üstü bir vaziyet alırsa, o takdirde yenilmesi doğru olmaz.

İbnü Ömer (R.A.)dan merfuan yapılan rivâyette buyuruyor ki:

أَحِلُّ لَنَا مَيْتَانِ وَدَمَانِ فَأَمَّا الْمَيْتَانِ: فَالْتَمَكُ وَالْجَرَادُ
وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ.

«Bize iki ölü, iki de kan helâl kılınmıştır. Ölüler: Balık ve çakırgidir. Kanlar ise: Cîğer ve dalaktır.» (12).

Diğer bir hadiste de: هُوَ الظُّهُورُ مَا وَهُ الْجِلْمُ مَيْتُهُ

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.)den deniz hakkında sorulduğunda şu cevabı verdiler: «Denizin suyu temizleyicidir, ölüsü de helâldir.» (13).

2. Kan..

Kandan murad, dem-i mesfûh (= akıtılmış kan)dır. En'am sûresinde bu husus beyân edilerek buyuruluyor ki:

فَلَا آجِدُ فِي مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ بَيْتَةً
أَوْ دَمًا مُّسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خَنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُفٍّ لِّلْغَيْبِ الرَّحْمَةِ

«De ki, bana vahyolunanda ölü, akıtılmış kan, domuz eti — ki plistir — ve yoldan çıkarak Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başkasını yemeyiz haram olduğuna dair bir emir bulmuyorum.» (El-En'am sûresi, âyet: 145).

O halde bir hayvan boğazlandıkta akan kan haram, akmiyan, et vâ damarlarda kalan helâldir.

Ebû Umâme (R.A.) diyor ki:

(12) Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Dâre Kutub, Beyhak.

(13) Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesai, İbnü Mâce, İbnü Hibbân.

«Hazret-i Peygamber (S.A.V.) beni kendi kavmime dâvet-çi olarak gönderdi. Gittim, dâveti yapmak üzere toplandık, tam bu sırada bir çanak dolusu kan getirdiler ve bunu yemek için çanağın etrafına dizildiler. Tanıyanlar bana da seslenerek:

— Gel, ya Ebâ Umâme! diyerek yemeğe çağırdılar.

Ben onlara:

— Yazıklar olsun size!. Şimdi ben bunu haram kılan za-tın yanından geldim, vazgeçmez misiniz? diye ikazda bulundum.

Bunun üzerine dik dik bana bakarak bu husustaki tahrîm emrini sordular. حُرِّمْتُ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ âyetini okudum.»

Hâfız Ebûbekr b. Merdveyh bu rivâyete ilâveten şu siya-kı fazla olarak nakletmiştir: «Ebû Umâme devamla diyor ki: Onlar beni de âyeti de dinlemediler, işlerine devam ettiler. Çok susamıştım, kendilerinden su istedim, maaalesef vermediler ve «Sana hiç bir suretle su vermiyeceğiz, ölümle seni başbaşa bı-rakacağız!» dediler. Susuzluğun te'siriyle üstlüğümlün altına girip uyudum. Mânâda bana bir şerbet sunuldu, içtim.. Uyanın-ca susuzluğumun tamamen giderildiğini hissettim. Ve artık o günden itibaren bir daha fazla susamadım.» (14).

3. Domuz eti..

Kur'ân-ı Kerîm'in beş yerinde domuz ve domuz eti hak-kında âyet vardır. (15) Bilhassa En'am sûresi 145. âyette do-muz etinin murdar olduğundan bahsedilir.

O halde domuz eti bütün eczasiyle birlikte murdardır. Ger-çi اَوْ لَحْمِ خِنْزِيرٍ فَانَّهُ رِجْسٌ deki zamir lûgat itibariyle (lahm)e râ-ci'dir, (hinzir)e değil, fakat lahm'den murad domuzun bütün eczası demektir.

Buhari ve Müslim'de Resûlüllah (S.A.V.)ın şöyle buyurduğu

(14) Bu, Hâbi sınırı tecâvüz etmiyen kimsenin dünyada nâil olduğu bir ke-râmettir. Âhiret mükâfatı daha büyüktür.

(15) Bakare: 173; Mâide: 3. En'am: 141. Nahl: 115. Mâide: 60.

rivâyet edilmiştir: **إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْأَضْنَامِ**

«Süphesiz ki Allah-ü Teâlâ içkinin, ölünün ve putların alım - satımını haram kılmıştır.»

Bunun üzerine eshab-ı kirâmdan biri sordu:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ölmüş hayvanların yağına ne buyursunuz? Vapurlar onunla cilâlanır, deriler onunla yağlanır ve halk onu çıralarda da kullanır..

— «Hayır, o kesin olarak haramdır» buyurdular.

4. Allah'dan başkası adına boğazlanan hayvan.

Mevcudatı yaradan Allah'dır. Onun yarattıklarından bir hayvanı ancak O'nun yüce ismini anarak O'nun namına kesme-miz gerekir. Aksi halde O'nun bahşetmiş olduğu nimetle O'na küfretmiş olunur ki bu yolda boğazlanan bir hayvanın eti yenilmez, haramdır. En'âm sûresinde,

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْثَالَهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ عَلَيْهِ وَآتِ لَفْسُقٍ «Üzerlerine Allah'ın is-

mi anılmayan hayvanlardan yemeyin, çünkü bu, muhakkak ki bir fisk (yoldan çıkıp günâh ve isyâna sapmaktır)». (El-En'âm sûresi, âyet: 127) buyuruluyor.

İbnü Ebi Hâtim'in yaptığı rivâyette, Ebû Tufayl diyor ki: «Âdem Peygamber'e dört şey'in haram kılındığına dâir hüküm inmiştir: Ölü, kan, domuz eti ve Allah'dan başkası adına boğazlanan hayvan. Bu dört şey, Allah gökleri ve yeri yarattığından beri haram kılınmıştır. Ancak İsrâîloğullarına günâhları sebebiyle bundan başka, birtakım helâl nesneler de haram kılınmıştı. Hazret-i İsâ (A.S.) risâlet vazifesini alınca durum eski haline avdet etmiş, yani Âdem Peygamber'e haram kılınan şey'lerin haram olduğu yeniden bildirilmiştir. Ama İsrâîloğulları Hazret-i İsâ'yı bu hususta da yalanlamış ve açıktan açığa ona isyân etmişlerdi.»

5. Boğulan hayvan..

Bu, ister bağlı bulunduğu iple, ister başka bir sebeple boğulmuş olsun, fark etmez, hepsi de haramdır.

İbnü Abbas (R.A.)dan yapılan rivâyete göre, cahiliyyet devrinde koyun ve keçiyi önce bir iple boğar, hayvancağız bu şekil öldürüldükten sonra yenilirdi. Buna benzer bir rivâyeti de Katâde yapmıştır.

6. Vurulan hayvan..

Kesici olmayan ağır bir âletle (taş, sopa ve benzeri şey'ler) vurulup öldürülen hayvanın da eti haramdır, yenilmez. İmam Katâde diyor ki: «Câhiliyye devrinde Arapların bir kısmı hayvanı sopayla vurup öldürdükten sonra yerlerdi.

Sahih-i Buhari'de Adiy b. Hâtem'den yapılan rivâyette, Adiy diyor ki: Hazret-i Peygamber'e sordum:

— Ey Allah'ın Resûlü! Ava uzunca ok atıyorum?.. dedim.

— «Uzunca ok attığında onun sivri kısmı isâbet ederse, ye.. enine isâbet ederse, o artık darbenin şiddetinden ölmüş-tür, yeme!» diye cevap verdiler.

7. Bir yerinden yuvarlanan hayvan..

Yukarıdan aşağıya yuvarlanıp ölen hayvanın da eti haramdır, yenilmez. Bunun gibi yüksekçe bir yerde bulunan hayvan atılan ok veya kurşunla aşağıya yuvarlanır ve ölü olarak bulunurlarsa onun da eti yenilmez. Çünkü bu durumda okla değil de düşüp yuvarlanmak suretiyle öldüğü zannı gaalıptır. Ama atılan ok veya kurşun hayvanın tam öldürecek yerine isâbet eder ve bununla öldüğü kesin olarak bilinirse, o takdirde yenilir.

Hadis-i şerifte:

إِذَا رَمَيْتَ سَهْمَكَ فَادْكُرْ اسْمَ اللَّهِ فَإِنْ وَجَدْتَهُ قَدْ قَتَلَ فَأَكُلْ
إِلَّا أَنْ تَجِدَهُ قَدْ وَقَعَ فِي مَاءٍ فَإِنَّكَ لَا تَذَرِي الْمَاءَ قَتَلَهُ أَوْ سَهْمَكَ

«Okla vurduğun av yuvarlanıp suya düşer, onu suda boğulmuş olarak bulursan yeme!. Çünkü onu, attığın ok mu öl-

dürmüş, yoksa su da mı boğulmuş bilmezsin..» (16) buyurulmuştur.

8. Başka bir hayvan tarafından süsülerek ölen hayvan..

Boynuz, kafa, çifte ve benzeri bir hareketle süsülüp ölen hayvanın da eti haramdır, yenilmez.

9. Canavar tarafından parçalanmak suretiyle ölen hayvan..

Aslan, kaplan, sırtlan, kurt ve benzeri bir canavar tarafından tecâvüze uğrayıp parçalanan veya yenilen ve bu sebeple ölen hayvanın — kanı akmış olsa bile — eti haramdır, yenilmez. Bunun gibi sivri dişleri veya yırtıcı pençesi olan herhangisi bir hayvan tarafından parçalanan hayvan da yenilmez.

Ancak boğulan, vurulan, bir yerden yuvarlanan, başka bir hayvan tarafından süsülen ve bir canavar tarafından parçalanan hayvanlar henüz ölmeden şer'i bir şekilde boğazlanırsa etleri yenilir. Yâni (illâ mâ-zekkeytüm) cümlesi, yukarıda beyân edilen beş kısımdan müstesnâdır.

Hazret-i Ali (R.A.)den yapılan rivâyete göre: «Bunlardan birine diri olarak ulaşır, boğazlarken el veya ayak hareketi görecektir, onun etinden ye!» buyuruluyor. Nitekim Tâvus, el-Hasan, Katâde, Übey bin Umeyr ve Dahhâk'dan yapılan rivâyette de «belirtilen hayvanlar boğazlanırken diri olduklarına delâlet eden bir hareket meydana gelirse, etleri yenilir.» deniliyor.

10. Dikili taşlar üzerine boğazlanan hayvan..

(Nusub) tâbiri, mücâhid ve İbnü Cüreyc'e göre Kâbe'nin etrafına diiklen taşlardır ki bunlar 360 tane idi. Câhiliyye devrindeki Araplar bu taşların önünde hayvan boğazlar, kanı da Kâbe'ye doğru akıtıp serper ve sonra eti yarıp taşın üzerine kolları. Cenâb-ı Allah bunu men'etti ve bu yolda boğazlanan hayvanların haram olduğunu beyân buyurdu.

11. Fal oklariyle veya zarlarla kısmet aramayınız..

Yine câhiliyye devri Arapları mühim bir işe başlarken üç ok veya üç zar ile kısmet çekerlerdi. Bunlardan birinin üzerin-

de (yap!), diğesinde (yapma!) diye yazılı idi. Üçüncüsünde ise hiç bir şey yazılı değildi. Bunlar böylece bir torbaya konulur ve bir tane çekilirdi, (yap!) yazılı olan çıkarsa işine başlardı. (Yapma!) yazılı çıkarsa, o işten vazgeçerdi. Boş olanı çıkarsa yeniden torbaya koyup tekrar kısmetini çekerdi.

Ezlâm'ın üç, yedi ve on olmak üzere üç çeşit olduğu birçok tefsirlerde belirtilmiştir. Her üç çeşidin de kısmet aramak ve mühim işleri halletmek gibi şey'lere mâtuf bulunduğundan fazla izaha lüzum görmüyoruz. Bakare sûresinde (Meysir ve Ezlâm) maddelerinde bundan bahsedilir.

Netice olarak fal ve falcılık bütün çeşitleriyle haramdır. İster fal kitaplarının fihristine parmak bastırmak suretiyle olsun, ister zar atmak veya çekmek suretiyle, ister ismin baş veya son harfi esas tutulmak suretiyle olsun hiç birine cevâz yoktur. Gâibden haber vermek de böyledir. Üzülererek söyleyelim ki hâlâ bugün din perdesi altında falcılık, büyücülük yapan, cinlerden haber aldığını iddiâ eden sapık ve istismarcılar eksik değildir.

Buhârî ve Müslim'in yaptıkları rivâyette, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Kâbe'ye girdiklerinde, Kâbe'nin duvarına Hazret-i İbrâhîm ile Hazret-i İsmâîl'in portrelerinin nakşedildiğini ve ellerinde de fal okları veya zarların tasvîr edildiğini görünce:

قَاتِلَهُمُ اللَّهُ لَقَدْ عَلُوا أَنَّهُمْ لَا يُسْتَقِيمُونَ بِهَا أَلَدًا «Allah-ü-Teâlâ

bunu yapanları kahretsin! Onlar da bilirler ki İbrâhîm ile İsmâîl bu oklarla hiç bir zaman kısmet aramamışlardır.» buyurdular.

İbnü Merdveyh'in yaptığı rivâyette ise, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buna işâretle buyurdular ki:

لَنْ يَجَلَ الدَّرَجَاتِ مَنْ تَكُنَّ أَوْ اسْتَقْسَمَ أَوْ رَجَعَ مِنْ سَفَرٍ طَارِئًا «Kehâ-

net gösteren veyahut zar ve ok ile kısmet arayan veya uğur-

suz sayıp seferden geri dönen kimse derecelere giremez (yüksek mertebelere nâil olamaz).» (17).

İbnü Kesîr'in beyânına göre: Ezlâm, hem kumarda, hem de kismet aramada kullanılırdı. Hangisinde kullanılırsa kullanılsın, haramdır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Şer'i boğazlama olmaksızın hastalık veya başka bir sebeple ölen hayvanın eti haramdır, yenmez. Balık ve çekirge bu hükmün dışındadır, onların ölüsü de yenir. Ancak balık suyun içinde kendiliğinden ölür de sırt üstü bir vaziyet alırsa, o takdirde yenmez.

2. Akıtılmış kan haramdır. İster kendiliğinden aksın, ister bir âlet dokunması neticesinde aksın farketmez. Yalnız, hayvan boğazlandıktan veya avlandıktan sonra vücudunda ve damarlarında kalan kan bu hükmün dışındadır. Yani helâldir, yenir.

3. Domuz eti ve domuzun bütün eczası haramdır, yenmez. Bunun gibi domuzun alım-satımı da haramdır.

4. Allah'dan başkası adına boğazlanan hayvanın eti de haramdır, yenmez. O halde putlara ve şahıslar adına kesilen hayvan yenmez. Meselâ: «Ben şu hayvanı falan yatır için boğazlıyorum» diyerek boğazlanan hayvan şahıs için boğazlanmış olduğundan bazı ulemâya göre eti yenmez.

5. Herhangi bir sebeple boğulup ölen hayvanın eti haramdır, yenmez.

6. Kesici olmayan (taş, sopa ve benzeri şey'ler gibi) bir âletle vurulup öldürülen hayvanın eti haramdır, yenmez.

7. Bir yerden yuvarlanıp ölen hayvanın eti haramdır, yenmez. Bunun gibi yüksekce bir yerde bulunan hayvan, atılan ok veya kurşunla aşağıya yuvarlanır ve ölü olarak bulunursa,

(17) Taberânî ise, (Len yelced derecâtü ulâ men tekehenne eristakemo ürce'a min seferin tetayyüren) şeklinde almıştır. İki metin arasında mâna yâ-nünden pek fark yoktur.

— ok veya kurşun öldürücü bir yere isâbet etmemişse — eti yenmez.

8. Başka bir hayvan tarafından süsülerek ölen hayvanın eti haramdır, yenilmez.

9. Canavar tarafından parçalanarak ölen hayvanın eti haramdır, yenmez.

10. Beşinci maddeden dokuzuncu maddeye kadar belirtilen hallerde hayvan ölmeden şer'i bir şekilde boğazlansa, o takdirde eti haram sayılmaz.

11. Dikili taşlar üzerine boğazlanan, yani putlara, onlar adına boğazlanan hayvanın eti haramdır, yenmez.

12. Fal ve falcılık bütün çeşitleriyle haramdır.

— o —

AVCI HAYVANLARIN TUTTUKLARI

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَكُمْ قُلْ أَمِلُوا كُتُبَ الطَّبَائِثِ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ
تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَاْكُلُوا مِمَّا آتَاكُم مِّنْهُنَّ ذِكْرًا إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ عَلِيمًا
وَأَسْأَلُ اللَّهَ أَنَا اللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ

«Sana, kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar, de ki: «Size iyi ve temiz şey'ler helâl kılındı. Allah'ın size öğrettiği üzere alıştırıp yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tuttuklarından yeyin ve üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'dan korkun; çünkü Allah hesabı pek çabuk görür.» (El-Mâide sûresi, âyet: 4).

Az yukarıda da kaydedildiği gibi, eşyada asıl olan ibâhadır. Bakare sûresi 29, âyet: «Yerde ne varsa hepsini sizin (yararlanmanız için) yaradan O'dur,» buyuruluyor. Bu, eşyada aslolan taharet ve ibâhadır, kaaidesine işârettir. Ancak « h a - b â i s » bu genel kaaidenin dışında bırakılmıştır. A'râf sûresi 157. âyet: bu husus beyân edilerek buyuruluyor ki:

وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ «Peygamber, onlara iyi

ve temiz şey'leri helâl, murdar şey'leri (habâis) haram kılar.»

O halde Allah ve Resûlullah neyi helâl kılmışlarsa, o iyi ve temizdir. Neyi de haram kılmışlarsa, o murdardır. Birtakım evhamlara kapılarak bu sınırın dışına çıkmak asla doğru değildir. Öyle ki başkasının bunun hilâfına hüküm vermesi (helâl şey'i haram, haram şey'i de helâl sayması) câiz olmaz. Yine A'râf sûresi 32. âyetinde buna temasla buyuruluyor ki:

قُلْ مَرَحَرَبَئِهِ أَفَلَا يَخْرُجُ لِمَا دِمَ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا
وَالْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ كَذَلِكَ فَصَّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

«De ki Allah'ın kulları için çıkardığı zınnel, temiz ve hoş rızıkları kim haram kılmış? De ki: Onlar, dünya hayatında imân edenler içindir. (Kâfirlerde faydalanır.) Kıyâmet günü ise yalnız ve yalnız mü'minlere mahsustur.» (18).

Konumuzu teşkil eden âyet-i kerîmenin iniş sebebi olarak muhtelif rivâyetler vardır. Kurtubî'nin beyânına göre: Adiy bin Hâtim ile Zeyd bin Mühelhil (R.A.), Hazret-i Peygamber'e sorular:

— «Ya. Resûlullah! Bizler köpek ve doğanlarla avcılık yapan bir kavmiz. Köpekler yabani sığır, eşek ve geyikleri yaka-
lıyor. bunlardan bir kısmını boğazlamaya elimiz yetiyord, bir kısmını (elimiz yetmeden) köpekler öldürüyor, boğazlıyamı-
ruz. Allah ise, ölü hayvanı haram kılmıştır.. Bu vaziyette bize neler helâldir?...» dediler.

Bunun üzerine Mâide sûresi 4. âyet inmiştir.

Âyetinde geçen tayyibât'dan murad, yenmesi lezzetli olan ve tab-i selim sahiplerince hoş, nefis ve iyi sayılan şey'lerdir ki Allah'ın helâl kıldığı nesneler bu ölçüdedir. Bâzısına

(18) Ayrıca Mâide sûresi 87. âyetinde bu husus biraz daha açıklanarak buyu-
ruluyor ki: «Ey imân edenler! Allah'ın size helâl kıldığı temiz ve güzel nimet-
leri (kendinize) haram kılmayın. Bir de sakın haddi aşmayın (helâl olanı hel-
lâl etmeyin). Şüphesiz ki Allah haddi aşanları sever.»

göre tayyibât sadece helâl olan şeylerdir; yalnız yiyecek maddeleri değildir. Diğer bâzısına göre ise, şer'i şekilde boğazlanan veya avlanan hayvanlardır. Âyetin siyâk ve sibâkına daha uygun olan da budur.

Avcılık konusunda cevârih tâbiri kullanılmıştır. Bu, câriha'nın çoğul şeklidir; te'sir ve kesb mânâsına gelir. Bu mânâyla avını yakalayan talimli hayvanlara kevâsib denildiği gibi cevârih de denilmiştir. O halde bu tâbir, el, ayak, ağız, gaga ve tırnak gibi yaralayıcı azasiyle avını yakalayıp yaralayan hayvanlara şâmilidir. Nitekim cumhur-i sahâbe ve tabiine göre de cevârih; köpek, kaplan, doğan ve benzeri hayvanlardır.

İbnü Abbas'a (R.A.) göre, tâlimli köpekler, doğanlar ve avcılık için hazırlanan kuşlardır. Eimme-i arbaaya (mezhep sâhibi dört imama) göre, kuşlarla avcılık yapmak, köpeklerle avcılık yapmak gibidir. İbnü Cerir de bu görüşü ihtiyar etmiştir. Bu hususla ilgili yapılan rivâyette, Adiy bin Hâtim (R.A.) diyor ki: Hazret-i Peygamber'den (S.A.V.) doğanla yapılan avcılıktan sordum, buyurdular ki: «**Senin için tuttuğunu ye!..**»

İmma Ahmed bin Hanbel, av köpeklerinden siyah olan köpeği ayırmıştır. Çünkü ona göre siyah köpeği öldürmek vâcibdir, bu bakımdan onun yakaladığı av helâl olmaz. (19).

O halde av köpeği tâlimli olur ve yakaladığını sâhibi için tutar, sâhibi de onu besmele ile salıverirse, yakaladığı av — öldürse bile — bil-icmâ' helâldir.

Buharî ve Müslim'in tahrîclerine göre Adiy bin Hâtim (R.A.) diyor ki Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) sordum:

(19) İmam Ahmed'in dayanağı, Müslim'in Ebûbekr'den rivâyet ettiği şu hadisttir:

يَقْطَعُ الصَّلَاةُ الْهَجَارَ وَالْمَرْأَةُ وَالْكَلْبُ الْأَسْوَدُ

«Eşek, kadın ve siyah köpek namazı keser.»

Bunun üzerine Ebûbekir:

— Siyah köpekle kırmızı köpeğin farkı nedir? diye sordu. Buyurdular ki:

— Siyah köpek şeytandır. (Bak: Tefsir-i İbni Kesir, c: 2, s: 16.)

— Ya Resûlullah, dedim, ben tâlimli köpekleri, Allah'ın ismini anarak av üzerine salıveriyorum.. ne buyursunuz?

إِذَا أَرْسَلْتَ كَلْبَكَ الْمَعْلَمَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ فَأَكَلَ مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ

— «Tâlimli köpeğini salıverdiğinde Allah'ın ismini anarsın, artık senin için yakaladığını ye!» diye cevap verdiler.

— Yakaladığını öldürecek olursa?..

وَإِنْ قَتَلَنَ مَا لَمْ يَنْشُرْهَا كَلْبٌ لَيْسَ مِنْهَا فَاتَكَ سَمِيَتْ عَلَى كَلْبِكَ
وَلَمْ تَسْمِ عَلَى غَيْرِهِ

«Onlara avı yakalamada başka bir köpek iştirak etmediği takdirde, öldürseler bile ye!. Çünkü sen yalnız kendi köpeğin için Allah'ın ismini anmıştın, başkası için değil..»

— Ben uzunca ok atıp ava isâbet ettirdiğim oluyor?..

— Uzunca ok attığında sivri ucu dokunursa ye, enine dokunur (ve bu vaziyette boğazlamadan ölürse) artık o, darbenin ağırlık sademesiyle (ölmüştür) yeme!.

İmam-ı Şâfiî'ye göre, tâlimli köpek yakaladığı avdan yerse, artık o avın eti haram olur, yenilmez. Çünkü köpek onu kendisi için yakalamış sayılır. Buharî ve Müslim'in yaptıkları diğer bir rivâyette:

فَإِنْ أَكَلَ فَلَا تَأْكُلْ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ • Köpek

yakaladığı avdan yerse, sen yeme! Zira korkarım ki onu kendisi için tutmuş olsun..»

İşte İmam-ı Şâfiî bu rivâyeti delil olarak almıştır.

İbnü Cerir'in yaptığı rivâyette ise, Selmân-i Farisî demiş ki:

كُلُّ وَانْ أَكَلَ ثَلَاثَةً • Üçte ikisini yese bile ye!..

Buna benzer yirmiyeye yakın rivâyet vardır. Kitabımızın hacmi büyümesin diye hepsini almadık. Geniş bilgi edinmek isteyenlere İbnü Kesir, Kurtubî, İbnü Cerîr ve Ebûbekr Râzî'nin tefsirleri tavsiye olunur.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Eşyada aslolan ibâhaddir.

2. Allah ve Resûlüllah neyi helâl kılmışsa o helâldir, neyi de haram kılmışsa o, haramdır. Başkası buna yetkili değildir.

3. Av ve avcılık mübâhtır; (ancak üreme mevsimine dikkat etmek, hayvan neslini tüketmemek lâzımdır).

4. Tâlimli köpek, kuş ve benzerleriyle avcılık yapmak câizdir. Yalnız İmam Ahmed bin Hanbel'e göre siyah köpeklerle avcılık yapmak câiz değildir.

5. Tâlimli köpek veya kuş yakaladığı avı sâhibi yetişmeden öldürecek olursa yine helâldir, eti yenilir. Çünkü onların yaralaması şer'i boğazlama yerine geçer.

6. Tâlimli köpek veya kuş tarafından yakalanan ava diri ulaşırsa, herhalde onu şer'i şekilde boğazlamak lâzımdır. Aksi halde haram olur, yenilmez.

7. Tâlimli köpek yakaladığı avdan yerse:

a) İmam Mâlik ve İmam Evzâi'ye göre o avın da eti yenilir.

b) Hanefilere göre, avdan yiyen tâlimli köpekse, artık o avı yemek haram olur. Kuş ise, haram olmaz. Yani yakaladığı avından yiyen tâlimli kuş ise, av haram olmaz.

c) İmam-ı Şâfiî'ye göre, bu şekilde hiç birinin yakaladığı yenilmez. Çünkü yakaladığı avdan yiyen tâlimli köpek veya kuş, yakaladığını kendisi için tutmuştur.

DENİZ AVI VE ONU YEMEK SİZE DE YOLCULARA DA, GEÇİMLİK OLARAK HELÂL KILINMIŞTIR.

أَجَلْ لَكُمْ مَيْدَانُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلْيَتَامَىٰ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

«Deniz avı ve onu yemek size de yolcularada, geçimlik olarak helâl kılınmıştır. İhramlı bulunduğunuz müddetçe kara avı size haram kılınmıştır. Huzuruma varıp toplanacağınız Allah'dan korkun.» (El-Mâide sûresi, âyet: 96).

Deniz avının her çeşidinin ve bunlardan yenmesinin helâl olduğu âyet-i kerîmenin zâhiri delâletinden anlaşılıyor. İbni Abbas (R.A.) «taam»dan murad, denizin attığı şey'lerdir diyor. Ebû Hüreyre (R.A.)den de buna benzer bir rivâyet yapılmıştır. Sahabe ve tabîinden bir çoğu da aynı görüştedir. «Denizin attığı şey» tâbirinden, denizde ölen herhangi bir hayvan olduğu anlaşılıyor.

İmam-ı A'zam, Ebû Hanîfe'ye göre su içinde, haricî bir sebep yokken ölüp su üstüne çıkan balık yenilmez. Bundan başka suda yaşayan bütün balıklar yenilir. Balıktan başka su da yaşayan hayvanlar ise habâisten sayılacağı için yenilmez. İmâm Sevri'nin de kavli budur.

Hazret-i Ali (R.A.)den yapılan bir rivâyette ise, kendiliğinden ölüp su üstüne çıkan balığı yemenin mekrûh olduğu belirtilmiştir. el-Hasan'a göre de böyledir.

Ebû Hanîfe ile Sevri حُرِّمَتْ عَلَيْكَ الْيَتَامَىٰ âyetinin umum ifâde

eder mahiyetteki mânâsı ve bir de Ebû Dâvud ile Dâre Kutnî'nin Hazret-i Câbir bin Abdullah (R.A.)den rivâyet ettikleri şu hadis-i şerîfle ilticac etmişlerdir:

كُلُوا مَا حَسَرَعَهُ الْبَحْرُ وَمَا الْقَاهُ وَمَا وَجَدْتُمُوهُ مِنَّا أَوْ طَائِفًا
فَوْقَ الْمَاءِ فَلَا تَأْكُلُوهُ

«Denizin tutup taşıdığı ve dışarı attığı şey'leri yeyiniz. Ölü veya ölüp su üstüne çıkmış olanını yemeyiniz.» (20)

İmam Mâlik, İmam-ı Şâfiî, İbni Ebî Leylâ ve Evzâî'ye göre denizde yaşayan bütün hayvanların avlanana da, ölüsü de yenilir. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.A.V.)den sahîh bir rivâ-

yetle gelen hadis-i şerifte: **هُوَ الظَّهْرُ مَاءُهُ الْحِلُّ مَيْتَتُهُ** «Deni-

zin suyu temizdir; ölüsü de helâldir.» buyurmuşlardır. (21).

Bütün bu rivâyetlerle beraber bu konuda isnâd cihetiyle en sahîh olan, Hazret-i Câbir bin Abdullah'ın hadisidir. Aynı zamanda bu rivâyeti kuvvetlendirir mânâda ikinci bir rivâyet daha vardır: Sahâbe-i kirâmdan birkaç zat deniz kenarında ölü olarak rastladıkları « a n b e r » diye adlandırılan büyük bir balıktan günlerce yedikten sonra Medine-i Münevvere'ye döndüklerinde durumu Hazret-i Peygamber'e arzemişler. Efendimiz buyurmuşlar ki:

هُوَ رِزْقُ أَخْرَجَهُ اللَّهُ لَكُمْ فَهَلْ مَعَكُمْ مِنْ لَحْمِهِ شَيْءٌ فَطَعِمُونَا = «O, Allah'ın size çıkardığı bir rızıktır. Yanınızda etinden mevcut bir şey varsa blze de yedinin!» (22)

lah'ın size çıkardığı bir rızıktır. Yanınızda etinden mevcut bir şey varsa blze de yedinin!» (22)

Dâre Kutni'nin diğer bir rivâyetinde, Hazret-i İbni Abbas (R.A.)nın şöyle dediği bildiriliyor: «Ben, Hazret-i Ebûbekr'ın, ölüp de su üstüne çıkan balıktan yediğini gördüm.»

(20) Dâre Kutni diyor ki: Bu hadisi rivâyetle Abdülazîz b. Abdullah yalnız nakletmiştir. Bu zat ise zayıftır; yaptığı rivâyetle ihtilac yapılmaz.

(21) Bu hadisi, İmam-ı Şâfiî, İmam Ahmed ve sünen sahîplerinden dördü rivâyet etmiştir. Buhari ile Tirmizi bunu sahîh görmüşlerdir.

(22) Buhari - Müellim.

Kurtubî'nin, Ebû Eyyüb'e isnâd edilen rivâyeti delil olarak getirmesi, İbni Abbas'ın bu rivâyetini kuvvenledirmektedir. Kurtubî'nin beyânına göre, Ebû Eyyüb birkaç arkadaşıyla birlikte bir deniz yolculuğu yapıyormuş. Bir ara su üstüne çıkmış bir ölü balığa rastlamışlar. Arkadaşları bunun yenilip yenilmiyeceğini sorduklarında, «Bozulup bozulmadığına bakın, bozulmamışsa, temizdir, alınız yeyiniz ve benim hissemi de ayırınız!» demiş.

Hazret-i Ömer (R.A.)den yarılan bir rivâyette de: «Balığın da çekirgenin de hepsi (bilâ istisnâ) boğazlanmış sayılır.» (23)

İmam Mâlik denizde yaşayan hayvanların yenileceğine dair delillerini topladıktan sonra, «yalnız taşıdığı isminden dolayı deniz domuzunu yemek mekrûhtur» diyor. İmâm-ı Şâfiî ise bunun yenmesinde bir beis görmemiştir.

Hem karada, hem denizde, yani bâzen karada, bâzen de denizde yaşayan hayvanların, ihrâmlı bulunan kimse tarafından avlanması hakkında da görüş farkı vardır:

a) İmâm Mâlik, Ebû Miclez, Atâ' ve Saîd bin Cübeyr'e göre karada yaşayan bütün hayvanlar «kara avı» grubuna girer. Ihrâmlı bulunan kimse böyle bir hayvanı öldürecek olursa, karşılığında cezâ vermesi gerekir. Ayrıca Ebû Miclez'e göre kurbağa, kaplumbağa ve yengench de bir grupta dahildir.

İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm-ı Şâfiî, bütün cinsleriyle kurbağanın necis olduğunda müttefiktirler.

b) İmâm Mâlik'e göre kurbağa deniz avı grubuna girer.

c) Atâ' bin Ebî Rebâh'a göre, hayvan ekseri nerede bulunuyorsa, o gruba dâhildir. Bilhassa nerede yavru çıkarıyorsa oraya itibar edilir. Bir rivâyete nazaran Ebû Hanîfe de bu görüştedir.

d) İbni Arabiyye'e göre hem kara, hem de denizde yaşayan hayvanı, ihrâmlı kimsenin avlaması, ihtiyâten doğru değildir.

وَحُرْمَةُ عَلَيْكَ صَيْدِ الْبَرِّ cümlesindeki « t a h r i m » a'yânın sı-

fatı olmayıp ef'âle teallük eder. Yani avlanmak haram kılınmıştır. Veyahut (sayd) kelimesi (masîd) mânâsınadır ki daha açık olan mânâ da budur. Çünkü ihrâmlı bulunan kimsenin kendisine hediye edilen avı kabul etmesinin veya avlanan bir hayvanı satın almasının veya bizzat avlanmasının câiz olmadığı üzerinde icmâ vardır. Yalnız, ihrâmlı kimsenin kara avından yemesi hakkında ihtilâf zuhur etmiştir :

a) İmâm Mâlik'e ve İmâm-ı Şâfiî ile İmâm Ahmed'e göre, kendisi için avlanmamışsa ondan yemesinde bir beis yoktur. Çünkü Hazret-i Peygamber (S.A.V.)den yapılan rivâyette

buyruluyor ki: **صَيْدُ الْبَرِّ لَكُمْ حَلَالٌ مَا لَمْ تَصِيدُوهُ أَوْ يَصِدْكُمْ**

«Kara avı, onu avlamadığınız veya sizin için avlanmadığı müddetçe size helâldir.» (24) O halde kendisi için avlanan hayvandan yiyecek olursa karşılığında cezâ öder. el-Hasan ve Evzâî de aynı görüştedirler.

b) İmâm Ebû Hanîfe'ye göre — ki arkadaşları da aynı görüştedir — ihrâmlı olmayan kimsenin avladığı hayvandan, onun için avlanmamışsa, ihrâmlı kimsenin yemesi câizdir. Çünkü

ki **وَحُرْمَةُ عَلَيْكَ صَيْدِ الْبَرِّ مَا دُمْتُ حُرْمًا** cümlesiyle avlanmak ve av hayvanı öldürmek sadece ihrâmlı bulunan kimseye haram kılınmış, başkası için değil.

İmâm Mâlik'in arkadaşlarına göre bu mezhepte meşhûr olan kavl, ihrâmlı kimse, muayyen olsun olmasın, başka bir muhrim için avlanan hayvandan yiyemez. Bu, az yukarıda geçen İmâm Mâlik'in «Kendisi için avlanmamışsa ondan yemesinde bir beis yoktur» sözünü takyîd ediyor.

(24) Tirmizî, Nesel, Dâire Kutûb: Câbir bin Abdullah'dan. Ebû İshâ'ya göre bu hadîste en hasen olan hadîs budur. İmam Nesel ise, «Bu hadîsin ricâlinde Amr bin Ebî Amr kuvvetli değildir.» diyor.

c) Hazret-i Ali, İbni Abbas ve İbni Ömer'e göre kendisi için avlanmasa bile yine de yiyemez. Çünkü âyet umum ifade ediyor. İmâm Sevrî de böyle rivâyet etmiştir. İshâk'a göre de böyledir. Bu saydıklarımız şu hadis-i şerifle isticac etmişlerdir: «Evbâ veyahut Veddân mevkiinde İbni Cessâme, avladığı vah-şi eşekten bir miktar et ayırıp Hazret-i Peygamber'e hediye etmişti. Hazreti Peygamber (S.A.V.) almamış ve: «Biz bunu ancak İhrâmlı bulduğumuz için almadık» buyurmuşlardır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre su içinde haricî bir sebep yokken ölüp su üstüne çıkan balık yenilmez. İmâm-ı Şâfiî, İmâm Mâlik, İbni Ebî Leylâ ve Evzâî'ye göre denizde yaşayan bütün hayvanların, avlanana da, ölüsü de yenilir.

Hazret-i Ali'ye göre ölüp te su üstüne çıkan balığı yemek mekrûhtur.

2. Deniz domuzu, İmâm Mâlik'e göre mekrûhtur. Yani yenmesi haram değildir, sadece bu ismi taşıdığı için mekrûhtur denebilir.

3. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre balık cinsinden başka diğer bütün suda yaşayan hayvanları yemek haramdır.

4. Hayvan ekseri nerede yaşıyorsa o gruba girer. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre hayvan nerede yavru çıkarıyorsa o gruba dâhil olur.

5. İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Şâfiî'ye göre kurbağa bütün cinsleriyle necistir.

6. Kara avı, ihrâmlı kimse için avlanmamışsa ondan yiyebilir. Bu, eimme-i selâseye (üç imâm'a) göredir.

7. İhrâmlı kimse, ihrâmlı olmayan kimseye delâlet ederek avı yakalattırsa, İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve Ebû Sevr'e göre ihrâmlıya bir şey gerektirmez. Diğerlerine göre ise, ceza lâzım gelir.

8. İhrâmlı bulunan kimse başka bir ihrâmlı bulunana bu hususta delâlet eder de avı öldürürse, İmâm Mâlik, İmâm-ı Şâfiî ve Ebû Sevr'e göre cezâ, avı öldüren ihrâmlıya gerekir, diğere değil.

— 0 —

ÜZERİNE ALLAH'IN ADI ANILMIŞ HAYVANLARIN ETİNDEN YEMEK

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ عَلَيْكُمْ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا
تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَمَا فَصَّلَ لَكُمْ مَحْرَمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّرْتُمْ
إِلَيْهِ وَإِنْ كَثُرَ الْيَضْلُونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بَعِيدٌ عِلْمُ أَنْ رَبَّكَ مُوَاعِمٌ بِالْعُقَدِينَ ﴿١٦﴾
وَذَرُوا ظَاهِرَ الْأَثَرِ وَبَاطِنَهُ إِنْ أَلْبَدْنَ يَكْفُونَ لَا إِلَهَ سِجِّينَ وَمَا كَانُوا
يَقْرَءُونَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَآلِهِمْ لَافْسُوسٌ وَإِنْ لَشَيْءٌ بَاطِنٌ
لِيُخْرِجَ إِلَى آذَانِهِمْ لِيُجَادِلُوهُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

«Allah'ın âyetlerine inanıyorsanız, artık üzerine Allah'ın adı anılan (besmele çekilip boğazlanan hayvan)lardan yeyin. Size ne oluyor ki, O size darda kalıp muhtaç bulunduğunuz müstesnâ, neleri haram kıldığını ayrı ayrı bildirmişken adının üzerine anıldığı hayvanlardan yemiyorsunuz?. Doğrusu bir çokları hevâ ve heveslerine uyarak bilmeden saptırıyorlar. Şüphesiz ki Rabbin, haddi aşanları en iyi bilendir.»

«Günâhın açığını da, gizlisini de bırakın. Günâh kazananlar, kazandıklarına karşılık şüphesiz ki cezâ göreceklerdir.»

«Üzerine Allah'ın adının anılmadığı hayvanlardan yemeyin; çünkü bunu işlemek Allah'ın yolundan çıkmaktır. Doğrusu şeytanlar (ve şeytan karakterli insanlar) sizinle mücâdele edip tartışmaları için kendi dostlarına fısıldarlar, eğer onlara boyun eğip uyarsanız, muhakkak ki siz de müşrik (Allah'a eş ortak koşan)lar olursunuz.»

Bakare ve Mâide sûrelerinde bu hususa geniş yer verilmiştir. Burada ise hasbî sebebe müsteniden, üzerine Allah'ın adının anıldığı ve anılmadığı hayvanlardan bahsedilmekte ve her şey'in, yani helâl ve haramın ayrı ayrı beyân edildiğine temas edilerek bunların birbirinden bütün ayrıntılarıyla ayırd edildiğine dikkatimiz çekilmektedir.

Hiç şüphe yok ki, Allah'ın helâl ve haram kıldığı şey'lerde bizim âfiyetimiz yani maddî ve mânevî sağlığımız mevzuubahstir. Ayrıca ilâhî buyruklara uyup uymadığımız gibi birtakım zâhiri ve bâtinî sebep ve hikmetler de vardır. İlmi ve dinî sahada tekâmül etmemiş bir kimsenin aklı ve mantığı bu hikmetleri kavramakta zorluk çeker, bâzen bu yüzden inkâra sapar. Bu bakımdan her iki sahada gelişip tekâmül etmiş cumhurun görüşüne uymak en sağlam yoldur. Kabul ve teslimden sonra neden ve niçinler üzerinde durmakta büyük faydalar vardır. Âyet-i Kerime'de bu hususa da işaret edilmiştir..

O halde, eğer Allah'a, O'nun kudret ve azâmetine ve her şey'deki mündemîç esrâr ve hikmetine inanıyorsak, artık O'nun emir ve yasaklarına karşı gelmememiz icâb etmez mi? Aksi halde haddi aşmış ilâhî yolun dışına çıkmış olmaz mıyız?.

Ebû Dâvud, Tirmizî ve Bezzâr'ın tahrîc ettikleri hadiste, İbni Abbas (R.A.) diyor ki: Yahudilerden birkaç kişi toplanıp Hazret-i Peygamber'e gelerek dediler ki: «Biz kendi boğazlayıp öldürdüğümüz hayvanı yeriz, fakat Allah'ın öldürdüğünü yemeyiz!..» Bunun üzerine yukarıdaki âyet-i kerime indi..

Burada sebep her ne kadar husus ifâde ediyorsa da, itibar lâfzın umumunadır, sebebin hususuna değildir.

O halde eti yenmesi mübâh olan herhangi bir hayvanın üzerine Allah'ın adı anılırsa o helâldir; anılmamışsa, o haramdır. Ancak zarurî haller müstesnâ.. Çünkü zarûrat, mahzurati mübâh kılar. Bir işte meşekkat görülünce ruhsat ve vüs'at gösterilir. Zarûretiler kendi miktarınca takdir olunur.

Yalnız şu var ki Allah'ın adı anılmadan boğazlanan hayvanlardan bahsedilirken; İmâm ve fakihlerin bu husustaki gö-

rüş farklarını dikkate almak lâzımdır. Çünkü âyet üzerinde her birinin isâbetli tahlilleri ve bununla alâkalı istinbatları vardır.

a) İbni Ömer, Nâfi', Şa'bi, İbni Sîrîn, — bir rivâyete göre — İmâm Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre ister kasden, ister unutarak üzerine Allah'ın adı anılmadan boğazlanan hayvanlar haramdır, etleri yenilmez. Ebû Sevr, Ebû Dâvud ve Zahirî' de aynı görüştedirler. Zira gerek bu âyetten, gerekse

فَكُلُوا مِمَّا مَسَكَنَ عَلَيْكُمْ وَادْكُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ (25) âyetinden açık ola-

rak anlaşılan mânâ budur. Ayrıca sahîh hadislerde de av ve başka hallerde tesmiye (Besmele çekilmesi) sübut bulmuştur. «Bu fisik (Allah'ın yolundan çıkmak)tır» cümlesi de bu mânâyı kuvvetlendirmektedir. «Müslüman kimsenin Besmeleyi terketmesi fisik değil de Allah'dan başkası için boğazlamak fisik» diyenler yani âyetten böyle hüküm çıkaranlar varsa da yukarıda ismi geçen imamlara göre Allah'ın farz kıldığı şey'i terkedeni fisik sıfatıyla vasıflandırmak garip sayılmaz.

b) İmâm-ı Şâfiî ve arkadaşlarına göre tesmiye müstehabdır, vâcib değildir. Bir rivâyette İmâm Mâlik ile İmâm Ahmed de aynı görüştedirler.

Bu mânâ İbni Abbas, Ebû Hüreyre ve Atâ' bin Ebî Rebâh'dan rivâyet edilmiştir. İmâm-ı Şâfiî buradaki âyeti, «Allah'dan başkası için boğazlayan «mânâsına hamletmiştir ki bu, muhassıssız bir tahsis sayılır. Gerçi Ebû Dâvud mursel (26) ha-

dîsler arasında ذِئْبَةَ الْمُسْلِمِ حَلَالٌ ذَكَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ أَوْ لَمْ يَذْكُرْ

«Üzerine Allah'ın adını ansın anmasın, Müslümanın boğazladığı helâldir.» hadisini getirmişse de bu âyeti tahsis etmeye münâsip değildir.

(25) Mâide sûresi, âyet: 4.

(26) Mursel hadis, isnâdında râvisi olan sahâbi atlan, —ak doğrudan doğruya tabii tarafından Hazret-i Peygamber'e ulaştırılan (kaale Resûlullah) diye başlanılan hadistir.

Bundan başka Hazret-i Ali'den rivâyet edilen hadiste ise eti yerken tesmiye getirmenin kâfi geleceği belirtiliyor. Şöyle ki: Hazret-i Âişe Vâlidemiz, Resûlüllah (S.A.V.) Efendimize sormuş:

— Ey Allah'ın Resûlü! Bazı kabilelerden bize et getiriliyor; fakat üzerine Allah'ın adının alınıp anılmadığını bilmiyoruz (ne yapmamız gerekir?) demiş.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

— Siz besmele çekin ve yeyin! buyurmuşlardır.

Bu hususta imâmların görüşü:

İmâm Mâlik'e, İmâm Ahmed'den gelen meşhûr kavle, Ebû Hanife ve İshâk bin Rahaveyh'e göre besmele unutulur terkedilirse bir zarar vermez. Kasden terkedilirse, yenmesi helâl değildir.

Bu görüş Hazret-i Ali, İbni Abbas, Saïd b. Müseyyeb, Atâ', Tâvus, Hasan Basrî, Ebû Mâlik, Abdurrahman bin Ebi Leylâ, Câfer bin Muhammed ve Rabîa b. Ebi Abdurrahman'dan mevcuttur. Adı geçen imâmlar bu mânâyâ Beyhaki'nin İbni Abbas'dan tahrîc ettiği şu hadisle istidlâl etmişlerdir:

اَلْمُسْلِمُ اِنْ نَسِيَ اَنْ يُسَمِّيَ حَيْنَ يَذْبَحُ فَلْيَذْكُرْ اِسْمَ اللّٰهِ وَلْيَاْكُلْهُ

«Müslüman kimse hayvanı boğazlarken tesmiyeyi unutursa, Allah'ın adını ansın da o hayvandan yesin, yani etini yemeğe başlarken Besmele çekip yesin!»

Bu hadisin Hazret-i Peygamber'e ref'inde hatâ vardır. Hadîşçilerin tetkikine göre, İbni Abbas'ın sözüdür. Ayrıca bu mes-

elede bâzı âlimlerce istidlâl edilen اِسْمُ اللّٰهِ عَلَى قَلْبِ كُلِّ مُؤْمِنٍ

«Allah'ın ismi her müslümanın kalbi üzerindedir» hadisi ise zayıftır (27).

— 0 —

(27) İmam Beyhaki ve diğer muhaddîler bunun yanlış olduğunu tebliğ etmişlerdir. (Neylül-Merâm: 269).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Zarurî haller müstesnâ, eti yenmesi mübâh olan herhangi bir hayvanın üzerine Allah'ın adı anılırsa o helâldir; anılmazsa o haramdır.

2. Bir rivâyete göre (ki bu gayrimeşhur bir rivâyettir) İmâm Mâlik, İmâm Ahmed ve Ebû Sevr ile Dâvud-i Zâhiri'ye göre ister kasden, ister unutarak üzerine Allah'ın adı anılmadan boğazlanan hayvanlar haramdır (28).

3. İmâm-ı Şâfiî ve arkadaşlarına göre tesmiye müstehabdır. Bir rivâyete göre İmâm Mâlik ile İmâm Ahmed de aynı görüştedirler.

4. Ebû Hanîfe'ye göre unutulmuş besmele terkedilirse bir zarar vermez, yâni o hayvanın eti yenilir. Meşhur bir rivâyete göre İmâm Mâlik ile İmâm Ahmed de aynı görüşü izhar etmişlerdir.

5. Hazret-i Ali'den yapılan bir rivâyete göre hayvan boğazlanırken besmele unutulursa, eti yenilirken besmele getirmek bunun yerine yani terkedilenin yerine geçer.

(28) Kitâbü Rahmeti'l-Ümmet'de İmamların görüşü şöyle tesbit ediliyor: Ebû Hanîfe'ye göre tesmiye kasden terkedilirse, zebîha yenilmez. İmâm Mâlik'e göre, kasden terkederse yenilmez, unutup terkederse, bu hususta iki rivâyet var. Üçüncü bir rivâyette ise, mutlaka helâldir. İmâm-ı Şâfiî'ye göre, tesmiyeyi ister kasden, ister unutarak terketmenin te'siri yoktur; yâni her iki halde de zebîha yenilir. İmâm Ahmed'e göre, kasden terkederse, yenilmez. Unutarak terkederse, bu hususta kendisinden iki rivâyet vardır. (Kitâbü Rahmeti'l-Ümmet, c: 1. s.: 131)

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ
وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا

«Sana hamr (şarap-ıçki) ve kumarı sorarlar, de ki: İktisinde de büyük günâh ve insanlar için faydalar vardır. Günâhları ise faydalarından daha büyüktür.» (El-Bakare sûresi, âyet: 219).

Fert, âile ve cemiyetin maddî ve mânevî varlığını tehdit te tahrip eden, diğer bir tâbirle maddî varlığımız ile mânevî varlığımız arasındaki dengeyi bozan iki tahrip unsurundan bahsediliyor: İçki ile kumar.. Birincisine, şuuru örttüğü, akli muvazenevi bozduğu ve şehvet perdesini imân ve aklın önüne gerdiği için «hamr», ikincisine, malı kolayca elde etme veya kaybetme vasıtası olduğu veyahut zenginlik ifâde eden «yasar»dan geldiği için «meysir» denilmiştir.

Günümüzde ise sarhoş edici bütün maddelere her çeşidiyle «Alkol» tâbiri verilmiştir. Alkol: Mayalaşmış şekerli sıvıların damıtılmasıyla elde edilen mayalardır. Kimyada buna «Etnol» veya «Etil Alkol» adı verilir. Eczâne ve kimyahanelerde muhtelif derecelerde alkol bulunmakta ise de, alkol denilince, mutlak olarak «Etil Alkol» kastedilir. İçerisinde % 95,5 alkol ihtivâ eden sıvılara «mutlak alkol», % 96 alkol ihtivâ edenlere de «saf alkol» denir.

Başlıca alkol, ya sentetik veya mayalandırma yolu ile elde edilir. İçinde bulunan alkol nisbeti de Alkolometre denen bir âletle ölçülür.

Alkolün bâzı faydaları varsa da zararı faydasından çok daha büyüktür. «Şerr-i keşrden dolayı hayr-i kalil terkedilir» kaidesine göre, alkolün çoğuna da azına da cevâz yoktur. Aslında bünyemizin ihtiyacı olan alkolü, çeşitli meyva, sebze ve gıda maddelerinden te'min ederiz; bu bakımdan ayrıca alkol almaya lüzum yoktur. Bunun içindir ki Kur'ân-ı Kerim'de «İnsanlar için faydalar vardır,» buyurulmuştur.

Ayrıca Kur'ân'da bir çok mes'elelerde olduğu gibi içki hakkındaki yasaklarda da pedagojik bir yol takip edilmiştir. İlk âyet Mekke'de inmiştir ve:

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ يَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

«Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerinden şerbet, şıra ve güzel rızık elde edersiniz. Düşünen millet için bunda ibret vardır.» (1) buyurulmuştur.

Bu âyetle içkinin güzel bir rızık olmadığına işaret ediliyor ve ilk olarak bu mes'eleva temasla müslümanların dikkati çekiliyor. Evet bu âyet indikten sonra akıllı eren müslümanların kafasında içkiyle ilgili bir istifham beliriyor: «Hurma ve üzümün şerbet ve şırasından bahsediliyor ve bunların güzel rızık olduğu hatırlatılıyor. O halde şarap güzel bir rızık değildir, olmuş olsaydı Cenâb-ı Hak ondan da bahsedirdi.»

Bir müddet sonra içkinin zararının daha büyük olduğu beyân edilerek bu istifhamı kısmen de olsa cevaplandırdı:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ
وَمَكَافِحُهُ لِنَاسٍ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

«Sana içki ve kumarı sorarlar, de ki: İkisinde de büyük günâh ve insanlar için faydalar vardır. Günâhları ise faydalarından daha büyüktür.» (2).

(1) Nahl sûresi, âyet: 67.

(2) Bakare sûresi, âyet: 219.

Ortam biraz daha müsâit hale gelince Nisâ sûresinin 43. âyetiyle sarhoşken namaza yaklaşılması men'edildi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ

«Ey îmân edenler! Sarhoş iken — ne dediğinizi bilmenize kadar — namaza yaklaşmayın!»

Ve en son olarak da içkinin kesin olarak haram kılındığına dâir Mâide sûresinin 90. 91. âyetleri indi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ

«Ey îmân edenler! İçki, kumar, tapınmak için dikilmiş taşlar ve fal okları, şeytan işi pisliklerdir. O halde ondan kaçının ki felâh bulasınız. Şüphesiz ki şeytan içki ve kumar ile aranızda düşmanlık ve kın sokmak ve siz Allah'ı anmaktan, namaz (kılmak)tan alıkoymak ister. Artık vazeçmez mısınız?»

İmâm Ahmed'in Ebû Meysere'den yaptığı rivâyete göre: İçki hakkında kesin beyân bulunmadığına üzülen ve herân bu nu bekliyen Hazret-i Ömer (R.A.) bir gün: «Yâ Rab! İçki hakkında bize şifâ verici (yeterli) bir beyânde bulun!» diye duâ etti. Bunun üzerine Bakare sûresi 219. âyet indi. Hazret-i Ömer çağırılıp kendisine bu âyet okununca, o yine: «Yâ Rab! İçki hakkında bize şifâ verici beyânde bulun!» diye duâ etti. Bunun üzerine Nisâ sûresi 42. âyet indi. Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.)

namaz kıldırma kalkınca: هَلْ أَنْ لَا يَقْرَبُوا الصَّلَاةَ سُكَارَىٰ

bir sarhoş, namaza yaklaşmasın!» diye nidâ etti ve sonra Hazret-i Ömer çağırılarak kendisine bu âyet okundu. O yine: «Allahım! İçki hakkında bize şifâ verici bir beyânde bulun!» diye duâ etti. Bunun üzerine en son olarak Mâide sûresinin 90, 91.

âyetleri nâzil oldu. Hazret-i Ömer çağrılıp kendisine bu âyet okundu ve «Artık vazgeçmez mısınız?» meâlindeki yere gelince Ömer: «Vazgeçtik, vazgeçtik» diyerek tatmin olduğunu ifâde etti.

Aynı hâdiseyi bu şekilde Ebû Dâvud, Tirmizî, Neseî, Ebû İshâk'dan, İbnü Ebî Hâtim ile İbnü Merdveyh de Sevrî tarihiyle Ebû İshâk'dan, o da Meysere'den rivâyet etmişlerdir. Ali bin Medenî bu isnâdın sahîh ve sâlih olduğunu söylemiştir. Yalnız İbnü Ebî Hâtim şu fazlalığı da rivâyet etmiştir: «Vazgeçtik, çünkü o malı götürür, akli götürür!» dedi.

Sarhoş edici, şuur ve akli perdeleyici ne varsa, isimleri, dereceleri ve alkol nisbetleri ne olursa olsun, hepsi de haramdır. Zira bir şey'in azına cevâz verildi mi çoğunun önü alınmaz. (Buharî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Neseî'nin rivâ-

yet ettikleri hadis-i şerifte: **كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ** «Her sarhoş

eden (madde) haramdır,» buyuruluyor. Ayrıca Ebû Dâvud'un münferiden rivâyet ettiği bir hadîste de:

مَا سَكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ «Çoğu sarhoş edenin azı da haram-

dır» buyuruluyor (3).

İnsan için bunca zararlı olan alkol yalnız İslâm dininde değil, bütün dinlerde yasak kılınmıştır. Ne var ki Tevrât ile İncil'de bu yasakların değiştirilmiş kalıntılarına rastlamaktayız. Hristiyan din adamlarının şarap hakkında görüş farkları vardır: Bâzısının iddiasına göre İncil'de: «Az şarap kullanmak mideyi düzeltir,» kaydı mevcuttur. Buna dayanarak dinî âyinlerinde bile bâzen yarımşar fincan kadar şarap içerler. Diğer

(3) Kanın 1 santimetre küpünde, yani bir gramında alkolün bir miligramı yani bir gramın binde biri kadar küçük miktarı bulunursa, o insanda alkol zehirlenmesinin bütün belirtileri gözükür. Şayet bu miktar 4-5 miligram kadar yükselirse, zehirlenme şiddetlenir, içen komaya girer.

bir kişiyi da alkol içmekte bir beis olmadığı kanaatını izhar eder (4).

Yahudilere gelince: Onlara göre de şarap yasak değildir. Ama sadece bir yahudinin nezareti altında yapılan şarabın içilmesi helâldir. Bunun sebebi de meselâ: Katolik kilisesinde olduğu gibi, yabancı bir âyinde kullanılan ve bu iş için o dince takdis edilmiş şarabı içmek korkusudur. Böyle bir şaraptan içmek, puta tapanlardan olmak derecesinde ağır bir günâhtır. Dini bütün yahudî, sadece şişelere nezareti altında doldurulmuş bir şarabı içebileceği gibi, şişenin de yahudî olmayan bir tarafından açılmamış olması gerektir. Eğer açılmış bir şişeye yahudî olmayan biri dokunursa şarap terafa olur. Bu sebeple ziyafetlerde yahudî garsonlar çalıştırılır ki sofuların aklına şüphe girmesin. Reformcu yahudilerde şaraba dâir olan yasaklar tamamıyla kaldırılmıştır.

İçilmesi haram olan alkolün aynen necis olup olmadığına gelince: Bu hususta mezhepler arasında görüş farkı vardır:

H a m r : Örtmek mânâsına olduğuna göre, yalnız üzüm şarabında kullanılması has bir itlâk olmuş olur. Fakat kök mânâsiyle aklı ve şuuru örten her alkole şâmilidir. O takdirde sarhoş eden her şey haramdır, hükmü çıkar. Nitekim içkinin yasak kılınmasıyla ilgili âyet indiği sıralarda beş şey'den içki yapıldı: Üzüm, hurma, arpa, buğday ve darıdan. Bunu beyânla Resûlüllah (S.A.V.) :

(4) Fakat İncil ilyce tetkik edildiğinde içkinin Hristiyanlıkta da haram olduğu görülür. Luka İncil'i, bab: 1, belge: 13-16'da aynen şöyle deniliyor: «Ve melek ona, korkma ey Zekeriya! Çünkü dilçeğin kabul olunmakla, eşin Elizabet'ten bir oğlun olacak. Ona Yahya adını vereceksin ve sana — bu — meserret ve şâdılık olacak. Onun doğumundan çok kimseler sevinecek. Zira Rabbin katında yüce olacak asla şarap içmiyecek ve müskirat kullanmıyacak.»

Ayrıca Meta İncil, bab: 26, belge: 26-29'da şöyle denilir: «İsa, ekmeği alıp bereket' duası okuduktan sonra onu parçaladı ve şakırtlarına verip, «Alınınız, yeyiniz, bu benim cesedimdir» dedi. Ve kâseyi alıp şükrettikten sonra, onlara verip dedi ki: «Hepiniz bundan içiniz. Çünkü bu benim kanım, yani günâhlar afvolunmak üzere çok kimseler için dökülen Yeni Abd'ın kanıdır. Lâkin size derim ki, şimdiden sonra tâ... onu pederimin melekûtunda sizinle taze olarak içeceğim (kuyâmet) gününe kadar artık asmanın bu mahsulünden içmiyeceğim.»

إِنَّ مِنَ الْعَنْبِ خَمْرًا وَإِنَّ مِنَ التَّمْرِ خَمْرًا وَإِنَّ مِنَ الْعَسَلِ خَمْرًا
وَإِنَّ مِنَ الشَّعِيرِ خَمْرًا

«Hakikat üzümünden bir içki, hurmadan bir içki, baldan bir içki ve arpadan da bir içki vardır.» (5) buyurdular. Buna dayanılarak her türlü müskiratın katresine varıncaya kadar Kur'ân'ın kesin beyânıyla haram kılındığı, içilmesinin, kullanılmasının, faydalanılmasının, alım ve satımının câiz olmadığı hükmüne varılmıştır. İmam-ı Şâfiî ile İmam Mâlik'e göre de böyledir.

Eshab-ı Kirâm'dan bâzısı, tabiînden bir kısmı ve bâzı âlimlerle Ebû Hanîfe'ye göre, «Hamr» kelimesinin en açık ve belli mânâsı, üzüm şarabıdır. O halde şarap aynı itibariyle de haramdır, necistir. Diğer içkiler buna kıyasla içilmeleri haramdır, fakat necis olduğu, alım-satımında bir beis bulunup bulunmadığı şüphelidir ki. Kur'ân ibâresinin bu hususta umumî mânâyâ hamli ihtimal dahilindeyse de has mânâyâ delâleti gibi kesin ve sarîh değildir.

Konumuzu daha iyi izâh edebilmek için, bu hususta Elmalılı Hamdi'nin gayet ilmi olan tetkik ve mütalâasını almayı faydalı buldum. Merhum kendi tefsirinin birinci cilt, 762. sahifesinde diyor ki: «İslâm dininde umumiyetle müskiratın müskirat olarak kullanılması haram ve fakat üzüm şarabı aynen ve alel-itlâk haramdır. Ve bunu inkâr eden kâfirdir. Üzüm şarabı ve bundan ma'mûl olan müskirat aynen necistir. Diğerlerinin ise necis olması şüphelidir. Meselâ üzerine şarap ve şampanya ve arak, konyak dökülmüş olanlar herhalde yıkamadıkça namaz kılamazlar. Lâkin üzüm şarabından ma'mûl olmayan ispierto, bira vesair müskirât içilmezse de elbiseye veya bedene sürülmesi de namazı mâni' olur diye iddia edilemez. Ebû Hanîfe Hazretleri bu suretle şaraptan başka müskiratın aynı ve katresi necis ve haram olmadığına ve binaenaleyh iskâr (sar-

(5) Tirmizî: Nu'mân bin Beşîr (R.A.) den, Taberânî - İbnî Asâkir.

hoş etme) derecesine varmaksızın kuvvet için az bir miktarda içilmesi câiz olabileceğine kaail olmuş ise de «Fethülkadîr»de Kitabü'l-eşribe'de beyân olunduğu üzere üç mezhep ile beraber Hanefi mezhebi de muhtar olan

«مَا سَكَرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ» «Çoğu sarhoş edenin azı da haram-

dır» (6) hadis-i şerifi mucibince çoğu sarhoş edenin azı da haram olmasıdır. Şer'ân şürb (icme) nokta-i nazarından bütün müskirât umumî mânâsiyle haramdır. Bugünkü fen ehlinin ilm-i kimyaya göre nokta-i nazarları da «ihtimar» tâbir olunan hâdis-i kimyeviye i'tibariyle her nev'i müskirâtın «hamr» mahiyetinde müşterek olmasıdır ki buna Arapça «el-kûhl» kelimesinin frenkleştirilmiş olan «alkol» «elküül» veya sadece «küül» tâbir ederler. Bu da hamrın umumî mânâsına uygun ise de aynı zamanda has mânânın esas olduğunu da müşîrdir. Tabâet ve tedavi nokta-i nazarına gelince, bu cihet

«رَأْسُ طَرَفٍ غَيْرِ بَاغٍ وَلَا عَادٍ» «Ruhsatına tâbi' olarak zarûret ve zarû-

ret hükmünde bulunan ihtiyaç mesâilindendir.» (7).

Tahrîm bir şey'in aynına mı taallûk eder, fi'line mi? Usûl-cûlar da bu hususta ihtilâ etmişlerdir. Bâzısına göre aynına taallûk eder, bâzısına göre de fi'line taallûk eder. Çünkü ikincilere göre hürmet fi'lin sıfatlarındandır; ayn ise fiil deildir.

Ayrıca bu konuyla ilgili Diyanet İşleri Başkanlığından sorulan suallere verilen cevabı da naklediyoruz:

«Herkes tarafından kullanılmakta olan ispirto ve karışık kolonya tıp yerinde kullanılmasının câiz olup olmadığının iş'arına dâir olan yazı okundu: Necis olduğuna dâir bir nass bulunmadıkça âyanda (eşyada) asıl olan taharet olduğu, ispirto ve kolonyanın hürmet ve necsi hakkında bir nass vârid olmadığı ve esasen her haram olan şey'in necis olması da lâzım gel-

(6) Ahmed bin Hanbel - Ebû Dâvud - Tirmizî - İbnî Mâce: Câbir bin Abdullah (R.A.) den. Nesel ve İbnî Mâce: İbnî Ömer (R.A.) den.

(7) Bakare sûresi, âyet: 173.

miyeceği cihetle kolonyanın tıp yerinde kullanılmasında şer'i bir mahzur olmayacağını cevaben iş'arı tezekkür kılındı.» 6/5/1948.

«İspirtodan ibâret olan kolonya ve emsali kokuların kullanılması câiz ve sürüldükleri yerin tâhir olup olmadığı hakkında 6/2/1943 tarihli yazı okundu: Hamr (şarap)dan başka muhtelif maddelerden yapılan ispiro hamr mahiyetinde olmayıp, ispiroden yapılan kolonyanın beden ve elbiseye dökülüp sürüldüğü takdirde namazın cevâzına mâni' olmayacağını cevaben iş'arı tezekkür kılındı.» 15/2/1943.

İçki hakkında birçok hadis-i şerifler vârid olmuştur. Kitabımızın hacmini büyületeceğinden hepsini buraya alamadık. Yalnız içkinin alım-satımı ve bir de ondan faydalanma hakkındaki hadislerden birkaçını nakletmeyi faydalı görüyoruz:

Önce şunu belirtelim ki bu ümmetin büyük âlimleri içkinin alım satımının, ondan faydalanmanın ve bedelinin haram olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Câbir bin Abdullah (R.A.)'ın yaptığı rivâyet bu ittifakın dayanaklarından biridir. Mekke fethinin birinci gününde idi, Resûlullah (S.A.V.) Efendimizin şöyle buyurduğunu duydum:

إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْإِنْتِفَاعَ بِهَا وَالْمَيْتَةَ وَالْخَنْزِيرَ وَالْأَصْنَامَ

«Cenâb-ı Allah şüphesiz ki şarap (içki)'nin alım-satımını, ondan faydalanmayı, ölmüş hayvan etinin, domuz ve putların alım-satımını haram kılmıştır.» (8).

Yine Buhari ile Müslim'in ittifakla Hazret-i Âişe (R.A.)dan yaptıkları rivâyette: Resûlullah (S.A.V.) dışarı çıktı ve:

قَالَتْ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ: حُرِّمَتِ التِّجَارَةُ فِي الْخَمْرِ

«İçki ticareti haram kılınmıştır» (9) buyurdu.

(8) Buhari - Müslim: Hz. Câbir (R.A.) den.

(9) Buhari - Müslim: Hz. Âişe (R.A.) den.

Ayrıca Buharî ve Müslim'in İbnü Abbas (R.A.)dan yaptıkları rivâyette «Bir adamın içki alış-verişinde bulunduğu haberi Hazret-i Ömer'e (R.A.) ulaşınca, şöyle dedi:

قَالَ اللَّهُ فُلَانًا لَمْ يَعْلَمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لَعْنُ اللَّهُ الْيَهُودَ
حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُورُ فَحَمَلُوهَا فَبَاغَوْهَا

«Allah falânı kahretsin! O, Resûlullah (S.A.V.)ın: «Allah Yahudilere lânet etsin, hayvan yağları onlara haram kılındığı halde onu eritip sattılar,» buyurduğunu bilmiyor mu?» (10) demiştir.

Kumara gelince:

Kumar: Herhangi bir vasıta ile, iki taraf arasında para veya kıymet taşıyan bir şey'in verilmesi şart koşularak oynanan bir talih oyunudur.

Şart tek taraflı olursa, meselâ: Sen bilir veya yapabilirsen ben veya üçüncü bir şahıs sana şöyle bir şey veririz. Ben yapabilirsem senden bir şey istemem. Veyahut iki kişi arasında açılan müsabaka veya şartlı bir mes'eledе, kazanana üçüncü bir şahıs tarafından bir şey verilmesi gibi, şeyler kumar sayılmaz.

İslâm dini yukarıdaki târife giren her türlü talih oyununu haram kılmıştır; isim ve vasıta değişikliği kaaideyi bozmaz. O kadar ki çocukların oynadığı ceviz ve benzeri oyunlar da buna dahildir.

Eskiden İranlılarla Çinlilerin oyun kâğıtları, Arapların ok ile çekilen talih oyunları pek meşhurdu. Müfessirlerin kaydettiğine göre: «Câhiliyye devri arapları çok kumar oynamakta ve âilelerini, mallarını, mülklerini kumarda karşılık olarak ileri sürmekte idiler. Arapların üzeri yazılı on ok bulundurdıkları ve her kurbanın on kısma bölündüğü pek meşhurdu. Oklar kur'a ile çekilir ve her birine bir parça düşerdi. Veyahut kur-

(10) Buharî - Müslim: Hz. İbnü Abbas (R.A.) dan.

ban yirmi sekiz parçaya ayrılır; birinci oka bir parça, ikinci oka iki, üçüncüye üç, dördüncüye dört, olmak üzere yediye kadar böyle tıpatıp kabul edilir ve son üç ok hiç bir şey kazanmıyarak sâhibi oyunun şartlı masrafını ödemek zorunda kalırdı.

Kumarlar şekil ve vasıta itibariyle çok değişikse de mahiyeti itibariyle aralarında fark yoktur. Zarla oynamak ne ise kâğıtla oynamak ta odur. Satranç hakkında görüş farkı vardır. Şâfiî'ye göre — harp usulünü öğrettiği için — haram değildir. Hanefilere göre o da haramdır.

H ü k ü m l e r :

1 — İçki, alkol nisbeti ne olursa olsun haramdır. Meselâ alkol nisbeti % 2 veya daha az olan bira da bu hükme dahildir.

2 — Çoğu sarhoş eden maddelerin azı da haramdır.

3 — Şarap aynı itibariyle haram ve necistir. Diğer içkilerin içilmesi haramsa da âyinleri necis değildir. O halde ispirto, kolonya ve benzeri şey'lerin elbise veya bedene dokunması namaza mâni' değildir. Ancak içilmeleri haramdır.

4 — İçkinin, bütün çeşitleriyle beraber haram olduğunda ittifak vardır. Ve üzümünden yapılan şarap ve benzeri sarhoş edici sıvılar (meselâ rakı ve şampanya) ın dokunduğu yerler herhalde yıkanmalıdır. Çünkü bu hususta nass-ı Kur'ân vardır.

5 — Kumar, iki taraf arasında şartlı olarak herhangi bir vasıta ile oynanan bir talih oyunu şeklinde tarif edildiğine göre, tek taraflı veya üçüncü bir şahsın ara yere girme keyfiyeti olmadıkça haramdır.

6 — Eimme-i selâse (Şâfiî, Mâlik, Hanbelî) ye göre: Sarhoşluk veren her içki şaraptır ve her şarap da haramdır. Bu takdirde üzüm sırasından yapılan şarap ile diğer içkiler arasında hüküm bakımından hiç bir fark yoktur.

7 — Hanefilere göre: Hamr kelimesinin has olarak delâlet ettiği, şaraptır (yani üzüm sırasından yapılanıdır). Diğer

müskirâta şarap veya hamr denilmesi hakikat değil mecâzdır; tesbih-i belîğ ifâde eder. «Her sarhoşluk veren şaraptır» hadîs-i şerifinin onlara göre mânâsı: «Her sarhoş eden içki hüküm itibariyle şarap gibidir. Tesbihte benzetme yönünün her sîfata şâmil olması lâzım gelmediğinden diğer içkilerin şaraba benzetilmesi, şarapla ilgili hükümlerin hepsinin diğerlerine verilmesi gerekmez. O takdirde diğer içkiler şarap gibi necis değildir.

Bulûğu'l-Meram dördüncü ciltte konumuzla alakalı birkaç paragrafı nakletmekte fayda mülâhaza ediyoruz:

8 — Hanefilerden İmam Muhammed'in şarap vesaire içkiler hakkındaki kavli hemen hemen eimme-i selâse (üç mezhep imamlarının) kavli gibidir. İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe ise, gerek şarap ve gerekse sair içkiler hakkında tafsilât vermiştir. Ona göre şarap, kükreyip köpürdükten sonra köpüğünü atan üzüm şırasıdır. İmam Ebû Yûsuf'la İmam Muhammed'e göre de öyle ise ancak onlara göre köpüğünü atması şart değildir; kükredi mi şarap olmuştur. Hanifiyye imamları bilhassa şarap üzerinde on noktadan söz etmişlerdir:

1 — Şarabın mahiyeti sarhoşluk veren üzüm şırasıdır. Hamr yani şarap ismi lisan âlimlerinin ittifakiyle yalnız bu içkiye verilmiştir. Sair içkilerin adları da başka, hükümleri de şaraptan farklıdır. Meselâ şarabın harâm olduğu kat'i delil ile diğerlerinin ise zannî delil ile sâbittir.

2 — Şarap ismi verilebilmek için kükreyen şıranın köpüğünü atması İmam-ı A'zam'a göre şart; İmameyn'e göre şart değildir. Nitekim az yukarıda buna temas edildi.

3 — Şarabın aynı yani kandisi harâmdır. O sarhoşluk vermekle illetlendirilemez. Vâkıa bâzı kimseler, şarabın kendisi değil, sarhoş eden miktarı haramdır, demişlerse de bu söz doğrudan doğruya âyeti inkâr mânâsına geldiğinden Hanefiyye imamları buna kaail olanların küfrüne hükmetmişlerdir. Çünkü Cenâb-ı Allah şarap için «rics» demiştir. Rics: Aynı harâm olan şey'dir.

4 — Şarap bevil gibi necâset-i galizadır. Zira hükmü, kat'i delille sâbit olmuştur.

5 — Şarabı helâl i'tikad eden kat'i delili inkâr ettiği için dinden çıkar.

6 — Müslüman hakkında şarabın hiç bir malî kıymeti yoktur. Çünkü ona kıymet takdir etmek, ona bir nev'i mevki ve şeref tanımak demektir. Halbuki Allah-ü Teâlâ onu necâset adetmekle kıymetini hiçe indirmiştir.

7 — Şaraptan hiç bir suretle faydalanmak helâl değildir. Zirâ ondan kaçınmak emrolunmuştur. Ondan istifadeye kalkışmak ise ona yaklaşmak demektir.

8 — Şarabın bir damlasına bile cevâz verilmemiştir, içene hadd vurulur.

9 — Şarabı kaynatmak dahi te'sir etmez. O yine harâmdır.

10 — Hanefilere göre, şaraptan sirke yapılabilir.

Şair içkilere gelince: Onlar da harâmdırlar. Ancak bâzı hükümlerle şaraptan ayrılırlar; yani onların harâmlık derecesi şaraptan biraz aşağıdır. Tafsilât fıkıh kitaplarındadır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلُ إِنْ يَأْتِيَكُمْ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خُلَّةَ وَلَا شَفَاعَةَ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾

«Ey îmân edenler! İçinde ne bir alış-veriş, ne bir dostluk, ne de bir şefaât (İmkânı) bulunmayan bir gün gelmezden evvel size verdiğimiz rızıkdan (Allah için lüzumlu yerlere muhtaç ve âcizlere) harcayın. Kâfırlar ise, zâlimlerin tâ kendileridir.» (Bakare sûresi, âyet: 254).

Kur'ân'ın ilâhî hükümleri, lâhutî emirleri hayatımızın her cephesiyle alâkadardır. Fert ve cemiyetin ihtiyaç mes'elesine en olumlu bakışı da yine o hükümlerde görebiliyoruz.

İfrattan uzak, tefritten azâde eşitliğe yakın bir denge bu bakışın çerçevesi içindedir. İfrata giden Mazdek nazariyesi Farsları felâketten felâkete sürüklemiş, tefritte düşen komünizm insanların cehennemî bir hayat yaşamasına sebep olmuştur.

Bu bakımdan yüce İslâm dîni, millet hayatında, cemiyet bünyesinde dengenin bozulmaması, içtimâî fesadın baş göstermemesi için bir taraftan Karz-i hasen müessesesini vaz'ederken, diğer taraftan zekât ve sadaka gibi ilki büyük infak bînyanını vücûda getirmiştir.

Böylece toplum ve milletler için büyük âfetlerden biri olan fakirle zengin arasındaki uçurumu kapatmış ve «fakirin hakkı Allah hakkıdır» prensibini ilk önce İslâm ilân etmiştir.

Gerçi İslâm'da asıl prensib çalışıp elinin emeğiyle kazanmak, başkasına yük olmamaktır. O kadar ki bu dîn çalışmayı nâfile ibâdetten üstün tutmuştur. Fakat bununla beraber âciz-

leri ve düşkünleri himâye etmeyi, işsizlere iş bulmayı cemiyete kutsî bir vazife olarak yüklemiştir.

Belirtilen himâye ve korumayı sıhhatli bir düzen içinde yürütebilmek için de fertlerin hayat seviyesini az farkla da olsa birbirine yakın bir seviyede tutma gaayesiyle şu iki çareyi dikkate almıştır:

a) Lüks hayat ile mücâdele etmek suretiyle yukarı tabakayı itidâl dahilinde yaşama düzenine sokmak,

b) Aşağı tabakanın fakirlik ve işsizliğini gidermek..

Konumuzu aydınlatan tarihi şu olaya temas etmeden geçmiyeceğim:

- «Taberî'nin rivâyetinden Farısların efendileri için geleneklerine uyarak düştükleri zillet ve boyunduruğun derecesi belli olmaktadır. Taberî der ki: Ebû Osmân en-Nehdî'den rivâyet edilmiştir: Muğire köprüye gelerek Farısların memleketine girmek istedi. Onu bir yere oturtular ve bunun için Rüstem'den izin istediler. Arapları küçümsemelerini te'yid etmek gaayesiyle de vaziyetlerinden hiçbir şey değiştirmediler. Rüstem Muğire'yi karşıladı. Halk da onların emri üzerine hemen üşüştüler, Muğire'yi bulunduğu yerden indirerek ona hakarete bulundular. Rüstem'in dört tane saç örgüsü vardı. Muğire onu takiben yürüdü, tahtın bir köşesine o da oturdu. Fakat oradaki muhafızlar Muğire'nin üzerine üşüşerek onu oradan indirdiler ve kendisine yine bir hayli hakarete bulundular.

Muğire cesaretini toplayarak şöyle dedi: Biz şimdiye kadar sizin şefkatlı olduğunuzu biliyorduk. Fakat şimdi sizden daha aşağı ve daha sefih bir millet olmadığını öğrendim. Biz Araplar seviyeli de olsa eşitiz. Hiç birimiz diğerini savaş sebebiyle olmadıkça suret-i kat'iyyede köle edinmeyiz. Sizin de kendi milletinize tıpkı bizim gibi yararlı olduğunuzu zannetmistik. Böyle yapacağınıza, birbirinizin Rabbı olduğunuzu, insanlara köle muamelesi yaptığınızı daha önceden haber verseydiniz ne iyi ederdiniz.. Sizin bu vaziyetiniz, insanlara bu derece aşağılık nazariyle bakmanız, onları bir karın tokluğuna havan misâli çalıştırmanız daha fazla devam etmez. Biz Müslü-

manlar aslâ böyle bir şey yapmayız. Ben size kendiliğinden gelmedim. Siz beni dâvet ettiniz. Bugün sizin hükümlüğünüzün yok olup mağlûp olacağınızı anladım. Hiç bir memleket bu gidişle, bu akılla hiçbir zaman payidar olmamıştır ve olamayacaktır da..» (1).

Bunun içindir ki Kur'ân-ı Kerim'in yukarıdaki âyet dâhil sırf dokuz yerinde «Enfikuu» emri gelmiştir. Diğer fiillerle gelen beyânlar bunun çok üstündedir.

Özellikle Bakare sûresi, âyet 195'de Allah için Allah yolunda infakta bulunmamanın tehlikeye müncer olacağı açık bir ifâdeyle beyân buyuruluyor ki bu tehlikeyi birkaç madde halinde sıralıyabiliriz:

a) Cermiyet ve millet bünyesinde fakirle zengin arasındaki dengeyi bozar,

b) Milleti zengin ve fakir, aristokrat ve burjuva diye ikiye böler ve bu suretle orta sınıf kalkmış olur.

c) Yukarı tabakanın lüks bir hayat yaşamasına yol açar,

d) Komünizme zemin hazırlar..

Şimdi ilgili âyetlerin meâllerini beraber okuyalım:

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

1 — «Allah yolunda mallarınızı harcayın. Kendinizi tehlikeye atmayın. Daima iyilik edin. Allah muhakkak iyilik edenleri sever.» (Bakare sûresi, âyet: 195).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طِبَاعَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تَرْجِعُوا لَكُمْ مِنْ أَلَدِمْ
وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَيْبَ مِنْهُ تَنْفِقُونَ وَلَكُمْ بِهِ عَذَابٌ إِلَّا أَنْ تَقْضُوا فِئَةً وَأَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ عَنِّي جَمِيدٌ ۝

2 — «Ey imân edenler! (Allah yolunda yine Allah için) infakı (harcamayı), kazandıklarınızın en güzelinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapın. Kendinizin göz yumma-

(1) (Mâ zâ hasire'l-Alemü bi-linhilâ'ü'l-Mâkûminne) adlı eserin tercemesinden.

dan alıcısı olmadığınız pek âdi, bayağı şeyleri vermiye yeltenmeyin. Bilin ki Allah her şey'den müstağnidir, asıl hamde lâ-yık olan O'dur.» (Bakare sûresi, âyet: 267).

أَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْقُضُوا أَيْمَانَكُمْ مَسْخُوفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ
وَأَنْقُضُوا أَيْمَانَهُمْ كَبِيرٌ ۝

3 — «Ey insanlar! Allah'a, peygamberine inanın, sizi vâris kıldığı şey'lerden sarfedin (Allah için harcayın); aranızdan, inanıp da sarfeden kimselere büyük ecir vardır.» (el-Hadid sûresi, âyet: 7).

وَأَنْقُضُوا أَيْمَانَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ
رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَآكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ۝

4 — «Birinize ölüm gelip de: «Rabbim! Beni yakın bir süreye kadar ertelesen de, sadaka versem, iyilerden olsam» diyeceği zaman gelmezden önce, size verdiğimiz rızıklardan sarfedin.» (Münâfikûun sûresi, âyet: 10).

Ayrıca bak, Tegâbûn sûresi, âyet: 16'ya.. İzâhına gelince:

— o —

KAZANDIKLARIMIZIN EN GÜZELİNDEN HARCAMAK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْقُضُوا مِنْ طِبَابَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ
وَلَا تَتِمَّمُوا الْحَيْثُ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِأَخَذِهِ إِلَّا أَنْ تُنْفِقُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ غَفِيرٌ حَمِيدٌ ۝

«Ey imân edenler! (Allah yolunda Allah için) infakı (harcamay), kazandıklarınızın en güzelinden ve siz için yerden çıkardıklarınızdan yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığımız pek âdi, bayağı şey'leri vermeye yeltenmeyin. Bilin ki, Allah her şey'den müstağnidir.» (Bakare sûresi, âyet: 267).

Merhametine bir sınır çizilmeyen Cenâb-ı Allah bilhassa bu âyet-i kerîmeyle âciz ve muhtaçlara sadaka olarak verilecek şey'lerin, kazandıklarımızın en güzelinden olmasını emrediyor.

İyiliğin ilk merkezi kalbdir. Fakat onu dışarıya aktarmak gerektir. Gerçi iç olgunluğunun büyük önemi vardır, ama onu harekete getirip dışarıya yöneltmek daha önemlidir.

Gözlerini sadece bu dünya nîmetlerine diktikleri için bütün dikkatlerini bu tarafa veren ve bu yüzden başkalarına faydalı olmadıkları gibi onları rahatsız ettiklerinin farkında bile olmayan aç gözlüler, Allah'ın bu emrine kulak vermedikleri müddetçe hırs bataklığından, başkasını rahatsız etme gafletinden kurtulamazlar.

Âl-i İmrân sûresi, âyet: 92'de iç olgunluğun dışarıya yöneltilmesine ve belirtilen gafletin dağıtılmasına en uygun çare gösterilerek buyuruluyor ki:

لَنْ تَأْكُلُوا الرِّحَىٰ تُفْنِنُوا إِنَّمَا تَحْتَبُونَ ۖ وَمَا تَفْنِنُوا شَيْئًا فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾

«Sevdiğiniz şey'lerden (Allah için) sarfetmedikçe iyiliğe erişemezsiniz. Her ne sarfederseniz, şüphesiz Allah onu bilir.»

Konumuzun esasını teşkil eden «tayyibât» kelimesinin tefsirinde görüş farkları olmuştur:

- a) Mücâhid'e göre helâlinden kazanılan ticâret mallarıdır.
- b) Ali ve Süddî'ye göre altın, gümüş, meyva ve her çeşit tahıl..
- c) İbnü Abbas'a göre malın en temiz, en iyi ve en nefisinden olanı.

Âyette ayrıca cemiyet düzenini, âile iffetini, üstün ahlâkı zedeler veyahut sarsar mahiyette olan birtakım fazilet dışı gayr-i ahlâki ve gayr-i ciddi şey'lerden kaçınılmasına dikkatimiz çekiliyor; şöyle ki:

1 — Şunun bunun malını haksız yere bâtil sebeplerle almaya yeltenmeyin. Çünkü bu yoldan elde edilen mal «tayyibâtan» değildir. O halde öylesine bir maldan sadaka olarak harcamakta bir sevap yoktur.

2 — Kendinizin ve çocuk-çocuğunuzun nafakasını meşru' bir kazançla te'mine çalışın ve bu yoldan elde ettiğiniz malın ihtiyaç fazlasını Allah için harcayın; bu mal «tayyibât»ın tâ kendisidir.

3 — Meşru' kazancı terkedip iç olgunluğundan uzak kalbi ve rûhu kul hakları, âciz ve muhtaç lokmalarıyla kirletip nûraniyetini gidermeyin. Sonra duâ ve ibâdetiniz makbul olmaz.

4 — Allah, dünya nimetlerini, sevdiğine de, sevmediğine de verir; ama dîni ve diyâneti ancak sevdiklerine verir. Artık siz dininizi, üstün ahlâk ve fazîleti dünyanın geçici gayr-i meşru' nesneleriyle değiştirmeyin..

Buna işâretle, İmam Ahmed b. Hanbel'in Abdullah b. Mes'ud (R.A.)den yaptığı rivâyette, Peygamber (S.A.V.) buyurdu-lar ki:

إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ بَيْنَكُمْ خُلُقَكُمْ كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ وَإِنَّ اللَّهَ
يُعْطِي الدُّنْيَا لِمَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لَا يُحِبُّ وَلَا يُعْطَى الدِّينَ إِلَّا لِمَنْ أَحَبَّهُ
فَمَنْ أَعْطَاهُ اللَّهُ الدِّينَ فَقَدْ أَحَبَّهُ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُسْلِمُ عَبْدٌ
حَتَّى يُسْلِمَ قَلْبُهُ وَلِسَانُهُ وَلَا يُؤْمِنُ حَتَّى يَأْمَنَ جَارُهُ بِوَأَيْقَتِهِ
قَالُوا وَمَا بِوَأَيْقَتِهِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ؟ قَالَ: غَشَتْهُ وَظَلَمَهُ وَلَا يَكْسِبُ عَبْدٌ
مَالًا حَرَامًا فَيَنْفِقُ مِنْهُ فَيَبَارِكَ لَهُ فِيهِ وَلَا يَتَصَدَّقُ بِهِ فَيَقْبَلَ مِنْهُ
وَلَا يَزُكُّهُ خَلْفَ ظَهْرِهِ إِلَّا كَانَ زَادَهُ إِلَى النَّارِ - إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْرُ
السَّيِّئَ بِالسَّيِّئِ وَلَكِنْ يَخْرُ السَّيِّئُ بِالْحَسَنِ إِنَّ الْخَيْثَ لَا يَخْرُ الْخَيْثَ

«Şüphesi... k. A'la. rızıklarınızı aranızda böldüğü gibi ah-lâkınızı da öylece bölmüştür. Doğrusu Allah, dünyayı sevdiğine de, sevmediğine de verir, fakat dini ancak sevdiğine verir. O halde Allah kime din, diyânet vermişse, onu sevmiştir. Nefsi-mi yed-i kudretinde tutan Allah'a yemin ederim ki, kulun kalbi ve dili müslüman olmadıkça kendisi hakiki müslüman olamaz. Komşusu onun bevâki'den emin olmadıkça dosdoğru imân etmiş sayılmaz.»

Bunun üzerine eshab-ı kirâm:

— «Bevâiki nedir, ey Allah'ın Peygamberi!?» diye sordular.

— «Onun hâinlik ve zulmüdür, buyurdu. Kul haram mal kazanıp infâk ederse, ona hiç mübârek kılınır mı? Hele sadaka olarak harcarsa hiç kabul olur mu? Onu gertiye bırakacak olursa, herhalde onun için cehennem azığı olur. Muhakkak ki Allah kötülüğü kötülükle silmez, kötülüğü iyilikle siler. Fena şey fena şey'i de silmez.»

İbnü Ebî Hatim'in yaptığı sahîh rivâyette: Bu âyet inmeden önce eshâb-ı kirâm'dan bâzısı hurma salkımlarını zekât veya sadaka olarak — muhtaç olanlar yesin diye — Mescid-i Saadete asarlardı. Bu arada bir kısmı da bir beis yoktur zanniyle hurmalardan çürük, dökük olanlarını getiriyordu. Tabiatıyla bu hal bir kısım muhtaçların izzet-i nefsinı rencide ediyor ve bu yüzden cemiyet nizamının ahenkli bir şekilde devamını kısmen de olsa zedeliyordu. Bu sebeple Bakare sûresi, Âyet: 257 indi ki şu esasları muhtevi bulunuyordu:

a) Zekât ve sadakanın ne gibi mallardan verileceğine işaret ediyordu.

b) Her malın farz olan zekât ve vergisi kendi cinsinden olmalıdır, meselâ: para paraya, altın altına, gümüş gümüşe, sıhr sığra zekât olarak verilir, gibi..

c) Her şey'in zekât ve vergisini kendi cinsinden verirken âdi, çürük ve döküğü olmamalıdır.

ç) Âdi ve çürüğünden başkası yoksa, onu iyisiyle ölçüp kıymetini vermek daha uygundur.

Ayrıca :

1 — Âyetin zâhiri, insanın kazandığı her malda zekâtın vâcib olduğuna delâlet vardır. Buna altın, gümüş, davar ve ticarî mal da dâhildir.

2 — İnsanların toprakta yetiştirdiği bütün bitkilerde de zekâtın farz olduğu anlaşılıyor. Fakat cumhur-i ulemâyâ göre, bu umum hususlandırılır ve böylece yalnız hurma, üzüm ve kuut olacak tahıllardan zekât verilir. Ebû Hanîfe'ye göre, yerden çıkan her çeşit tahıl, meyva ve sebze de zekât vâcibdir.

Cumhurun delili: Muâz b. Cebel (R.A.)den yapılan rivâyettir; Hazret-i Muâz, Cenâb-ı Peygamber'e (S.A.V.) mektup yazarak sebzelerin zekâtından sormuştu. Peygamber (S.A.V.) «Sebzelerde zekât yoktur» diye cevap vermiştir.

İmam-ı Tirmizî'ye göre, bu hadis sahîh değildir.

Zührî, Evzaî ve İmam Mâlik'e göre: Zeytin ve meyvelerde — olgunlaştığı zaman — zekât vâcib olur.

3 — Yağmur, ırmak, pınar ve benzeri şey'lerle sulanan mahsûlattan onda bir, dolap ve benzeri — külfetli olan — şey'lerle sulanan şey'lerden yirmide bir zekât verilir. Ancak elde edilen mahsûl «beş vesk» olmalıdır. (2). Bu, cumhura göredir. Ebû Hanîfe'ye göre yerden çıkan ürünlerin azından da çoğundan da zekât verilir beş vesk'a ulaşması şart değildir.

Bu hususta cumhurun delili, Ebû Saîd el-Hudrî'nin Peygamber (S.A.V.)den yaptığı şu rivâyettir:

لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْ سَقٍ صَدَقَةٍ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ
أَوْ أَقِ صَدَقَةٍ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ دَوَىٍّ صَدَقَةٍ

«Beş vesk'den aşağı olan (mahsûlâtta) zekât yoktur, beş oktyyeden aşağıda da zekât yoktur ve beş «zevd»den aşağı olan (develerde de) zekât yoktur.» (3).

(2) Bir vesk, altmış sa'dır, bir sa' yaklaşık olarak üç kilo dört yüz gramdır.

(3) «Zevd», üç deve den ona kadar, başka bir kavle göre onbeş veya yirmiye kadar olan develerdir. Kelime müzekker ve müennese şâmilidir.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Sadaka ve zekâtı, kazandığımızın en güzelinden vermemeliyiz.

2 — Âdi, çürük ve dökükten vermemeliyiz.

3 — Hanefîlere göre: insanların toprakta yetiştirdiği her çeşit bitki ve meyvelerin — az olsun, çok olsun — zekâtı verilir. Bunlarda nisâb ve yıllanmak şart değildir.

Sâfiî ve Hanbelî'ye göre: Buğday, arpa, pirinç, mısır, mercimek, nohut, fasulya gibi kuut (yaşamak için yenilen şey'ler) olacak evsafa bitkilerden zekât verilir. Şu şartla ki, nisâb miktarı olan beş vesk'a ulaşmış olmalıdır. Yıllanması şart değildir.

Mâlikîlere göre: Beş vesk'a ulaşan tahıl ve meyvelerin zekâtı verilir. (Fazla bilgi için fıkıh kitaplarına müracaat edilmesi..)

4 — Yağmur, nehir sularıyla sulanan mahsûlün onda biri, dolap ve benzeri külfetli bir şey'le sulanan mahsûlün yirmide biri zekât olarak verilir.

— o —

KARZ-I HASEN

(Fâizsiz ödünç para vermek, kredi sağlamak)

مَنْ ذَا الَّذِي يُضِرُّ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً
وَاللَّهُ يَفْضِلُ رُبِّيضًا وَإِلَيْهِ رُجُوعٌ ۝٢٤٥

«Allah'a — birçok katlarıyla karşılığını artıracak — güzel bir ödünç (Allah için ihtiyaç sahibine fâizsiz kredi) takdîminde kim bulunur? Allah hem darlaştırır, hem bollastırır. O'na döndürüleceksiniz.» (El-Bakare sûresi, âyet: 245)

Bir milletin veya cemiyetin sosyal yapısında karşılıklı dayanışma, ıı sağlamak, fakirle zengin arasında hayat nizamiyle ilgili üstün ahlâkı kurmak ve haysiyet kırıcı birtakım farklara

yol açmamak için İslâm dini mürekkebe olsun, basit olsun her çeşit fâizi yasak kılmış, krediye dayanan iş ve ticarî muamelelerin yürütülmesi için fâizsiz ödünç para verme, kredi sağlama şeklini getirmiştir.

Fâizin cemiyetin bilhassa ahlâkî ve içtimâî bünyesinde yapmış olduğu tahrîbâtı, dengesizliği dikkate alarak, **karz-ı hasen** müessesesini övmüş ve bunun tatbik sahasına konulup işlemesi için Kur'ân-ı Kerim'in tam on bir yerinde sitayişle bundan bahsedilmiş, mânevî karşılığının hesapsız olacağına dikkatleri çekerek mü'minleri (yani inanmış olanları) tahrik ve teşvik etmiştir.

Bu konuda yetkili ilim adamlarımızdan Prof. Dr. Enver İkbâl Kureşî'nin (Fâiz Nazariyesi ve İslâm) adlı eserinin (İSLÂM VE KREDİ) bölümünden birkaç paragrafı aynen iktibas ediyorum:

«İslâm, her nev'i fâizli muameleyi gayet sert bir şekilde yasaklamış bulunmaktadır. Ancak bu yasak, «İslâm, krediye dayanan iş ve ticarî muameleleri yasaklamıştır» mânâsına aslâ alınmamalıdır. Şurası fazla izaha ihtiyaç göstermeden kabul olunur ki, bugün içinde bulunulan insan medeniyetinin iktisadî sisteminde, hayat tarzımızın kredisiz kolaylıkla yürütülebileceğini düşünmek mümkün değildir. Ödünç alma yahut borçlanmalar iki sınıf ve çeşit altında toplanabilir: 1 — Günlük ev ve hayat zaruretlerini karşılamak gayesiyle alınan ödünçlerdir ki, buna iktisât ilminde «verimsiz ödünçler» denilir. 2 — Ödünç alana bununla bir iş ve ticaret etme imkânını sağlayan ödünçlerdir ki iktisatçılar buna «istihsal gayesiyle yahut gelir elde etme niyetiyle alınan ödünçler» derler.

Gelir getiren ödünç cemiyette tahakkuk ettirmek gayesiyle İslâm, kendi inanç sistemi içinde bulunanları «şirketler» şeklinde teşkilatlanmalara sevk etmiştir. Bugünkü dünya iktisat sisteminde umumiyetle istihsal gayesiyle te'min edilen krediler, karşılığında evvelden belli sâbit hadler altında fâiz ödenmesi esasına müstenid olup, girişilen işten ödünç alınan kâr veya zarar etmesinin bu kredi akdine hiç bir şekilde te'siri

mevzuu bahs olmamaktadır. Netice olarak müstakriz kredi akdindeki borç altına girmiştir ve her hal ve durumda fâiz olarak borçlandığı meblâğı mukrizle ödemek mecburiyetindedir. Ticarî teşebbüslerde kâr, aslâ tesbit edilip muayyenleştirilemez. Aksine bu, piyasa şartlarına göre değişiklik gösterir ve gayr-i muayyendir. Fâiz hadlerinde de değişiklik vasfı mevcuttur, fakat bugünkü iktisat sisteminde, ödünç alan kredi alması mucibince ödemeye o akdin yapıldığı sırada rıza gösterdiği fâiz haddi üzerinden bu borcunu ödeyecektir. Halbuki piyasa hareketleri neticesi fâiz hadlerinde sonradan ehemmiyetli bir değişme husûle gelmiş olabilir.

Kârların azaldığı piyasanın sıkıntılı bir devrinde (böyle zamanlarda umumiyetle kâr iyice azalıp hemen hemen kaybolur) başlangıçta muayyen ve sâbit olarak kararlaştırılan fâiz haddi, ticarî teşebbüsler için çekilmez bir yük olacaktır. Bu müşkilâtı hal sadedinde İslâm, şu en iyi hal tarzını getirmiştir: Ticarî borçlarda fâiz hadlerinin tesbitini tanzim etmemiştir. Ancak sermaye sâhiplerinin bir ticarî işe şerik olmaları ve bu teşebbüsten neticede doğacak muhtemel kâr ve zararda ikrarda bulunduğu borçlusu (şeriki) ile ortak olmaları emredilir. Sosyalizm de fâizi yasak ve hukuk dışı etmiştir; ancak sermayeyi te'min ve tedârik edici hiçbir hal tarzı da vaz'etmiş değildir.

Diğer taraftan kapitalizm, sermaye lehine birçok ve çeşitli düzenlere sâhip bulunmaktadır. Fakat bu sistem sermayeyi te'min eden kapitalist ile bunu kullanan ticaret adamları arasını, sermayenin fâiz getirme gücünü sâbitleştirdiğinden, açmış ve husûmet doğurmuş bulunmaktadır. İslâm ise bu husûmeti tamamen bertaraf etmiş olup, gerek sermaye te'min eden kapitalist, gerekse bunu kullanan müteşebbisi bir seviye ve hizaya getirmiştir ki, artık bu seviyede tarafların menfaatleri hemen hemen bir tutulmuştur. Bir yandan sermaye sâhibi ve fakat ticarî bir teşebbüs için gerekli tecrübe ve hünere mâlik olmayan bir kimse ve diğer yandan aynı iş için aranan tecrübe ve maharet'e sâhip ve fakat gerekli sermayeye mâlik olmayan biri

mevcut ise, işte İslâm bunların teşebbüsten doğacak menfaat ve istifadelerini, sermayedarın sermayesini ve müteşebbisin tecrübe ve bilgisini meşru ve faydalı bir şekilde bir araya getirmelerini emretmek suretiyle birleştirmiş bulunmaktadır.

Teşebbüsten doğan kâr ve istifade adı geçen iki ortak arasında muayyen surette üleştirilecektir. Hakikatte birinin kârı sermayesinden, diğerininki ise tecrübe ve bilgisinden doğmuştur. Böylesine bir ticarî muamelede, işi tek başına idare eden müteşebbis yani iş adamı ve bu işte sermayeyi te'min eden kapitalist, İslâmî sisteme göre her ikisi de gerek kâr ve gerekse zarardan eşit hisseye sâhip olmaktadır.

Bu arzettiğimiz hal ve şartlarda açıkca görülüyor ki İslâm dini, ticarî teşebbüsler için gerekli sermayeyi, fâiz gibi bir mânîya takılmaksızın muvaffakiyet ve rahatlıkla te'min etmektedir.

Âilevî ve günlük hayat ihtiyaçları için lâzım olabilen ödünçlere gelince: İslâm, bu tip borçların da ehemmiyetini kavramış ve ele almış bulunmaktadır. Fakat ekseriya bu tip ödünçler bir kâr elde etme gayesiyle alınmayıp sadece günlük âilevî ve hayatî ihtiyaçlarımızı tatmin ve geliştirmek arzusuyla aranırlar. İslâm bu nev'i borçlanmalarda da hususî tanzim tarzları vaz'etmiş, sıkıntı ve acze düşmüş olan borçlunun borcunun iptâl edilip kapatılabileceğini göstermiştir. (Yukarıdaki âyet-i kerîmede bu iki şekle de işâret edilmiştir.)»

Belirtilen bu iki hal çaresi de tatbik edilen yerlerde son derece faydalı olmuş ve müsbet neticeler elde edilmiştir. Ayrıca cemiyetin ahlâk nizamı üzerinde olumlu gelişmeler sağlanmıştır.

Görülüyor ki İslâm dini karz-ı hasen müessesesiyle hem günlük âilevî ihtiyaçlara, hem de ticarî işlere hal çaresi bulmuş ve bunu ahlâk sistemiyle hemahenk bağdaştırmıştır.

Büyük müfessir Fahdüddin Râzî (H: 543 - 606) bu âyetin tefsirinde diyor ki: Tefsircilerin bu âyet hakkında görüş farkları vardır:

a) Bâzısı bu âyetin yukarıdaki âyetle irtibatlı bulundu-

ğunu söylemiştir. Şöyle ki: Cenâb-ı Allah az yukarıda cihâd (savaş) ile emrettikten sonra bu emri yerine getiremeyen ve fakat hasretini çeken hasta, yaşlı ve âciz kimselerin — aynı sevâba nâil olabilmeleri ve İslâmî dayanışmayı her sâhada geliştirebilmeleri için — savaşa gücü olan fakirlere karz-i hasen yoluyla — Allâhı için — yardımda bulunmaları tavsiye ediliyor ve bunun karşılığının kat kat olacağı bildiriliyor.

b) Diğer bâzıları da bu âyetin mâ-kabliyle (bir önceki âyetle) taallûku olmadığını söylemişlerdir. Onlara göre: Bu âyetle Allah için mal infâk etmenin fazâlinden, ulviyetinden bahsediliyor ve bu âlicenâplığı gösterenlere mânevî karşılık (uhrevî sevâb) olarak hesabı belli olmayan kat kat ecirler verileceği va'dediliyor.

« K a r z »ın lûgat mânâsı, kesip ayırmaktır. Terim olarak: Muhtaç olanlara fâizsiz veya kâra zarara ortak olarak veyahut tamamen infâk yollu olmak üzere verilen kredi mânâsına gelir.

Resûlüllah Efendimiz karz'ın mânevî ve uhrevî karşılığını beyânla Allah'tan naklen buyuruyor ki:

يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا آدَمُ اِسْتَطْعَمْتُكَ
فَلَمْ تُطْعِمْنِي قَالَ : يَا رَبِّي كَيْفَ اطْعِمُكَ وَاَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ؟
قَالَ اِسْتَطْعَمْتُكَ عَبْدِي فَلَانَ فَلَمْ تُطْعِمْهُ اَمَا عَلِمْتَ اَنْكَ لَوْ اطْعَمْتَهُ
لَوَجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي .

« Kiyâmet günü Cenâb-ı Allah: Ey Âdemoğlu! der, senden yiyecek istedim, bana yedirmedin..

Âdemoğlu:

— Ey Rabbim! Sana nasıl yiyecek verip yedireydim? Halbuki sen âlemlerin Rabblisin! » cevabını verir.

— « Benim falân kulum senden yiyecek istedi, ona yedirmedi, bir şey vermedi. Bilmez misin ki, ona yedirmiş olsay-

dın, yedirdiğinin karşılığını benim katımda bulacaktın, buyurur.

Taberâni senedini İbnü Mes'ud'a ulaştırarak şöyle rivâyet ediyor: «Bu âyet nâzil olduğunda eshâb-ı kirâmdan Ebû Dehdâh (R.A.) dedi ki:

— Allah bizden karz-i hasen vermemizi irâde ediyor..

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) :

— Evet, ya Ebâ Dehdâh!.. buyurdu.

— Elini bana uzat ya Resûlullah!

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) elini ona uzattı.. O da:

— Ben — içinde altıyüz hurma ağacı bulunan — bahçemi Allah için karz-i hasen olarak veriyorum, dedikten sonra bahçesine geldi ki anası ve çocukları orada bulunuyorlardı. Anasına seslendi:

— Ey Ebâ Dehdâh'ın anası!

Kadıncağız:

— Buyur, dedi..

— Bahçeden çıkın, orayı terkedin.. Çünkü ben onu Allah için karz-i hasen yaptım..

Müfessir süddî (El-Kebîr sûresi, âyet: 121) diyor ki: Karz-i hasene karşılık olarak Allah'ın vereceği sevâbın hesabı belli değildir.

İbnü Ebî Hâtim'in İbnü Ömer (R.A.)dan yaptığı rivâyette, İbnü Ömer (R.A.) diyor ki:

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ جَذَةٍ أَنْتَ سَبْعَ سَنَاقِلٍ

«Mallarını Allah yolunda harcayanların halis her başağa yitirilen yedi başak bittiren bir tohumun halî gibidir.»

Âyeti inince, Resûlullah (S.A.V.) :

— YA Rabbî! Ümmetlime artır!.. dedi.

Bunun üzerine مَرَّ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا âyeti

indi.

«Yalnız Allah rızası için gönül hoşluğu ile bir ödünç verecek kimsedir ki, Allah ona kat kat mükâfatını versin.»

Resûlüllah (S.A.V.) yine :

— Yâ Rabbî! Ümmetime artır.. diye duâ etti.

Bunun üzerine **إِنَّمَا يُؤْتِي الْقَاصِرُونَ نَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ** âyeti in-

di.

«Ancak (Allah yolunda) sabredenlere mükâfatları hesapsız verilir.»

Şimdi Kur'an-ı Kerim'de «karz-i hasen» ile alakalı âyetleri meâlleriyle birlikte sıralıyalım. Böylece bu husustaki bilgimiz tamamlanmış olsun:

1. **إِذَا الْمُدَقَّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا** «Doğrusu, sa-

daka veren erkek ve kadınlara, Allah için karz-i hasen takdim edenlere kat kat karşılık verilir; onlara cömertçe verilecek bir ecir vardır.» (4).

2. **إِنْ تَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يَبْضَاعُهُ لَكُمْ وَبِعَازِلِكُمْ** «Eğer Al-

lah için güzel bir ödünç (karz-i hasen) takdiminde bulunursanız, onu sizin için kat kat yapar ve sizi bağışlar. Allah, şükürün karşılığını verendir.. Halim'dir.» (5).

3. **مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفْ لَهُ** «Allah için karz-i

hasen (güzel bir ödünç) takdiminde kim bulunursa, Allah onun karşılığını kat kat yapar, ona cömertçe verilecek bir ecir de vardır.» (6).

4. **وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاقْرَأُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا** «Allah için karz-i

hasen (güzel bir ödünç) takdiminde bulunun; kendiniz için yaptığınız iyiliği daha iyi ve daha büyük ecir olarak Allah ka-

(4) Hadid sûresi, âyet: 18.

(5) Tağaabun sûresi, âyet: 17.

(6) Hadid sûresi, âyet: 11.

tunda bulursunuz. Allah'tan bağışlanma dileyin; Allah elbette bağışlar ve merhamet eder.» (7).

5. «Allah وَأَوْضَحُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا لَا كُفْرَ عَنْكَ سَيِّئًا ۖ»

uğrunda karz-ı hasen (güzel bir ödünç) takdiminde bulunursunuz, and olsun ki kötülüklerinizi örterim.» (8).

— o —

R İ B Â (= Fâiz)

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَخْتَلِفُ الشَّيْطَانُ
مِنَ الْمَيْتِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَعْلَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا
فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَاتَّهَىٰ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ
فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

«Fâiz yiyenler, kendilerini şeytan çarpmış kimse nasıl kalkarsa öyle kalkarlar. Böyle olması da onların: «Alım-satım da ribâ gibidir, (arada ne fark vardır)» demeleri yüzündendir. Halbuki Allah, alış-veriş helâl ribâyı (fâizli) harâm kıldı. Bundan böyle her kim Rabbinden kendisine bir öğüt gelir de (fâizden) vazgeçerse, artık geçmiş ona ve hakkındaki hüküm de Allah'a aittir. Her kim de döner yeniden alırsa, işte onlar ateşin yârânıdır ki orada ebedî kalıcılarıdır.» (Bakare sûresi, Âyet: 275).

Cenâb-ı Hakk bundan önceki âyetlerle Allah için karşılıksız sadaka verip kazandığının en güzelinden harcayan iyi kişilerden, onların âcizleri, muhtaçları nasıl koruduğundan, sadakanın gizli ve âşikâr verileninin fezâilinden ve bu sebeple cemiyetin ahlâkî nizamından bahsetti. Şimdi de bu ilâhî yolun tam aksine gidenlerin veya düşünenlerin hâlinden ve perişan-

(7) Müzzemmil sûresi, Âyet: 28.

(8) Mâide sûresi, Âyet: 12.

lğından, dayanışma müessesesini nasıl yıktıklarından haber veriyor ve bu husustaki Rabbanî hükmünü açıklıyor.

Fâiz hakkındaki târifler mânâ yönünden birbirine yakındır.

İbnü Kesîr ve İbnü Cerîr'e göre:

Fâiz, lûgatte «artmak» mânâsına gelir. Ticârette ise artmayı arzulamak harâm değildir. O halde harâm olan fâiz mâkul ticaret dışında olan fazlalanmaktır. Şeriat dilinde, karşılıklı olan bir akid zımmında karşılıksız kalan herhangi bir fazlalıktır.

Mevdudî'nin (Fâiz) adlı eserinde bu kelimenin lûgat ve şeriat anlamı şöyle belirtilmiştir:

«Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilen fâiz (ribâ)nın kelime yapısını teşkil eden maddeler (RBV) harfleridir. Bu harflerin birleşerek meydana getirdikleri anlam ise: Gelişme, Yükseklik, Fazlalık, Yükselti olarak itibara alınır. Arapçada, bir mal çoğalır veya gelişirse buna «mal fâize uğradı» denilir. Bir kimse yüksek yere çıkarsa, «fâiz etti», yani tepeye çıktı; una veya haşlamaya su katarak şişirir, çoğaltırsa, onu fâizlettirdi diye tâbir olunur. Araplar bir kimsenin kucagında büyüyen çocuğa: «Filânın kucagında çocuk fâizledi», derler. Kişi bir şey'i çoğaltıp üretirse, «onu fâizlettirdi, yani çoğalttı» denir».

Neylû'l-merâm fi-Ahkâmî'l-Kur'ân'da kısaca şöyle tarif edilmiştir:

«Ribâ, lûgatte mutlaka «artmak» anlamına gelir. Şeriat lisanında ise, iki şey'e itlâk olunur: Ribâ-i fadl, ribâ-i neste..»

Müfessir Fahrüddin Râzî'ye (H: 544 - 606) göre:

Ribâ (Fâiz) kelimesi, bir «artma» veya bir «ilâve» mânâsına gelir. Fakat bu mânâyı göre her nev'i artma gayri meşrû sayılacak değildir. Gayri meşrû olacak husus Arapların bilhassa «Ribâ» olarak gösterdikleri akittir. Bu da tam ifâdeyle onların «Ribâ-i neste» dedikleri muameleyi anlatır.»

Prof. Dr. Enver İkbâl Kureşî'ye göre:

«Ribâ'nın kelime mânâsı, «herhangi bir şey'de artma»dır. Öyle ki bu bir «ilâve-artma» veya «bir fazla»dır. Meselâ: Erbâ fülânün alâ fülânin» dersem, bunun mânâsı, «Bir kimse her-

hangi bir şey'i ilâve, fazla olarak verdi» demektir. Istılâhta yani teknik mânâda Araplar bu kelimeyi «ilâve meblâğ» şeklinde anlamakta ve kullanmaktadırlar, ki bu meblâğı borçlu alacaklıya, ödünç olarak aldığı parayı belli bir zaman kullanmasına mukabil ödemektedir. Bu tarif bugün umumiyetle fâiz mefhumundan anlaşılan mânâyâ gelir.

Kur'ân-ı Kerim vahyen nâzil olduğu o devirde, aşağıdaki târiflere giren şey'ler Araplar arasında «fâizli muameleler» olarak bilinirdi ki onlar buna «ribâ» derlerdi:

a) Bir kimse, belli bir eşyayı bir diğer kimseye satar ve satılan mal karşılığı paranın tesbît edilen muayyen bir tarihten sonra ödemesinde rızâ gösterir. Bu halde şayet borçlu, borcunu bu tarihte ödeyemeyecek olursa ona: «ödemeyi kolaylaştırıcı ilâve bir müddet» verilir ki işte bu kolaylaştırmaya karşılık arttırılmış bir meblâğı» alacaklıya ödemeyi kabul eder.

b) Bir kimse, bir diğerine belli bir zaman içinde ödenmek üzere borç para verirse ödünç alan, bu müddetin sonunda esas borcu «ribâ» yani ek olarak evvelden tesbît edilmiş para ile beraber öder.

c) Alacaklı ve borçlu tesbît edilen muayyen nisbette bir ribâ'nın belli bir müddet içinde ödenmesinde mutabık kalırlar. Şayet borçlu bu ilâve — fazla ile birlikte esas borcu, müddeti içinde ödemeyecek olursa bu halde kendisinden, verilen munzam «kolaylaştırıcı müddete mukabil» ayrıca bir ilâve — fazla para yani ribâ ödenmesi istenir.»

Hak Dîni Kur'ân Dili adlı tefsîrde de şöyle tarif ediliyor:

RİBÂ; aslı lûgatte ziyâdelenmek, fazlalanmak mânâsına masdar olup fâiz dediğimiz ziyade-i mahsusanın ismi olmuştur. Lisan-ı şer'ide, bir akdi muavaza (tırampa, değiş-tokuş) zımında ıvaz (karşılık)sız kalan herhangi bir fazla demektir.»

Ebûbekir Râzî de bu mânâlara yakın bir târifte bulunmuştur:

«Ribâ'nın aslı lûgatte, ziyâdelenmek artmak mânâsına gelir. Şeriatte ise birkaç mânâda kullanılır ki isim lûgatte

onlara konulmuş değildir. Resûlullah (S.A.V.) Efendimizin «ne-sie» ribâ demesi buna delâlet etmektedir.»

Bütün bu târiflerden elde edilen sonuç: Yukarıda üç mad-de halinde belirtilen fâizli muameleler ve bunların delâlet et-tiği diğer fazlalık ifâde eden muameleler ribâ kapsamına gir-mektedir.

Mânâ ve târifler bu olduğuna göre, şimdi de bu husustaki rivâyetleri getirmeden önce «Ribâ»yı temize çıkaranların delil-lerini Mevdudî'nin Fâiz adlı eserinden özetliyerek sıralıyalım:

1 — Başkalarına borç veren insan parasını tehlikeye mâ-ruz bırakmış sayılır; hem borç verdiği kimseyi de kendi nef-sine tercih etmiş, öncelikle onun ihtiyacını gidermiştir. O hal-de borç için bir fark (fâiz) isteyebilir. Borç alan da borç ve-renin bu mâkul (!) hakkını ödemekten niçin kaçınsın?

2 — Fâizin erteleme veya mühlet karşılığı olduğunu, borç alan adamın aldığı borç parayla birlikte bunu da aldığını id-diâ etmektedirler. Çünkü onlara göre: «Erteleme»nin özünde bir maddî değer vardır ve bu değer mühletin sürekliliğiyle artar..

3 — «Menfaat celbetmek», kapitalin içinde bulunan av-rılmaz bir özelliğidir. Kişinin bir başkasına kapitalını ödünç olarak işletmesi fâiz ödemesini gerektirir.

4 — Yaradılışı itibariyle insanoğlu hemen şimdi olabile-cek faydayı ve zevki geleceğin muhtemel olan birçok faydası-na ve zevkine tercih eder.

Bunlara verilecek mantıkî cevaplara gelince:

1. Parayı tehlikeye mâruz bırakmak veya başkasını kendi nef-sine tercih etmek gibi daha ziyâde ahlâkî ve insanî olan un-surları borç verenin kendisine ticaret ve kazanç yolu yapmava ne hakkı olabilir? (Kaldı ki din bunun için geniş bir mânevî karşılık getirmiştir).

Hem hangi esas ve prensiplere göre bu sözde kazancı yıl-da, yarım yılda, ayda % 5 veya % 10 olarak değerlendirebilir?.

Borçludan borç verdiği paraya eşit değerde bir rehin ver-

mesini istemekten öte gitmez. Prensip olarak da parasını tehlikeye mâruz bırakmak istemiyen adam hiç borç vermez.

2. Erteleme hususuna gelince: Evet, ama bu hususta karşınıza daha çok zor sorular çıkacaktır. Borç veren adam, nasıl ve hangi usûllerle kendisinden aldığı borç parayı ticarete işleten insanın muhakkak kazandığını ve hiç bir türlü zarara uğramadığını bilebilir? Bu kazancın yüzde kaç olduğunu veya olacağını nasıl kestirebilir? Ve bu meçhul kazanca göre de yüzde fâizini nasıl tâyin edebilir?

3. Esas olarak «kâr celp etmek kapitalin ayrılmaz özelliğidir» iddiası doğru değildir. Çünkü bu özellik kapitalde yalnız ve ancak faydalı ve kârlı işlerde kullanıldığı zaman görülmektedir. Bir de «ödünç alan adam kazancından bir kısmını ödünç veren adama ayırmalıdır. Çünkü onun parasını gelir sağlayacak bir işte kullanmakta ve kâr elde etmektedir,» diyebilirsiniz. Bu halde borç aldığı parayla hasta eşini tedâvi ettiren veya akrabalarından birisinin cenâzesini kefenleyip kaldıran insanın aldığı kapitalden ne gibi ekonomik bir kâr elde ettiği iddiâ edilebilir?

4. (Bu görüş bence mânevî değerlerden habersiz, âhîret mefhumundan yoksun maddecilere hastır. Dindar bir kitlenin ulvî görüş ve düşünceleriyle aslâ bağdaşamaz).

Konumuza esas teşkil eden âyet-i kerîmenin tahliline ve ilgili rivâyetlere gelince:

a) Fâizin insanlığa fiilî zararları vardır. Her şey'den evvel ahlâk üzerinde geniş tahribât yapar. Para biriktirme isteğinden tutun da diğer bütün ekonomik havatın gelişiminde insanı bencillik (egoizm), cimrilik, dar kalblilik, duygusuzluk, maddeye tapmak, merhametsiz olmak, âcizlere acımamak, şefkatsiz kesilmek gibi bir çok kötü sıfatlarla insanı te'sir altına alır. Cemiyet bünyesinde yardım ve dayanışma diye bir mevzu kalmaz, bu gibi mefhumlar zavallı insanların düşüncesi olarak kabul edilir. Bunun doğuracağı feci âkibeti materyalistler güruhunda zaman zaman duymakta ve görmekteyiz..

Bunun içindir ki Allah'ın Resûlü (S.A.V.) Efendimiz fâiz konusuna dokunarak lânet buyurdular.

لَعْنُ رَسُولُ اللَّهِ أَكْلَ الرِّبَا وَمُؤْكَلَهُ وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدِيهِ وَقَالَ هُمْ سَوَاءٌ

«Cenâb-ı Resûlüllah (S.A.V.) ribâ yiyene de, yedirene de, kâtibine de, şahitlerine de lânet etmiştir ve bunlar günâhta müsâvidirler,» buyurmuştur. (9).

b) Ribâ yiyenler şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar..

Çünkü başkası çalışır onlar yerler, halk didinip ter döker, onlar otururlar. Hazıra konmuş bu lokmacılar, yataklarından gerine gerine saatlerce oyalanıp ancak kalkarlar. Çünkü onları bekliyen bir iş yoktur. Tıpkı sar'alı veya mecnun gibi hareketler gösterip ancak kendilerine gelebilirler. Allah deyip kalkan, bismillâh deyip işine koşan bir müslüman gibi davranmazlar. İşte âyet-i kerime onların bu acıklı halini, diğer bir tâbirle anormal hareketlerini veya rûhî düzensizliklerini tasvir ediyor.

c) Bunlara göre alım-satım da ribâ (= fâiz) gibidir. Ha mal satıp para kazanmışsın, ha ödünç para verip gelir sağlamışsın, ne farkı var.. Halbuki Allah alış-verişi helâl, fâizi haram kıldı. Çünkü bu ikisi arasında mahiyet, muhtevâ ve temel yönünden birtakım farklar mevcuttur ki tefeci, murabahacı bunları imân ve irfân süzgecinden geçirecek rûha sâhip değildir.

Aynı eserde bu farklara temasla deniliyor ki:

«Satış, satıcı tarafından bir malın alıcıya arz edildiğinde bu malın fiyatı kestirilerek kesinleştikten sonra bu fiyat karşılığında alıcının o malı almasına denir. Bu çeşit işlemlerde dâimâ iki vaziyetten birisi muhakkak mevcuttur: Satıcı malı müşteriye arzdebilmek için onu ya kendi gücü ve parası ile hazırlamıştır, yahutta bir başkasından para ile satın almıştır. Her iki durumda da satıcı malı müşteriye hazırlamak için sarfetti-

gi gayretinin ve emeğinin mukabilini ana parasına ilâve eder. Bu fark onun kazancıdır.

Bunun yanında «Fâiz» kişinin kapitalını başkasına borç verirken iâdesinde belirli bir fark istemesidir. Bu çeşit işlemin, kapitale mukabil kapital olup, mühlete mukabil, alıcı ile verici arasında önceden anlaşması yapılan muayyen miktardaki fazlalıktır. İşte bu mühlete mukabil olan fazlalık fâizdir. Gördüğünüz gibi bu fazlalık ne bir mal, ne de bir iş karşılığıdır. Sadece mühlet veya erteleme karşılığıdır.

Eğer alıcı ile satıcı, bir malın satışında, fiat üzerinde anlaşsalar da, alıcı bu parayı şu kadar bir mühlet ile şu kadar fazla ödemeyi satıcıya şart koşarsa, bu da bir fâiz sayıldığından olumsuzdur.

«Fâiz» borçlunun borç aldığı adamın ana parası üzerine önceden belirtilen ve kestirilen bir fazlalığı verilen mühlet mukabili olarak ödemesidir. Sanki fâiz üç kısmın karışımından meydana gelmektedir: 1 — Ana paraya ilâve olunan bir fazlalık. 2 — Mühlete göre bu fazlalığın miktarının tâyin edilmesi. 3 — Bu fazlalığın işlemin bir şartı olması.

İşte bu üç şartı ihtivâ eden bütün işlemler hiç şüphesiz ki fâizli işlemlerdir.»

Ahlâkî, içtimai ve iktisadî yönden de fâiz ile alım-satımın aynı şey olmasına imkân vermiyen birtakım esas farklar vardır.

d) Her kim, Rabbinden kendisine bir öğüt gelir de (fâizden) vazgeçerse, artık geçmişi ona ve hakkındaki hüküm de Allah'a aittir. Böyle hareket eden ne zulmeder ne de zulme uğramış olur. Ana kapital kendisininindir, almış olduğu fazlalık ödünç alanındır. Çünkü insanın malı da kanı kadar muhtemeldir.

İslâmiyetten önceki devirlerde ve diğer dinlerde fâize gelince: Diğer semavî dinlerdeki durumu bize kadar gelen nakillere ve semavî kitaplarda bu hususla alâkalı geçen hükümlere dayanarak az ileride izah edeceğiz. Cahiliyye devrine ait fâiz şekillerini şöyle sıralıyabiliriz:

a) Tüccardan ödünç mal alan, bunu belirtilen müddette

ödiyemezse, ta'cil ve te'hîr edilen zaman için ayrıca fark (fazlalık) öderdi.

b) Mevcut borcunu ertelemek için bir miktar peşin para verme usûlü.. Meselâ: Ay sonunda borcunu ödemek zorunda olan borçlu alacaklıya müracaatla bir ay daha te'hîr edilmesi için bir miktar para (açıktan fazla olarak) verirdi.

c) Her ay belli bir nisbette fâiz alıp ana paranın bekletilmesi usûlü.. (Az farkla bugünkü banka usûlü gibi)..

Kur'ân'da «ribâ» hakkında inen dokuz âyetle bütün bu saydıklarımızı yasak edilmiştir.

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) vedâ haccında yüzünü aşkın eshabına karşı söylediği hutbesinde fâiz konusuna da temas ederek buyurdular ki:

«Kimin yanında bir emânet varsa onu sâhibine iade etsin. Fâizin her çeşidi kaldırılmıştır; hepsi de ayağımın altındadır. Fakat borcunuzun aslını vermeniz lâzımdır. Bu takdirde ne zulmeder, ne de zulme uğrarsınız. Allah'ın emriyle fâizcilik artık yasaktır. Cahilliyyetten kalma bu çirkin âdetin her tür-lüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım fâiz, Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın fâizidir.» (10).

Ayrıca Hazret-i Câbir b. Abdullah'ın açıkladığına göre Mekke'de, Arafat.taki hutbelerinde:

وَكُلُّ رِبَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ تَحْتَ قَدَمَيَّ هَاتَيْنِ وَأَوَّلُ رِبَا
أَضَعُ رَبَا الْعَبَّاسِ

«Câhiliyye devrinde olan her türlü fâiz bâtil ve yersizdir. İlk iltâl edeceğim fâiz de Abdulmuttalib'in oğlu Abbas (amcam)ın fâizidir.» hadisi de yukarıdaki rivâyete — mânâ cihetiyle —

(10) Hadis kitaplarında sahîh rivâyetle tahrir olunmuştur. Ancak İbn Ömer ile Câbir b. Abdullah'ın rivâyet ettikleri, bizzat meâlini verdiğimizizin bir kısmını teşkil etmektedir.

Müslim'in müsnferiden, Câbir'den rivâyet ettiği hadis de buna yakın bir mânâ taşımaktadır.

çok yakındır. İbnü Kesîr birinci cilt, sâhife 327'de bu cümlelerin Mekke fethi gününde irâd edildiğini kaydeder.

Sevrî'nin Âsım'dan, onun da Şa'bî'den, onun da İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyette: Resûlullah'a (S.A.V.) en son inen âyet, fâiz âyetidir. Buharî bunu Kubeyse'den rivâyet etmiştir. İmam Ahmed'in Said b. Müseyyeb'den yaptığı rivâyette

ise: Hazret-i Ömer (R.A.) demiş ki: **«En son inen, ribâ (=fâiz) âyetidir.»**

İbnü Mâce'nin İbnü Mes'ud (R.A.)den yaptığı rivâyette, Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

الرِّبَا ثَلَاثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا أَيْسَرُهَا أَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ أُمَّهُ
وَأَنْ زَبَى الرِّبَا غُرْضُ الْمُسْلِمِ

«Fâiz yetmiş üç bölümdür. En basitt, kışının kendi anasıyle nikâhlanması gibidir. Fâizin en katmerlii ise, Müslümanın ırz ve namusudur...»

Hâkim, bu hadisi sahîhlemiştir. Bu meâlde daha birkaç hadis-i şerif vardır.

Mânevî bağların gevşediği, maddenin gönüllerde hâkim olduğu, merhamet hisleri dumura uğradığı ve herkes ancak kendi nefsinin düşündüğü devirlerde artık fâizin tahriminden bahsetmek ne gibi bir te'sir meydana getirebilir? O halde önce gönül ve dimağlara sağlam bir imân zerketmek gerektir.

İmam Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hüreyre'den yaptığı rivâyette, Peygamber (S.A.V.) buna işâretle buyurdular ki:

يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَأْكُلُونَ فِيهِ الرِّبَا قِيلَ لَهُ: النَّاسُ كُلُّهُمْ؟
قَالَ: مَنْ يَأْكُلُ مِنْهُمْ نَالَهُ مِنْ غُبَارِهِ

«İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, onlar fâiz yiyecekler!.

Bunun üzerine soruldu:

— İnsanların hepsi mi yiyecek?

— Yemiyene de tozu ulaşacaktır!.

BAŞLICA İKİ TÜRLÜ FÂİZ ŞEKLİ VARDIR:

Aslında iki türlü fâiz şekli vardır; geri kalan kısımlar bu ikisinden birine dâhildir:

1. Ribâ nesfe (fâizi müddete bağlanan).

2. Ribâ fadl (müddet mevzuu bahs olmayıp cinsleri aynı iki şey'i biri artık olmak üzere değiştirmek).

Bu iki türlü fâiz şekli İslâm öncesi Araplarda çok yaygındı. Prof. Enver İkbâl Kureşi buna temasla diyor ki: «İslâm öncesi Araplar arasında pek yaygın olan ribâ nesfe şöyle bir muameledir: Ödünç veren her ay asıl borca ilâveten muayyen bir fâiz ödenmesi şartıyla ödünç verir. Asıl borç vâdesinde alacaklı tarafından istenip de borçlu buna âcizliği sebebiyle müsbet mukabelede bulunamazsa alacaklı, borçlunun «ilâve» bir meblâğ ödemeye rıza göstermesi halinde kolaylaştırıcı bir müddet yani yeni bir vâde verebilir. İşte bu, İslâm öncesi Arapları arasında pek yaygın «ribâ nesfe» denen şey'dir.

Ribâ fadl ise şöyledir: Borçlu «ilâve» meblâğı nev'an öder, yani buğday borçlu ise buğday ilâve eder, arpa ise arpa...

Suyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr adlı eserinin 1. cilt, 365. sahifesinde. İslâm öncesi ribâdan şöyle bahseder:

«İslâm öncesi Araplarında fâiz alacaklarının vâde gelince borcludan ödünç verdiği meblâğı istemesi halinde (borçlu borcunu dêrhal te'diye ederse borçtan beri olur). Şayet borçlu ödemedede âcz gösterecek olursa, «kolaylaştırıcı müddet», ilâve bir meblâğın ödenmesi şartıyla kendisine tanınırdı.»

Taberî, «Câmiü'l-Beyân» adlı eserinin IV, s. 63'de: «Allah tarafından men'edilmiş olan ribâ, kolaylaştırıcı müddetin tanınmasına (munzam vâde verilmesine) mukabıl, borçlunun

alacakhya muayyen bir ilâve meblâğı ödemeye rıza göstermesi halinde mevzuu bahis olur,» demektedir.

Kahire Üniversitesinde İslâm Hukuku Profesörü Hudarî, «Tarihü't-Teşrii fi'l-İslâm» adlı eserinde şöyle demektedir: «İslâm öncesi Arapları, muayyen vâdeli ödünçler vermek âdetindeydiler. Vâdenin dolmasını müteakip alacaklı borçludan, asıl borcu veya bunun üzerinden fâizi ödemesini ister. Şayet borçlu âcz içinde olup da ödeyemezse, borçlu bulunan meblâğ katlanır (yani iki misli miktara ircâ olunur). Meselâ: alacak bir yaşında dişi deve ise, bu halde borç iki yaşında bir dişi deve olacaktır. Şayet borç konusu bir ölçek buğday ise iki ölçek, ilâ âhir... olacaktır».

İşte İslâm dininde bu iki şekil de kesin olarak haram kılınmıştır. Az ileride de beyân edileceği gibi Bakare sûresi, âyet

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾

278 ile aynı sûre

وَأَن تَبْتَئُوا مِمَّا رُبُّوْا مِّنْ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ âyet 279'da

bu husus açık olarak ifâde edilmiştir. Dört mezhep sâhipleri ve bu mezheplerde yetişmiş büyük fakîhler bunların tahririnde görüş birliği üzeredirler.

Müslim'in, Ubâde b. Sâmî (R.A.)den tahrir ettiği hadiste, ribâ fadl'ın haram oluşu şöyle belirtiliyor :

الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرِّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ
وَالْتَمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءٌ بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا
اِخْتَلَفَ هُنَا الْأَصْنَافُ فَيَعْوُكُفُ شِئْنُهُ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ

«Altın altın ile, gümüş gümüş ile, buğday buğday ile, arpa arpa ile, hurma hurma ile, tuz tuz ile misli misline, (birbi-

rine eşit) ve elden ele (peşin olarak) alım-satım yapılır. Bunlar değişince (cinsler ayrı ayrı olunca) peşin olmak şartıyla nasıl isterseniz öylece alım-satım yapınız.»

Görülüyor ki hadis-i şerifte, Resûlüllah Efendimiz aynı cinsten iki şey'in birbiri karşılığında satışı için üç şart; cinsler değişik olursa bir şart koymuştur. Aksi takdirde ise yapılacak satışa fâiz girmiş olur:

1. Miktarları bir olacak..
2. Cinsleri (Kaliteleri) bir olacak..
3. Peşin olacak..

Cinsleri ayrı olursa (altın ile gümüş, buğday ile arpa gibi) :

1 — Peşin olacak. (Artık bunda miktar ve kalite mevzuu bahis değildir).

Ayrıca Buharî'nin Kitabü'l-Buyû'da Ebû Saîd el-Hudri'den yaptığı rivâyette, bunu te'yid eder mahiyette buyuruluyor ki:

لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَلَا تَبِيعُوا بَعْضَهَا
عَلَى بَعْضٍ وَلَا تَبِيعُوا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ وَلَا تَبِيعُوا
بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ وَلَا تَبِيعُوا مِنْهَا غَائِبًا بِنَاجِرٍ

«Altını altın karşılığında, ancak aynı miktarlarda olarak satın. Kalitesi düşük olanını yüksekıyla satmayın. Gümüşü de gümüş karşılığında, ancak aynı miktarlarda olmak şartıyla satın.. Bunu da kalitesi düşük olanını yüksek olanıyla satmayın. Bunlardan elde mevcut olanını mevcut olmayanıyla de satmayın.»

Buharî ve Müslim'in ittifakla, Hazret-i Ömer'den tahrîc ettikleri hadiste de:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الذَّهَبُ بِالْوَرِقِ رِبَاٌ وَإِلَآهَاءٌ
وَهَاءُ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبَاٌ وَإِلَآهَاءٌ وَهَاءُ

«Resûlüllah (S.A.V.) altının gümüş karşılığında, arpanın arpa, hurmanın hurma karşılığında satılması fâizdir; ancak teslim ve tesellümün elden ele hemen yapılmsaı müstesnâ... buyurdular.» deniliyor.

Hazret-i Osmân (R.A.)den yapılan rivâyette, «Bir dinara karşılık iki dinar, bir dirheme karşılık iki dirhem satın almanın,» buyuruluyor.

Bu hadisin izâhında, Fâiz Nazariyesi ve İslâm adlı kitabın 65. sahifesinde geçen bir paragrafı ehemmiyetine binâen buraya alıyorum:

«Zâhiren herhangi bir kimsenin gümüşe mukabil gümüş satın alması imkânı yoktur. Fakat umumiyetle bir memleketin parası diğer bir memleketinki ile değiştirilir. Hattâ herhangi bir kimse çeşitli memleket paraları satın almak için bir miktar komisyon öder veyahut da satana bir kâr tanır. Meselâ Türk lirasına mukabil Alman markı satın almak (değiştirmek = exchange) isteyebilir. Hazret-i Peygamber milletlerarası bir görüşe sâhip olarak bu sözleriyle bütün dünya milletlerinin kabul edip kullanacakları bir para sistemini te'sis etmek istemiştir. Umumiyetle o devirde Bizans parasının İran parasına kıyasla daha fazla bir değeri vardı. Çünkü parası piyasada tutunmayıp alıcı bulamadığından İran İmparatorluğu o sırada gün geçtikçe daha da zayıflamaktaydı.»

Bu hususta İmamların görüş farklarına gelince:

Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) fâizin altı şey'de (altın, gümüş, buğday, arpa, hurma, tuz) cereyân edeceğini kesin olarak beyân etmiştir ki ikisi nakid, dördü yiyecek maddesidir.

İslâm Hukukçuları fâiz hükmünün bunlarda sübut bulması, onlardaki mevcut vasıflardan dolayıdır, diyorlar ki, kendisinde bu vasıflardan bulunan şey'lerde de aynı hüküm câridir.

Bu vasıflar hakkında da görüş farkı vardır :

a) Bâzısına göre, vasıf kavramı hepsinde de birdir; o da menfaattir. O halde müşterek vasıf bu olduğuna göre fâiz bütün mallarda cereyân eder.

b) Ekseri fukahâya göre, fâiz altın ve gümüşte bir vasıf ile, yiyecek maddelerinde ise ayrı bir vasıfla sâbit olur.

Bu iki ayrı vasıfta da görüş farkı vâki olmuştur:

İmam-ı Şâfiî ile İmam Mâlik'e göre, altın ve gümüşte nakdiyet vasfı vardır, fâiz bu vasıfla onlarda ve nakit kapsamına giren şey'lerde sâbit olur. Re'y taraftarlarına göre, tartı, tartı vasfıyla sâbit olur. Bunlar, bu mânâyla tartı kapsamına giren her şey'de fâiz sâbit olabilir, demişlerdir.

Diğer dört türlü yiyecek maddesine gelince: Re'y taraftarlarına göre, bunlarda da fâiz, tartı ve ölçü illetiyle sâbit olur. O halde ölçü ve tartıya giren her şey'de fâiz cereyân edebilir.

İslâm hukukçularından bir cemaate göre ise: Yiyecek maddelerinden ölçü ve tartıya giren şey'lerde fâiz cereyân edebilir, girmiyende etmez...

Bu, Saîd b. Müseyyeb'in ve mezheb-i Kadîminde Şâfiî'nin kavlidir. Kavl-i Cedidinde ise, bütün yiyecek maddelerinde olacağını söylemiştir.

«Allah يَنْحَرُّهُ الرِّبَا وَرِبَا الصَّدَقَاتِ وَاللهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَبِيمٍ»

fâizin bereketini tedricen giderip mahveder. Sadaka olarak (verilen malları) ise artırır. Allah (helâl, harâm tanımamakta ısrar eden) çok kâfir, çok günahkâr hiç bir kimseyi sevmez.» (Bakare sûresi, âyet: 276).

Fâizin bereketinin tedrici surette tamamen giderilmesi, maddî ve mânevî olmak üzere iki hususta mütalâa edilebilir. Maddî bereketinin giderilmesi de hususî ve umumî olmak üzere **keza** ikiye ayrılır :

1. Elindeki kapitalı iş yerinde değil de fâizle çalıştıran bir kimsenin ömrü işsizlik ve işsizliğe öncü olma içinde bereketini kaybeder. Bu yüzden biriken paradan hiç bir âciz ve muhtaç, işsiz ve işçi faydalanmadığı için onunla bir yığın taş arasında fark kalmaz. Artık o paranın bütün bereketi ve bereket kaabiliyeti, gücü kalmamış demektir; çoraklaşmış bir toprak halini almıştır; ne sâhibine, ne de başkasına hayır getirir.

2. Umumî olarak da, tasarruf bolluğu mevcut olduğu halde meblâğlar âtil bir vaziyette yattığından, işsizlik hâd safha-ya ulaşır, bu yüzden halk iki sınıfa bölünür, aralarında servet düşmanlığı başlar. Zengin, fakir, kapitalist ve emekçi tâbirleri yıkıcı bir silâh gibi ortalığı kaplar. İşte bu bölünme mânevî bağların kopması, merhamet hislerinin iflâs etmesi, karşılıklı dayanışmanın yok olması demektir. Cemiyetin huzurunu alt-üst eder. Böylece fâizin, tefeciliğin umumî mahiyette de bereketi kalmaz.

Mânevî bereketin giderilmesi hususunda İbnü Kesîr diyor ki: «Allah-ü Teâlâ fâizcinin elindeki malın bütün feyzini, mânevî değerini alır; artık o mal ne ona, ne de başkasına fayda vermiyeceği gibi âhirette de elîm bir azâba inkılâb edecektir.»

Rûm sûresi, âyet 39'da buna işâretle buyuruluyor ki:

وَمَا آتَيْتُم مِّن دِبَالٍ لَّيْسَ فِيهَا مَالٌ لِّلنَّاسِ فَلَا يَرِيحُهَا عِندَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْمِرُونَ

«İnsanların malları içinde artsun diye verdiğiniz herhangi bir fâiz Allah katında artmaz, fakat Allah'ın rızasını dileyerek verdiğiniz herhangi bir sadaka böyle değildir. İşte onlar zevâplarını kat kat artıranlardır!»

İmam Ahmed'in İbnü Mes'ûd (R.A.)den yaptığı bir rivâyetle, Allah'ın Resûlü (aleyhi's-selâm) Efendimiz buyurdular ki:

«Fâiz (görünüşte) **الزَّبَا** **وَإِنْ كَثُرَ فَإِنَّ عَاقِبَتَهُ تَصِيرُ إِلَى قِلٍّ** ki:

ne kadar çoğalsa da neticesi azlığa (tedricen mahvolmağa) mülker olur.»

Bu gerçeği ifâde eden Prof. Enver İkbâl Kureşî diyor ki:

«Eski devirlerde sermaye noksanlığından dolayı istihşâl yapıp genişlemiyordu. Fakat şimdi birçok memlekette tam bir «tasarruf» bolluğu mevcuttur; bu yüzden büyük miktarlara varan meblâğlar, tenbel ve âtil vaziyette yatmaktadır. Biz

sermayenin bu şekilde tam bir bolluk içinde oluşu yanında işsizlik içinde yaşayan geniş halk kütleleri görmekteyiz. Halk işsizlik içine düşmektedir. Çünkü sermaye sâhibi kimseler, câri fâiz nisbetlerini yapacağı yatırımda elde edeceği kârdan daha elverişli bularak, yatırıma ve teşebbüs yoluna gitmemektedir. Meselâ câri fâiz haddi % 4 olsun ve sulâma iş ve teşebbüslerine yapılan yatırım % 3 kâr bıraksın; bu halde sermayedar nokta-i naazrından su işleri yatırımı verimlilik arzetmemektedir. Cemiyet için istifadeli olduğu halde, bu yüzden su işlerine sermaye yatırımı yapılmıyacaktır. Neticede hem sermaye bir kimsenin elinde metrûk bir âtil kalacak ve hem de aynı anda iktisadî güç kaynakları da gelişmemiş olacaktır.

Cemiyet için menfaat sağlayabilecek olan âmme iş ve teşebbüsleri, fâiz sistemine istinâd eden bir iktisadî muhitte şayet bu iş ve teşebbüsler, câri fâiz hadlerinden daha az kâr getiriyorlarsa, el değmemiş ve ihmâl edilmiş kalacaklardır. Evvelden tâyin ve tesbit edilmiş sâbit fâiz hadleri mefhum ve alışkanlığı olmasa, bu sâhada birçok faydalı şey gerçekleştirilebilir.

Düşüncemize göre bu noktalardandır ki, zekât pek mühim bir rol oynamaktadır. İslâm, elindeki sermayeyi âtil vaziyette tutan kimselere bir nev'i cezâ vermektedir ki bu, âtil ve metrûk olarak elde kalan sermaye tasarruflarını % 2,5 nisbetinde bir vergiye tâbi tutmaktadır. Şâyet günümüzün kapitalistleri, âtil ve metrûk sermayeleri üzerinden % 2,5 vergi ödemeye mecbur edilseler, kısa zamanda bu sermayelerini iş ve teşebbüslere yatırmak suretiyle, işletmeye başlayacaklar ve bu ise piyasada yeni iş sâhaları açacak, işsizliği önleyecek ve refâh doğuracaktır. Bu gibi kimseler için zekât borcunu ödemek, bir yük olmaktan çıkacak, çünkü bu sermayedarlar giriştikleri yatırımlardan, zekât vergisi yükünü karşılayan bir gelir sağlamış bulunacaklardır.»

Kur'an-ı Kerim'de fâizin maddî ve mânevî zararlarından bahsedilirken bunda ısrar edenlerin Allah ve Peygamberine karşı savaş açmış olduklarına temas edilerek son ilâhlî tenbîh şöyle yapılıyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٠﴾
فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ بُنْتُمْ فَلَكُمْ دُؤُسٌ
أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

«Ey imân edenler! Allah'tan (O'nun emirlerine, yasaklarına karşı gelmekten) sakının; inanmışsanız, fâizden arta kalmış hesabdan vazgeçin, (henüz alınmamış olanını) bırakın. Böyle yapmazsanız, bunun Allah'a ve Peygamberine karşı açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz..» (El-Bakare sûresi, âyet: 278 - 279).

Zeyd b. Eslem, İbnü Cüreyc, Mukatil ve Süddî, bu âyetin Sakif kabilesinden Benî Amr b. Umeyr ile Benî Mahzûm kabilesinden Muğire oğulları hakkında indiğini rivâyet etmişlerdir. Cahiliyye devrinde bunlar arasında fâizcilik pek yaygındı. İslâm gelince onlar bu dinc girdiler; fakat Sakifliler, Muğire oğullarından fâiz istediler. Muğire oğulları birbiriyle istişarcıdan sonra «İslâmiyet'le şeref bulduk, artık fâiz vermeyiz,» diye itirazda bulundular. Mekke vâlisi İtab b. Useyd, Resûlullah Efendimize bu hususla ilgili bir mektup yazıp gönderdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Sakifliler bu âyeti duyunca, «Biz Allah'a tevbe ederiz.. Fâiz hesabından geriye kalanını bırakıyoruz» dediler ve taleplerinden vazgeçtiler.

Görülüyor ki, fâiz hakkında inen âyetler arasında da pedagojik bir metod tâkip edilmiş ve nihâyet fâizin tamamen terkedilmesi emredilmiştir. Aksine hareket edenlerin Allah'a ve Peygamberine karşı savaş açmış oldukları ihtâr ediliyor.

İbnü Ebî Hâtim'in Hasan el-Basrî ile İbni Sîrin'den yaptığı rivâyette, bu iki zat diyorlar ki: «Allah'a andolsun ki şu «sayrefiy» (= sarraf)lar fâiz yiyen kimseleridir; onlar böylece Allah'a ve Peygamberine karşı savaş açmışlardır.. (11).

«Eğer tevbe ederseniz ana sermayeniz sizindir. Böylece ne haksızlık etmiş, ne de haksılığa uğramış olursunuz.»

Bu cümle ile artık fâizin kuruşuna bile cevâz verilmiyeceği apaçık ifâde ediliyor.

Yukarıda da belirtildiği gibi Cenâb-ı Allah bu hususta da en son emrini Peygamberine bildirmiş, o da en son hutbesinde (vedâ' nutkunda) ümmetine bunu ulaştırmıştır:

أَلَا إِنَّ كُلَّ رِبَاكَانٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ عَنْكَ كُلُّهُ لَكُمْ
رُؤُسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ وَأَوَّلُ رِبَا مَوْضُوعٌ رِبَا الْعَبَّاسِ
ابْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ

«Haberiniz olsun ki, câhiliyye devrindeki her türlü fâiz sizden kaldırılmıştır; hepsi de bâtıldır. Ana sermayeniz sizindir; artık ne zulmeder, ne de zulme uğrarsınız. İlk ibtâl ettiğim (kaldırıp hükümsüz bıraktığım) fâiz (amcam) Abdulmutalib oğlu Abbas'ındır; hepsi de hükümsüzdür.»

Bunu, İbnü Ebî Hâtim ile İbnü Merdveyh rivâyet etmişlerdir; senedi sahihtir.

Vedâ' Haccında son nâzil olan âyetler arasında fâiz hak-

kındaki **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا** âyet de bulunuyordu ki Âl-i İmrân 130. âyeti:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً bundan önce inmiş-

tir. Bu tertibi bilmiyen ve fâiz hakkında inen âyetlerle alakalı hadisler arasındaki münasebetten habersiz olanlar, Âl-i İmrân 130. âyeti delil göstererek yalnız mürekkep fâizin yasaklandığını iddiâ ederler. Fâiz Nazariyesi ve İslâm'da, İbnü Kesir ile İbnü Cerir tefsirlerinde bu âyetle ilgili olarak deniliyor ki:

«Onlardan biri muayyen bir vâdeye mukabil ilâve bir miktar alırdı. Bir müddet sonra borçlunun malını o az bir borç yüzünden eline geçirmek için başka ilâveler yapardı.» Râzi Tefsir-i Kebirinde diyor ki:

«Muayyen bir vâde altında bir miktar meblâğı ödünç olarak vermiş olan mukriz, ödeme zamanı gelip çattığı vakit alacağının tahsili için borçluva gider. Şâvet borçlu ödeme imkân-

larına sâhip değilse, muayyen bir «ilâveye» mukabil kendisine yeni bir vâde tanınmasını ister ve ödünç veren de buna muvafakat edecek olursa, işte bu, İslâm'da şiddetle yasak edilmiş olan mürekkebe fâizdir.

İşte Âl-i İmrân 130. âyetle Arapların bu kötü âdetine işâret edilerek, Müslümanlar önce mürekkep fâizden men'ediliyor. Sonra ana sermayesi kendisine ait olmak üzere fâizin tamamından vazgeçilmesi emrediliyor.

Bu konuda merhum Hamdi Yazır'ın kendi tefsirindeki mütalâasını sadeleştirerek nakletmeyi faydalı görüyorum:

«Fâiz hakkındaki hükümler bi'set-i seniyyenin son yıllarında Mekke'nin fethi sırasında inmiştir. O kadar ki umumî tâbikatı Vedâ' Haccı'na tesâdüf etmiştir. Bu sıralarda ise,

أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا âyeti gereğince

İslâm dininin kemâl devresi bulunuyordu. Önce Âl-i İmrân

sûresindeki يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ مِمَّا كَسَبْتُمْ مَضْاعِفَةً âyet, bun-

dan sonra da fâizle ilgili diğer âyetler indi. Bu bize gösterir ki: Fâizin kalkması tekâmülün gayesinden biridir. Fâizin cârî olduğu cemiyetler henüz tekâmül etmemiş, demektir. Ve tekâmül etmiyen kavimler ve milletlerden de fâiz kalkmıyacaktır, kanaatindeyiz.

Dinî ahlâkı yükselmemiş, içtimai yardımlaşma ağızlardan kalblere geçmemiş, sosyal yaşayışları tağallüp ve tahakkümden kurtulup kardeşlik dairesine girmemiş olan cemiyetler fâizden kurtulamazlar.. Kurtulmadıkça da Hakk'ın hoşnutluğu olan ahlâkî ve içtimai kemâli bulamazlar. Halk tabakasıyla ilgili menfaatlerle, kapitalistlere ait menfaatler arasındaki çarpışmayı kaldıramazlar.

Hangi cemiyette fâizsiz yaşanamayacağı hissî (ve fikri) çoğalmaya ve fâizin meşruiyetine çareler aranmağa başlanmışsa, orada sükût ve gerileme, câhiliyye devrine dönüş başlamıştır..» (12).

**ÖLÜM BELİRTİLERİ HÂLİNDE İKİ ÂDİL
KİMSEYİ ŞÂHİD YAPMAK**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهِادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا
عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ
تَحْسَبُونَهُمَا مِنْ بَيْنِ الصَّلَاةِ فِقْمَانِ بِاللَّهِ إِنْ زَيْتُهُ لَأَنْتَرِي بِهِ تَمَتَّا وَلَوْ كَانَ
دُونِي وَلَا أَنْتُمْ شَهِادَةُ اللَّهِ إِنَّا إِذَا كُنَّا مِنَ الْآيَمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَإِنْ غَرَّ عَلَىٰ آتَهُمَا اسْتَحْقَاقًا
فَأَخْرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوَّلَانِ فِقْمَانِ بِاللَّهِ
لَشَهِادَتُنَا اسْتَحَقَّ مِنْ شَهِادَتِهِمَا وَمَا عَدَدْنَاهَا إِنَّا إِذَا كُنَّا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾

«Ey imân edenler! Ölüm (sebebi) birinize gelip çattığı zaman vasiyet ederken ya aranızdan iki âdil kimseyi; şâyet yolculuk ederken başınıza ölüm musibeti gelecek olursa, sizden olmayan başka iki kişiyi şâhid yapın.. Ve eğer bu ikisi hakkında şüpheye düşerseniz, kendilerini (bilhassa ikindi) namazından sonra alıkoyarsınız da Allah'a şöyle yemin ederler: «Akıba bile olsa bu yeminle hiçbir (dünyevi) değer değiştirmiyecëğiz. Allah'ın emrettiği şâhidliği gizlemiyecëğiz.. Yoksa hiç şüphe yok ki günahkârlardan oluruz.»

«Eğer bunların (şahidlikte) bir vebâle müstehk olduklarına dair bir bilgi elde edilirse, o vakit (haksızlığa uğrayan mirasçılardan) öncekilerin aleyhine hak iddîâ ettikleri iki kişi bunların yerine geçer ve: «Bilâhl bizim şâhidliğimiz ikisininkinden de daha doğrudur. Biz (bu hususta) aşırı gidip hakkı tecâvüz etmedik; yoksa şüphesiz ki zâlimlerden oluruz..» (El-Mâide sûresi, âyet: 106 - 107).

Meâlini yazdığımız bu iki Âyet-i Kerîme'de iki önemli meseleye temas ediliyor:

1² Şâhidlerin âdil olmaları; Müslümanların bulunmadığı hallerde zarûret icâbı gayr-i müslimlerin şâhid tutulması,

2. Haklarında şüpheyi düşülürse şâhidlere yemin verilmesi..

İniş sebebi de bu ikinci mes'eleyi yani gayr-i müslimlerin seferde vasiyyet hususunda şâhid tutulmasının câiz olduğunu kuvvetlendirmektedir. Buharî ve Dâre Kutnî'nin yaptıkları rivâyete göre: Temîmuddârî ile Adiy b. Beddâ', Mekke'den ticaret maksadiyle yola çıkmışlardı. O gün için bu iki zat henüz dâire-i İslâm'a girmemişlerdi. Beraberlerinde Benî Sehm kabilinden Amr b. Âs'ın azâdlısı Büdeyl de bulunuyordu. Bu zat ise şeref-i İslâm'la müşerref olmuş idi. Sefer esnasında Büdeyl Hazretleri, müslüman bulunmayan bir yerde hastalandı; ölüm belirtileri başlayınca iki yol arkadaşına vasiyyette bulunduktan sonra vefât etmişti. Onlar da dönüşlerinde Büdeyl'in eşyasını getirip mirasçılara teslim etmişler, yalnız içinden altınla süslü bir gümüş kabı kendilerine alıkoymuşlardı. Büdeyl'in eşyası açılınca içinde yazılı vasiyeti çıktı, yol arkadaşlarına teslim ettiği eşya listesi arasında altınla süslü gümüş kab da yer alıyordu. Bunun üzerine mirasçılar durumu Hazret-i Peygamber'e arzettiler. Resûlüllah (S.A.V.) Temîmiddârî ile Adiy'i çağırtdı ve gümüş kabı gizlemediklerine ve ondan haberleri olmadığına dair yemin verdirirdi. Onlar da bu şekil yemin ettiler. Sonra o gümüş kaba Mekke'de birisinin elinde rastlandı. Sorulduğunda, «Biz bunu Temîmiddârî ile Adiy'den satın aldık» diye cevap verdiler. Bunun üzerine mirasçılardan iki kişi Hazret-i Peygamber'e gelip bu kabın Büdeyl'e ait olduğuna yemin ettiler ve «Bizim şâhidliğimiz onlarınkinden daha doğrudur ve biz bu hususta hakkı tecâvüz de etmedik» dediler. Gümüş kab onlardan alınıp bu ikisine verildi. Bu sebeple yukarıdaki âyetler indi (1).

(1) Kurtubî'ye göre bu hadis gariptir; sahîh bir isnâdı yoktur.

Gerek iniş sebebi, gerekse **فِيكُمْ** zamirinden sonra

وَأَخْرَاجُ مِنْ غَيْرِكُمْ ile âtîf yapılması seferde vasiyyet hususun-

da kitap ehlinin müslüman şahsa şahidlik etmesinin câiz olduğunu gösteriyor. Çünkü (minküm) zamiriyle Müslümanlar, (gayriküm) zamiriyle gayr-i müslimler kastediliyor. Eshab-ı Kirâm'dan Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah bin Kays ve Abdullah bin Abbas (Allah hepsinden râzı olsun) da böyle tefsirde bulunmuşlardır. Ahmed bin Hanbel de aynı görüştedir. Yani bu üç sahabînin verdiği mânâyı ihtiyar etmiştir.

O halde âyet-i kerime bu zatlara göre muhkemdir, mensûh değildir. Çünkü o gün için yani bu âyetler indiğinde Müslüman yalnız Medine'de vardı. Gayr-i müslim iki arkadaşa vasiyet edilmesi ve Resûlüllah Efendimizin bunu tasvîp buyurması bunun mensûh olmadığına yeterli delil sayılmıştır. Ayrıca Ebû Dûvud'un Şa'bî'den yaptığı rivâyet de bunun böyle olduğunu te'yid etmektedir. Şöyle ki: Müslümanlardan bir zat Dekukâ (2) da hastalandı, vasiyyetine şahid tutacak müslüman bulamadı. Ehl-i kitaptan iki adamı şahid olarak tutmak zorunda kaldı. Müslüman vefât ettikten sonra gayr-i müslim olan iki şahidi Kûfe'ye gelip Eş'arî Hazretlerine durumu arzettiler ve Dekukâ'da ölen müslümanın vasiyyetiyle eşyalarını teslim ettiler. Bunun üzerine Eş'arî Hazretleri, «Bu öyle bir mes'eledir ki Resûlüllah'tan sonra ilk def'a vuku' buluyor!» dedi ve bu iki gayr-i müslime yemin verdirdi. Onlar yemin edince şahidlikleri aynen kabul edildi. Eğer âyet mensûh olmuş olsaydı, Eş'arî hazretleri böyle bir yol tutmazdı.

Zeyd bin Eslem, Nahai, İmâm Mâlik, İmâm-ı Şâfiî, İmâm Ebû Hanife vb.na göre ise **وَأَخْرَاجُ مِنْ غَيْرِكُمْ** mensûhtur. Yani

(2) Dekukâ, İrbil ile Bağdat arasında bir kasabadır. (Mu'emmâ't-Şâfi'î)

gayr-i müslimlerin işhâd edilmesi câiz değildir. Ancak Ebû Hanîfe'ye göre, gayr-i müslimlerin birbirine şahidlikleri câizdir.

Bunlara göre borçla ilgili âyet, en son inen âyettir.

وَأَشْهَدُوا ذَوَىٰ عَدْلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ رَّمْزُونَ مِنَ الشُّهَدَاءِ Bu iki âyet yukarı-

daki âyeti nesheder. (3). Zira o gün için Medine'den başka yerlerde müslüman olmadığından bizzarure seferde vasiyyet hususunda gayr-i müslimleri işhâd etmek câiz görülmüştür. Sonraları her tarafta Müslümanlar çoğalınca bu âyetin hükmü kaldırıldı. Hem âlimler, fâsiklerin şehâdetinin câiz olmadığına icmâ' etmişlerdir. Kâfirler de fâsik sayılacağına göre onların da şehâdeti makbul değildir.

Nes iddiâsı doğru olmasa gerek. Çünkü Kur'ân'da en son inen sûre Mâide'dir. Bu bakımdan İbni Abbas ile el-Hasan, «Bu sûrede mensûh yoktur» demişlerdir

Sâniyen borçla ilgili âyette geçen şahidlikle burada geçen şahidlik arasında çok fark vardır. Bu, seferde zarûret hâlinde vasiyyet için verilmiş bir cevâzdır. Dünyanın her yerinde Müslüman şahid te'min etmek mümkün olmadığına göre, âyetin muhkem olduğu kendiliğinden anlaşılmış oluyor.

Zühri, el-Hasan ve İkrime'ye göre ise (minküm) zamiriyle, vasiyyet edenin aşîret ve akrabası kasdediliyor. (Min gayriküm) zamiri ile aşîret ve akrabanın gayri olan müslümanlar kasdediliyor. Bu bakımdan âyet mensûh değildir. Çünkü Arapçada (âhir) kelimesi evvelkinin cinsinden olmasını ifâde eder. Mese-

lâ: مَرَزْتُ بِكَرِيمٍ وَكَرِيمٍ آخَرَ denilir de

مَرَزْتُ بِكَرِيمٍ وَخَسِيرٍ آخَرَ denilmez. Çünkü hasîs, kerîmin

cinsinden değildir.

Âyet-i Kerime'de müslümanlardan yapılan şahidlerin âdil

olması belirtilmeden önce iki şahid tâbiri mutlak mütalâa olunursa, iki şahsı iktiza ettiği anlaşılır. İki erkek kasdedildiği de

muhtemeldir. Fakat hemen sonra دَوَى عَدْلٍ kaydının konulması, iki şahidden murad, iki erkek yâni âdil olan iki erkek kasdedildiği kendiliğinden anlaşılmış olur. Çünkü ذَوَا erkek için, ذَوَاتَا kadın için kullanılır. O halde tutulan iki şahidin erkek olması iktizâ eder.

Âyette تَحْسِبُونَهَا cümlesi, Ebû Aliy'e göre اَنْتَرَانِ nin sı-

fatıdır. اِنْ اَشْتَمَ cümlesi ise, sıfatla mevsuf arasında mu'tarizadır. Ve bu âyet, üzerinde hak iddiâ edilen kimsenin — gerekirse — hapsedilmesinde esas olarak gösterilir. Nitekim Ebû Dâvud ile Tirmizi'nin yaptıkları rivâyete göre Hz. Peygamber (S.A.V.), töhmet altında bulunan birini hapsetmiştir.

مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ Haklarında şüpheye düşülen şahidlerin

ikinci namazından sonra yemin ettirilmelerinin sebep ve hikmeti, bütün dinlerde bu vakte saygı gösterildiğindendir, denilmiştir. Ulemâdan bâzısına göre herhangi bir namazdan sonra da olabilirse de sahîh senedle bize kadar gelen şu hadiste ikindi namazı kasdedildiği anlaşılıyor:

مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانِ

«Kim ikindiden sonra yalan yere yemin ederse, Allah'a kendisine hışmettiği halde kavuşur.» (4).

Âlimler, âyetin, yeminin tağlîz yolu yapılmasında da esas

teşkil ettiğini kabul etmişlerdir. Şöyle ki: Yeminde tağlîz dört şey ile sağlanır:

1. Zaman (ikinci namazından sonra),
2. Mekân (Mescidü'l-Harâm ve Minber),
- 3. Hal ve durum (ayakta kibleye karşı durmak),
4. Yemin lâfzında Allah ism-i celilini kullanmak..

Tağlîz bu dört maddeyle sağlanmakla beraber fukahânın bu hususta görüş farkı vardır:

a) İmâm Ebû Hanîfe ile arkadaşlarına göre, herhangi bir kimseye Minber-i Nebevî, ya da Rükûn ile Mekâm arasında yemin ettirmek vâcib değildir. İmâm-ı Buhârî de aynı görüşe sâhip olduğunu şu cümlelerle ifâde etmiştir:

بَابُ: يَخْلَفُ الْمَدْعَى عَلَيْهِ حَيْثُمَا وَجَبَتْ عَلَيْهِ الْيَمِينُ وَلَا يَصْرَفُ
عَنْ مَوْضِعِ الْغَيْبِ

«Müddeâ aleyh, nerede yemin etmesi gerekiyorsa, yani o sırada nerede bulunuyorsa orada yemin eder; oradan alınıp başka bir yere götürülmez.»

b) İmâm Mâlik ile İmâm-ı Şâfiî'ye göre, k a s â m e t (5) ile ilgili yeminlerde müddeâ-aleyh Mekke'nin köy ve kasabalarından ise Mekke'ye getirilip Rükûn ile Makâm arasında, Medine dolaylarında ise Medine'ye getirilip Minber yanında yemin ettirilir. (6).

Mutarrif, İbni Mâcişûn ve Şâfiî'nin arkadaşlarından bâzısına göre ayakta kibleye karşı yemin ettirilir. İbni Kinâne'ye göre oturarak yemin eder. İbni Arabiy'e göre hangi vaziyette hükmedilirse o vaziyette yemin eder, yani hükmedilirken ayakta iseler o vaziyette, oturuyor iseler o vaziyette yemin ettirilir.

(5) Kesâmet: Lûgat mânâsı, yemin edilmek. Fihri istilâhta ise, maktûlün vellerine, kan iddîâ ettiklerinde her birine yemin vermektir.

(6) Dâre Kutub'nın yaptığı rivâyette de: «Kim benim minberim üzerinde, yeşil bir sıvâk çubuğu için bür olsa yalan yere yemin ederse, cehennem ehlin-den olur.» buyurulmuştur.

Yemin Allah'a yapılır. «Vallâhi», «billâhi», «tallâhi», «iy-vallâhi», «iy ve-Rabbî» ve benzeri kâfzla... (7). Sahih senedle yapılan rivâyette Hazret-i Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmuş-

lar: مَنْ كَانَ حَالًا فَلْيُحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيُضْمِتْ «yemin etmek isteyen

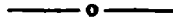
kimse Allah'a yemin etsin, yoksa sussun!..» (8).

Mushafa yemin etmeyi İmâm-ı Şâfiî uygun görmüştür. İmâm Ahmed ve İshâk: «Mushafa yemin mekrûh değildir» demişlerdir.

Âyette belirtilen vasiyyetle ilgili malın, yani hak olarak id-diâ edilen malın nisbeti üzerinde de fukahânın görüş farkı vardır:

a) İmâm Mâlik'e göre üç dirhem değerinden az olmama-lıdır. Çünkü Mâlik'e göre sirkat babında el kesinmesinde değer ölçü budur.

b) İmâm-ı Şâfiî'ye göre — zekâta kıyasla — 20 dinardan aşağı olmamalıdır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Seferde vasiyet hususunda, zarûret hâsıl olursa, gayr-i müslimleri işhâd etmek câizdir. Üç imâma (Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî) göre bu hüküm mensuhtur.

2. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre gayr-i müslimlerin birbirine şahidlikleri câizdir, yani makbul tutulur.

3. Müslümanlardan işhâd edilecek iki erkeğin âdil olma-sı gerekir. Fâsikin şahidliği muteber değildir.

(7) Taberânî - Ahmed bin Hanbel - Tirmizî'nin tahrir ettikleri bir hadîs-te: «Kim Allah'dan başkasına yemin ederse, Allaha eş-ortak koymuş olur.» bu-yuruluyor.

(8) Neselî'nin İbnî Ömer (R.A.)dan yaptığı rivâyette ise:

مَنْ كَانَ حَالًا فَلَا يَحْلِفُ إِلَّا بِاللَّهِ İbârenî yer almaktadır.

4. Haklarında şüpheye düşülen şahidlerin — bir tarafa ayrılma, ortadan kaybolma endişesi belirlediğinde — hapsedilmeleri câizdir.

5. Bu kabil yeminlerin namazdan, özellikle ikinci namazından sonra yaptırılması gerekir.

6. Allah ism-i celîliyle yemin etmek lâzımdır. Mushaf ile de yemin edilmesini İmâm-ı Şâfiî uygun görmüştür.

7. Ebû Hanîfe ile arkadaşlarına göre bu gibi yeminlerde de mekân vâcib değildir.

8. Ayakta veya oturarak yemin edilebilir. Kibleye karşı durmak şart değildir.

M İ R Â S

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا

«Ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından erkek-
lere; ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından kadın-
lara — azından da çoğundan da — farz edilmiş (takdir edil-
miş) birer nasîb olarak hisseler vardır.» (En-Nisâ sûresi,
âyet: 7).

İslâm dini her türlü haktan mahrum edilen kadının elin-
den tutan, ona hayat hakkı tanıyan, onu âile ve cemiyetin mü-
rebbisi olarak tanıtan, annelik vasfını bütün kemalâtiyle par-
lak bir taç olarak kadının başına giydiren tek dindir. Gerçi
Tevrât'da da kadın haklarından sathî olarak bahsedilir, fakat
Kur'ân-ı Kerim'de ona ayrılan yer, her türlü ifâde ve üvgünün
üstündedir.

Ansâr'dan Evs b. Sâbit vefât etmiş, geriye karısı Ümmü
Kücce ile üç kızını bırakmıştı. Evs'in amcasının iki oğlu (Sü-
veyd ile Arfece) onun bütün mirâsına konup karısı ile üç kı-
zını mahrum bırakmışlardı. Câhiliyye devrinde de âdet böyle

idi. Yani kadınlar ile küçük çocuklar hakk-ı mirâsa nâil olamazlardı. Ancak ata binip savaşa çıkan, kılıç ve mızrak kullanan, ganimet elde edebilen kimseler vâris olabilirdi. Ümmü Kücce bu haksızlığa fazlasıyla üzüldü ve durumu gelip Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) arzetti. Cenâb-ı Peygamber, Süveyd ile Arfece'yi çağırttı ve bu haksızlığın sebebini sordu. Onlar da:

— Yâ Resûlullah! Bu kadının ne kendisi ne de kızları ata binemez, kılıç kullanamaz, ganimet de elde edemez. Bu bakkımdan — âdetimiz vechile — bunlar vâris olamazlar, diye cevap verdiler.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) :

— Peki, siz gidin de bakahım Cenâb-ı Allah ne buyuracak! buyurdu.

Bunun üzerine Nisâ sûresinin 7. âyeti indi.

Büyük müfessir Kurtubî (Rahmetü'llahi aleyh) bu âyette şu üç mânânın bulunduğunu kaydeder:

1 — Mirâsa sebep, yakın hısımlıktır. Ölüm vuku' bulduktan sonra artık mal ölenin milkinden çıkmış, vârislerin olmuştur. Her vâris, Allah'ın kendisine takdir buyurduğu hisseyi alır. Böylece ne zulmeder, ne de zulme uğrar.

2 — Bu hısımlık umumi mânâda ifâde ediliyor. İlerideki âyetlerle bu umumiliğin kademe kademe olduğu açıklanacak ve kimlerin «Ashab-i farâiz», kimlerin de «Zevi'l-erhâm» kademesinde bulunduğunu anlaşılabilecektir.

3 — Âyette sadece farz kılınan sehimlerin icmâli yönü bildirilmiştir. Bundan sonraki âyetler bu icmâli tafsîl eder mâhiyettedir.

Nitekim Eshab-ı Kirâm'dan Ebû Tâlha, kendi mülkiyetinde bulunan en kıymetli bahçesini tasaddûk etmek istediğini Hazret-i Peygamber'e arzettiğinde Peygamber (S.A.V.) ona:

اجْعَلْهَا فِي فُقَرَاءِ اقَارِبِكَ

«Onu hısımlarından fakir olanlara

ver!» buyurdular.

Sadakanın öncelikle hisunlara verilmesi, mirâsın onlara evleviyetle kalmasını ifâde eder.

Âyet-i Kerîme'de «Azından da, çoğundan da» buyuruluyor. Taksimi mümkün olmayan ev, dükkân, hamam ve benzeri şey'lerin taksim şekli nasıl olacaktır? Fukâhânın bu hususta görüş ayrılıkları vardır:

a) İmam Mâlik'e göre, bu emre uyularak — istifâde edilsin, edilmesin — her şey, ev olsun, hamam olsun mirâsçılar arasında takdîr olunan hisseye göre taksîm olunur. İmam-ı Şâfiî ile İbnü Kinâne de aynı görüştedirler.

b) İmam Ebû Hanîfe'ye göre, vârislerden biri, mesclâ küçük bir evin taksimini ısrarla isterse, — istifâde edilmese bile — taksîm olunur. Böyle bir ısrar olmadığı takdirde, fiatı biçilerek ona göre bir taksimat yapılır.

c) Ebû Leylâ'ya göre, vârislerden birine düşen hisse istifâde edilemeyecek bir durumda ise, taksime doğru gidilmez. Fiat takdiri son çare olarak düşünülebilir. Ebû Sevr de aynı görüştedir. İbnü Munzir diyor ki: «Bu, iki görüşün en sahih

olanıdır. Çünkü İslâmiyet'te لاَ ضَرَرَ وَلَا ضِرَارٌ فِي الْإِسْلَامِ

prensibi önde gelir.

Sonuç:

Erkeklerin geriye bırakılan mirâstan hissesi olduğu gibi kadınların da hissesi vardır. Kur'ân-ı Kerîm'deki bu âyetle câhiliyye âdeti kaldırılmış ve mirâs hususunda bir reform yapılmıştır.

MİRÂS TAKSİMİNDE MİRASÇI OLMAYAN HİSİMLARI, FAKİR VE YOKSULLARI DA GÖZETMEK :

وَإِذَا خَصَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ
فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّرْغُوبًا

«Mîrâs taksiminde (mîrasçı olmayan) husımlar, yetimler ve yoksullar hazır bulunurlarsa, onları da ondan (bir şey vermek suretiyle) rızıklandırın. (Bu arada) onlara güzel söz söylemeyi de ihmâl etmeyin!» (En-Nisâ sûresi, âyet: 8)

Merhamet dini olan, âile, cemiyet ve milleti merhamet hisleriyle birbirine bağliyan İslâm, her hususta olduğu gibi mîrâs taksiminde de fakîr ile zengin, komşu arasındaki mesafeyi kısaltmak, mevcut uçurumu kapatmak ve bu suretle içtimai adâleti gerçekleştirmek için mîrasçı olmayan hisımlardan ve bir de fakîr ve yoksullardan bu taksime hazır olanlar bulunursa onları da rızıklandırmayı emreder. Yalnız bu rızıklandırma gö-edâyla olmamalıdır. Çünkü insan mükerrem yaratılmıştır. Bunu yıkıcı, kalb kırıcı, izzet-i nefsi rencide edici bir ifâde veya nun için Cenâb-ı Allah, «onlara güzel söz söyleyin» buyuruyor.

Hazret-i Peygamber böyle ânlarda verilen bir dirhemın sevâpta yüzbin dirhemın önünü alacağını tebşir etmişlerdir.

Gerçi bu âyetin, **يَوْمَئِذٍ يَكُونُ لِكُلِّ ذِي نَسَبٍ مِّنْكُمْ حَقٌّ مِّنْهُ** (9)

âyetiyle neshedildiğini söyleyen olmuşsa da — ki İkrime bunların başında gelir —, İbnü Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve Urve b. Zübeyr'e göre âyet muhkemdir. Ekser'e göre essah olan da budur. Buharî'nin rivâyet ettiğine göre, İbnü Abbas (R.A.) demiş ki: «Halk bu âyetin mensûh olduğunu iddiâ eder. Hayır, vallahi nesholmamıştır.»

(9) Nisâ sûresi, âyet: 11.

Ancak âyette geçen, «rızıklandırın» emri, vücut değil, men-dubiyyet ifâde eder. Ekserin görüşü böyledir. Zira âyet vücut ifâde etmiş olsaydı, vâris olmayanlar da vâris hükmüne girmiş olurlardı.

Sonuç:

Allah'ın lûtfettiği bir serveti ister ölmeden önce (hasta iken), ister öldükten sonra mirasçılar arasında taksim eder-ken, mûris için mânevî bir servet, mirasçılar için bir feyiz ve bereket vesilesi olması için orada hazır bulunan veya yakın komşular arasında bilinen hısımlara, fakîr ve yoksullara bir şey'ler ayırmak, ilâhî tenbîh ve tavsiyedendir.

Bu tenbihe uyan mü'minlere müjdeler olsun!..

— o —

MİRASIN TAKSİMİ :

يُؤْتِيكَ اللَّهُ فِي الْأَوْلَادِ لِلَّذِي كَرِهْتَ مِثْلَ خَطَا الْأُنثَىٰ فَإِنْ كُنَ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثُ مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلَا يُؤْتِيكَ لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُمَا الشَّيْءُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ الشُّدُسُ مِمَّا بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُّوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ أَوْ كُفْمٍ وَأَبْنَاؤُكُمْ كُنتُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُنَّ أَقْرَبُ إِلَيْكُمْ فَتَمَثَّلُوا مِمَّا بَعْدَ مِمَّا بَعْدَ مِنْهُنَّ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝ وَلَكُمْ فِي مِثْلِهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ لِزَوْجِكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُّوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُّوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ ذُو عِلْقٍ مِّنْكُمْ وَلَهُ إِخْوٌ أَوْ إِخْوَاتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُنَّ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُّوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُتَكَرِّرَةٍ وَصِيَّةٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ۝ يَلَيْقُ حُسْنُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝ مَنْ مَعْصَى اللَّهِ وَرَسُولَهُ وَيَتَّقِ اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ يُدْخِلْهُ نَارًا كَرِيمًا ۝

«Allah çocuklarınız hakkında, erkeğe, iki dişinin payı kadar hükmeder. Eğer onlar (mirasçılar) ikiden fazla kadın olursa, bırakılanın üçte ikisi onlarındır. Şayet bir tek kız olursa, yarısı onundur.

• Ana-babadan her birisi için, ölenden çocuğu varsa, bırakı-

latından altıda bir verilir. Ölenin çocuğu yoksa, ana-babası ona mirasçı olursa, anasına üçte bir düşer. Ölenin (dişi veya erkek) kardeşleri olursa, anasına altıda bir düşer; ancak (bucayılan hükümler) ölenin yaptığı vasiyyetin (yerine getirilmesinden veya borcu (ödedikten) sonradır.

Siz babalarınız ve çocuklarınızdan hangisinin menfaatçe size daha yakın olduğunu bilmezsiniz. Bu, ancak Allah tarafından takdir edilmiş bir farizadır. Şüphesiz ki Allah yegâne bilen ve hikmet sâhibidir.

Karılarınızın çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı size dir. Çocukları olursa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Ancak bu (hüküm ve taksimler) onların yaptıkları vasiyyetin (yerine getirilmesinden) veya borcunun (ödenmesinden) sonradır.

Sizin bıraktığınızın, çocuğunuz yoksa, dörtte biri karılarınızındır. Çocuğunuz olursa, bıraktığınızın sekte bir karılarınızındır. Bu (hüküm ve taksim de) ancak yaptığınız vasiyyetin (yerine getirilmesinden) veya borcunuzun (ödenmesinden) sonradır.

Şâyet mirâsı paylaşmak istenilen erkek veya kadın çocuğu ve babası olmayan kimse olursa ve onun da erkek veya kızkardeşi bulunursa, bunlardan her birine altıda bir verilir. Eğer onlar ikiden çok olursa, üçte birine ortaklırlar. Bu (hüküm de) yapılan vasiyyetin (yerine getirilmesinden) veya borcun (ödenmesinden) sonradır. Bu da (gerek vasiyyette, gerekse borç ikrar ve beyânında mirâsçılara) zarar vermeksizin olmalıdır. Bu, Allah tarafından size bir vasiyyettir. Allah hakkıyla bilendir, Halim'dir.

İşte bunlar Allah'ın yasalarıdır. Allah'a ve peygamberine kim itaât ederse, onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır ki, onlar orada ebedî kalıcılardır; bu en büyük bir kurtuluştur.» (Nisâ sûresi, âyet: 11 - 14).

Bu âyet-i kerîme, yukarıda geçen Nisâ sûresi, 7. âyeti açıklar mahiyettedir.

Mirâs hakkındaki bu dört âyet ise dinin rûkûnlarından

biridir. İslâm hukukunun temel umdesidir, yani bu hukukun üçte birini ferâiz teşkil eder. Ferâizin, ilmin yarısı olduğuna dair birtakım sahîh rivâyetler de mevcuttur. Fakat halkın ilk unutacağı ilim de bu olacaktır.

Dâre Kutni'nin Ebû Hüreyre (R.A.)den yaptığı rivâyete göre, Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعِلْمُهَا النَّاسُ فَإِنَّ نِصْفَ الْعِلْمِ وَهُوَ أَوَّلُ شَيْءٍ
يُنْسَى وَهُوَ أَوَّلُ شَيْءٍ يَنْتَزِعُ مِنْ أُمَّتِي

«Ferâiz öğrenin ve onu halka öğretin. Çünkü ferâiz, ilmin yarısıdır; ilk unutilan ilim de o olacaktır; ümmetimdten ilk çekilip alınan ilim de yine ferâiz olacaktır.»

Kurtubî'nin Abdullah b. Mes'ud (R.A.) tarikiyle yaptığı rivâyette, Resûlüllah (S.A.V.) gerek ferâiz, gerekse ilim hakkında şu hadîsi söylemişlerdir:

تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ وَعِلْمُهَا النَّاسُ وَتَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعِلْمُهَا النَّاسُ
وَتَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَعِلْمُهَا النَّاسُ فَإِنَّ أَمْرًا مَقْبُوضٌ وَإِنَّ الْعِلْمَ سَبْقُضٌ
وَتَظْهَرُ الْفِتَنُ حَتَّى يَخْتَلِفَ الْأَشْيَاءُ فِي الْفَرِيضَةِ لَا يَجِدَانِ مَنْ يَقْضِي بَيْنَهُمَا

«Kur'an öğrenin ve onu halka öğretin; ferâiz öğrenin ve halka öğretin, ilim öğrenin ve onu da halka öğretin! Çünkü ben — er-geç — rûhu alınacak bir adamam. İlim de (bir zaman gelecek) alınacak, fitneler zâhır olacak, o kadar ki, ferâiz konusunda ihtilâfa düşen iki kişi, aralarında hükmedip (onları bu konuda tatmin edecek) kimse bulamayacaklar.» (10).

Gerçek bu olunca, şunu da ilâve edelim ki, ferâiz, eshab-ı

(10) Tirmizî: Ebû Hüreyre (R.A.)den.

kirâmın en çok meşgul olduğu ve üzerinde fikir teatisi yaptıkları bir ilimdir. Fakat nâs onu unutmak üzeredir. Nitekim Mutarrîf'ın Mâlik'den yaptığı rivâyette, Abdullah b. Mes'ud (R.A.) demiş ki: «Ferâz, talâk ve Hac konularını okuyup öğrenmiyen bir kimse, çölde — maarifsiz — yaşayanlardan ne ile üstün olabilir?»

İbnü Mes'ud Hazretlerinin bu görüşü, yadırganacak bir ölçsüzlükte değildir. Çünkü bu üç konudan ikisi insan haklarına, cemiyet nizamına, âile düzenine, diğeri de ferdin rûhen ve ahlâkan yükselmesine, tevhid akidesinin asıl hedefine ulaşmasına, müslümanların anlaşış siyasi, ticarî ve kültürel işbirliği yapmasına dayanır.

Ebû Dâvud ile Dâre Kutnî'nin Abdullah b. Amr (R.A.)dan yaptıkları rivâyette, Allah'ın Resûlü şöyle buyurmuşlardır :

الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ وَمَا سِوَى ذَلِكَ فَهُوَ فَضْلٌ : آيَةُ مُحْكَمَةٍ أَوْ سِتَّةٌ قَائِمَةٌ
أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ

«İlim üçtür: Muhkem olan âyet, Peygamber'den sâbit olan sünnet ve bu ikisinden çıkarılan âdil farıza (ferâz)..»

Konumuzu teşkil eden âyet-i kerûmenin iniş sebebine gelince:

İmam Ahmed b. Hanbel'in Zekeriya b. Adiy tarikiyle yaptığı rivâyette, Hazret-i Câbir (R.A.) diyor ki: «Sa'd b. Rebî'nin karısı Hazret-i Peygamber'e gelerek:

— Ey Allah'ın Resûlü! dedi, şu ikisi, Uhud savaşında şehid düşen Sa'd'ın kızlarıdır. Amcaları, bunların babalarından kalan malın hepsini kendilerine alıkoydular, bunlara bir şey vermediler. Bilirsiniz ki, bunların malı olmadıktan sonra kimseyle evlenemezler..

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) :

— Allah bu husustaki hükmünü indirecektir, buyurdu.

Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Peygamber (S.A.V.) kızların amcasına şu haberi gönderdi:

أَعْطِ ابْنَتِي سَعْدِ الثَّلَاثِينَ وَامْتَمِ الثَّمَنُ «Sa'd'ın iki kızına üç-

te ikisini, annelerine de sekizde birini verin!»

Resûlüllah'ın bu emri derhal tatbik edildi ve kimse i'tiraz etmedi.

«Allah çocuklarınız hakkında, erkeğe, iki dışının payı kadar hükmeder» meâlindeki âyete gelince:

İslâm düşmanları veya İslâmiyeti iyi bilmeyenler, erkeğe, kadına verilen hissenin iki misli verilmesini dillerine dolayarak bu hükmün gayr-i âdil olduğunu söylerler. Fakat bunu etraflıca tetkik eden insaf sâhibi birtakım Hıristiyan müsteşrikler böyle bir yargıya varmaktan sakınmışlardır.

Evet, kadının şâhitlikteki durumu ne ise mîrâstaki durumu da odur. İslâm hukukunda şehâdete dayanan bir hakkın tesbiti ve bir hükme bağlanması için ya iki erkeğin, ya da bir erkek iki kadının şâhitliğine ihtiyaç vardır. Nitekim Bakâre sûresi 282. âyetin tefsirinde bu husustan bahsetmiştik. Meâlen: «Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa o halde doğruluğuna güveneceğiniz şâhidlerden bir erkekle iki kadın yeter» buyurulan âyetin son kısmında bunun sebep ve illeti, az ileride izah edeceğimiz gibi, kadının, ev meşguliyetinin çokluğu karşısında unutmaya ihtimali olarak gösteriliyor.

O halde erkekle kadın arasındaki bu farklılık, insan şahsiyetiyle, kerâmet ve ehliyetiyle ilgili değildir. Çünkü kadın da, erkek gibi insandır, şahsiyet sâhibidir; aynı kerâmet ve saygı değerlikte yaratılmıştır. Belki bâzı hususlarda erkekten daha çok saygı değerdir. O da ehliyet-i kâmileye mâliktir. Bilhassa mâlî konularda erkekle aralarında hiç bir fark yoktur.

Bu takdirde, şâhidlik ve mîrâsta iki kadının bir erkekle müsavi tutulması belirttiğimiz hususların dışında bir sebeptir. Bunu iyice düşündüğümüz zaman, görürüz ki akıl ve mantık çerçevesi içinde birtakım sebepler mevcuttur; ez-cümle:

- a) İslâm dîni kadına malî tasarrufu mübah kılmıştır.
- b) Âilenin iç düzeni, sosyal mes'eleleri kadının basîret ve gayretine tevdi' edilmiştir. O, âilenin en mühim rûknû ve temel yapısı mesabesindedir.
- c) Çocuğunun dîni ve millî terbiyesi, üstün ahlâk ile yetiştirilmesi önce kadına yükletilmiştir. İslâmî mânâda ana, kocasına yar, evlâdına mürebbi-yi efkâr olandır.

Bu üç mühim vazife, kadını, çoğu zamanlarını evinde geçirmeye mecbur kılar. Alış-veriş için nâdiren, zarûret halinde çarşı ve pazara çıkar. O halde kadın dışarıda gördükleriyle daha fazla meşgul olamayacağından şâhid olarak çağırıldığı zaman hafızasını yoklamakta zorluk çeker, ikinci bir kadın aynı olaya şâhid olmuş ve gördüklerini muhafaza etmek suretiyle ifâde edebilirse, ona hatırlatma bakımından yardımcı olmuş olur. Bu bakımdan iki kadına lüzum gösterilmiştir.

Mîrâsa gelince:

a) Evin masrafını ve her türlü malî sıkıntısını ekseri erkek yüklenir. Karısını çoluk-çocuğunu beslemek, çocuklarının tahsilini sağlamak bilhassa erkeğin vazifesidir. O halde mîrâsta ona kadına, nisbetle iki hisse verilmesi normal bir taksim sayılır.

b) Kadın evlenirken kocasından mehir olarak bir miktar para alır. İslâm hukukunda mehir kadına tanınmış bir haktır; erkek bunu emsaline göre vermek zorundadır. Bu bakımdan da erkeğin masrafı kadınınkine nisbetle bir hayli kabardır.

Kaldı ki bu nisbet (ikili birli) ve her yerde tatbik edilmez.
Meselâ:

a) Ana bir kızkardeş yalnız olursa, kardeşi gibi altıda bir pay alır.

b) Ana ve baba, ölenin erkek veya erkek ve kız çocuklarıyla birleşirse, her biri altıda bir hisse alır.

O halde kadına bâzı mes'elelerde erkekten az hisse verilmesi, onun kıymetini küçümsemek için değil, erkeğin malî kül-

fetini ayarlamak veya hafifletmek ve bu suretle ikisi arasında âdilâne bir denge kurmak içindir.

Bu konuda geniş bilgi için, «el-Mer'etü Beyne'l-Fıkhi ve'l-Kanun» adlı esere müracaat edilmesi tavsiye olunur.

Mirasla alâkalı diğer bir âyet de Nisâ sûresinin sonundadır. Meâlen buyuruluyor ki:

«Habibim, senden fetvâ isterler. De ki: «Allah, babası ve çocuğu olmayanın mirası hakkındaki hükmü (şöylece) açıklar: Eğer (erkek veya kız) evlâdı (ve babası) olmayan bir erkek ölür, onun (ana baba bir veya sâdece baba bir) bir tek kızkardeşi kalırsa terikesinin yarısı onundur.»

Diğer yarısı asabesi varsa onun, yoksa reddeden yine hemşiresininindir. Oğlu bulunursa hemşire sâkıt olur. Kızı bulunursa hemşirenin muayyen bir farzı olmaz. O, asabedir. «Kelâle» de babanın bulunmaması şarttır. Zâten baba bulunursa alel'umum kardeşler sâkıt olur. Ana böyle değildir. O, kardeşleri ıskat etmez, altıda bir alır. Bu kısımda ana bir kardeş dâhil değildir. Çünkü o, altıda bir alır.

«Eğer (mîrasçı) erkek kardeş ise çocuksuz (ve babasız) ölen kızkardeşinin (vefâtiyle) bıraktığının tamamını alır.»

Fakat oğlu veya babası bulunursa sâkıt olur. Kızı bulunursa tamamını alamaz; geriye kalanı alır.

«Eğer (aynı şartlarla) kalan kızkardeş iki (veya daha ziyâde) ise oğlan kardeşinin bıraktığının üçde ikisini alırlar.»

Geriye arta kalanı ise, asabe varsa ona verilir. Yoksa farzan değil, reddeden yine onların olur.

«Eğer (yine aynı şartlarla mirasçılar) erkek ve dişi kardeşler ise o zaman erkek için dişinin iki hissesi (vardır). Allah size — şaşırsınız diye — dininizin hükümlerini açıklıyor. Allah her şey'i hakkıyla bilendir.»

Eshab-ı Kirâm'dan Câbir bin Abdullah (R.A.) hasta oldu-

ğu zaman Resûlullah (A.S.) onun ziyâretine gitmişti. Müşârin ileyh: «Yâ Resûlullah, ben kelâle'yim. Mîrasım nasıl olacak?» diye sordu. Bunun üzerine bu âyet-i kerîme nâzil oldu. Ahkâm-dan en son inzâl buyurulan âyet-i celîle budur. (11).

— o —

KADINLARA ZORLA VÂRİS OLMAK VE ONLARA İŞKENCE ETMEK HARAMDIR :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَضْرِبُوا لَهُنَّ
مِثْرًا يَضْرِبُونَ لَأَنْ يَأْنِيْنَ بَيْنَا حَتَّى يُبَيِّنَ اللَّهُ وَاعِظُكُمْ مِنَ الْمَعْرُوفِ
فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَمَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خِيَرًا كَثِيرًا

«Ey imân edenler! Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl değildir. Onlara (mehir olarak) verdiğinizin bir kısmını alıp götürmenizi için onları sıkıştırmayın; meğer ki onlar açık fuhuş (hırsızlık) irtikâb etmiş olsunlar. Onlarla güzellikle geçin. Eğer onlardan iğrenirseniz (tahammül edin). İğrenip hoşlanmadığınız bir şey'de Allah bir nice hayır takdir etmiş olabilir.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 19).

Görülüyor ki Kur'ân-ı Kerîm'de kadınların hakkını korumak, zulüm ve işkenceyi onlardan def'etmek için ondan fazla âyet vardır. Câhiliyye devrinin kadınlar üzerindeki tahakküm ve zorbalıklarını kaldırmak için en âdil hükümler konulmuştur. Bu yolla yapılan inkılâbın beşer tarihinde bir örneğine rastlamak mümkün müdür? Kadını, itildiği bayağılık çukurundan hangi yasa bu derece rahatlıkla çıkarabilmiştir? Ne mümkün, bunu ancak Kur'ânın lâhutî hükümleri yapabilmiştir.

Nitekim âyetin iniş sebepleri bunu daha açık olarak bize ifâde etmektedir:

1. Buhari'nin İbnü Abbas (R.A.)dan yaptığı rivâyete göre, bu âyet inmeden önce bir erkek ölüncé onun velileri, yakın

hısımları, dul kalan karısına sâhib çıkmakta adeta yarışırlandı. Kim daha önce yetişir de onun üstüne veya çadırı üzerine bir örtü atarsa, artık o kadın onun emrine girmiş olurdu. Başka bir kimse, hattâ kadının en yakınları bile ona sâhip çıkamazdı. Örtü sâhibi bu hususta herkesten daha çok hak sâhibi sayılırdı. Bu bakımdan isterse o kadınla evlenir, isterse onu başkasiyle evlendirir, isterse hiç evlendirmez, kendi yanında alıkoyardı.

Tabiatıyla bu hal dul kalan gönlü yıkık ve perişan bir kadını büsbütün perişan eder, hayatı ona zehir ederdi. Bu kötü âdeti yıkar mahiyette yukarıdaki âyet indi. Bir ânda kadına geniş haklar tanındı. Ebû Dâvud da bu mânâyâ yakın bir rivâyette bulunmuştur.

Zühri ve Ebû Miclez'den yapılan rivâyete göre, Arapların kötü âdetlerinden biri de, bir erkek öldüğünde, onun yakın hısımları bir örtü alıp ölenin karısının veya bulunduğu çadırın üzerine atar ve böylece onu kendi eli altında bulundururdu. Artık kimse ona müdahale edemezdi, kadının en yakını bile ona sâhip çıkamazdı. Örtü atan kimse isterse onu başkasına evlendirip mehrini alır, kadına bir şey vermezdi ve isterse onu, malına mîrâsçı olmak için kendi yanında alıkoyardı. Kadının hakkını korumak ve bu gibi zulümlere son vermek için yukarıdaki âyet indi.

Bu iki rivâyet birbirine çok yakındır. Bu bakımdan ikisini yukarıya aldık. Bunlara yakın daha bir çok rivâyetler vardır. Geniş bilgi için İbnü Kesîr Tefsiri birinci cilt, 464. sâhifeye ve bir de Kurtubî Tefsiri beşinci cilt, sâhife 94'de müracaat edilmesi tavsiye olunur. (1).

Süddî diyor ki: «Ölen kimsenin yakın hısımları kadının üzerine örtü atmadan kadın kendi akrabasına kaçma imkânını bulduğunda artık onlar müdâhale hakkını kaybetmiş olurlardı. Kadın da kendi hürriyetine kavuşmuş olur, kendi arzusuna göre hayatına bir yön verirdi.»

(12) İbnü Kesîr, Kahire baskı Daru l-hyâ'l-kütubî'-Arabiyye. Kurtubî Tefsiri, Kahire 1967 - 1387 baskı Daru'l-kütubî'l-Arabiyye.

2. Bâzıları da karısından hoşlanmaz, fakat kadının mal ve mülkü bulunduğundan mîrâsına konmak için onu zorla kendi yanında tutar, ölümünü beklerdi. Onunla evlenenler de olur, çoğu zaman güzel geçinmezlerdi. Çünkü maksatları onun malını ele geçirmekti. Bu sebeple yukarıdaki âyet indi.

Birinci sebebe göre, hiç kimse kadını zorla tutup, istediği gibi taşarrufta bulunamaz. İkinci sebebe göre, kadını zorla tutup malına sâhip çıkmak haramdır.

Âyet-i kerimenin ikinci kısmına gelince:

«Kadınlara (mehir olarak) verdiğinizin bir kısmını almak için kendilerini tazyik etmeyin.»

Bu, karı koca arasındaki münasebetlerin birtakım maddi menfaatler için bozulmamasını emreder. Kadına verilen veya takdir edilen «mehir» onun hakkıdır; kocanın tazyik yoluyla onun bir kısmını geri alması helâl olmaz. Ancak kadın apaçık fuhuş irtikâb etmiş olsun, o takdirde mehir geri alınabilir.

Tefsircilerin âyette geçen «fâhişe» kelimesinde görüş farkları vardır:

a) Hasan el-Basrî'ye göre, «zinâ» demektir. Evli kadın zinâ edecek olursa recmedilir. Bâkire nikâhlı kız zinâ edecek olursa, kendisine yüz değnek vurulduktan sonra bir yıl sürgün edilir ve kendisine verilen mehir geri alınır.

b) İbnü Mes'ud, İbnü Abbas, Saîd b. Müseyyeb, Muhammed b. Sirîn, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid ve İkrime'ye göre de «zinâ» demektir. Yani kadın zinâ ettiğinde, kocası ona vermiş olduğu mehri geri alabilir. Nitekim Bakare sûresi, 229. âyetle buna işâret edilmişti. Meâlen: «Kadınlara verdiğiniz bir şey'i (mehri) geri almanız size helâl olmaz. Meğer ki erkeklerle kadın Allah'ın sınırlarını ayakta tutamayacaklarından korkmuş olsunlar.» buyurulmuştu.

c) İbnü Abbas, İkrime ve Dahhâk'tan yapılan ikinci bir rivâyette, «fâhişe-i mübeyyine»den murad, küs ve isyandır.

İbnü Cerîr'e göre, hem zinâye, hem de küs ve isyâna şâmil-dir; yani bu mânâlarda umumîdir. O halde kocasına isyân edip, onunla küs duran kadından mehir geri alınabilir. İmam Mâlik'in de mezhebi budur.

وَعَاشِرُوْهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ «Onlarla güzellikle geçin», konuş-

manızı ona göre ayarlayın, davranışlarınızda kırıcı olmayın. Nezaket ve nezahet prensibiniz olsun. Çünkü kadın daha hassas olduğundan çabuk kırılabilir. Âile nizamı ise, güzel geçinmeye ve karşılıklı birtakım haklara saygı göstermeye bağlıdır. Bilhassa erkek, âile reisi olma vakârı içinde hiç bir zaman kaba davranmamalıdır. Bakare sûresi, 228. âyette buna temas edilmişti. Meâlen: «Erkeklerin örfe uygun olarak kadınlar üzerinde hakları bulunduğu gibi kadınların da onlar üzerinde örfeye uygun birtakım hakları vardır.» Hazret-i Peygamber (S.A.V.)

da: خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي «Sizin en hayırınız, ehline (çoluk çocuğuna) hayırlı olanınızdır. Ben ise ehliime en hayırlı olanınıyım,» buyurmuşlardır. (13).

Peygamber (S.A.V.)'ın güzel huylarından biri de âilelerine nezih davranmak, onların hatırını hoş tutmaktır. Çoğu zaman onlarla oturup konuşur, güler ve eğlenirdi. O halde hüsnü muâşeret, âile yuvasının huzur kaynağıdır. Karı koca bu konuda son derece hassas olmalıdırlar.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Kadınlara —apaçık fuhuş irtikâp etmedikçe — kötü muamele yapmak doğru değildir. Lüzumsuz tazyik ve işkence haramdır.

2 — Kocasını ölen bir kadına, kocasının hısımları sâhip çıkamaz ve onun hürriyetini kısıtlıyamazlar. Kadın bu durum

(13) Tirmizî: Hz. Âişe (R.A.)'den. İbnü Mâce: İbnü Abbas (R.A.)'den. Taberânî: Hz. Muâviye'den. Hadis sahihtir.

da istediği kimseyle evlenebilir. (Ancak kocasının vefatından sonra 4 ay 10 gün beklemek zorundadır).

3 — Kadına verilen mehri — fuhuş irtikâp etme gibi bir sebep zuhur etmedikçe — geri almak helâl değildir.

4 — İmam Mâlik'e göre, kocasına isyân ve itaatsizlik edip küs tutan kadından da mehir geri alınabilir.

5 — Kadınla güzel geçinmek, hüüs-ü muaşeretle bulunmak vâcibdir.

ZEVI'L-ERHÂM'IN MİRÂS ALMASI

وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

«Zevi'l-erhâm, Allah'ın Kitabınca birbirine daha yakındırlar. Allah her şey'i hakkiyle bilendir.» (El-Enfâl sûresi, âyet: 75)

İbni Abbas, Mücâhid, İkrime, Hasan ve Katade'ye göre, bu âyet-i kerime inmeden önce Ensâr ile Muhacirler arasında sıkı bir dinî kardeşlik kurulmuştu; o kadar ki aralarında akrabalık bulunmadığı halde bunlar birbirlerine vâris olabiliyordu. İslâmiyêtin getirmiş olduğu din kardeşliği mefhumu göntüllerde asıl mânâsını bulup kabileler arasına yayılınca artık akraba olmıyanların birbirine vâris olma müessesesine lüzum kalmadı. Zekât ve sadaka ile daha mükemmel içtimâî dayanışma müessesesi de kısmen gerçekleşmiş durumda idi. Bu sebeple Allah akrabanın birbirine vâris olmasının yabancı olanlardan daha yeğ bulunduğunu beyânla ilk hükmü kaldırmış oldu. Bu mânâyla âyet, din kardeşliği ve hılf (birbirine yardım etmek hususunda yeminli ahidde bulunmak) yoluyla vâris olmayı neshetti.

«Ülül'-erhâm» tâbiri, ferâiz ilminde geçen «zevi'l-erhâm»a has bir isim olmuş oluyor. Ferâiz ilminde ölünün akrabasından, Kitab'da kendisine tâyin edilmiş herhangi bir sehmi olma-

yan, aynı zamanda asâba da sayılmıyanlara bu isim verilmiştir. Kızın evlâdı ile erkek ve kızkardeşlerin evlâdı, teyze, hala, babanın ana bir kardeşi, anne babası ve anne annesi gibi..

İbni Kesîr bu görüşe muhalefet ederek diyor ki: «Bu, ferâiz âlimlerinin zannettiği gibi yalnız «zevi'l-erhâm»a has olan bir isim değildir; belki bütün akrabaya şâmil bir ifâde tarzıdır.»

«Ancak «Zevi'l-erhâm»ın vâris olup olmayacağına görüş farkı vardır:

a) Hazret-i Ebûbekir Sıddık, Zeyd bin Sâbit, İbni Ömer bir rivâyette Hz. Ali ve Medîne âlimlerine göre (Allah hepsinden râzı olsun!): Zevi'l-erhâm eğer farz sâhibi değilse vâris olamaz. Mekhûl ve Evzât'den de bu görüşe uygun rivâyet yapılmıştır. İmâm-ı Şâfiî de bu yolda hükmetmiştir.

b) Hazret-i Ömer, İbni Mes'ud, Muâz, Ebû Derdâ, Hz. Âişe ve bir rivâyette Hz. Ali (Allah hepsinden râzı olsun) ye göre zevi'l-erhâm, eshab-ı ferâiz ve asâba bulunmadığı zaman vâris olur. Kûfe âlimleri, Ahmed bin Hanbel ve İshâk da bu görüşe uygun hükmetmişlerdir.

İkinciler yukarıdaki âyetle ihticac edip «zevi'l-erhâm»ın vâris olması için, iki sebep göstermişlerdir: 1. Karâbet (akrı-balık), 2. İslâmiyet. Kendisinde bu iki sebep bulunan kimse yalnız İslâmiyet sebebi taşıyandan evlâdır.

Birinciler ise, ikincilere şöyle cevapta bulunmuşlardır: Âyet, «zevi'l-erhâm» hakkında has bir isim değildir; bilâkis mücmel ve câmi'dir. Zahirî mânâ olarak yakın ve uzak bütün akrabaya şâmilidir. Aynı zamanda mirâs hakkındaki âyetler müfesserdir, müfesser ise mücmel üzerine hâkim ve onu açıklar mahiyettedir.

Bu konuda iki taraf için de delil teşkil edecek birçok rivâyet ve hadîsler vardır. Mezhep imâmlarından bir kısmının görüşünü açıkladıktan sonra bunlara lüzum kalmadığı düşüncesiyle kitabımıza almadık.

Ferâiz ilminde «zevî'l-erhâm» dört sınıf halinde mütalâa edilmiştir:

1. Cüz-i meyyit,
2. Asl-i meyyit,
3. Cüz-i eb,
4. Cüz-i ced..

Ve zevî'l-erhâmda da tercîh sebebi üçtür:

1. Kurb-i cihet,
2. Kurb-î derece,
3. Kurb-i karâbet..

Fazla bilgi için fıkıh kitaplarına ve ferâiz mevzuuyla ilgili kitaplara müracaat edilmesi..

وَإِذْ بَلَغَ إِبرَاهِيمُ نَبَأَهُ بِحُكْمَاتِهِ فَأَتَاهُنَّ قَالَ رَبِّ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي
قَالَ لَا يَسْأَلُ عَهْدِي الْقَالِينَ

«Hanî, Rabbi İbrâhîm'i birtakım kelimelerle imtihan etmişti de, o bunları tamamlayıp yerine getirince, Rabbi «Seni insanlara imam (önder) kılıyorum» buyurmuş, İbrâhîm, «Zürriyetimden de (önder kıl), demişti. Allah: (Hayır, zalimler ah-dime nâil olamaz» buyurmuştu.» (El-Bakare sûresi, âyet: 124).

İMÂM (A., cemi' e'imme), bu tâbir Kur'ân'da yedi def'â müfret, beş def'â cemi' olarak geçer; orada nümûne, işâret, mi-sâl ve rehber mânâlarını ifâde eder. Alelâde hayatta, ilmi ıstı-lâh olarak, üç muhtelif mânâsı vardır:

1 — İmam - cemaat ile namaz kıldırان. Her muhterem müslüman, namazın âdâb ve erkânını kâfi derecede bilirse, imamlık vazifesini ifâ edebilir.

2 — Yalnız sünnîler imam tâbirini, İslâmın en ileri gelen âlimleri, meselâ sünnî mezheplerin kurucuları için kullanılır. (İmâm Ebû Hanîfe, İmâm-ı Şâfiî, İmâm Gazâlî v.b.). Ayrıca İslâm halifesine de imâm tâbiri verilmiştir.

3 — İmam tâbirinin şii'ler tarafından isti'mâli o kadar çok, o kadar türlü-türlüdür ki, burada bütün şekillerini anlatmak kaabil değildir.

Kur'ân-ı Kerîm'in yukarıdaki âyetinde geçen imâm tâbi-rinden bu ikinci mânâ kastediliyor. Müslümanların umurunu düzenleyen önder, demektir ki Hazret-i İbrâhîm'e (A.S.) bu mânâyile imam denilmiştir.

Âyette geçen «Ahd» kelimesinden murad-i ilâhî nedir? Âlimler bunda çeşitli tefsîr ve görüş beyânetmişlerdir:

- a) İmâmet (millele baş olma),
- b) Peygamberlik,
- c) İlâhî emirler,
- d) Âhiret azâbından emân.

İmam Zeccac bu son tefsîr ve mânâyı tercih etmiştir. Fakat birinci tefsîr sıyâk itibariyle daha zâhirdir.

İlim ehlinde bir cemaat bu âyetle, millele önder ve baş olacak kimsenin adâlet ehlinde olmasının ve ilâhî buyruklarla amel etmesinin gerekliliğini istidlâl etmişlerdir. Çünkü önder bu iki ölçütün dışına çıkınca zulme kayar.

İbnü Cerîr bu mânâyı gayet açık bulmakla beraber, ileride İbrâhîm'in (A.S.) zürriyetinden nefsine zulmedenlerin çıkacağına işâret bulunduğuna ve özel olarak İbrâhîm'e tâzim ifade edildiğini kaydeder.

Şevkaanî Fethü'l-kadir'de der ki: «Evlâ olan şudur ki, bu haber şer'î işlerde bir zâlimi başa geçirmemelerine delâlet eden bir emirdir. Zaman zaman bu emre riâyet edilmediği için bir çok zâlimler Müslümanların başına geçmiştir. «Ahd»ın «haber» mânâsına tefsîri mümkün görülmemiştir. Çünkü Allah verdiği haberin aksini irâde etmez.

İbnü Abbas'a (R.A.) göre mânâ: «Dinine uyulsun, sünnetine göre amel edilsin diye seni imam kılıyorum.» demektir. Bunun üzerine Hz. İbrâhîm «Zürriyetimden de imam kıl» demişti. Rabbisi: «Ahdime zalimler nâil olamaz» buyurmuştu.

Abdurrazzak ve İbnü Cerîr, Katade'den rivâyet yollu şunu çıkarmışlar:

لَا أَجْعَلُ إِمَامًا ظَالِمًا يَتَدَيَّرُ بِهِ «Kendisine uyulacak zâlim bir kimseyi imâm kılmam!»

Vekî'in rivâyet yollu çıkardığı hadîste, Hazret-i Ali (R.A.),

Peygamber (S.A.V.)'ın لَا يَنْتَظِرُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ âyetinin tefsîrinde

şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: لَا طَاعَةَ إِلَّا فِي الْمَعْرُوفِ

«Ancak dinen ve örfe iyî bilinen şeylerde (öndere) itaat

edilir.

İmrân bin Husayn'dan yapılan rivâyette ise:

«لَا طَاعَةَ لِلْمَخْلُوقِ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ» Allah'a karşı isyânda hiç bir mah-

lûka itâat olunmaz,» buyurulmuştur. (1).

İbnü Cerîr, İbnü Abbas (R.A.)nın bu âyetin tefsirinde şöyle dediğini çıkarmıştır: «Zâlim kimse için hiç bir ahid olmaz. Onunla ahidleşecek olursan, ahidini bozar.»

İbnü Kesîr tefsirinde de aynı rivâyet Mücâhid, Atâ' ve Mukatil'den yapılmıştır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1 — Müslümanlara önderlik edecek kişinin adâletli olması ve ilâhî emir ve nehiylere göre amel etmesi lâzımdır.

2 — Şevkânî'ye göre: Bu âyet, zâlim bir kimseyi başlarına geçirmeleri için Allah'ın kullarına olan emridir.

3 — Şâyet önder zâlim olur da Müslümanları Allah'a karşı isyâna, günâh işlemeye zorlar veya iterse, emri dinlenmez, kendisine bu hususta itâat edilmez.

4 — Zâlimlerle ahidleşmekte ekseriya fayda yoktur. Çünkü onlar ahidlerini bozarlar veya bozabilirler.

(1) Ahmed bin Hanbel ve İbnü Asâkir. Ahmed bin Hanbel'in Hs. Enes'den

rivâyet ettiği hadiste ise: «لَا طَاعَةَ لِمَنْ يَطِيعُ اللَّهَ» Allah'a itaat etmiyene

hiç bir sûretle itaat olunmaz,» buyuruluyor.

Buhari, Müslim, Ebû Dâvud ve Nesaî'nın Hz. Ali (R.A.)den yaptıkları rivâ-

yetle: «لَا طَاعَةَ لِأَحَدٍ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ» Allah'a

isyânı gerektiren şey'lerde hiç kimseye itaat yoktur, yani itaat edilmez. Amek dinen ve örfen iyi bilinen şey'de itaat vardır.»

İmâmet bahsinde, Hayrabad Osmaniye Üniversitesi Profesörlerinden Muhterem Harun Han Şirvani'nin İslâmda Siyasî Düşünce ve İdare adlı eserinden birkaç paragraf almayı faydalı görüyorum:

«Klâsik İslâm muharrirleri, Ümmetin başına bir Halife yahut yüksek bir imam getirilmesi müslümanların vazifesi midir, değil midir? mes'elesini ortaya koymuşlardır. Eğer böyle bir zaruret kabul edilirse Halife ya müslümanlar tarafından yahut Cenâb-ı Hak tarafından bu yüksek vazifeye getirilecektir. Şiâ dâima, imamın Allah tarafından tâyin edileceğini iddia etmiştir. el-Hillî insanlara rehberlik etmek üzere peygamberler gönderilmesi ne kadar zarurî ise, bir imam gönderilmesinin aynı derecede zarurî olduğunu iddia eder. Halk kendi haline terkedilirse ne kendi saadetini ne de emniyetini sağlamağa muktedir olur.

Bu hususta sünnî mezhepler tarafından umumiyetle kabul edilmiş esas kaaide, bir imamın tâyininde müracaat edilecek usûlün intihab olmasıdır. Bununla beraber bir imamın intihabı (seçimi) bir farz-ı kifâye sayılır; bunun mânâsı bir kısmının o vecibeyi yerine getirmesi, diğerlerini bunu yapmak mecburiyetinden kurtarması demektir. Topluluğun icmâı, esasında ilim ve yüksek ahlâklarıyla şöhret kazanmış ehl-i hall ve'l-akd'in (bir mes'eleyi çözmeğe ve bağlamağa, tahlil ve terkibe kaabiliyetli insanlar)ın reylerinin teşkil ettiği mütalâadır ve onlar da imamı seçerken Kur'ân-ı Kerim ve Sünnetin prensiplerine uymak mecburiyetindedirler.

İmamın vazifesi: Hillî'ye göre, imam topluluğun siyasî re'idir ve halk tarafından örnek tutulacak bir şahsiyettir. Fârâbî'ye (870 - 950) göre kanunu hem tefsir, hem de tatbik edecek olan Reisü'l-Evvel, en yüksek kemâle doğru atılan bir adımdır. En başta gelen lider bir kişi olmalıdır, hılkati ve yetişmesi itibariyle başkalarından bir şey öğrenmeye ihtiyacı olmamalı ve kendisinde fıtrî olarak dikkatli bir görüş ve duygusunu başkalarına nakletme kaabiliyeti bulunmalıdır.

Netice olarak Fârâbî ideal imamın (lider) on iki vasfını sayar, fakat yine bizzat kendisi der ki, bu ideallere ulaşılsaydı onlara mâlik olan arzın meskûn kısmının azametli hükümdarı olurdu. Fârâbî'ye göre vasıflar şunlardır :

- 1 — Fizik organlarda (bedenî uzuvlarda) kemâl (kusursuzluk),
- 2 — Büyük bir anlayış kaabiliyeti,
- 3 — Söylenilen her şey'in hayalinde canlandırılması,
- 4 — Her şey'i akılda tutan mükemmel bir hâfıza,
- 5 — Az bir delil ile eşyanın künhüne vukuf kudreti,
- 6 — Kendi arzusuna da tamamiyle mutabık olarak, başkalarına derin bir öğrenme aşkını aşılama kudreti,
- 7 — Şaka yapmaktan sakınmak,
- 8 — Arzularında, yemede, içmede ve cinsî münasebette ifrattan kaçınmak, irade kuvvetini hâkim kılmak,
- 9 — Hakikatı sevmek ve yalandan nefret etmek,
- 10 — Yürek genişliği, adâlete muhabbet, kuvvet kullanmaktan ve istibdattan nefret,
- 11 — Yorulmadan adâleti tevzi' etme kudreti, düşündüğü şekilde yapılması gereken şey'leri yapmakta hiçbir şey'den korkusu olmaması,
- 12 — Kâfi derecede servete sâhip olması.

Fârâbî bu mükemmel vasıfların bir tek insanda bulunamayacağını bilir. Ve bunun için bu vasıflardan hemen hemen beş veya altı tanesine mâlik olan bir kimsenin peka'lâ iyi bir lider olabileceğini söyler.

Mâverî (Ebû Hasan Ali bin Muhammed 364/974 - 450/1058) İmamet bahsine değinerek der ki: «İmamet — ki modern siyasi ifâde tarzında başkanlık mânâsına gelir — halkın kanun ve nizamlarının tâbi olduğu esastır. Bu müessesenin hikmet-i vücudu doğru yolu takip ve siyasi bağların takviyesidir, bu sebepten topluluğun icmâi ile — yani bugünkü ifâde ile — umumî seçimle bir kişinin imâmete seçilmesi çok büyük bir ehemiyet taşır.»

Mâverî devamla der ki: «İmâmet yalnız gelenek ve tarih-

le kudsileşmiş bir müessese değildir. Aklî selim de onun vücudunun zarûrî olduğunu isbat eder. İmâmı intihap edenlerin (seçimle iş başına getirenlerin) yaş, mülkiyet ve ikâmet gibi sun'î faktörlerden ziyade iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış, değerli ile değersiz ayırd edecek vasıfta olmalıdırlar.»

İntihap (seçim) hususunda Mâverdi ile el-Hillî birleşir ve demokrasiyle iş başına gelmeyi en uygun yol olarak gösterirler.

Nizamü'l-Mülk'ün bu konudaki görüşleri kısmen Mâverdi'nin görüşlerini andırır.

Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed Gazâlî (450/1058-1111) İmâmet (lider) hakkında der ki:

«Lider âdil ise Allah'ın vekili ve halifesidir; değilse şeytanın kendisidir. İmâmın adâlet üzere olması için şu on hat üzere hareket etmesi lâzımdır:

1 — Her dâvada hayâlen kendini dâvacı olan tarafların yerine koymalı.

2 — Kendisinden adâlet istemeğe gelmiş olanların arzu-larını yerine getirmeli.

3 — Adâlet, hükümdarın ancak giyiniminde, yemede, içmede israfa kaçmamasıyla mümkün olur.

4 — Resmî muamelâtında sertlikle değil, yumuşaklıkla hareket etmelidir.

5 — Teb'asının, kanunun hâkim olmasıyle yetinmesine çalışmalı, fakat,

6 — Kanun zararına hiçbir suretle uyuşmak teşebbüsüne girişmemelidir.

7 — Halkın işine kendi âilesinin işi gibi bakmalı ve kudretli ile zayıfa aynı şekilde muamele etmelidir.

8 — Âlim ile mümkün olduğu kadar sık sık beraber bu-

İnmağa çalışmalı ve onları da fikirlerini söylemeğe teşvik etmeli.

9 — Hizmet edenlerin, hâkimlerin, vâlilerin ve diğer memurların vazifelerini dikkatle ve güzelce ifâ edip etmediklerini kontrol etmeli.

10 — Her ne suretle olursa olsun, sahte bir gurur duygusuna kapılmamalı.

İmâmet bahsinde buna yakın daha bir çok görüş ve düşünceleri nakletmek mümkündür. Fakat biz otorite sayılan birkaç ilim adamımızın görüşleriyle yetiniyoruz.

İmam (lider)in seçimle iş başına getirilmesi fikri, hem ekseriyeti teşkil ediyor, hem de İslâmın devlet siyasi görüş ve prensibine daha uygundur.

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوا مُلًّا ۚ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَكِيمٌ

«Bir selâm ile selâmlandığınız zaman, ondan daha iyisiyle selâm verin veya aynıyle karşılığını verin. Şüphesiz ki Allah her şey'in hesâbını arayandır.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 86)

İnsanlar arasında sevgi ve saygı bağlarının kuvvetlenmesi, karşılıklı hakların korunması İslâmın başlıca prensiplerinden biridir. Bunun için, küçüğün büyüğe saygısı, büyüğün de küçüğe sevgisi bir eğitim konusu olarak ele alınmış ve cemiyetin ekonomik alanda yükselmesi kadar ahlâkî alanda da yükselmesi programlanan devrelerde milletin müşterek kalkınma imkânları bâriz bir şekilde kendini göstermiştir. İslâm medeniyet tarihinde bunun örnekleri vardır. İslâm'dan önceki devirlerde sevgi ve saygıyı sembolize eder mahiyette birtakım lâfızlar vardı, fakat bunlar rûha hitab etmekten, millî bağları kuvvetlendirmekten çok uzak, uhrevî mefhumlardan tamamen yoksundu. Cahiliyye devri Arapları birbiriyle karşılaştıkları zaman (Hayyake'llah = Allah sana uzun ömürler versin!) derlerdi. Bugün bile «Allah ömürler versin!» diyenler oluyor. Aslında bu hayırlı bir dua değildir. Çünkü feyizsiz, semeresiz, ibâdetsiz, hareketsiz, sıhhatsiz uzun ömür, insan için bir azâbdan başka bir şey değildir.

Bunun için İslâm dini yepyeni bir selâmlaşma usûlü getirdi. Her müslüman diğerine dünya ve âhiret esenliği istiyecek, dert ve kederden uzak, ilâhî selâmete nâiliyet dileyecek, «es-Selâmu aleyküm» diyecek. Böylece biri diğerinin hayır ve esenlik içinde, güven içinde yaşamasını, âhirette de daha geniş bir esenliğe kavuşmasını gönülden istediğini ifâde edecek..

Fertleri birbirine bu derece sıcak davranan ve biri diğeri-
nin sıhhat, selâmet ve emniyeti için duâ eden bir milletin bö-
lünmesi, anarşiye düşmesi mümkün müdür? Şu şartla ki o mil-
let bu terbiyeyi inanır mahiyette almış olsun..

لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تَوْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَوْ لَا أَدْلُكُمْ عَلَى شَيْءٍ
إِذَا فَعَلْتُمْ نَحَابْتُمْ أَفَسَوْا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ

«Cennete giremezsiniz, dosdoğru imân etmedikçe. Dosdoğ-
ru imân etmiş sayılmazsınız birbirinizi içten sevmedikçe. Sizi
bir şey'e irşâd edeyim mi? Onu yaptığınızda birbirinizi sevmiş
olursunuz: Selâmlaşın!» (1).

Selâmın keyfiyeti:

a) Buharî ve Müslim'in Ebû Hüreyre (R.A.)den yaptıkları rivâyette, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki: «Al-
lah-ü Teâlâ Âdem Peygamberi yarattığında ona: «Git de şu bir-
kaç meleğe selâm ver de sana nasıl karşılık vereceklerini din-
le! Çünkü bu hem senin, hem de soyundan gelecek olanların
birbirine karşı saygı ifâdeleri olacaktır. Âdem, meleklerle yak-
laştı ve «es-Selâmu Aleyküm» dedi. Melekler de «ve aleykü
mü's-selâmu ve rahmetü'llah!» diye mukabele ettiler.»

Bu ve diğer hadislerle istinaden âlimler «selâm verenin «es-
selâmu aleyküm ve rahmetü'llahî ve berakâtuhu» demesi müs-
tehabdır. Selâmı alanın da aynı şekilde mukabele etmesi sün-
nettir. Yani mukabele etmesi farz, bu fazlalıkları ekliyerek söy-
lemesi sünnettir,» dediler.

Tirmizî, İbnü Ebî Hâtim ve İbnü Cerir'in yaptıkları rivâ-
yette: «Bir adam Peygamber'e (S.A.V.) gelerek, «es-selâmu
aleyke ya Resûlüllah!» dedi. Peygamber (S.A.V.) cevaben: «Ve
aleyke's-selâmu ve rahmetü'llah!» dedi. Sonra başka bir adam
gelip «es-selâmu aleyke ya Resûlüllah ve rahmetü'llah!» dedi.
Peygamber (S.A.V.) cevaben: «ve aleyke's-selâmu ve rahmetü'l-

lahi ve berakâtuhu» diye mukabelede bulundu. Sonra bir başka adam daha gelip **«es-selâmu aleyke ya Resûlüllah ve rahmetü'llahi ve berakâtuhul»** dedi. Peygamber (S.A.V.) cevaben **«ve aleyke»** diye mukabelede bulundu. Bunun üzerine o adam:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Anam-babam size fedâ olsun.. Falân ve falân adam size gelip selâm verdiklerinde onlara, bana verdiğiniz cevaptan fazla mukabelede bulundunuz.. dedi.

Peygamber (S.A.V.) :

— Sen bize bir şey bırakmadın ki!. Çünkü Cenâb-ı Allah buyuruyor ki: **«Bir selâm ile selâmlandığınız zaman ondan daha iyisiyle selâm verin veya aynıyle karşılığını verin.»** Biz de fazlası kalmadığı için aynıyle size cevap veremedik... mukabelesinde bulundu.

Tirmizi ve Ebû Dâvud'un yaptıkları rivâyette de:

«Bir adam Hazret-i Peygamber'e gelip «es-selâmu aleyke» dedi. Peygamber (S.A.V.) ona cevap verdikten sonra «on sevap» buyurdular. Başka bir adam gelip «es-selâmu aleyküm ve rahmetü'llahi» dedi. Peygamber (S.A.V.) ona da cevap verdikten sonra «yirmi sevap» buyurdular. Sonra bir adam daha gelip «es-selâmu aleyküm ve rahmetü'llahi ve berakâtuhu» dedi. Peygamber (S.A.V.) ona da cevap verdikten sonra «otuz sevap» buyurdular.

b) Selâmı duyulacak kadar yüksek sesle söylemek de müstehabdır. Verilen selâma hemen karşılık vermek ise vâcibdir, geciktirilmesi mekruhtur.

c) Selâm vermek sünnettir, selâm vermek isteyenler cemaat halinde iseler aralarından birinin selâm vermesi kâfidir. Bu vaziyette selâm o cemaat için sünnet-i kifâye olmuş oluyor. Hepsinin selâm vermesi ise efdâldır.

ç) Selâmı alıp mukabele etmek ise farzdır. Çünkü âyette bu husus emir sigasiyle ifâde edilmiştir ki emir vücubu gerektirir. Selâma mukabele etmek isteyenler de cemaat halinde iseler aralarından birinin mukabelede bulunması yeter. Bu durumda selâma cevap vermek o cemaat için farz-i kifâye olmuş oluyor.

d) Suvarinin yava olana, yürüyenin oturana, sayı bakımından az olan topluluğun çok olan topluluğa, yaşça küçük olanın büyük olana selâm vermesi sünnettir. Buharî ve Müslim'in Ebû Hüreyre (R.A.)den yaptıkları rivâyette, Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

يُسَلِّمُ الرَّابِّ عَلَى الْمَاشِي وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَاعِدُ عَلَى الْكَثِيرِ

«Suvari olan piyade olana, yürüyene oturana, az çoğa selâm verir.»

Buharî'nin aldığı diğer bir rivâyette de:

يُسَلِّمُ الصَّغِيرُ عَلَى الْكَبِيرِ وَالْمَارُّ عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَاعِدُ عَلَى الْكَثِيرِ

«Küçük büyüğe, yürüyüp geçen oturana, az topluluk çok olan topluluğa selâm verir.»

e) Aynı yaşta iki kişi karşılaşınca ilk selâm veren daha üstün sevap kazanır.

Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin yaptıkları rivâyette, Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

إِنَّا فِى النَّاسِ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ بَدَأَ بِالسَّلَامِ

«İnsanların Allah

katında en iyi olanı, selâm vermeye ilk başlıyandır.»

Bu bakımdan karşılaşan iki müslümanın söze başlamadan önce selâmlaşmaları müstehabdır.

f) Küçük çocuk topluluğuna selâm vermek de sünnettir. Çünkü böyle yapmakta onlara İslâmın mühim bir sünnetini öğretme teşebbüsü vardır. Nitekim Resûlullah (S.A.V.)'ın çocuklara selâm verdiğini Buharî, Müslim ve Ebû Dâvud kaydetmektedirler.

Kadınlara selâm vermeye gelince: Toplu halde bulunan kadınlara, fitne ve fesâd endişesi yoksa selâm vermek sünnettir. Genç kadınlara bilhassa yalnız bulunurlarsa selâm vermek doğru değildir. Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin çıkardığı rivâyete

göre, Yezid kızı Esmâ diyor ki: «Biz kadınlar cemat halinde oturuyorduk, Peygamber (S.A.V.) semtimizden geçerken selâm verdiler.»

Kadınların birbirine selâm vermesi sünnettir. Bu konuda erkekler hakkında câri olan hükümler onlar hakkında da câridir.

g) Ayak yolunda ihtiyacını gidermekte olana, hamamda bulunana, uyuyana, namaz kılana, ezan okuyana, Kur'ân okuyana, hutbe okuyana, hadis rivâyet edene, tedrisat esnasında ders verene ve dinleyene selâm verilmez. Bu vaziyette bulunanlar, kendilerine selâm verilecek olursa, cevap vermeleri farz değildir. Bâzısına göre hiç bir suretle cevap vermezler. Bunun gibi oyun oynayana, şarkı ve türkü söyliyene, çıplak vaziyette bulunana selâm verilmez. Açıktan açığa fisk u fucur işleyen, zulmeden kimselere de selâm verilmez. Bazılarına göre böylelerine selâm vermek sadece mekruh değildir, belki selâm veren günahkâr da olur.

h) Yahudî ve hıristiyanlara selâm vermek, bâzı âlimlere göre haram, diğer bâzısına göre de mekruhtur. Onlar müslümanlara selâm verecek olursa, sadece «aleyke» veya «aleyküm» diye cevap vermelidirler. Çünkü onlar «es-selâmu» demiyorlar da kelimeyi değiştirip «es-sâmu» diyorlar ki bu bir betduâdır. Resûlullah (S.A.V.) devrinde Yahudîlerin Müslümanlara «es-samu aleyküm» şeklinde selâm verdiklerini sahîh kaynaklardan öğreniyoruz. Bu itibarla Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) onlara mukabele ederken «aleyke» veya «aleyküm» deyin buyurdular. Böyle demekle aynı bedduâyı onlara okumuş oluruz.

Müslim'in Câbir b. Abdullah (R.A.)den yaptığı rivâyette: Resûlullah (S.A.V.) Yahudîlerden bir topluluğun yanından geçerken, onlar şöyle seslendiler: «es-sâmu aleyke ya eba'l-Kaasım!» Hazret-i Peygamber (S.A.V.) «Ve aleyküm» sizin üzerinize de olsun» diye mukabele ettiler. Hazret-i Âişe vâlidemiz onların bu hezeyanını duyunca kızdı ve:

— Ya Resûlullah! duymadınız mı? diye sordu.

— Duydum, misliyle mukabele ettim. Bizim onlar aleyhinde olan duâmız kabul olur. Fakat onların bizim aleyhimizde olan duâsı kabul olunmaz, buyurdular.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Selâm vermek, sünnet, selâm almak farzdır.
- 2 Selâmı duyulacak kadar yüksek sesle söylemek müstehab veya sünnettir.
3. Toplu halde bulunanlardan birinin selâm vermesi veya alması yeter. Hepsinin birden selâm verip alması efdâldır. Çünkü bu durumda selâm vermek onlar hakkında sünnet-i kifâye, selâm almak da farz-i kifâyedir.
4. Suvarinin yaya olana, yürüyenin oturana, sayı bakımından az olan topluluğun çok olan topluluğa, yaşça küçük olanın büyük olana selâm vermesi sünnettir.
5. Çocuk topluluğuna ve kadın cemaatine — fitne endişesi yoksa — selâm vermek müstehabdır. Resûlüllah Efendimiz hem çocuklara, hem de kadınlara selâm vermişlerdir.
6. Kadınların da — erkekler arasında farz, sünnet ve müstehab olan hususlara riâyet ederek — birine selâm vermesi sünnettir.
7. (g) paragrafında belirtilen hallerde selâm vermek ve almak mekruhtur.
8. Gayr-i müslimlere selâm verilmez. Onlar selâm verecek olursa, sadece (ve aleyküm) demekle yetinilir.

(Emanet ve ganîmet malında hâinlik etmek)

وَمَنْ يَظْلُمْ يَأْتِ بِمَا تَعْلَمُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

«Her kim hıyânet eder, ganîmet ve hâsılattan bir şey aşırırsa, kıyâmet günü hâinlik edip aşırıldığı şey'in (vebâlini) yüklenerek gelir. Sonra herkes ne etti, ne kazandıysa (karşılığı) eksiksiz ödenir; hiç birine zulmedilmez.» (Âl-i İmrân sûresi, âyet: 161).

İslâm dini «Devlet malı dentzdir, onu yemiyen domuzdur» düşüncesini ve buna muvâzi davranışı tel'in eder. Bu tâbir, milletle devleti bölmek için dışarıdan gelmiştir. Devlet malı, rdillet malıdır. Devletle millet arasında bir ayrılık, gayrılık yoktur. O halde devlet malında beli büyük ihtiyarların, süt emen çocukların, tüyü bitmedik yetimlerin, kimsesiz kalmış dulların hakkı vardır. Millet malını gelişi güzel harcamak, onda sui isti'mal yapmak, kul haklarına taallûk ettiği için büyük günâhlardan sayılmıştır. Bu husustaki ilâhî tehdîd, teşdîd ve vâd kalbleri yerinden oynatır mahiyettedir.

Devlet malında, toplanan vergide hâinlik etmenin, millet malını aşırmanın, devlet hakkını ketmedip vermemenin vebâlinin büyüklüğü hakkında birçok hadis-i şerifler vârid olmuştur. Hepsini buraya almaya kitabımızın hacmi müsait değildir.

Yalnız şunu ilâve edelim ki, millet devlete karşı, devlette millete karşı sorumludur. Karşılıklı birtakım hak ve vecibeler vardır. İslâm dini bu hak ve vecibeleri en uygun şekilde düzenleyip esaslara bağlamıştır. Millet devletin istediği vergiyi kuruşuna kadar hesaplayıp vermek mükellefiyeti içindedir.

Devlet de almış olduğu vergi ve hâsılâtı millet yararına en hassas şekilde kullanmak mes'uliyeti altındadır. Bu düzen için görevlendirilen maaşlı veya ücretli kimselere de ağır mes'uliyetler terettüp etmektedir. Tâyin edilen ücret veya maaştan fazla olarak devlet malından bir şey aşırır veya gelişigüzel harcayacak olursa, kıyâmet günü bunun ağır ve ezici vebâli altında hesap vermek zorunda bırakılır.

İmam Ahmed'in Süfyân tarikiyle Urve (R.A.)den yaptığı rivâyette, Ebû Humeyd-i Sâidî diyor ki: Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Ezd kabilesinden İbnületbiyye'yi zekât ve uşr toplamakla vazifelendirmişti, yani devletin tahsildarı olarak görevlendirilmişti. Bu zat topladığı hasılatı alıp Resûlüllah'a getirdi ve:

— Bu size aittir; şu da bana hediye edilenidir, dedi.

Bunun üzerine Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) minbere çıkıp şu veciz hutbeyi irâd etti:

مَا بَالُ الْعَامِلِ نَبَعْتُهُ عَلَى عَمَلٍ فَيَقُولُ: هَذَا الْكَمُّ وَهَذَا الْهُدَى لِي. أَفَلَا
جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وَأُمِّهِ فَيَنْظُرُ يُهْدَى إِلَيْهِ أَمْرًا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ
بِيَدِهِ لَا يَأْتِي أَحَدُكُمْ مِنْهَا شَيْءٌ إِلَّا جَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ. إِنْ كَانَ
بَعِيرًا لَهُ رِغَاءٌ أَوْ بَقَرَةٌ لَهَا خَوَارٌ أَوْ شَاةٌ يَتَعَرَّ

«Vazifeli tahsildara ne oluyor da biz onu bir iş için gönderiyoruz, o (devlet için topladığından kendisine de bir şey'ler ayırıp) «Bu sizin, şu da bana verilen hediyedir,» diyor. Acaba o, baba ve anasının evinde oturup beklemiş olsaydı, kendisine böyle bir hediye verilir miydi, verilmez miydi? Muhammed'in canını kudreti altında bulunduran Zât-ı Bârî'ye yemin ederim ki, sizden biriniz böyle bir şey aşırarak gelirse, mutlaka kıya-

met gündü o şey onun boynuna takılı olarak gelir; deve ise kendisine has bağirtısı, sığır ise böğürtüsü olur. Koyun ise meler.»

Ve sonra koltuklarının beyazlığı görünecek şekilde elleri-

ni kaldırıp üç def'a **اَللّٰهُمَّ هَلْ بَلَّغْتُ** «Yâ Rab, tebliğ ettim mi,

yâ Rab, tebliğ ettim mi, yâ Rab, tebliğ ettim mi?» demek suretiyle Allah'ı şahit tuttu.

Yine İmam Ahmed'in İshâk b. İsâ tarikiyle Ebû Humeyd'den yaptığı rivâyette, Peygamber (S.A.V.) devlet me'murlarına verilen hediyelerin millete hiyânet mahiyetinde olduğuna

işâretle buyurdular ki: **هَدَايَا الْمَالِ غُلُولٌ** «Görevli me'murlara verilen hediyeler, aşırma ve hâinliktir.»

Yine İmam Ahmed'in Adiy b. Ümey el-Kindî'den yaptığı rivâyette, Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ عَمِلَ لِنَايِمِكُمْ عَمَلًا فَكُنَّا مِنَّا خِيَطًا فَافَرَقَهُ فَهُوَ غُلٌّ
يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ

«Ey nâs! Sizden her kim bize (devlet ve millete) bir iş görür de (millet malından) bir iplik (iğne) veya onun fevkinde bir şey gizliyecek olursa, (bilmiş olsun ki o sakladığı şey) aşırma ve hâinliktir; kıyâmet günü onunla beraber (hesap alına) gelecektir.»

Evet, millet ve devlet malını haksız yere zimmete geçirmenin, aşırmanın — az bir şey bile olsa — yalnız kıyâmet günündeki hesap ve azâbı değil, bir o kadar da kabir âlemindeki sıkıntısı vardır.

İmam Ahmed'in Ebû Râfi'den yaptığı rivâyette: Cenâb-ı Peygamber (S.A.V.) ikinci namazını kıldıktan sonra bâzen Abdül'eşhel oğullarına gider ve akşam oluncaya kadar onlarla konuşur, sohbet ederdi. Râfi' diyor ki, yine bir gün âdet-i vehile akşam namazına gelirken Baki' kabristanına uğradı ve

اَفْ لَكَ اَفْ لَكَ ا. «Yazıklar olsun sana, yazıklar olsun sana!..»

diyerek üzüntüsünü belirtti. Bunun üzerine Resûlullah'ın bana seslendiğini zannederek durdum. O, benim durduğumu görünce:

— Ne var, neden durdun? diye sordu.

— Siz bir söz söylediniz de ondan.

— Nasıl bir söz?

— Bana söylediğiniz söz!

— Hayır, size demedim. Şu, falân kabileye tahsildar olarak gönderdiğim zatın kabridir. Tahsilâtta kendisi için de bir takım yün kaftan alıkoymuş. Şimdi o, kaftanın bir misli ateşe bürünmüş durumda bulunuyor!..» buyurdu.

Diğer bir hadis-i şerifte de buyuruluyor ki:

رُدُّوا الْخَبَاطَ وَالْمَخْطَ فَإِنَّ الْغُلُولَ عَارٌ وَشِنَارٌ عَلَى أَهْلِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

«İğneyi de, ıplığı de yerine tevdi edin. Çünkü (millet malında) hıyânet, kıyâmet günü âr, ateş ve şenaat olur.» (1)

Rivâyetler arasında dikkati daha fazla çeken diğer bir hadis-i şerifi Hazret-i Ömer'den dinliyelim:

«Hayber savaşı günü idi. Sahâbeden birkaç zat bize doğru geldiler ve yol üzerinde bulunan Müslüman şehidlerine işaret ederek «falân zat şehiddir», «falân zat da şehiddir», «falân zat da şehiddir» diyorlardı. Nihâyet maktûllerden birinin yanına gelip «bu da şehiddir» dediler. Bunun üzerine Hazret-i

(1) Taberânî yukarıdaki hadis-i şerifi şu ibâreyle rivâyet ediyor:

رَدُّوا الْمَخْطَ وَالْخَبَاطَ مَنْ غَلَّ مَخْطًا أَوْ خَبَطَ كَلْفَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ
يُجْزَى بِهِ وَلَيْسَ بِجَاءٍ

Peygamber (S.A.V.) : **كَلَّا إِنِّي رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ فِي بُرْدَةٍ غُلِّمَهَا أَوْعْبَاءُ**

«O sözü (yargıyı) bırakın! Çünkü ben onu (ganimet malından) haksız iktisab etmiş bir aba ile ateşte gördüm,» buyurdular.

İmam Ahmed'e göre kimin yanında ganimet malından haksız iktisab edilmiş bir şey bulunursa, derhal kendisinden alınıp, satılır ve parası da sadaka olarak dağıtılır.

Hazret-i Ali tarikiyle Peygamber (S.A.V.)den yapılan rivâyete göre, o şey alınıp yakılır ve mürtekibine had tatbik edilir, ganimetten olan hissesi de verilmez. (2).

Ebû Hanîfe, İmam Mâlik, İmâm-ı Şâfiî ve cumhura göre: O şey yakılmaz, sadece mürtekib ta'zir edilir.

İmam-ı Buharî diyor ki: Peygamber (S.A.V.) ganimet (ve millet malından) haksız iktisabda bulunanların namazını kılmamıştır. (3).

Bu mevzuda fazla bilgi için, Kurtubî ve İbnü Cerîr tefsirlerine; ayrıca Ebûbekir Râzî'nin «Ahkâmü'l-Kur'an»ına müracaat edilmesi tavsiye olunur.

(2) Hadisin zayıf olduğu tesbit edilmiştir.

(3) Fukahâ, Buharî'nin bu görüş ve rivâyetine uymamıştır.

**SİZE, MÜSLÜMAN OLDUĞUNU BİLDİRENE
«SEN MÜ'MİN DEĞİLSİN» DEMEYİN**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ
آلَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
فَنَسُوا اللَّهَ فَعَبْرَةً كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَنَزَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ
فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

«Ey îmân edenler! Allah yolunda adım attığınız zaman (her sey'i) iyi anlayın, (mes'elelerin tam) açıklanmasını bekleyin. Size müslümanca selâm verene, dünyâ hayatının' geçici menfaatine göz dikerek: «Sen mü'min değilsin» demeyin. Allah katında birçok ganimetler vardır. Önce siz de öyle idiniz. Allah size lûtfetti de iyilikte bulundu. O halde iyi anlayın.. Şüphesiz yok ki, Allah, ne yaparsanız haberdârdır.» (En-Nisâ sûresi, âyet: 94).

Savaş ve savaş ile alâkalı konularda da belirttiğimiz gibi, İslâm dini sulh ve müsalemet (barışıklık) dinidir. Hak ve hakikatı kabul edip teslimiyet gösteren her insanın — savaşta da, savaş dışında da — canı ve malı, ırzı ve namusu başkasına helâl değildir. Ancak İslâm hukûkuna göre kısas yapılması müstesnâ..

Eshab-ı Kirâm'dan Mikdad bin Esved (R.A.)'ın bu hususta Hazret-i Peygamber'den sorduğu soruyu ve aldığı cevabı tarihî bir vesika olarak naklediyoruz. Bununla, âyetin istihdaf ettiği mânâ daha iyi açıklanmış olacaktır:

Hazret-i Mikdad diyor ki; Peygamber'e (S.A.V.) sordum:

— Yâ Resûlüllah! dedim, kâfirlerden birine rast geldiğimde onunla savaşıırken o benim bir elimi kılıçla kestikten sonra bir ağacı siper edinip «Allah için müslüman oldum» veya «Ben Allah'a teslim oldum» derse, artık onu öldürebilir miyim?

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) :

— Hayır, öldüremezsın.. buyurdular.

— Ama o benim elimi kesti.. dedim.

— Öldüremezsın, çünkü öldürecek olursan, o senin bundan önceki mevkiiine yükselir, sen de onun o kelimeyi söylemeden önceki durumuna düşersin.

Çünkü gaye ıslâh ve barıştır; ifsad ve intikam değildir.» buyurdu.

Tebî'n kökünden gelen «Fetebeyyenû» yerine Hamze, te-sebbüt'den gelen «Fetesebbetû» şeklinde okumuştur. Aslında bu iki kıraat arasında mânâ yönünden fazla bir fark yoktur, netice itibariyle aynıdır. «Tebî'n» anlayıp dinleyip, açıklanmayı beklemektir. «Tesebbüt» ise, sebat gösterme, neticeyi öğrenmek için sabırla beklemek, dayanmak ve ayağı denk atmak demektir. Öyle ki, açık bir delil bulunmadıkça zan ve şüpheyle, dünyanın geçici menfaatını umarak hükmetmek, ilâhî murada muhaliftir. Her konuda zâhir ile hükmedilir. Hazret-i Ömer (R.A.) sık sık şûrâya şunu hatırlatırdı: Ben her ne kadar muhaddes (Allah tarafından melek vasıtasıyla kendisine sık sık ilhâm vâki olan) isem de, ilhâm ile amel etmiyorum. Çünkü vâki olan ilham Allah'ın kitabına, mes'elenin dış görünüşüne uygunsa, ona ihtiyaç yok, muhalif ise zaten bir değer taşımaz. Bu bakımdan sizinle istişârede bulunuyor, mes'elenin hakikatını çözmeye çalışıyoruz.» Yani mesleğimiz zâhir ile hükmetmektir, demek istiyordu.

O halde müslümanca selâm veren veya müslüman olduğunu ifâde eder mahiyette inkıyad ve teslimiyet gösteren gayri-müslimi öldürmek helâl değildir.

«Zevahiri kurtarmak, ölümden kurtulmak için müslümanca selâm veriyor, içten müslüman olmamıştır» zannına kapılarak veya onun malına göz dikerek öldürülmesine cevâz ve-

rilmemiştir. Çünkü biz müslümanlar zevâhir ile hükmederiz. İç ve derunî durumları Allah bilir.

Fukahânın beyânına göre, kelime-i şehâdeti söylemesi şart değildir. «Ben müslümanım», «Ben sizin dininiz üzereyim» gibi cümlelerle islâmiyetini ifâde etmesi kâfidir. Âyet-i kerîme-nin siyâkından da anlaşıldığı üzere, açıklanmayı beklemeden zâhirin hilâfına hükmetmek men'ediliyor ve aynı zamanda «sen mü'min değilsin» diyebilmek için önce dünyevî menfaatlerden sıyrılmak, mes'eleyi tam bir adâlet ve hakkaniyet duygusu içinde tahlil edip öylece hükmetmek ve ona göre kılıç kullanmak gerekir. Çünkü (dünya hayatının geçici metânını arıyarak) meâlindeki cümle, cümle-i hâliyedir. Yani buna istekli bulunduğunuz halde ona «sen mü'min değilsin» demeyin. Bu mânâyla nehiy, hem kayde; hem mukayyede râci' olmuş oluyor.

Âyetin iniş sebebiyle ilgili birkaç hâdisе vardır. Biz bunlardan sadece bir tanesini nakletmekle yetiniyoruz.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.), eshab-ı kirâmdan Muhalle'm bin Cessâme'yi birkaç zatla İDAM tarafına göndermişti. Bunlar belirtilen yere varınca Âmir bin Azbat'e rastladılar. Âmir muhalif bir harekette bulunmadan eshab-ı kirâma müslümanca selâm verdiyse de Muhalle'm ile aralarında tâ cahiliyye zamanlarından kalma bir kin varmış, Muhalle'm hislerine mağlûb olarak bir ok atmak suretiyle Âmir'i öldürdü. Bu gayr-i İslâmî hareketin meydana getirdiği cinâyet Resûlüllah'a haber verilince fazlasiye üzüldüler ve gazaba geldiler. Muhalle'm'in istiğfar recası karşılığında «Allah seni hiç mağfîret etmesin!» diye azarladılar.

Bu gibi karşılaşmalarda müslümanca namaz kılan veya benzeri bir ibâdetde bulunan bir gayr-i müslim hakkında nasıl bir muamele yapılır?

İbnü'l-Arabî'ye göre, ona, «bu ne namazıdır?» diye sorulur. Eğer «Müslüman namazıdır» diye cevap verirse, bu def'a ona: «Lâ ilâhe illâllah...» de diye teklifte bulunulur. Söylerse, doğru olduğu açıklanmış olur. İmtina' ederse, ibâdetle alay ettiği anlaşılır ve ona göre kılıç kullanılır.

Ekseri fukahâya göre, bu hareketi, Müslüman olduğuna kâfidir. Başka bir şey sormaya veya teklifte bulunmaya lüzum yoktur.

Âyet-i kerîmenin zâhirî delâletinden imânın yalnız dil ile ikrar olduğu denilmiştir. Çünkü Peygamber (S.A.V.) :

أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ «İnsanlarla, «lâ ilâhe il-lâllah» deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Bunu söyledikleri zaman artık kanlarını ve mallarını bizden korumuş olurlar; ancak İslâm'ın gerekli gördüğü bir hak müstesnâ..» buyurmuştur.

Bunun içindir ki, «Ben müslüman oldum» diyen bir adamı savaşta öldüren sahabinin, «o bu sözü zahiri kurtarmak, ölümden kurtulmak için söylemişti» sözüne karşı, «onun kalbini yarsaydın ya..» buyurmuşlardı.

Âyetin sonunda ikinci def'â «Fetebeyyenû» buyurulmasıyle, «Müslüman oldum» diyen bir adamın öldürülmemesi, bu hususta çok ihtiyatlı hareket edilmesi tenbih ediliyor. Savaş, ölüm ve zorlama halinde bile olsa İslâma gelenleri, Allah'ın sizleri kabul buyurduğu gibi önce dış görünüşüne bakarak kabul etmeniz en tabii yoldur. Bundan sonra onun küfrüne delâlet eden birtakım karine ve deliller zuhur ederse ona göre hareket edin. Çünkü «Allah şüphesiz ki ne yaparsanız haberdârdır.»

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İslâm dini müsâlemet (barışıklık) dinidir.
2. Savaş, korku ve zorlama hallerinde bile müslümanca selâm veren veya «ben müslümapım», «ben sizin dininiz üzereyim» diyen kimse öldürülmez, bilâkis müslüman sayılır.
3. Böylesinin hâinlik yapmak, zevâhiri kurtarmak veya kılıçtan kurtulmak için müslüman olduğu kesin delil ile sâbit olmadıkça hakkında kılıç kullanılmaz, yani şüphe ve zan ile

hükmedilmez. Bilâkis sair müslümanların sâhib olduğu haklara sâhip olur.

4. Müslüman olduğunu fiil ve hareketiyle ifâde eden kim-
senin ayrıca kelime-i şehâdet söylemesine lüzum yoktur.

5. İlham ve rü'ya ile amel olunmaz.

6. Hilâfına delil sâbit olmadıkça zâhir ile hükmedilir.

7. İmân, zâhirî hükme delil olma bakımından dil ile ik-
rardan ibârettir. Gerçek imân ise kalb ile tasdiktir.

Yeyin, için israf etmeyin.

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

«Yeyin, için israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.»

İslâm dini her hususta itidal (orta oluşluk) üzere olmayı, yani ifrat ve tefritten kaçınmayı emreder. Yeme, içme hususlarında da aynı prensibe riâyeti çok faydalı bir yol ve çare olarak gösterir. Açlığı giderecek, susuzluğu teskin edecek, bedeni güçten düşürmeyecek, hastalığa yol açmayacak kadar yemek ve içmek aklen ve şer'an menduptur. Bu bakımdan İslâmiyet lüzumundan fazla yeme ve içmeyi men'ettiği gibi iltar etmeden iki veya üç-dört günü birbirine bağlamak suretiyle oruç tutmayı da yasaklamıştır. Çünkü böyle bir oruç bedeni zayıf düşürür, hislerimizi altüst eder, hastalıkların seyretmesine en güzel ortamı hazırlar.

İhtiyaç nisbetinden fazla yeme veya içmeyi haram görenler olmakla beraber, «mekrûh» diyenler de vardır. Çünkü ikincilere göre bu nisbet, yaş, iklim, sıhhat, hareket, ağır ve hafif işe göre değişir.

Az yeme ve içmenin yani ihtiyaç nisbetinde gıda almanın birçok faydaları tesbît edilmiştir ki, akıl, nâkıl ve tıp bu hususta birleşir:

- Vücut sıhhatli ve sağlam kalır.
- Hafıza kuvvetlenir, zekâ gelişme kaydeder.
- Az uyku kâfi gelir, beden kendini daha iyi hisseder, atalet kalkar.

d) Mide, kalb yorulmaz, karaciğer ve diğer organlar normal çalışma ve ifraz imkânını devam ettirir, metabolizma (canlıların beslenme ve gelişme için aldıkları maddeleri özümleyen yaptıkları değişiklikler ile artıkları atmaları olayı) bozukluğu meydana gelmez.

Eski hükemâ ve etibbâ' (hekîmler ve tabibler) demişler ki: «En büyük tedavi, gıda maddelerini uygun bir nisbette almasını bilmek ve tatbik etmektir.» Günümüzdeki gelişen tababette de aynı görüşe yer verilir.

Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bundan daha güzelini ve daha sadre şifâ verenini ifâde buyurmuştur:

مَامَلَا أَدَمِيَّ وَعَاءَ شَرَامِنْ بَطْنِ بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ لَقِمَاتُ يُفْنِ صُلْبَهُ
فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَتُلْتُ لَطْعَامِهِ وَتُلْتُ لَشَرَابِهِ وَتُلْتُ لِنَفْسِهِ

«Âdemoğlu mideden daha kötü bir kap doldurmaz. Belini doğrultmak için Âdemgölüne birkaç lokma yeter! Bundan fazlasına ihtiyaç hissediyor da başka çare bulamıyorsa (midesini üçe ayırsın) üçte birini yemek için, üçte birini içmek için, geriye kalan üçte birini de kendi (sıhhat ve rahatı) için ayırsın!» (1).

İlim adamları bu hadisi gözönünde tutarak demişler ki: «Eğer Hakim Bokrat bunu duymuş olsaydı, ondaki hikmete hayret ederek başka söz söylemezdi.»

Rivâyete göre Abbasi halifelerinden Harun Reşid'in hırslı bir doktoru vardı. Meşhur hakim Ali bin Hüseyin'e diyor ki:

— Sizin kitabınızda tıbbâ'a ait bir şey yoktur. Halbuki ilim ikidir: dinler ilmi ve bedenler ilmi..

Ali bin Hüseyin ona şu cevabı veriyor:

(1) Neseî - Tirmizî: Mikdâm bin Ma'dî Kerib'den.. Hasenüv sahihün.. Ayrıca aynı hadisi, İbni Mâce sel-Et'imes babında çıkarmıştır.

— Hayır, yanıyorsun!. Allah-ü Teâlâ tıbbın hepsini yarım âyetle hülâsa etmiştir..

— Hangi âyettir o?

— وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا dur.

Bu def'a hristiyan tabib:

— Ama bu hususta Peygamberinizden bir hadis sadır olmamıştır..

Ali bin Hüseyin şu cevabı veriyor :

— Yine yanıyorsun!. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) tıbbın tamamını birkaç kelimede toplamıştır.

— Hangi kelimelerdir onlar?.

لِلْفِدَةِ يَنْتِ الْأَذْوَاءُ وَالْحَمِيَّةُ رَأْسُ كُلِّ دَاءٍ وَاعْطِ كُلَّ جَسَدٍ مَا عَوَّدَتْهُ

— Mide hastalıklar evidir. Perhiz ve az yemek her devânın başıdır. Her bedene âdet ettiği şey'leri ver!..» Hadis-i şerifleridir. (2).

Bunun üzerine hristiyan tabib:

— İtiraf edeyim ki sizin Kitabınızla Peygamberiniz Calinos'a tıb diye bir şey bırakmamış, hepsini söylemişlerdir.

Hastalığın teşhisinden sonra iki şey'e baş vurulur: İlâç ve perhiz. Ekseri böyledir. Müstesnâ olarak bol gıda almayı gerektiren hastalıklar da vardır. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bi-

rinci şekil için أَضِلْ كُلَّ دَوَاءٍ وَالْحَمِيَّةُ «Her devânın aslı perhiz-

dir.» İkinci şekil için سَيِّدُ أَدَامَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّهُمَّ «Dünya

ve âhîret katığının başı ve efendisi, ettir,» buyuruyor. (3), (4).

(2) Kurtubl. c: 7, s: 192.

(3) Dâre Kutul - Ebû Nuaym.

(4) Kurtubl. c: 7, s: 199.

Hazret-i İbni Abbas (R.A.) da der ki: «İstedigini ye, istediğini giy, fakat iki husus seni hatâyâ düşürmesin: İsrâf ve çok yemek.

Bu mânâyla Hazret-i Peygamber (S.A.V.) :

«Her ıstıha ettiğini yemen

israfın tâ kendisidir!» buyurmakla, Kur'ân'da yukarıdaki âyet-tegeçen «velâ tüsrifü» cümlesinin delâlet ettiği maksadı açık-

lamıştır. (5). Diğer bir hadislerinde de: «أَضَلَّكُمْ دَاءُ الْبَرَّةِ» «Bü-

tün hastalıkların aslı (yani çoğunun aslı) ilk yenilen yemek hazmedilmeden yemek yemektir» buyurdular.

Görülüyor ki gerek Kur'ân-ı Kerim'de, gerek ehâdis-i Nebiyyede koruyucu hekimliğe ve dolayısıyla beden sağlığına yeteri kadar yer verilmiştir. Bu hususta vârid olan hadislerin hepsini buraya almamız mümkün olmadı. Çünkü kitabımız Ahkâm'la alâkalıdır, tıbla değil. İlâve edelim ki tıbla ilgili hadisler yüz elliye yakındır.

Ayrıca bu âyetin tefsirinde Suddî diğer bazı rivâyetleri dikkate alarak diyor ki: «Kâbe-i Muazzama'yı çıplak olarak tavaf edenler, hac mevsiminde Mekke'de bulundukları müddetçe kendilerine et yağın haram kılarlardı. Bunun üzerine Allah-ü Teâlâ: «Yeyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez» meâlindeki âyeti indirdi.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. İsrâf haramdır.
2. İhtiyaçtan fazla yemek ve içmek bazı âlimlere göre haram, bâzısına göre mekruhtur.
3. Sağlığımızı koruyabilmemiz için koruyucu hekimliğe önem vermemiz ve bununla ilgili bilgileri elde etmemiz vâcibdir.

— 0 —

ALLAH'IN KULLARI İÇİN ÇIKARDIĞI ZİNET VE HOŞ RIZIKLAR

قُلْ مَرَّمَزِيَّهَ اللَّهِ إِلَهِمَا أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ مَرَّمَزِيَّهَ اللَّهِ
فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نَفْصِلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

«De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı zineti, temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş? De ki: Onlar dünya hayatında îmân edenler içindir. Kıyâmet gününde ise yalnız ve yalnız onlara mahsustur. İşte biz âyetlerimizi bilen bir mîllete böylece açıklarız.» (A'râf sûresi, âyet: 32).

Her şey'i helâl ve haram kılan Allah'tır. Hiç kimse kendi anlayış ve aklına göre böyle bir hüküm yürütmeye me'zun değildir. Meğer ki Allah ona yetki vermiş olsun. (Sair Peygamberler gibi). Hazret-i Peygamber (S.A.V.) de bir şey'in helâl veya haram olduğunu, aldığı vahye dayanarak beyân etmiştir. Bunun dışında kendiliğinden bir şey'e (helâl) veya (haram) dememiştir.

Müşrikler bâzı şey'leri kendi kısır anlayışlarına göre haram kılar ve bâzı mubah şey'lerden bir müddet için kaçınırlardı. Hattâ Kâbe-yi Muazzama'yı çıplak olarak tavaf etmeyi ve hac günlerinde yağlı şey yememeyi âdet haline getirmişlerdi. Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerimeyle o gibi âdet ve hükümleri reddederek, bitkilerden, hayvanlardan ve madenlerden elde edilen hoş temiz zinetleri dünyada îmân edenlere mubah kıldığını, âhirette de özel olarak onlara tahsis edeceğini bildiriyor. Az yukarıda da naklettığımız gibi Hazret-i Ömer (R.A.):

إِذَا وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَوْسِعُوا «Allah size geniş imkân verdiğin-

de, nimetini artırdığında siz de kendiniz için o nisbette geniş imkân kullanınız,» demiştir. Hz. Ömer'in bu sözü, âyeti bize daha iyi açıklıyor. Rivâyete göre Hazret-i Ali (R.A.)'nın torunu

Ali bin Hüsey'n'in deniz koyunu yününden mâmul giydiği elbisesinin değeri elli dinar imiş. Ali bin Hüsey'n, kış mevsimlerinde bu elbiseyi giyer, yaz gelince onu tasadduk edermiş.

Demek ki, Allah verdikçe, o nisbette giyinip kuşanmak ilâhî murada daha uygundur. Bilhassa düğün ve bayramlarda, cuma ve ziyaretlerde güzel elbise giyinmek sünnettir. Hazret-i Ömer (R.A.) Mescid kapısında satılmak için teşhîr edilen ipek karışımı bir hulleyi görünce hoşuna gitti ve:

— Yâ Resûlullah! bunu satın alıp cuma günü ve bir de elçiler size geldikte giyseniz ya!. diye teklifte bulununca Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ona:

— اِنَّمَا يَلْبَسُ هَذَا مِنْ لَا خَلَاقَ لَهُ فِي الْآخِرَةِ «Bunu ancak âhlrette

te nasibi olmayan kimse giyer!» diye cevap vermesi, güzel elbiseyi takbih eder mahiyette değildir. Belki elbisenin ibrişim (kalınca bükülmüş ipek iplik)den dokunmuş olduğu nedeniyle reddedilmiştir. Bunu te'yid eder mânâda bize kadar gelen rivâvete göre eshab-ı kirâm'dan Temim-i Dârî'nin bin dirheme bir hulle (bir kısmı belden aşağı, diğer kısmı belden yukarı olan elbise) satın alıp giymişti. Mâlik bin Dinar (rahmetü'llahi aleyh) Aden kumaşından mâmul en güzel elbiselerden giyerdi.

Demek ki, ameller niyetlere göre değer alır. Ruhuna tekvâ elbisesi giydiren kimse, bedenine haram olmadıktan sonra istediği elbiseyi — ifrata gitmemek şartıyla — geçirebilir. Yani ister pahalı olsun, ister ucuz olsun fark etmez. İslâmiyet ancak lüks olanı ile mücâdele eder ve o tarz yaşayışı yasaklar. Ama içinde tekvâ kisvesi olmayan mürâî, hangisini giyerse — gösteriş hastası olduğu için — sadece günâh kazanmış olur.

Halid bin Sevzeb diyor ki: Farkad, el-Hasen'i ziyârete gelmişti. el-Hasen onun üzerindeki elbiseyi tutup çekti ve: «Ey Furaykîd! iyilik bu elbisede değil, amelin doğruladığı kalbedir.» dedi.

Mâruf Kerhî'nin biraderzadesi Ebû Muhammed, Ali Ebû

Hasen'in yanına girdi, üzerinde yünden bir cübbe bulunuyordu. Ali Ebû Hasen ona dikkatle baktıktan sonra: «Ya Ebû Muhammed! kalbine mi yün elbise giydirdin, yoksa cismine mi?.. Kalbine tekvâ elbisesini giydir, cismine istersen Kuhustan bezini geçir, zararı yok..» diye nasihatla bulundu.

Eshab-ı Kirâm'dan birkaç zat, kapıya gelip Resûlullah (S.A.V.)'ı beklediler. Resûlullah (S.A.V.) onlara çıkmadan önce bir tencerede bulunan suya bakarak (yani suyu ayna yaparak) saç ve sakalını tarayıp düzeltti. Bunun üzerine Hazret-i Âişe:

— Ya Resûlullah! Siz de mi böyle yapıyorsunuz? deyince, Fahr-i Kâinat Efendimiz (S.A.V.) buyurdu ki:

— «Evet, kişi arkadaş ve dostlarının karşısına çıkınca kendine iyice bir çeki düzen vermelidir. Çünkü Allah Cemil'dir (çok güzeldir), güzel şey'i sever.»

Âyet-i Kerime ve hadis-i şeriflerin ışığı altında zînet ölçüsü, kisinin malî gücüne göre tâyin edilmiştir. Yeter ki ifrât ve tefrite gidilmesin. Lükse doğru yol açmasın. Çünkü âyet, câhiliyet devri Araplarının bu husustaki tefritlerini reddediyor. Onların diğer bir tefriti de adak ve gıda maddeleri üzerinde de birtakım hükümler yürütürler, helâl olan şey'i kendilerine haram kılarlardı. Nitekim kulağı çentilen, saliverilen, erkek dişi ikizler doğuran, on def'a yavrulamasından dolayı yük vurulmayan hayvanları adarlar, onların ne etine ne de sütüne dokunmazlardı. Mâide sûresinde onların bu hali takbih edilerek buyuruluyor ki:

«Allah ne Bahıyre'den, ne Sâibe'den, ne Vasiyle'den, ne de Hâm'dan hiç birini (meşru) kılmamıştır. Fakat o küfredenler Allah'a karşı yalan düzerler. Onların çoğunun ise akılları ermez.» (2).

(2) CÂHİLLYYENİN meydana getirdiği ahkâmdan biri de bu dört çeşit hayvandır.

1. Bahıyre; putların hizmetine tahsis kılınıp kimsenin sütünü sağlamadığı dişi devedir. 2. Sâibe; yine putlar için saliverilen, üzerine yük vurulmayan devedir. 3. Vasiyle; birinci ve ikinci karında birbiri üzere dişi doğuran devedir.

Allah'ın mubah kıldığı nîmetlerden ölçülü olarak itidal dahilinde faydalanmak tekvâya asla aykırı değildir. Bunu terketmek, kurubat (Allah'a yakınlık peydâ etme yolları)dan sayılmaz. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.) protein değeri yüksek olan et'i överek buyuruyor ki:

سَيِّدُ أَدَامَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّهُمَّ «Dünya ve âhiret katığının başı, ettir.»

İstilâcı bir kuvvetle Müslümanların üzerine yürüyen Hıristiyan âlemi, bundan müsbet bir netice elde edemeyince bu kerre, edebiyat, san'at ve benzeri yollarla bizi ifsad etmeye, millî âdetlerimizi dinî değerlerimizi unutturmaya veya küçümsemeye çalıştılar. Bunun için en uygun yol olarak misyonerliği seçtiler. Misyonerler, İslâmın getirdiği dünya nizamını unutturmak, Kur'an'ın beşer hayatına açmış olduğu geniş kapıyı kapamak, mânevî bütün değerleri alâya almak suretiyle saf müslümanların berrak dimağlarını alt-üst ettiler. Sistemli propaganda ile Müslümanların çoğunu âtil vaziyete getirdiler; aydınlarını da sadece Batıya hayran olma havasına boğdular.

Allah-ü Teâlâ onların bu kasıtlı propagandalarına 1400 sene evvel işâret etmiş, Müslümanların dâimâ uyanık ve İslâm kültürüyle dolu olmalarını dilemiştir. Konumuzu teşkil eden âyet, bu işâretlerden biridir. Cenâb-ı Hak: «De ki, onlar dünyaya hayatında imân edenler içindir. Kıyâmet gününde ise yalnız ve yalnız mü'minlere mahsustur.» buyuruyor.

O halde dünyada beşer hayatı, insanın maddî ve mânevî yapısı, âilevî ve içtimâî bünyesi için faydalı olan her şey'i Müslümanlara mubah kılmış ve bunlardan yeteri kadar yararlan-

4. Hâm; sulbünden on deve doğan erkek devedir. Bunlara yükvarılmazdı, bunlar yenilmezdi, kulakları da yarılırdı. Bahr, yarmakdandır. Bir adamın başına herhangi bir derd ve felâket gelirse, ondan kurtulmak için putlar namına adak yapar, arzusu yerine gelince onu salıverir, ondan yararlanmayı kendisine haram kılar. Buna «Sâib» denir. Koyun dişi doğurursa kendilerini, erkek doğurursa putlarının olurdu. Şâyed ikisini birden doğurursa, «Diş erkeğe kavuştu» derler, bu dişiden dolayı erkeğini de kurban etmezlerdi. İşte buna «Vesîle» denir.

mamızı, bu sayede sözü dinlenir, itibarlı bir millet haline gelmemizi emretmiş, bunun yanı sıra her türlü hayâsızlığı, her türlü günâhı, haksızlığı, isyânı, eş-ortak koşmayı, tuğyan ve zulmü haram kılmıştır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Bir şey'i helâl veya haram kılma yetkisi Allah'a aittir.
2. Allah'ın kulları için çıkardığı zîneti ve hoş rızıkları hiç bir kimse haram kılamaz.
3. Güzel elbiseler giyinmek, hoş rızıklardan itidal dahi-
linde faydalanmak sünnettir.
4. Yırtık, yamalı elbise giyinmek, hoş rızıklar varken bun-
ları bırakıp bedene fazla faydası olmayan nesnelerle geçinmek
tekvâ değildir.
5. Yeme ve giyme hususunda ifrat ve tefritten kaçınmak,
iüküs yaşamaktan uzak bulunmak, her hususta itidalı muha-
faza etmek, durumu malî güce göre ayarlamak vâcibdir.

HER MESCİDE GÜZEL ELBİSELERİ GİYİNEREK GİTMEK

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

«Ey Âdemoğulları! Her mescid huzurunda zînetinizi alın
(giyin)....»

Âyet-i Kerîme'nin iniş sebebi husus ifâde ediyorsa da iti-
bar lâfzın umumunadır, sebebin hususuna değildir. Demek ki,
yalnız tavafta elbise giyinmek, zînet takınmak emredilmiyor,
her mescide güzel elbiseyle gitmek de emrin şumûlüne dahil
oluyor.

Câhiliyet âdeti olarak Araplar çıplak bir vaziyette Kâ'be'-
yi tavaf ederlerdi. İbni Abbas (R.A.) diyor ki: Kadınlar Bey-

tü'llah'ı tavaf ederken çıplak bulunurlardı, edep yerlerini örtmek için de «Kim bize tavaf elbisesi öğretir!?» diyerek elbise dilenirlerdi. (3). Sahih-i Müslim'de Hişam bin Urve'den yapılan rivâyette, Hişam'ın babası şöyle demiştir: «Kureyş hamasetini yaşatanlar müsteşnâ diğer Araplar Kâ'be'yi çıplak bir vaziyette tavaf ederlerdi, meğer ki Kureyş hamasetini yaşatanlar onlara öğreti olarak bir elbise vermiş olsunlar.. Bu elbiseyi erkekler erkeklere, kadınlar da kadınlara sırayla verirlerdi.»

Rivâyete göre Kureyş hamasetçiliğini devam ettirenler (4) Müzdelife'den çıkmazlardı. Geri kalan halkın hepsi ise Arafat'ta vakfe yaparlardı. Hamasetçiler öğrenerek şöyle derlerdi: «Biz Harem ehliyiz.. Araplardan hiçbir kimseye bizim elbiseyi giymeden tavaf yapmak yaraşmaz ve bizim toprağımıza ayak basan her araba ancak bizim yiyeceğimizden yemek gerektir.

Araplardan kimin Mekke'de dostu yoksa, bir elbise ârivet olarak te'min eder. Aksi halde ya çıplak olarak tavaf yapar veya kendi elbisesiyle tavaf ettikten sonra çıkarıp atar ve artık kimse ona dokunmazdı. Bu elbiseye (l a k a) derlerdi. Müslim, Neseî ve İbni Cerîr'in Saîd bin Cübeyr tarikiyle İbnü Abbas (R.A.)dan yaptıkları rivâyete göre çıplak olarak tavaf yaptıkları için erkekler gündüz, kadınlar gece tavaf yaparlardı. Kadınlar tavaf esnasında şöyle derdi: «Bugün bedenimizin bir kısmı veya hepsi açılıp meydana çıktı. Açılıp görülen yerlerimizi helâl kılıyoruz.»

İşte Araplar bu cehalet, bu sapıklık ve bu bid'at üzere iken Allah Hazret-i Muhammed'i Resûl olarak gönderdi ve bu hususla ilgili olarak yukarıdaki âyet indi. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bir çağrıcı vasıtasıyla şu duyuruyu yaptı:

أَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ «Bundan böyle hiç bir kimse Bey-

tü'llah'ı çıplak bir vaziyette tavaf etmiyecektir!»

(3) Sahih-i Müslim.

(4) Bunlara «humse» denirdi.

Müfessirlerden bir kısmı âyette geçen (zînet)ten maksad ayakkabıdır. Çünkü Hz. Peygamber (S.A.V.) bir gün şöyle bu-

yurdu: **خُذُوا زِينَةَ الصَّلَاةِ** «Namaz zînetini alın (giyin)».

Bunun üzerine Eshab-ı kirâmdan biri sordu: «Namaz zîneti nedir, ya Resûlüllah?!» Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

إِيسُوا نِعَالَكُمْ فَصَلُّوا فِيهَا «Ayakkablarınızı giyinerek öylece

namaz kılın!» (5).

Âyet-i Kerime'nin delâlet ettiği diğer hususlar:

1. Avret yerini örtmek, bilhassa namazda vâcibdir. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) çıplak dolaşan Misver bin Mahreme'ye:

ارْجِعْ إِلَى ثَوْبِكَ فَذِهِ وَلَا تَمَسْ عُرَاةً «Dön, elbiseni giyin, çıplak olarak dolaşma!» (6). buyurmuşlardır.

2. Namazda avret yeri açılınca namaz bozulur mu?

a) İsmail el-Kaadi'ye göre avret yerini örtmek, namazın sünnetlerindendir. Çünkü farz olmuş olsaydı, çıplak olarak namaz kılmanın câiz olmaması icap ederdi.

b) Suhnûn'a göre, avret yeri açılan imam ise, hem kendisinin, hem de cemaatin namazı iade etmeleri gerekir. Zira avret yerini örtmek, namazın şartlarındandır.

3. Namazda kendi avretini görenin namazı, İmâm-ı Şâfiî'ye göre, düğme, kuşak ve benzeri şey'lerle kapatmaz da yakası arasından avretini görecektir olursa, namazı bozulur. İmâm Ahmed de aynı görüştedir. İmâm Mâlik düğmeleri açık entari ile donsuz olarak namaz kılmaya ruhsat vermiştir. Çünkü Sehl bin Sa'd (R.A.) diyor ki: Hazret-i Peygamberin arkasında

(5) Bunu, Kürz bin Vebre, Atâ'dan, o da Ebû Hüreyre'den, o da Hz. Peygamber (S.A.V.)dan rivâyet etmiştir. İbni Kesir ve Kurtubl.

Burada (niâl) kelimesi karşılığında (ayakkabılar) kelimesini kullandık. Maksad, mest veya temiz terlik ve benzeri şey'lerdir.

(6) Bu hadisi Müslim ve diğerleri almıştır.

namaz kılanların çoğu entarilerin darlığından çocuklar gibi onun uçlarını boyunlarına bağlayarak namaz kılarlardı. Bu sebeple eshab-ı kirâmdan biri şöyle seslendi: «Ey mescidde namaz kılan kadımlar! Erkekler başlarını secdeden tamamen kaldırmadıkça sakın siz kaldırmayın!» Çünkü o vaziyette erkeklerin avret yerlerinin görünmesi mümkündür.

İmâm Ebû Hanîfe ile Ebû Sevr'in de kavli budur. Hazret-i Ömer (R.A.) zînet konusunu izah ederken: «Allah size geniş imkânlar verdikçe siz de o nisbette kendiniz için geniş imkân kullanınız.» demiştir.

Âyet-i Kerîme'nin mânâsına mülâyim olarak vârid olan sünnete göre, namazda süslenmek, bilhassa cuma, bayram ve mübârek gün ve gecelerde câmie gidilirken en güzel giyim eşyasını kuşanmak müstehabdır. Misvak da kullanmak bu zînetin tamamlayıcısı sayılmıştır. Elbisenin en iyisi ise beyaz olanıdır. İmâm Ahmed'in Saîd bin Cübeyr tarikiyle İbni Abbas (R.A.)den yaptığı rivâyete göre, Hazret-i Peygamber (S.A.V.):

الْبِسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ وَكُنُوا فِيهَا مَوْتًا كُمْ

«Beyaz elbisenizi giyin. Çünkü o en hayırlı elbiselerinizdendir. Ölümlerinizi de beyaz elbise ile kefenleyiniz.» (7) buyurmuşlardır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Kâbe-i Muazzama'yı çıplak olarak tavaf etmek câiz değildir.
2. Namaz içinde ve dışında avret yerlerini örtmek vâcibdir.
3. Câmi ve cemaate ve bilhassa cuma ve bayram namazlarına güzel elbise giyinerek gitmek müstehabdır.

(7) Buharî, Nesai, Ebû Dâvud..

MÜŞRİKLERİN MESCİDLERİ İ'MARA EHLİYETLERİ YOKTUR

مَا كَانَ لِلشِّرْكِ أَنْ يَنْفَعُوا مَا سَجَدَ لِلَّهِ شَاكِرِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ
أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ

«Allah'a eş-ortak koşanların, kendi nefisleri üzerine küfürle şahid oldukları halde Allah'ın mescidlerini i'mar etmelerine (ehliyet ve liyakatları) yoktur. İşte onların amelleri boşa gitmiştir; ateşte de ebedî kalıcılar onlardır.» (Tevbe sûresi, âyet: 17).

Allah'ın ismi üzerine kurulan, O'nun rızâsını elde etmek için yükseltilen mescidleri maddeten ve mânen bayındır hale getirmeye müşrikler lâıyk ve ehil değildirler. Çünkü mescidler Allah'ın varlığını, birliğini tâlime en müsâid yerlerdir. Allah'ın ebedî ve ezeli olduğunu, ibâdete ancak O'nun lâıyk bulunduğunu yansıtır. Ruhen yükselmenin, ahlâkan gelişmenin, nefsi terbiye etmenin en güzel havası ancak mescidlerde teneffüs edilir. Artık ahlâkî, itikadî ve rûhî yapısı tamamen bu maksada zıd olan bir müşrik veya dinsiz mescidlere hizmet edebilir mi? Bâtıl akidesiyle oraları bayındır hale getirebilir mi? Elbette ki bu olur şey değildir. Amelin makbûl olabilmesi için imân ve islâm şarttır.

Eshab-ı Kirâm'dan Ebû Saîd el-Hudrî (R.A.)den yapılan rivâyete göre, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) buyurdular ki:

«Adami mes-
cide gitmeyi itiyad ettiğini gördüğünüzde, imân ile onun lehinde şahitlikte bulunun!» (1).

(1) Ahmed bin Hanbel. Tirmizi - İbni Merdveyh - Hâkim: Abdullah bin Vebb'dir.

Diğer bir hadîs-i şerifte de

إِنَّمَا أَرْسَادُهُمْ أَهْلُ اللَّهِ

«Mescidleri i'mar edenlerdir ancak Allah'ın dost ve yaranları!» buyuruluyor. (2).

Tâbiîn-i kirâmdan Amr bin Meymûn el-Evdî diyor ki: «Hazret-i Muhammed (S.A.V.)'ın eshabından birçok kimselere yetiştim. O mübârek insanlar şöyle diyorlardı: «Mescidler yer-yüzündeki Allah'ın evleridir; Allah'ı bu evlerde ziyâret edenlere Allah'ın ikrâmda bulunması (O'nun va'd ve kanunu icâbı) üzerine bir haktır.»

Âyet-i Kerîme'nin te'vîline gelince, bunda görüş farkları vardır:

a) Müşrikler, Mescid-i Haram'ı ziyâretten men' edildikten sonra artık onların gelip bu Mescid'de ibâdet etmeye ehliyet ve liyâkatı kalmamıştır; küfürlerine bizzat kendileri şahid iken.

Daha önceleri, yani bu ve diğer âyetler inmeden önce Beytullah'ın, hacılara hizmet, onlara su dağıtmak, ziyâfetler vermek gibi hizmetlerini müşrikler yerine getirirdi. Cenâb-ı Hak, müşriklerin bu gibi ulvî hizmetlere ehil olmadıklarını, ancak mü'minlerin lâyük bulunduğunu beyân ederek, Beytu'llah'ı müşriklerin sırf âdete dayanan, imân ve islâmla ilgisi olmıyan hizmetinden uzak tuttu..

b) Rivâyete göre Bedir harbinde Hazret-i Abas da esirler arasında bulunuyordu. Eshâb-ı kirâm onu küfür ve akıbasına karşı merhametsizlikle ayıpladı. O da: «Siz sadece bizim ayıplarımızı söylüyorsunuz, iyilik ve mehasinimizden hiç söz etmiyorsunuz» diyerek mukabelede bulundu. Bunun üzerine Hazret-i Ali (R.A.) ona: «Sizin bir mehasininiz var mıdır?» diyerek müşriklerin iyiliklerinin boşa çıkacağına işâret etti. Abbas da: «Evet, biz Mescid-i Haram'ı i'mar ediyoruz, Kâbe'ye örtü takıyoruz, gelen hacılara su dağıtıyoruz, esirleri serbest bırakıyoruz,» diye cevap verdi. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi.

(2) Mü'med-i Abd bin Humeyd: Eser bin Malik (R.A.)den..

O halde «mesâcid» kelimesinden, «Mescid-i Haram» ka-
dılmıştır. Fakat ekseri âlimlere göre, bu, bütün mescidle-
de eder.

Müşrikler, küfür içinde kaldıkları müddetçe hayır ve i-
namına yaptıkları her amel boşa gitmiştir. Bu bakımdan
müşrikin beşeriyete yaptığı hizmetin mükâfatı ne olar-
? Meselâ Edison'un bunca hizmeti boşa mı gitmiştir? Hi-
tlerin iki türlü mükâfatı vardır: Biri yalnız dünyada, diğ-
er dünyada, hem âhirette... Allah'a tam bir imân şuuru içi-
yeni O'nun vermiş olduğu akıl, zekâ, isti'dad ve imkânlar
şarılı olduğuna inanıp, şükrünü edâ ederek yapılan hizmet
e dünyada bir karşılık beklenmediği için bunun mükâfatı
hassa âhirette verilecektir. Bu itibarla dinimizde, yapılan h-
lülü iyilik ve ibâdet gösteriştan uzak olmalıdır, diye tavsi-
ilir. Aksi halde uhrevî değerini kaybettiği için mükâfatı
ir. Allah'ı bilmeme, tanımama cehâleti içinde yapılan hizmet
ve iyilikler sadece nam ve şöhret için, mevki için yapılmı-
cağından, bunun karşılığı tamamen dünyada görülmüş ol-
r. Âhirette ise ancak Allah için yapılan iyilikler mükâfat g-
ektir. Çünkü ameller niyetlere göre değer alır.

Evet,

«Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a âhiret gününe dosdo-
imân eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı (kuruşuna k-
r) veren ve Allah'dan başkasından korkmıyan kimseler i'm-
er. İşte doğru yola ermişlerden, (Allah için amel ve hizmet
bulunanlardan) olmaları umulanlar bunlardır.»

Bu 18. âyetin tefsirinde ise, üç önemli mes'ele tesbît ed-
iyoruz:

1. Mescidleri i'mar edenlerin imâna sâhip bulundukları
hitlik yapmak sahihtir. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bur-
retle buyuruyor ki: «Adamın mescide gidip ibâdet etme-
et edildiğini gördüğünüz zaman ona imân ile şahidlikte b-
nun.»

2. «Allah'dan başkasından korkmayan....» buyuruluyo-
ndan maksad, ibâdetinde ve umûr-i dinde Allah'dan başk-

sından korkmıyan kimseler i'mar eder. Yoksa peygamberler de, mü'minler de Allah'ın düşmanlarından zaman zaman korkmuşlardır. Kur'ân'da buna dair beyânlar, tarihte de örnekler vardır. Demek ki, korku ve haşyet, ibâdetle umûr-i dinde olacaktır.

3. Mescidleri i'mar edenlere imân isbât edilirken, Resûlullah'a imândan bahsedilmemiştir. Halbuki Resûlullah'a imân etmiyen kimsenin imânı aslâ sahîh değildir. Âyet-i kerîmenin veciz dizisi içinde «namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren» âtıflarıyla bu mânâ zımnen ifâde edilmiş oluyor. Çünkü ancak Allah'a ve Resûlüne imân edenler namaz kılar ve zekât verir.

MÜŞRİKLERİN MESCİD-İ HARÂM'A YAKLAŞMALARINA MANİ' OLMAK..

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ مِنْ بَعْدِ
عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْنَ غِيَاظٍ فَقَدْ يُبَيِّنْكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

«Ey imân edenler! Müşrikler ancak necistir. Onun için bu yıldan sonra Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar. Eğer fakirlikten korkarsanız, Allah dilerse sizi bol nimetleriyle zenginleştirecektir. Şüphesiz ki Allah her şey'i hakkıyla bilen ve yegâne hikmet sâhibidir.» (El-Tevbe sûresi, âyet: 28).

Tevbe sûresi 17. âyetle, müşriklerin Mescid-i Harâm'ı ziyaretten men'edildikten sonra artık onların gelip bu Mescid'de ibâdet etmeye ehliyet ve liyâkatı kalmadığı belirtilmişti. Bu âyetle de onların Allah'a eş-ortak koşan kimseler olmaları hay-siyetivle — cünüplükten başka — mânevî pisliklerin en kötüsünü üzerlerinde taşıdıkları için ilânın yapıldığı hicri dokuzuncu seneden sonra Mescid-i Harâm'a yaklaşmaları men'ediliyor.

Şirk mânevî pisliklerin en kötüsüdür. Zira akli, zekâsı ve fıtrî bütün yeteneklerini, kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın var-

lığı, birliği, ezeli ve ebedî olduğu hakkında kullanmayıp kendisi gibi birtakım fânilere tapan veya varlık âlemindeki mevcut düzeni idrâk edemiyerek şirke düşenler, bu davranış ve itikadlarıyla pislikten başka bir şey değildirler.

Müşriklerin necis olmaları hususunda âlimlerin görüşleri ise şöyledir:

a) Katâde, Ma'mer bin Râşid v.b. göre müşrikler cünüp oldukları için onlara bu vasıf verilmiştir.

b) İbni Abbas (R.A.)ye göre onların kendileri, köpek ve domuz gibi necistir.

c) Haşan Basrî de aynı görüşte olup ayrıca şunu ilâve eder: «Bir müşrik ile el sıkışan kimse, abdest alsın!» (3).

Nitekim Ebû Şeyh ile İbni Merdveyh'in çıkardıkları bir hadîste buyuruluyor ki: *مَنْ صَاحَ مُشْرِكًا فَلْيَتَوَضَّأْ أَوْ لْيَغْسِلْ كَيْفَهُ*

«Bir müşrik ile el sıkışan kimse, ya abdest alsın veya ellerini yıkasın!» Ayrıca İbni Merdveyh'in Hişâm bin Urve'den çıkardığı rivâyette de deniliyor ki: «Hazret-i Peygamber (S.A.V.) Cibril'i karşıladı ve musafaha etmek için elini uzattı. Fakat Cibril elini vermekten imtina' etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (S.A.V.) :

— Ya Cibril! elimi tutmaktan seni men'eden nedir? diye soruyor. Cibril:

— Çünkü sen bir yahudinin elini tuttuğun.. Bir kâfirin eline dokunan ele dokunmayı hoş görmedim, diye cevap veriyor. Bunun üzerine Hazret-i Peygamber (S.A.V.) su getirtilip abdest alıyor ve sonra elini Cibril'e uzattığında o da elini uzatıyor.

Ancak, bu âyet-i kerîmenin inişinden önce bu hâdisenin vuku' bulduğunu söyleyenler var. Bu bakımdan müctehidler yuharıdaki iki hadisi sened olarak almamışlardır. (4).

(3) Tefsîr-ı Kurtublî, c: 8, s: 103.

(4) Rûhu'l-maani, c: 10, s: 76.

d) Dört mezhep imâmlarına göre ise, müşrik bizzat necis değildir. Çünkü Allah onların hazırladığı yemeklerin yenilmesini bize helâl kılmıştır. Necis olmuş olsalardı, yemeklerinin de yenilmemesi icâb ederdi. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.) onların kaplarından yemek yemiş, su içmiş ve abdest almıştır. (5).

Ayrıca bu âyete dayanarak bütün mezhepler, müslümanlığı kabul eden müşriklerin gusletmesi üzerinde ittifak etmişlerdir. Yalnız İbni Abdilhakem müstesnâ.. Ona göre İslâmiyet'e giren müşrike gusletmek vâcib değildir. Çünkü İslâm kendinden önceki her şey'i kökünden kesip atar. Yani daha önce işlenmiş günâhlar, terkedilmiş ameller artık bir değer taşımaz.

İmâm-ı Şâfiî de: «Bence müslüman olan müşrikin gusletmesi sadece müstehabdır.» diyor. İbni Kaasım da aynı görüştedir. İmâm Mâlik'den gelen bir rivâyete göre gusûl gerekmez.. Fakat Sümâme hadisi bu gibi görüş ve rivâyetleri reddeder mahiyettedir. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) bir gün Sümâme'ye uğramıştı, o da müslümanlığı kabul ederek hak dine girmişti. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) onu Ebû Talhâ'nın bahçesindeki su ile gusletmek üzere göndermişti. Sümâme bu emir üzerine gidip gusletmiş ve iki rek'at namaz kıldıktan sonra Hazret-i Peygamber'e gelmişti. Allah'ın Resûlü: «Arkadaşınızın İslâmiyeti cidden güzel oldu!» buyurmuştur. (6).

Âyette geçen «Mescid-i Harâm»dan, Harem'in bütünü kasdedildiğine hükmedilerek (7) müşriklerin harem dâhilinde mekân tutmaları, yani bu bölgeye girmelerine imkân verilmesi yasak edilmiştir. Şâyet müşriklerden bir elçi gelecek olursa, hükümdar onu hil'de (haram dışında) karşılayıp kabul eder.

(5) Neylül'-merâm s: 296.

(6) Müsned-i Ebi Hâtim el-Büstî..

(7) Mekke ve civarının bitkileri kesilmemek, hayvanları avlanmamak üzere etrafından bir sınır tayin edilmiştir. İşte bu sınıra içinde kalan yerlere Harem, dışında kalan yerlere de Hil denilir. Mekke'nin harem, Medine cihetinden üç, Irak ve Tâif (Yemen'i de buna ilâve edebiliriz) cihetinden yedi, Cîrâne cihetinden dokuz ve Cidde cihetinden on mil mesafede bulunan arazi parçasıdır.

Harem'e gizli olarak girip ölen kimsenin cenazesi, defnedilmişse, kabri açılarak cesed veya kemikleri çıkarılıp harem dışına götürülüp gömülür.

Ceziretü'l-Arap (Arap yarımadası) bu hükme dahil midir? Çünkü Arap yarımadası denilince şu beldeler hatıra gelir: Mekke, Medine, Yemâme, Yemen ve bunlara bağlı köy ve kasabalar.. İmâmlar arasında görüş farkı vardır:

a) İmâm-ı Mâlik'e göre bu yerlerden Müslüman olmıyan kim varsa çıkarılır. Ancak yolcu olarak gelip geçenler müstesnâ..

b) İmâm-ı Şâfiî'ye göre de Yemen müstesnâ olmak üzere hüküm böyledir. Hazret-i Ömer'in yaptığı gibi onlara üç gün bir müddet tanınır.

Müşriklerin diğer mescidlere girebilmesi hususunda beş ayrı görüş vardır:

1. Medine âlimlerine göre, âyet-i kerîme diğer müşriklerle sair mescidler hakkında umumîdir. Ömer bin Abdülaziz (R.A.) bu âyete dayanarak ülkesindeki valiliklere bu mânâda bir tamim göndermiştir.

2. İmâm-ı Şâfiî'ye göre müşrikler hakkında umumîdir; mescidler hakkında ise değil... Bu bakımdan müşriklerin diğer mescidlere girmesine mâni' olunmaz. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.V.), müşrik olduğu halde Sümâme'yi Mescid'de durmaktan men'etmemiştir.

3. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre, yahudî ve hıristiyanların Mescidü'l-harâm'a ve diğer mescidlere girmelerine mâni' olunmaz. Mescidü'l-harâm'dan ise ancak müşriklerle putperestler men'edilir.

Elmalılı merhum Hamdi Yazır'ın tefsirinde İmâm Ebû Hanîfe'nin görüşü biraz daha değişik olarak şöyle tesbît edilmiştir: «Bunlar Mescid-i harâm'da hac ve omreden men'olundular. Mescid-i harâm'a yakalşmasınlar demek, hac ve omreye gelmesinler, demektir. Zira Mescid-i harâm'a takarrüb, ona

mahsus olan ef'âli ibâdet ile alâkadar olmak zâhirdir ki o da hac ile omredir.» (8).

Müfessir Alûsî de diyor ki: «Âyetin zâhirine göre hicrî 9 ncü yıldan sonra müşriklerin Mescid'e ibâdet için yaklaşmaları men'ediliyor. İmâm Ebû Hanîfe bu zâhirî mânâyı uyarak hac ve omre için yaklaşmalarının men'edildiğini, savunuyor.» (9).

4. Atâ' bin Ebî Rabâh'a göre Harem'in hepsi kible ve mes-cid sayıldığı için müşriklerin Harem'e girmesini önlemek lâzımdır.

5. Katâde'ye göre müşrikler Mescid-i harâm'a yaklaşamaz, meğer ki cizye veren biri olsun, veya Müslümanlara ait bir kâfir köle olarak bulunsun...

(8) Hak Dini Kur'an Dili Elmahûl Tefsiri, c: 4, s: 2302.

(9) Rûhu'l-Maani Tefsiri, c: 10, s: 77.

KUR'ÂN OKUNDUĞU ZAMAN ONU DİNLEYİN!

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَكُمْ رُحْمُونَ

«Kur'ân okunduğu zaman hemen onu dinleyin, susup ses çıkarmayın. Tâ ki merhamet olunasınız.» (A'râf sûresi, âyet: 204).

Kur'ân-ı Kerîm Allah Kelâmıdır; lâfziyle mânâsıyla lâhûtîdir. Bu bakımdan insanlar için bir nûr, hidâyet ve rahmettir. Başlıbaşına bir hayat düsturudur. Kısacası Kur'ân'da bizden öncekilerin hal ve ahvâlinin hülâsası, bizden sonra gelecek olanların haberi ve hali-hazırda aramızdaki mes'elelerin çözüm yolları mevcuttur. Bütün bunlar, medeniyet ve ilim ne kadar ilerlerse ilerlesin tazeliğini hiç bir zaman kaybetmiyecek ölçüdedir. O halde Allah Kelâmı okunduğu zaman onu kemâl-i edep ile dinlemek icâb eder.

Saîd bin Müseyyib'den yapılan rivâyete göre, müşrikler, namaz kılarken Hazret-i Peygamber (S.A.V.)ın yanına yaklaşıp şöyle fısıldaşırlardı: «Şu Kur'ân'ı dinlemeyin!. Onu dinlenmiyecek hale sokun, mânâsız sözler, şamata ve gürültü ile ahengini bozun.» Bu bakımdan âyette «hemen onu dinleyin!» emrinin namazda okunan kıraatle alâkalı olduğunu söylerler. Hadisten de delil olarak, Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) şu buyruğunu getirirler:

إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا قَرَأَ فَانصِتُوا İmâm an-

cak kendisine uyulsun diye öne geçirilip imâm olur. O halde imâm tekbir getirince siz de tekbir getirin. O, kıraate başladığı zaman siz susun ve dinleyin!» (1).

(1) Müallim: Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den. Ehû Sünen ise Ebû Hüreyre'den..

İbni Cerîr'in Ebû Küreyb tarikiyle İbni Mes'ud (R.A.)den yaptığı rivâyette ise, İbni Mes'ud (R.A.) der ki: «Biz namazda iken birbirimize selâm verip alırdık. Yukarıdaki âyet bunu men'eder mahiyette inmiştir.» (2).

Saîd bin Cübeyr, Mücâhid, Atâ', Amr bin Dînar, Zeyd bin Eslem, Kaasım bin Muhaymere, Müslim bin Yesar, Şehr bin Havşeb ve Abdullah bin Mübârek'e göre bu âyet hutbe okunurken susup dinlemeyi âmirdir. Fakat bu, zayıf görülmüştür. Çünkü hutbede Kur'an'a çok az yer verilir. İbn-i Arabî: «Âyet-i Kerîme, Mekke'de inmiştir ki o zaman Mekke'de ne cuma ne de hutbe vardı,» diyerek bu görüşün adem-i isâbetini belirtir. İmâm Ahmed ve Zühri tarikiyle diğer ehli sünen Ebû Hüreyre (R.A.)den rivâyette derler ki: «Hazret-i Peygamber (S.A.V.) âşikâr okunan (salât-i cehriyye) namazı bitirdikten sonra, «Biraz önce benimle birlikte Kur'an okuyan oldu mu?» diye sorduğunda; oradakilerden biri: «Evet, ben okudum» diye cevap verdi Hazret-i Peygamber (S.A.V.): «Kıraatte (namazda Fâtîha ve zamm-ı sûre okuduğumda) benimle birlikte okumayın,» diye tenbîhte bulundu. Bundan sonra âşikâr okunarak kılınan namazlarda hiç kimse Resûlüllah'a tâbi olurken artık birşey okumadı. (3).

İmâm-ı Şâfiî'nin Kavl-i Kadiminde, cehri namazlarda, me'mumun okumaması belirtilmiştir. İmâm Mâlik'e göre de böyledir. Ahmed bin Hanbel'den de böyle bir rivâyet gelmişse de şüpheyle karşılanmıştır. İmâm-ı Şâfiî'nin Kavl-i Cedidine göre ise; me'mum' sadece, İmâm sekte (yani nefes kesmeden oturduğu) yaptığı yerlerde yalnız Fâtîha'yı okur.

Ebû Hanife ile İmâm Ahmed'e göre, ne cehri, ne de sırrî namazlarda me'mumun okuması câiz olur. Çünkü Hazret-i Pey-

gamber (S.A.V.) : **مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَقَرَأَتْهُ فَرَأَاهُ** «Kimin İmâmı

varsa, İmâmın kıraati onun için de kıraattir.» (4) buyurmuştur.

(2) İbni Kesir. c: 2, s: 280.

(3) Tirmizi: Bu hadis hasen ve sahihtir..

(4) Ahmed bin Hanbel - İbni Mâce: Câbir b. Abdullah (R.A.)den.

Hazret-i İbni Abbas'a (R.A.) göre âyetle belirtilen susup dinleme, farz namazlardadır. Süfyân-ı Sevrî'ye göre mutlak namazlardadır. Yani ister farz, ister nâfile olsun fark etmez. Bir rivâyette ise, âyetteki emir namazda ve cuma hutbesinde tatbik edilir. Mücâhid de aynı görüştedir. el-Hasen'e göre namaz ve zikirdedir. Saîd bin Cübeyr'e göre kurban, ramazan ve cuma namazlarındadır. Abdülcebbar bin Ahmed'e göre: Müşrikler okunan Kur'ân'ı dinlememek için mânâsız sözler sarfedince, Allah mü'minlere, inen vahyi edâ edilirken susup dinlemelerini emir buyurdu.

Bu konuda fazla bilgi için Alûsî'nin Rûhu'l-Meânî adlı tefsirinin c: 9, s: 151 - 152 müracaat edilmesi tavsiye olunur. Merhum Mahmûd el-Alûsî, bu husustaki bütün delilleri toplayıp değerlendirmiş ve çok aydınlatıcı bilgiler vermiştir. Hülâsa olarak, Kur'ân'ı dinlemenin vâcib olduğu yer, cehrî namazlardır. Bu görüşle alâkalı deliller bir yekûn teşkil etmektedir. Kurtubî ve İbn-i Kesîr tefsirlerinde de bu konuya geniş yer verilmiştir. Ebû Bekir Râzî ise tarafların delillerini bir araya getirerek görüşleri bir hayli uzatarak açıklamaya çalışmıştır.

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Kur'ân okunurken onu dinlemek vâcibdir. Ancak bir özür sebebiyle dinlemeyip ayrılmakta bir beis görülmemiştir. Bâzısı bunu dikkate alarak, kifâye üzere vâcibdir, demiştir. Reddül-Muhtar'da, bir özür olmadıkça Kur'ân'ı dinlemek vâcibdir, deniliyor. Münve Şerhinde de, Kur'ân dinlemenin farz-ı kifâye olduğu belirtilmiştir.

2. İmâm-ı Şâfiî'ye göre, me'mum yalnız imâmın sekte yaptığı yerlerde Fâtihayı okur. İmâm, cehrîden, imâmla kılınan cehrî farz namazları ve diğer cehrî olarak kılınan namazları kasdetmiştir.

Ebû Hanîfe ile İmâm Ahmed'e göre, ne cehrî, ne de sırrî namazlarda me'mumun okuması câizdir.

İmâm Mâlik'e göre, me'mum sadece cehrî namazlarda imâmı dinler, diğerlerinde o da sırran okur.

وَأَوْاحِدَ يُومٍ حَمَادٍ

«Devşirildiği ve toplandığı gün de hakkını verin...» (En'âm sûresi, âyet: 141).

Meâlini yazdığımız âyet-i kerîmenin zahiri delâletinden, araziden elde edilen ürünlerin zekâtını (onda bir ve yirmide birini) vermenin farz olduğu anlaşıyor. Ancak tefsirciler ve birçok âlimler, âyette geçen (hakk)ın tefsirinde ihtilâf etmişlerdir:

a) Enes bin Mâlik, İbni Abbas, Tâvûs, el-Hasen, İbni Zeyd, İbni Hanefiyye, Dahhâk ve Saîd bin Müseyyeb'e göre bu, farz olan zekâttır ki yağmur ile sulanıyorsa onda biri, dolap ve benzeri şey'lerle sulanıyorsa yirmide biri verilir.

Bu görüşü, İbni Vehb ile İbni Kaasım, İmâm Mâlik'den rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Şâfiî'nin arkadaşlarından bir kısmı da aynı görüşü savunmuşlardır. Nitekim Zeccâc, bu âyetin Medine'de indiğini rivâyet eder ki, o takdirde muhkem âyetlerden sayılır; mensûh değildir; sadece mutlak ve mücmeldir. Zâriyat sûresindeki **وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُورِ** ile Meâric sûresindeki

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مِّمَّا كَسَبَ السَّائِلُ وَالْمَحْرُورُ âyetlerle beyânı yapılmıştır. O halde âyet-i kerîme uşur ve nısf-i uşur hakkındadır. (1).

b) Ali bin Hüseyin, Atâ', Hâkem, Hammâd, Saîd bin Cübeyr ve Mücâhid'e göre bu, elde edilen ürünlerde zekâttan başka olan bir haktır ki Allah onu nedb yollu emretmiştir. Nitekim İbni Ömer ile Muhammed bin Hanefiyye'den de böyle

(1) Zâriyat sûresi, âyet: 19, Meâric sûresi, âyet: 24.

rivâyet edilmiştir. Mücâhid bunun tefsirinde diyor ki: «Ürün hasad edilip devşirildiğinde miskin ve fakirler orada hazır bulunursa başaklardan bir kısmını onlara bırak. Hurma devşirdiğinde bir kısım salkımlarını onlar için terket. Ölçeğini ve miktarını tesbit ettiğinde de zekâtını ayırıp ver!...»

c) Nahai, Tâvus, Ebû Sa'saa, Katâde ve bâzı âlimlere göre bu, zekât âyeti olan **وَاقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ خُذُوا مِنْ أَمْوَالِكُمْ سَدَقَةً**

emirlerle nesholunmuştur. Çünkü zekât âyetleri Medine'de, bu ise Mekke'de inmiştir. Büyük müfessir ve fakih İbni Cerir de bu görüşü beğenmiştir. (2).

Hangi ürünlerin zekâtı verilir?

İmâm-ı A'zam, Ebû Hanîfe,

فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرُ وَفِيمَا سُقِيَ بَنَظِجٍ أَوْ دَالِيَةٍ نِصْفُ الْعُشْرِ

«Yağmur ile sulanan ürünlerin onda biri, kova, ark, dolap ve benzeri şey'lerle sulanan ürünlerin yirmide biri (zekât olarak verilir).» (3). Hadis-i şerife dayanarak topraktan elde edilen bitki ve ürünlerin, — odun, ot, kamış, incir, hurma budakları, Hind kamışı, şeker kamışı müstesnâ — hepsinin zekâtı verilir. Cumhura göre hepsinin zekâtı verilmez. Çünkü hadisten maksad, yağmur, dolap, ark ve benzeri şey'lerle sulanan şey'lerden ne kadar zekât verileceğini beyândır, yerden çıkan her şey'in zekâtının verileceğini açıklamak değildir.

Ancak Ebû Amr'in de dediği gibi yerden çıkan buğday, arpa, hurma ve üzümün zekâtının verileceğinde ihtilâf yoktur, âlimler bu hususta ittifâk etmişlerdir. Bu saydıklarımızdan başkasında verilir verilmeyeceğinde görüş farkı vardır:

a) el-Hasen, İbni Sirîn ve Şâbî'ye göre bu sayılanlardan başkasında zekât vâcib değildir. Kûfe âlimlerinden İbni Ebî Leylâ, Sevrî, Hasen bin Sâlih, İbni Mübârek ve Yahya bin Âdem de aynı görüştedirler. Ebû Ubeyd de bu görüşü kabul etmiştir.

(2) Bakare sûresi, âyet: 43, 83, 277.

(3) Tefsir-i Kurtublî, c: 7, s: 102 - 103.

Ebû Bürde'nin babasından yaptığı rivâyette, Hazret-i Peygamber (S.A.V.) yalnız bu dört maddenin zekâtını alırdı, denilmektedir.

b) İmâm Mâlik ve arkadaşlarına göre, kut niteliğinde olup iddihar edilebilen her gıda maddesinde zekât vâcibdir.

c) İmâm-ı Şâfiî'ye göre, kurutulmaya elverişli olup iddihar edilebilen kùtlardan zekât vermek vâcibdir. Bu bakımdan zeytinde zekât vâcib değildir. Çünkü zeytin kùt değildir, katıktır.

Ebû Sevr de aynı görüştedir.

d) İmâm Ahmed'den bu hususta birçok görüşler nakledilmiştir; en açığı ve sıhhatli olanı, Ebû Hanife'nin görüşüne uygun gelenidir. Yani «vesk»a giren maddelerde zekât vâcibdir. Bu itibarla bademde vâcib, cevizde değildir. Çünkü ceviz vesk'a değil, sayıya girer. İmâm Ahmed bu görüşünde, Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) şu hadisleriyle ihticac etmiştir :

لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ مِنْ تَمْرٍ أَوْ حَبِّ صَدَقَةٍ «Beş vesk'den

aşağı olan hurma ve hububatta zekât yoktur..» Anlaşılacağı üzere hadiste, vâcibin yeri v e s k olarak gösterilmiş ve ne miktardan zekâtın çıkarılacağı beyân edilmiştir.

e) İmâm Nahai'ye göre yerden çıkan her şey'de zekât vâcibdir; hattâ on kucak bakladan bir kucağı zekât olarak verilir. Ömer bin Abdülaziz'in de aynı görüşte olduğu rivâyet edilmiştir. Nitekim Abdürrezzak bu hususu Ma'mer'den, o da Simak bin Fadl'den rivâyet ediyor ki sıbhatinde şüphe yoktur.

İmâm Mâlik ile İmâm-ı Şâfiî'nin görüşlerini ise, Tirmizî'nin Hazret-i Muâz'dan yaptığı rivâyet kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: Hz. Muâz, yeşil sebzelerden zekât alınıp alınmayacağını

Hz. Muâz, yeşil sebzelerden zekât alınıp alınmayacağını Hazret-i Peygamber'e yazıp sorduğunda, لَيْسَ فِيمَا شَأْنُ «On-

larda hiç bir şey yoktur, yani zekât vâcib değildir,» diye cevap veriliyor. (4). Ve bu mânâ ve delâlet ettiği hüküm, Câbir, Encs,

Ali, Muhammed bin Abdullah bin Cahş, Ebû Mûsâ ve Hz. Âişe'den de rivâyet edilmiştir. (5).

Ebû Hanife'nin arkadaşları ise bu hususta Sâlih bin Mûsâ'nın Mansur'dan, onun da İbrâhîm'den, onun da Esved'den, onun da Hazret-i Âişe'den yaptıkları rivâyetle ihticac etmişlerdir. Hz. Âişe diyor ki: Hazret-i Peygamber'den bu mes'eale

hakkında şunu işittim: **فَمَا اثْبَتَ الْأَرْضُ مِنَ الْخَضِرِ زَكَاةً** «Yeryüzünün yeşerttiği yeşillik (bitkiler)de zekât vardır.» (6).

f) İmâm Ebû Yûsuf ile İmâm Muhammed'e göre, meyve ve sebzelerde — meyvası dayanıklı olup kaldırılmaya elverişli olanlar müstesnâ — hiç birinde zekât vâcib değildir. Ancak bunlardan za'feran ve tartıya girenlerde zekât vâcibdir.

يَوْمَ حَصَادِهِ «Hasad günü de hakkını verin..»

Bu hususta da görüş farkı vardır:

a) Muhammed bin Mesleme'ye göre koparılp devşirildiği gün zekât vâcib olur.

b) Yenmeye elverişli olduğu gün.. Çünkü nîmetin yenilir hale gelip tamamlanmasıyla ona karşılık şükretmek vâcib olur. Bununla beraber devşirildiği gün de zekâtı verilebilir.

c) Henüz kurumadan bakılır; kuruyup meselâ kuru hurma haline gelince ne kadar kalır, buna göre takdir edilerek tesbite varıldığı gün..

Âyet-i kerîmenin buraya kadar tefsir ve izahını yaptıktan sonra hangi arazilerin **uşriyye**, hangi arazilerin de **emirriyye** olduğunu belirtmeye ihtiyaç vardır. Bu mes'eleyi, Osmanlıların hâkimiyeti altında bulunan ve bu devletin yapmış

(5) Bu hususta Dâre Kutul adı geçenlerden bazı hadîsler rivâyet etmiştir. Tirmidî ise bu babda Hazret-i Peygamber'den sabîh sayılacak hiç bir şey vârid olmamıştır, diyor.

(6) Ebû Amr diyor ki: Bu, hadîs değildir; İbrâhîm Nahaf'ın sözüdür. Çünkü Mansur'un arkadaşlarından güvenilir olanlardan hiç biri bunu sabîh görmemiştir.

olduğu taksimata göre isim alan araziye uygun olarak açıklamak gerekmektedir.

Osmanlılar devrinde arazi beş kısımda mütalâa edilmiş ve ona göre tatbikatta muamele görmüştür:

1. Araziy-i memlûke
2. Araziy-i emîriye
3. Araziy-i metrûke
4. Araziy-i mevât
5. Araziy-i mevkufe..

Ayrıca arazi-yi memlûke de dört kısma ayrılmıştır:

1. Araziy-i Uşriye
2. Araziy-i haraciye
3. Köy ve kasabalarda oturulmaya elverişli olan yer ve ve bu yerlerin tetimmesi olan mahaller.

4. Sahihan memlûk arazi..

Bundan başka arazi-yi mevkufe de iki kısma ayrılmıştır:

1. Araziy-i mevkufe-i sahiha
2. Araziy-i mevkufe-i gayri sahiha..

Biz burada sadece arazi-yi memlûke'nin birinci kısmı olan arazi-yi uşriye'den ve bir de arazi-yi emîriye'den bahsedeceğiz.

Önce arazi-yi uşriyeyi tarif edelim; arazi-yi uşriye:

a) Cebren ve kahren alınıp ganimetçilerle müslümanlar arasında taksim edilen arazi ile,

b) Kendiliklerinden (harp ve kılıç zoru olmaksızın) İslâmiyeti kabul eden sahipleri uhdesinde temliken terk ve ibka kılınan arazi ve

c) Araziy-i mevât (ihyâ edilmedik arazi)den Müslümanlarca ihyâ edilen arazidir.

Arazi-yi uşriye'nin, yukarıda belirtildiği gibi ganimetçilerle müslümanlar uhdesinde terk ve ibkâ edilmesi, ayrıca arazi-yi mevât (ölü arazi)yi ihyâ edenlere temlikî Sünnet-i Resûlullah ile sâbit olmuştur. Şöyle ki:: Cebren ve kahran fetholunan Hayber'in arazisini Hazret-i Peygamber (S.A.V.) ganimetçiler arasında taksim etmiştir. Diğer taraftan İslâmiyeti gönül

rızasıyla —hiç bir zor karşısında kalmadan — kabul eden Medine ve Tâif halkının arazisini asıl sâhiplerine bırakmış, yani temlikten ibkâ etmiştir. Araziy-i mevât (ölü araziler)den müslümanların ihyâ ettikleri yerlerin arazi-y-i uşriye 'den

sayılması da 'مِنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ' «Kim ölü bir araziyi ihyâ ederse, o arazi kendisine ait olur.» hadis-i şerifleriyle sâbit olmuştur. (7).

ARAZİY-İ EMİRİYE İSE:

a) Zorla ve kahren fethedildiği halde ganimetçiler arasında taksim edilmiyerek sâhipliği beytümale (hazineye) ait olmak üzere alıkonan ile,

b) Araziy-i uşriye veya hariciyeden iken sahiplerinin bilâ vâris ölmeleriyle beytümale geçen arazi veya

c) Başka şekil ve yoldan beytümale geçen arazilerdir.

Bu gibi arazilerin tasarruf hakkı, arazi rûsumunu ödemek şartıyla başkasına verilebilirdi. Ancak icâr mahiyetinde verilen bu arazilerin mutasarrıfı rehin, hibe, vâkıf ve vâsiyet gibi şer'i ahkâmın icrâsına yetkisi olmadığı gibi öldükleri takdirde de vârisleri onların yerine geçemezdi.

Osmanlılar tarafından fetholunan beldelerin arazisinin bir kısmı (Rumeli ve Anadolu gibi) arazi-y-i memleket olarak sahipliği beytümale ait idi. Bu sebeple belli bir miktar vergi tahsil edilmek üzere «Araziy-i Emîriye» namı altında müstehik olanlara, ihtiyaç sâyiplerine muvakkaten verilirdi. Bu sebeple Anadolu ve Rumeli arazisi, A r a z i y - i E m î r i y e sayıldığından mahsûlâtının zekâtı verilmeyip Araziy-i Uşriye'nin dışında kalmıştır. Fakat sonraları her ferdin elindeki arazi-y-i emîriye'nin sahipliği o ferde bırakıldığına göre ve yukarıda belirtilen şer'i ahkâmın icrâsına bu fertler yetkili kılındığına nazaran, âcizâne kanaatım, bu arazilerin artık arazi-yi uşriye hük-

müne girdiği münakaşa kabul etmez bir bedahettedir. O halde bugün memleketimizde işlenen arazinin sahipleri elde ettikleri mahsûlâtın uşur ve nısf-i uşrunu zekât olarak vermek mecburiyetindedirler. (8).

ÇIKARILAN HÜKÜMLER :

1. Araziden elde edilen ürünlerin, yağmur ile sulanıyorsa, onda biri, dolap ve benzeri şey'lerle sulanıyorsa, yirmide biri zekât olarak verilir.

2. İmâm Ebû Hanife'ye göre odun, ot, kamış, incir, hurma budakları, Hind kamışı, şeker kamışı müstesnâ, diğer bütün ürünlerin zekâtı verilir.

İmâm Sevrî, İbni Ebî Leylâ ve Hasen'e göre ancak buğday, arpa, hurma ve üzümün zekâtını vermek vâcibdir.

İmâm Mâlik'e göre kût niteliğinde olup iddihar edilebilen gıda maddelerinin zekâtı verilir.

İmâm-ı Şâfi'ye göre kurutulmaya elverişli olup iddihar edilebilen kûtların zekâtı verilir.

İmâm Ahmed'den ise bu hususta birkaç rivâyet gelmiştir. En sıhhatli olanı, Ebû Hanife'nin görüşüne uygun olanıdır.

Nahâf'ye göre yerden çıkan her şey'in zekâtı verilir.

3. Memleketimizdeki arazi, arazi-yi emiriye olmaktan çıkmış, arazi-yi uşriye hükmüne girmiştir.

(8) Bu hususta fazla bilgi için bak: Külliyyat Şerh-i Menâni Arazî - 1310.

İÇİNDEKİLER

Mevzû	Sahife:
Takriz (Ahmed Davudoğlu)	5
Yayınevinin önsözü	7
Konuların ana hatları ve bölümleri	9
İstifade edilen tefsirler	13
Kitapta geçen Hadis-i şeriflerin alındığı kaynaklar	14
Müellifin önsözü	15
Mekke'de inen sûre ve âyetlerin genel vasıfları	16
Medine'de inen sûre ve âyetlerin genel vasıfları	17
İslâmiyet nezdinde insan hayatı bir bütündür	19
Zamanın değişmesiyle ahkâm ve mesâil değişir	20
Modernist geçinen hukukçular	20
İbni Nüceym'in beyân ettiği altı kaaide	21
Sevâp ancak niyet ileddir	21
Bir işden maksad ne ise hüküm ona göredir	21
Şüphe ile kesin bilgi zâil olmaz	22
Meşakkat kolaylığı celbeder	22
Zarar ihâlâ olunur	22
Âdet muhakkem (muteber)dir.	22
İslâm hukukçularına göre temel kanunun kaynağı	22
Gayr-î müdevven anayasa	22
İslâmî kanun ve hükümlerin dört kaynağı	23
Kur'ân'a göre emâruş	24
İslâm hukuku başlıbaşına matbu' bir sistemdir	24
İslâm hukukunun temell	24
İslâm hukuku nev'i şahsına münhasır bir orijinallik arzeder	25
Ahkâmü'l-Kur'ânlar	26
Asıl delil getirme işi Kitap ile olur	26
Kur'ân'daki hükümleri sünnet açıklar	27
Hilâfiyat ilmi ve Debûsi	27
Kâmil müctehidlerin ictihâd ve istinbatları	28
Kitap ve Sünnet üzerinde ictihâdda bulunmak	28
İcmâ' ile kıyas da birer kaynaktır	29
İctihâd kapısı açıktır	29
O halde Kitap ve Sünnette her aşırda ictihâd yapılabilir	30
Arap dilini çok iyi bilmek	30
Arapçayı anlamakta mübtedî olan kimsa, şeriatı anlamakta da mübtedîdir	30
Sünneti, bütün rivâyet yollarıyla bilmek	30

Kur'an'ı lâfzıyla, manâsıyla, inşî sebebiyle bilmek	31
Kıyası, mantığıyla, metoduyla bilmek	31
Hükümlerin maksad ve hedefini bilmek	31
Sağlam bir ilimle birlikte sağlam bir anlayışa sahip olmak	31
Bu bölüm ulaştığımız en iyi neticedir (Ebû Hanîfe)	31
Benim fetvâlarımı hemen yazmayın (İmâm Mâlik)	31
Benim görüşüme aykırı bir hadis görürseniz (Şâfiî)	31
Abdest ve Teyemmüm	33
Muraysı savaşında kaybolan gerdanlık	34
Her namaza kalkıldığında abdest almak	34
Her namaz için abdest almak fâsiletli mücibdir	34
Hz. Peygamber önceleri her namaz için bir abdest alırdı	35
Abdest üzerine abdest nurdur	35
Yüzlerinizi yıkayın	36
Başlarınızı meshedin	36
Dirseklere kadar elleri yıkayın	36
Başın hepsini mesbetmek ahstendir	37
İki kulağı mesbetmek	38
Topuk kemiklerine kadar ayaklarınızı yıkayın	38
Abdest azasını yıkarken muvâlâta dikkat etmek	39
Tertemiz toprakla teyemmüm	39
Abdestin farzı	40
Burun delikleriyle ağız içi	40
Kulaklar başın kapsamına girer mi?	40
Cünüp iken namaza yaklaşmamak	41
Cünüp iken camla girmemek	41
Cünüp bulunan kimseye tavaf etmek, Kur'an okumak haramdır	43
Kadın ve erkeğin tenlerinin birbirine dokunması	44
Teyemmümün keyfiyeti	45
NAMAZ (Beş vakit namaz ve orta namaza devam)	47
Namaz insanı ruhen yükseltir	47
Cemaatle namaz kılmak	48
Yirminci asrın son yarısında namaz	48
Namazın hayatımız üzerindeki te'sirleri	49
Orta namaz (ikindi namazı)	49
Orta namaz, belirsiz olarak beş vakitten biridir	50
K u n û t	50
Namazda kıyâmı uzatmak	54
Rükû' ve secdeleri uzatmak	55
Namazda huşû' üzere bulunmak	55
Salât-ı Havf (Korku namazı)	55
Yolculuk namazı	57
Yolculuk hâlinde namazı kısaltmak	57
Namaz önce ikişer rek'ât olarak farz kılınıyor	58
Hz. Peygamber seferde namazı hem kısaltır, hem tamamlıyordu	60
Hangi seferlerde kısaltma yapılabilir?	61

Kısaltma mesafesi hakkındaki görüş farkları	61
Bir beldede onbeş gün kalmaya niyet etmek	63
Korkulu anlarda kılınacak namazın keyfiyeti	64
Korku namazının birkaç çeşidi var	66
Savaşla namazı geciktirmek	67
Düşman kileden başka bir cihette olursa	69
İmam cemaati ikiye ayırır, biri düşmana karşı durur	70
O R U Ç	72
İftarı mübah kılan yolculuk	74
Tâat ifâde eden seferler	74
Oruç tutmaya güç getiremeyenler	74
Seferde oruç tutmak daha hayırlıdır	75
Oruç sizin için iftar ve fidyeden hayırlıdır	75
Erginlik çağına girenlerin oruç tutması	76
Oruç ve hastalık	76
Mukim olduğu halde Ramazan'ı idrâk eden	77
Şevval ayının hilâli görüldüğünde	78
Allah size kolaylık ister	78
Hilâli görünce oruç tutun	79
Bayram Tekbiri (İmâm-ı A'zam'a göre)	79
Teşrik tekbirleri	79
Oruç günlerinin gecesinde kadınlara yaklaşmak	80
Beyaz iplik siyah iplikten farkedilinceye kadar	81
Sıcak kuşak (23, 27 derecede) gece ile gündüz	82
Kırk beşinci dereceden yukarı olan bölgeler	82
İ'tikâfa girildiğinde kadınlara yaklaşmamak	82
Ramazanda i'tikâfa girmek sünnettir	82
K I B L E	84
Reytü'l-Makdis'e yönelip ibâdet edildiği zaman	84
Namazda yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir	85
Doğuyla batı arası kiledir	87
Doğu da Allah'ındır, batı da	88
Beytüllah'ın hepsi kiledir	89
Harem, ümmetin hepsine kiledir	90
Bütün insanlar için müsterek mâbed	91
Kâbe'nin Hz. Âdem tarafından yapıldığı	92
Bekke, Mekke'nin ilk ismidir	92
Beytüllah'ı hacetmek	93
Allah haccı size farz kıldı	93
Hac için azık ve binâ	94
Hac için yol masrafına güç getirmek	94
Hacetmek isteyen kadın ancak mahremiyle birlikte gidebilir	94
Hilâl ve vakitler	95
Ay'ın dünyadan uzaklığı	95
Mevâkit (mikatlar)	96
Zaman tâyininde en doğru ölçüler hilâldir	96

Ay ın insanlara birçok faydaları vardır	97
Allah'ın nişânelerine hürmetsizlik etmemek	99
Kurbanlık hediyelere konulan alâmet	99
Hürmet edilen ay'a gelince	100
Kurbanlık hedyi sevketmeye gelince	101
H A C	103
Hedâi mal ile yapılan hac	103
Hac, hicretten sonra farz kılınmıştır	104
Hac bilinen aylardadır	105
Şevval, Zilkade, Zilhicce	106
Zilhicce'nin onundan sonra umre yapmak	106
İhrâmda bulunana haram olan şeyler	107
Hacceden kimse kadına yaklaşıp, günâh işlemez	107
İhramlı iken kadına sarılmak, onu öpmek mekruhtur	108
Hacca sövüp döğüşmekte yoktur	109
Hacca cıma' nasıl haramsa, cinsi münâsebetle ilgili fâhiş sözler de ha- ramdır	110
Fecir doğmadan Arafat'a yetişen	111
İhrama girmeden önce ve sonra alım-satımda bulunmak	112
Müzdelife'den önce Arafat'da durmanın gerekliliği	113
Akşam ile yatsı namazlarını birlikte Müzdelife'de kılmak	114
Hac ve umre	115
Ömründe bir kere hac yapmak farzdır	116
Bamazanda yapılan umre	116
Hac cihaddır, umre talavvu'dur	117
Hacca traş mes'elesi	119
Hedy (kurban)	119
Hac ve zikir	120
İhramlı iken fidye vermek	122
Hacc'ı temettü' yapmak isteyenler	123
Safâ ile Merve	123
Allah sa'yetmeyi size vâcib kıldı	127
Tekbir ve Minâ'dan dönmek	128
Arefe, bayram ve teşrik günleri ehl-i İslâm'ın bayramıdır	128
Arefe'nin hapsi vakfe yeridir	129
Sayılı günler üçtür	129
Tekbirin vaktinde ihtilâf vardır	130
Minâ'daki ibâdeti iki günde bitirip dönmek isteyen	130
Teşrik günlerinde farz namazları müteakip tekbir getirmek	130
H. İbrâhim'in Makamını namazgâh edinmek	131
Duâ yapılan yer	133
Kâbe'yi her çeşit pislikten temiz tutmak	134
Hac veyâ umre için ihramlı bulunurken av öldürmemek	134
İhramlı bulunurken av öldürmeyin	135
Hayvanlardan beg fâsik (sevâsik-ı hamse)	136
Av öldürmenin yasak olduğu Haram toprağı	137

Medine hududları içinde avlanan	137
Öldürdüğü ava denk bir hayvan boğazlar	138
Hac'da pire, sinek, karınca, kene ve benzeri haşaratı öldürmek	139
Kadın halleri (hayz)	143
Kadınlara, aybaşı hâli kesilinceye kadar yaklaşmıyın	146
Aybaşı hâlindeki kadınla cinsel münâsebette bulunmak haramdır	146
Aybaşı hâlinde bulunan kadının namaz kılması, Kur'ân okuması ve cümia gitmesi haramdır	148
Kadının kocasına kafa tutması	149
Erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkim durumu	149
Peygamberlik pâyesi erkeklerle verilmiştir	150
Sizden biriniz karısını köle döğür gibi döğmesin	152
Kadın haksız yere isyân ederse	152
Kadın hırçınlıktan vazgeçerse	152
Çocuk emzirme müddeti	153
Süt emmeden mütevellit haram olan	155
Süt emmeden dolayı, iki yıl içinde olan haram olur	156
İki yıldan sonra olan emme bir hüküm taşımaz	156
Çocuk memeden kesildikten sonra artık redâ' yoktur	157
Nafaka babaya aittir	158
Nikâhlı kadının nafakası kocası üzerinedir	159
Çocuğu, iki yıl tamamlanmadan memeden kesmek	159
Çocukları başkasına emzirmek	160
Sütten ayrılma	162
Çocuğun ana rahminde taşınması ile sütten kesilmesi 30 aydır	162
Çocuğun sütten ayrılması iki yılda tamamlanır	164
Nikâhlanması haram olan kadınlar	164
Neseb cihetiyle yedi, sırh cihetiyle de yedi kadın haramdır	165
Nikâhlandığı kadınla gerdeğe girmeden ayrılırsa	168
Süt anaları da haram kılınmıştır	169
Neseb cihetiyle haram olanlar, redâ' cihetiyle de haramdır	169
Kadın süt kardeşyle hacca gidebilir	169
Müslüman kadınlar müşriklerle evlenemez	171
Kadın dört mezyetinden biri için nikâhlanır	172
Kitab ehli olan kadınlarla evlenmek helâldir	173
Kitab ehli olan kadınlarla evleniriz	174
Kadınlarınız sizin tarlanızdır	175
Dübürden münâsebette bulunmak haramdır	177
Karısına dübürden yaklaşan kimse küfür lûtidir	178
Boşanan kadınlar üç kur' beklerler	179
Boşama sevilmiyen bir helâldir	180
Hâmile kadınların iddeti, çocuğu doğurmalarından ibârettir	180
Câriyenin boşanması iki talâkdir	181
Hâyzlı olduğun günlerde namazı bırak	182
Iddet içinde bulunan kadınlar	183
Kadınların da kocaları üzerinde hakları vardır	183

Koca karısını beaer, nafakasını te'min eder	183
Kadınlara hayırla muamele etmenizi tavsiye ederim	184
Haklar karşılıklıdır	185
Talak (boşanmak)	185
Karşılıklı hakların korunması	187
Talak-ı Bec'i	189
Talak-ı ahsen ve talak-ı hasen	190
Talak-ı bid'i	191
Boşama ve iddet	191
Alay yolu boşamak da hüküm taşır	193
Fidye vermek suretiyle kadının boşanması	194
Kadınlara verilen mehri geri almak doğru değildir	194
Muhâlaa	196
Muhâlaa yolu karısından ayrılan	199
Boşamadan sonraki davranış	200
Kadın kendi kendini evlendirebilir mi?	201
Kadın kadını evlendirebilir mi?	201
Vellsiz ve iki adil şahidsiz nikâh olur mu?	202
İlâ (Cinsî münâsebette bulunmamak üzere yemin etmek)	203
Hazret-i Peygamber (S.A.V.) kadınlarına bir ay yaklaşmamak üzere ye- min etti	203
Yeminden dönmek	204
Boşanan kadınıları faydalandırmak	207
Mehr-i misli - Mehr-i misil iki kısma ayrılır	209
Boşanan kadının mehrinin yarısını vermek	210
Nikâh düğümü elinde bulunan kimdir?	211
Nikâh düğümünün sahibi kocadır	211
Vefât iddetini bekliyen kadınıları nikâhla istemeyi çitlatmak	213
Vefât iddeti içinde olan kadınıla gizlice sözleşmemek	214
Iddet bitmedikçe nikâh yapılamaz	214
Kadınlara mehirlerini tastamam vermek	217
İki zayıfın hakkına riâyetsizlikten sakının: Yetim ve kadın	218
Bir kızı boşayıp yerine başka bir kızı almak	218
Mehir için bir tahdid konulmamıştır	219
Kadınlara mehirlerini pahalı tutmayın	220
Babalarınızla evlenmiş olan kadınılarla evlenmeyin	222
Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl olmaz	223
Kocalı kadınılarla evlenmek haramdır	225
Mâlikî bulunduğunuz câriyeler	226
Esir kadınıla, hamlini yapmadıkça zıfafa girilemez	226
Mut'a (muvaqqat nikâh) haramdır	228
Harpte esir edilen kocalı kadınılar	229
Kocası ölen kadınılar	229
Kocası ölen kadının iddeti dört ay on gündür	230
Gebeliğin belirtileri	231
Gebe olanların bekleme müddeti, dokumlarını yapmaya kadardır	233

Kadın, ölü üzerine üç günden fazla terk-i zinet etmes	234
Zinet ve her türlü süslenmeyi terketmek	235
Bec'atte süs ve zineti terketmek	237
Hulle	237
Erkeğin boşama hususunda çok dikkatli olması	238
Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk, rec'at	238
Kadın ikinci kocayla evlendikten sonra	239
Useyle hadisi	240
Peruka takmak ve iğne ile darp yaptırmak	241
Allah hulleciye de hulle yapıldı da lânet etsin!	241
Emaneten alınmış teke: hulleci..	242
Hulle kasdiyle kadının ikinci kocaya nikâhlanması haramdır	242
Yetim kızlarla evlenmek	243
Teaddüd-i zevcat (birden fazla kadınla evlenmek)	243
Kadınlar arasında adâlet kurmak şarttır	246
Nikâh benim sünnetimdir..	247
Kadınlar arasında adâlet kurmaya güç getiremezsiniz!	248
Dörtten fazla kadınla evlenmek haramdır	249
Câriyelerle evlenmek	250
Câriye üzerine hür kadınla evlenecek olursa	252
Mü'min olmıyan câriyeyle evlenmek câiz midir?	252
Câriye zinâ ederse, ...	253
Evlî câriye evli erkekle zinâ ederse.	255
Zinâ eden câriyeye elli değnek vurulur	255
Karı-koca arasını bulmak için iki taraftan hakem göndermek	256
Hakemler karı-kocayı ayırmaya karar verebilirler mi?	257
Yetim hakkı	259
Yetim erginlik çağına erişince..	259
Yetime yedirmek	259
Yetimlere mallarını verin, temizi murdara dekiştirmeyin!	261
Yetim ve sefihin malı	263
Kendi malınız olan malları beyinsizlere yedirmeyin!	264
Yetimleri nikâh çağına kadar gözetmek	264
Sefih olan kimseyi tasarruftan men'etmek	265
Kimler vasi olabilir?	265
Yeryüzündeki şeyler insanların faydalanması için yaratılmıştır	266
Eyyada asıl olan bâhâdır..	268
Helâl ve Haram	269
Musavvâlikte helâl ve haram	270
Hristiyanlıkta helâl ve haram	270
Bitkiler ve hayvanlar insanların faydalanması için yaratılmıştır	271
İki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır; İki ölü: Çekirge ile bahk.. İki kan:	
Dalak ile ciğer... ..	271
Akkiler kanın haram olduğunda ittîfak etmişlerdir	272
Leş, akutılmış kan, domuz eti ve Allah'dan başkası adına kesilen hay-	
van haramdır	272

Ölümler için kabirlerde hayvan boğazlamak da haramdır	273
Mıstar olduğu halde bu gibi haram nesnelerden yemek	273
Domuz etinin her cüz'ünde trışın kurtcuqları vardır	275
Domuz eti yiyenlerde gayretsizlik	276
Tevrat domuz etinin murdar olduğunu beyân eder	276
Hs. İsâ domuzdan istikrah etmiştir	276
Bir şey helâl veya haram kılma hakkı Allah'a aittir	276
Allah'ın ona soğuk sudaki olan nimeti	278
Hiç bir kimse Allah'ın helâl kıldığı şeyi kendine haram kılamaz	279
Eşyada asıl olan taharet ve ibâhadır	280
Helâl kılınan ve kılınmayan etler	281
Behime ve en'am	281
Allah sekiz çift yarattı	282
Hayvan boğazlamada ceninin hükmü	282
Yabani sığır ve yabani eşek helâl kılınmıştır	284
Cenin boğazlanması anasının boğazlanmasıyla olur	285
Kıtab ehline ait yiyecek maddeleri	285
Gayr-i müslimlerle ticari muamele	287
Ölü, kan, domuz eti v.s.	287
Denizin suyu temiz, ölüsü de helâldir	289
Dem-i mesluh (akıtılmış kan)	289
Domuz eti bütün eczasıyla murdardır	290
Allah içkinin de, ölünün de, putların da alım-satımını haram kılmıştır	291
Üzerine Allah'ın ismi anılmıyan hayvanlardan yemeyin	291
Boğulan hayvan ve vurulup öldürülen hayvan	292
Bir yerden yuvarlanan hayvan	292
Başka bir hayvan tarafından süsülerek ölen hayvan	293
Dikili taşlar üzerine boğazlanan hayvan	293
Fal oklarıyla kısmet aramak	293
Fal ve falcılık bütün çeşitleriyle haramdır	294
Avcı hayvanların avlayıp tuttıkları	296
İyi ve temiz şeyler helâl kılınmıştır	296
Allah'ın kulları için çıkardığı zineti ve temiz rızıkları kim haram kıl- mış	297
Avcılık konusunda cevârih tâbiri	298
Tâlimli köpek	299
Köpek yakaladığı avdan yiyecek olursa	299
Av ve avcılık mübahtır	300
Deniz avı ve onu yemek helâl kılınmıştır	301
Deniz domuzunu yemek mekruhtur	303
Kurbaga deniz avı grubuna girer mi?	303
İhranlı iken kara avı haram kılınmıştır	304
Ölup de su üstüne çıkan balık yenilir mi?	305
Üzerine Allah'ın adı anılmış olan hayvanlardan yemek	306
Üzerine Allah'ın adını ansın anmasın, Müslümanın boğazladığı helâldir	308
Müslüman kimse hayvan boğazlarken tesmiyeyi unutursa	309

Allah'ın ismi her Müslümanın kalbi üzerindedir	300
İçki ve kumar	311
Alkolün zararı faydasından çok daha büyüktür	312
Şerr-i kesirden dolayı hayr-ı kalil terkedilir	312
İçki, kumar, tapınmak için dikilmiş taşlar ve fal okları..	313
Hic bir sarhoş namaza yaklaşmasın!	313
İçkiden vazgeçtik, çünkü o malı ve akli götürür	314
Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır	314
Yahudilere göre şarap yasak değildir	315
H a m r , örtmek mânasına gelir	315
Hristiyanlara göre içki	315
Şurmadan, üzümden, baldan ve arpadan elde edilen içkiler	316
İspirto-necis midir?	317
Kolonya hakkında ilim adamlarının görüşü	317
İçkinin alım-satımı haram kılınmıştır	318
Kumar hakkında tarîf ve izâhat	319
Allah için harcamak	323
Lüks hayat ile mücâdele	324
Aristokrat ve burjuva..	325
Kazandıklarımızın en iyisinden harcamak	326
İyiliğin ilk merkezi kalbdır	327
Serdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça iyiliğe erişemezsiniz	327
Meşru kazanç yolunu seçmek	328
Verilen zekât, malın çürük ve döküğünden olmamalıdır	329
Arziden elde edilen ürünlerin onda bir zekâtını vermek	330
Karz-i hasen (Fâizsiz ve menfaatsız ödünç para) vermek	331
İslâm her nev'i fâizli muameleyi yasaklamıştır	332
İslâm dîni karz-i hasen müessesesini kurmuştur	334
Karz-i hasen ile ilgili âyetler	337
Ribâ (fâiz)	338
Fâiz yiyenler	338
Ribâ'nın kelime mânası	339
Menfaat celbetmek, kapitalin içinde bulunduğu ayrılmaz bir özellikdir	341
Kâr celbetmek, kapitalin ayrılmaz özelliğidir	342
Fâizin insanlığa fiili zararları vardır	342
Ribâ yiyenler şeytan çarpmış kimse gibi kalırlar	343
İslâmiyetten önceki devirlerde ve diğer dinlerde fâiz	344
Tüccardan ödünç mal alan..	344
Cahilliyye devrinde olan her türlü fâiz, batıl ve yersizdir	345
En son inen ribâ âyetidir	346
Fâiz yetmiş üç bölümdür	346
Başlıca iki türlü fâiz şekli vardır	347
Ribâ nesie, ribâ fadl	347
Altını altın ile değiştirmek	349
Allah fâizin bereketini tedricen giderir	351
Sarraflar fâiz yiyen kimselerdir	354

Vedâ haccında nâzil olan son âyetler	355
Fâiz hakkındaki hükümler Mekke fethi sırasında inmiştir	356
Ölüm belirtileri hâlinde iki âdil kimseyi şahid tutmak	357
Kim ikindiden sonra yalan yere yemin ederse, ...	361
Müşafa yemin etmeyi Şâfil uygun görmüştür	363
M i r a s	364
Mirasa sebep yakın bısımlıktır	365
Sadakanın öncelikle bısımlara verilmesi, ...	366
Miras taksiminde mirasçı olmayan bısımlar ve fakirler hazır olursa	367
Mirasın taksimi	369
Ferâiz ilmini öğrenin ve onu başka öğretin	371
İlim üçtür	372
Erkeğe, iki dışının payı kadar hükmeldir	373
İslâm dinî kadına mali tasarrufu mübah kılmıştır	374
Kadınlara zorla vâris olmak ve onlara işkence etmek haramdır	376
Kadınlara mehir olarak verilenin bir kısmını zorla almak	378
Kadınlarınızla güzellikle geçinin	379
Zevî'l-erhamın miras mes'alesi	380
Ulû'l-erham tâbiri	380
Zevî'l-erhamın vâris olup olmayacağı	381
İmâmet ve imâm tâbirinden kasdedilen	383
Allah'a karşı isyânda hiç bir mahlûka itâat olunmaz	385
İdeâl imâmın vasıfları	387
Lider âdil ise Allah'ın vekîli ve halifesi sayılır	388
Selâm vermek, selâm almak	390
Selâmın keyfiyeti	391
Küçük büyüğe, yürüten oturana selâm verir	393
Yahudi ve Hristiyanlara selâm verilir mi?	394
Devlet malı	396
Devlet malı denizdir, tekerlemesi	396
Görevli memurlara verilen hediyeler aşırma ve hâinliktir	398
İğneyi de, ipleği de yerine sahibine tevdi' edin!	399
Size Müslüman olduğunu bildirene, «sen mü'min değilsin» demeyin!	401
Müslüman olduğunu söz veya davranışlarıyla ifâde eden gayr-ı müslim- leri öldürmek helâl olmaz.	402
Ben müslümanım demesi kâfidir.	403
İnsanlarla, «âd ilâhe illâllâh» deyinceye kadar savaşmakla emrolun- dum.	404
Onun kalbini yarsaydın ya!	404
İsraf: Yeyin, için israf etmeyin!	406
Mide hastalıklar yuvasıdır, perhiz devânın başıdır.	408
Her devânın aslı perhizdir	408
Her iştihâ ettiğini yemeyi, israfın tâ kendisidir.	409
Allah'ın kulları için çıkardığı zinet ve hoş ruhumlar	410
Dünya ve âbiret katkının başı, ettir.	413
Her mescede güzel elbiseleri giyinerek gidin.	414

Araplar çıplak bir vaziyette Kâbe'yi tavaf ederlerdi	414
Kim bize tavaf elbisesi iğreti olarak verir?	415
Bundan böyle hiç kimse Kâbe'yi çıplak bir vaziyette tavaf etmesin! ...	415
Beyaz elbisenizi giyin, çünkü o en hayırlı elbisenizdir	417
Müşriklerin mescidleri l'mara ehliyetleri yoktur	418
Mescidleri l'mar edenler..	419
Müşriklerin hayır namına yaptıkları boşa gider	420
Müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaşmalarına mâni' olmak	421
Bir müşrik ile el sıkışan kimse, abdest almalı mı?	422
Çünkü sen bir Yahudinin elini tutun..	422
Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin..	426
Kimin imâmı varsa, imâmın kıraati onun için kıraattir..	427
U ş ũ r	429
Yağmur suyu ile sulanan ürünlerden verilecek zekât	430
Beş vesk'den aşağı olan ürünlerde zekât yoktur	431
Yeryüzünün yeşerttiği bitkilerde zekât var mıdır?	432
Araziy-i usriyye ve araziy-i emirriyye	433
Kim ölü bir araziyi ihyâ ederse... ..	434

(A)

- Abdest ve teyemmüm: 33
Abdest üzerine abdest nürdür: 35
Abdest azasını yıkarken muvâlatâ dikkat etmek: 39
Abdestin farzları: 40
Âdet muhakkem (muteber)dir: 22
Ahkâmü'l-Kur'anlar: 26
Akşam ile yatsı namazını bir arada Müzdelife'de kılmak: 114
Allah size kolaylak ister: 78
Allah haccetmeyi size farz kıldı: 93
Allah'ın nişâncilerine hürmetsizlik etmemek: 99
Allah hulleciye de hulle edilene de lânet etsin!: 241
Allah ona soğuk su ile olan nimeti çok daha büyüktür: 278
Allah teti yenen ehli hayvanlardan sekiz çift yarattı: 282
Allah içkinin, leşin ve putların alım-satımını haram kılmıştır: 291
Allah'ın ismi her Müslümanın kalbi üzerindedir: 309
Allah için harcamak: 323
Allah fâizin bereketini tedricen giderir: 351
Allah'a karşı ısyanda hiç bir malûka itâat edilmez: 385
Allah'ın kulları için çıkardığı zinet ve hoş rızıklar: 410
Alay yolu boşamak da hüküm taşır: 193
Âlimler kanın haram olduğunda ittifak etmişlerdir: 272
Alkolün zararı faydasından çok daha büyüktür: 312
Altını altın ile değiştirmek: 394
Arapçayı çok iyi bilmek lazımdır: 30
Arapçayı anlamakta mübtedi olan, şerîâtı anlamakta da mübtedidir: 30
Araplar çıplak bir vaziyette Kâbe'yi tavaf ederlerdi: 414
Araziden elde edilen ürünlerin onda bir zekâtı: 330
Araziy-ı usriyye, Araziy-i Emriyye: 433
Arefe, bayram ve teşrik günleri ehl-i İslâmın bayramıdır: 128
Arafat'ın hepsi vakfedir: 129

- Aristokrat ve burjuva: 325**
Anıl delil getirme işi Kitab ile olur: 26
Av öldürmenin yasak olduğu Haram toprağı: 137
Av ve avcılık mübahtır: 300
Avcı (tâlimli) hayvanların avlayıp tuttıkları: 296
Avcılık konusunda cevârih tâbiri: 298
Ay'ın dünyadan uzaklığı: 95
Ay'ın insanlara bir çok faydaları vardır: 97
Aybaşı hâliqde bulunan kadınla cinsi münâsebette bulunmamak: 146
Aybaşı hâlinde bulunan kadına haram olan şeyler: 148

(B)

- Babalarınızla evlenmiş olan kadınlarla evlenmeyin': 222**
Başlarınızı meshedin: 36
Başın hepsini meshetmek ahsendir: 37
Başka bir hayvan tarafından süsülerek ölen hayvan: 293
Başlıca iki türlü fâiz şekli vardır: 347
Bayram tekbiri: 79
Benim fetvâlarımı hemen yazmayın (İmâm Mâlik): 31
Benim görüşüme aykırı bir hadis görürseniz (İmâm Şâfiî): 31
Bekke, Mekke'nin ilk ismidir: 92
Behîme ve en'âm: 281
Ben müslümanım demesi kâfidir: 403
Beş vesk'den aşağı olan ürünlerde zekât yoktur: 431
Beyaz iplik, siyah iplikten farkedilinceye kadar: 81
Beytüllah'ın hepsi kiblelidir: 89
Beytüllah'ı haccetmek: 93
Beytüll-Makdis'e yönelip ibâdet edildiği zaman: 84
Beyaz elbisenizi giyin: 417
Bir işden maksad ne ise hüküm ona göredir: 21
Bir beldede 15 gün ikâamete niyet etmek: 63
Bir yerden yuvarlanıp ölen hayvanın eti yenilirmi?: 292
Bir karıyı boşayıp yerine başka bir karı almak: 218
Bitkilerle hayvanlar, insanların faydalanması için yaratılmıştır: 271
Bir şeyi helâl veya haram kılma yetkisi: 276
Boşanan kadınlar üç kur' beklerler: 179
Boşama, sevilmiyen bir helâldir: 180
Boşama ve iddet (Şer'i bekleme müddeti): 191
Boşamadan sonraki davranış: 200
Boşanan kadınları faydalandırmak: 207

Boşanan kadının mehrinin yarısını vermek: 210
Boğulan ve kesici olmayan bir aletle öldürülen hayvanın eti: 202
Bu bizim ulaştığımız en iyi neticedir: 31
Burun delikleriyle ağıs içi: 40
Bundan böyle hiç bir kimse çıplak olarak Kabe'yi tavaf etmeyecektir: 410

(C-Ç)

Câriyenin boşanması iki talâktır: 181
Câriyeyle evlenmek: 250
Câriye üzerine hür kadını evlenmek: 252
Câriye zinâ ederse: 253
Câhiliyye devrinde olan her türlü fâiz, bâtil ve yersizdir: 345
Cemaatle namaz kılmak: 40
Ceninin boğazlanması, anasının boğazlanmasıyla tahakkuk eder: 205
Çocuk emzirme müddeti: 153
Çocuk memeden kesildikten sonra: 157
Çocuğu, iki yıl tamamlamadan memeden kesmek: 159
Çocuğu başkasına emzirmek: 160
Çocuğun ana rahminde taşınması ile sütten kesilmesi 30 aydır: 162
Çocuğun sütten ayrılması iki yılda tamamlanır: 164
Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır: 314
Çünkü sen bir Yahudinin elini tutun: 422
Cünüp iken namaza yaklaşmamak: 41
Cünüp iken câmia girmemek: 41
Cünüp olan kimseye haram olan şeyler: 43

(D)

Dem-i mesfûh (akıtılmış kan): 289
Deniz domuzunu yemek mekruhtur: 303
Deniz avı: 301
Devlet malı: 396
Devlet malı denizdir, tekerlemesi: 396
Dirseklere kadar elleri yıkamak: 36
Dikili taşlar üzerine boğazlanan hayvan: 293
Doğuyla batı arası kibledir: 87
Doğu da Allah'ındır, batı da...: 88
Domuz etinin her cüz'ünde trişin kurtcuıkları vardır: 275
Domuz eti yiyenlerde gayretsizlik: 276

Domuz eti bütün eczâlarıyla murdardır: 290
 Dörtten fazla kadınla evlenmek haramdır: 249
 Duâ yapılan yer: 133
 Dübürden münâsebette bulunmak haramdır: 177
 Dünya ve âhiret katığının efendisi ettir: 413
 Düşman kubleden başka bir cihette olursa: 69

(E)

Emaneten alınmış teke: Hullecl... : 242
 En son inen âyet, ribâ ile alakalı âyettir: 346
 Erkeğe, iki dışının payı kadar hükmedilir: 373
 Erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkim durumu: 149
 Erkeğin boşama hususunda çok dikkatli olması: 283
 Erginlik çağına girenlerin oruç tutması: 76
 Esir kadını, hamlini vaz' etmedikçe zıfafa girilmez: 226
 Eşyada asıl olan ibâhâdır: 268
 Eşyada asıl olan taharet ve ibâhâdır: 280
 Evli câriye evli erkekle zinâ ederse.: 255

(F)

Fâiz hakkındaki hükümler Mekke fethi sırasında inmiştir: 356
 Fâizin insanlığa fiili zararları vardır: 342
 Fâiz yiyenler: 338
 Fâiz yetmiş üç bölümdür: 346
 Fal oklarıyla kismet aramak: 293
 Fal ve falcılık bütün çeşitleriyle haramdır: 294
 Fecir doğmadan Arafat'a yetişen: 111
 Ferâiz ilmini hem öğrenin, hem öğretin: 371
 Fidyeye vermek suretiyle kadının boşanması: 194

(G)

Gayr-ı müslimlerle ticarî muamele: 287
 Gayr-ı müdevven anayasa: 22
 Gebeliğin belirtileri: 231
 Gebe olanların bekleme müddeti, doğumlarını yapıncaya kadardır: 233
 Görevli memurlara verilen hediyeler, aşırma ve hâlinliktir: 398

H a c : 103

Hac farızasını ifâ eden kimse kadına yaklaşmaz, günah işlemes: 107

Hacda sövüşüp döğüşmek de yoktur: 109

Hacda cıma' nasıl haramsa, onunla ilgili fâhiş sözler de haramdır: 110

Hac ve Umre: 115

Hac cihâddır, umre tatavvu'dur: 117

Hacda traş mes'elesi: 119

Hac ve zikir: 120

Hacc-ı temettu'u yapmak isteyenler: 123

Hac veya umre için ihramlı bulunurken avlanmak: 134

Hacda pire, sinek, karınca, kene ve benzeri haşerati öldürmek: 130

Hac için azık ve binî: 94

Hac için yol masrafına güç getirmek: 94

Haccetmek isteyen kadın ancak mahremiyle birlikte gidebilir: 94

Hac hicretten sonra farz kılındı: 104

Hac bilinen aylardadır: 105

Haklar karşılıklıdır: 185

Hâmile kadının ıddetli, çocuğu doğurmasından ibârettir: 180

Hakemler karı-kocayı ayırmaya karar verebilirler mi?: 257

H a m r , örtmek mânasına gelir: 315

Harem-i şerif, ümmetin hepsine kібledir: 90

Hangi seferlerde namazda kısaltma yapılabilir: 61

Harpte esir düşen kocalı kadınlar: 229

Hz. Peygamber seferde namazı hem kılastır, hem tamam kılardı: 60

Hâyızlı olduğu günlerde namazı bırak!: 182

Hz. Peygamber (S.A.V.) kadınlarına bir ay yaklaşmamak üzere yemin etti: 203

Hz. Peygamber (S.A.V.) önceleri her namaz için bir abdest alırdı: 35

Hz. İsa (A.S.) domuzdan istikrah etmiştir: 276

Hayvan boğazlamada ceninin hükmü: 282

Hediy (Hac için gönderilen kurban): 119

Helâl mal ile yapılan hac: 103

Helâl ve Haram: 289

Her devânın aslı perhîzdir: 408

Her iştiha ettiği şeyi yemek, israfın tâ kendisidir: 409

Her mescide güzel elbiseleri giyinerek gidin: 414

Her namaza kalkıldığında abdest almak: 34

Her namaz için abdest almak fasîleti mucibidir: 34

Helâl kılınan ve kılınmayan etler:, 281

Hristiyanlıkta helâl ve haram: 270
Hiç bir sarhoş namaza yaklaşmasın! : 313
Hiç bir kimse Allah'ın helâl kıldığını kendine haram kılamaz: 279
Helâl ve vakitleri: 96
Helâl görünce oruç tutun: 79
Hristiyanlara göre içki: 315
Hurmadan, üzümden, baldan ve arpadan elde edilen içkiler: 316
Hulle: 237
Hulle kasdıyle kadının ikinci kocaya nikâhlanması haramdır: 242
Hükümlerin maksad ve hedefini bilmek: 31
Hürmet edilen ay'a gelince: 100

(i)

İbnü Nüceym'in beyân ettiği altı kaalde: 21
İcmâ' ile kıyas da birer kaynaktır: 29
İctihâd kapısı açıktır: 29
İçki ve kumar: 311
İçki, kumar, tapınmak için dikilmiş taşlar ve fal okları: 313
İçkiden vazgeçtik, çünkü o, malı ve aklı götürür: 314
İçkinin alım-satımı haram kılınmıştır: 318
İdeal imâmın vasıfları: 387
İddet içinde bulunan kadınlar: 183
İddet bitmedikçe nikâh yapılamaz: 214
İğneyi de ipliği de yerine ve sâhibine tevdi' edin: 399
İhramlı iken kadına sarılmak, onu öpmek mekruhtur: 108
İhrama girmeden önce ve sonra alım-satımda bulunmak: 112
İhramlı iken fide vermek: 122
İhramlı bulunurken av öldürmeyin: 135
İhramda bulunana haram olan şeyler: 107
İhramlı iken kara avı haram kılınmıştır: 304
İki kulağı meshetmek: 38
İki ölü ve iki kan helâl kılınmıştır: 271
İki zavıfın hakkına riâyetsizlikten sakının: Yetim ve kadın: 217
İki yıldan sonra olan emme redâ' hükmü taşımaz: 156
İâ (cinsel münâsebette bulunmamak üzere yemin etmek): 203
İlim üçtür: 372
İmâmet ve imâm tâbirinden kastedilen mâna: 383
İnsanlarla, «İâ İlâhe İlâllâh» deyinceye kadar savaşmakla emrolundum: 404
İslâm dini kadına malî tasarrufu mübah kılmıştır: 374
İslâm her nev'î fâzîlî muameleyi yasaklamıştır: 332

İslâm dini karz-ı hasen müessesesini kurmuştur: 334
İslâmiyetten önceki devirlerde ve diğer dinlerde faiz: 344
İslâm hukuku nev'i şahsına münhasır bir orijinallik arzeder: 25
İslâm hukukunun temeli: 24
İslâm hukuku başlı başına matbu' bir sistemdir: 24
İslâmi kanun ve hükümlerin dört kaynağı: 23
İslâmiyet nezdinde insan hayatı bir bütündür: 19
İslâm hukukçularına göre temel kanunun kaynağı: 22
İstifâde edilen tefsirler: 13
İsraf: Yeyin, için israf etmeyin!: 406
İspirto ve kolonya necis midir?: 317
İtikâfa girildiğinde kadınlara yaklaşmamak: 82
İyi ve temiz şeyler helâl kılınmıştır: 296
İyiliğin ilk merkezi kalbidir: 327

(K)

Kabe'yi her çeşit pislikten temiz tutmak: 134
Kadınlara zorla vâris olmak ve onlara işkence etmek haramdır: 376
Kadınlara mehir olarak verilenin bir kısmını zorla almak: 378
Kadınlarınızla güzelliikle geçinin: 379
Kadın halleri (hayz): 143
Kadınlara, aybaşı hâli kesilinceye kadar yaklaşmayın: 146
Kadının kocasına kafa tutması: 149
Kadın haksız yere isyân ederse: 152
Kadın hırçınlıktan vazgeçerse: 152
Kadın süt kardeşiyle haca gidebilir mi?: 160
Kadın dört meziyetinden biri için nikâhlanır: 172
Kadınlar arasında adâlet kurmak şarttır: 246
Kadınlar arasında adâleti kurmaya güç getiremezsiniz: 246
Kadınlara mehirlerini tastamam verin: 217
Kadınların mehirlerini pahalı tutmayın: 220
Kadınlara zorla vâris olmanız size helâl olmaz: 223
Kadın, kocasından başka ölümleri üzerine üç günden fazla yas tutmaz: 234
Kadın ikinci kocayla evlendikten sonra: 239
Kadınla erkeğin tenlerinin birbirine dokunması: 44
Kadınlarınız sizin tarlanızdır: 175
Kadınların da kocaları üzerinde birtakım hakları vardır: 183
Kadınlara hayırla muamele etmenizi tavsiye ederim: 184
Kadınlara verilen mehir geri almak doğru değildir: 194

- Kadın kendi kendini evlendirebilir mi? : 201
 Kadın kadını evlendirebilir mi? : 201
 Kâbe'nin Hazret-i Âdem tarafından yapıldığı: 93
 Kâmil müctehidlerin ictihad ve istinbatları: 28
 Karı-koca arasını bulmak için iki taraftan hakem seçmek: 256
 Karısına dübüründen yaklaşan künse küçük Lûtîdir: 178
 Karşılıklı hakların korunması: 187
 Kim ikindiden sonra yalan yere yemin ederse: 361
 Kâr celbetmek kâpîtalın ayrılmaz özelliğidir: 342
 Karz-ı hasen (fâizsiz ve menfaatsiz ödünç para vermek): 331
 Karz-ı hasen ile alakalı âyetler: 337
 Kazandıklarımızın en iyisinden Allah için harcamak: 326
 Kendi mülkünüz olan malları beynsizlere yedirmeyin!.: 246
 Kimin imâmı varsa, imâmının kiraatı onun için kiraattir: 427
 Kim ölü bir araziyi ihyâ ederse: 434
 Kim bize tavaf elbisesi lîğretî olarak verir?: 415
 Kitab ehli olan kadınlarla evlenmek helâldir: 173
 Kitab ehline ait yiyecek maddeleri: 285
 Kitab ehli olan kadınlarla evlenmek: 174
 Kitabul'-lah'a göre kimler vasiy olabilir?: 265
 Kısaltma mesafesi hakkındaki görüş farkları: 61
 Kiyası, mantığıyla, metoduyla bilmek: 31
 Kible: 84
 Kırk beşinci dereceden yukarı olan bölgeler: 82
 Kitapta geçen hadis-i şerifler: 14
 Kitap ve sünnet üzerinde ictihadda bulunmak: 28
 Koca karısını besler ve nafakasını te'min eder: 183
 Kocası ölen kadınlar: 229
 Kocası ölen kadının iddeti dört ay on gündür: 230
 Korkulu anlarda kılınacak namazın keyfiyeti: 64
 Korku namazının birkaç çeşidi vardır: 66
 Kolonya hakkında ilim adamlarının görüş ve fetvâsı: 317
 Konuların ana hatları ve bölümleri: 9
 Köpek yakaladığı avdan yiyecek olursa: 299
 Kocalı kadınlarla evlenmek haramdır: 225
 Kulaklar başın kapsamına girer mi?: 40
 Kumar hakkında târif ve izahat: 319
 Kunût: 50
 Kur'an okunduğu zaman onu dinlemek: 426
 Kur'an'a göre mârûf olan şey: 24
 Kur'an'daki hükümleri sünnet açıklar: 27

Kur'an'ı lâfzıyla, mânâsıyla, nâsuh ve menâsuhıyla, inâş sebebiyle ve hadialarla olan münâsebetiyle bilmek: 31
 Kurbâğa deniz avı grubuna girer mi?: 303
 Kurbanlık hediye'ye konulan alâmet: 99
 Kurbanlık hedy'i sevketmeye gelince: 101
 Küçük büyüğe, yürüyen oturana selâm verir: 393

(L)

Leş, akıtılmış kan, domuz eti v.b.: 272
 Lider âdil ise Allah'ın vekili ve halifesi sayılır: 388
 Lüks hayat ile mücadele: 324

(M)

Mâlikî bulunduğunuz câriyeler: 226
 Mehîr için bir tahdid konulmamıştır: 219
 Mehr-i misil - Mehr-i misil iki kısma ayrılır: 209
 Medine hududları içinde avlanmak: 137
 Medine'de inen sûre ve âyetlerin genel vasıfları: 17
 Mükke'de inen sûrelerin genel vasıfları: 16
 Menfaat celbetmek kâpitalın içinde bulunduğu ayrılmaz bir özelliğidir: 341
 Mescidleri i'mar edenler: 419
 Meşakkat kolaylığı celbeder: 22
 Meşru kazanç yolunu seçmek: 328
 Mevakit (mikatlar): 96
 Mide hastalıklar yuvasıdır, perhîz ise devânın başıdır: 409
 Minâ'daki ibâdeti iki günde bitirip dönmek isteyen: 130
 Mirâs: 364
 Mirasa sebep, yakın hısımlıktır: 365
 Mirâs taksiminde mirasçı olmayan hısımlar ve fakirler hazır bulunur: 367
 Mirâsın taksimi: 369
 Müslüman kimse hayvan boğazlarken tesmiyeyi unutmur: 309
 Modernist geçinen hukukçular: 20
 Muhalâa: 196
 Muhalâa yollu karısından ayrılan: 199
 Mukim (evinde eyleşik) olduğu halde Ramazan'ı idrâk eden kimse: 77
 Musevîlikte helâl ve haram: 270
 Muraysî savaşında kaybolan gerdanlık: 34
 Mushafa yemin etmeyi Şâfil uygun görmüştür: 363
 Mut'a (muvakkat nikâh) haramdır: 228

- Mustar olduğu halde bu gibi haram nesnelerden yemek: 273
 Mû'min olmıyan câriyeyle evlenmek câiz midir? : 252
 Müslüman olduğunu söz ve davranışlarıyla ifade eden: 402
 Müşriklerin mescidleri onarmaları veya i'mar etmeleri câiz midir? : 418
 Müzdelife'den önce Arafat'da durmanın gerekliliği: 113

(N)

- Nafaka babaya aittir: 158
 Namazda yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir: 85
 Namazın hayatımız üzerindeki te'sirleri: 49
 Namazda kıyâmı uzatmak: 54
 Namazda huşû' üzere bulunmak: 55
 Namaz önce ikişer rek'ât olarak farz kılınmıştı: 58
 Namaz (beş vakit namaz ve orta namaz) : 47
 Namaz insanı rûhanı yüceltir: 47
 Neseb cihetiyle yedi, şhriyet cihetiyle de yedi kadın haramdır: 165
 Neseb cihetiyle haram olanlar redâ' cihetiyle de haramdır: 169
 Nikâhlı kadının nafakası kocası üzerinedir: 159
 Nikâhlanması haram olan kadınlar: 164
 Nikâhladığı kadını gerdeğe girmeden önce ayrılırsa: 168
 Nikâh düğümü elinde bulunan kimdir? : 211
 Nikâh düğümünün sâhibi kocadır: 211
 Nikâh benim sünnetimdir Hz. Muhammed (S.A.V.) : 247

(O-Ö)

- O halde Kitap ve Sünnette her asırda ictihad yapılabilir: 30
 Onun kalbini yarsaydın ya.. Hz. Muhammed (S.A.V.) : 404
 Orta namaz (ikinci namaz) : 49
 Orta namaz, belirsiz olarak beş vakitten biridir: 50
 Oruç : 72
 Oruç tutmaya güç getiremeyenler: 74
 Oruç sizin için iftar ve fidyeden hayırlıdır: 75
 Oruç ve hastalık: 76
 Oruç günlerinin gecesinde kadınlara yaklaşmak: 80
 Öldürdüğu ava denk bir hayvan boğazlar: 138
 Ölüp de su üstüne çıkan balık yenilir mi? : 303
 Ötü, kan, domuz eti v.b.. : 287
 Ölüer için kabirlerde hayvan boğazlamak da haramdır: 273
 Ölümleri belirtiileri hâlinde iki âdil kimseyi şahid tutmak: 357
 Ömründe bir kere hac yapmak farzdır: 116

(P)

Peruka takmak ve iğne ile darp yaptırmak: 241
Peygamberlik pâyesi erkeklerle verilmiştir: 150

(R)

Ramazanda yapılan umre: 116
Ramazanda itikâfa girmek sünnettir: 82
Rec'atte sûs ve zineti terketmek: 237
Ribâ (fâiz): 338
Ribâ'nın kelime mânası: 339
Ribâ yiyenler şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar: 343
Ribâ nesie, ribâ fadl: 347
Rukû' ve secdeleri uzatmak: 55

(S)

Sadakanın öncelikle hısımlara verilmesi: 366
Sağlam bir ilimle beraber sağlam bir anlayışa sâhib olmak: 31
Safâ ile Merve: 125
Sarraflar fâiz yiyenlerdir: 354
Salât-ı havf (korku namazı): 55
Savaşta namazı geciktirmek: 67
Sayılı günler üçtür: 129
Seferde oruç tutmak daha hayırlıdır: 75
Sefih olan kimseyi tasarruftan men'etmek: 266
Selâm vermek, selâm almak: 390
Selâmın keyfiyeti: 391
Sevinilen şeyleri Allah için harcamak: 327
Sevâb ancak niyet iledir: 21
Size müslüman olduğunu bildirene «sen mü'min değilsin» demeyin: 401
Sizden biriniz karısını köle döğür gibi döğmesin: 152
Sıcak kuşak (23. 27 derecede) gece ile gündüz: 82
Sünneti bütün rivâyet yollarıyla bilmek: 30
Süt emmekden mütevellit haram olma keyfiyeti: 156
Süt emmekden dolayı iki yıl içinde redâ hükmü câri olur: 158
Sütten ayrılma: 162
Süt anaları da haram kılınmıştır: 169

(Ş)

- Şerr-i kesiriden dolayı hayr-ı kalîl terk edilir: 312
 Şüphle ile kesin bilgi zâil olmaz: 22
 Şevval, Zühade, Zühicce: 106
 Şevval ayının hilâli görüldüğünde: 78

(T)

- Tâat ifâde eden seferler: 74
 Takrîz (Ahmed Davudoğlu): 5
 Tâlimli köpek: 299
 Talâk (boşamak): 185
 Talâk-ı rec'i: 189
 Talâk-ı ahsen ve talâk-ı hasen: 190
 Talâk-ı bid'i: 191
 Teaddüd-ı zevcat (birden fazla kadınla evlenmek): 243
 Tekbir ve Minâ'dan dönmek: 128
 Teşrik günlerinde farz namazları müteakip tekbir getirmek: 130
 Teşrik tekbirleri: 79
 Tevrat domuz etnin murdar olduğunu beyân eder: 276
 Topuk kemiklerine kadar ayakları yıkamak: 38
 Tertemiz toprakla teyemmüm: 39
 Teyemmümün keyfiyeti: 45
 Tüccardan ödünç mal almak: 344

(U-Ü)

- Ulû'l-erhâm tâbiri: 380
 Useyle (balcağız) hadisi: 240
 Uşûr : 429
 Üç şeyin ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk, rec'at: 238
 Üzerine Allah'ın ismi anılmıyan hayvanlardan yemeyin: 291
 Üzerine Allah'ın adı anılan hayvanlardan yemek: 306
 Üzerine Allah'ın adını anmıyan anmasın, Müslümanın boğazladığı hayvan helâldir: 306

(V)

- Vedâ Haccı'nın ifâ edildiği günlerde nâzil olan âyetler: 355
 Vefât iddeti beklıyen kadınları nikâhla istemeyi çıtlatmak: 213

Vefât iddeti içinde bulunan kadınıla gizlice sözleşmek: 214
Velisiz ve iki adil şahidsiz nikâh olur mu? : 202
Verilen zekât malın çürük ve döküğünden olmamalıdır: 329

(Y)

Yabani sığır ve yabani eşek helâl kılınmıştır: 204
Yağmur suyu ile sulanan ürünlerden verilecek zekât nisbeti: 430
Yahudi ve Hristiyan'a selâm verilir mi? : 304
Yahudilere göre şarap yasak değildir: 315
Yanmevinin önsözü: 7
Yeminden dönmek: 204
Yeryüzünün yeşerttiği bitkilerde zekât var mıdır? : 432
Yetim kızlarla evlenmek: 243
Yetim hakkı: 259
Yetimi erginlik çağına erişince: 259
Yetime yedirmek: 259
Yetimlere mallarını verin, temizli murdara değiştirmeyin: 261
Yetim ve sefihlin malı: 263
Yetimleri nikah çağına kadar gözetmek: 264
Yeryüzündeki şeyler insanların faydalanması için yaratılmıştır: 266
Yirminci asrın son yarısında namaz: 48
Yolculuk namazı: 57
Yolculuk hâlinde namazı kısaltmak: 57
Yüzlerinizi yıkayın: 36

(Z)

Zaman tayininde en doğru ölçü hılâldır: 96
Zamanın değişmesiyle ahkâm ve mesâil değişir: 20
Zarar izâle olunur: 22
Zevî'l-erhâmın mirâs mes'elesi: 380
Zevî'l-erhâmın vâris olup olamayacağı: 381
Zilhicce'nin onundan sonra Umre yapmak: 106
Zinâ eden câriyeye eli değnek vurulur: 255
Zinet ve her türlü süslenmeyi terketmek: 235

S O N

İ N D E K S

(A)

- Abbasi: 419.
 Abbasiler: 27, 28.
 Abbâd bin Abdullah: 251.
 Abdullah bin Amr: 372.
 Abdullah bin Enes: 56.
 Abdullah bin Hanzele: 34.
 Abdullah bin Mes'ud: 54, 59, 227, 252, 328, 371, 372.
 Abdullah bin Mubârek: 427.
 Abdullah bin Omer: 34, 39, 92, 126, 181, 205, 278.
 Abdullah bin Revâha: 172, 173.
 Abdullah bin Kays: 359.
 Abdullah bin Seleme: 115.
 Abdullah bin Müzenî: 197.
 Abdullah bin Şeddâd: 50, 116.
 Abdullah bin Vehb: 415.
 Abdullah bin Zübeyr: 105.
 Abdullah bin Humeyd: 117, 273, 419.
 Abdulcebbar bin Ahmed: 428.
 Abdulmelik: 252.
 Abdülbâri Nedvî: 121.
 Abdurrezzak: 117, 133, 257, 384, 431.
 Abdurrahman bin Zeyd: 109.
 Abdullah bin Sa'd el-Ensârî: 146.
 Abîr-î Sebîl: 41.
 Abdulmuttalip oğ. Abas: 345, 355.
 Adet Muhakkemdir: 22.
 Aden: 411.
 Adalet-i tevzi: 23.
 Adiy bin Beddâ: 358.
 Adiy bin Hâtem: 292, 297, 298.
 Adiy bin Ümey el-kindî: 398.
 Âdem Peygamber: 91, 92, 291, 391.
 Ahkâm: 25.
 Ahkâm'ül-Kur'ân: 125, 26, 31.
 Ahmed bin Hanbel: 27, 28, 36, 38, 39, 251, 253, 257, 258, 287, 288, 283.
 Ali bin Medenî: 314.
 Alman markı: 350.
 Alkame: 192, 211.
 Ali bin Hüseyin: 407, 408, 411, 429.
 Alkame bin Fegvâ: 34.
 Aleksi Karıl: 48.
 Amerika: 25.
 Amr bin Ahves: 183.
 Amr bin Dînâr: 211, 427.
 Amr bin Meymun: 419.
 Amr bin Rabia: 87, 88.
 Amr bin Suayb: 178, 211.
 Amr bin Ümeyye: 223.
 Amr bin Ebî Amr: 304.
 Amr bin As: 358.
 Amr bin Mâlik: 135.
 Âmir bin Az'ete: 403.
 A'meş: 38.
 Anayasa: 22, 23.
 Anadolu: 434.
 Araplar: 293, 319, 324, 347, 348, 377, 414, 415.
 Araptavşanı: 284.
 Arfece: 364, 365.
 Arı: 284.
 Arazly-i Esniriyye: 432, 434, 435.
 Arazly-i Uşriyye: 432, 433, 434, 435.
 Aristokrat: 325.
 Arefe: 79, 103, 128, 129.
 Arafat: 107, 109, 111, 112, 113, 114, 131, 345, 415.
 Asya: 25, 28.
 Ashab: 28.
 Âsım: 346.
 Aslan: 284, 293.
 Asur: 248.

40, 42, 43, 45, 46, 51, 61, 63, 66, 67,
100, 101, 105, 111, 116, 123, 127, 128,
138, 144, 146, 147, 155, 156, 162, 176,
177, 178, 179, 181, 182, 189, 197, 198,
199, 204, 206, 207, 209, 210, 212, 224,
226, 232, 240, 241, 242, 251, 252, 255,
258, 265, 271, 289, 298, 300, 304, 308,
309, 310, 313, 320, 328, 331, 346, 352,
359, 363, 372, 381, 385, 397, 398, 400,
416, 417, 418, 427, 428, 431, 435.
Ahmet Cevdet Paşa: 20.
Ahzâb: 51, 67.
Akra' bin Habis: 93.
Akrep: 284.
Alkol: 311, 312, 316, 317, 320.
Alkolometre: 317.
Ali bin Ebû Talha: 108, 112, 201, 204,
214, 225, 227, 239, 257, 301, 305, 309,
310, 381, 384, 400, 410, 419, 431.
Ali (R.A.): 34, 42, 43, 44, 49, 51, 61,
68, 92, 102, 105, 116, 129, 156, 157,
163, 164, 168, 182, 205, 211, 228, 241,

Ashab-ı Farâiz: 365.
Atâ': 37, 49, 56, 66, 99, 105, 108, 116,
120, 122, 131, 156, 179, 197, 204, 211,
251, 252, 253, 260, 303, 308, 399, 385,
416, 425, 427, 429.
Atâ'ül-Horasanî: 42.
Atâ bin Yesâr: 43.
Avustralya: 25.
Avrupa: 25.
Av: 131.
Avcı Hayvanlar: 296.
Aynı (şerh-i Buharî): 242.
Aybaşı hâli: 148.
Ay: 95, 96, 97.
Aziz Paul: 270, 276.
Az teklif: 23.
Âişe: 33, 42, 45, 50, 52, 57, 60, 61, 81,
101, 126, 144, 145, 147, 148, 157, 169,
181, 203, 260, 272, 286, 318, 379, 381,
394, 412, 432.
Alûsi: 32, 425, 428.

(B)

Babil: 248.
Bağdat: 350.
Bağli: 274.
Bâin (Talâk-ı bâin): 216.
Baki kabristanı: 398.
Balık: 274, 280, 295, 303.
Başlık: 219, 222.
Battani: 90.
Batn-ı Nahl: 69.
Bedâyl: 277.
Bedir: 419.
Benî Kemh: 186.
Benî Kurayze: 67.
Benî Sehm: 358.
Benî Süleyn: 67.
Berire: 227.
Berit: 62.
Bera bin Âzib: 155, 224.
Beraet-i Zimmet: 21.
Beytullah: 93, 125.
Beyhaki: 26, 32, 60, 62, 85, 87, 90, 92,
127, 133, 202, 215, 289, 309.
Beytul Atik: 85.
Beytul Haram: 85, 88, 90, 91, 99, 101,

414, 415, 419.
Beytul Makdis: 84, 85, 88.
Bezzâr: 307.
Besmele: 302, 308.
Beha bin Hakim: 176.
Bekke: 91, 92.
Bethâ: 92.
Biruni: 90.
Bit: 284.
Binti Vâşık: 232.
Bizans: 350.
Bokrat: 407.
Buharâ: 27.
Buharî: 52, 54, 59, 61, 67, 78, 86, 88,
96, 101, 110, 114, 123, 131, 130, 147,
151, 157, 169, 172, 175, 187, 202, 205,
228, 231, 234, 235, 239, 290, 292, 295,
298, 299, 302, 314, 318, 346, 349, 358,
361, 362, 367, 376, 391, 393, 400, 417.
Burluva: 325.
Bulug'ul-Meram: 321.
Budeyl: 358.
Büreyde bin Husayb: 35.
Brahmanizm: 296.

(C)

Câbir bin Abdullah: 49, 54, 65, 66, 68,
69, 86, 87, 101, 109, 117, 118, 126,
132, 156, 177, 195, 202, 227, 301, 302,
304, 318, 343, 345, 372, 375, 394, 427,
431.
Câbir bin Zeyd: 214.
Cafer bin Muhammed: 309.
Calinos: 408.
Camlu'l-Ahkâm: 26, 32.
Camlu'l-Beyân: 347.
Cariyeler: 250.
Carliyenin İddeti: 27.
Cârl Fâiz: 353.

Câriye: 251, 252, 253, 254, 255.
Cebriâl: 53, 65.
Cemile binti Yemâr: 202.
Cenin: 283, 284, 285.
Cessas: 26, 31.
Cevârih: 298.
CeziretÜ'l-Arap: 424.
Cibril: 422.
Ciğer: 274, 289.
Cübeyr bin Mut'im: 212.
Cüheyne: 163.
Cünûp: 41, 43.

(Ç)

Çin: 258, 319

Çekirge: 274, 289, 295, 303.

(D)

Dahhâk: 42, 50, 56, 106, 120, 146, 158,
174, 182, 192, 201, 211, 214, 245, 429.
Dalak: 274, 289, 293, 378.
Da'kıl bin Mukarrin: 278.
Danyâl Peygamber: 84.
Daremi: 34.
Davud-el Zâhiri: 26, 38, 61, 63, 181,
258, 305, 310.
Dare Kutni: 43, 60, 65, 86, 87, 117, 155,
156, 205, 271, 289, 301, 302, 304, 358,
362, 371, 372, 408, 409, 432.
Dekukâ: 350.

Debusi: 27.
Demokrasî: 18, 368.
Deniz Açı: 283, 301.
Deniz Domuzu: 303, 306.
Deraverdi: 186.
Devlet malı: 398.
Dinâr: 350.
Dirhem: 350.
Domuz: 266, 270, 272, 273, 274, 276,
282, 284, 287, 289, 290, 291, 295, 318.
Düretü'l-yetime: 261.
Doktor Mustafa: 248.

(E)

Ebû Amr: 38, 182, 430.
Ebû Bekir bin Abdurrahman: 205.
Ebubekir bin Arabî: 26.
Ebû Ali: 168, 361.
Ebû Avane: 155.
Ebu Ayyaş: 65.
Ebû Bürde: 431.
Ebubekir Siddîk: 29, 59, 102, 104, 182,
278, 302, 381.
Ebubekir Râzi: 26, 31, 33, 138, 242.

Ebû İshak: 314.
Ebû Derdâ: 182, 286, 381.
Ebû Kilâbe: 145.
Ebû Şevh: 422.
Ebû Meysera: 102.
Ebû Malik: 173, 389.
Ebû Kays: 223.
Ebû Miçez: 63, 303, 377.
Ebû Musa el-Hâfî: 62, 182, 192, 202,
260, 367, 428, 432.

- 300, 340, 400, 428.
Ebû Câfer Tahavî: 26.
Ebû Câfer Kaasım Billâh: 27.
Ebû Hanîfe: 27, 28, 31, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 50, 51, 55, 69, 78, 105, 120, 122, 124, 125, 127, 130, 145, 147, 152, 162, 179, 205, 207, 209, 211, 222, 226, 242, 243, 251, 255, 265, 266, 303, 304, 305, 310, 316, 330, 359, 364, 383, 417, 424, 426, 428, 431, 432, 435.
Ebû Dâvud: 38, 50, 51, 62, 96, 110, 113, 145, 146, 156, 169, 181, 182, 188, 198, 199, 202, 204, 221, 226, 236, 238, 241, 260, 282, 289, 301, 307, 308, 314, 359, 361, 362, 366, 372, 377, 392, 393, 400, 417.
Ebû Meysere: 252, 313.
Ebülfîdâ İsmail: 32.
Ebû Küreyb: 427.
Ebülhayr Nurulhasen: 32.
Ebû Sevr: 39, 100, 106, 181, 197, 199, 200, 204, 226, 252, 258, 305, 306, 308, 310, 366, 417, 431.
Ebû Sâ'saa: 430.
Ebû Muhammed: 411.
Ebû Seleme: 39, 179, 237.
Ebû Salih Hanefî: 117, 217.
Ebû Osman Nehdîs: 324.
Ebû Mus'ab: 39.
Ebû Said el-Hudrî: 50, 54, 226, 282, 330, 349, 418.
Ebû Sinan: 93.
Ebû Eyyub: 50, 303.
Ebû Dehdag: 336.
Ebû Hüzeyfe: 158.
Ebû Hüreyre: 50, 87, 156, 165, 238, 253, 301, 308, 346, 371, 391, 393, 416, 426, 427.
Ebû Humeyd-i Sâidî: 388, 397.
Ebû Ubeyd: 117, 430.
Ebû'l-is: 223.
Ebû Umâme: 106, 289, 290.
Ebû Nuaym: 175, 406, 409.
Ebû Muayyt: 223.
Ebû Râfî: 398.
Ebû Tufâyl: 291.
Ebû Talha: 423, 365.
Ebû Yunus: 52.
Ebû'l-vefa: 90.
Ebüzer: 278.
Ebherî: 39.
Ebvâh: 305.
Ebdüleşhel: 398.
Ekvator: 98.
Edison: 420.
Elizâbeth: 316.
Elmalılı Hamdî: 316.
Emekçi: 352.
Emedü'l-Aksâ: 27.
Enes bin Mâlik: 35, 37, 42, 62, 63, 126, 131, 144, 182, 189, 252, 419, 429, 431.
Ensar: 380.
El-Dürri'l-mensur: 347.
Esmâî: 182.
Eslâmî: 233.
Eşbah ve'n-nazâir: 21, 277.
Eşref-i Saat: 53.
Eş'ârî: 216.
Esved bin Yezit: 253.
Etanol: 311.
Etlî Alkol: 311.
Eus bin Sâbit: 364.
Evtas: 226.
Evzâî: 44, 45, 46, 56, 57, 61, 71, 157, 182, 197, 206, 207, 211, 252, 300, 302, 305, 330, 381.
Ezd: 397.
Eziâm: 294, 295.

(F)

- Fahite bintü Esved:** 223.
Fahrüddin Râzî: 334, 339, 356.
Fal: 294, 296, 313.
Falz: 25, 331, 332, 333, 334, 336, 339, 340, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 351, 352, 354, 356.
Fâtîma bintü Yesâr: 202.
Fâzîlurrahmân Ansarî: 18.
Fecr: 92.
Fecr-i sadîk: 83.
Ferâiz: 371, 372, 380.
Fersah: 62.

Fâiz Nazariyesi ve İslâm: 350, 355.
 Fârâbi: 383, 387.
 Fâre: 284.
 Farkad: 411.
 Farslar: 323, 324.
 Fâtıma binti Ebi Hubeyze: 182.
 Fâtıma binti Kays: 214.

Fethü'l-beyân: 26, 32.
 Fethü'l-kadir: 123, 273, 317, 394, 434.
 Fevâsik-ı Hamse (beş fâsik): 136.
 Fıdye: 74, 75, 122.
 Fıkıhçılar: 22.
 Fil: 284.

(G)

Gatafon: 262.
 Gelincik: 284.

Güçlükten kaçınma: 23.

(H)

Habeşistan: 54.
 Habibe binti Sehl: 197, 198, 199.
 Haccetü'l-Veda: 111, 183, 104, 134.
 Hacc: 23, 93, 94, 99, 103, 104, 107, 115, 119, 120, 424.
 Hacr: 265.
 Hafse (R.A.): 205, 265.
 Hâkim (Muhaddis): 85, 86, 117, 188, 199, 238, 260, 271, 346, 418, 429.
 Hak Dini Kur'an Dili: 340, 425.
 Hakem: 256, 257.
 Hamze: 38, 402.
 Hamr: 315, 316.
 Hammad bin Ebi Süleyman: 57, 66, 429.
 Hamdi Yazır: 356, 424.
 Halid bin Velid: 65.
 Hanefi: 113, 114, 118, 123, 124, 128, 131, 190, 196, 200, 201, 203, 240, 300, 317, 319, 321, 331.
 Hamr: 318, 321.
 Hanif: 91.
 Hanbeli: 74, 116.
 Halid bin Sezzab: 411.
 Halid bin Süfyan Hüzeli: 56.
 Haram: 266, 267, 269, 276, 280, 284, 297, 307, 351, 410, 414.
 Harâm-ı Şerif: 120, 131, 425.
 Harun Resid: 407.
 Hâris bin Umeyr: 224.
 Hâris bin Hışam: 205.
 Hasan bin Ebi Hasan: 227.
 Hasan bin Sâlih: 226.
 Haysem bin Cemil: 155.

Hayber: 35, 221, 226, 228, 390, 433.
 Hays: (bir çeşit yemek): 81.
 Haydarabad: 386.
 Hayız: 26, 143, 148.
 Hasan Basri, Hasan bin Ziyad, Hasan bin Sâlih: 38, 42, 44, 50, 58, 61, 66, 68, 99, 101, 105, 108, 116, 119, 126, 136, 146, 174, 179, 192, 202, 208, 211, 213, 214, 226, 236, 248, 282, 288, 278, 286, 293, 301, 306, 364, 369, 376, 380, 411, 422, 428, 429, 430, 435.
 Hasan Hüseyin bin Haysem: 90.
 Helâl: 266, 267, 269, 276, 280, 284, 297, 307, 351, 410, 414.
 Hediy: (Kurbanlık hayvan): 119.
 Hendek: 41, 65, 60.
 Herir: 68.
 Hıristiyan: 373, 394, 424, 17.
 Hıristiyanlık: 270, 287, 314, 316.
 Hilâs bin Amr: 168.
 Hilâl: 95, 96.
 Hilâfiyat İmli: 27.
 Hıdâye (Fıkıh): 277.
 Hışam bin Urve: 416, 422.
 Hindistan: 248.
 Hulli: 386, 388.
 Hulle: 237, 239, 240, 241, 242.
 Hudeybiyye: 118, 119, 120, 126.
 Hulefa-ı Râsîdîn: 22, 33.
 Humayd: 39.
 Huccetü'l-İslâm Ebdü Hamid: 388.
 Huzeyfe bin Yeman: 66, 172, 174.
 Hüseyin bin Muharik: 108..
 Homoseksuel: 178.

(İ)

İbni Amr: 38.
 İbni Atiyye: 33.
 İbni Abdilhakem: 423.
 İbni Abdilberr: 122, 181, 197, 236.
 İbni Asakir: 316, 385.
 İbni Abbas: 42, 44, 45, 56, 56, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 78, 85, 89, 92, 93, 100, 101, 105, 108, 110, 112, 115, 116, 120, 124, 26, 127, 128, 134, 138, 146, 147, 155, 156, 163, 165, 173, 174, 178, 178, 185, 182, 188, 190, 192, 197, 201, 205, 208, 210, 213, 214, 217, 222, 226, 227, 231, 233, 235, 251, 253, 257, 269, 273, 282, 286, 292, 298, 301, 302, 305, 307, 308, 309, 319, 327, 346, 359, 360, 367, 378, 378, 380, 384, 409, 414, 415, 417, 422, 428, 429.
 İbni Asım: 211.
 İbnü'l-Arabî: 100, 303, 362, 403, 427.
 İbni Cehm: 117.
 İbni Cassâme: 305.
 İbni Cerîr: 42, 67, 78, 86, 87, 88, 89, 106, 119, 138, 146, 173, 181, 182, 184, 193, 197, 198, 201, 202, 211, 220, 257, 277, 279, 282, 298, 299, 300, 339, 355, 379, 384, 391, 400, 415, 426, 430.
 İbni Cüreyye: 293, 354, 120, 217.
 İbni Cübeyr: 108.
 İbnü'l-etbiyye: 397.
 İbni Ebi Leylâ: 302, 305, 309, 366, 430, 435.
 İbni Ebi Hatim: 85, 92, 111, 119, 134, 172, 202, 211, 235, 236, 253, 257, 260, 273, 291, 314, 329, 336, 354, 355, 384.
 İbni Ebi Şeybe: 87, 117, 273.
 İbni Ebi Hadret: 220, 221.
 İbrahim bin İsmail: 67.
 İbrahim bin Muhammed (A.S.): 155.
 İbrahim Nehal: 56, 92, 105, 108, 146, 201, 211, 213, 214, 253, 258.
 İbrahim Peygamber: 91, 92, 113, 131, 132, 133, 138, 294, 383, 384.
 İbni Haldun: 28, 278.
 İbni Münzir: 51, 66, 117, 127, 172, 273, 366.
 İbni Mâce: 43, 67, 88, 117, 146, 169, 188,

İbni Munkedir: 175.
 İbni Hâlib: 271.
 İbni İkrime: 33, 42, 49, 92, 108, 110, 112, 145, 156, 173, 179, 208, 211, 212, 213, 227, 245, 253, 360, 367, 378, 380.
 İbni Nüceym: 21, 277.
 İbni Ömer: 44, 49, 50, 52, 63, 65, 69, 85, 86, 88, 94, 100, 105, 106, 108, 113, 116, 119, 129, 132, 156, 178, 182, 205, 239, 252, 271, 282, 286, 289, 305, 308, 336, 345, 363, 381, 429.
 İbni Hazm: 66.
 İbni Tavus: 178.
 İbni Teymiyye: 60, 190.
 İbni Velh: 39, 429.
 İbni Rüşd: 28.
 İbni Sînâ: 27.
 İbni Sirin: 33, 37, 53, 106, 116, 126, 181, 205, 211, 233, 308, 354, 378, 430.
 İbni Mesud: 42, 44, 50, 51, 65, 69, 85, 105, 117, 119, 156, 168, 182, 205, 232, 240, 260, 278, 281, 336, 346, 352, 378, 381, 427.
 İbni Yunus: 90.
 İbni Zübeyr: 119, 126, 235.
 İbni Sâ'd: 127.
 İbni Zeyd: 214, 217, 429.
 İddet (Şer'i bekleme müddeti): 159, 192, 214, 215, 216, 228, 230, 233, 236, 237, 239, 240, 242.
 İdam: 403.
 İctihad kapısı: 29.
 İlmi Hilâf: 28.
 İmamet: 363, 386, 387, 388, 389.
 İçki: 23, 311, 312, 313, 320.
 İhramlı: 301.
 İmran bin Husayn: 385.
 İmâm-ı Gazelî: 28, 143, 383.
 İmâm-ı A'zam: 27, 40, 61, 63, 71, 75, 79, 100, 108, 109, 136, 137, 139, 157, 182, 185, 208, 210, 212, 237, 258, 280, 284, 301, 321, 430.
 İncil: 249, 276, 314.
 İngiltere: 22.
 İshak bin İsâ: 398.
 İshak bin Rahaveyh: 36, 56, 66, 101, 117, 156, 197, 238, 253, 305, 309, 363,

199, 202, 238, 241, 271, 282, 289, 346, 407, 408.
İbni Mubârek: 430.
İbni Kinâre: 362, 366.
İbni Kaâni: 127.
İbni Kuteybe: 222.
İbni Mâcîşûn: 382.
İbni Merdveyh: 87, 193, 202, 211, 280, 290, 294, 314, 355, 418, 422.
İbni Kaasim: 265, 272, 423, 429.
İbni Kesir: 33, 38, 112, 135, 138, 174, 212, 220, 242, 247, 254, 295, 300, 339, 346, 352, 345, 355, 377, 381, 385, 427, 428.
İbni Kayyum: 190.
İbni Hanîfiyye: 429.
İbni Hibbân: 178, 289, 165.
İbni Lâiha: 92.
İbni Mersed el-Gameni: 172.

381.
İsrâ sûresi: 49.
İsmail Kaadi: 416.
İsmail Peygamber: 91, 133, 294.
İslâm Hukuku: 23, 24.
İslâm Hukuku Nazariyatı: 18.
İsa (Peygamber): 276, 291, 318.
İsrâîlîoğulları: 291.
İsraf: 406, 408, 409.
İspirto: 317, 318.
İhram: 105, 107, 112, 122, 124.
İlâ: 203, 204, 205, 206, 207.
İpek: 268.
İrân: 350.
İranlılar: 319.
İrak: 168, 219.
İrbil: 359.
İttâ bin Useyd: 104, 354.

(K)

Ka'b: 67.
Ka'b bin Ucre: 122.
Kadir Gecesi: 53.
Kaadi İsmail: 57.
Kaadi Ebû Yusuf: 67, 68, 79, 83, 100, 106, 130, 156, 162, 251, 265, 267, 285, 321, 432.
Kahin: (Büyücü): 147.
Kadın halleri: 143.
Kelâid: 102.
Kamer takvimi: 97.
Kas: 283, 284, 286, 289, 291.
Kaylunbağa: 284.
Kaplan: 284, 293.
Kapitalizm: 333, 334.
Kapitalist: 352, 353, 356.
Kara avı: 283, 301.
Katade: 42, 44, 50, 56, 61, 66, 92, 100, 106, 108, 112, 115, 192, 205, 213, 214, 217, 215, 251, 253, 282, 292, 293, 380, 384, 422, 425, 430.
Katolik kilisesi: 316.
Kas bin Hars: 246.
Kaasim bin Muhammed: 115.
Karz-ı Hasen: 268, 323, 331, 332, 334, 335, 336, 337, 338.
Kaasim bin Muhaymere: 427.

Kabe: 81, 89, 90, 91, 92, 102, 119, 126, 131, 132, 133, 134, 135, 139, 293, 294, 409, 419, 414, 415, 417, 419.
Kadı: 50.
Kadı (İmam): 129, 277.
Kasab: 208.
Kelâid: 375, 376.
Kısa: 21.
Kible: 47, 84, 89.
Kısa-ı: 38.
Kitâbü'l-Meahir: 26.
Kitab Ehl: 285, 284, 287.
Kitâbu Rahmetü'l-Ümmeh: 310.
Komünizm: 323, 325.
Korku namazı: 53, 56, 65, 67.
Köpek: 274.
Kuhistan: 412.
Kurtubi: 14, 26, 32, 37, 63, 89, 100, 129, 135, 136, 220, 223, 242, 272, 273, 278, 279, 297, 300, 303, 358, 365, 371, 377, 400, 408, 422, 428, 430, 431.
Kuru: 26, 27, 179, 181, 182.
Kurays: 109, 246, 415.
Kurbaga: 284.
Kırmızı: 33.
Kubeyse bin Züeybe: 52, 346.
Kunut: 49, 53, 56.

Kurt: 283.
 Katur: 284.
 Kavl-i cedid: 147, 204, 210, 215, 286.
 361, 427.
 Kavl-i Kadim: 147, 204, 210, 212, 218.
 361, 427.
 Kasamed: 362.
 Kene: 284.
 Kenzül-İrfan: 26.

Kudûp: 84.
 Kurban: 131.
 Kumar: 311, 312, 313.
 Kuteybe: 166.
 Kâfe: 169, 204, 366, 361, 430.
 Kürre bin Vebre: 416.
 Kitâbü'd-De'lâil'n-nübüvve: 92.
 Kirpi: 284.

(L)

Lâmesüm: 44.
 Ley: 272, 282, 284, 288.
 Lays bin Sâ'd: 62.

Lokman: 163.
 Luka İncili: 81, 315.

(M)

Madrid: 154.
 Mâlik - Mâlikî: 26, 27, 28, 31, 36, 38,
 39, 40, 44, 45, 46, 49, 50, 56, 57, 61,
 63, 70, 71, 74, 78, 83, 100, 101, 105,
 108, 109, 117, 118, 120, 122, 123,
 126, 127, 129, 130, 136, 137, 138, 139,
 152, 156, 157, 162, 168, 169, 181, 185,
 197, 200, 204, 205, 206, 209, 210, 212,
 215, 216, 218, 226, 236, 237, 239, 240,
 242, 246, 250, 251, 252, 255, 265, 274,
 280, 286, 302, 303, 304, 305, 306, 308,
 309, 310, 316, 329, 330, 331, 351, 359,
 362, 363, 366, 370, 380, 400, 416, 423,
 424, 427, 428, 429, 431, 435.
 Makhûl: 106, 115, 174, 205, 252, 286.
 381.
 Mâlik bin Dinar: 411.
 Ma'kil bin Yesar: 202, 232.
 Ma'mer bin Abdullah: 163, 257.
 Ma'mer Bin Râşid: 422.
 Mansur: 432.
 Mazdele: 323.
 Mâruf: 24.
 Mâriye: 204.
 Markos: 270.
 Mâruf Kerhi: 411.
 Maslahat-ı tem'n: 23.
 Mâverdi: 51, 361, 408.
 Mecenne: 113.

Minber-i Nebevi: 362.
 Mirâs: 364, 369.
 Mîrim Çelebi: 90.
 Misvak: 417.
 Misver bin Mahreme: 416.
 Mısırlılar: 248.
 Muhammed (İmâm): 79, 83, 100, 129,
 130, 156, 162, 286, 321, 432.
 Muhammed bin Abdullah: 432.
 Muhammed bin Hanefiyye: 429.
 Muhammed bin Mesleme: 432.
 Muhammed Ebû Zehrâ: 30.
 Muhammed Sıddık Hasan: 32.
 Muhammed bin Ka'b: 108.
 Muhammed bin İsmail: 45.
 Muhammed bin İshâk: 163.
 Muhallam bin Cessâme'yi: 403.
 Muharrem: 99, 100.
 Muaviye bin Hakem: 54.
 Mukatıl: 50, 135, 172, 211, 354, 386.
 Muğire: 92.
 Mukatıl: 110, 192, 213, 214.
 Mursel hadis: 306.
 Muhacir: 360.
 Modern Hukuk: 21.
 Mukaddime (İbni Haldun'un): 28.
 Muhlta'l-Maarif: 28.
 Muğire (R.A.): 324.
 Muğire oğulları: 354.

- Mecmeu'l-enhür: 285.
 Mecelle: 20, 21.
 Medine: 16, 17, 23, 29, 60, 61, 63, 104, 137, 138, 169, 245, 302, 359, 360, 362, 381, 424, 429, 430, 443.
 Menâr (şerh): 277.
 Merzevi: 66.
 Menât: 126.
 Mekke: 16, 34, 35, 60, 91, 92, 101, 104, 122, 123, 124, 135, 137, 138, 318, 345, 346, 354, 358, 362, 409, 427, 430.
 Mesh: 37.
 Mettâ İncillî: 81, 315.
 Menââik: 127.
 (el-)Mer'etü beyne'l-fıkhi ve'l kanun: 248, 375.
 Mesrûk: 116, 145, 146, 192, 205.
 Mehmet Vehbi Efendi: 26.
 Mescid-i Nebvî: 51, 42, 329.
 Mescid-i Haram: 85, 88, 90, 124, 362, 419, 420, 421, 423, 424, 425.
 Mehîr: 209, 210, 211, 217, 219, 220, 221, 227, 238, 245, 374, 376, 378, 380.
 Merve: 100, 125, 126, 127, 128.
 Meş'arû'l-haram: 109, 111, 113.
 Mevâkit: 96.
 Mevdûdi: 22, 23, 338, 341.
 Mikdad bin Esved: 278, 401.
 Mikdam bin Ma'dî Kerib: 407.
 Mikat: 115.
 Meysere: 314.
 Mina: 59, 113, 119, 123, 128, 129, 130, 131.
 Muaz: 49, 182, 203, 330, 381, 431.
 Muvatta: 49, 50, 70, 197.
 Muaviye: 257.
 Mutarrif: 362, 373.
 Muhallâ: 196, 197, 199, 200.
 Mu'cemû'l-Buldan: 359.
 Mushaf ile yemin: 363.
 Musevîlik: 186, 269, 270.
 Muraysî: 33.
 Munzir bin Muğire: 182.
 Meymûn bin Mührân: 140.
 Mücahid: 42, 44, 49, 56, 66, 75, 100, 101, 105, 108, 113, 116, 131, 146, 173, 179, 182, 192, 211, 213, 222, 245, 251, 252, 263, 273, 274, 293, 327, 378, 380, 385, 427, 428, 429, 430.
 Müd: 122.
 Mûkâbere: 143.
 Münber: 24.
 Müslim bin Yezar: 427.
 Muslim: 35, 51, 52, 54, 66, 61, 85, 88, 114, 126, 132, 138.
 Müslim bin Halid: 106, 128, 147, 148, 151, 157, 169, 172, 226, 227, 228, 231, 234, 239, 253, 254, 278, 290, 292, 294, 299, 299, 302, 314, 318, 343, 345, 348, 349, 361, 391, 393, 394, 416, 426.
 Müsâfir: 223.
 Mû'a: 208, 209, 227, 228, 229, 239.
 Müsned-i Ebi Hâtim el-Bûstî: 423.
 Müzenî: 43, 67, 68.
 Müzdellife: 109, 112, 113, 114, 131, 416.
 Münye Şerhi: 428.

(N)

- Nâfi: 38, 108, 205, 308.
 Nahaf: 42, 44, 50, 112, 117, 136, 206, 207, 251, 359, 430, 431, 435.
 Nakibû'l-Halebi: 90.
 Namez: 47.
 Necaset-i galize: 322.
 Nesel: 38, 85, 88, 110, 165, 166, 177, 178, 181, 182, 188, 198, 237, 238, 241, 260, 289, 304, 314, 363, 407, 416, 417.
 Neylülmerâm: 26, 32, 309, 339, 423.
 Nişâbur: 63.
 Nişâneler: 99.
 Nih sâresi: 27.
 Numan bin Beşir: 316.
 Nizâmülmülk: 368.
 Nûşûz: 151.
 Nikâh: 164.
 Nikâh-ı mut'a: 187.

(O-Ö)

Okıyye: 330.

Orta namaz: 49, 60, 61, 63.

Oruç: 72, 73, 76, 77, 80.

Orta kuşak: 82.

Omre: 103, 106, 116, 118, 126, 134, 136, 424.

Osman (R.A.): 37, 59, 60, 163, 164, 182, 206, 236, 257, 360.

Osman bin Me'zun: 277, 279.

Osmanlılar: 432, 433, 434.

Ölü: 269, 271, 274, 283, 287, 289, 291.

Ömer bin Hattâb: 29, 35, 49, 68, 69, 61, 105, 115, 131, 133, 136, 167, 174, 176, 182, 198, 205, 215, 216, 219, 220, 228, 253, 265, 303, 313, 314, 319, 346, 381, 399, 402, 410, 411, 417, 424.

Ömer bin Abdülâzîz: 57, 61, 424, 431.

Örf ve Âdet: 24.

(P-R)

Pars: 284.

Pire: 284.

Prof. Belgeçoy: 21.

Prof. Enver İkbâl Kureyyî: 332, 339, 347, 352.

Prof. Hamidullah: 24, 25, 97.

Prof. Hudari: 348.

Prof. Muhterem Harun Han Şîrvânî: 386.

Rabla: 386, 399.

Rag: 399.

Ramazan: 63, 73, 75, 76, 77, 82, 83, 104.

Raif M. Raif Özan): 24.

Rebi' Bin Enes: 49, 106, 108, 112, 120, 174, 182, 192, 205, 211, 214.

Redd'u'l-Muhtar: 428.

Redâ (Süt emme): 154, 155, 156, 161.

Recep: 99, 100.

Rıfâa: 239, 240.

Ribâ: 23, 258, 338, 339, 340, 343, 345, 346.

Rics: 321.

Roma Hukuku: 24.

Roma İmparatorluğu: 186.

Ruh'u'l-Meânî: 32, 422, 425, 428.

Rumelî: 434.

Rûstem: 324.

(S)

Sa (140 dirhem): 122, 129.

Sa : 00 125, 126, 127, 128.

Sâ'it bin Kays: 197, 198, 199.

Sa'îd bin Mü'eyyib: 42, 62, 156, 179, 205, 211, 227, 239, 262, 309, 346, 351, 374, 406, 429.

Sa'îd bin Mü'eyyir: 37, 42, 108, 112, 115, 116, 117, 179, 213, 245, 251, 253, 303, 319, 417, 427, 428, 429.

Sa'îd bin Et. Vakkas: 137.

Sa'îd bin Mensur: 273.

Sa'îd bin Rebl: 272.

Sa'îd bin Menâûr: 119.

Salvan bin Umeyye: 223.

Sakîfliler: 364.

Salât-ı Havf: 55, 47, 64, 70.

Salât-ı Vüstâ: 49, 53.

Selâm: 390, 391, 392, 395.

Sehl bin Sa'd: 416.

Sem'ânî: 27.

Semerkant: 27.

Selman-ı Fârisî: 278, 299.

Sevri: 38, 39, 61, 63, 71, 105, 111, 115, 156, 162, 204, 208, 211, 215, 237, 251, 252, 301, 305, 314, 346, 430, 435.

Seyrefîy: 354.

Süfyan: 175, 182, 202, 397, 420.

Sühûn: 416.

Süheyl: 203.

Süddî: 35, 108, 116, 173, 202, 214, 222, 245, 251, 253, 327, 336, 354, 377, 409.

Süt ana: 162.

Süleyman bin Yesar: 181, 205.

Süleyman el-Teymî: 214.

Süleyman Peygamber: 248.

Sümâme: 423, 424.

Salım: 157, 181, 205, 278.
 Salih bin Musa: 432.
 Sâmi kavimler: 84.
 Sava Paşa: 21.
 Sarhoş: 313.
 Sarraf: 364.
 Sefer: 57.
 Seferi: 59, 61, 74.
 Sebret: 227.
 Sehbâ: 36.

Süveyd bin Nu'man: 35.
 Süveyd: 364, 365.
 Süyûd: 347.
 Sımak bin Fadî: 431.
 Sinek - Sivrisinek: 284.
 Siyah köpek: 100.
 Sıcak kuşak: 82.
 Sırtlan: 293.
 Sosyalizm: 333.

(Ş)

Şa'bi: 37, 44, 105, 116, 131, 181, 182,
 213, 216, 241, 253, 286, 308, 346, 359,
 430.
 Şâfî: 25, 26, 27, 28, 31, 36, 37, 39,
 40, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 51, 55, 56,
 61, 62, 63, 69, 70, 74, 78, 81, 82, 83,
 100, 101, 105, 106, 107, 108, 109, 113,
 114, 116, 118, 120, 122, 124, 126, 127,
 129, 130, 131, 136, 137, 138, 139, 147,
 152, 156, 162, 168, 179, 185, 190, 197,
 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208,
 209, 210, 211, 212, 215, 221, 222, 226,
 228, 236, 239, 240, 242, 246, 250, 251,
 252, 253, 255, 257, 258, 265, 267, 274,
 289, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306,
 308, 310, 316, 319, 320, 331, 351, 359,

362, 363, 384, 366, 381, 383, 400, 416,
 423, 424, 427, 429, 439, 431, 436.

Şâhidler: 368.

Şarap: 311, 315, 316, 318, 320, 321.

Şam: 29.

Şampanya: 320.

Şâir: 99, 100.

Schid: 399.

Setval: 70, 104, 106, 106.

Şehr bin Havşeb: 427.

Sevkanî: 123, 126, 190, 273, 384, 385.

Şeker kamışı: 430.

Siâ: 187, 386.

Siler: 26.

Su'be: 92.

Süleyh: 211.

(T)

Taberânî: 111, 117, 127, 165, 202, 295,
 316, 336, 363, 399.

Tahâvî: 167.

Taberî: 82, 251, 324, 347.

Taif: 433.

Taberistan: 68.

Talha bin Abdullah: 117, 174.

Tâblin: 28.

Tahsildar: 397.

Takvîmü'l-Edille: 27.

Tavus: 42, 56, 105, 108, 115, 116, 122,
 136, 179, 197, 210, 211, 213, 253, 286,
 293, 309, 429, 430.

Talâk: 185.

Târihü't-Tesrî fî'l-İslâm: 348.

Teyemmüm: 41, 45.

Teaddüd-i Zevcat: 248, 249.

Ten'im: 92.

Terkib - Terhib: 79.

Tâ'ir-i Kebir: 16, 355.

Tekbir: 128.

Telbiye: 108.

Temettü: 123, 124.

Temimüddârî: 358, 411.

Tevrik günleri: 128, 129, 130.

Tevrat: 84, 144, 175, 176, 186, 248, 270,
 276, 314, 364.

Tilki: 284.

Tirmizî: 35, 45, 50, 85, 88, 117, 118,
 146, 147, 151, 155, 177, 178, 181, 186,
 198, 201, 202, 204, 232, 248, 260, 261,
 246, 282, 289, 302, 304, 307, 314, 316,
 330, 361, 363, 367, 379, 391, 392, 393,
 407, 418, 427, 431, 432.

Tedrice riayet: 23.

(U-Ü)

Uhade bin Samit: 182, 254, 288, 348.
 Udhiye: 129.
 Uhud: 372.
 Ukas: 113.
 Umre: 80, 118.
 Ukbe bin Amir: 128, 221, 241.
 Urve bin Zübeyr: 128, 179, 181, 188, 367, 397.
 Uğur: 429.
 Übey bin Ümeir: 293.

Übey bin Kâ'b: 182, 227.
 Ümmü Seleme: 43, 155, 156, 234, 237.
 Ümmü Hânî: 116.
 Ümmü Habîbe: 128, 234.
 Ümmü Mektum: 214.
 Ümmü KÜcce: 364, 365.
 (el-) Ümm: 267.
 Üsâme bin Zeyd: 50, 214.
 Usfân: 65, 67, 69.

(V)

Vahidi: 102, 172, 173.
 Vahiy: 24.
 Vahşi eşek: 305.
 Vasily: 260, 261, 263, 265, 266.
 Veddân: 305.

Veda Haccı: 345, 355, 356.
 Vekî: 384.
 Veski: 350, 331, 431.
 Velîy: 260, 261, 263, 265, 266.

(Y)

Yaban epeği: 284.
 Yahya (Peygamber): 315.
 Yahudi: 17, 394, 424.
 Yahudiler: 269, 287, 307, 316, 319.
 Yahya bin Adem: 430.
 Yalâ bin Ümeir: 58.
 Yemâme: 424.

Yemen: 424.
 Yetim: 259, 260, 261, 262, 264.
 Yezid bin Ebî Ziyad: 113.
 Yezid kızı Esmâ: 394.
 Yılan: 284.
 Yolcu namazı: 57.
 Yunan: 186.

(Z)

Zâferan: 432.
 Zâhiriyye: 26.
 Zâtürrika: 69, 70.
 Zeccac: 81, 222, 384, 429.
 Zehebî: 27.
 Zekerîyya: 315.
 Zekerîyya bin Adîy: 372.
 Zekât: 363.
 Zerahşeri: 85, 87.
 Zevd: 330.
 Zevîl-erkam: 365, 380, 381, 382.
 Zeval vakti: 49.
 Zeyd bin Sâbit: 50, 53, 117, 181, 205, 361.
 Zeyd bin Erkam: 53.

Zeyd bin Eslem: 174, 211, 354, 427.
 Zeyneb binti Ümmü Seleme: 235.
 Zeyneb binti Cahş: 234, 359.
 Zeyd bin Mûhelhil: 297.
 Zilhicce: 97, 99, 100, 106, 106, 111, 114, 123, 125, 128.
 Zilkaade: 99, 100, 105, 106, 116, 135.
 Zinet: 410, 412, 414, 417.
 Zâfer: 137, 157, 162.
 Ziya Paşa: 151.
 Zinâ: 268.
 Zülmeccaz: 113.
 Zührî: 37, 42, 45, 93, 108, 115, 136, 138, 201, 205, 211, 213, 252, 286, 330, 360, 377, 427.

YANLIŞ - DOĞRU CEDVELİ

YANLIŞ	DOĞRU	Sahife
bayun egeerk	boyun eğerek durun	49
Bunun için öğleye	Bunun için akşama	53
tedbirlil tevekkül,	tedbir ve tevekkül	64
grup	grup	66
Bu. Ata,	Bu. Atâ,	66
Ahzab ve günü	Ahzab günü	67
Gurub	Grup	69
Câbin	Câbir	69
İmama	İmâm	69
Kendisini	Kendisi	70
Rûhan	Rûhen	73
Hasisindendir	hasasindendir	73
oruc	oruç	73
güc	güç	74
laat	lâat	74
bu ayet	bu âyet,	75
ve hurma	veya hurma	76
ister	isterse	77
Bu hâli her hususta arzulan	Bu her hususta arzulan hâ-	
muratlardan biridir.	li muratlardan biridir	77
muteakıp alınır	muteakıp getirilir	79
yüz tuttukları	yüz tuttukları,	81
mescide	mescide	82
İbnü Ebi Hâtem	İbnü Ebi Hâtim	86
ıdır olunmalarını	tekfir edilmemesini	88
yükseltmelerdir	yükseltmelerdir	91
mükerreren	mükerreren	91
fıtrat	fıtrat	91
Kitabü'd-Delâilinnübuvve	Kitabu'd-Delâil'in-Nübüvve	92
Akra,	Akra	93
Ya Resûlullah!?	Ya Resûlullah!?	93
Küresinde	Küresinde	98
Üzerine de	Üzerinde de	101
101. sayfadaki âyet 102. sayfada, 102. sayfadaki âyet de 101 sayfada olacak.		
Bu takdirde:	Bu takdirde:	106
Mâlikve	Mâlik ve	106
ibaresiyle	ibaresiyle de	116
Bu hadisi Ahmet B. Hanbel Buhari	Bu hadisi, Ahmet B. Hanbel Bu-	
ve İbnl Mâce	hari ve İbnl Mâce rivayet et-	
	mişlerdir.	116
Kaz aedilmek	Kazâ edilmek	118

YANLIŞ	DOĞRU	Sahife
Kurbanları Minâ'ya	Kurbanların Minâ'ya	119
çıkarıla hükümler	çıkarılan hükümler	124
kan ağıtmak	kan akıtmak	124
İma mAhmed	İmâm Ahmed	127
durum ayerî	durma yerî	131
İbnü Ebû Hâtem	İbnü Ebi Hâtim	134
murda şeylerden	murdar şeylerden	134
hüküm	hüküm	135
zeklerle	zevklerle	135
baka	başka	146
İkrım	İkrıme	146
kimsef	kimse	146
dömesin	döğmesin	152
daah	daha	154
başlıyacağı	başlıyacağını	155
Ber' b. Âzıb	Berâ' b. Âzıb	155
baab da	baba da	159
ehli olan	ehli olan	174
— Mademlik	— Madem ki	174
KADINRINIZ	KADINLARINIZ	175
istışarenin	istilarenin	175
kendi sahibinden	kendi sahihinde	178
temizlenmez	temizlemez	173
girişiyorsa	girişiyorsa	180
bekleyeceğimiz	bekleyeceğiniz	180
sünnetine	sünenlerine	181
Hubeyse	Hubeyse	182
talâk-î ric'i	talâk-î rec'i	183
Talâk-î ric'i	Talâk-î rec'i	185
helâlden	helâlin	188
Talâk-î ric'i	Talâk-î rec'i	189
Şeybâni	Şevkani	190
193. sayfadaki bir satırlık hadis-i şerifin (caden) kelimesi şeddelli olarak		
(cadden olacak.		
Ya Resûlullah	Ya Resûlellah	197
Ya Resûlullah	Ya Resûlellah	198
sâbit	sâbit	199
Alla,	Allah,	203
yarğılayıcı	yarlıgıyıcı	203
talâk-î ric'i	talâk-î rec'i	205
bulunmıyacağına	bulunmıyacağına	205
bulursanız	bulunursanız	211
makatıl	mukatıl	214
evlenmiyeceğini	evlenmiyeceğine	214
talâk-î ric'i	talâk-î rec'i	216
oğlunun	oğla	223
Birde	bir de	225

YANLIŞ	DOĞRU	Sahife
Bunlardan	Bunlar	226
doğmu	doğum	226
Bu cevap	Bu cevap üzerine	232
istima' ederse	ictima' ederse	236
Ric'atte	Rec'atte	237
ric'at	rec'at	238
b. Zebir	b. Zübeyr	240
Urbe b. Amr'den	Ukbe b. Amr'den	241
ric'at	rec'at	242
YETİM KIZLARLA	YETİM KIZLARLA	243
yanımla	yanımda	246
Pols'un	Pavlus'un	249
İsâ süresi	İsrâ süresi	249
tahliil tetsirinde	tahliil ve tefsirinde	252
Fakat kadın aybaşı hali içinde	Fakat kadın aybaşı (veya loğusa) hali içinde	253
ayrılmaya yetkileri yoktur	ayırmaya yetkileri yoktur	258
ateş tıknmış	ateş tıkanış	260
örften	örfen	261
artık o Allahın yurduna yanı Cenne-	artık Allah'ın yurdu yanı cen-	
tine girer	neti ona helâl olur.	262
262. sayfadaki hadis-i şerifin son kelimesi (cennetehu) (yanı ötüre değil)		
üstün olacak.		
vermemiz	vermememiz	264
kendi mülkünüz	kendi mülkünü	264
ittifat	ittifak	272
mutlaka mukayyed	mutlak mukayyet	272
bize daha yorucu	bize daha yorucu	274
İstihâ duyarlar varsa	İstihâ duyanlar varsa	276
Müessir Kurtubi	Müfessir Kurtubi	278
haram etti?	haram etti	292
Ubâda b. Sâbit	Ubâde bin Sâmit	296
Üre'a min seferin tetayyüren	ev recca min seferin tetayyüren	298
Şahıs için boğazlanmış	Şahıs için boğazlanmış	298
(Kâfirlerde faydalanır).	(Kâfirler de faydalanır)	297
298. sayfadaki hadia-i şerifte (selâtu) kelimesi (selâto) okunacak.		
Ya Resûlullah	Ya Resûlallah	299
İhticaz	ihlicaz	301
İhticac	ihlicac	306
hasbir sebebe	has bir sebebe	307
alınıp anılmadığını	anılıp anılmadığını	309
teşfiyeyi ister	temliyeyi ister	310
tehdit ve tahrip	tehdit ve tahrip	311
biri tarafından açılmamış	biri tarafından açılmamış	316
icilmaal câiz	icilmesinin câiz	317
(icme)	(icme)	317
Tabâet ve tedâvi	Tabâbet ve tedâvi	317

YANLIŞ

DOĞRU

Sahife

ihtilâ etmişlerdir
fîl delildir
teşbih-i bellîğ
Tesbihte benzetme
Müfesss Süddi (el-Kebir sûresi,
âyet: 121) diyor ki:
Mallarını Allah yolunda harayanla-
rın hali
her başağ
zımında
zımında
her türlü fâiz bâtil ve yersizdir.

Abdülmuttalib'in oğlu Abbas (am-
cam)ın falzidir.
nokta-i nazrından
metrûk bir âtil
sakif kabilesinden Beni
Nesh iddiâsı
Mekâm arasında
el kesilmesinde
Ya Resûlullah
fakir ile zengin, komşu
mirasta ona kadına, nisbetle
İmam- cemaat ile namaz kıldırın

Sevkanî'ye göre:
başlarına geçirmeleri
aynıyla size cevap veremedik
sadece aleyke
— birine selâm vermesi sünnettir.

Âyettegeçen
rivâyetleri dikkate alarak
— Ya Resûlullah!
«Ya Ebû Muhammed!
gelmemizi emretmiş,
İkrâmda bulunması
kimse Resûlullah'a
Hâkem
etmişlerdir.
İhtiyaç sâhiplerine

ihtilâf etmişlerdir 317
fîl değildir 317
teşbih-i bellîğ 321
teşbihte benzetme 321
Müfesss Süddi diyor ki: 336
Mallarını Allah yolunda harca-
yanlarını hall 336
her başağı 336
zımında 338
zımında 340
her türlü fâiz şu iki ayağımın
altına konulmuş (bâtil ve yer-
siz)dir. 345
(Abdülmuttalib'in oğlu amcam)
Abbas'ın falzidir. 345
nokta-i nazarından 353
metrûk ve âtil 353
Beni Sakif kabilesinden 354
Nesh iddiâsı 360
Makâm arasında 362
el kesilmesinde 363
Ya Resûlellah 365
fakir ile zengin komşu 367
mîfesta ana, kadına nisbetle 374
İmam, cemaat ile namaz kıldı-
ran kimse 383
Şevkaanî'ye göre 385
başlarına geçirmemeleri 385
aynıyla size cevap verdik 392
müslümanlar sadece aleyke 394
— birbirine selâm vermesi sün-
nettir 395
Âyette geçen 409
rivâyetleri dikkate alarak 409
— Ya Resûlellah! 411
«Ya Ebû Muhammed! 412
gelmemizi emretmiş, 414
İkrâmda bulunması 419
kimse Resûlullah'a 427
Hâkim 429
etmişlerdir. 430
İhtiyaç sâhiplerine 434

- 1 — **TABAKAT-ÜL-KÜBRA** (Evliya menkıbeleri) İmam-ı Şa'rânî Hazretlerinin bu eserini Abdülkadir Akççek tercüme etmiştir. Tamamı dört cilt olan bu eserin her cildi 30 lira olup, tamamı 120 liradır.
- 2 — **İLÂHÎ ARMAĞAN** (Fethü'l-Rabbânî) Abdülkadir Geylânî Hazretlerinin vaazları olan bu eseri Abdülkadir Akççek tercüme etmiştir. (496 sayfa büyük boy, tek cilt halinde) fiyatı 25 liradır.
- 3 — **MUHTASAR HADİS TARİHİ** (Yazan: Prof. Dr. M. Hamidullah.) Büyük boy, 144 sayfa, ciltli 12,5, ciltsiz 6,5 liradır.
- 4 — **ASR-I SAADETTEKİ İSLÂM ŞEHİTLERİ**. Yazan: Dr. Ali Sami Enneşar. Tercüme edenler: Erol Ayyıldız - Bâkî Tuna. 256 sayfa, iplek dikişli, lüks kapaklı, fiyatı 8 lira. Ciltli 12,5 lira.
- 5 — **KADIN İLMİHALİ**. Her hanımın anlayabileceği şekilde sadeleştirilmiş dördüncü baskısı. Yazan Alasonyalı H. M. C. Öğüt. İkinci hamur kâğıt, iplek dikişli. 160 sayfa. Fiyatı: Ciltli 5, ciltli 10 liradır.
- 6 — **HAZRET-İ FATİMETÜZZEHRA (R.A.)** Yazan: Alasonyalı Hacı M. Cemal Öğüt. İkinci hamur 75 gr. kâğıt, fiyatı 10 lira, ciltli 15 lira.
- 7 — **BİDAYETÜ'L-HİDAYE**: Yazan: İmam-ı Gazâlî. Abdülkadir Akççek'in tercümesi. Orta boy, 112 sayfa, fiyatı: 3 liradır.
- 8 — **MUNEBBİHAT**. Metinleri konularak dördüncü baskı. Yazan: İbni Hacerül Askalânî. Tercüme eden: Celâl Yıldırım. Fiyatı 4 liradır. İkinci hamur kâğıda basılı olan 5 liradır.
- 9 — **AİLEDE SAADET PRENSİPLERİ**. Yazan: Mehmed Said. 90 sayfa, fiyatı: 3 lira.
- 10 — **GARP MEDENİYETİNİN KURULUŞUNDA MÜSLÜMANLARIN ROLÜ**. Yazan: H. Bammat. 96 sayfa, fiyatı: 2 liradır.
- 11 — **Tarihte Meşihat Makamı, İmtiyaz Sınıfı ve MEŞHUR ŞENÜLİSLAMLAR**. Yazan: Veli Ertan. 144 sayfa, fiyatı 4 lira.
- 12 — **AFRİKADA VE AVRUPADA İSLÂMİYET**. Yazan: Veli Ertan. 4 lira.
- 13 — **MEHMET AKİF**. Hayatı, eseri ve tesiri. Yazan: Veli Ertan. 64 sayfa 160 Krş.
- 14 — **İslâm Dünyasını Kaplayan Tehlike: DİNSİZLİK DİNİ**. Yazan: Prof. Abu Hasan Ali Nadvi. 32 sayfa, 75 kuruş.
- 15 — **İSLÂMDA KAHRAMANLIK RUHU**. Yazan: Hasan Halid. Tercüme: Abdülkadir Akççek. 32 sayfa, fiyatı: 1 lira.
- 16 — **İSLÂM DİNİ AKÂİDİ**. Yazan: Hayatî Ülkü. 600 kuruş ayet ve hadisi ihtiva eden bu eser büyük boy 320 sayfa, ciltli 20, ciltli 12,5 lira.

- 17 — **ORUÇ VE ZEKÂT.** Yazan: Hayatî Ülkü. Büyük boy, 64 sayfa, 2,5 lira.
- 18 — **HAC VE KURBAN.** Yazan: Hayatî Ülkü. Büyük boy, 80 sayfa 3 lira. (son üç eser İmam-Hatib Okullarına yardımcı ders kitabı olarak kabul edilmiştir)
- 19 — **YOLLARIN AYRILIŞ NOKTASINDA İSLÂM.** Yazan: Muhammed Es Çeviren: Hayreddin Karaman. 120 sayfa, 4 lira.
- 20 — **İRFAN ORDUSUNUN EL KİTABI.** Yazan: İmam-ı Gazâlî. Çeviren: / met İnce. flatı 2,5 lira.
- 21 — **KIZIL PENÇE.** Yazan: Mustafa Bayburtlu. Memleketimizdeki gayr-ı İslami oyunları ve perde arkasından nasıl idare edildiklerini sahneleştiren bir e: 64 sayfa, 4 perde, 2 lira.
- 22 — **SİHHAT HAZİNESİ.** Yazan: Tarsuslu Tabib Osman Hayri Mürşit Efer İkinci Sultan Abdülhamid Han'ın hazırlattırdığı bu kitap: tıbbi bilgi ve de: ların menşei olan İdris (A.S.), Dâvud (A.S.), Aristo, Eflâtun, Sokrat, İbn-i Sı Sertus ve bunlardan maadâ Osmanlı, Arap, Acem, Rum, Hind ve Avrupalı bîblerin defalarca tecrübe edip kitaplarına dercettikleri mevzulara aittir. 256 sayfa lüks kroma kapak, 10 lira.
- 23 — **RUHİ ÇÖKÜNTÜ.** Yazan: Hamdi Gülâl. Her yaştaki insanın hayatı okuyacağı ve kısa bir zaman içerisinde dördüncü baskısı yapılan hacmi küç kendisi büyük olan bu eser, herkesin anlayacağı lisan, herkesin okuyac açıklık, her zevi ilgilendiren konuları ihtiva etmektedir. Cep kitabı, flatı 3,5 l
- 24 — **İSLÂM İLMİHALİ** (İman, İbâdet ve Ahlâk Esasları): Yazan. M. Â: Köksal. Mü'min ve müslümanın diyen herkesin, nelere ve nasıl inanılacağı bilmesi, Allah'a ne yolda ibadet edileceğini öğrenmesi, onları çocuklarına öğretmesi gerekir. Orta boy, temiz baskı 7,5 lira.
- 25 — **KIZIL ZİNDANLAR.** Yazan: Cavit Ersen. Vatansever milliyetçi, iffet hibi fakat fakir olan bir Anadolu gencinin Rusya'da başından geçenleri İbn ve dehşetle dile getirmektedir.

Yılların unutturamadığı kızıl vahşetlerin acı bir fışlup ve ustalikle an tıldığı **KIZIL ZİNDANLAR**, halkı uyarma, halkı komünizme karşı kuvvet tirme yolunda yepyeni bir metoda sahiptir. Orta boy, 7,5 liradır.

- 26 — **KUR'AN-I KERİM VE GARP KAYNAKLARINA GÖRE NİCRİSTİYANL** Yazan: Ziya Kazancı. Orta boy, kroma lüks kapak 208 sayfa, flatı 750 kuruş.
- 27 — **GÖNÜL İNCİLERİ.** Tercüme eden: Celâl Yıldırım. Abdülkadir Geyl (K.S.) hazretlerinin seçme vaazları olan bu eserin flatı 5 liradır.

BAHAR YAYINEVİ

Beyaz Saray, Kitapçılar Çarşısı Nu. 25
Tel.: 27 60 03 BEYAZIT - İSTANBUL

